

FEDERAȚIA
COMUNITĂȚILOR
EVREIEȘTI
DIN
R. S. ROMÂNIA

IZVOARE
ȘI
MĂRTURII
REFERITOARE
LA
EVREII
DIN
ROMÂNIA
II/1

1988

„În general, documentele din acest volum aduc informații prețioase pentru cunoașterea nu numai a vieții comunităților evreiești din cele trei țări române, ci și a societății românești, în ansamblu, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ceea ce le mărește și mai mult însemnătatea.

Așteptăm cu interes volumele următoare”.

“Generally speaking, the documents in this volume provide us with valuable information for becoming better acquainted not only with the life of the Jewish communities in the three Romanian Lands, but also with that of the entire Romanian society in the first half of the 18th century – which enhances their importance even further.

We are looking forward to the publication of the following volumes.

ION POPESCU – PUȚURI

FEDERAȚIA
COMUNITĂȚILOR
EVREIEȘTI
DIN
R. S. ROMÂNIA

IZVOARE
ȘI
MĂRTURII
REFERITOARE
LA
EVREII
DIN
ROMÂNIA
II/1

1988

IZVOARE
ȘI
MĂRTURII
REFERITOARE
LA
EVREII
DIN
ROMÂNIA

•

FEDERATION OF JEWISH COMMUNITIES OF ROMANIA
DOCUMENTATION CENTRE

SOURCES AND TESTIMONIES CONCERNING THE JEWS IN ROMANIA

Vol. II Part 1

Foreword by
ION POPESCU-PUȚURI

Preface by
Dr MOSES ROSEN

Edited by
MIHAI SPIELMANN

BUCHAREST, 1988

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
CENTRUL DE DOCUMENTARE

IZVOARE ȘI MĂRTURII REFERITOARE LA EVREII DIN ROMÂNIA

Volumul II
Partea I

Cuvînt înainte :
ION POPESCU-PUȚURI

Prefață :
Dr. MOSES ROSEN

Volum întocmit
de
MIHAI SPIELMANN

BUCUREȘTI, 1988

Comitetul de redacție :

Dr. MOSES ROSEN

Dr. ALEXANDRU VIANU

SERGIU STANCIU

Colectivul redacțional :

L. BENJAMIN, D. BRUMFELD, S. STANCIU

Selecția documentelor :

**prof. univ. dr. Al Vianu, L. Benjamin, L. Demény, S. Diamandi,
E. Glück, I. Kara, M. Spielmann, S. Stanciu**

Traducerea textelor :

**I. Kara (ebraică și idiș) ; L. Benjamin, M. Spielmann, C. Vekov (germană
și maghiară) ; R. Constantinescu (germană, italiană, latină)**

SUMAR

ION POPESCU-PUȚURI — Cuvînt înainte	IX
Dr. MOSES ROSEN — Prefață	XVII
MIHAI SPIELMANN — Studiu introductiv	XXI
Notă asupra ediției	LIII
Lista abrevierilor	LVII
Rezumatele documentelor (în limba română)	LIX
Rezumatele documentelor (în limba engleză)	LXXXV
TEXTE ȘI REGESTE (1701—1750)	1
Addenda	177
Nota redacției	179
TEXTE ȘI REGESTE (1448—1700)	181
Corrigenda	237
Surse	241
Glosar	249
Indici (1701—1750)	259
Indice de persoane	261
Indice geografic	271
Indice de subiecte	275
Indici (1448—1700)	281
Indice de persoane	283
Indice geografic	287
Indice de subiecte	289
Reproduceri	

CONTENTS

Foreword by ION POPESCU-PUȚURI	xIII
Preface by Dr MOSES ROSEN	XIX
Preliminary Study by MIHAI SPIELMANN .	XXI
Note on the Edition	LV
List of Abbreviations	LVII
Romanian Summaries of the Documents .	LIX
English Summaries of the Documents	LXXXV
TEXTS AND ABSTRACTS (1701—1750)	1
Addendum	177
Note of the Editorial Staff	179
TEXTS AND ABSTRACTS (1448—1700) . .	181
Corrigenda	237
Sources	241
Glossary	249
Indices (1701—1750)	259
Index of Persons	261
Geographic Index	271
Index of Subjects	275
Indices (1448—1700)	281
Index of Persons	283
Geographic Index	287
Index of Subjects	289
Reproductions	

CUVÎNT ÎNAINTE

Cînd, în 1971, săpăturile arheologice care au avut loc la vest de castrul roman de la Pojejena au dus la descoperirea unei monede iudaice de bronz, emisă de Simon Bar-Kohba, în timpul celei de-a doua răscoale a iudeilor (132—135 e.n.), în vremea împăratului Hadrian, specialiștii au apreciat că ne aflăm, de fapt, în prezența celei mai vechi dovezi ce atestă existența unei populații iudaice (probabil, soldații evrei recrutați în trupele romane staționate în Dacia) pe teritoriul țării noastre. Acest fapt se înscrie ca un moment important în istoria raporturilor dintre poporul român și poporul evreu. Vechimea relațiilor dintre cele două popoare trebuie să fi fost anterioară cu mult acestei epoci, dacă avem în vedere că aria de întindere a triburilor tracice ajungea pînă pe țărmurile de răsărit ale Mării Mediterane, unde este foarte probabil ca strămoșii noștri să fi stabilit legături cu popoarele ce locuiau pe acele meleaguri, inclusiv cu poporul evreu.

Evoluții ulterioare au făcut ca în istoria dacilor și a evreilor, în lupta lor pentru păstrarea neatrînrării, împotriva asupritorilor străini să apară numeroase momente și fapte asemănătoare prin semnificația și dramatismul lor.

Istoria comunităților evreiești din România, începînd de la primele prezențe ale populației iudaice pe teritoriul românesc și pînă în secolul al XX-lea, contactele stabilite între români și evrei, munca și conviețuirea lor timp de secole pe același teritoriu, acțiunile întreprinse pentru apărarea unor interese comune, pentru asigurarea progresului economic și social al țării, pentru apărarea patriei în fața pericolelor externe, integrarea populației evreiești în cadrul de organizare statală al poporului român, contribuția acestei populații la dezvoltarea socială, economică, științifică, culturală a României s-au bucurat, în special în ultimul secol, de interes din partea unor istorici sau a unor îndrăgostiți de istorie, atît din rîndurile românilor, cît și din acelea ale populației evreiești. Cităm, în acest sens, lucrările semnate de N. Iorga, L. Șăineanu, M. Gaster, M. Schwarzfeld, E. Schwarzfeld, M.A. Halevy, S. Callimachi, S. Crio-Cristian, L. Rosenbaum, I. Kara etc. Deși inegale din punct de vedere al realizării științifice, aceste lucrări au adus totuși contribuții importante — unele chiar remarcabile — la cunoașterea istoriei comunităților evreiești din România, la integrarea lor în cadrul de viață materială și spirituală românească. Dar adevăratele baze ale cercetării științifice a istoriei comunităților evreiești din România au fost puse abia în ultimii ani, în climatul de efervescentă creatoare care a cuprins întreaga societate românească după Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. Acum a fost posibilă lansarea unui proiect științific ambițios, de largă anvergură, privind editarea unui corpus de documente care să

ilustreze istoria evreilor din România din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre. În 1986, a apărut primul volum din „Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România”, care acoperă perioada cuprinsă între secolele al II-lea — al XVII-lea inclusiv. Iată-ne acum la volumul al II-lea, ce conține documente din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și o Addenda cu documente pînă la 1700.

Ce reprezintă prima jumătate a secolului al XVIII-lea în istoria poporului român? Este necesar să dăm un răspuns — fie și extrem de succint — la această întrebare, fiindcă numai astfel putem înțelege corect și istoria populației evreiești din țările române, populație ale cărei coordonate fundamentale de viață nu puteau diferi esențial de acelea ale poporului român, în mijlocul căruia trăia.

În acest sens, observăm că, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, se produce o înrăutățire fără precedent a situației politice, sociale, economice etc. a celor trei țări române. În Moldova și în Țara Românească, regimul fanariot, instaurat la începutul secolului, a mărit gradul lor de dependență față de Înalta Poartă, în timp ce, în Transilvania, regimul habsburgic — și el recent instaurat — își făcea tot mai mult simțită politica apăsătoare. Pe plan social-economic, această situație s-a manifestat prin intensificarea exploatării maselor populare, din sudoarea cărora erau scoase sumele de bani necesare domnilor fanarioți pentru plata haraciului, a peșcheșurilor, pentru întreținerea curții, pentru asigurarea unui trai fără griji în perioada de după mazălire etc. La toate acestea se adaugă războaiele ruso-austro-turce, care încep să se desfășoare acum într-o succesiune rapidă și care vor fi purtate, în mare parte, pe pămîntul românesc, tot românii trebuind nu numai să suporte distrugerile provocate de lupte, jaful săvîrșit de cuceritorii vremelnici, ci și să plătească o parte din costul războaielor, suferind totodată pierderi dureroase din teritoriul național.

Vitregiei acelor vremuri au trebuit să le facă față nu numai românii, ci și oameni de alte neamuri, smulși de vicisitudinile altor vremuri de pe țărîmuri natale mai apropiate sau mai depărtate și care își găsiseră un nou rost pe pămînt românesc și printre români. Printre aceștia se aflau și evreii, atît cei „băstinași”, cît și cei nou veniți, atrași aici de posibilitățile de trai ce li se ofereau, mai bune pentru ei decît în alte părți, de privilegiile pe care le obțineau din partea unor domnitori interesați în dezvoltarea meșteșugurilor și a comerțului, în popularea unor localități pe care vechii locuitori le părăsiseră din cauza fiscalității împovăratoare, de ospitalitatea și umanismul poporului în sînul căruia se așezau și care nu manifesta intoleranță religioasă și — în special — nu cunoștea pogromurile antisemite care făceau atîtea jertfe în alte părți ale continentului.

Documentele prezentate în volum — hrisoave din cancelariile domnești, acte de judecată sau ale autorităților administrative centrale și locale, documente private, note de călătorie, documente provenind de la comunitățile evreiești laice sau religioase etc. — ilustrează situația populației evreiești din țările române în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, raporturile ei cu societatea românească, contribuția pe care a adus-o la dezvoltarea țării în diverse domenii, organizarea vieții comunitare pe plan laic și religios, la nivel local sau central etc.

Dintre îndeletnicirile cu care se ocupa această populație, documentele amintesc cel mai adesea negoțul practicat fie sub forma comerțului ambulant

(*„aşa-numiţii „desăgari”*), fie în mici *prăvălii* sau ca angroşişti, unii dintre aceştia fiind activi şi în comerţul internaţional. Situaţie, de altfel, deloc surprinzătoare şi pe care un contemporan, învăţatul principe Dimitrie Cantemir, o explica astfel: „Moldovenii adevăraşi sînt — afară de boieri [...] fie tîrgoveţi, fie ţărani [...]. Cei din tîrguri [...] sînt meşteşugari. Rareori afli un moldovean neguţător, pentru că [...] orice neguţătorie o socotesc lucru de ocară, afară de neguătoria cu roadele pe care le dobîndesc pe pămînturile lor. Şi eu socot că aceasta este pricina cea mai de seamă de nu se poate afla decît rareori un tîrgoveţ moldovean bogat [...]. Căci neguţătorii străini: turci, evrei, armeni şi greci, pe care noi avem obicei de-i numim gelepi, au apucat în mîină, din pricina trîndăviei alor noştri, toată neguătoria Moldovei” (doc. 45).

Alte ocupaţii ale populaţiei evreieşti: arendaşi (de cîrciumi, *prăvălii*, vămii, moşii, etc.), cămătari (inclusiv domnii Moldovei şi cei ai Țării Româneşti împrumutau bani de la cămătari evrei), zarafi, medici (numeroşi domnitori români au avut la curte medici evrei), farmacişti; sînt, de asemenea, amînţiţi ca argintari, sticlari, silitrari, organişti etc.

Majoritatea documentelor relevă faptul că evreii îşi puteau vedea în linişte de ocupaţiile lor, că viaţa şi avutul lor erau în siguranţă, că au găsit întotdeauna o judecată dreaptă, imparţială, la instituţiile epocii, că nu au avut de suferit pentru faptul că sînt de altă credinţă decît aceea a majorităţii populaţiei. Sînt relativ numeroase documentele din volum în care evreii sînt parte la judecata divanului domnesc şi au cîştig de cauză. Aşa se întîmplă, de exemplu, la 18 septembrie 1714, cînd „Solomon şi frate-său Ursul şi Iusip, staroşti de jidovi şi cu toţi jidovii de tîrgu de Iaşi” au făcut jalbă la domnie împotriva „părintelui Dionisie, proin vlădica de Gorbu (?), egumenul ot Aron Vodă”, care căuta să le îngrădească o uliţă de acces, iar divanul domnesc le-a recunoscut dreptatea (doc. 34).

În acelaşi timp, ei se bucurau de protecţia şi intervenţia domnului în favoarea lor atunci cînd erau implicaţi în afaceri cu supuşi din alte ţări. Amintim, în acest sens, două documente din volum. Unul dintre ele, datat Iaşi, 15 decembrie 1741, provine din cancelaria lui Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei. Acesta scrie lui Costandinache, vel căpitanul de Soroca, despre paguba pe care nişte evrei moldoveni („Iosif jidovu” şi fratele său) o avuseseră în Polonia de la un locuitor din Iarov. Conform ordinului domnului, Costandinache trebuia „să agiungă cu dregătoriul Iarovului, din ceia parte şi cu mijlocul lui să scoată toată paguba jidovilor noştri [...] ca să nu rămîie păgubaşi. Şi să-i zică şi aceasta — glăsuia dispoziţia domnitorului Moldovei — că noi une pricini de zăboară ca aceasta cu linişte vom să le căutăm, după megieşia ce să cade. Iar nesilindu-să dregătoriul Iarovului după cum scriem noi, cu alt mijloc tot vom plini paguba jidovilor noştri” — se încheia ameninţător hrisovul domnesc (doc. 133).

Celălalt document, anterior cu aproape un secol celui amintit mai sus, pe lîngă protecţia pe care Vasile Lupu o acorda evreilor nou sosiţi, evidenţiază atitudinea demnă a acestuia şi a Moldovei în raporturile cu hanul Crimeii. Documentul, astfel cum este scris, vorbeşte de la sine: „Iar hanul Crimeii a scris domnului Moldovei că de pe pămîntul lituanian au fugit la el în Moldova mulţi jidovi cu toate averile lor şi ca domnul Moldovei să-i predea pe aceşti jidovi trimişilor Crimeii. Iar domnul Moldovei a răspuns solului Crimeii care

a venit la el cu scrisoarea din partea hanului Crimeii că în Moldova sînt puțini jidovi, negustori, dar aceștia nu pot fi predați" (Addenda, doc. XLIV).

În volum sînt și documente care amintesc de părăsirea religiei mozaice de către unii evrei și trecerea lor la creștinism. Informațiile sînt insuficiente pentru a trage concluzii asupra intensității acestui fenomen, dar se poate aprecia că el nu era o raritate într-o populație relativ puțin numeroasă. Un exemplu în acest sens îl reprezintă „Tănăsie, vtori portar“, căruia Matei Basarab îi dăruiește, la 2 iunie 1646, moșia de la Uiești „de pre Valea Cîinelui“. Acesta fusese „om străin de altă țeară și de legea ovreiască“, dar se creștinase, iar domnul însuși îl cununase (Addenda, doc. XLIII).

Documentele referitoare la organizarea comunităților evreiești relevă un aspect interesant, cu o semnificație politică românească clară și scumpă nouă tuturor. Este vorba de faptul că marele rabin al obștii moldovenești (hahambașa) avea sub jurisdicția sa în această perioadă și pe coreligionarii din Țara Românească, la București găsindu-se numai un locuitor al său. Dincolo de eventuale concluzii ce s-ar putea desprinde de aici referitor la comunitatea evreiască, ținem să relevăm că astfel era subliniată unitatea celor două țări române, ce se impunea tuturor, și, în același timp, ideea însăși de unitate românească primea o întărire.

În general, documentele din acest volum aduc informații prețioase pentru cunoașterea nu numai a vieții comunităților evreiești din cele trei țări române, ci și a societății românești, în ansamblu, din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, ceea ce le mărește și mai mult însemnătatea.

Așteptăm cu interes volumele următoare.

ION POPESCU-PUȚURI

FOREWORD

When, in 1971, the archaeological excavations undertaken west of the Pojejena Roman camp led to the discovery of a Judaic bronze coin, issued by Bar Kokhba during the Jews' second insurrection (132—135 A.D.), at the time of emperor Hadrian's reign, the specialists deemed that it was, in fact, the most ancient proof of the existence of a Judaic population (probably Jewish soldiers enlisted in the Roman troops stationed in Dacia) on the territory of this country. That is an important moment in the history of the relations between the Romanian people and the Jewish people. The links between the two peoples must have preceded that period by far if we bear in mind the fact that the Thracian tribes had spread as far as the eastern shore of the Mediterranean, where our ancestors very probably established relations with the peoples living there, the Jewish people included.

Subsequent developments brought about, in the history of the Dacians and that of the Jews, in their struggle for preserving their independence, against foreign oppressors, numerous moments and facts that were similar in significance and dramatism.

The history of the Jewish communities in Romania, from the earliest presence of a Judaic population on Romanian territory up to the 20th century, the contacts between Romanians, and Jews, their work and life together for centuries on one and the same territory, the actions undertaken for promoting their joint interests, for ensuring the economic and social progress of the country, for defending the native land from exterior dangers, the integration of the Jewish population in the framework of the Romanian people's state organization, the contribution of this population to Romania's social, economic, scientific, cultural development have stimulated — especially during the past century — the interest of historians and history-loving persons, both among Romanians and among Jews. We mention the works of N. Iorga, L. Săineanu, M. Gaster, M. Schwarzfeld, E. Schwarzfeld, M.A. Halevy, S. Callimachi, S. Crio-Cristian, L. Rosenbaum, I. Kara, etc. Although unequal from the scientific point of view, these works have been important — some of them even remarkable — contributions to the knowledge of the history of the Jewish communities in Romania, to their integration into Romanian material and spiritual life. But the true foundations of research into the history of the Jewish communities in Romania were laid only during the past years, in the climate of creative effervescence which has spread throughout Romanian society since the Ninth Congress of the Romanian Communist Party.

XIII

Now it has been possible to launch an ambitious, far-reaching scientific project for publishing a corpus of documents illustrating the history of the Jews in Romania from ancient times to our days. In 1986 there appeared the first volume of "Sources and Testimonies concerning the Jews in Romania", covering the period from the 2nd to the 17th century inclusive. And now, here is the second volume, containing documents of the first half of the 18th century and an Addendum of documents up to 1700.

What does the first half of the 18th century represent in the history of the Romanian people? It is necessary to give an answer — be it even extremely succinct — to this question, because it is only in this way that we can correctly understand the history of the Jewish population in the Romanian Lands, a population whose fundamental life-co-ordinates could not essentially differ from those of the Romanian people among whom it lived.

We notice that the first half of the 18th century witnessed an unprecedented worsening of the political, social, economic situation of the three Romanian Lands. In Moldavia and Walachia, the Phanariot régime, set up at the beginning of the century, increased their dependence on the Porte, while in Transylvania, the Habsburg régime — also recently set up — was becoming more and more oppressive. In the social-economic sphere, this situation manifested itself by intensified exploitation of the masses, whose toil provided the Phanariot rulers with the money they needed for paying the yearly tribute, for making rich presents, for the upkeep of their court, for amassing big sums which should enable them to lead a comfortable life after being dethroned, etc. To all this one must add the Russo-Austrian-Turkish wars which came in rapid succession and most of which took place on Romanian soil, the Romanians having not only to endure the destructions caused by the battles and the plundering of the temporary conquerors, but also to cover part of the cost of those wars, at the same time suffering painful territorial amputations.

The Romanians had to face very hard times, and so had people of other nationalities, whom the vicissitudes of former times had uprooted from their nearby or distant native lands and who had found a new impetus on Romanian soil and among Romanians. Among them were the Jews, both the „indigenous“ ones and the newcomers, attracted by the living conditions they were offered here, which were better for them than elsewhere; by the privileges they obtained from the rulers who were interested in developing crafts and trade, in populating places that had been abandoned by their inhabitants owing to the burden of high taxation; by the hospitality and humanism of the people among whom they settled, who did not manifest any religious intolerance and — especially — did not know the anti-Semitic pogroms to which so many fell victims in other parts of the continent.

The documents presented in this volume — muniments issued by the rulers, legal and central or local administrative documents, private papers, travel notes, documents of the Jewish lay or religious communities, etc. — illustrate the situation of the Jewish population in the Romanian Lands in the first half of the 18th century, its relationship with Romanian society, its contribution to the development of the country in various fields, the organization of community life in the lay and in the religious sphere, at the local or central level, etc.

Among the occupations of this population, the one most often mentioned by the documents is trade, either under the form of peddling (the so-called "bagmen"), or in small shops, or as wholesale dealers, some of the latter also working in international trade. This situation, which is not at all surprising, was explained in the following way by a contemporary, the learned prince Dimitrie Cantemir: "The genuine Moldavians are — with the exception of the boyards [...] either town dwellers or peasants [...]. Those living in towns [...] are craftsmen. One seldom comes across a Moldavian tradesman because they consider it shameful to engage in any kind of trading except for the produce of their lands. And I believe this to be the main reason for which one can but rarely find a rich Moldavian town dweller [...]. For the foreign tradesmen — Turks, Armenians, Jews, and Greeks —, whom we are in the habit of calling 'gelepi'*, laid hands on all Moldavia's trade because of our people's laziness." (doc. 45).

Besides, we find among the occupations of the Jewish population those of leaseholders (public houses, shops, customs houses, estates, etc.), money lenders (even the rulers of Moldavia and Walachia used to borrow money from Jewish usurers), money changers, doctors (numerous Romanian Ruling Princes had Jewish doctors), apothecaries; there are also mentions of silversmiths, glassblowers, saltpetre workers, organists, etc.

Most documents point out the fact that the Jews could attend their business in peace, that their life and property were safe, that their lawsuits were always judged impartially, that they came to no harm on account of their faith which was different from that of the majority of the population. The volume contains a comparatively large number of documents proving that the Jews could appeal to the Ruling Prince's divan and win their cases. Thus, on September 18, 1714, when "Solomon and his brother Ursul and Iusip, heads of the Jews in Iași, with all the Jews in the city" complained to the ruler about "Dionisie the Father Superior of Prince Aron's Gorbu(?) monastery", who was attempting to block up an access street, the Prince's divan meted out justice to them (doc. 34).

At the same time, they enjoyed the ruler's protection and intercession in their dealings with the subjects of other countries. Two documents in the volume are worth mentioning to this effect. One of them, dated Iași December 15, 1741, was issued by Constantin Mavrocordat, the Ruling Prince of Moldavia. He wrote to Costandinache, captain of Soroca, about the damage caused to some Moldavian Jews (Iosif and his brother), in Poland, by an inhabitant of Iarov. He ordered Costandinache to "come to an arrangement with the Iarov mayor, so that our Jews [...] should suffer no loss". And he was also to tell him — the ruler went on — that such conflicts should be settled peacefully, in keeping with good neighbourliness; if the Iarov mayor did not comply with this request, other means would be found for compensating the damage caused to our Jews — the document concluded in a threatening tone (doc. 133).

The other document, which was almost a century older, besides stating the fact that Vasile Lupu took the newly-come Jews under his protection, points out his and Moldavia's dignified attitude in the relations with the khan of the Crimea. The wording of the document is self-evident: "And the khan of the Crimea wrote to the Ruling Prince of Moldavia that many Jews had fled from Lithuania to Moldavia, taking all their belongings with them, and that the Moldavian

* Eastern tradesmen who bought cattle which they sold in Constantinople.

ruler should hand those Jews over to the Crimean envoys. But the Ruling Prince of Moldavia answered the Crimean messenger who had brought him the Crimean khan's letter that there were few Jews in Moldavia — tradesmen —, and that these people could not be handed over." (Addendum, doc. XLIV).

In the volume there are also documents which mention the conversion of some Jews to Christianity. The information is insufficient for drawing conclusions about the extent of this phenomenon, but we can infer that it was not very rare among a comparatively small population. One example to this effect is "the high official Tănăsie" who, on June 2, 1646, received from Matei Basarab the estate of Vuiești, "in Valea Cîinelui". He had been "an alien, coming from another country, and of Jewish faith", but he had become a Christian and, at his wedding, the Ruling Prince in person was his best man (Addendum, doc. XLIII).

The documents referring to the organization of the Jewish communities point out an interesting aspect which has a Romanian political significance that is quite clear and very dear to all of us. It is the fact that the great rabbi of the Moldavian community (the Hahambasha) had in his jurisdiction, during that period, also the Jews living in Walachia, being only represented by a deputy in Bucharest. Beyond the possible conclusions that might be drawn in connection with the Jewish community, we must emphasize that unity of the two Romanian Lands was thus stressed, compelling recognition, and, at the same time, the very idea of Romanian unity was reinforced.

Generally speaking, the documents in this volume provide us with valuable information for becoming better acquainted not only with the life of the Jewish communities in the three Romanian Lands, but also with that of the entire Romanian society in the first half of the 18th century — which enhances their importance even further.

We are looking forward to the publication of the following volumes.

ION POPESCU-PUȚURI

PREFAȚĂ

La mai puțin de doi ani de la apariția în Editura Federației Comunităților Evreiești din R. S. România a primului volum de „Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România”, iată-ne din nou în fața cititorilor cu cel de al doilea volum al acestei lucrări menite să alcătuiască temelia documentară a unei istorii a comunităților evreiești din România.

Volumele acestea de documente, editate și inedite, nu vor lăsa ca vâul uitării să se aștearnă asupra existenței multiseculare a evreilor din această țară. Chiar dacă, sau tocmai pentru că, rindurile noastre s-au rărit simțitor, munca aceasta capătă o deosebită importanță.

Prima jumătate a secolului al XVIII-lea a lăsat în urmă deceniile sau chiar veacurile despre care unii cercetători pot susține că prezențele evreiești n-au fost decât pasagere. Neguțătorii care străbăteau țara dinspre sud de Dunăre către Lvov ori prin Ardeal spre Buda sau Viena sau doctorii vestiți chemați la curțile domnești nu erau socotiți de către acești cercetători drept o dovadă de existență a unor așezări evreiești stabile. Susținerea e discutabilă și nu e locul să o combatem aici.

Ceea ce este însă de netăgăduit e viața obștească organizată pe care o mărturisesc hrisoavele domnești și actele sub semnătură privată, statutul fiscal-administrativ al breslelor și inscripțiile sepulcrale cuprinse în volumul de față. Aceasta privește deopotrivă Țara Românească, Moldova și Transilvania.

Apare instituția Hahambașiei, care înfățișează puterea spirituală și cea administrativă, competența juridică religioasă, precum și prezența față de autorități, atât la Iași, cât și la București.

Sinagogile organizate pe bresle, confreriile sacre aduc prin cronicile, statutele și orînduielile lor prețioase informații asupra vieții sociale, profesionale și economice a evreilor.

Mărturiile grăiesc deci, și nimănui nu mai poate să le conteste, despre meșteșugari și învățați, despre personalități rabinice și „evrei de toate zilele”, care, acum peste trei veacuri, și-au făurit aici instituții de cult, cultură iudaică și asistență socială, s-au integrat, cu devotament și hărnicie, în viața generală a țărilor române.

Desigur, în existența lor n-au fost numai lumini, ci și umbre. Sarcina istoricului este de a nu eluda vreuna, ci de a desprinde o imagine obiectivă și clară a modului în care arăta viața tribului evreilor din România.

Cel de-al doilea volum de „Izvoare” îl datorăm muncii sirguincioase și competente a cercetătorului Mihai Spielmann, precum și activității neobosite a

dlui Sergiu Stanciu, secretarul științific al Centrului de Documentare al Federației Comunităților Evreiești din R. S. România.

Exprimăm mulțumirile noastre și celorlalți cercetători care au contribuit la realizarea volumului de față.

Le exprimăm întreaga noastră recunoștință și prețuire. În timpul în care scriu aceste rânduri, în „atelierelor” noastre veacurile următoare sînt prelucrate, documentele care ne povestesc mai departe despre trecutul nostru, al evreilor români, sînt studiate și orînduite, cercetările continuă și volumul al treilea se află în plină perioadă de gestație.

Să-i urăm din toată inima o naștere grabnică și ușoară și să nu uităm pe ceilalți colaboratori, români și evrei, care se adîncesc în mărturiile veacului al XIX-lea și al XX-lea, fiecare cu „felia” lui, cu specialitatea lui. Tuturora să le urăm deplin succes.

Din punerea laolaltă a roadelor strădaniilor lor, se va naște fresca vieții evreiești din România, spre care năzuim cu toții.

DR. MOSES ROSEN
ȘEF RABIN AL CULTULUI MOZAIC

PREFACE

Less than two years after the Publishing House of the Federation of Jewish Communities in the Socialist Republic of Romania issued the first volume of "Sources and Testimonies concerning the Jews in Romania", here we are again, offering the readers the second volume of this work which is aimed at forming the documentary foundation of a history of the Jewish communities in Romania.

These volumes of published and unpublished documents will prevent the numerous centuries of Jewish life in this country from falling into oblivion. Even if, or just because, there are so few of us now, this work acquires a particular importance.

In the first half of the 18th century, the situation was quite different from that of the preceding decades or even centuries, which, according to certain researchers, recorded only the temporary presence of Jews. The tradesmen who came from the South, crossed the Danube and went to Lwów, or those who passed through Transylvania on their way to Buda or Vienna, or the famous doctors called to attend on the Ruling Princes were not regarded by those researchers as a proof of the existence of stable Jewish settlements. That contention is debatable and there is no point in arguing against it here and now.

But what is undeniable is the organized community life substantiated by the Ruling Princes' muniments, by private documents, by the guilds' administrative tax regulations, and by the sepulchral inscriptions included in this volume. That is valid to the same extent for Walachia, Moldavia and Transylvania.

The institution of the Hahambashia appeared. It represented spiritual and administrative power, juridical religious competence, as well as being present before the authorities both in Iași and in Bucharest.

Synagogues organized according to guilds, sacred institutions provide us, by means of their chronicles, statutes and regulations, with valuable information concerning the Jews' social, professional and economic life.

Therefore testimonies which nobody can contest refer to artisans and scholars, to rabbinical personalities and "everyday Jews", who, more than three centuries ago, founded here institutions of cult, Judaic culture and social assistance and integrated — devotedly and diligently — with the general life of the Romanian Lands.

Naturally, everything was not bright and shining in their existence, there were also dark spots. It is the historian's task not to evade any of them, but to render an objective and clear image of the life led by the tribe of the Jews in Romania.

We owe the second volume of the "Sources" to the diligent and competent work of researcher Mihai Spielmann, as well as to the tireless and devoted activity of Mr Sergiu Stanciu, the scientific secretary of the Documentation Centre of the Federation of Jewish Communities in the Socialist Republic of Romania.

We express, at the same time, warm thanks to the other researchers who honoured us with their contribution to this second volume, too.

We convey our deep gratitude and appreciation to them. While I am writing these lines, the following centuries are being worked upon in our "workshops"; the documents that further refer to our past, the past of Romanian Jews, are being studied and arranged in due order; research is continuing and the third volume is in full gestation.

Let us wish it — from the bottom of our hearts — a quick and easy birth and we must not forget the other collaborators, Romanians and Jews, who are absorbed in the 19th and 20th century testimonies, each of them with his own "slice", his own speciality. Let us wish all of them every success.

Together, the fruits of their efforts will generate a fresco of Jewish life in Romania, which all of us aspire to.

DR MOSES ROSEN
CHIEF RABBI OF THE MOSAIC CULT

STUDIU INTRODUCŢIV

Sub titlul *Izvoare şi mărturii referitoare la evreii din România*, un al doilea volum întruneşte documente privind perioada cuprinsă între anii 1701 şi 1750. Faţă de primul volum, apărut în 1986 şi care a îmbrăţişat mai multe secole şi epoci, cel de faţă se limitează doar la primele cinci decenii ale secolului al XVIII-lea.

Prin continuarea investigaţiilor asupra izvoarelor şi mărturiilor privind evreii din România primei jumătăţi a secolului al XVIII-lea şi folosind o metodologie asemănătoare aceleia aplicate în elaborarea volumului I, au fost depistate numeroase documente care vin să ofere o imagine, relativ completă, asupra continuării procesului de aşezare, constituire şi implicare a unor întregi obşti evreieşti în societatea românească a vremii.

După cum demonstrează şi documentele acestui volum, evreii secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea se îndreaptă spre meleagurile româneşti nu numai sub presiunea căutării unor noi surse de existenţă sau din pricina pogromurilor, persecuţiilor şi expulzărilor din vestul şi centrul Europei, ci ei sînt atraşi spre aceste locuri şi de perspectiva privilegiilor ce li se acordă întru practicarea comerţului şi a unor meserii — domenii necesare dezvoltării societăţii româneşti din epoca respectivă.

Aşadar, atît evreii stabiliţi de mai multă vreme pe aceste meleaguri cît şi cei nou veniţi erau stimulaţi să-şi valorifice experienţa şi aptitudinile, oferindu-li-se variate înlesniri atît pentru dezvoltarea existenţei lor materiale, cît şi pentru păstrarea tradiţiilor lor.

Documentele volumului oglindesc un proces istoric ascendent faţă de secolele anterioare, nu numai pe planul integrării şi al rolului evreilor în viaţa economică şi socială a ţărilor române din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, dar şi pe planul cristalizării unor forme organizatorice evreieşti proprii, necesare atît pentru desfăşurarea vieţii cultural-comunitare, cît şi pentru asigurarea legăturilor administrative, fiscale şi judecătoreşti cu autorităţile de pe aceste meleaguri.

Nevoia internă a ţărilor române de a dispune de o categorie de negustori mobili şi întreprinzători deriva, desigur, din condiţiile specifice ale dezvoltării social-economice de la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi din întregul secol al XVIII-lea. Căci, deşi secolul al XVII-lea se caracteriza doar printr-o lentă înviorare a economiei ţărilor române, deşi instaurarea, la începutul secolului următor, a regimului turco-fanariot în Moldova şi în Ţara Românească şi a dominaţiei habsburgice în Transilvania a dus la restrîngerea autonomiei acestor ţări şi la ruina maselor datorită fiscalităţii excesive — cu conse-

cința că dominația străină a însemnat prelungirea orînduirii feudale și în-
tîrzierea procesului de dezvoltare a societății românești în comparație cu
centrul și apusul continentului —, totuși, în situația țărilor române intervin
importante schimbări, mutații chiar, în structura lor economică; nu lipsite,
însă, de tensiuni și conflicte. Se dezvoltă orașele, meșteșugurile se depla-
sează tot mai mult de la sat la oraș; crește producția de mărfuri și se
extinde piața internă. Țărănimia (pentru a putea face față regimului fiscal)
este obligată să arunce pe piață cantități tot mai mari de produse.

În același timp însă, achizițiile țărănimii de pe piață sînt încă reduse,
ceea ce explică precumpănirea în circulația de mărfuri a produselor agricole
față de cele meșteșugărești. Și totuși, izvoarele timpului atestă existența
comerțului permanent și a celui periodic, extinderea în spațiu a pieței per-
manente; în cadrul aceluiași tîrg se dezvoltă cel puțin două centre de negoț
permanent — tîrgul vechi și tîrgul nou, sau adeseori tîrgul de sus și tîrgul
de jos.

Creșterea pieței interne atrage numeroși negustori străini, printre care
și evrei, care, la rîndul lor, contribuie la lărgirea și diversificarea ei.

În limitele istorice date, se extinde și comerțul exterior.

În Muntenia și în Moldova se înăsprește monopolul Porții asupra co-
merțului extern; concomitent însă, se produce și presiunea puterilor europene
dornice să pătrundă la Dunăre și să se infiltreze în economia acestor țări.
Astfel, încep să apară breșe în monopolul comercial otoman, iar concomi-
tent cu pătrunderea negoțului european pe aceste meleaguri se poate ob-
serva și ieșirea țărilor române pe marile rute comerciale europene — două
fețe ale unui singur proces care se desfășoară practic în întregul secol al
XVIII-lea¹.

Iată doar cîteva aspecte economice care sînt expresia începutului de
destrămare a vechilor relații sociale și de acumulare a capitalurilor², cu men-
ținerea însă a unei economii predominant agrare.

În acest context istoric, politica economică a domnitorului Constantin
Brâncoveanu sau reformele domnitorului Constantin Mavrocordat au favo-
rizat comerțul și dezvoltarea altor activități economice în general, inclusiv
a negustorilor și meșteșugarilor evrei.

Cele de mai sus exprimă realități socio-economice în care se cuprinde
și populația evreiască. Cu toate acestea, evreii nu sînt, încă, angrenați în
totalitatea „societății civile“.

În conformitate cu dreptul feudal în vigoare, evreii erau considerați
străini stabiliți în țările române, exercitarea drepturilor și obligațiilor lor
fiind condiționată, în multe cazuri, și de originea lor etnică, și, nu în ultimul
rînd, cu toată toleranța religioasă existentă, de credința lor mozaică. Așadar,
deși cuprinși într-o anumită măsură în miezul vieții economice, evreii seco-
lului al XVIII-lea se aflau, totuși, în afara structurilor politice ale socie-
tății românești.

Disponem de puține izvoare din care să rezulte cît și cum a fost afec-
tată populația evreiască de faptul că țările române devin în această peri-
oadă zona unor confruntări militare și a războaielor ruso-turco-austriece.
Din documente rezultă doar că în 1739, spre pildă, în timpul ocupației ruse
la Iași, un sfert din tributul impus de către trupele străine era plătit de

evrei și de mănăstiri³. În Transilvania, în multe cazuri, evreii contribuie la darea militară a țării sau la alte obligații survenite în caz de război.

În ansamblul situației externe a țărilor române, trebuie remarcat că ele devin în secolul al XVIII-lea, în aspră concurență economică dintre Imperiul otoman, Rusia țaristă și Austria habsburgică, o componentă a marii „chestiuni orientale”, ceea ce, desigur, n-a rămas fără consecințe nici asupra locuitorilor cu statut de străin, deci implicit a evreilor.

Izvoarele documentare din acest volum, care aruncă, à rebours, o lumină specifică asupra trecutului — decantînd din noianul evenimentelor locul și rolul evreilor în societatea românească din prima jumătate a secolului al XVIII-lea — provin, în cea mai mare parte a lor, din culegerile de documente editate de E. Hurmuzaki și de N. Iorga sau de alți cercetători, de mai mică importanță, cum au fost Gh. Ghibănescu, I. Antonovici, Th. Bălan și alții. Pentru reconstituirea istoriei în documente a evreilor din Transilvania, au fost folosite, în primul rînd, izvoarele publicate în colecția voluminoasă intitulată *Monumenta Hungariae Judaica*, din care au apărut pînă acum 19 volume. Au mai fost preluate materiale și din unele volume de documente apărute în ultimii ani, precum și din unele colecții de izvoare străine. Deci, în majoritatea cazurilor, mărturiile adunate în acest corpus nu sînt publicate pentru întîia oară. Totuși, adunarea lor într-o culegere specială privind evreii permite valorificarea unor informații cuprinse în aceste documente care pînă acum nu au fost suficient exploatate. Astfel, devin relevante atît unele aspecte specifice istoriei evreilor din România, cît și particularitățile societății românești în raporturile sale cu străinii, în general, și cu evreii, în special. Documentele dezvăluie evenimentele și sensurile în toată autenticitatea lor, scoțînd în evidență atît luminile, cît și umbrele începuturilor istoriei evreiești în Diaspora românească.

Ca și în primul volum, și în cazul de față categoriile de izvoare adunate sînt extrem de variate. „Dar dacă în izvoarele medievale timpurii evreii apar, prin forța lucrurilor, menționați sporadic și destul de puțin consistent”⁴, în acest al doilea volum au putut fi cuprinse documente fundamentale ale epocii, de interes deosebit și cu privire la istoria evreilor.

Avînd în vedere specificul oricărei evoluții în contextul Diasporei, este superfluă sublinierea că documentele fundamentale menite să reglementeze statutul juridic-administrativ al evreilor și implicarea lor în viața societății timpului sînt emise în cele mai multe cazuri de organisme neevreiești. În același timp, însă, evreii sînt menționați și în numeroase acte de cancelarie emise cu scopul reglementării raporturilor sociale în ansamblul lor, fapt ce denotă participarea acestei colectivități, alături de ceilalți străini, la viața cotidiană a localnicilor.

În funcție de organul emitent, izvoarele documentare cuprinse în volumul de față pot fi împărțite, în linii mari, în două categorii principale: documente emise de foruri neevreiești și documente elaborate de obștea evreiască.

În prima categorie intră, desigur, hrisoave domnești, patente guberniale, hotărîri dietale, articole de legi, decrete și dispoziții de ordin fiscal, acte judecătorești, registre vamale ș.a.

În totalitatea lor, aceste documente au o deosebită valoare informativă, ele reflectînd atît statutul și prestigiul social al evreilor, raporturile lor cu

organele centrale și locale, statutul juridic al obștii evreiești ca organism civil și cultural, obligațiile fiscale ale acesteia, cât și privilegiile dobândite de evrei ca entitate colectivă sau ca persoane particulare.

În contextul acestor categorii de documente se cuvine a fi menționată în mod deosebit *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei* din anii 1694—1704, care, împreună cu diferitele dispozițiuni vamale ori cu cele referitoare la monopolurile domnești, reflectă rolul comerțului evreiesc în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, afacerile bănești ale domnitorului cu creditorii și zarafii evrei.

De un interes major sînt cele aproape 100 de documente extrase din *Condica lui Constantin Mavrocordat*. Din cele peste 3 000 de documente cuprinse în această condică, aproximativ 100 se referă la evrei, privindu-i direct, ca persoane nominalizate, sau ca un grup de populație așezat în ținuturile moldovenești. Aceste documente, răspîndite în cuprinsul întregii Condici, oferă informații despre evrei începînd cu data de 13 aprilie 1727 și pînă la 4 martie 1743. În aceste documente, evreii din Moldova apar în complexul vieții de epocă, în activitatea zilnică a locuitorilor țării, precum și cu particularitățile lor reflectate în relațiile cu ceilalți locuitori.

Pentru dinamica demografică și starea materială a evreilor din Transilvania, pot fi luate în considerare rezultatele conscripțiilor efectuate în anii 1735, 1737 ș.a. în Transilvania, Crișana, Banat și Maramureș. Aceste date însă, mai ales cele privind situația materială a evreilor, pot fi socotite doar ca orientative, deoarece, de frica fiscalității excesive, evreii nu au declarat în mod deschis veniturile lor reale.

În suita documentelor emise de organisme neevreiești se înscriu și unele acte private, cum au fost, de exemplu, unele contracte de arendare. Din această categorie prezintă un interes deosebit contractele încheiate între contele Károlyi și evreii veniți la Carei pentru a se stabili pe domeniile acestui conte.

Un loc aparte ocupă în volum izvoarele narative. Extrasele din unele cronici și descrieri de epocă completează informațiile furnizate de actele oficiale. Aceste izvoare sînt, în același timp, documente de mentalitate ale timpului. Ele ne edifică asupra felului în care s-a oglindit imaginea evreului în modul de a gîndi al localnicilor, în medii neevreiești. Cărturarul Dimitrie Cantemir, spre pildă, în *Descrierea Moldovei*, a apreciat cu obiectivitate prezența elementului evreiesc în această țară; la antipod însă, autorul *Cronicii Ghiculeștilor* sau alți cronicari ai timpului nu s-au putut dovedi lipsiți de prejudecăți atunci cînd au relatat despre tragicul caz al așa-zisului „omor ritual” de la Onițani⁵.

Descrierile călătorilor străini, la rîndul lor, relatează de multe ori cu privire la prezența activă a evreilor în viața societății românești. Ele îi menționează pe evrei, alături de ceilalți străini, așa cum apăreau ei pe uliță, în dughenele lor și chiar în contactul nemijlocit cu autorii respectivelor însemnări. Întrucît unele dintre aceste descrieri furnizează amănunte și despre portul evreilor, despre felul acestora de a vorbi și despre limbile pe care le vorbeau, despre comportamentul lor etc., izvoarele respective se constituie în adevărate documente etnografice.

Sub raport cantitativ, majoritatea izvoarelor cuprinse în volum provin din Moldova, pe locul al doilea se situează Transilvania, cele mai puține

fiind din Muntenia. Această selecție nu este rezultatul vreunei optici subiective, ci oglindește o stare de fapt existentă încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Deși nu dispunem de statistici din care să rezulte situația numerică a evreilor din Moldova, analiza documentelor, folosind și tehnici comparatiste, ar putea duce la concluzia că a existat o concentrare mai mare de populație evreiască în Moldova. Relativa abundență a documentelor referitoare la evreii transilvăneni se datorează, poate, mai curînd birocrăției impuse de dominația habsburgică decît concentrării numerice a evreilor.

În general însă, se poate conchide că depistarea izvoarelor privind istoria evreilor din România este încă într-o fază incipientă, resursele arhivistice din țară și din străinătate nefiind încă nici pe departe epuizate.

Documentele aparținînd celei de-a doua categorii, deci cele emise de obștea evreiască, au, desigur, o semnificație deosebită în reconstituirea unei imagini asupra colectivității evreiești din Diaspora românească. Aceste documente reflectă modul de organizare evreiască internă, modul de transpunere în viața de toate zilele a prescripțiilor multiseculare ale Talmudului și ale Torei, aspectele vieții culturale și cele privind respectarea obiceiurilor proprii, gradul de cultură, limbile pe care le cunoșteau evreii, formele de relații ale obștii evreiești cu stăpînirea. Ele sînt, de asemenea, documente de mentalitate, ca mărturii nemijlocite asupra felului în care obștea se reflecta pe sine însăși. Dispunem însă de un număr extrem de restrîns de documente din această categorie. Probabil că numeroase izvoare evreiești propriu-zise s-au pierdut de-a lungul timpului. Se știe că obștile își păstrau arhiva în încăperile anexe ale sinagogilor sau ale caselor de rugăciuni. Or, multe dintre aceste clădiri, împărțînd istoria zbuciumată a evreilor, fie că au fost incendiate, fie devastate etc. Au pierit mărturiile la București în incendiul din 1847, catastiful obștii botoșănene în incendiul din 1887. Numeroase comunități au fost pur și simplu devastate în perioada ocupației horthyste (1940—1944) în Ardealul de Nord. S-ar părea, în același timp, că menționarea manifestărilor de viață iudaică sporea în condițiile așezării definitive a grupurilor de evrei și ale consolidării vieții lor comunitare. Pe de altă parte, această contabilizare a evenimentelor devenea necesară o dată cu ieșirea obștilor din relativa lor izolare socială și culturală și stabilirea unor relații permanente cu societatea „din afară”. Imixtiunile societății înconjurătoare în viața evreiască internă vor obliga comunitățile, doar mai tîrziu și treptat, să facă pași în direcția producerii de cît mai multe acte arhivistice. În acea perioadă, avînd în vedere numărul relativ redus al evreilor în obștile existente, mai predomina într-o anumită măsură rezolvarea pe cale verbală a diferitelor pricini ivite în cadrul obștii, ele nefiind înregistrate, cu toate amănuntele, în documentele evreiești ale epocii.

Puținele documente evreiești cuprinse în volum sînt de natură diferită: plîngeri înaintate de obștea evreiască dintr-o localitate sau alta organelor locale, Divanului ori Guberniului, prin care se protestează împotriva unor abuzuri, a încălcării legilor de către unii dregători sau de către unii fruntași ai obștilor evreiești. Documentele în cauză sînt mărturii ale unui mod de viață, uneori, destul de conflictual. Ele reflectă și unele amănunte, deloc de neglijat, și anume: limba în care au fost redactate, cine, cu ce nume și cum le-a iscălit etc. Faptul că unele dintre aceste plîngeri sînt

semnate sau chiar redactate în ebraică denotă că aceasta era o limbă vie, vorbită și folosită și în viața de toate zilele. Pe de altă parte însă, în legătură cu o plîngere împotriva abuzurilor unor baș-staroști din 1741⁶, redactată inițial în limba ebraică, M.A. Halevy menționează că semnatarii folosesc nume românești ori românizate, fapt ce „prezintă un înalt interes istorico-social”⁷.

Documentele fundamentale ale obștilor evreiești erau, desigur, pinkasurile și consultațiile rabinice, care reprezentau o adevărată cronică a vieții comunitare dintr-o localitate sau alta. Din păcate, nu dispunem de pinkasuri provenite din secolul al XVIII-lea. În acest volum se publică doar un rezumat al Pinkasului comunității din Alba-Iulia, preluat după o analiză a acestui document întreprinsă de istoricul evreu M. Eisler⁸. Judecînd după modelul Pinkasului din Alba-Iulia, trebuie să conchidem că, prin dispariția acestui tip de document, pentru secolul al XVIII-lea s-a pierdut, de fapt irecuperabil, o pagină de istorie evreiască. Documente semnificative pentru etica iudaică sînt și statutele de Hevra Kedoșa. Din prima jumătate a secolului al XVIII-lea și pînă în momentul de față, cunoaștem, tot printr-o preluare dintr-o sursă ulterioară, doar statutul Confreriei sacre din Oradea⁹. Documentele epigrafice, cum sînt epitafurile de pe pietrele tombale, sînt mai perisabile decît documentele înregistrate pe hîrtie sau pergament. Acele pietre care s-au mai păstrat în vechile cimitire evreiești ne informează, poate, în modul cel mai direct despre unele persoane obișnuite sau despre personalități proeminente ale colectivităților evreiești din România din prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

În semnalarea, depistarea și comentarea documentelor relevante pentru istoria evreilor români și din această primă jumătate a secolului al XVIII-lea, un merit de prim ordin au avut fondatorii istoriografiei evreiești din România. Avînd în vedere demersul critic și analitic întreprins de V. Eskenasy în introducerea la volumul I al prezentei culegeri, asupra înfăptuirilor istoriografiei evreiești din România, nu mai este cazul să revenim asupra acestei probleme, deși s-ar cuveni, poate, să punem unele accente suplimentare asupra meritelor ce revin predecesorilor. De aceea, reamintim că acești primi cercetători evrei români, începînd cu E. și M. Schwarzfeld și terminînd cu M.A. Halevy, în ciuda unor imprecizii sau concluzii pripite, de ordin conjuncturalist, au pus bazele unei concepții și unei metode de cercetare a istoriei evreilor din România care au putut fi de folos și în elaborarea acestui al doilea volum de documente. Multe dintre aprecierile lor cu privire la evenimente, personalități și mărturii scrise au fost încorporate în notele ce explică documentele din volumul de față. Pentru orice istoric de azi al evreilor din România, lucrările generațiilor trecute reprezintă, în multe cazuri, singura sursă de informație asupra unor documente, în special evreiești, pierdute în negura timpului. Unele studii importante privind istoria evreilor din Transilvania și Banat au fost elaborate de M. Eisler și J. Singer. Este de remarcat faptul că studiile datorate unor cărturari cum au fost M.A. Halevy, M. Eisler și J. Singer poartă amprenta împletirii înaltei culturi rabinice cu efortul cercetării laice a istoriei evreilor. Acestor cărturari le datorăm descifrarea și comentarea unor epitafuri vechi, a unor texte ebraice de epocă, fără de care ar fi imposibilă reconstituirea vieții comunitare din trecut a evreilor români. Pleiada unor oameni de cultură evrei

din România — începînd cu grupul de la Societatea „I. Barasch”, înființată în 1887, și terminînd cu fondatorii „Societății de studii iudaice”, în 1926 — a elaborat o literatură istorică ce reflectă cel puțin două caracteristici esențiale ale devenirii evreilor din Diaspora românească, și anume: permanența conștiinței lor iudaice și modelarea vieții materiale și spirituale a evreilor sefarzi și așkenazi în funcție de condițiile locale.

În altă ordine de idei, este de subliniat aportul unor istorici români la cunoașterea istoriei evreilor din România. În ciuda unor polemici și aprecieri, citeodată, pătimașe, nici N. Iorga, nici alți mari istorici români, de talia lui A.D. Xenopol sau a lui G. Zane, care s-au aplecat cu simțul de echitate al savantului asupra documentului istoric, n-au putut face abstracție de rolul și locul evreilor în istoria societății românești. Dimpotrivă. În acest context sînt de menționat și numeroasele lucrări monografice — în special, monografiile localităților, — care conțin multe informații valoroase privind istoria locală a evreilor. Istorici ai Bucureștiului, printre care și C.C. Giurescu, au cuprins în lucrările lor importante documente arhivistice privind evoluția istorică a evreilor din capitala țării. Un alt istoric, L. Lakos, arhivar la Oradea, a dedicat o lucrare monografică specială istoriei evreilor din această localitate.

În ceea ce privește perioada de după cel de-al doilea război mondial, este greu de vorbit despre o istoriografie evreiască propriu-zisă. Totuși, merită să fie consemnate studiile lui L. Rosenbaum publicate în anul 1947. Lui I. Kara îi datorăm descifrări și traduceri de epitafuri și response rabinice, studii documentate cu referire la istoria evreilor din Moldova.

Cît privește istoriografia generală postbelică din România, ea conține variate referiri la evrei: pe epoci, domenii de activitate și localități.

Dacă întreprindem o analiză asupra corpusului de documente, în lumina exigențelor unei istoriografii moderne, trebuie să conchidem că, în ciuda cantității informațiilor furnizate, sîntem departe de a putea evidenția, pe baza izvoarelor aici adunate, o imagine de ansamblu cu privire la ce reprezentau evreii în și pentru societatea românească din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Cu toate acestea, o analiză de conținut a documentelor permite evidențierea unor aspecte de natură socio-economică, administrativ-organizatorică și culturală comunitară în legătură cu populația evreiască de pe teritoriul istoric al României din acea vreme.

1. Considerații privind dinamica populației evreiești

În stabilirea locului și rolului unui grup etnic în cadrul societății dintr-o anumită epocă, de primă importanță este ca, prin folosirea metodelor cantitative, să fie stabilite numărul populației, repartitia geografică și pe medii, structura și mișcarea naturală. În acest sens, rezultatele cercetărilor noastre prezintă, încă, multe lacune. Și totuși, pe lângă acele sumare date statistice de care dispunem cu privire la situația evreilor din Transilvania, Crișana, Banat și Maramureș, mai pot fi invocate, ca substitut, categorii de documente care, deși nu conțin date statistice, permit anumite deducții, fie ele chiar și aproximative, despre unele aspecte privind sporul populației evreiești din România în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Astfel,

faptul că dispozițiile de ordin fiscal emise de domnitori pentru impunerea diferitelor categorii de negustori menționează cu regularitate, alături de greci și armeni, și pe evrei este o dovadă că breasla evreilor a căpătat, sub raport cantitativ, semnificația cuvenită pentru a fi considerată o categorie distinctă de contribuabil. Din documentele respective reiese că populația evreiască era mai numeroasă la București, Focșani, Iași, Botoșani, Suceava, Soroca, Chișinău, Bîrlad etc.

Disponem de unele izvoare din care se poate conchide că această înmulțire a populației evreiești s-a produs în principal pe două căi: prin spor natural și prin imigrări. Sporul natural poate fi lesne dedus și din mărturiile care demonstrează existența de așezări stabile ale unor evrei, încă din secolul al XVII-lea. În acest sens, documentele permit chiar urmărirea evoluției unor familii pe mai multe generații, cum a fost în cazul lui Lazor jidovul, orîndar din Focșani¹⁰, amintit și de N. Iorga: la „Focșani aflăm la 1738 un Herșul jidovul — consemna istoricul român — orîndar, fiu al lui Lazăr orîndarul și fata Herșului, Ana, care ia pe un Avram¹¹. Din acest exemplu rezultă, deci, arborele genealogic al unei familii evreiești din Focșani, pe trei generații. Căci, în același context, Iorga ne amintește că Lazor (adică bunicul Anei — n.n.) făcuse pe la 1670 „casă și pivniță în Stoești, unde se alcătuisse Tîrgul Focșanilor“. În legătură cu existența evreilor localnici tot Iorga atrage atenția asupra faptului că la Botoșani, pe lângă evreii veniți din Hotin, Soroca și Polonia, „se întîlnesc și băstinași, ca starostele Ursul, meșteri ca Avram Croitorul“¹². N. Costin, în a sa *Cronică*, vorbește indirect despre existența îndelungată a evreilor ieșeni, atunci cînd pomenește de „mormînturile jidovești“¹³ de lângă riul Bahlui. În general, mormintele pot fi invocate ca dovezi ale succesiunii familiilor. Rabinul și istoricul J. Singer ne arată, în comentariul său pe marginea epitafului de pe mormîntul medicului evreu Assael, din Timișoara, decedat în 1636, că urmașii lui mai trăiau în 1928 la Arad¹⁴.

Consemnarea prezenței evreilor în izvoarele narrative ale epocii este și ea o dovadă că această populație se distingea sub raport comportamental și se impunea sub raport cantitativ. Așa de exemplu, del Chiaro, în însemnările sale, ține să sublinieze că în Valahia „sînt multe familii de evrei“¹⁵.

Alți călători sesizează numărul mare al locuitorilor evrei în unele orașe moldovenești. Călătorul E.H. Schneider, spre pildă, constată că la Iași, ca peste tot în Moldova, sînt foarte mulți evrei¹⁶. Despre un „mic oraș“, cum scrie că era Căușani, un alt călător arată că „e plin de evrei“¹⁷. Pe lângă unele date de sinteză care se pot obține prin calcularea rezultatelor conșcripțiilor făcute în Transilvania, cunoaștem din unele documente că, în anul 1716, la Timișoara, trăiau 144 de evrei¹⁸; este demn de consemnat, în acest context, și faptul că statutul Confreriei sacre din Oradea, adoptat în 1731, a fost semnat de 68 de persoane. Informațiile despre existența sinagogilor și a caselor de rugăciuni în diferitele localități ale țării sînt și ele o dovadă că numărul evreilor era suficient de mare pentru a permite și chiar a impune construirea acestor lăcașe de cult. Desigur, concluzii și aprecieri științifice nu pot fi desprinse din simple deducții pe baza unor informații *ad-hoc* culese și nefondate statistic. Pentru o evaluare științifică a situației avem nevoie de cifre, cel puțin aproximative, privind

numărul evreilor, iar pentru evaluarea ponderii evreilor în contextul populației autohtone și în raport cu ceilalți străini, sînt necesare date statistice comparative. Or, din păcate, acestea ne lipsesc.

Procesul de așezare a populației evreiești pe meleagurile Moldovei, Munteniei și Transilvaniei a constituit o a doua cale de sporire a acestei populații. Evreii au venit dinspre Polonia, Austria, Germania, dinspre Cehia și Moravia, dinspre Ucraina și Rusia, dinspre Belgrad și Constantinopol. Economistul E. Țațomir, în studiul său despre contribuția evreilor la dezvoltarea economiei românești, constată că, în această epocă, evreii veniți din Polonia și Rusia se așază cu precădere în Moldova, Maramureș, Crișana și Transilvania¹⁹. Ne lipsesc datele necesare pentru a putea stabili cauzele socio-economice pentru care evreii se așezau tocmai în aceste zone. Nici economistul român nu dă vreo explicație. Motivele sînt, probabil, de ordin geografic, zonele respective fiind în nemijlocită vecinătate cu ținuturile de unde veneau refugiații goniți și prizoniți. Pe de altă parte, mărturiile indică legături între comercianții evrei din Moldova și cei din Polonia sau Ucraina, legături care puteau să-i determine pe cei izgoniți să-și caute refugiu pe aceste meleaguri. În legătură cu locurile de baștină ale evreilor ajunși în Transilvania la începutul secolului al XVIII-lea, sînt de semnalat și răspunsurile din chestionarele completate cu prilejul conscripției din Alba-Iulia și comitatul Alba efectuate în 1735²⁰, sau datele conscripției efectuate, în anii 1735—1737, în comitatele Arad, Bihor și în orașul Satu Mare²¹. Din răspunsurile date se constată că în Transilvania, în acei ani, au venit evrei din Germania, Polonia, Boemia, Moravia, Ungaria și cîțiva din Muntenia.

Nu este locul aici să intrăm în analiza cauzelor emigrării evreilor din centrul și vestul Europei. Rămîne în sarcina istoriografiei actuale să elucideze contextele concret istorice care determină răbufnirea conflictelor acute dintre „indigeni” și „alogeni” din diferite țări și epoci, conflicte soluționate, de multe ori, prin emigrarea celor din urmă.

Așadar, urmărirea indicatorilor demografici prin care pot fi caracterizate unele aspecte ale mobilității populației evreiești — în speță, emigrarea spre țările române — scoate în evidență cît de variate se cer a fi izvoarele la care cercetarea istorică să aibă acces pentru a rezolva probleme de soluționarea cărora atîrnă și analiza altor capitole din istoria evreilor români.

2. Organizarea evreilor în prima jumătate a secolului al XVIII-lea

Evreimea, potrivit obiceiului vremii, din Muntenia și din Moldova, era organizată în *Breasla jidovilor*, iar în Transilvania în *Companie*: ambele constituiau veriga de legătură între obștea evreiască și organismele statului feudal. Datorită unor reglementări specifice Transilvaniei, Compania judaeorum din Alba-Iulia era însă și un organism vădit negustoresc, fără a-și estompa, astfel, caracterul esențial confesional: într-un anumit sens, Compania evreilor era asemănătoare companiilor armenilor, grecilor etc.

Atît *Breasla jidovilor* din Muntenia și din Moldova, cît și *Compania evreilor* din Transilvania au fost organisme cu un statut propriu, reglementat prin hrisoave și privilegii. În schimbul birurilor plătite se asigura membri-

lor corporației evreiești libertatea comerțului, se recunoștea obștii dreptul de a se organiza și administra conform obiceiurilor proprii, în virtutea unui statut, nescris, dar încetățenit totuși prin perpetuarea, de-a lungul timpului, a unor norme și de sorginte religioasă. Obștea avea dreptul la un fond bănesc propriu, permisiunea de a avea lăcașe de cult și a ridica sinagogi. Atît Breasla, cît și Compania aveau dreptul la o jurisdicție internă proprie, la o autonomie internă, ferită de imixtiunea stăpînirii.

Avînd în vedere că ne aflăm într-o societate în care drepturile civice nu apar, încă, reglementate în spiritul constituțiilor moderne, de o importanță hotărîtoare se dovedește a fi, pentru cei cu statut de străin, cum erau și evreii, calitatea lor de contribuabili: plata dărilor era cea mai importantă obligație a străinilor și, totodată, singura cale prin care străinii obțineau din partea statului confirmarea dreptului de așezare pe aceste meleaguri, recunoașterea lor ca fiind localnici.

În aceste condiții, funcția principală a Breslei și a Companiei era cea fiscală: li se impunea o sumă globală, iar ele aveau sarcina autonomă să repartizeze și să încaseze acea sumă de la membrii obștii. Dar, totodată, Breasla și Compania, constituite pe considerente etnice — ca și breslele vremii în general, ce urmau modelul isnafurilor din Imperiul otoman și al companiilor negustorești medievale de tip occidental — erau reale „asiluri contra unei fiscalități neomenoase, asiluri asigurate de stat, în care se retrag nu numai meșterii, ci și negustorii și feluritele categorii de străini care numai în astfel de condiții primesc să rămîie și să lucreze²²”.

Avînd în vedere existența unei ordini feudale mai birocratizate în Transilvania, precum și a unei administrații care, datorită dominației habsburgice, se deosebea de la o zonă geografică la alta, statutul juridic al Companiei evreilor din Transilvania prezintă unele particularități față de acela al Breslelor din Moldova și Muntenia. În Transilvania activitatea Companiei evreilor a fost reglementată prin actele privilegiale și diplomele acordate de principii transilvani, încă din secolul al XVII-lea, și prin legile de bază ale țării, codificate în așa-zisele constituții ale Transilvaniei — *Approbatele și Compilatele*. Aceste prevederi au rămas în vigoare pînă în secolul al XIX-lea. Spre deosebire de hrisoavele domnești din Moldova și din Muntenia, care nu numai că nu limitau așezarea evreilor în anumite zone, ci, dimpotrivă, încurajau stabilirea acestora în toate orașele sau ținuturile țării, legislația transilvană restrîngea domicilierea evreilor la perimetrul orașului Alba-Iulia. Întrucît Alba-Iulia, începînd din 1716, redevine domeniul episcopatului romano-catolic, Compania evreilor intră sub jurisdicția acestui episcopat, statut pe care autoritățile municipale din Alba-Iulia nu l-au recunoscut (decît în 1751), stingherind astfel de multe ori activitatea comercială a evreilor. Situația din Alba-Iulia înrăutățindu-se pentru evrei, cu timpul, și datorită suprapopulării, unii dintre ei reușesc, oarecum ilegal, să se așeze și în alte localități, urbane și rurale. Dar așezările evreiești în unele localități în afara orașului Alba-Iulia apar și datorită unor imigrări sporadice din străinătate. Aceste așezări vor fi subordonate automat Companiei și Rabinatului din Alba-Iulia, stare de fapt recunoscută indirect de Guvernul Transilvaniei printr-o patentă emisă în 1727²³.

Zonele vestice și nord-vestice ale Transilvaniei erau subordonate, din punct de vedere administrativ-teritorial, Consiliului locotenențial (organ iden-

tic cu Guberniul Transilvaniei), cu sediul la Bratislava. Astfel, obștea evreiască din aceste zone (neconstituită în companii) depindea din punct de vedere administrativ de forurile locale și centrale. Evreii care locuiau la sate depindeau direct de proprietarii de pământ și de administrația domenală a acestora, cum a fost cazul, spre pildă, al evreilor din Carei. În orașele Arad, Oradea și Timișoara evreii se aflau în principal sub protecția comandamentelor militare habsburgice din localitățile respective. În Arad și Oradea, evreii, de fapt, aveau drept de așezare doar în acele zone care se aflau sub jurisdicția comandamentelor militare; după retragerea acestora din urmă, evreii vor intra și aici sub jurisdicția comitatelor și a municipalității.

Ca și Breasla jidovilor, Compania avea un conducător. În fruntea Breslei se aflau Starostia și Rabinatul²⁴, prima o instituție laică, civilă, cea de-a doua religioasă. Domnitorul trebuia să le dea confirmarea oficială, celei dintâi, de obicei, pe o anumită perioadă, iar celeilalte pe viață²⁵. Starostii, care, în cele mai multe cazuri, erau aleși doar pe un an, nu dispuneau, desigur, de puterea rabinului, căci funcția acestuia din urmă era, de regulă, pe viață și ereditară în același timp. La schimbarea de domnie, aceste funcții trebuiau să fie reconfirmate, plătindu-se în acest scop noi sume obligatorii.

În cazul Companiei, șeful poartă titlul de *Judex Judaeorum* (judele evreilor). Judele reprezenta întreaga *Companie* din Transilvania (fără zonele vestice și nord-vestice); el era ales, de obicei, pe termen de un an, putea fi reales de mai multe ori și trebuia să fie confirmat de așa-zisul stăpîn al pământului, respectiv de episcop. Starostele — sau, în cazul Transilvaniei, judele — avînd tot interesul ca birurile sau celelalte contribuții fiscale să ajungă fără întârziere la vistierie (protejînd astfel și obștea de imixtiunile și de îngrădirea libertăților interne din partea autorităților), răspundeau direct de această activitate. Multe dintre documentele volumului relatează asupra sistemului de obligații și dări ale membrilor Breslei și Companiei. Din Condica de venituri și cheltuieli din timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu, de pildă, rezultă dările pe care Breasla jidovilor din București și Focșani le plătea anual. (Situția se referă la perioada 1694—1703)²⁶. Nu putem afirma însă că izvoarele din volum oferă o imagine completă asupra politicii fiscale pe care evreii o aveau de suportat, într-un moment sau altul, sub un domnitor sau altul. Astfel, în timp ce domnia lui Constantin Brâncoveanu i-a apărut oarecum pe evreii din Țara Românească de diferite abuzuri fiscale, în Moldova, pe vremea unui Mihai Racoviță, „care era nespus de lacom de bani și lipsit de orice scrupuli”²⁷, se introduce un sistem de stoarcere fără precedent. La rîndul său, și domnitorul Ioan Mavrocordat luă sume enorme de bani de la evreii care trăiau în Moldova...²⁸. Ceea ce nu înseamnă că în epoca fanariotă nu s-a introdus și menținut în țările române un regim fiscal spoliator pentru întreaga populație, în primul rînd pentru masa țăranilor birnici.

Se pare că în Muntenia regimul fiscal pentru străini, poate și pentru evrei, era mai ușor de suportat. Breslele străinilor au intrat aici sub autoritatea Cămării domnești și a vel cămărașului. Căci domnia era interesată „să-i poată reține în țară pe această productivă turmă a Măriei Sale”²⁹. În Moldova, în schimb, evreii făceau parte din categoria birnicilor, *Breasla* servind doar ca verigă prin care se plăteau dările.

Literatura istorică de specialitate subliniază că, în general, breslele (fiscale) plăteau mai puțin decât birnicii, ele luând parte numai la dările principale și la cele stabilite pentru a se împlini cererile mai însemnate ale Porții. Izvoarele de care dispunem nu ne clarifică asupra faptului dacă Breasla jidovilor a avut un statut privilegiat sau nu, sub raport fiscal. Sînt numeroase cazuri de scutiri individuale date prin acte privilegiale domnești unor persoane cu merite deosebite, cum a fost, spre pildă, evreul Cerbu, din Iași, pe care, în 1737, domnitorul Grigore Ghica îl scutește de orice dări deoarece face „vutcă pentru domnie”³⁰; au fost date scutiri fiscale și unor evrei pentru faptul că s-au botezat. Abia din aceste acte privilegiale individuale în care sînt enumerate, de regulă, dările de care sînt scutiți unii evrei se poate deduce întregul spectru al apăsării fiscale din acea epocă.

La rîndul său, Compania evreilor, de asemenea, se afla într-un sistem de fiscalitate destul de greu de suportat. Compania plătea o dare către stăpînul pămîntului pe care locuiau evreii, plătea contribuția la darea țării, darea militară, onorarii speciale, diverse daruri în natură furnizate stăpînului feudal cu prilejul diferitelor sărbători, taxe speciale pentru locurile de tarabă în timpul târgurilor ș.a.m.d. În unele zone din nordul și vestul Transilvaniei, evreii erau obligați să plătească taxă de toleranță sau de protecție, după modelul statutului evreilor din Austria sau Germania. Compania protesta de multe ori împotriva abuzurilor dregătorilor și chiar împotriva propriilor juzi, care recurgeau și la metode samavolnice cu ocazia strîngerii dărilor. În astfel de situații, Guberniul sau stăpînul feudal dădea cîștig de cauză reclamantilor.

Compania și Breasla jidovilor erau foarte asemănătoare și sub raportul organizării lor interne: aveau deci în frunte un prim jude (respectiv, un bașstaroste), alături de care obștea evreilor era condusă de un cîrmaci spiritual, în persoana marelui rabin sau a Hahambașei.

Cu timpul, Breasla din Iași a devenit reprezentanta tuturor evreilor aflați în Moldova. Numărul staroștilor a sporit, mai marele lor fiind Roș Medina (capul evreimii din țară), conducătorul Rabinatului ieșean fiind Hahambașa, adică Marele rabin al obștii moldovenești, avîndu-i sub jurisdicția sa și pe coreligionarii din Muntenia.

Ceea ce a reprezentat Iașul pentru evreii din Moldova a însemnat Alba-Iulia pentru Transilvania, unde se afla sediul Landesrabinului și al prim-judeului evreimii transilvane.

La București, starostele, îndeplinind și funcția de vechil de Hahambașa, a fost în această calitate și locțiitorul Marelui rabin în Muntenia.

Trecînd în revistă cîteva date privind istoricul starostiei, menționăm că un document cuprins în volumul de față semnalează încă la 1703 pe un anume Iacob, bașstaroste la Bîrlad, „ertat de toate dările și angăriile ce vor pe alți jid[ovi] pînă mîna lui vl. cămăraș”³¹; mai tîrziu, tot la Bîrlad, domnitorul Grigore Ghica îl întărește pe Marco, feciorul lui Lazăr, în funcția de staroste de jidovi. O altă mențiune, din 1714, relatează înfățișarea în fața domnitorului N. Mavrocordat, în numele obștii din Iași, a lui Iusip, Solomon și Ursul, „staroștii de jidovi”³². Alături de staroștii ieșeni, obștile din țară își alegeau și ele căpeteniile lor locale.

Funcția staroștilor, precum și cea a juzilor — așa cum rezultă din documente — implica uneori fricțiuni severe cu membrii obștii. Starostia

însemna scutire fiscală și obținerea altor privilegii, ceea ce stârnea oprobiul membrilor obștii. Un document din Moldova, din 1741³³, lămurește sugestiv asupra acestei chestiuni, prin satisfacția acordată de domnitor celor ce au formulat plingerea. Conchizind asupra stărilor de fapt incriminate în document, M. A. Halevy se întreabă cât de grav trebuia să fi fost acest conflict de vreme ce Hahambașa și asesorii săi se văzură nevoiți să pronunțe ex-comunicarea și amenzi grele împotriva tuturor acelor care alergau să capete demnități în Comunitate și funcții de staroști³⁴.

La antipod însă, se cunosc și cazuri de staroști și de juzi care au onorat această funcție, fiind recunoscuți pentru integritatea și cinstea lor, pentru abnegația și dăruirea lor față de obște. Astfel, la București, o piatră tombală din 1744 amintește că „aici se odihnește un bărbat vestit, integru și cinstit, starostele, șeful, învățătorul nostru Simon, fiul martirului, învățătorului nostru, rabi Iaacov Isahar”³⁵. Probabil, nu a fost o simplă întâmplare nici faptul că David ben Benjamin, jude al evreilor din Alba-Iulia, în intervalul 1735—1744 a fost de nouă ori reales³⁶.

Dacă polul laic al instituțiilor obștii evreiești din epocă, respectiv Breasla jidovilor și Compania, îl evidenția, deci, în Moldova și în Muntenia pe staroste și în Transilvania pe jude, atunci polul religios era marcat de Hahambașa și, respectiv, de Landesrabin. Dar cum în viața evreiască acești poli au fost dintotdeauna uniți, întâlnim situații frecvente în care conducătorii spirituali sînt, totodată, conducători ai vieții laice, intervenind fie în sfera juridică, fie în cea comercială, instructivă sau de altă natură a obștii.

3. Ocupațiile

Din izvoarele cunoscute pînă acum, nu se pot desprinde concluzii cu privire la o stratificare pe categorii sociale a populației evreiești; deși diferențieri de ordin material au existat cu certitudine. Ceea ce se poate constata cu mai multă precizie, însă, este structura acestei populații din punctul de vedere al ocupațiilor.

a. Comerțul

Principală ocupație a evreilor așezați pe aceste meleaguri a fost comerțul. Faptul că ei erau buni negustori deriva din poziția lor în contextul economic din această parte a Europei, unde alte domenii de activitate le-au fost inaccesibile. Ei umpleau, alături de alte grupuri ale burgheziei în formare — români, greci, armeni, germani sau maghiari —, un gol în structura economico-socială a țării, acela al păturii comercianților, care asigura circulația mărfurilor de la producători și proprietari (ai pămînturilor, velnițelor, cîrciumilor, atelierelor meșteșugărești) la consumatori și a banilor în sens invers. Acest proces, în care banii joacă un rol tot mai important, nu a fost inițiat de fapt de evrei; ei au contribuit doar la amplificarea și la buna lui funcționare prin poziția lor economică mobilă, spre care au fost împinși prin excluderea lor totală din ierarhia socială a relațiilor feudale,

ei neavînd acces la proprietăți imobiliare de tip feudal. Astfel, evreii nu au fost legați de acele privilegii feudale care deveneau la un moment dat o piedică în calea dezvoltării comerțului. Evreii, fiind lipsiți, deci, prin forța împrejurărilor, de prejudecățile feudale față de bani, față de activitatea comercială, au exploatat posibilitățile — desigur, destul de modeste — oferite de condițiile pieței și ale economiei din această parte a Europei.

În această jumătate de secol, documentele pomenesc tot mai des despre negustorii evrei prezenți printre cei care vin la târgurile din București, Baia Mare, Orăștie, Craiova, Strehaia, Cîmpulung-Muscel, nemaivorbind despre târgul Iașilor, al Botoșanilor, de Arad, Alba-Iulia sau Oradea³⁷. Izvoarele reflectă varietatea comerțului practicat de evrei.

Din punctul de vedere al activității negustorești, sînt multe documente semnificative și în *Addenda* cuprinsă în acest volum. Aceste documente vin în completarea izvoarelor publicate în *I.M.E.R.*, I, oferind noi imagini despre comerțul practicat de evrei pe aceste meleaguri în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Astfel, la Brașov, la începutul secolului al XVI-lea, se vindea „mătase evreiască”³⁸; printre cei care aduc vite din Moldova pe piața Brașovului și a Clujului, sînt și negustorii evrei; în secolul al XVII-lea, evreii mai aduc pe piața Transilvaniei bumbac, stofe ca bogasiurile colorate, muselinul, carmajinul, mohairul, mătăsurile, cordovane, săftiene, șele, mirodenii³⁹ etc. Tot din aceste documente, rezultă, printre altele, prestigiul negustorilor evrei pe lângă Scaunul domnesc al domnitorului Vasile Lupu, care refuză să-i extrădeze hanului tătarilor din Crimeea pe evreii refugiați în Moldova⁴⁰.

În secolul al XVIII-lea, asistăm nu numai la o creștere numerică a negustorilor evrei, dar și la diversificarea negoțului practicat de ei. Pe lângă evreii localnici, în comerțul intern și extern al țărilor române sînt prezenți, alături de greci și armeni, evreii din Polonia, Turcia, Austria ș.a. Găsim o seamă de documente despre negustori evrei din aceste țări care devin furnizori personali ai domnitorilor. Negustorii evrei sînt activi și în comerțul dintre Moldova, Muntenia și Transilvania. Trebuie observat însă că, în izvoarele ce atestă cele de mai sus, negustorii evrei sînt menționați de fiecare dată doar după armeni și greci.

Un studiu mai atent al documentelor permite concluzia că negustorii evrei joacă un rol mai important, în această perioadă, în comerțul moldovenesc. Astfel, la începutul secolului al XVIII-lea, cărturarul Dimitrie Cantemir scria, în *Descriptio Moldaviae*, în legătură cu negoțul Moldovei următoarele: (evreii) „Nu au altă îndeletnicire decît negușătoria și să țină hanuri [...]. Căci negușătorii străini: turci, evrei, armeni și greci, pe care noi avem obicei de-i numim gelepi, au apucat în mină, din pricina trîndăviei alor noștri, toată negușătoria Moldovei”⁴¹.

Chiar dacă această constatare conține o doză de subiectivism, este cert că în mediul românesc acționau permanent numeroși negustori străini, atrași fiind de bogățiile țării, de materiile prime și produsele pămîntului. Piețele românești se bucurau de o largă apreciere: aici puteau fi vîndute produse meșteșugărești finite, obiecte de lux și artizanale. Pornind de la analiza acestei situații, istoricul G. Zane acceptă ideea că, în comerțul moldovenesc, evreii păreau să aibă rol dominant încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea⁴². Însuși N. Iorga arată cum, „în 1745, Ioan Vodă fiul lui

Constantin Mavrocordat, se putea adresa tuturor târgoveților moldoveni și armeni, jidovi și alții din târgul de sus din județul Botoșanilor. Aici se face deci negoț în oraș“, conchide Iorga⁴³. De fapt, domnitorii țărilor române apelează nu o dată la negustorii evrei: Constantin Brâncoveanu își făcea cumpărături personale și la evreica Maria ⁴⁴. Constantin Mavrocordat acordă privilegiul unui „neguțitor străin, din țara Leșască, anume Avram“⁴⁵, care importă pentru domnie marfă scumpă din Olanda. În același act de privilegiu, domnitorul moldovean lansează invitația „și poftind domnia me a veni și alți, oricît de mulți neguțitori ca acești“⁴⁶. Desigur, invitația domnitorului C. Mavrocordat nu se referea doar la evrei, dar nu-i exclude nici pe ei atunci cînd, prin așezămintele sale, ordonă ca „tîrgurile să fie volnice și slobode de la ori ci fel de om, și cine cu ce va vre să se hrănească, ne oprit să fie“⁴⁷.

Domnitorii au sprijinit negoțul practicat de evrei în Moldova și Muntenia fiindcă îl considerau drept o îndeletnicire utilă, rentabilă și indispensabilă. Nu trebuie uitată nici considerentele financiare care motivau acest sprijin: taxele vamale asigurau sume importante pentru vistieria țărilor române.

Documentele atestă, în același timp, că nu numai unor negustori proeminenți, ci și negustorilor mai mărunți li s-au acordat privilegii, cum a fost, spre pildă, în cazul lui Avram și Boroh, originari din raiaua Hotinului, care s-au stabilit la Bacău. Aceștia au primit dreptul să ridice case și dughene, au fost scutiți de plata olacului și podvozelui, taxe datorate de negustori care călătoreau prin țară⁴⁸. De fapt, probabil că majoritatea negustorilor evrei din epocă nu făceau parte încă din categoria marilor comercianți, care beneficiau și de diferite privilegii. Acest lucru rezultă și dintr-o listă a marilor negustori cu domiciliul temporar la Iași și care, în 1741, practicau comerțul cu ridicata; printre ei nu figurează nici un nume de evreu.

Se pare că pe atunci negustorii evrei erau încă, în principal, mici prăvăliași, proprietari de dughene în orașe, târguri și pe domenii mănăstirești, negustori ambulanți.

Nu știm să fi existat un comerț specific evreiesc, nu sînt mărturii despre mărfuri exclusiv „jidovești“, nici nu se poate vorbi despre vreun monopol comercial deținut numai de evrei. Mai degrabă putem să afirmăm că evreii sînt atestați în toate formele de negoț, cu mărfuri foarte variate, de la obiecte casnice pînă la produse agricole, de la mărfuri confecționate de meșteșugari pînă la obiecte de lux și de mare valoare. Sînt oferite spre vînzare ori sînt cumpărate pentru recomercializare grîne, legume, tutun, miere, pește, animale mari și mici, carne (în acest caz însă, prescripțiile rituale joacă un rol important), făină, băuturi spirtoase, piei, blănuri, aramă, fier, sare, mercur, silitră, vopsele, vase, cazane, baloturi de textile, haine, sticle, bijuterii etc. O parte din aceste produse sînt importate din străinătate de către negustorii evrei din Moldova, Polonia, Muntenia sau din Transilvania ori sînt aduse în țară de alți negustori și comercializate „en détail“ de negustorii ambulanți evrei.

Apariția negustorilor străini pe piața țărilor române a neliștit de multe ori Poarta otomană. Porunca sultanului din 1750/51 (reinnoită în 1774), dată domnitorilor Moldovei și Munteniei specifică, în acest sens, că „de vreo cîțiva ani s-au ivit unii ghiauri dintre negustorii din ținuturile dușmane

[...], dintre armenii și evreii din Polonia, și ei, cumpărînd, în ținuturile Țării Românești și Moldovei, cu ajutorul voievozilor acestora, la prețuri mai mari, mărfurile menționate, pe care urmau să le cumpere negustorii Porții fericirii mele, îi împiedică pe negustorii Porții fericirii mele să facă achiziții [...]”⁴⁹.

Aceeași poruncă avertizează domnitorii să elimine concurența acestor negustori străini⁵⁰. Poruncă nerespectată aidoma, căci negustorii stabiliți în țiguri și orașe au prăvăliile și dughenele lor sau își instalează corturile în piețe, cu ocazia iarmarocelor.

Spre deosebire de Moldova și Muntenia unde negustorii străini — implicit și evreii — nu numai că nu trebuiau să se confrunte cu concurența localnicilor, dar sînt chiar invitați să vină și să practice comerțul, în Transilvania, negustorii evrei — cu toate privilegiile dobîndite — sînt îngădiți în fel și chip în activitatea lor comercială. Contradicțiile de interese apar cu pregnanță în cazul negustorilor evrei din Alba-Iulia. În Transilvania s-au profilat două tendințe opuse: municipalitatea din Alba-Iulia a dorit să elimine concurența comerțului evreiesc și să desființeze comerțul liber practicat de evrei, pe cînd Guvernul lua apărarea evreilor, ei fiind considerați ca factori de seamă în importarea mărfurilor din Turcia, Austria, Ungaria, Moldova și Țara Românească. Comerțul liber și nestingherit al Companiei evreilor din Alba-Iulia a fost garantat încă prin diploma privilegială dată de principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, în 1623, dar municipalitatea din Alba-Iulia a împiedicat, sub diferite pretexte, ca evreii să pună în vînzare pe piața orașului tutunul, peștele, grîul; le-au fost confiscate mărfurile, iar negustorii au fost chiar arestați și amendați, contrar prevederilor legii și ale privilegiului pomenit⁵¹.

În același timp, sașii pregătesc și ei îngădirea comerțului evreiesc pe piețele transilvane. Astfel, în 1710, la o adunare negustorească, sașii schițează planul unui nou sistem de comerț care să asigure monopolul lor asupra negoțului în mai toate orașele transilvane, prevăzînd în acest sens „excluderea evreilor, armenilor, sîrbilor, românilor, turcilor”⁵².

Pe de altă parte însă, în timpul răscoalei antihabsburgice conduse de Rákóczi, atît comandantii, cît și diplomații „curuților” au acordat sprijin acelor negustori evrei care au furnizat mărfuri răsculaților.

Negustorii evrei participă mai mult sau mai puțin activ și la viața socială a țăgurilor și orașelor în care își desfășoară activitatea. Sînt chemați ca martori în cazul unor vînzări-cumpărări de imobile, fiind solicitați de autorități și în calitate de prețuitori ai unor bunuri imobiliare⁵³, participă la delimitarea unor locuri de casă, prăvălii sau țăguri în incinta localităților urbane, tot în calitate de martori și garanți, iar casele și dughenele lor sînt bine cunoscute concetățenilor, astfel încît, de multe ori, sînt menționate ca puncte de reper cu ocazia amintitelor delimitări. De pildă, la București, prăvălia evreicei Sora din mahalaua bisericii Grecilor figurează printre casele și prăvăliile descrise într-o delimitare făcută în 1724⁵⁴. În același an, la Iași, sînt menționate într-un act asemănător prăvăliile evreilor Dănil și Avram⁵⁵. Evreii figurează printre acei negustori influenți din Botoșani care au determinat deseale mutări ale țăgului făinei din oraș⁵⁶.

În concluzie, putem constata că negoțul practicat de evrei era socialmente util; aceștia au vîndut atît mărfuri de lux solicitate de domnitor și de boierii din anturajul Curții domnești, cît și mărfuri necesare țăranilor

(desigur, prăvălii ale lor se aflau și în mediul rural, nu numai în târguri și orașe). Evreii cunosc bine cerințele pieței și știu care sînt mărfurile solicitate de consumatorii autohtoni și străini.

Negoțul practicat de evrei în țările române, cît și cum a fost, comporta și numeroase riscuri: falimentul și ruinările totale, în contextul concurenței; riscul de a pierde atunci cînd vindeau pe datorie; riscul de a fi jefuiți și omorîți (cum s-a și întîmplat de multe ori⁵⁷). Căci „orice prăvăliaș stătea sub amenințarea neprevăzutului”⁵⁸. Așadar, comerțul, chiar și cel mărunț, ori poate tocmai acesta, presupunea risc, inițiativă și — de ce nu? — curaj.

Deși aflați pe treapta cea mai de jos a ierarhiei economice și sociale, totuși puzderia de mici prăvăliași evrei au contribuit și ei, în felul lor, „la făurirea istoriei mari”⁵⁹, făcînd o muncă de pionierat în direcția cuceririi pieței, forțînd zonele prost aprovizionate.

„Piața este primul ordinator pus în slujba omului, o măsură cu autoreglare asigurînd de la sine echilibrul activităților economice”⁶⁰. Evreii au contribuit, desigur, la formarea și dezvoltarea acestei piețe și în țările române, cum o făcuseră și aiurea. La rîndul său, poate, această piață a avut un rol în direcționarea evoluției eminamente urbane a populației evreiești, căci „datorită pieței totul se accelerează. Piața este un centru natural al vieții sociale, ea este așezată în miezul relațiilor interumane”⁶¹.

b. Arendășia

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea, procesul de arendare se extinde asupra a tot ce poate aduce venituri bănești de care are nevoie societatea în relațiile sale economice și sociale. Dacă pentru secolul precedent dispunem doar de cîteva cazuri de închiriere, arendare (de exemplu, vămile, podurile, impozitele datorate puterii centrale și locale), în această perioadă sporește numărul acelor documente care ne informează despre răs-pîndirea fenomenului pe o scară mult mai largă.

Alături de alte grupuri etnice legate de economia bazată mai mult pe bani lichizi (greci, aromâni, armeni, dar și unii boieri și burghezia orașelor în formare), și evreii sînt antrenați în procesul arendășiei, luînd, cumpărînd tot ce promite cîștig rapid și imediat, care asigură un termen de rambursare mai scurtă a cheltuielilor de investiție și un venit în plus față de investițiile inițiale (prețul arenzii): cîrciumi, pivnițe de vin, berării, velnițe, mori, izlazuri, heleștee, vaduri, vămi, poduri, prăvălii, măcelării, ateliere.

În Transilvania, arendarea unor monopoluri feudale, cum ar fi: cîrciumi, măcelării, poate și loturi de pămînt, este întîlnită cel mai frecvent în mediul rural. Proprietarii moșiilor cedează aceste monopoluri în schimbul unei sume, care trebuie plătită în avans, urmînd ca arendașul să obțină cîștiguri prin exploatarea obiectului arendat, în afacerile sale cu țărănimea, cu locuitorii satelor sau ai târgurilor. Procesul poate fi surprins în special în vestul și nord-vestul Transilvaniei. Statisticile din deceniul al IV-lea indică arendași evrei în comitatele Bihor și Arad, la Satu Mare⁶² și în Maramureș. În țările române însă, arendarea loturilor de pămînt de către evrei devine posibilă abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. În

prima jumătate a aceluiași secol, întâlnim sporadic arendași evrei. Astfel, în 1741, egumenul mănăstirii Rîșca (Moldova) obține permisiunea domnitorului de a arenda moșiile mănăstirești fie unui turc, fie unui armean, fie unui „jidov”⁶³. În acest caz, prezența evreilor printre eventualii arendași este amintită doar ca o posibilitate virtuală; în anul următor, într-un document provenit tot din Moldova, avem însă de-a face cu arendași evrei reali, care ar fi ținut în arendă poduri de pe Nistru⁶⁴.

În anul 1744, mănăstirea Slatina vinde „orînda” satului Răreancea „unui jidov de acolo din sat Răreancea”⁶⁵.

Printre documentele volumului sînt numeroase mărturii cu privire la „vînderea” veniturilor unor circiumi, velnițe, berării, pivnițe de vin etc. Ele rămîn, desigur, pe mai departe monopoluri feudale, pe care moșierul le arendează în scopul obținerii unor venituri în plus. În multe cazuri, arendașul, alături de comercializarea băuturilor alcoolice, se ocupă și de producerea lor. Astfel, în 1706, Lazor evreul este orîndarul unei poverne la Focșani⁶⁶; la Timișoara, doi evrei originari din Bratislava, frații Köppisch, iau în arendă, în 1717, fabrica de bere a orașului, pe care ei înșiși o întemeiază, închiriînd și o moară de apă⁶⁷; în anul 1741, evreul Kepesz obține din partea municipalității orașului Alba-Iulia dreptul de a exploata berăria orașului, pe timpul iernii⁶⁸. În volum sînt cuprinse, de asemenea, mărturii privind arendarea de heleșteu, de case, de măcelării, de mori ș.a.m.d. În vestul și nord-vestul Transilvaniei, în ciuda reînnoirii unei interdicții mai vechi cu privire la arendarea vămilor de către evrei, unele mărturii continuă totuși să vorbească despre puncte vamale arendate de evrei. În Moldova, domnii îi favorizează pe evreii localnici la arendarea de poduri și vămi, față de ofertanții străini⁶⁹. Mai ales podurile de pe Nistru, pe unde trec mulți călători și negustori din și înspre Polonia, sînt arendate și unor evrei localnici⁷⁰.

Arendarea și sumele cîștigate în urma acestui proces au jucat un rol important în acumularea primitivă a capitalului. Unii dintre acești arendași mai înstăriți își vor investi, ulterior, capitalul cîștigat în „întreprinderi” comerciale sau manufacturiere mai importante. În general, situația financiară a acestor arendași era prosperă, mai bună decît a acelor categorii de evrei care practicau comerțul cu amănuntul.

c. Cămătăria⁷¹

Cămătăria nu era în țara noastră o ocupație specific evreiască — așa cum încerca să sugereze o literatură istorică de un anume fel. Ea a fost practică de negustori înstăriți de toate neamurile. Pe banii avansați sub formă de credit comercial (de obicei) s-a perceput o dobîndă destul de mare, ceea ce făcea rentabilă cămătăria. Pe de altă parte, cămătăria se dezvoltă și datorită faptului că mulți au nevoie de credit. Însăși domnia recurge la împrumuturi pentru acoperirea cheltuielilor personale ale domnitorului sau ale administrației țării ori a cheltuielilor militare. Sînt numeroase mărturii cu privire la solicitarea de credite de către Constantin Brîncoveanu și de către alți domnitori, creditorii fiind zarafi evrei din Constantinopol și din alte părți⁷¹.

Cămătăria se va dezvolta însă abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când va evolua spre operații bancare propriu-zise.

Fără îndoială că veniturile provenite din arendășie și cămătărie își aveau sursa primară în exploatarea masei producătorilor, care era alcătuită în primul rînd din țărani români.

d. Meșteșuguri și meșteșugari

Pentru prima jumătate a secolului al XVIII-lea, sînt puține dovezi cu privire la practicarea meseriilor de către evrei. Aceasta nu înseamnă, desigur, că meseriile, mai ales cele artizanale sau cu valențe artistice religioase, nu au fost practicate și de evrei. Deși nu deținem mărturii directe cu privire la existența unor cioplitori în piatră evrei, totuși existența lor nu poate fi contestată, dovezile fiind frumoasele pietre funerare cu inscripții ebraice și motive tradiționale fito și zoomorfe din vechile cimitire evreiești.

Printre sporadicele mențiuni despre meșteșugari evrei sînt cele referitoare la bijutieri, argintari, sticlari, silitrari, producători de vutcă și pălincă etc. În Moldova, domnitorul Grigore Ghica acordă scuteală argintarului său: „*Facem știre pentru David jidov, argintar gospod, carele aflîndu-se nelipsit de la lucrul curții gospod, iată că domnia mea am socotit și i-am făcut chiverniseală pentru hrana lui, orice fel de negoț ar aduce aici în Iași, l-am ertat de vamă mare și de camănă și de bezmăn și de mortasipie și de pîrcălbie și de alte de toate*”⁷². În 1742, domnitorul Constantin Mavrocordat îl cheamă la Iași pe același David, „bun meșter argintar”, împreună cu alți meșteri buni⁷³. Tot pentru domnie lucrează și un evreu silitrar, care produce iarbă de pușcă și silitră domnitorului Constantin Brâncoveanu⁷⁴.

În conscripțiile din 1740 efectuate la Carei figurează un argintar chiriaș al conților Károlyi⁷⁵, la Arad în anii 1735 și 1736 erau menționați șase meseriași evrei⁷⁶. Tot la Arad, în 1743, este amintit un anume Hirschel Goldschmidt, care, judecînd după nume, se ocupa cu prelucrarea aurului. El are casă proprie, deci se află într-o situație materială mai bună decît ceilalți membri ai obștii evreiești⁷⁷. Un rol deosebit au avut Simon Bacherach și Wolff Mântz din Banat, care „în calitatea lor de șefi peste mai multe fabrici, le-au administrat pe toate cu folos și spre binele public, s-au îngrijit cu devotament și au contribuit la ameliorarea (veniturilor) vistieriei [...]”⁷⁸. După toate probabilitățile, acești doi evrei erau furnizorii principali ai manufacturilor militare întemeiate de trupele habsburgice în Banat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea⁷⁹.

Sînt, de asemenea, informații răzlețe cu privire la existența unor croitori, tipsieri ș.a. care lucrau mai ales pentru nevoi interne comunitare. Ulterior, numărul lor va spori, ei vor lucra pentru un cerc mai larg de clienți și vor constitui chiar o breaslă proprie în Moldova, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Dintr-o informație datată din 1736, rezultă că în comitatul Bihor au funcționat, în perioada respectivă, trei croitori⁸⁰; o știre din 1740 din Carei semnalează existența a doi croitori⁸¹; iar printre semnatarii unui document din 1741, redactat de membrii Breslei evreilor din Iași, figurează și un Avram crav, adică croitor⁸². Un act juridic moldovenesc din 1742 semnalează un meșter evreu care a săpat un puț la Ișnovăț⁸³.

La București, în 1743, este atestat primul sticlar evreu din Muntenia, pe nume Iosif, care dispune de o casă și de o prăvălie proprie. Sticlarii se ocupau, în primul rînd, cu vînzarea sticlelor pentru geamuri, dar probabil și cu potrivirea acestor sticle în pervaz⁸⁴.

e. Intelectuali evrei în societatea epocii

Numărul intelectualilor este destul de redus în epoca la care ne referim. În rîndul intelectualității evreiești predominau, desigur, în această perioadă, rabinii, învățătorii, cantorii, adică intelectualitatea instituțiilor de cult fără de care nu se putea asigura desfășurarea normală a unei vieți tradițional-iudaice. Pe lângă această categorie însă, pot fi semnalati și intelectuali evrei legați de viața laică civilă. Cei mai reprezentativi din această ultimă categorie au fost *medicii* cu o cultură enciclopedică, ceea ce permitea afirmarea lor și în alte domenii de activitate decît în cele strict profesionale. De asemenea în izvoare sînt semnalati evrei care au funcționat ca interpreți în limbile: germană, rusă, turcă, polonă ș.a. În secolul al XVII-lea, sînt atestați cîțiva actori la Curtea principelui Gabriel Bethlen — comedianți evrei⁸⁵ —, iar în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la biserica luterană din Sibiu, este semnalat „izraelitul” Pantalone, organist principal al bisericii.

Medicii evrei care au trăit în țară sau care au venit în contact cu țările române au beneficiat de multe ori de un statut preferențial; unii dintre ei, probabil, nici nu făceau parte din obștea locală. Trăind la curtea domnească, ei erau chiar însoțitori ai domnitorului în unele călătorii în străinătate. (Situția lor deosebită se explică, printre altele, și prin numărul redus al medicilor în Muntenia și în Moldova. În Transilvania, numărul medicilor înregistrează o creștere pe parcursul secolului al XVIII-lea, deoarece la universitățile din Viena și din alte localități din vestul Europei învață un număr însemnat de studenți transilvăneni).

Astfel, domnitorul Munteniei, Constantin Brâncoveanu, l-a avut la curtea sa pe Avram, medic evreu, care îl însoțea pe domnitor la Adrianopol⁸⁶. Se presupune că doctorul Avram ar fi fost și spîter (identificat cu Abraham Leib Valahu — cunoscut și din alte surse), care prepara și medicamente. El a publicat o carte de medicamente la Frankfurt pe Main, în anul 1700. În călătoriile sale în străinătate a avut, probabil, și misiuni diplomatice secrete.

O personalitate proeminentă pe lângă curtea domnitorului N. Mavrocordat a fost doctorul Daniel de Fonseca, evreu maran, cu care domnitorul fanariot a intrat în relații personale la Constantinopol încă pe vremea cînd îndeplinea funcția de dragoman la Poartă. Daniel de Fonseca devine medicul și consilierul lui Nicolae Mavrocordat, contribuind în această din urmă a sa calitate și la menținerea unor legături între emigrația anti-habsburgică a lui Francisc Rákóczi al II-lea și domnitorul român. Ca membru activ al unui cerc de intelectuali umaniști mediteraneeni, Fonseca a avut acces la faimoasa bibliotecă a Mavrocordaților. A descifrat și a copiat mai multe manuscrise grecești din colecția acestei biblioteci, punîndu-le la dispoziția unor cercuri de savanți din Italia și Franța; a făcut cunoscute valorile

bibliofile și științifice existente în bibliotecă prin realizarea de copii după manuscrise și extrase din cărți, desfășurînd și o largă corespondență prin care i-a informat pe unii umaniști europeni cu privire la colecțiile acestei biblioteci⁹⁷. Se pare că în unele cărți în limba ebraică existente în această bibliotecă Fonseca a făcut adnotări pe pagini, traducînd cuvinte sau expresii din ebraică în elină⁹⁸.

Dintr-o inscripție tombală aflăm că la Iași a trăit „*înțeleptul medic iscusit, învățătorul nostru, seniorul Iosif Conian, sefard*” [...] ⁹⁹. Nicolae Iorga presupune că Iosif Conian descinde din familia Conigliano, evrei spanioli care se aflau în relații strînse cu domnitori moldoveni încă din secolul al XVII-lea. Conian a profesat medicina în capitala Moldovei la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Datorită lui Conian, trece prin Iași și eruditul evreu Tobias Cohen. Iosif Conian moare în 1732. Cu el se încheie, conchide M.A. Halevy, „prima serie a medicilor hispanoportughezi” ⁹⁰ de origine evreiască, în țările române.

Printre intelectualii marcanți ai timpului care s-au aflat la curtea lui Constantin Brâncoveanu, ocupînd ulterior diferite funcții și la curtea domnitorilor Ștefan Cantacuzino și Constantin Mavrocordat, se afla și Anton Maria del Chiaro, evreu botezat, originar din Italia, căruia îi datorăm o valoroasă descriere a Țării Românești. Del Chiaro, trăind un timp mai îndelungat pe aceste meleaguri, a cunoscut bine realitățile din țară; descrierile sale cuprind ample referiri la evreii timpului, respectiv la portul, ocupațiile și modul de a trăi al populației evreiești în Bucureștiul primei jumătăți a secolului al XVIII-lea ⁹¹.

Se cuvine menționat aici faptul că, în contextul spiritualității europene, secolul al XV-lea marchează începuturile filologiei umanistice ebraice. Universitățile din vestul continentului introduc obligativitatea studierii limbii și a culturii ebraice. Prin acești studenți va pătrunde cultura de limbă ebraică și în estul și sud-estul Europei. Cartea ebraică, adusă atît de foștii studenți ai universităților europene cît și de negustorii de carte, va fi achiziționată atît de colecționari particulari, cît și de unele biblioteci din colegii sau mănăstiri. În acest climat, limba ebraică devine un obiect de studiu și în țările române. Ea este necesară atît pentru înțelegerea și interpretarea textelor Vechiului Testament, cît și pentru folosirea ei în literatura omiletică a epocii. De multe ori, în discursurile funerare, academice, ocazionale etc., citatele sînt rostite în limba ebraică. În același timp, sînt redactate în limba ebraică așa-zise versuri dedicatorii, care se tipăreau, de regulă, pe primele pagini ale unor cărți religioase și laice. Diverși savanți ai epocii se adresează tot mai des unor rabini erudiți, în special din Germania și Italia, solicitînd ajutorul lor în descifrarea și pătrunderea subtilităților limbii ebraice și ale textelor redactate în această limbă. În acest sens, este concludent interesul manifestat și de umanistul român Nicolaus Olahus pentru cunoașterea limbii ebraice ⁹².

Cuprinderea limbii ebraice în suita limbilor clasice și sfinte ale epocii influențează și anumite cercuri intelectuale din țările române în direcția manifestării unui oarecare spirit de toleranță față de religia mozaică și față de evrei.

4. Viața cultural-comunitară

În absența unor izvoare evreiești primare, este greu de creat o imagine de ansamblu asupra desfășurării vieții cultural-comunitare a evreilor de pe meleagurile românești din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. În afara rezumatului Pinkasului comunității din Alba-Iulia, a Statutului Confreriei Sacre din Oradea și a altor citorva mărturii semnificative de acest fel, nu sîntem, pînă în momentul de față, în posesia unor surse directe cu privire la acest aspect al vieții evreiești. Unele informații mai pot fi preluate din lucrările istoricilor evrei de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și din primele decenii ale secolului al XX-lea, în care se relatează despre viața tradițională iudaică a evreilor de pe aceste meleaguri. Desigur, și la baza vieții cultural-comunitare a evreilor români se aflau datinile străvechi iudaice valabile atît în cazul evreilor sefarzi, cît și al celor așkenazi, căci aceste datini se constituie dintr-un complex de rituri relativ unitare. Conduita moral-juridică a evreilor, viața lor religioasă sînt reglementate, în general, de Tora, de prescripțiile rabinice multiseculare ale Talmudului. Pornind de la aceste prescripții, evreii sefarzi și așkenazi, din momentul așezării lor stabile, o dată cu efortul lor pentru asigurarea existenței zilnice, creează și cadrul necesar în vederea organizării vieții lor religioase — condiție esențială întru păstrarea identității lor iudaice; fapt recunoscut și de stăpînire, căci mai toate actele privilegiale care reglementau statutul juridic al evreilor în Moldova, în Muntenia sau în Transilvania garantau dreptul acestor evrei de a-și organiza viața în spiritul obiceiurilor și datinilor lor străvechi. Astfel, ei obțin dreptul la asigurarea hranei și băii rituale, la întemeierea lăcașelor de cult, la delimitarea cimitirelor proprii și, nu în ultimul rînd, dreptul de a avea un cîrmaci spiritual care să vegheze la respectarea riguroasă a tuturor normelor de conduită iudaică.

Așadar, evreii, odată stabiliți, își creează în primul rînd case de rugăciuni, construind în multe locuri chiar și sinagogi. Aceste lăcașe au devenit, de fapt, centrul vieții comunitare, unde, pe lîngă oficierea ceremoniilor religioase, „havra“ se aduna pentru discutarea problemelor lor comune, pentru ca să-și aleagă propriii conducători fără drept de amestec al boierilor⁹³. Numeroase mărturii vorbesc despre existența și funcționarea caselor de rugăciuni și a sinagogilor la București și Botoșani, la Timișoara și Piatra-Neamț ș.a.m.d. La Iași, spre pildă, în 1714, fruntașii obștii evreiești se înfățișează în fața domnitorului Nicolae Mavrocordat pentru a obține cîștig de cauză în diferendul lor cu mănăstirea Aron-Vodă. Ei cer și obțin dreptul la „hudiță“ în direcția sinagogii. Din acest act rezultă că evreii ieșeni cumpăraseră încă din anul 1670 terenul pe care se afla sinagoga lor⁹⁴.

În nord-vestul Transilvaniei, contractele încheiate cu contele Károlyi dădeau evreilor colonizați la Carei dreptul de a-și construi sinagogă, școală, de a avea măcelărie rituală, cimitir propriu și de a-și constitui Confreria Sacră⁹⁵. Sînt rare cazurile, cum a fost cel din București, unde, în 1714, din ordinul domnitorului Ștefan Cantacuzino, a fost dăruită sinagoga sefarzilor⁹⁶.

a. Rabinatul și obștea evreiască

Conducătorii confesionali și spirituali ai evreilor au fost din totdeauna rabinii, care, pe lângă atribuțiile lor culturale, au avut și rolul de dascăl și tutore al obștii, deținând și prerogative judecătorești. Ei elaborau decizii de drept civil și vegheau la respectarea prescripțiilor cuprinse în cărțile sfinte. În această perioadă însă, s-au detașat puține personalități rabinice proeminente, de talia rabinului erudit Petahia Lida, care a păstorit la Iași, probabil între anii 1706—1711. Cu toate acestea, obștea recunoștea statutul de dascăl și judecător suprem al acestor rabini. Stau mărturie în acest sens și inscripțiile de pe unele pietre tombale, ca, spre pildă, epitaful de pe mormîntul rabinului Țvi, înmormîntat în cimitirul din str. Sevastopol din București și apreciat ca fiind „*onoratul nostru învățător [...] fiul învățătorului nostru rabinul rabi Haim Nissim*”⁹⁷.

b. Hahambașia

Viața cultural-comunitară a obștii evreiești din Moldova și din Muntenia era dominată, începînd cu deceniul al III-lea al secolului al XVIII-lea, în primul rînd de Hahambașie, instituție rabinică cu drept ereditar instituită de Poarta otomană în anul 1719, cînd acest titlu de Mare Rabin a fost conferit lui Naftali Cohen (1649—1719), mare erudit și cabalist în același timp. Naftali Cohen nu a ajuns însă să fie instalat în calitate de Hahambașa, fiindcă a decedat chiar în anul cînd i se decernase acest titlu.

Primul Hahambașa confirmat documentar este Marele Rabin Bețall din Iași, descendent din familia Naftulovici (nepotul lui Naftali Cohen). Bețall a păstorit probabil în anii 1724 — 1743. Rabinul Bețall a rămas menționat în documente atît ca persoană de supremă autoritate evreiască, în fața căreia enoriașii vinovați de comiterea unor fapte oneroase trebuiau, sub prestare de jurămint, să mărturisească adevărul cu privire la cele făcute, cît și în calitatea lui de conducător autoritar care, abuzînd de puterea sa absolută, intră în conflict cu membrii obștii. Astfel, în anul 1742, domnitorul Constantin Mavrocordat ia apărarea breslașilor din Iași, „*care au jăluit domnii mele pe hahamul lor că-i supără, luîndu-li bani și alte angării, bîgîndu-i la cheltuială*”⁹⁸. Domnitorul, luînd apărarea obștii, îl admonestează pe Haham și dispune: „*Și poroncim și ție, hahame, să te ferești, ca de acum înainte nici un ban să nu li ei, că di ni-ar jălui mai mult, apoi n-a fi bine de tine*”⁹⁹. Bețall moare în octombrie 1743. Fiul său, Ițhac, care l-a reprezentat pe Bețall la București în calitate de vechil de Hahambașa¹⁰⁰, va fi investit cu titlul de Hahambașa al Moldovei, avînd drept de jurisdicție și asupra obștii din Muntenia. În același timp, mărturiile epocii pomenesc și de existența unor rabini sau hahami locali.

Pinkasul din Alba-Iulia furnizează date prețioase cu privire la funcționarea Rabinatului din Transilvania. Dacă Iașiul a fost sediul Hahambașiei din Moldova și din Muntenia atunci Alba-Iulia a fost reședința Landesrabinatului pentru Transilvania. Alături de Landesrabin, în fruntea unor obști mai numeroase funcționau, probabil, și rabini locali.

Rabinul transilvan era ales de adunarea obștii pe un timp limitat, angajat fiind pe baza unui contract în care se stabilea atât durata serviciului lui, cât și salariul de care beneficia. Când obștea nu avea Landesrabin, în locul lui funcționa un așa-zis *daian*, adică un locțiitor de rabin, care însă avea dreptul să exercite unele dintre prerogativele Marelui Rabin.

M. Eisler a încercat să alcătuiască o listă nominală a căpeteniilor spirituale care au păstorit obștea evreiască transilvană în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Printre personalitățile amintite figurează sefardul Abraham ben Isaac Russo, care este amintit atât cu titlul de daian, cât și cu cel de haham, adică de rabin. Abraham ben Russo a venit la Alba-Iulia din Belgrad. Moare în anul 1738, la vârsta de 40 de ani. După el urmează, probabil, așkenazul Iosif Reiss Auerbach, care a funcționat între anii 1742 (?) și 1750. Deși nu purta titlul de Mare Rabin al Transilvaniei, poziția lui în fruntea obștii îl îndreptățește la această titulatură. Probabil, nu a fost recunoscut ca atare de către Guberniu ¹⁰¹. O altă personalitate rabinică importantă în perioada la care ne referim a fost rabbi Elieser Lipman ben Benjamin Zeev, care, în anii 1743—1767, a păstorit obștea din Timișoara. Numeroase alte mențiuni documentare confirmă existența unor rabini și cantori la Oradea, la Arad, la Carei ș.a.m.d.

c. Bet-Din-ul

O instituție de supremă importanță în viața obștilor evreiești a fost tribunalul rabinic, adică Bet-Din-ul. Nu dispunem de izvoare documentare concludente cu privire la funcționarea tribunalului rabinic în Moldova și în Muntenia. Pe epitaful de pe piatra tombală a lui Bețall stă scris că el a fost și *președintele Tribunalului rabinic*¹⁰².

În legătură cu funcționarea Bet-Din-ului în Transilvania, pot fi luate în considerare informațiile cuprinse de M. Eisler în studiul său despre Pinkasul din Alba-Iulia. Președintele Bet-Din-ului a fost, de regulă, Marele Rabin. În absența acestuia, locul a fost ocupat de daian. Președintele era ajutat de trei jurați evrei (*memunim*), iar în cazul judecării unor pricini între evrei și neevrei, în Bet-Din intrau și jurați creștini, constituindu-se astfel un *Forum Judaicum Mixtum*¹⁰³. Din protocoalele ședințelor Bet-Din-ului pot fi deduse pricinile judecate de acest for iudaic. Se dădeau pedepse aspre pentru încălcarea normelor religioase, pentru proferarea de calomnii la adresa unor membri simpli sau fruntași ai obștii, pentru știrbirea memoriei unor decedați, pentru datorii neonorate, pentru neachitarea unor biruri sau taxe comunitare ș.a.m.d.

d. Taxe comunitare

Funcționarea rabinatului, precum și a altor instituții comunitare necesita o bază materială corespunzătoare. Atât din Pinkasul mai sus menționat, cât și din unele documente neevreiești ale vremii pot fi deduse taxele pe care enoriașii trebuiau să le plătească. Din Pinkasul din Alba-Iulia rezultă că adunarea obștii decidea asupra sumelor care urmau să fie plătite de enoriași,

în funcție de situația lor materială. Adunarea exercita, totodată, drept de control asupra cheltuielilor efectuate. Conducerea obștii era obligată să înformeze, periodic, autoritățile asupra veniturilor și cheltuielilor. Aceste venituri se constituiau, de regulă, din o contribuție bănească obligatorie pe care trebuia să o plătească fiecare membru, în funcție de posibilități; taxele fixate pentru tăierea rituală (gabelă sau curupcă); taxele plătite, obligatoriu, cu prilejul unor evenimente de familie (căsătorie, circumcizie ș.a.). Se mai plăteau diverse contribuții bănești pentru întreținerea sinagogilor și a altor așezăminte, cum au fost, de pildă, cimitirele. Dreptul obștii de a dispune de un fond bănesc propriu rezultă și dintr-un act emis de domnitorul Moldovei, Grigore Ghica, în care se specifica, printre altele, că curupca este instituită spre „ajutorul și chiverniseala a breslii a tuturor pe obiceiu lor”¹⁰⁴.

O expresie a coeziunii și a spiritului de solidaritate iudaică a fost *Confreria Sacră*; despre constituirea și activitatea ei în diferitele orașe ale țării stau mărturie atât unele izvoare evreiești, cât și altele de origine neevreiască.

2 e. Școli

În perioada la care ne referim, școlile evreiești aveau un caracter strict religios. Ele funcționau, în majoritatea cazurilor, în incinta lăcașurilor de cult. Izvoarele vremii menționează existența unor astfel de școli la Iași, Bîrlad, Botoșani. Se pare că, în 1730, ia ființă o școală a evreilor sefarzi din București¹⁰⁵. Existența unui învățător este atestată documentar la Glogovăț (Arad)¹⁰⁶, în Bihor, Carei etc. Acești învățători, pomeniți în documentele respective, erau rabini, hahami, dascăli sau Talmide hahamim (cunoscători de Talmud), rămași în mijlocul poporului din sinul căruia se trăgeau. Masa evreilor a învățat carte de la acești învățători. Datorită unei vieți religioase intense, rar se vor întâlni analfabeți (meseriașii și negustorii evrei nu recurg, de regulă, la serviciile unor scribi plătiți). Fiind așezați printre grupuri etnice de limbi diferite, evreii, în afară de limba lor maternă (idiș, ladino, ebraica), bărbații în primul rînd, vorbeau cel puțin încă o limbă. Lectura majorității evreilor se constituia în mod obligatoriu din cărțile de cult, manuscrise ce cuprindeau unele principii etico-morale iudaice, extrase și comentarii copiate din generație în generație din cărți elaborate de rabini în diferite timpuri și în diferite țări. Unele dintre aceste cărți rabinice au circulat și pe meleagurile românești. În 1714, spre exemplu, într-un proces din Maramureș, un hoț este acuzat că a pus în vinzare cărți furate de la evrei¹⁰⁷.

Iudaismul din România secolului al XVIII-lea nu se afirmă însă cu lucrări rabinice proprii. Obștile evreiești din Iași și București, Alba-Iulia și Sighet, Suceava și Timișoara etc. nu ajunseră nici pe departe la nivelul marilor centre rabinice din centrul sau vestul Europei.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea sînt unele indicii cu privire la pătrunderea hasidismului, mai ales în Moldova și în Maramureș. Însuși promotorul mișcării hasidice, Baal Șem Tov, s-ar părea că ar fi fost oaspetele Moldovei. În Maramureș hasidismul și-a pus amprenta asupra manifestărilor vieții — atât religioase, cât și cultural-laice — a evreilor de acolo, influențându-le întregul mod de viață, pînă tîrziu.

Faptele și evenimentele invocate mai sus demonstrează că viața comunitară internă a evreilor de pe meleagurile românești, în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, se mai afla într-un proces de constituire și cristalizare. Instituțiile evreiești vor cunoaște o evoluție ulterioară în direcția desăvârșirii structurii lor organizatorice. Instituțiile comunitare vor spori și se vor diversifica. Viața comunitară va fi subordonată unei conduceri bicefale, rabinică și civilă. Toleranța religioasă manifestată față de evrei, cu mici excepții, în cele trei țări române va fi o circumstanță deosebit de favorabilă unei atari evoluții a comunităților evreiești, care-și vor putea asigura o viață obștească intensă și variată, funcționarea unor instituții specializate, cu competențe precis definite.

Prin însumarea documentelor referitoare la evreii din această primă jumătate de veac al XVIII-lea românesc, se profilează contururile unei etape incipiente în evoluția celor ce vor alcătui cu timpul una dintre cele mai mari colectivități ale evreimii europene.

O populație numeric relativ mică încă, cu un rol relativ modest în ansamblul vieții economice, prin angajarea ei în viața societății românești din prima jumătate a secolului al XVIII-lea pregătește terenul pentru acele împopulări și reîmpopulări cu evreii care vor veni și vor contribui la dezvoltarea și prosperitatea unor târguri și târgușoare moldovenesti, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Evreii veniți și așezați în țările române în prima jumătate a secolului al XVIII-lea au probat, printre altele, posibilitatea conviețuirii mai multor etnii. Interferența cultural-spirituală dintre evrei și neevrei, influențele reciproce în domeniul modului de viață și al obiceiurilor tradiționale au stat la baza dezvoltării spiritului de toleranță reciprocă. Cîteodată s-au produs însă și stări conflictuale, pe care societatea românească a fost, adeseori, capabilă să le soluționeze.

Astfel, izvoarele cu privire la evrei cuprinse și în acest al doilea corpus de documente aduc o nouă contribuție nu numai la cunoașterea istoriei evreilor din România, dar și la cunoașterea istoriei societății românești atît sub aspectul cotidianului particular secolului al XVIII-lea, cît și în privința unor procese generale care vor marca trecerea treptată a acestei societăți spre epoca ei modernă.

Trebuie să mulțumesc în primul rînd Eminenței Sale domnului Șef Rabin dr. Moses Rosen, autorul spiritual al acestei colecții de izvoare, pentru interesul și sprijinul acordat, pentru faptul că ține permanent treaz în conștiința intelectualității evreiești din România simțămîntul datoriei și al obligației morale de a lăsa generațiilor viitoare moștenirea cultural-istorică a populației evreiești de pe meleagurile României, moștenire fără de care

nu s-ar putea reconstitui o imagine veridică asupra istoriei generale a evreilor aflați în Diaspora Europei centrale și a Europei de sud-est.

Mulțumesc Centrului de documentare al Federației Comunităților Evreiești pentru ajutorul primit în elaborarea prezentei lucrări, ajutor care a contribuit substanțial la îmbogățirea numărului de documente cuprinse în volumul de față, la completarea și definitivarea aparatului științific.

Sînt în mod special recunoscător părintelui meu, regretatul dr. doc. Iosif Spielmann, pentru sfaturile și îndrumările sale competente, care ne-au ajutat în realizarea acestui volum și, în special, în redactarea studiului introductiv.

Mulțumesc domnului dr. Francisc Karpf (Cluj-Napoca) pentru sprijinul acordat în traducerea textelor din limbile maghiară și germană, precum și în definitivarea studiului introductiv.

Mihai Spielmann

NOTE la Studiul introductiv

- ¹ Costin Murgescu, *Mersul ideilor economice la români. Epoca modernă*, vol. I. București Editura științifică și enciclopedică, 1987, p. 131.
- ² Constantin C. Giurescu, Dinu Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*. București, Editura Albatros, p. 495.
- ³ Doc. 108.
- ⁴ I.M.E.R., I. Studiu introductiv de V. Eskenasy, p. XIX.
- ⁵ Doc. 74.
- ⁶ Doc. 121.
- ⁷ M.A. Halevy, *Comunitățile ...* În revista „Sinai”, vol. III, 1931, p. 68.
- ⁸ Doc. 97.
- ⁹ Doc. 84.
- ¹⁰ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*. București, 1937, p. 38.
- ¹¹ *Idem*, p. 39.
- ¹² *Idem*, p. 40.
- ¹³ Doc. 28.
- ¹⁴ Doc. XXXVIII. Și cf. dr. J. Singer, *Aus der Vergangenheit der Temesvarer Juden*. În revista „Sinai”, vol. II, 1929, p. 98.
- ¹⁵ Doc. 46.
- ¹⁶ Doc. 26.
- ¹⁷ Doc. 22.
- ¹⁸ Doc. 39, nota 2.
- ¹⁹ E. Țațomir, *Contribuțiuni la studiul evreilor ca element producător în economia națională*. București, 1937, p. 91.
- ²⁰ Doc. 90.
- ²¹ Doc. 91.
- ²² N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai veche*. București, 1937, p. 307.
- ²³ Doc. 77.
- ²⁴ M.A. Halevy, *loc. cit.*, p. 58.
- ²⁵ *Ibidem*.
- ²⁶ Doc. 1.
- ²⁷ Doc. 74.
- ²⁸ L. Rosenbaum, *Evreii în scrierile lui Constantin Daponte*. În „Balcania”, V, 1, București, 1942, p. 426.
- ²⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 308.
- ³⁰ Doc. 98.
- ³¹ Doc. 9.

- ³² Doc. 34.
- ³³ Doc. 121.
- ³⁴ M.A. Halevy, *loc. cit.*, p. 68.
- ³⁵ *Inscripții medievale ale României*, vol. I, 1395—1800. Orașul București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, p. 448, nr. 513.
- ³⁶ Doc. 90.
- ³⁷ Doc. 5, 7, 19, 26, 107 etc.
- ³⁸ Doc. III.
- ³⁹ Cf. doc. XXXII.
- ⁴⁰ Doc. XLIV.
- ⁴¹ Doc. 45.
- ⁴² G. Zane, *Economia de schimb în Principatele Române*. București, Editura Casei Școalelor, 1930, p. 330.
- ⁴³ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc. Epoca mai nouă*, p. 40.
- ⁴⁴ Cf. doc. 27.
- ⁴⁵ Doc. 189.
- ⁴⁶ *Ibidem*.
- ⁴⁷ Doc. 198.
- ⁴⁸ Doc. 169
- ⁴⁹ Doc. 213
- ⁵⁰ Cf. doc. 213.
- ⁵¹ Doc. 53.
- ⁵² N. Iorga. *op. cit.*, p. 10.
- ⁵³ Doc. 104.
- ⁵⁴ Doc. 63.
- ⁵⁵ Cf. doc. 65.
- ⁵⁶ Doc. 152.
- ⁵⁷ Doc. 162.
- ⁵⁸ F. Braudel, *Jocurile schimbului*, vol. I. Traducere și postfață de Adrian Rizea. București, Editura Meridiane, 1985, p. 204.
- ⁵⁹ *Idem*, p. 205.
- ⁶⁰ *Idem*, p. 347.
- ⁶¹ *Idem*, vol. II, p. 279
- ⁶² Doc. 91.
- ⁶³ Doc. 120.
- ⁶⁴ Cf. doc. 183.
- ⁶⁵ Doc. 202.
- ⁶⁶ Doc. 15.
- ⁶⁷ Doc. 44.
- ⁶⁸ Doc. 137.
- ⁶⁹ Doc. 112.
- ⁷⁰ Doc. 183.
- ⁷¹ Doc. 2.
- ⁷² Doc. 95.
- ⁷³ *Ibidem*, nota 1.
- ⁷⁴ Doc. 3.
- ⁷⁵ Doc. 110.
- ⁷⁶ Cf. doc. 91.
- ⁷⁷ Doc. 200.

L

- ⁷⁸ Doc. 201.
⁷⁹ *Ibidem*.
⁸⁰ Doc. 91.
⁸¹ Doc. 110.
⁸² Doc. 121.
⁸³ Doc. 160.
⁸⁴ Doc. 209.
⁸⁵ Doc. XVII, nota 1.
⁸⁶ Doc. 8.
⁸⁷ Cf. doc. 83.
⁸⁸ *Ibidem*, nota 6.
⁸⁹ Doc. 85.
⁹⁰ *Ibidem*, nota 1.
⁹¹ Doc. 46.
⁹² Doc. V.
⁹³ N. Iorga, *op. cit.*, p. 40.
⁹⁴ Doc. 34.
⁹⁵ Doc. 61.
⁹⁶ Doc. 33.
⁹⁷ *Inscriptii...*, p. 448.
⁹⁸ Doc. 188.
⁹⁹ *Ibidem*.
¹⁰⁰ M.A. Haleru, *loc. cit.*, p. 72.
¹⁰¹ Doc. 97.
¹⁰² Doc. 199.
¹⁰³ Doc. 97.
¹⁰⁴ Doc. 117.
¹⁰⁵ Doc. 33, nota 4.
¹⁰⁶ Doc. 91.
¹⁰⁷ Doc. 32.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Al doilea volum din colecția *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România* cuprinde un număr de 213 documente din prima jumătate a secolului al XVIII-lea (1701—1750) și o *Addenda* alcătuită din 76 de noi mărturii privind secolele XV-XVII.

Factul că în selecționarea documentelor pentru acest nou corpus ne-am oprit la anul 1750 se explică doar prin rațiuni tehnice.

Documentele pe care le publicăm în volumul de față nu se deosebesc ca sferă de cuprindere de volumul anterior; totuși, printre mărturiile secolului al XVIII-lea sporesc actele de cancelarie — expresie a relațiilor dintre statul feudal și obștea evreiască —, precum și informațiile referitoare la viața comunitară internă a evreilor de pe aceste meleaguri.

Desigur, nici acest volum nu poate fi considerat exhaustiv sub raportul cuprinderii materialelor. Din acest motiv nu este exclusă posibilitatea alcătuirii unei viitoare *Addenda* și pentru prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Spre deosebire de primul volum, în corpusul de față majoritatea documentelor se publică integral; în cazul existenței mai multor mărturii despre un eveniment sau o personalitate, ele sînt menționate în cadrul aparatului științific. Prin notele formulate s-a urmărit explicarea documentelor și plasarea lor în contextul istoric dat.

Aparatul critic al documentelor utilizează sistemul de trimitere de la forma prescurtată a descrierii la numărul respectiv indicat în lista surselor, care cuprinde, în ordine alfabetică, descrierea bibliografică integrală.

Spre deosebire de primul volum, acest nou corpus cuprinde un indice de persoane, un indice geografic și un indice de subiecte. Indicii referitori la *Addenda* sînt alcătuiți separat.

Glosarul de la sfîrșitul volumului explică cuvinte sau termeni atît din corpusul propriu-zis, cît și din *Addenda*.

În cadrul trimiterilor se specifică limba în care a fost elaborat documentul.

Redacția

NOTE ON THE EDITION

The second volume of the series "*Sources and Testimonies concerning the Jews in Romania*" contains 213 documents belonging to the first half of the 18th century (1701—1750) and an *Addendum* consisting in 76 new testimonies belonging to the 15th—17th centuries.

The fact that, when selecting the documents for this new corpus, we chose the year 1750 as our limit is to be accounted for only by technical reasons.

The documents published in this volume are not different in scope from those in the preceding volume; nevertheless, among the 18th century testimonies there are a larger number of chancellery documents — expressing the relationship between the feudal State and the Jewish community —, as well as information about internal community life in these parts.

Like the preceding one, this volume can certainly not be considered exhaustive from the point of view of the material included. That is why we do not exclude the possibility of a future *Addendum* also for the first half of the 18th century.

In contradistinction to the first volume, in the present corpus most documents are published integrally; when there exist several testimonies referring to a certain event or personality, they are mentioned within the explanatory material. The footnotes are aimed at explaining the documents and placing them in the respective historical context.

The notes and comments referring to the documents utilize the reference system from the shortened form of description to the respective number indicated in the list of sources, which contains, in alphabetical order, the integral bibliographic description.

Unlike the first volume, this new corpus includes an index of persons, a geographic index and an index of subjects. The indices referring to the *Addendum* are given separately.

The glossary at the end of the volume explains words or terms belonging both to the corpus proper and to the *Addendum*.

The footnotes specify the language in which the document was written.

Editorial Staff

LISTA ABREVIERILOR

Arh. St.	Arhivele Statului
A.I.B.B.	Alba-Iulia, Biblioteca "Batthyaneum"
B.A.	Biblioteca Academiei R.S. România
dos.	dosar
ebr.	ebraică
evr.	evreu (evreică)
fil.	filială
fr.	franceză
germ.	germană
it.	italiană
lat.	latină
M.	Moldova
magh.	maghiară
Maram.	Maramureș
ms.	manuscris
pol.	polonă
s.	sat
Tr.	Transilvania
Ț.R.	Țara Românească

REZUMATELE DOCUMENTELOR

I. 1701—1750

1. **1694—1701, București.** Din condica ținută la vistierie în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu rezultă cât se încasează de la „breasla jidovilor“, cu cât contribuie aceasta la plata haraciului sau la alte obligații față de domnie.

2. **1694—1701, București.** Condica vistieriei întocmită în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu consemnează frecvente și importante împrumuturi contractate și plătite evreilor din Constantinopol și din Adrianopol.

3. **1698—1703, București.** Condica vistieriei ținută în timpul lui Constantin Brâncoveanu înregistrează, printre altele, cheltuielile domniei prilejuite de producerea silitrei, de către un „silitrar“ evreu.

4. **1701, februarie 17, Soroca.** Starețul Leonte, trecînd Nistrul la Soroca, constată că vama este ținută în arendă de evrei.

5. **1702, ianuarie 17, București.** Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, dispune ca orice negustor ce vine la tirg să cîntărească mărfurile pe cîntarul domnesc. Printre negustori sînt menționați — alături de români, de turci și de armeni — evreii.

6. **1702, februarie 23, Cluj.** Maestrul tipograf Tótfalusi Kis Miklós toarnă litere pentru biserica și Colegiul reformat din Cluj, inclusiv două garnituri complete de litere ebraice.

7. **1702, mai 6, Alba-Iulia.** Stările convocate în Dietă constată că negustorii greci, armeni, evrei și sirbi, prevalîndu-se de privilegiile dobîndite, refuză să participe, proporțional cu veniturile lor, la cheltuielile publice.

8. **1702—1704, București.** La curtea domnitorului Constantin Brâncoveanu se aflau mai mulți medici, printre care și evreul Avram. În condică sînt trecute cheltuielile legate de activitatea acestor medici.

9. **1703, februarie 2, Bîrlad.** Din condica pentru înregistrarea miilelor domnești rezultă că evreul Iacob, din Bîrlad, a fost scutit de dările pe care le plătesc ceilalți evrei.

10. **1703, mai 31, Alba-Iulia.** Sluga arendașului evreu György Farkas, din Hunedoara, depune mărturie în fața Consiliului orășenesc despre situația bunurilor stăpînului său.

11. **1703, mai, Bacău.** Cea mai veche inscripție tombală cunoscută din cimitirul evreiesc local.

12. **1705, august 20, Nitra.** Principele Francisc Rákóczi al II-lea îi ordonă lui György Bornemisza, tricesimator la Munkács, să-i pună în libertate pe evreii care transportă aramă din Baia Mare în Polonia.

13. **1705, octombrie 4, Orăștie.** János Pápai, reprezentantul la Poartă al principelui Francisc Rákóczi al II-lea, relatează despre faptul că, la insistențele trimisului turc de la Curtea principelui transilvan, a scos din vamă postavurile unui evreu, rechiziționate de vameși.

14. **1706, ianuarie 22, Constantinopol.** Consemnare din jurnalul lui János Pápai, în care se menționează venirea unui evreu din Transilvania care aduce o scrisoare ambasadorului habsburgic la Poartă.

15. **1706, mai 29, Focșani.** Lazor „orîndariul“, care avea o povarnă, o vinde lui jupîn Kirko.

16. **1706, Turnu Roșu.** Prevederile vamale ale punctului de frontieră Turnu Roșu pun în evidență rolul armenilor și al evreilor în traficul cu mărfuri levantine.

17. **1707, decembrie 11, Iași.** Mihai Racoviță îi înștiințează pe sătenii din Cuciur că, întrucât nu mai sînt urmăriți pentru uciderea unui evreu, se pot întoarce acasă.

18. **1708, după 20 iunie, Sighet.** Vicecomitele de Maramureș, Gabor Horváth, îi acuză, prin procuratorul său János Bergenyei, pe locuitorii din Petrova, Leordina și Ruscova pentru faptul că nu au cooperat la prinderea tilharilor care l-au ucis pe evreul Mójses, din Ruscova.

19. **1709, ianuarie 1, Craiova.** Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, în **Cartea de vamă** pe care o dă pentru târgurile Craiovei și Strehaiei, menționează prezența negustorilor evrei.

20. **1709, iunie 14, Iași.** Episcopul Pachomie cere domnului Moldovei, Mihai Racoviță, să restabilească episcopiei Romanului drepturile vechi de a lua cîte doi bani de dugheană. Iar domnul confirmă episcopiei aceste privilegii. Printre negustorii datori a plăti sînt enumerați și evreii.

21. **1709, august 30, Borșa (Maramureș).** Relatarea lui Daniel Krmann care călătorește împreună cu J.A. Mayerfeld, general suedez, consemnează răsplata dată de acesta translatorului evreu care l-a însoțit de la Bender (Tighina) pînă la Borșa.

22. **1709, noiembrie 28 — decembrie 2, Bender-Babadag.** Relatarea lui Michael Eneman, cleric, care călătorește de la Bender spre Constantinopol.

23. **1709, Bender.** Relatarea lui Johann Wendel Bardili, care face parte din suita generalului Johann August Mayerfeld, completează informațiile anterioare despre evreii și armenii din localitate.

24. **1710, august 27, Iași.** Nicolae Mavrocordat, domnul Moldovei, judecă pricina dintre frații Haidăi și Zialic, un evreu din Sneatin, pentru plata unor vite; „jidovul” plătise banii cuveniți starostelui de Cernăuți astfel încît pricina se stinge.

25. **1710, octombrie 5, Iași.** Ion Paladi biv Vel Vistier dă Berheștii (Ț. Cernăuți) ce a cumpărat de la Evreul Cerbul, lui Dumitrașcu Calmuțchi, Vel Căpitan, pentru o datorie.

26. **1710—1714, Moldova.** Locotenentul Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel, descriind localitățile prin care a trecut, precum și obiceiurile moldovenilor, relevă prezența și îndeletnicirile evreilor în unele dintre aceste localități.

27. **1711, aprilie 1, [București].** În **Însemnări de taină**, domnitorul Constantin Brâncoveanu menționează cumpărăturile făcute la o evreică.

28. **1711, mai 20, Iași.** Dimitrie Cantemir, hotărînd să-și scoată oștirea de sub ochii turcilor, așază tabăra pe Bahlui, lîngă cimitirul evreiesc.

29. **1711, septembrie 8, Chilia.** Relatarea de călătorie a lui A. de la Motraye confirmă existența unei obști evreiești la Chilia.

30. **1712, iunie 23, Sighet.** Scaunul de judecată al comitatului Maramureș îl condamnă pe evreul Ghelman pentru ultragiarea nobililor din Sighet.

31. **1712, august 9, Sighet.** Adunarea comitatului Maramureș cere ca evreii care locuiesc pe proprietățile nobiliare să nu fie supuși la obligații față de fisc.

32. **1714, februarie 21, [Sighet].** David Simjon și Miháljka Mihok sînt invinuiți de asasinarea și jefuirea unor evrei pe muntele Mara, județul Maramureș.

33. **1714, aprilie 20, București.** Anton Maria del Chiaro relatează despre eforturile depuse de domnitorul Ștefan Cantacuzino pentru a face uitat rolul său în mazilirea lui Constantin Brâncoveanu. În acest scop, noul domn caută să-și facă popularitate scutind de dări poporul și preoții, și dînd ordin să fie dărimată sinagoga.

34. **1714, septembrie 18, Iași.** Hrisovul prin care Nicolae Mavrocordat, domnul Moldovei, dă cîștig de cauză obștii evreilor ieșeni în diferendul cu mănăstirea Aron-Vodă, întărind drepturile de proprietate ale evreilor asupra întregului teren de la curtea Sinagogii și pînă la podul Chervăsării, „precum s-au aflat scris la catastiful tîrgului”. Evreii găsiseră în acest catastif că locul a fost cumpărat de predecesorii lor la data de 15 iunie 7178/1670.

35. **1715, februarie, Țara Birsei.** Consemnare despre executarea unui oarecare Henker Simon, acuzat de crimă și de faptul că ar fi vîndut evreilor singele victimei.

36. **1715, iunie 29, [București].** Domnitorul Ștefan Cantacuzino emite „Cărtile pentru cheltuiala ce se dă beșleagăi cînd merge pe vremea bilciului la Cîmpulung”. În document se amintește și de prezența negustorilor evrei.

37. **1715, decembrie 6, București.** Cea mai veche piatră de mormînt evreiesc cunoscută pînă acum în București se afla în fostul cimitir din str. Sevastopol.

38. **1715, [comitatul Bihor].** Conscripția orașului Oradea menționează pe un anume „Georg Zsidó” (Georg Evreul).

39. **1716, octombrie 13, Timișoara.** Actul de capitulare al garnizoanei otomane din Timișoara prevede pentru evrei dreptul de a opta între rămînerea sau plecarea din oraș.

40. **1716, decembrie 29, [Sighet].** Comandantul trupelor imperiale din comitatul Maramureș este înștiințat că în acest comitat nu mai are cine să prepare pălincă; deoarece evreii s-au risipit din cauza epidemiei de ciumă.

41. **1717, ianuarie 25, [Sighet].** Plîngerile împotriva unor evrei aflați sub protecția comandantului trupelor imperiale din Maramureș, pe motivul că pricinuesc multe neplăceri consătenilor lor.

42. **1717, februarie 8, Sighet.** Adunarea comitatului Maramureș decide să scrie locotenent-colonelului Moltke, din Visk, în privința extrădării evreului din Șindrești pentru a fi judecat.

43. **1717, mai 10, Arad.** Baronul Cosa Ștefan, comandantul cetății Aradului, la 10 mai 1717 a dat scrisoare de rămînere în Arad pentru doi jidovi de casă și de curte ai săi: Elias Isac și Markus Mayer, dar le-a interzis de a mai chema lîngă sine alți evrei.

44. **1717, noiembrie 4, [Timișoara].** Administrația militară provincială a Banatului Timișan încheie un contract pe șase ani cu frații Jacob și Abraham Köppisch, prin care li se autorizează întemeierea unei fabrici de bere și a unei velnițe în orașul Timișoara.

45. **1717, Moldova.** În **Descrierea Moldovei**, Dimitrie Cantemir, prezentînd țara, populația și instituțiile ei, relevă prezența evreilor, consem-

nînd rolul lor social, obligațiile și drepturile lor, precum și aspecte ale relațiilor dintre poporul român și evrei.

46. 1717—1718, **Veneția**. Relatările lui A.M. del Chiaro despre viața cotidiană în Țara Românească conțin și referiri privind modul de viață și îndeletnicirile evreilor de pe meleagurile românești.

47. 1718, **iunie 15, Sighet**. Statutul comitatului Maramureș, prin care se interzice evreilor să fiarbă pălincă.

48. 1719, **martie 20, Constantinopol [Pera]**. Patenta dată de ambasadorul Franței pe lângă Înalta Poartă, Jean Louis d'Usson, cavaler, marchiz de Bonnac, medicului ambasadei, Daniel de Fonseca, prin care i se permite să intre în serviciul domnitorului Nicolae Mavrocordat, beneficiind și pe mai departe de protecția regelui Franței.

49. 1719, **mai 23, [Sighet]**. Hotărîrea Scaunului de judecată al comitatului Maramureș cu privire la obligația negustorilor străini, inclusiv a evreilor, de a participa la dările plătite de către comitat.

50. 1719, **august 21, Botoșani**. Cea mai veche piatră sepulcrală cunoscută din cimitirul orașului Botoșani.

51. 1719, **noiembrie 8, Constantinopol**. Raportul ambasadorului austriac, Virmont, către Consiliul de război din Viena, despre faptul că Daniel de Fonseca a devenit consilierul lui Nicolae Mavrocordat, domnul Țării Românești.

52. 1719—1740, **[Ploiești—Bucov]**. În biserica Sf. Nicolae din Valea Orlii s-au găsit vechi pietre tombale provenite dintr-un cimitir evreiesc existent cîndva la Bucov sau la Ploiești.

53. 1720, **mai 13, Cluj**. Guvernul Transilvaniei dispune ca autoritățile să respecte toate privilegiile acordate membrilor comunității evreilor din Alba-Iulia, de fapt tuturor evreilor din principat.

54. 1720, **înainte de 14 decembrie, Alba-Iulia**. Suplică adresată de Compania evreilor din Alba-Iulia Guvernului Transilvaniei, în care sînt arătate samavolniciile judeului și ale consiliului orășenesc, precum și faptul că evreii care locuiesc în alte părți decît la Alba-Iulia nu vor să contribuie la taxa impusă Companiei. Pe versoul documentului se află decizia Consiliului Gubernial.

55. 1720—1721. Conscriptia populației, inclusiv a celei evreiești, în unele comitate din nord-vestul Transilvaniei.

56. 1722, **februarie 13, Oradea**. Ordin dat de comandantul cetății Oradea, prin care acesta dispune satisfacerea pretențiilor bănești ale evreului Maier față de văduva lui Iacob.

57. 1722, **februarie 14, Dej**. Magistratura orașului Dej interzice stabilirea evreilor în oraș și îngrădește dreptul lor de a comercializa băuturi alcoolice.

58. 1722, **martie 21, Vascăuți (Bucovina)—1722, mai 5, Hotin**. Filip Orlik, hatmanul cazac, relatînd despre călătoria sa prin Moldova, amintește de un evreu care i-a schimbat o sumă de bani în monedă turcească, precum și de un alt evreu care l-a vindecat în timpul călătoriei sale.

59. 1723, **aprilie 6 și mai 20, Sighet**. Adunarea comitatului Maramureș hotărăște supunerea evreilor la plata dării militare.

60. 1723, iulie 19, Viena. Decretul promulgat de împăratul Carol al VI-lea prin care se interzice evreilor din Ungaria și din Partium să mențină în arendă vămile.

61. 1723, noiembrie 1, Carei. Contele Sándor Károlyi încheie contract cu chiriașii evrei din casele lui. În document sînt specificate atît drepturile acordate de conte evreilor, cît și obligațiile asumate de evrei față de stăpînul lor.

62. 1724, martie 1, Constantinopol. Dintr-o scrisoare a lui Daniel de Fonseca adresată lui Jean Leclerc, rezultă cît de strînse erau legăturile sale cu domnitorul Nicolae Mavrocordat.

63. 1724, martie 20, București. Despa Popeasca, nora fostului mare vistier Cârstea-Ghidul, vinde fostului staroste Șerban cinci prăvălii situate în mahalaua bisericii Grecilor, pe ulița ce merge la Curtea Domnească, pentru 300 de taleri vechi. În această mahala ținea prăvălie și „Sora ovreica“.

64. 1724, aprilie 25, [Sighet]. Locuitorii satului Biserica Albă protestează în fața Scaunului de judecată al comitatului Maramureș împotriva pretențiilor unui evreu din satul lor, căruia, în anul 1723, i s-au furat cazanele de fierț țuică. Ei arată că l-au predat pe răufăcător autorităților, deci evreul să se răfuiească cu el.

65. 1724, iunie 14, Iași. Mihai Racoviță judecă pricina dintre doi negustori, pentru un teren ce fusese cumpărat de la un evreu; terenul se învecinează cu dughenele altui evreu, pe „podul Hagioaiei“, ceea ce atestă, încă de la acea dată, o concentrare evreiască în zonă.

66. 1724, noiembrie 4, Silistra. Evreul Leurnez, din Silistra, cumpărînd sare de la Slănic, dă un zapis pentru 10 taleri, în vederea stingerii unui litigiu.

67. 1724, noiembrie 19, Alba-Iulia. Consiliul municipal din Alba-Iulia atestă că familiile evreiești existente în oraș s-au pauperizat datorită comerțului deficitar cu turcii.

68. 1725, iulie 13, Sighet. Decizia Scaunului de judecată al comitatului Maramureș cu privire la expulzarea evreilor de pe teritoriul comitatului, în termen de 15 zile.

69. 1725, iulie 26, Botoșani. Printre „oameni buni“, martori la o vînzare de pivniță, figurează și doi evrei: David și Leiba.

70. 1726, ianuarie 30, [Sighet]. Scaunul de judecată al comitatului Maramureș hotărăște ca pieile de animale sălbatice să fie vîndute evreilor numai cu aprobarea oficialităților.

71. 1726, mai 18, București. Prin diata sa, Iordache dispune modul de împărțire a banilor depuși la Iuteșa evreica.

72. 1726, noiembrie 13, Sibiu. Comandantul trupelor austriece de ocupație și, totodată, președinte al organului administrativ, generalul Tigl, ordonă lui Pricop, slujbaș cameral, să-i impună pe evrei la o dare anuală.

73. 1726, înainte de 4 decembrie, Alba-Iulia. Compania evreilor din Alba-Iulia solicită guvernatorului Transilvaniei respectarea libertăților acordate pentru a face comerț, încetarea samavolniciilor administrației și dreptul de a fi judecați fie de instanță proprie, fie de episcopul de Alba-Iulia. Dispoziția Guberniului pune din nou Compania evreilor sub jurisdicția episcopului romano-catolic de Alba-Iulia.

74. 1726, [Moldova]. În urma unei înscenări, evreii din Onițcani sînt învinuiți de omor ritual. Mihai Racoviță, domnul Moldovei, ia măsuri samavolnice împotriva lor, întemnițîndu-i; ulterior, este gata să-i elibereze pe cei învinuiți pe nedrept, contra unei sume fabuloase. Evreii găsesc însă ajutor în persoana lui Rafail, furnizor principal al Marelui Vizir.

75. 1727, aprilie 13, [Iași]. Grigore Ghica, domnul Moldovei, confirmă hahamului Iacob și lui Boroz de la Soroca dreptul de a lua curupca de la evreii din Polonia care vin la iarmarocul de la Soroca și de la meserciile evrei.

76. 1727, august 7, [Sighet]. Scaunul de judecată al comitatului Maramureș dispune ca conscripția evreilor din comitat să fie efectuată pe baza mandatului primit de la Consiliul Regal Locotenențial.

77. 1727, septembrie 8, Cluj. Guvernul Transilvaniei reîntărește privilegiile acordate comunității evreiești din Alba-Iulia. Evreii pot locui și pot practica comerțul liber și în alte orașe. Dările publice să fie plătite global. Evreii care locuiesc în afara orașului Alba-Iulia pot alege un jude din rîndurile lor.

78. 1727, noiembrie 26, Viena. Privilegiul acordat negustorilor „bulgari” (catolici) de a ține bilciuri în cele trei așezări (adică la Craiova, Rîmnice și Brădăreni) în care fuseseră grupați le interzicea să primească în rîndurile lor „negustori străini, greci, turci, evrei și alții”, cu dreptul de a vinde cu amănuntul, acordînd derogare de la această regulă doar pe durata iarmarocurilor.

79. 1728, înainte de ianuarie 22, Carei. Comunitatea evreilor din Carei se adresează familiei contelui Károlyi, cerînd reducerea obligațiilor de plată, deoarece clădirile promise pentru sinagogă și școală n-au fost construite, iar evreii înstăriți au plecat din localitate.

80. 1728, aprilie 13, [Sighet]. Evreul Lazar din Cuhea își angajează un avocat în persoana lui Fogarasi Mihály, din Sighet, pentru rezolvarea conflictului său cu locuitorii din satul Cuhea.

81. 1728, iunie 1, București. Dintr-un zăpis dat de Stoica părintelui egumen de la biserica Sf. Gheorghe, se constată că una dintre prăvăliile mănăstirii a fost ținută de evreul Leul.

82. 1729, iunie 17, Iași. Actul de vînzare-cumpărare între Apostol blănarul și un grup de notabili evrei — „staroști de ciocli jidovești” — atestă existența Confreriei sacre (Hevra Kedoșa).

83. 1731, septembrie, Livorno (Italia). Scrisoarea doctorului Daniel de Fonseca către abatele Bignon, cu privire la copierea manuscriselor din biblioteca domnitorului Nicolae Mavrocordat, manuscrite solicitate de Biblioteca Regală din Paris.

84. 1731, Oradea. Statutul Confreriei sacre (Hevra Kedoșa) a evreilor din Oradea, redactat în anul 1731, semnat de 68 de persoane, confirmă existența unor forme avansate de organizare comunitară.

85. 1732, octombrie, Iași. Inscripția de pe piatra tombală a medicului evreu Iosif Conian, din Iași.

86. 1733, iunie 20, Iași. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, îi scutește de unele dări și obligații pe evreii Ilie și Iacov, cîrciumari ai Mitropoliei în tîrgul Suceava, urmînd ca ei să plătească numai birul ca orîndari.

87. 1733, septembrie 23, Versailles. Scrisoarea lui Maurepas către ambasadorul Franței la Constantinopol, contele Villeneuve, despre moartea lui Daniel de Fonseca.

88. 1734, iulie 26, Carei. Comunitatea evreilor din Carei se plînge contelui, stăpînul lor, împotriva abuzurilor comise cu prilejul încasării taxei de toleranță.

89. 1735, ianuarie 30, Iași. Hrisov domnesc ce confirmă că dania primită de episcopia Hușilor la 1676, în tîrgul Lăpușnei, se afla într-o mahala locuită de evrei.

90. 1735, septembrie 2, [Alba-Iulia]. Conscripția evreilor din Alba-Iulia și din comitatul Alba.

91. 1735—1737. Rezultatele conscripțiilor efectuate în comitatele Arad și Bihor și în orașul Satu Mare.

92. 1735—1738, [Transilvania]. Teologul și juristul András Huszti despre evreii din Transilvania.

93. 1736, ianuarie 19, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, îl scu-tește de dări și de orice alte obligații fiscale pe un Necula care a fost evreu și s-a botezat.

94. 1736, februarie 15, Carei. Angajamentul lui Lázár Josephovics, prim-jude al evreilor din Carei și arendaș al măcelarilor, privind obligațiile comunității și ale sale față de contele Sándor Károlyi.

95. 1736, noiembrie 28, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, îl scutește de dări pe evreul David, din Iași, argintar care lucrează pentru curtea domnească.

96. 1736, [Bratislava]. Conscripția Consiliului Locotenențial, cuprin-zînd datele privitoare la evrei, pe orașe și comitate, numele capilor de fa-milie, cu mențiunea dacă se află sub protecție nobiliară transilvană sau străină.

97. 1736—1745, Alba-Iulia. Extras din Pinkasul Comunității evreilor din Alba-Iulia privind unele aspecte din viața comunitară internă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

98. 1737, mai 12, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, scutește de orice dări pe evreul Cerbu din Iași, care face vutcă pentru domnie.

99. 1737, iunie 4, Pesta. Negustori sîrbi și greci din Pesta adevăresc că Emanuel Nicola și asociații săi nu au putut încă onora contractul pentru livrarea tutunului încheiat cu evreii Simon Lazar și Nathan Benedek, din Carei.

100. 1737, decembrie 21, Viena. Într-un raport înaintat dogelui Vene-ției, se pomenește despre răspîndirea ciumei în Transilvania. Printre vic-timele molimei este și un evreu, împreună cu soția lui, originari din orașul Ploiești.

101. 1738, ianuarie 23, Alba-Iulia. Vistieria Transilvaniei ordonă cercetări cu ascultare de martori în privința bunurilor rămase de la evreul cu numele de Abraham Hirscl (Herscl).

102. 1738, februarie 1, Iași. Domnul Grigore Ghica al II-lea decide în litigiul dintre urmașii lui „Lazor orîndariul” și egumenul de Mira, în favoarea primilor.

103. 1738, august 6, Viena. Carol al VI-lea, împăratul Austriei, poruncește ca, pentru a se preveni extinderea epidemiei de ciumă în Ungaria și în Banat, să se limiteze circulația mărfurilor și a persoanelor, interzicându-se accesul în Ungaria și în Transilvania al „sîrbilor, armenilor, românilor și evreilor” care vin din locuri contaminate de boala epidemică, ori bănuți ca atare, precum și al mărfurilor și lucrurilor ce pot contribui la răspîndirea bolii.

104. 1738, decembrie 15, [Botoșani]. Vornicii din Botoșani hotărăsc ca prețuirea unei case din tîrg să se facă de „tîrgoveți români, jidovi și armeni”.

105. 1739, ianuarie 20, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, întărește mănăstirii Galata înțelegerea făcută cu tîrgoveții „creștini și armeni și jidovi” de pe locul mănăstirii numit Buicani de la Chișinău, ca să plătească anual bezmăn.

106. 1739, ianuarie 28, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, numește pe Marco, fiul lui Lazăr, ca staroste al breslei jidovilor din tîrgul Bîrlad și poruncește să i se dea ascultarea cuvenită din partea celorlalți evrei.

107. 1739, iulie 22, Iași. Scriitorul Mikes Kelemen despre viața comercială a orașului Iași.

108. 1739, septembrie 3, Iași. Comandantul forțelor rusești de ocupație impunînd Moldovei o mare contribuție bănească, boierii obligă breslele negustorilor străini din Iași — armeni și evrei — să contribuie cu o parte apreciabilă.

109. 1740, mai 9, Buda. Isac Adam Achracher, negustor evreu, cere Sfatului orașului Buda restituirea mărfurilor sale, constînd din piei, spre a le putea transporta mai departe în Moravia.

110. 1740, octombrie 25, Carei. Conscriptiia evreilor din orașul Carei.

111. 1741, ianuarie 1, Carei. Conte Sándor Károlyi încheie un nou contract cu evreii din Carei, pe baza căruia aceștia obțin dreptul să prepare băuturi spirtoase, să practice comerțul liber, să folosească neîngrădit moara și să arendeze vămile domeniului în tovărășie cu creștini.

112. 1741, ianuarie 6, [Iași]. Grigore Ghica domnul Moldovei scrie lui Anastase vel căpitanul de Soroca, în urma jalbei lui Ilie Buznea fost vornic de poartă, că a procedat bine oprindu-l să stăpînească împreună cu un polonez podul de peste Nistru de la moșia sa Balinți, dar să-i îngăduie să pună un orindar evreu sau pe altcineva la circiuma de acolo.

113. 1741, martie 15, [Iași]. Grigore Ghica, domnul Moldovei, îl scu-tește de dări pe Ion Botezatu, fost evreu care a trecut la religia ortodoxă, acesta urmînd să plătească numai birul de cîte un ughi pe an.

114. 1741, aprilie 2, [Iași]. Grigore Ghica, domnul Moldovei, îl scu-tește de dări pe State Grecu, fost paic domnesc, care s-a căsătorit cu o Zmaranda, fostă evreică trecută la creștinism.

115. 1741, aprilie 25, Iași. Grigore Ghica al II-lea, domnul Moldovei, interzice vînzarea de către moldoveni a ierbii de coasă străinilor, printre care și evreilor.

116. 1741, mai 15, [Iași]. Grigore Ghica, domnul Moldovei, imputer-nicește pe Constantin Roset, mare vornic de Țara de Jos, ca el și cel pe care îl va pune vornic de Bîrlad să ia amenzi pentru diferire vinovății, iar

vornicul de Bîlad să judece pe târgoveții moldoveni, armeni sau evrei și să încaseze venitul vorniciei din târg.

117. **1741, mai 21, [Iași].** Grigore Ghica, domnul Moldovei, îi împun-ternicește pe staroștii evreilor din Iași să strângă curupca de la toți evreii, după obiceiul vechi, folosind banii adunați în interesele breslei lor.

118. **1741, iunie 10, Carei.** Conte Sándor Károlyi a acordat protecția sa evreilor încă din 1723. Avînd în vedere creșterea ulterioară a comunității, contele Károlyi încheie în 1741 un nou contract, prin care dă dreptul comunității să-și organizeze oficial instituțiile obștești și de cult, să-și poată asigura hrana rituală.

119. **1741, iunie 15, [Iași].** Grigore Ghica, domnul Moldovei, în urma plîngerii negustorilor români și evrei din Botoșani, că unii vor să vîndă făina numai pe la dughenele lor, hotărăște ca aceasta să fie vîndută pe locul stabilit din vechime, unde se țin târgurile de duminică.

120. **1741, iulie 21, Iași.** Grigore Ghica al II-lea, domnul Moldovei, dă carte de încuviințare egumenului de la Rîșca să stăpînească moșiile mănăstirii și să ia dijma după obicei, cu excepția celor ce ar fi arendate. Printre eventualii arendași sînt amintiți și evreii.

121. **1741, septembrie 24, [Iași].** Breasla evreilor încheie legămînt să aleagă baștarostele numai pentru un an, lipsindu-l, totodată, de orice privilegiu.

122. **1741, octombrie 8, Iași.** Hrisovul lui Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, cu privire la reorganizarea fiscală a țării.

123. **1741, octombrie 10, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, îi înștiințează pe locuitorii orașului Iași că s-au dat porunci dras- tice (slujitorilor domnești) să nu mai ia cu sila lucruri din casele lor (pentru găzduirea musafirilor).

124. **1741, octombrie 15, [Iași].** Se trimite om domnesc să aducă pe Marco de la Deleni, din ținutul Hîrlău, care a luat-o înapoi pe fiica sa căsătorită cu Ion Botezatu.

125. **1741, octombrie 20, [Iași].** Ispravnicul de curte este împuternicit să cumpere tot seul de la mesernițele din Iași, pentru iluminatul curții domnești.

126. **1741, octombrie 21, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vornicilor de Botoșani să întocmească inventar, semnat de negustori și evrei de acolo, de averea rămasă după moartea lui Pană negustorul, pentru a recupera banii ce datora lui Sandu Sturza mare logofăt.

127. **1741, octombrie 21, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie pîrcălabilor de Soroca să intervină pe lîngă dregătorii polonezi pentru ca niște evrei din Polonia să achite banii datorăți lui Ruvel, de la Movilău.

128. **1741, noiembrie 7, [Iași].** Carte de judecată, dată de boierii Divanului Moldovei, în pricina dintre Vasile Stîrcea fost postelnic și cum- natul său Mihalache Panaite, pentru fin de pe moșia Șerbănești, ocolul Botoșani, pe care Stîrcea l-a vîndut unui evreu.

129. **1741, noiembrie 7, [Iași].** Evreul Aron, din Bîrlad, este chemat să vină la judecată, în fața Divanului domnesc, în pricina cu evreica Veche, din Iași, pentru averea rămasă de la soțul acesteia.

130. 1741, **noiembrie 11, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie dregătorilor ocolului Botoșani și ținutului Dorohoi, întrebându-i pentru ce nu l-au înștiințat că s-au găsit, la Tăietură, doi evrei și un rus omorâți și le poruncește să facă cercetări pentru aflarea ucigașilor.
131. 1741, **noiembrie 14, [Iași]**. Listă de negustori străini ce locuiesc temporar în Iași și care, făcând comerț cu ridicata, sînt scutiți de plata birului. La data respectivă, pe listă nu figurează evrei.
132. 1741, **noiembrie 20, [Iași]**. Carte de judecată a boierilor Divanului Moldovei în pricina evreului Solomon Țimbelarul, din Iași, cu Ion, siiman de la curtea domnească, pentru două iepe furate în vremea muscalilor, dintre care una a fost găsită la Ion siimanul.
133. 1741, **decembrie 15, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să intervină pe lângă dregătorii polonezi spre a se face dreptate evreului Iosip, de la Cremenciuc, căruia un evreu de la Țarov, de peste Nistru, i-a oprit simbria pe vremea cît l-a slujit și i-a luat banii trimiși de un frate al său ca să-i cumpere horilcă.
134. 1741, **decembrie 15, [Iași]**. Carte de judecată a Divanului Moldovei prin care se hotărăște ca evreul Iosip să jure pentru 100 de vedre de vin preținse de Petre Alevara.
135. 1741, **decembrie 20, [Iași]**. Boierii judecători din Iași consemnează zăpislul prin care Mihail Micul împrumută 260 de lei de la evreii Letman și Lot, de la Tulcin, din Polonia, pentru care a pus amanet bijuterii.
136. 1741, **decembrie 20, [Iași]**. Carte de judecată prin care boierii Divanului Moldovei dau drept lui Iațco, Leiba și Izrail, evrei din Botoșani, să pescuiască în continuare în heleșteul de pe moșia Calafindești, arendat de la vel logofătul Sandu Sturza.
137. 1741, **Alba-Iulia**. Consiliul orășenesc reglementează statutul evreilor din localitate, stabilind chiria berăriei și a locuințelor, comerțul pe care-l pot practica, vestimentația, impozitele datorate orașului și problema încartiruirilor.
138. 1742, **ianuarie 16, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, dă carte de apărare lui Dumitru vameșul, din Galați, împotriva evreului Marcu, din Birlad, pentru o căruță luată la trecerea lui Colceag pașa.
139. 1742, **ianuarie 18, [Iași]**. Carte de judecată a boierilor Divanului Moldovei, prin care se hotărăște ca Simion Tăbăcele, din satul Deleni, ținutul Hîrlău, să restituie evreiceii Sura, din Botoșani, lucrurile încredințate de ea spre păstrare la vremea muscalilor, lucruri despre care el a pretins că i-au fost furate.
140. 1742, **ianuarie 25, [Iași]**. Carte de judecată a boierilor Divanului Moldovei, prin care se dă ciștig de cauză eveiceii Estera, văduva lui Iosip, din Botoșani, în procesul cu Marco, nepotul lui Iosip, pentru o casă cu locul ei.
141. 1742, **ianuarie, [Iași]**. Carte de judecată dată de boierii Divanului Moldovei în pricina egumenului mănăstirii Sucevița cu Iațco, evreul din Botoșani, pe care vrea să-l scoată dintr-o casă de orîndă de pe moșia Iubănești, din ținutul Dorohoi.
142. 1742, **februarie 9, [Iași]**. Domnia împuternicește pe mortasîpii de la ținuturile Putna, Tecuci și Tutova, să încaseze mortasîpia de la toți cei care vor cumpăra vite, inclusiv de la negustorii turci, armeni și evrei.

143. **1742, februarie 11, [Iași].** Carte de judecată dată de boierii Divanului Moldovei în procesul lui Toader Încilcilă, din Suceava, cu evreii Boroh, din acea localitate, și Lazor, din Cernăuți, pentru vânzarea unui bou despre care s-a bănuat că este de furat.
144. **1742, februarie 29, [Iași].** Boierii Divanului Moldovei judecă pricina dintre Cîrstea blănarul, din Iași, și egumenul de Cetățuia, pentru o pivniță cu dughEANă, situate pe Podul Hagioaiei, pe locul mănăstirii, pe care Cîrstea le cumpărase de la evreica Heche, soția lui Izrail tipsierul, și apoi le-a reparat și extins.
145. **1742, februarie, Ștefănești.** Inscripție de pe una dintre vechile pietre tombale din cimitirul localității.
146. **1742, martie 1, Botoșani.** Zapis prin care se consemnează vânzarea unei dughene, în ulița comercială a Botoșanilor, învecinată cu dughEana lui „Lazor jid.”.
147. **1742, martie 8, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, trimite pe un slujitor la Orhei să încaseze camăna pentru căldările de rachiu de la niște evrei de acolo care au refuzat să o plătească.
148. **1742, martie 20, [Iași].** Este trimis un om domnesc la vameșii de Cernăuți, să ia de la ei banii încasați abuziv pe horilcă de la evreii Bercu, din Movilău, și Herșcu, din Botoșani, deoarece aceștia trebuiau să plătească vama la Iași.
149. **1742, martie 29, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie zlotașilor ținutului Neamț să nu mai ia bir lui Moscul, om străin venit de la Țarigrad, deoarece are cărți de haraci din Țara Turcească.
150. **1742, martie 30, [Iași].** Domnul Moldovei scrie cămărașului de Ocnă că evreul Leiba, din Iași, este trimis să-și execute pedeapsa.
151. **1742, martie 31, [Iași].** Boierii Divanului Moldovei dau carte de judecată lui Cîrstea Rîmă, din Iași, ca să-și ia unul din caii ce i s-au furat și pe care l-a găsit evreul Boroh, din Iași, iar acesta îl cumpărase de la evreul Iancu, din Botoșani, căruia i-l vînduse un necunoscut la iarmarocul de la Movilău.
152. **1742, aprilie 1, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vornicului de Botoșani, în urma plîngerii tîrgoveților de acolo, ca locul unde se vinde făina să rămînă unde a fost stabilit din vechime, nu unde a fost mutat în urma insistențelor unor evrei.
153. **1742, aprilie 2, [Iași].** Privilegii date de domnul Constantin Mavrocordat „oamenilor străini” ce doreau să se așeze în țară.
154. **1742, aprilie 3, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, trimite un slujitor ca să ia de la evreul Ruvin banii datorați vornicului Iordache Cantacuzino pentru arenda iarmaroacelor (de la Movilău).
155. **1742, aprilie 5, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie cercătorilor de la ținutul Bacău să restituie banii luați pentru bir evreului Iancu, din Tîrgu-Ocna, care a fost găsit fără pecete asupra sa.
156. **1742, aprilie 9, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, hotărăște ca tîrgoveții din Chișinău, inclusiv evreii, armenii și oamenii boierești, să plătească numai cîte cinci lei birul pe an fiecare, în schimbul obligației de a întreține menzulul de acolo.
157. **1742, aprilie 28, [Iași].** Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie lui Vasilache Măzărache, (pîrcălabul de Chișinău), că, în urma jalbei

date de târgoveții greci, armeni și evrei de acolo, s-a revenit asupra hotărârii inițiale ca toți orașenii să poarte grija menzifului, stabilindu-se ca numai 120 de oameni să fie scutiți de bir și să întrețină stația de poștă, iar ceilalți să contribuie la cheltuielile pentru hrana călătorilor.

158. 1742, mai 3, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vornicilor de Botoșani, în urma jalbei negustorilor români și evrei de acolo, ca târgul unde se vinde făina să rămână definitiv pe locul unde a fost stabilit cu circa douăzeci de ani în urmă.

159. 1742, mai 10, [Iași]. Boierii Divanului Moldovei hotărăsc prin carte de judecată ca evreul Isac, din Dondășeni, ținutul Iași, să restituie lui Vole, evreu din Răusenii, banii pentru un cal pe care i-l vînduse, iar apoi s-a dovedit că este de furat.

160. 1742, mai, [Iași]. Marele logofăt Sandu Sturza judecă și hotărăște ca Ichim armașul să restituie lui Lupu, crîșmarul vornicului Ion Neculce o iapă cu mînz luată pe nedrept pentru calul unui sufragiu ce a căzut într-un puț de pe moșia Ișnovăț, care s-a aflat că fusese săpat de un evreu.

161. 1742, iunie 1, [Iași]. Carte domnească dată evreului Leiba, de la Sneatin, prin care acesta este scutit parțial de plata desetinei pentru stupi.

162. 1742, iunie 2, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, poruncește dregătorilor ocolului Botoșani și ținutului Dorohoi să cerceteze cine a ucis niște evrei din Polonia care au fost găsiți morți la Tăietură.

163. 1742, iunie 6, [Iași]. Împuternicire dată unui slujitor domnesc trimis la Botoșani ca să-i ducă la Iași pe hahamul și pe alți evrei de acolo, ca martori la judecata Divanului pentru violarea unei fete de evreu.

164. 1742, iunie 9, [Iași]. Domnia trimite doi beșlii la iarmarocurile de la Birlad și Tecuci, pentru menținerea ordinii și ca să-i silească pe negustorii străini la plata vămii.

165. 1742, iulie 13, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să intervină pe lângă dregătorii de peste graniță în legătură cu jalba unui târgoveț din Soroca împotriva unui evreu din Polonia.

166. 1742, iulie 18, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să intervină pe lângă dregătorii polonezi pentru 100 de lei pe care Șmil din Movilău (Polonia), îi datorează evreului Ene, din târgul Orhei.

167. 1742, iulie 29, [Iași]. Domnul Moldovei scrie vel căpitanului ținutului Dorohoi să cerceteze plîngerea lui Iosip, de la Cotnari, împotriva unor oameni care, schimbînd cursul riului Bahlui, îi împiedică funcționarea morii.

168. 1742, iulie 29, [Iași]. Carte de judecată a Divanului Moldovei, în pricina lui Manole negustorul, din Botoșani, cu evreul Isac, de la Sneatin, și cu fiul acestuia, Leiba, pentru banii pe care cei doi îi datorează lui Manole, din afaceri de negoț.

169. 1742, iulie 29, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie lui Radu Racoviță, mare spătar, ispravnicul ținutului Bacău, în legătură cu evreii Avram și Boroh, care au venit din raiaua Hotin și vor să se stabilească în târgul Bacău; aceștia sînt scutiți de cai și căruțe de olac.

170. **1742, august 2, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să restituie comisarului polonez Liubomirski boii și sarea sechestrate pentru pricina unui turc de la Bender cu un evreu de la Rașcov.

171. **1742, august 5, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie dregătorului ținutului Soroca să intervină pe lângă stăpînul unui evreu din Polonia în pricina pe care o are acesta cu Vartic, pentru niște oi.

172. **1742, august 7, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie zloțașilor ținutului Hîrlău să nu mai supere pe evreul Isac, de la Răuseni, pentru birul unui argat al său, tot evreu, care s-a convertit la creștinism și a plecat de la el.

173. **1742, august 18, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie zloțașilor ținutului Hîrlău, în urma plîngerii făcute de evreii din tîrgul Hîrlău, să poruncească lui Samoil de acolo să nu le mai strice cîsla, iar ei să primească și să cisluiască cu ei la bir și pe fiul lui Marco.

174. **1742, august 18, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vornicului de Botoșani, în urma jalbei evreilor de acolo, să poruncească celor care fac repartitia plății birului să-i cisluiască în mod echitabil.

175. **1742, august 19, [Iași]**. Carte de judecată dată de Sandu Sturza, mare logofăt, și Costache Razu, mare vornic de Țara de Jos, în pricina evreului David, din Chișinău, cu niște tîrgoveți de acolo, în urma bănuielii neîntemeiate că, atunci cînd au venit muscalii, fiii acestor tîrgoveți i-ar fi furat marfa din dugheană.

176. **1742, august 21, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să se înțeleagă cu dregătorii de la Rașcov pentru ca niște evrei de acolo să restituie negustorului Vasile, din Iași, marfa și banii ce i-au oprit.

177. **1742, august 22, [Iași]**. Domnul Moldovei scrie serdarului ținutului Orhei să-l scutească de bir pe Ion, de la Dăngeni, care a fost evreu și s-a botezat.

178. **1742, august, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, stabilește vama ce vor plăti evreii de la Căușeni pentiu horilca importată din Polonia.

179. **1742, septembrie 21, [Iași]**. Boierii Divanului Moldovei cercetează jalba evreului Cerbu, din satul Bădicieni, ținutul Soroca, împotriva lui Costandinache, fost mare căpitan, hotărînd ca acesta să-i restituie banii și un cal luați pe nedrept sub bănuiala că Cerbu ar fi fost tovarăș cu un tilhar.

180. **1742, septembrie 21, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, trimite un slujitor care să-i ducă pe evreii de la Movilău în fața dregătorului ținutului Soroca, pentru a împlini de la ei rămășița din camănă.

181. **1742, octombrie 1—9, Moldova**. Relatarea de călătorie a lui Katsaitis Markos Antonios, care, trecînd prin orașele Galați și Iași, întîlnește negustori evrei.

182. **1742, octombrie 5, [Iași]**. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, poruncește ispravnicilor, vameșilor, mortasîpilor, bourarilor, cămănarilor, pîrcălabilor de pe la ținuturi să nu mai ia dări în mod abuziv de la negustorii străini și localnici.

183. 1742, octombrie 19, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, răspunde lui Ilieș vel căpitanul de Soroca, arătînd că i se dă împuternicire să ia în seama sa toate podurile de peste Nistru (despre care el scria că le țineau în arendă diferiți evrei), cu obligația de a plăti venitul stăpînilor de moșii.

184. 1742, octombrie 20, [Coțmani]. Gavril Neculce, vel căpitanul de Coțmani, scrie hatmanului că niște polonezi au venit la Vijnița cu ostași și i-au luat bani și copilul unui evreu de acolo ce locuise mai înainte în Polonia și cu care ei aveau pricină de judecată pentru o datorie.

185. 1742, noiembrie 10, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului de Soroca să-l oblige pe evreul Ruvel, de la Movilău, să achite vornicului Iordache Cantacuzino restul din arenda pentru dughenele și podul de peste Nistru de pe moșia Movilău.

186. 1742, noiembrie 26, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie starostelui ținutului Putna să se înțeleagă cu dregătorii munteni pentru rezolvarea pricinii dintre evreii Marco, din Birlad, și Herșul, din Focșanii din cealaltă parte, pentru bani de pe horilcă trecută în Țara Românească.

187. 1742, decembrie 17, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie serdarului de Orhei să înmîneze evreilor de acolo cartea domnească ce li s-a dat împotriva pretențiilor abuzive ale hahamului lor.

188. 1742, decembrie 17, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, dă evreilor din tîrgul Orhei o carte de apărare împotriva cererilor abuzive de bani din partea hahamului lor.

189. 1742, decembrie 22, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scutește de bir pe negustorul Avram din Polonia, care aduce la Iași marfă scumpă din Olanda.

190. 1742, decembrie 26, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie starostelui ținutului Putna în legătură cu evreul Boroh, care s-a mutat cu știrea domniei în tîrgul Bacău, iar oamenii din satul în care a locuit mai înainte îl pun să plătească birul cu ei.

191. 1742, decembrie 31, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie lui Ioniță Iamandi căpitanul să împlinească banii pe care îi datorează diferiți negustori armeni și evrei vameșilor de la Botoșani pentru marfa importată.

192. 1742, [Iași]. Carte de judecată dată de boierii Divanului Moldovei în pricina dintre evreii Haim Lungu, Volia, alt Haim și Isac, toți din Roman, pentru socoteli de tovărășie.

193. 1743, ianuarie, 15, Iași. Cancelaria lui C. Mavrocordat trimite „cercători” în toate ținuturile pentru a controla și asigura încasarea întocmai a dărilor puse „asupra tuturor lăcuitorilor țării”.

194. 1743, ianuarie 25, [București]. Zapis al unui evreu din Imperiul otoman, căruia, în Țara Românească, i se răpește fiica și i se pierd diverse bunuri. Pentru pagubele materiale, prin actul de față, litigiul este închis.

195. 1743, februarie 11, [Iași]. Carte de judecată a Divanului Moldovei în pricina lui Pavel căraușul, care pretinde ca evreul Cerbu, din Roman, să-i plătească un bou înecat în Nistru pe cînd îi trecea un vas cu vin la Movilău.

196. 1743, februarie 23, [Iași]. Boierii Divanului Moldovei judecă și resping cererea evreului Srule ca marele logofăt Sandu Sturza să-i achite banii pe 200 de vedre de miere, după un zapis pe care Matei Sturza, rudă îndepărtată a logofătului, îl dăduse tatălui său Iacov Iotca, de la Sneatin.
197. 1743, martie 4, [Iași]. Cartea de judecată a Divanului Moldovei în pricina dintre evreii Novac, Lupu și Iosip, din Iași, pentru recuperarea banilor pe care-i datora lor evreul falit Leiba, din Botoșani.
198. 1743, martie, [Moldova]. Al doilea așezămînt al lui Constantin Mavrocordat în Moldova, urmărind dezvoltarea tîrgurilor, le declară libere pentru toți negustorii și toate mărfurile și îndeletnicirile, stabilește modul de încasare a birului de la străini, interzice rechiziționarea obiectelor casnice, reglementează angajarea slugilor la străini.
199. 1743, Heșvan 25, Iași. Epitaful pietrei de pe mormîntul rabinului Bețall, din cimitirul Ciurchi, din Iași.
200. 1743, Arad. În statisticile de impozitare ale Aradului din anul 1743 sînt consemnați următorii șase evrei ca fiind taxaliști: Markus Winkler, Elias Isac, Hirschel Goldschmidt, Franz Markus, Iacob Hircus și Marcus Lebel; patru dintre ei locuiau în case proprii.
201. 1743, [Banat]. Evreii din Banat, în apărarea statutului lor, evidențiază contribuția lui Samson Bacherach și a lui Wolff Mănz la activitatea economică a provinciei și faptul că ei au achiziționat din Turcia mari cantități de lînă, necesară armatei.
202. 1744, ianuarie 11, [Iași]. Cancelaria domnului Ioan Mavrocordat consemnează arendarea circiumii din satul Răreancea, aparținînd mănăstirii Slatina, unui evreu.
203. 1745, iunie 22, [Iași]. Cartea domnească de statornicire a tuturor tîrgoveților — printre care și a evreilor — în tîrgul Botoșani.
204. 1745, iulie 9, Sibiu. Extras din inventarul bibliotecii lui Samuel Köleséri de Keresér, teolog calvinist, om de știință și ebraist, întocmit din dispoziția Guberniului. Biblioteca, cu peste 4000 de volume, conține și cărți ebraice, de istorie și cultură evreiască.
205. 1745, octombrie 21, [Roman]. Cea mai veche piatră tombală din această localitate.
206. 1746, noiembrie 26, Iași. Domnul Ioan Mavrocordat dispune ca starostele de Cernăuți și alți boieri să cerceteze și să judece un conflict local în care este martor și un evreu din Zastavna.
207. 1746—1747, Moldova. Ioan Mavrocordat, domnitorul Moldovei, condamnă la moarte un evreu, fiindcă acesta l-a pîrit la Constantinopol.
208. 1747, [Sibiu]. Din catastiful Companiei grecilor din Sibiu, se constată că, uneori, evreii comercializează „en détail” mărfurile grecilor.
209. 1749, august 18, București. Domnitorul Grigore Ghica dăruiește și întărește Mitropoliei Munteniei cîteva locuri domnești cu prăvăliile de pe ele. Alături de acestea este amintită și prăvălia lui „Iosif ovreiu sticlariul”.
210. 1749, septembrie 2, [Maramureș]. Suplica obștii evreilor maramureșeni adresată comisiei speciale a Dietei, prin care se cere să li se precizeze care este impozitul datorat de comunitate.

211. 1749, septembrie 3, [Oradea]. Suplica notabililor evrei din comitatul Bihor înaintată comitelui, prin care se cere să fie scutiți de impuneri speciale, avînd în vedere scăderea veniturilor lor.

212. 1749—1750, Botoșani. Zapis pentru vînzare de casă în tîrgul Botoșanilor, în care este amintită și o evreică.

213. 1750, decembrie 30 — 1751, ianuarie 8, [Constantinopol]. Din porunca sultanului Mahmud I către înalții slujbași otomani rezultă că negustorii evrei și creștini din „țările dușmane” Porții făceau concurență negustorilor sultanului. Se cere eliminarea acestor negustori de pe piața țărilor române.

II. 1448—1700

I. 1448, iulie 27, **Suceava**. Act de danie în care sînt enumerate satele și proprietățile pe care Petru al II-lea, domnitorul Moldovei, le-a dăruit boierului său, Ion Porcu. În document este menționată și casa lui Friham, din Tîrgu de Jos.

II. 1500, [**Moldova**]. Prezența negustorilor evrei în legăturile comerciale dintre Moldova și Polonia.

III. 1500—1503. Printre furnizorii manufacturilor brașovene, registrul epocii îi menționează și pe negustorii evrei.

IV. 1512, februarie 12, **Lvov**. Negustori evrei din Polonia au relații de afaceri cu brașovenii.

V. 1532, februarie 10, **Bruxelles**. Scrisoarea lui Nicolaus Olahus către Johannes Campensis, d'n care rezultă interesul deosebit al umanistului român pentru cunoașterea limbii ebraice și preocuparea pentru traducerea corectă, din această limbă, a scrierilor sfinte.

VI. 1534, ianuarie 25, **Piotrków**. Cererile înfățișate la Dieta de la Piotrków, de către delegații nobilimii poloneze, pentru restrîngerea drepturilor negustorilor evrei din Polonia, care, importînd boi, piei și alte produse din Moldova, aduc pagube fîscului și negustorilor polonezi.

VII. 1536, [**Osztroszk**]. Evreii Michel Szymonkovici și Isayko Izraelovici sînt acuzați că au trecut mii de boi de pe pămînturile moldovene în Polonia fără să plătească vamă. Stăpînul lor, cneazul Ilia Konstantynovici, se angajează în fața regelui Poloniei că, dacă acest fapt se va dovedi adevărat, atunci va plăti el vama.

VIII. 1545, august, [**Vilna**]. Sigismund August, marele principe al Lituaniei, răspunde solilor lui Petru Rareș, domnul Moldovei, amintind între altele de plîngerile negustorilor turci, armeni și evrei pentru că domnul Moldovei le oprește caii aduși din Imperiul otoman spre a fi vînduți în Polonia.

IX. 1549—1550. Extrase din registrele vigesimale brașovene cu privire la participarea unor negustori străini, printre care și a unui evreu, la comerțul Brașovului cu Muntenia și Moldova.

X. 1559, septembrie 11, **Constantinopol**. Sultanul Suleiman Magnificul poruncește domnului Țării Românești, Mircea Ciobanul, să interzică moștenitorilor unui evreu și a patru femei, care fuseseră uciși la Tîrgul de Floci, să mai deschidă proces, de vreme ce răufăcătorii fuseseră prinși și predați autorităților.

XI. 1568, octombrie 21, **Constantinopol**. Răspunsul Înaltei Porți la încunoștințarea în scris a lui Alexandru al II-lea Mircea despre unii evrei

otomani care, avansind țăranilor români împrumuturi cu dobânzi ridicate, vin să-și încaseze banii în ajunul strîngerii birurilor către Poartă.

XII. 1570. Informare anonimă cu privire la activitatea unor agenți comerciali evrei din Moldova și Polonia, aflați în slujba lui Giovanni Miches (Don José Nassi).

XIII. 1578, septembrie, Lvov. Din lista cu cumpărăturile efectuate pe piața din Lvov rezultă că un evreu din Iași a cumpărat 800 de căciuli.

XIV. 1580, [ianuarie]. Într-un memoriu prezentat reginei Angliei, de către un diplomat francez, în numele lui Petru Cercel, care caută să obțină scaunul domnesc al Țării Românești, se face referire la taptul că pe lângă fostul domnitor Pătrașcu a avut „mare trecere un evreu“.

XV. 1582, august 27, București. Ecaterina, doamna Țării Românești, într-o scrisoare către Mărioara Adorno, îi reproșează, între altele, că-i trimite tot felul de emisari, printre care și evrei.

XVI. 1583, [Cracovia]. Din condica de socoteli a curții regelui Poloniei, Stefan Báthory, rezultă că fostul domnitor al Moldovei Iancu Sasul s-a împrumutat — printre alții — și de la un evreu din Lvov, fără să achite datoria.

XVII. 1586, octombrie, Sibiu. O cronică sibiană consemnează moartea organistului evreu Pantalone.

XVIII. 1587, aprilie 22, București. Ecaterina, doamna Țării Românești, relatează Mărioarei Adorno despre urmările relei cîrmuiri a lui Petru Cercel și despre faptul că trebuie să plătească datoriile lui, inclusiv cele făcute la turci, evrei, frînci și gelepi, pentru a putea obține scaunul domnesc.

XIX. 1590, mai 24, Constantinopol. Pezzen, ambasadorul imperial la Constantinopol, către arhiducele Ernest, despre negocierile dintre Poartă și Polonia, negocieri în care, alături de moldoveni, aveau să joace un rol și doi evrei notabili.

XX. 1529, septembrie 28, [Lvov]. Extras din Regulamentul comercial pentru evreii din Lvov, cu privire la cumpărăturile care pot fi efectuate pe piața din țările române.

XXI. 1596, mai, [Veneția]. Raportul solului Spaniei din Veneția către regele Castiliei, despre incursiunea făcută de oștirile lui Mihai Viteazul la sud de Dunăre, în cursul căreia au fost luați prizonieri și evrei bogați din Plevna.

XXII. 1596, iunie, Roma. Raport din care rezultă că la sud de Dunăre trăiau evrei care dispuneau de mari bogății.

XXIII. 1596, Bergamo. Călătorul italian Giovanni Botero despre rolul evreilor în activitatea comercială din țările române.

XXIV. 1606, octombrie 2, Cașovia. Simon Péchi îl informează pe Pál Nyári despre starea sănătății principelui Transilvaniei, Ștefan Bocskai, care este tratat și de un medic evreu.

XXV. 1618, octombrie 4—21, Cluj. Dieta Transilvaniei, la propunerea principelui Gabriel Bethlen, adoptă o lege specială împotriva acelor membri ai sectei iudaizante a sabatarienilor care refuză să revină la religia pe care au părăsit-o sau să se convertească la una din religiile recepte.

XXVI. 1619, noiembrie. Instrucțiunile date de principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, reprezentantului său permanent la Poartă, Mihály Tholda-

lagi, cu privire la comercializarea, prin mediatorii Simon grecul și un agent evreu nenominalizat, a unei cantități mai mari de mercur.

XXVII. 1620, august 22, Alba-Iulia. Însemnări din condica de socoteli a principelui transilvan Gabriel Bethlen.

XXVIII. 1623, iunie 15, Gherla. Instrucțiunile date de principele Gabriel Bethlen solului său de la Poartă, Mihaly Tholdalagi. La punctele 30—32, solul este îndrumat să dea bani medicului evreu pentru ca să cumpere medicamente și pentru cheltuieli de călătorie, în caz că ar dori să vină în Transilvania. De asemenea, să dea o scrisoare de asigurare evreilor care ar dori să vină și să se stabilească în Transilvania.

XXIX. 1624, iunie 27, Tîrgoviște. Hrisov domnesc dat de Alexandru Coconul, prin care se amintește de datoria banului Enache, față de „Musi ovreiu”.

XXX. 1625, septembrie 23, Tășnad. Instrucțiunile date de principele Transilvaniei solului său Imre Bercsenyi, trimis la pașa din Buda. Este amintită în instrucțiuni și chestiunea unui medic evreu.

XXXI. 1626, în jurul zilei de 10 februarie, Alba-Iulia. Sint menționate în condica de venituri și cheltuieli a curții principelui transilvan Gabriel Bethlen stofele fine cumpărate la Cașovia de la ginerele medicului evreu, inclusiv sumele plătite.

XXXII. 1627, octombrie 22, Alba-Iulia. În urma hotărîrii Dietei de la Alba-Iulia, se stabilește lista prețurilor maxime la diferite mărfuri. Lista, aprobată de principele Gabriel Bethlen, cuprinde și un paragraf care poartă următorul titlu: **Limitarea [prețurilor] la mărfurile ce se importă de către negustorii turci, greci și evrei.**

XXXIII. 1632, iunie 20, Constantinopol. Raportul reprezentantului permanent al Transilvaniei la Poartă, István Szalánczi, trimis principelui Gheorghe Rákóczi I, raport în care, pe lângă o serie de știri de ordin politic, comunică și o informație de la Ioseph evreul cu privire la o scară de șa dusă de un grec principelui.

XXXIV. 1633, septembrie 4, Constantinopol. În raportul reprezentantului permanent al Transilvaniei la Poartă, István Kőrössi, către principele Gh. Rákóczi I, se amintește și de serviciile făcute de Ioseph evreul.

XXXV. 1634, aprilie 6, Constantinopol. În raportul reprezentantului permanent al Transilvaniei la Poartă, István Réthi, trimisul principelui Gh. Rákóczi I, se pomenește și de ajutorul lui Ioseph evreul în procurarea de turcoaze.

XXXVI. 1634, noiembrie 21, [Moldova]. Raportul unor misionari franciscani menționează prezența numeroasă a evreilor în Moldova.

XXXVII. 1635, ianuarie 13, Sighișoara. Gheorghe Rákóczi I, principele Transilvaniei, pomenește despre medicul evreu de la curtea sa.

XXXVIII. 1636, mai 13, Timișoara. Epitaf de pe un vechi mormînt din cimitirul evreiesc din Timișoara.

XXXIX. 1639, ianuarie 9, Constantinopol. István Réthi, reprezentantul permanent al Transilvaniei la Poartă, în raportul său trimis principelui Gheorghe Rákóczi I, amintește și de faptul că a solicitat evreilor zarafi să facă rost de galbeni pentru a schimba banii sosiți din țară în vederea achitării dării anuale, dar că, deși evreii au făcut rost de galbeni, banii pentru schimb nu au sosit, ceea ce îl pune într-o situație delicată.

XL. 1642, după 31 martie. Însemnarea principelui Gheorghe Rákóczi I pe marginea raportului trimis de reprezentantul permanent al Transilvaniei la Poartă despre uciderea unui negustor turc la Sibiu. În adnotarea făcută principele arată că nici el, nici negustorii greci sau evrei aflați la curtea lui nu știu nimic despre acest caz.

XLI. 1644, august 29 Constantinopol. György Hajdu, reprezentantul permanent al Transilvaniei la Poartă, raportează principelui Gheorghe Rákóczi I despre modul în care sultanul își schimbă politica de la o zi la alta și despre știrile furnizate de la evreul Ioseph.

XLII. 1644, Moldova. Relatările părintelui misionar Bartholomeo Bassetti despre Moldova și locuitorii ei, printre care, alături de italieni, polonezi și turci, îi menționează și pe evrei, care se ocupă cu negoțul și cu meșteșugurile.

XLIII. 1646, iunie 2, Tirgoviște. Matei Basarab, domn al Țării Românești, acordă — în spiritul „Îndreptării legii” alcătuită în timpul domniei sale — lui Tănase, al doilea portar, ca unul care fusese evreu și se creștinase, o moșie la Uiești, pe Valea Cîinelui.

XLIV. 1649, ianuarie 11, [Moscova]. Declarațiile făcute de Isaia Ostafief, la Departamentul pentru relațiile externe al guvernului țarist, despre domnul Moldovei, care a refuzat să-i predea hanului Crimeii pe evreii refugiați în Moldova.

XLV. 1652, octombrie, Dorohoi. Cea mai veche piatră tombală găsită la Dorohoi.

XLVI. 1653, [Alba-Iulia]. Approbatae Constitutiones — culegere de legi și hotărîri din Transilvania — codifică măsurile adoptate de către Dietă în perioada 1618—1638, împotriva iudaizanților.

XLVII. 1654, ianuarie 18, Alba-Iulia. Articolul al III-lea din hotărîrile Dietei de la Alba-Iulia interzice negustorilor evrei și celorlalți negustori străini să achiziționeze și să revîndă în Transilvania mărfurile străine aduse în țară.

XLVIII. 1657, aprilie, Iași. Plîngerea făcută de Toader Banta împotriva Hăbășeascăi, care nu i-a plătit toți banii pentru locul de casă pe care l-a cumpărat de la părinții lui. Tocmeala a fost făcută în prezența unor martori, printre care se află și Moise, medic evreu.

XLIX. 1657, septembrie 3—8, Gherla. Dieta parțială hotărăște impunerea negustorilor străini, Suma care revenea evreilor este mult mai mică în comparație cu aceea pretinsă grecilor.

L. 1658, decembrie 11, Sighișoara. Principele Acațiu Barcsai poruncește percepteurului de la Oarda să elibereze lui Iosif evreul sare în valoare de 400 de taleri și să-i permită să o vîndă la Oarda în port. Pe act figurează și chitanța dată de evreu, scrisă în ebraică.

LI. 1661, mai 19, Bandul de Cîmpie. Principele Ioan Kemény dispune despăgubirea evreului Salom, acuzat pe nedrept de trădare și supus confiscării bunurilor lui.

LII. 1659, Țara Românească. Medicul evreu Mathea, din Leopole (Polonia), l-a vindecat pe domnitorul Mihnea al III-lea de o „boală grozavă”.

LIII. 1661, iunie 9, Alba-Iulia. Principele Transilvaniei, Mihai Apafi, acordă evreilor din Alba-Iulia dreptul să cumpere animale și să vîndă acea parte din carnea tăiată pe care religia lor le interzice să o consume.

LIV. 1644, decembrie 12, Adrianopol. Raportul marelui cancelar Giovanni Battista Ballarino către Doge, privind numirea în scaunul Munteniei a unui nou domnitor, care a obținut un împrumut important de bani din partea unor cămătari evrei.

LV. 1666, mai 27, [Constantinopol]. Raportul lui Giovanni Battista Ballarino, mare cancelar, către Doge, prin care îl informează despre noua schimbare de domn în Moldova și despre creditul acordat, printre alții, și de evrei noului domnitor.

LVI. 1667—1688. Principele Transilvaniei, Mihai Apafi I, vinde unor negustori evrei din Transilvania și din alte țări cantități importante de mercur. Negustorii evrei transportă acest metal semiprețios, foarte căutat în epocă, în Turcia și în Polonia. Pe parcursul a 20 de ani principele ridică prețul mercurului de la 125 la 160 de florini maja.

LVII. 1668, ianuarie 24, Iași. Act din care rezultă că o familie de mari boieri din ținutul Covurului s-a împrumutat cu suma de 400 de lei de la evreul Haham Zadé, din Țarigrad.

LVIII. 1668, august 16, [Maramureș]. Adunarea stărilor privilegiate din comitatul Maramureș decide amânarea procesului dintre evreul Iszakovich, din Szkolya, și György Harmati.

LIX. 1668, octombrie 8, Alba-Iulia. Principesa Transilvaniei, Ana Bornemisza, poruncește administratorului domeniului Zlatna să elibereze evreului Juda două măji de mercur.

LX. 1670, decembrie 3. Gáspár Pogány, vicecomitele de Maramureș, în calitatea sa de reclamant, cheamă în judecată diferite persoane, printre care și pe Marcu Tiuriș, din Borșa, a cărui slugă a fost de față când evreul prințului Czartoricki a fost ucis.

LXI. 1676, august 15, [Sighet]. Scaunul de judecată al comitatului Maramureș decide ca bunurile unui evreu arestat, care au fost însușite abuziv de niște persoane particulare, să fie depuse la vicecomite.

LXII. 1676—1678, [București]. Raportul misionarului Urbano Cerri către Papa Inocențiu al XI-lea menționează prezența evreilor în București.

LXIII. 1678, mai 15, București. Însemnare din arhiva lui Gheorghe Grigore Cantacuzino cu privire la Isac evreul, care își face casă și prăvălie în București.

LXIV. 1678, iulie 29, Alba-Iulia. Mihai Apafi, principele Transilvaniei, confirmă privilegiul evreilor de a putea fi judecați doar de judele lor și de judele curții principelui și poruncește dregătorilor ca nimeni dintre ei să nu îndrăznească să-i supere pe evrei.

LXV. 1680, iulie 4, Alba-Iulia. Mihai Apafi, principele Transilvaniei, la plângerea evreilor din Alba Iulia, poruncește ca nimeni să nu îndrăznească a-i strîmtoara pe evrei, a lua de la ei o camătă mai mare decât cea obișnuită și, de asemenea, să nu-i oblige la afaceri dezavantajoase pentru ei.

LXVI. 1688, ianuarie 28. Dintre cei 75 de bolovani de sare, aduși la Alba-Iulia de la salinele din Sărata, 35 au fost depozitați în pivnița evreului Salamon, din Alba-Iulia.

LXVII. 1691, noiembrie 15, Focșani. Zapis din care rezultă că, în anul 1691, în localitatea Focșani exista un orîndar evreu.

LXVIII. 1692, februarie 14, [Focșani]. Act de danie în care este pomenit un anume Lazăr, orîndar evreu.

LXIX. 1693, august 30, Iași. Într-un act dat de Constantin Duca, domnul Moldovei, este pomenită „școala jidovilor“ din mahalaua Curălarilor.

LXX. 1694, septembrie 2, Iași. Constantin Duca poruncește lui Negruț, curteanul de cameră, ca să îplinească de la Toderașco, feciorul Pităroaiei, 2 boi, luați pe nedrept de la Ștefan Măgurarul, precum și 3 lei, camăta unor bani luați „de la un jidov cu zăloagele lui Ștefan“.

LXXI. 1696, decembrie 20, Iași. Boierii din Divan judecă pricina pentru o casă din poporul Curălarilor „aflată lângă școala jidovească“.

LXXII. 1697, aprilie 13, Cluj. Dieta din Transilvania, prin articolul XX al hotărîrilor sale, interzice fierberea rachiului din cereale și vînzarea acestuia; hotărîrea îi are în vedere și pe evrei.

LXXIII. 1698, martie 27, București. Privilegiul acordat de Constantin Brâncoveanu unui lumînărar atestă existența unor măcelari — rituali — evrei.

LXXIV. 1698, august 29, București. Document din care rezultă că un evreu a închiriat o prăvălie de la mănăstirea Cernica.

LXXV. 1699, iunie 30, Iași. Ilie Enachi, stolnic, și vameșii cei mari stabilesc plata datoriei femeii lui D. Gherghel către „Lazor jidovul“ la o sumă de 548 de lei capete și dobîndă.

LXXVI. 1700, august 21, București. Constantin Brâncoveanu către jupănul Echel Gheorghe și Sfatul Cetății Brașov, despre greutatea birurilor și cerința ca toți — inclusiv evreii — să participe la dările către vistierie.

SUMMARIES OF THE DOCUMENTS

I. 1701 — 1750

1. **1694-1701, Bucharest.** Receipts from "the Jews' Guild", its contribution to the tribute paid to the Porte and other obligations to the Prince result from the records of the Treasury in Constantine Brâncoveanu's reign.

2. **1694-1701, Bucharest.** The books of the Treasury in Constantine Brâncoveanu's reign record frequent and important loans taken from and debts paid to Jews of Constantinople and Adrianople.

3. **1698-1703, Bucharest.** The records kept at the Treasury under Prince Constantine Brâncoveanu register, among other expenditures, those incurred for the production of salpêtre by a Jew.

4. **1701, February 17, Soroca.** Crossing the Dniester at Soroca, Abbot Leonte finds that the customs are held on lease by Jews.

5. **1702, January 17, Bucharest.** Constantine Brâncoveanu, prince of Wallachia, orders that every merchant who comes to market shall weigh his goods on the Prince's weighing-machine. Jews are mentioned among the merchants, alongside Romanians, Turks and Armenians.

6. **1702, February 23, Cluj.** Master-printer Miklos Kis Tótfalusi casts characters for the Reformed Church and College of Cluj, including two complete sets of Hebrew characters.

7. **1702, May 6, Alba-Iulia.** The Estates assembled in the Diet find that the Greek, Armenian, Jewish and Serbian merchants, availing themselves of their privileges, refuse to contribute their share proportionate to their incomes, to public expenditures.

8. **1702-1704, Bucharest.** Several physicians, including the Jewish doctor Avram, were employed at Prince Constantine Brâncoveanu's Court. The books record the expenses connected with those physicians.

9. **1703, February 2, Birlad.** According to the Prince's charities record, Iacob, a Jew of Birlad, was exempted from the taxes which the other Jews had to pay.

10. **1703, May 31, Alba-Iulia.** The servant of György Farkas, a Jewish lease-holder of Hunedoara, gives testimony before the City Council concerning his master's property.

11. **1703, May (5464, Yiar), Bacău.** The oldest grave-stone inscription known in the local Jewish cemetery.

12. **1705, August 20, Nitra.** Prince Francis Rákóczi II orders György Bornemisza, tricesimator at Munkács, to set free the Jews who are transporting copper from Baia Mare to Poland.

13. **1705, October 4, Orăștie.** János Pápai, representing Prince Francis Rákóczi II at the Porte, reports that, following the insistent intervention

of the Turkish envoy at the Transylvanian Court, he recovered from the customhouse the cloth of a Jew which the customs officers had seized.

14. 1706, **January 22, Constantinople**. Entry from János Pápai's diary mentioning the arrival of a Jew from Transylvania who brings a letter to the Habsburg Ambassador to the Porte.

15. 1706, **May 29, [Focșani]**. Lazăr "the inn-keeper", who has a distillery, sells it to Mister Kirco.

16. 1706, **Turnu Roșu**. The Customs Tariff of the Turnu Roșu border crossing highlights the role of Armenians and Jews in the trade with Levantine goods.

17. 1707, **December 11, Jassy**. Michael Racoviță notifies the villagers of Cuciur that they may return home as they are no longer wanted for the killing of a Jew.

18. 1708, **after June 20, Sighet**. Gabor Horváth, the vice-governor of Maramureș, through his procurator János Bergenyei, accuses the people of Petrova, Leordina and Ruscova of having failed to help with taking the highwaymen who killed the Jew Mojses of Ruscova.

19. 1709, **January 1, Craiova**. The **Customs Book** issued by Constantine Brâncoveanu, prince of Wallachia, for the market-towns of Craiova and Strehaia, mentions the presence of Jewish merchants.

20. 1709, **June 14, Jassy**. Bishop Pachomie asks Prince Michael Racoviță to re-instate the Bishopric of Roman in its old right of levying shop-keeping fees. And the Prince confirms the Bishopric in this right. Jews are mentioned among the merchants bound to pay such fees.

21. 1709, **August 30, Borșa (Maramureș)**. The narrative of Daniel Krmann, who travels with Swedish General J.A. Mayerfeld, notes the reward which the General gave to the Jewish interpreter who accompanied him from Bender to Borșa.

22. 1709, **November 28-December 2, Bender-Babadag**. Travel-notes of Michael Eneman, a cleric who journeys from Bender to Constantinople.

23. 1709, **Bender**. The narrative of Johann Wendel Bardili, who belongs to General Johann August Mayerfeld's retinue, adds to earlier information on the Jews and Armenians of that city.

24. 1710, **August 27, Jassy**. Nicholas Mavrocordat, prince of Moldavia, hears the case of the Haidăi brothers who claim payment for some cattle from Zialic, a Jew of Sneatin. "The Jew" paid the money he owed to the Governor of Cernăuți. The case is dismissed.

25. 1710, **October 5, Jassy**. The Lord High Treasurer Ion Paladi gives the estate of Berhești, District of Cernăuți, which he bought from the Jew Cerbul, to Captain Dumitrașco Calmuțchi, as payment for a debt.

26. 1710-1713, **Moldavia**. Describing the places he passed through and the Moldavians' customs, Lieutenant Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel points out the presence and trades of the Jews living in some of those places.

27. 1711, **April 1, [Bucharest]**. **Private Notes**: Prince Constantine Brâncoveanu records the purchases he made from a Jewish woman.

28. 1711, **May 20, Jassy**. Deciding to put his army out of the Turks' sight, Demetrius Cantemir sets camp on the Bahlui near the Jewish cemetery.

29. 1711, **September 8, Chilia**. A. de la Motraye's travel-notes confirm the existence of a Jewish community at Chilia.

30. 1712, **June 23, Sighet**. The Court of Justice of County Maramureş sentences the Jew Ghelman for outraging the noblemen of Sighet.

31. 1712, **August 9, Sighet**. The Assembly of County Maramureş demands that the Jews living on the noblemen's estates should be exempted from obligations to the tax-collecting authority.

32. 1714, **February 21, [Sighet]**. David Simjon and Mihálljka Mihok are accused of having murdered and robbed some Jews on Mount Mara, County Maramureş.

33. 1714, **April 20, Bucharest**. Anton Maria del Chiaro reports Prince Stephen Cantacuzino's efforts to make people forget his role in Constantine Brâncoveanu's deposition. To this end the new prince seeks popularity by granting tax-exemption to the commonalty and the clergy, and by ordering the demolition of the synagogue.

34. 1714, **September 18, Jassy**. Deed in which Nicholas Mavrocordat, prince of Moldavia, admits the claim of the Jassy Jewish Community against Aron Vodă Monastery, confirming the Jews' right of property over the whole piece of ground from the Synagogue's yard to "**podul Chervăsării**" (Customs Road) "as it is written in the City Book". The Jews found in that book that the ground had been bought by their predecessors on 15 June 1718/1670.

35. 1715, **February, Birsa Land**. Entry on the execution of one Simon Henker accused of homicide and of having sold the victim's blood to Jews.

36. 1715, **June 29, [Bucharest]**. Prince Stephen Cantacuzino issues "Letters of expenses payable to the captain of the police force when he goes to the fair at Cîmpulung". The document mentions also the presence of Jewish merchants.

37. 1715, **December 6, Bucharest**. The oldest Jewish grave-stone known so far in Bucharest comes from the former cemetery in Sevastopol Str.

38. 1715 **[County Bihor]**. The census of the city of Oradea bears the name of one "Georg Zsido" (George the Jew).

39. 1716, **October 13, Timișoara**. The statement of surrender of the Ottoman garrison of Timișoara provides that Jews have the right to choose between staying in the city and leaving it.

40. 1716, **December 29, [Sighet]**. The commander of the Imperial troops of County Maramureş is notified that there is nobody left in the country to make brandy as the Jews have scattered because of the plague.

41. 1717, **January 25, [Sighet]**. Complaints lodged against some Jews who are under the protection of the commander of the Imperial troops of Maramureş because they cause much trouble to their fellow-villagers.

42. 1717, **February 8, Sighet**. The Assembly of County Maramureş decides to write to Vice-colonel Moltke of Visk and ask for the extradition of the Jew of Șindrești in order that he may be brought to justice.

43. 1717, **May 10, Arad**. Letter of Baron Stephen Cosa, commander of the city of Arad, permitting two Jews of his household — Elias Isac and Markus Mayer — to remain in the city, but forbidding them to call any other Jews to stay with them.

44. **1717, November 4, [Timișoara].** The provincial military administration of the Banat concludes a six-year contract with the brothers Jacob and Abraham Köppisch, authorizing them to establish a brewery and a distillery in the city of Timișoara.
45. **1717, Moldavia.** Describing the country, its population and institutions in his *Descriptio Moldaviae*, Demetrius Cantemir points out the presence of Jews, recording their social role, rights and duties, and relations between Romanians and Jews.
46. **1717-1718, Venice.** A.M. del Chiaro's narrative of everyday life in Wallachia contains also information on the Jews' way of life and trades.
47. **1718, June 15, Sighet.** Statute of County Maramureș forbidding the Jews to distil brandy.
48. **1719, March 20, Constantinople (Pera).** Letter patent given by Chevalier Jean Louis d'Usson, Marquess of Bonnac, the Ambassador of France to the Porte, to the Embassy physician, Daniel de Fonseca, permitting the latter to take service with Prince Nicholas Mavrocordat while further enjoying the protection of the King of France.
49. **1719, May 23, [Sighet].** Decision of the Court of Justice of County Maramureș on the obligation of foreign merchants, including Jews, to contribute to the taxes paid by the county.
50. **1719, August 21, Botoșani.** The oldest grave-stone known in the city's cemetery.
51. **1719, November 8, Constantinople.** Report of the Austrian ambassador, Virmont, to the War Council in Vienna, saying that Daniel Fonseca has become adviser to Nicholas Mavrocordat, the prince of Wallachia.
52. **1719-1740, [Ploiești-Bucov].** Grave-stones coming from a Jewish cemetery once existing at Bucov or Ploiești were found in St. Nicholas' Church of Valea Orlii.
53. **1720, May 13, Cluj.** The Provincial Government (*Gubernium regnum*), of Transylvania orders that the authorities respect all the privileges granted to the Jewish Community of Alba-Iulia, and in fact to all Jews in the principality.
54. **1720, prior to December 14, Alba-Iulia.** Petition addressed by the Jewish Company of Alba-Iulia to the Government of Transylvania stating the abuses committed by the City Council and clerk (*judex*) and saying that the Jews living in other places than Alba-Iulia do not want to contribute to the tax levied on the Company. The Provincial Council's decision features on the back of the document.
55. **1720-1721.** Population census, including the Jews, in some counties of North-Western Transylvania.
56. **1722, February 13, Oradea.** The City Commander orders the settlement of the claim raised by the Jew Maier to money from Iacob's widow.
57. **1722, February 14, Dej.** The town magistrates forbid Jews to settle in Dej and restrict their right to trade in alcoholic liquor.
58. **1722, March 21, Văscăuți (Bucovina), 1722, May 5, Hotin.** In the narrative of his journey in Moldavia, Filip Orlik, the Cossack hetman, recalls a Jew who exchanged his money into Turkish currency, and another Jew who cured him during his journey.

59. 1723, April 6 and May 20, **Sighet**. The Assembly of County Maramureş decides that Jews shall have to pay the military tax.

60. 1723, July 19, **Vienna**. Decree issued by King-Emperor Charles VI which forbids the Jews of Hungary and the Partium to take lease of customs.

61. 1723, November 1, **Carei**. Count Sándor Károlyi concludes an agreement with his Jewish tenants. The document stipulates both the rights which the Count grants to Jews and the latter's obligations towards their lord.

62. 1724, March 1, **Constantinople**. Letter of Daniel de Fonseca to Jean Leclerc revealing the former's close relations with Prince Nicholas Mavrocordat.

63. 1724, March 20, **Bucharest**. Despa Popescu, daughter-in-law of former High Treasurer Cirstea-Ghidul, sells to former Headman Şerban five shops situated in the neighbourhood of the Greek Church on the street leading to the Prince's Court for 300 old thaler. Sora the Jewess has a shop in that neighbourhood.

64. 1724, April 25, [**Sighet**]. The villagers of Biserica Albă protest to the Court of County Maramureş against the claim of a Jew of their village whose brandy distilling alembic was stolen in 1723. They say that they handed the thief over to the authorities and therefore the Jew should settle accounts with him.

65. 1724, June 14, **Jassy**. Prince Michael Racoviţă judges the dispute between two merchants over a piece of ground that was bought from a Jew; the plot borders on the shops of another Jew on "*podul Hagioaiei*" (Hadji's Woman's Road), which proves that there already was a Jewish concentration in the area.

66. 1724, November 4, **Silistra**. Having bought salt from Slănic, Leurnez, a Jew from Silistra, writes an order for 10 thaler with a view to the settlement of a dispute.

67. 1724, November 19, **Alba-Iulia**. The Alba-Iulia City Council confirms that the Jewish families living in the city have grown poor as a result of adverse trade with the Turks.

68. 1725, July 13, [**Sighet**]. The Court of Justice of Maramureş County decides that the Jews should be expelled from the county in a fortnight's time.

69. 1725, July 26, **Botoşani**. Two Jews — David and Leiba — are mentioned among the "good people" who stood witness to the sale of a cellar.

70. 1726, January 30, [**Sighet**]. The Court of Justice of County Maramureş decides that pelts of wild beasts shall only be sold to Jews with the approval of the authorities.

71. 1726, May 18, **Bucharest**. In his will, Iordache decides how the money he has deposited with Iuteşa the Jewess shall be divided.

72. 1726, November 13, **Sibiu**. General Tigl, commander of the Austrian troops of occupation and chairman of the administrative body, orders Pricop, clerk of the Exchequer, to levy an annual tax from Jews.

73. 1726, before 4 December, **Alba-Iulia**. The Jewish Company of Alba-Iulia petition to the Governor of Transylvania asking that their freedom of trade be observed, that the abuses of the administration cease, and

that they have the right to be judged either by their own court, or by the Bishop of Alba-Iulia.

74. 1726, [Moldavia]. As a result of a frame-up, the Jews of Onițcani are accused of ritual murder. The Prince of Moldavia, Michael Răcoviță, puts them in jail; subsequently he is ready to set them free for a fabulous sum of money. The Jews find help with Rafail, chief supp'ier to the Grand Vizier.

75. 1727, April 13, [Jassy]. Gregory Ghica, prince of Moldavia, certifies that rabbi Iacob and Boroz of Soroca are entitled to levy the community tax from the Polish Jews who come to the fair at Soroca and from Jewish butchers.

76. 1727, August 7, [Sighet]. The Court of Justice of County Maramureș decides that the census of the Jews living in the county shall be undertaken on instruction from the Provincial Council.

77. 1727, September 8, Cluj. The Government of Transylvania confirms the privileges granted to the Jewish Community of Alba-Iulia. Jews may also live and trade freely in other towns. Public taxes shall be paid on a communal basis; the Jews living outside the city of Alba-Iulia may choose a chief from among them.

78. 1727, November 26, Vienna. The privilege granted to the "Bulgarian" (Catholic) merchants to hold fairs in the three settlements in which they were gathered (i.e. Craiova, Rîmnic and Brădiceni) forbids them to admit to their ranks "foreign merchants, Greeks, Turks, Jews and others" entitled to sell in retail trade, except during fairs.

79. 1728, January 22, Carei. The Jewish Community of Carei approaches Count Károly's family asking that the sum they have to repay be reduced, since the buildings promised for a synagogue and a school have not been built and well-to-do Jews have left the town.

80. 1728, April 13, [Sighet]. Lazar, a Jew of Cuhea, hires attorney Mihály Fogarasi of Sighet to settle his dispute with the inhabitants of Cuhea.

81. 1728, June 1, Bucharest. From a deed written by Father Stoica, the Superior of St George's church, there results that one of the monastery's shops was kept by a Jew named Leul.

82. 1729, June 17, Jassy. The sale-and-purchase agreement between Apostol the furrier and a group of Jewish notables — headmen of Jewish grave-diggers — proves the existence of a sacred brotherhood (Hevra Kadisha).

83. 1731, September 14, Livorno. Doctor Daniel de Fonseca's letter to Abbot Bignon with reference to the copying of manuscripts from Prince Nicholas Mavrocordat's library, manuscripts which were requested by the Royal Library of Paris.

84. 1731, Oradea. The rules of the Sacred Brotherhood (Hevra Kadisha) of the Jews of Oradea, drawn up in 1731 and signed by 68 persons, stand proof of advanced forms of the community's organisation.

85. 1732, October 5, Jassy. Inscription on the grave-stone of Iosif Conian, a Jewish physician of Jassy.

86. 1733, **June 20, Jassy**. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, exempts from certain taxes and obligations the Jews Ilie and Iacov, inn-keepers at the Metropolitan Seat of Suceava, who will have to pay only their share of the tribute to the Porte.
87. 1733, **September 23, Versailles**. Maurepas' letter to the French Ambassador to Constantinople, Count Villeneuve, telling of Daniel de Fonseca's death.
88. 1734, **July 26, Carei**. The Jewish community of Carei complains to the Count, their lord, of the abuses committed when the tolerance tax is collected.
89. 1735, **January 30, Jassy**. Deed issued by the Prince to confirm the donation made to the Bishopric of Huși in the town of Lăpușna in 1676; it states that the said donation is in a Jewish district.
90. 1735, **September 2, [Alba-Iulia]**. Census of the Jews of Alba-Iulia and County Alba.
91. 1735-1737. Results of the censuses carried out in County Arad, County Bihor, and the city of Satu Mare.
92. 1735-1738 **[Transylvania]**. Theologian and jurist András Huszti about the Jews of Transylvania.
93. 1736, **January 19, [Jassy]**. Gregory Ghica, the prince of Moldavia, exempts from taxes and all other obligations one Neculai who was a Jew and converted to Christianity.
94. 1736, **February 15, Carei**. Pledge of Lázár Josephovics, head of the Jews of Carei and lessee of the butchers' shops, to respect the community's and his obligations to Count Sándor Károlyi.
95. 1736, **November 28, [Jassy]**. Gregory Ghica, prince of Moldavia, exempts from taxes David of Jassy, a Jewish silversmith who works for the prince's household.
96. 1736, **[Bratislava]**. The census taken by the Provincial Council contains data on the Jews living in the various towns and counties, the names of the heads of family, and under whose protection they are — a Transylvanian nobleman or a foreign one.
97. 1736-1745, **Alba-Iulia**. Excerpt from the *Pinkas* of the Alba-Iulia Jewish Community dealing with certain aspects of community life in the first half of the 18th century.
98. 1737, **May 12, [Jassy]**. Gregory Ghica, prince of Moldavia, exempts from all duties Cerbu, a Jew of Jassy who makes brandy for the Court.
99. 1737, **June 4, Pest**. Serbian and Greek merchants of Pest certify that Emanuel Nicola and his partners have not yet been able to supply the tobacco under the agreement concluded with Simon Lazar and Nathan Benedek, Jews of Carei.
100. 1737, **December 21, Vienna**. A report to the Doge of Venice says that the plague has spread to Transylvania. Its victims include a Jew and his wife, who came from the town of Ploiești.
101. 1738, **January 23, Alba-Iulia**. The Treasury of Transylvania orders that investigations, including the hearing of witnesses, be conducted into the property left by a Jew named Abraham Hirscl (Herscl).

102. 1738, February 1, Jassy. Prince Gregory Ghica II settles the dispute between the heirs of "Lazar the Inn-keeper" and the Father Superior of Mia in favour of the former.

103. 1738, August 6, Vienna. The Emperor of Austria, Charles VI, orders, with a view to preventing the plague from spreading to Hungary and the Banat, that the circulation of goods and people be restricted. He forbids the entry in Hungary and Transylvania of "Serbs, Armenians, Romanians and Jews" coming from places contaminated with the epidemic disease, or supposed to be contaminated, and of the merchandise and things that may readily catch the evil of contagion.

104. 1738, December 15, [Botoșani]. The magistrates of Botoșani decide that the appraisal of a house of their town shall be made by "Romanian, Jewish and Armenian townsmen".

105. 1739, January 20, Jassy. Gregory Ghica, prince of Moldavia, confirms the agreement between Galata Monastery and the "Christian, and Armenian, and Jewish" townsmen living on a piece ground called Buicani and owned by the monastery at Chișinău, under which the latter shall pay an annual rent.

106. 1739, January 28, [Jassy]. Gregory Ghica, prince of Moldavia, appoints Marco, son of Lazăr, head of the Jews' guild of Birlad, and orders that he receive due obedience from the other Jews.

107. 1739, July 22, Jassy. Writer Mikes Kelemen on commercial life in the city of Jassy.

108. 1739, September 3, Jassy. Because the commander of the Russian occupation army has claimed a large sum of money from Moldavia, the boyars oblige the Jassy corporations of foreign merchants — Armenians and Jews — to contribute a substantial share thereof.

109. 1740, May 9, Buda. Isac Adam Achracher, a Jewish merchant, asks the Buda City Council to allow his merchandise, consisting of hides, to be returned to him so that he may carry it further, to Moravia.

110. 1740, October 25, Carei. Census of the Jews of that town.

111. 1741, January 1, Carei, Count Sándor Károlyi concludes a new agreement with the Jews of Carei, under which the latter have the right to make alcoholic liquor, to practise free trade, to use the flour mill without any restriction, and to lease the estate's customs in partnership with Christians.

112. 1741, January 6, [Jassy]. Gregory Ghica, prince of Moldavia, writes to Anastase, commander of Soroca, following the petition of Ilie Buznea, formerly of the judiciary, that he did well to stop the latter from controlling, together with a Pole, the bridge over the Dniester at Balinți, his estate; Anastase should however let him appoint a Jewish inn-keeper or somebody else at the inn there.

113. 1741, March 15, [Jassy]. Gregory Ghica, prince of Moldavia, exempts from taxes Ion Botezatu, a Jew converted to the Greek-Orthodox religion, who in future shall pay only the tribute: a gold coin annually.

114. 1741, April 2, [Jassy]. Gregory Ghica, prince of Moldavia, exempts from taxes State Grecu, formerly in the prince's guard, who married one Zmaranda, a Jewess converted to Christianity.

115. **1741, April 25, Jassy.** Gregory Ghica II, prince of Moldavia, forbids Moldavians to sell grass for hay to foreigners, including Jews.

116. **1741, May 15, [Jassy].** Gregory Ghica, prince of Moldavia, empowers Constantin Roset, lord lieutenant of the Lower Land, together with the chief magistrate of Bîrlad he will appoint, to raise fines for various offences, and the chief magistrate of Bîrlad to judge Moldavian, Armenian and Jewish townfolk and to collect the revenue of the town administration.

117. **1741, May 21, [Jassy].** Gregory Ghica, prince of Moldavia, authorizes the leaders of the Jews of Jassy to collect the community tax from all Jews, according to custom, and use the money in the interest of their guild.

118. **1741, June 10, Carei.** Count Sándor Károlyi granted protection to Jews as early as 1723. In view of the subsequent growth of this community, the Count concludes a new agreement, under which the community has the right to organize its communal and religious institutions, and to provide for kosher food.

119. **1741, June 15, [Jassy].** In consequence of the complaint of Romanian and Jewish merchants of Botoşani that some want to sell flour in their shops alone, Gregory Ghica, prince of Moldavia, decides that flour shall be sold in the place appointed of old, where Sunday fairs are held.

120. **1741, July 21, Jassy.** Gregory Ghica II, prince of Moldavia, issues a letter of approval to the Father Superior of Rîşca who may manage the monastery's estates and take the tithe according to custom, except those estates that are leased out. Jews are mentioned among possible lessees.

121. **1741, September 24, [Jassy].** The Jews' guild pledges to elect their leader for only a year and confer no privilege on him.

122. **1741, October 8, Jassy.** Deed of Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, on the country's fiscal reorganization.

123. **1741, October 10, [Jassy].** Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, informs the inhabitants of Jassy that strict orders have been issued to officials to stop taking chattels by force from their homes for the accommodation of guests.

124. **1741, October 15, [Jassy].** A courier is sent to bring Marco from Deleni, Hîrlău county, who took back his daughter who is married to Ion Botezatu.

125. **1741, October 20, [Jassy].** The steward of the Prince's household is authorized to buy all the tallow needed to light the palace, from the butchers of Jassy.

126. **1741, October 21, [Jassy].** Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the magistrates of Botoşani to draw up a list, signed by merchants and Jews of that town, of the property left after the death of Pană the merchant, with a view to recovering the money he owed to High Chancellor Sandu Sturza.

127. **1741, October 21, [Jassy].** Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the magistrates of Soroca to request from the Polish officials that certain Jews of Poland pay back the money they owe to Ruvel of Movilău.

128. **1741, November 7, [Jassy].** Judgement pronounced by the Moldavian Divan in the lawsuit opposing Vasile Stîrcea, former court marshal,

and his brother-in-law Mihalache Panaite over hay from the estate of Șerbănești, Botoșani District, which Stircea sold to a Jew.

129. 1741, November 7, [Jassy]. Aron, a Jew of Birlad, is summoned to the Prince's Divan in the lawsuit involving the Jewess Veche of Jassy for the property left by her deceased husband.

130. 1741, November 11, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the high officials of Botoșani District and Dorohoi County, asking them why they did not inform him that two Jews and a Russian had been found murdered at Tăietura, and orders them to undertake investigations with a view to discovering the murderers.

131. 1741, November 14, [Jassy]. List of the foreign merchants temporarily residing at Jassy who, trading in bulk, are exempted from paying the tribute. Jews are not to be found on the list.

132. 1741, November 20, [Jassy]. Decision of the Moldavian Divan in the case of Solomon, a Jewish dulcimer-player of Jassy, vs. Ion, a mercenary of the Prince's Guard, for two mares stolen when the Russians were in the country, one of which was found at Ion's.

133. 1741, December 15, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the chief officer of County Soroca to intercede with the Polish high officials for Iosif, a Jew of Cremenciuc. A Jew of Iarov, across the Dniester, did not pay Iosif for the time he had served him and took also the money one of Iosif's brothers had sent to buy him brandy.

134. 1741, December 15, [Jassy]. Judgement of the Divan of Moldavia requiring the Jew Iosip to swear that he delivered the three hundred gallons of wine claimed by Petre Alevra.

135. 1741, December 20, [Jassy]. The boyars of the Jassy lawcourt take note of the certificate under which Mihai Micul borrows 260 lei from Letman and Lot, Jews of Tulcin, Poland, for which he pledges jewels as security.

136. 1741, December 20, [Jassy]. Decision of the Divan of Moldavia entitling Iațco, Leiba and Israil, Jews of Botoșani, to continue to fish in the pond at Calafindești, held on lease from High Chancellor Sandu Sturza.

137. 1741, Alba-Iulia. The City Council rules on the status of the local Jews, fixing the rent for the brewery and homes, deciding what they may trade in, their dress, the taxes they shall pay to the city, and the question of billeting.

138. 1742, January 16, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, gives letters of defence to Dumitru the customs officer of Galați against Marcu, a Jew of Birlad, for a wagon taken when Kolchak Pasha marched through the country.

139. 1742, January 18, [Jassy]. Decision of the Divan of Moldavia ruling that Simion Tăbăcele of the village of Deleni, Hîrlău County, return to the Jewess Sura of Botoșani the chattels she deposited with him during the Russian occupation, which chattels he alleges were stolen from him.

140. 1742, January 23, [Jassy]. Judgement of the Divan of Moldavia in favour of the Jewess Estera, widow of Iosip, of Botoșani, in her dispute with Marco, Iosip's nephew, over a house and its site.

141. 1742, January, [Jassy]. Judgement of the Divan of Moldavia in the lawsuit opposing the Father Superior of Sucevița Monastery and Iațco

the Jew of Botoșani, whom the former wants to evict from an inn at Iubănești, an estate in Dorohoi County.

142. 1742, February 9, [Jassy]. The Prince empowers the tax-collectors of the counties of Putna, Tecuci and Tutova to collect the relevant tax (*mortasipie*) from all those who buy cattle, including Turkish, Armenian and Jewish dealers.

143. 1742, February 11, [Jassy]. Judgement of the Divan of Moldavia in the case of Toader Încilcilă of Suceava vs. the Jews Boroh of the said city and Lazor of Cernăuți about the sale of an allegedly stolen ox.

144. 1742, February 29, [Jassy]. The boyars of the Divan try the issue between Cîrstea the furrier of Jassy and the Superior of Cetățuia over a cellar and shop situated in "*podul Hagioaiei*" (Hadji's Woman's Road), on ground belonging to the monastery, which Cîrstea bought from the Jewess Heche, wife of Izrail the tinsmith, and repaired and expanded.

145. 1742, February, Ștefănești. Inscription on one of the old grave-stones from the town cemetery.

146. 1742, March 1, Botoșani. Deed recording the sale of a shop in the business street of Botoșani, neighbouring on "Lazor the Jew's" shop.

147. 1742, March 8, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, sends one of his officers to Orhei to collect the tax (*camănă*) on pails of brandy from certain Jews of that town who refused to pay it.

148. 1742, March 20, [Jassy]. An officer of the Prince is sent to the customs officers of Cernăuți to take the duties they levied abusively on brandy from the Jews Bercu of Movilău and Herșcu of Botoșani, as these had to pay the customs dues at Jassy.

149. 1742, March 29, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the tax-gatherers of Neamț County to stop levying the tribute from Moscu, a stranger who comes from Istanbul and has receipts of payment from Turkey.

150. 1742, March 30, [Jassy]. The Prince of Moldavia writes to the bailiff of the salt-mine that the Jew Leiba of Jassy is being sent to serve his sentence.

151. 1742, March 31, [Jassy]. The boyars of the Divan decide that Cîrstea Rîmă of Jassy may take back one of his stolen horses found at Boroh's, a Jew of Jassy, who bought it from Iancu, a Jew of Botoșani, to whom it had been sold by a stranger at the fair of Movilău.

152. 1742, April 1, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of, Moldavia, writes to the chief magistrate of Botoșani, as a result of the petition submitted by the townspeople, that the place where flour is sold shall remain where it had been established of old, not where it was moved at the insistent demands of some Jews.

153. 1742, April 2, [Jassy]. Privileges granted by Prince Constantine Mavrocordat to "strangers" who want to settle in Moldavia.

154. 1742, April 3, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, sends one of his officers to take from Ruvim the Jew the money which the latter owes to Iordache Cantacuzino as rent for the fairs of Movilău.

155. 1742, April 5, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the inspectors of taxes of Bacău County to return the tribute

money they levied from Iancu, the Jew of Tîrgu-Ocna who was found without a receipt.

156. 1742, April 9, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, decides that the townspeople of Chişinău, including the Jews, Armenians and boyars' servants, shall pay only five lei each annually, for the tribute, in exchange for the obligation of maintaining the post there.

157. 1742, April 28, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to Vasilache Măzărache, governor of Chişinău, that, in view of the petition submitted by the Greek, Armenian and Jewish inhabitants of the town, the decision that all townpeople should pay towards the maintenance of the town's relay post has been reversed; only 120 people shall be exempted from the tribute and have to support the relay station, while the others shall contribute to expenditure on the travellers' food.

158. 1742, May 3, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the magistrates of Botoşani, that, having considered the petition of the local Romanian and Jewish merchants, the flour-market shall remain once and for all on the site established some twenty years before.

159. 1742, May 10, [Jassy]. The Divan of Moldavia rules that the Jew Isac of Dondăşeni, Jassy County, shall give back to Vole, a Jew of Răuseni, the money for the horse which he sold him and which later proved to have been stolen.

160. 1742, May, [Jassy]. High Chancellor Sandu Sturza gives judgement and decides that Ichim the provost marshal shall return to Lupu the inn-keeper of Justice Ion Neculce a mare with foal arbitrarily taken in exchange for a dining-room attendant's horse which fell in a well at Işnovăţ; the well was found to have been dug by a Jew.

161. 1742, June 1, [Jassy]. Certificate given by the Prince to the Jew Leiba of Sneatin exempting him from part of the tithe on beehives.

162. 1742, June 2, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, orders the high officials in Botoşani District and Dorohoi County to discover who killed some Jews from Poland who were found dead at Țăietura.

163. 1742, June 6, [Jassy]. Commission to an officer of the Prince who is sent to Botoşani to bring to Jassy the rabbi and other Jews from that town to testify before the Divan in the case of a Jewish girl's rape.

164. 1742, June 9, [Jassy]. Two mounted policemen are sent to the fairs of Bîrlad and Tecuci to keep order and compel foreign merchants to pay customs duties.

165. 1742, July 13, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the governor of Soroca County to speak to officials beyond the border with regard to the complaint of a townsman of Soroca against a Jew of Poland.

166. 1742, July 18, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the governor of Soroca County to contact the Polish authorities in the matter of the 100 lei which Smil of Movilău, Poland, owes to Ene, a Jew of Orhei.

167. 1742, July 29, [Jassy]. The Prince of Moldavia writes to the governor of Dorohoi County to examine the complaint of Iosip of Cotnari

against certain people who, by changing the course of the river Bahlui, have brought his mill to a standstill.

168. 1742, July 29, [Jassy]. Judgement of the Divan of Moldavia in the dispute between Manole, a merchant of Botoșani, and the Jew Isac of Sneatin and his son Leiba over money they owe to Manole.

169. 1742, July 29, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to High Spatharus Radu Racoviță, chief officer of Bacău County, in the case of the Jews Avram and Boroh who came from the District of Hotin and want to settle in the town of Bacău; they are exempted from the contribution paid towards the maintenance of relay horses and the post-waggon.

170. 1742, August 2, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the governor of Soroca County, to return to Polish Commissary Liubomirski the oxen and the salt sequestered in the case opposing a Turk of Bender and a Jew of Rașcov.

171. 1742, August 5, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the chief officer of Soroca county to speak to the master of a Jew of Poland about the latter's dispute with Vartic over some sheep.

172. 1742, August 7, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the tax-collectors of Hirlău County to stop troubling the Jew Isac of Răuseni for the tribute of one of his servants, a Jew who converted to Christianity and left him.

173. 1742, August 18, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the tax-collectors of Hirlău county, as a result of a petition submitted by the Jews of Hirlău, to order Samoil of that town to stop meddling with their arrangements for the *cisla* (a community's share of the tribute) and the Jews to include Marco's son in their share.

174. 1742, August 18, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the chief magistrate of Botoșani, in consequence of the petition submitted by the Jews of that town, to order those who fix their share of the tribute to be equitable.

175. 1742, August 19, [Jassy]. Judgement given by High Chancellor Sandu Sturza and Costache Razu, Minister for the Lower Land, in the lawsuit opposing the Jew David of Kishinev and some townsmen and based on David's allegation that, when the Russians came, the sons of those townsmen stole goods from his shop.

176. 1742, August 21, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the governor of County Soroca to arrange with the authorities of Rașcov that some Jews of that place return to Vasile, a merchant of Jassy, the goods and the money they seized from him.

177. 1742, August 22, [Jassy]. The Prince of Moldavia writes to the commander of Orhei county to grant tax-exemption to Ion of Dăngeni, a Christened Jew.

178. 1742, August, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, fixes the dues the Jews of Căușeni shall pay on the brandy they import from Poland.

179. 1742, September 21, [Jassy]. The Divan of Moldavia examines the complaint of Cerbu, a Jew of Bădiceni village, Soroca County, against

Costandinache, former governor, and decides that the latter shall return the money and a horse he unjustly seized on suspicion that Cerbu was a robber's accomplice.

180. 1742, September 21, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, sends a courier to bring the Jews of Movilău before the magistrate of Soroca County that he may raise that part of the tax on brandy they have not yet paid.

181. 1742, October 1-9, Moldavia. Travel diary of Markos Antonios Katsaitis who finds Jewish merchants in the towns of Galați and Jassy.

182. 1742, October 5, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, orders county sheriffs, customs officers, collectors of the taxes on cattle, brandy a.o. sales, and chief officers to stop levying taxes abusively from local and foreign merchants.

183. 1742, October 19, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, replies to Ilieș, governor of Soroca, telling him that he can take control of all the bridges over the Dniester of which he wrote that they were held on lease by various Jews, and pay out the returns to the land-owners.

184. 1742, October 20, [Coțmani]. Gavril Neculce, commander of Coțmani, writes to the hetman that some Poles came to Vizhnița with soldiers and took money from and the child of a Jew who had lived in Poland before and with whom they were at law for money he owed them.

185. 1742, November 10, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the governor of Soroca to make the Jew Ruvel of Movilău pay to Iordache Cantacuzino the arrears of the rent for the shops and bridge over the Dniester which Ruvel leases on Cantacuzino's estate of Movilău.

186. 1742, November 26, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the chief officer of Putna County to confer with the Wallachian authorities and settle the dispute between the Jew Marco of Birlad and Herșu of Focșani over money for brandy taken to Wallachia.

187. 1742, December 17, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the military commander of Orhei to hand over to the Jews there the letters the Prince gives them against the abusive claims of their rabbi.

188. 1742, December 17, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, gives to the Jews of Orhei letters of protection against their rabbi's excessive demands of money.

189. 1742, December 22, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, exempts Avram, a Jew from Poland, who brings valuable merchandise from Holland to Jassy, from paying the tribute.

190. 1742, December 26, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to the chief officer of Putna County, in connection with the Jew Boroh who moved with the Prince's knowledge to the town of Bacău, and yet the inhabitants of the village in which he lived before make him contribute to their share of the tribute.

191. 1742, December 31, [Jassy]. Constantine Mavrocordat, prince of Moldavia, writes to Captain Ioniță Iamandi to raise the money various

Armenian and Jewish merchants owe to the customs officers of Botoșani for imported goods.

192. 1742, [Jassy]. Judgement pronounced by the Divan of Moldavia in the dispute between the Jews Haim Lungu, Volia, another Haim, and Isac, all of Roman, over partnership accounts.

193. 1743, January 15, [Jassy]. The Chancellery of Constantine Mavrocordat sends to all the counties tax-inspectors to oversee and ensure the correct gathering of the taxes levied "on all inhabitants of the country".

194. 1743, January 25, [Bucharest]. Document of a Jew from the Ottoman Empire who had his daughter kidnapped and chattels lost in Wallachia. Through this document, the case is closed as far as the material loss is concerned.

195. 1743, February 11, [Jassy]. Judgement of the Divan of Moldavia in the case of Pavel the carter vs. the Jew Cerbu of Roman. The former claims from the latter compensation for an ox that drowned in the Dniester while he was ferrying a barrel of wine at Movilău.

196. 1743, February 23, [Jassy]. The Divan of Moldavia examines and rejects the claim of the Jew Sruli that High Chancellor Sandu Sturza should pay him the money for 600 gallons of honey on the basis of a deed which Matei Sturza, a distant relative of the Chancellor, gave to his father, Iacov Iotca of Sneatin.

197. 1743, March 4, [Jassy]. Judgement of the Divan of Moldavia in the lawsuit of the Jews Novac, Lupu and Iosif of Jassy who claim the money which the bankrupt Jew Leiba of Botoșani owes them.

198. 1743, March, [Moldavia]. Constantine Mavrocordat's second law, aimed at the development of towns, declares them open to all merchants and all goods and trades, establishes the way in which the tribute shall be raised from foreigners, prohibits the requisition of household goods, regulates the hiring of servants by foreigners.

199. 1743, Hesvan 25, [Jassy]. Inscription on the grave-stone of Rabbi Betzall in Ciurchi Cemetery of Jassy.

200. 1743, Arad. The taxation lists of Arad for the year 1743 record the following six Jews as *taxalists* (paying a lump sum including all taxes and obligations): Markus Winkler, Elias Isac, Hirschel Goldschmidt, Franz Markus, Jacob Hircus and Markus Lebel; four of them lived in houses they owned.

201. 1743, [Banat]. In support of their status, the Jews of Banat point out the contribution of Samson Bacherach and Wolff Mănz to economic activity in the province and the fact that they bought large amounts of wool from Turkey for the army's requirements.

202. 1744, January 11, Jassy. The Chancellery of Prince John Mavrocordat records that the inn of Rareancea village, belonging to Monastery Slatina, has been leased out to Jews.

203. 1745, June 22, [Jassy]. Grant by the Prince of the right of settlement to all townspeople, including Jews, in the town of Botoșani.

204. 1745, July 9, Sibiu. Excerpt from the list of books existing in the library of Samuel Köleseri of Keresér, a Calvinist theologian, scientist

and Hebraist. The list was drawn up on the Government's order. The 4000-volume library contains also books of Hebrew, Jewish history and culture.

205. **1745, October 21, Roman.** The oldest grave-stone known so far in this town.

206. **1746, November 26, Jassy.** Prince John Mavrocordat orders that the chief officer of Cernăuți and other boyars examine and judge a local case in which a Jew from Zastavna is also called to give evidence.

207. **1746-1747, Moldavia.** John Mavrocordat, prince of Moldavia, sentences to death a Jew who informed on him at Constantinople.

208. **1747, [Sibiu].** There results from the books of the Greeks' Company of Sibiu that sometimes Jews retail Greek merchandise.

209. **1749, August 18, Bucharest.** Prince Gregory Ghica gives and confirms to the Metropolitan Church of Wallachia several plots of ground with the shops built on them. In addition to the gifts, the document mentions also the shop of "Iosif the Jewish dealer in glass".

210. **1749, September 2, [Maramureș].** Petition of the Jewish community of Maramureș to the special commission of the Diet, asking to be told the exact figure of the tax the community has to pay.

211. **1749, September 3, [Oradea].** Petition of notable Jews of County Bihor requesting that they be exempted from special taxes in view of their falling income.

212. **1749-1740, Botoșani.** Bill of sale of a house in the town of Botoșani, mentioning also a Jewish woman.

213. **1750, December 30-1751, January 8, [Constantinople].** From the order of Sultan Mahmoud I to the Ottoman high officials there results that the Jewish and Christian merchants of "enemy countries" rivalled with the Turkish merchants. The Sultan demands that the former be removed from the market in the Romanian Lands.

.

II. 1448 – 1700

I. **1448, July 27, Suceava.** Deed of donation listing the villages and estates which Peter II, prince of Moldavia, bestows on his boyar Ion Porcu. It mentions also Friham's house of Tîrgu de Jos.

II. **1500, [Moldavia].** Presence of Jewish merchants in trade between Moldavia and Poland.

III. **1500-1503.** Records mention Jewish merchants among the suppliers of the manufactories of Braşov.

IV. **1512, February 12, Lvov.** Jewish merchants of Poland have business relations with citizens of Braşov.

V. **1532, February 10, Brussels.** Letter of Nicolaus Olahus to Joannes Campensis revealing the special interest which the Romanian humanist took in Hebrew and his concern with the correct translation of the holy writs from that language.

VI. **1534, January 25, [Piotrków].** Petitions submitted to the Diet of Piotrków by delegates of the Polish noblemen requesting that the rights of the Jewish merchants of Poland be restricted. By importing oxen, hides and other goods from Moldavia, the latter cause the Polish inland revenue and merchants to suffer losses.

VII. **1536, [Osztrozsk].** The Jews Michel Szymonkovich and Isayko Izraelovich are accused of having transferred thousands of oxen from Moldavia to Poland without paying customs. Their lord, Knez Ilya Kostantynovich, pledges himself before the King of Poland to pay the duties if the fact proves true.

VIII. **1545, August, [Vilna].** Sigismund August, great prince of Lithuania, replies to the messengers of Peter Rareş, prince of Moldavia, mentioning, among other things, the complaints of Turkish, Armenian and Jewish merchants against the prince of Moldavia who seizes the horses they bring from the Ottoman Empire for sale in Poland.

IX. **1549-1550.** Excerpts from the vigesimal records of Braşov testifying to the participation of foreign merchants, including a Jew, in trade between Braşov on the one hand, and Wallachia and Moldavia on the other.

X. **1559, September 11, Constantinople.** Sultan Suleiman the Magnificent orders the prince of Wallachia, Mircea the Shepherd, to forbid the

heirs of a Jew and of four women who were killed at Tirgul de Floici to go to justice since the criminals were caught by peasants and handed over to the authorities.

XI. 1568, October 21, Constantinople. Reply of the Porte to Alexander II Mircea's letter informing him that Ottoman Jews who lend money at high interest to Romanian peasants come to recover their money at the time when the tribute to the Porte is to be collected.

XII. 1570. Anonymous note on the activity in Moldavia and Poland of Jewish go-betweens who are in the pay of Giovanni Miches (Don Jose Nassi).

XIII. 1578, September, Lvov. According to the list of purchases made on the Lvov market, a Jew from Jassy bought 800 fur-caps.

XIV. 1580, January. A memorandum submitted to the Queen of England by a French diplomat on behalf of Peter Ear-Rin, who is seeking the throne of Wallachia, says that "a Jew was in great favour" with the former prince, Pătrașcu.

XV. 1582, August 27, Bucharest. Ecaterina, princess of Wallachia, reproaches Mărioara Adorno for sending her envoys of all sorts, including Jews.

XVI. 1583, [Krakow]. The accounts of the court of the Polish king, Stephen Báthory, list a Jew of Lvov among the lenders to the former prince of Moldavia, Iancu the Saxon. The loan was not paid back.

XVII. 1586, October, Sibiu. A chronicle of Sibiu records the death of the Jewish organist Pantalone.

XVIII. 1587, April 22, Bucharest. Ecaterina, princess of Wallachia, writes to Mărioara Adorno about the consequences of Peter Ear-Rin's ill-running of the country and about the fact that she had to pay off the loans he took from Turks, Jews, Frenchmen and Poles in order to obtain the throne.

XIX. 1590, May 24, Constantinople. Pezzen, the imperial ambassador to Constantinople, to Archduke Ernest, about the negotiations between the Porte and Poland, in which two prominent Jews were to play a role, besides Moldavians.

XX. 1529, September 28, [Lvov]. Excerpt from the trade regulations for the Jews of Lvov listing the goods they may purchase in the Romanian Principalities.

XXI. 1596, May, [Venice]. Report of the Spanish envoy in Venice to the King of Castile on the incursion of Michael the Brave's army south of the Danube. The prisoners taken during the raid included wealthy Jews of Pleven.

XXII. 1596, June, Rome. According to this report, very rich Jews lived south of the Danube.

XXIII. 1596, Bergamo. The Italian traveller Giovanni Botero on the role of Jews in trade in the Romanian Principalities.

XXIV. 1606, October 2, Cașovia. Simon Péchi informs Pál Nyári about the health of the Prince of Transylvania, Stephen Bocskai, who has a Jew among the physicians treating him.

XXV. 1618, October 4-21, Cluj. Acting on Gabriel Bethlen's proposal, the Diet of Transylvania adopts a special law against those members of the Judaizing sect of the Sabbatarians who refuse to return to their former religion or convert to one of the received religions.

XXVI. 1619, November. Instructions given by the Prince of Transylvania, Gabriel Bethlen, to his permanent representative at the Porte, Mihály Toldalagi, regarding the sale of a large quantity of quicksilver through the go-betweens Simon the Greek and an unnamed Jew.

XXVII. 1620, August 22, Alba-Iulia. Notes from the accounts book of the Transylvanian Prince Gabriel Bethlen.

XXVIII. 1623, June 15, Gherla. Instructions of Prince Gabriel Bethlen to his envoy to the Porte, Mihály Toldalagi. Sections 30-32 tell the envoy to give money to the Jewish physician that he may buy medicines and pay for his journey if he wishes to come to Transylvania. Toldalagi shall give letters of guarantee to the Jews who would like to come to Transylvania and settle there.

XXIX. 1624, June 27, Tîrgoviște. Deed issued by Prince Alexander the Younger (Coconul) which mentions the debt of Ban Enache to Musri the Jew.

XXX. 1625, September 23, Tășnad. Instructions given by the Prince of Transylvania to Imre Bercsényi, his envoy to the Pasha of Buda. The question of a Jewish physician is also raised.

XXXI. 1626, circa 10 February, Alba-Iulia. The book of entries and expenses of the Transylvanian court under Prince Gabriel Bethlen records the high-quality woollen cloth bought at Cașovia from the Jewish physician's son-in-law, and the sum paid for it.

XXXII. 1627, October 22, [Alba-Iulia]. In keeping with the decision of the Diet of Alba-Iulia, the highest prices of various goods are fixed. The list, approved by Prince Gabriel Bethlen, includes a paragraph entitled (Price). Limitation on the goods imported by Turkish, Greek and Jewish merchants.

XXXIII. 1632, June 20, Constantinople. Report sent to Prince George Rákóczi I by the permanent representative of Transylvania at the Porte, István Szálanczi, which in addition to political information contains an item of news from Joseph the Jew about a stirrup a Greek took to the Prince.

XXXIV. 1633, September 4, Constantinople. Report of the permanent representative of Transylvania at the Porte, István Körössi, to Prince George Rákóczi I, mentioning also the services done by Joseph the Jew.

XXXV. 1634, April 6, Constantinople. Report of the permanent representative of Transylvania at the Porte, István Réthi, the envoy of Prince George Rákóczi I, recalling also Joseph the Jew's help in the purchasing of turquoises.

XXXVI. 1634, November 21, [Moldavia]. Report of Franciscan missionaries containing references to the presence of many Jews in Moldavia.

XXXVII. 1635, January 13, Sighișoara. George Rákóczi I, prince of Transylvania, mentions the Jewish physician he has at his court.

XXXVIII. 1636, May 13, Timișoara. Epitaph on an old tomb in the Jewish cemetery of Timișoara.

XXXIX. 1639, January 9, Constantinople. In this report to Prince George Rákóczi I, the permanent representative of Transylvania at the Porte, István Réthi, says that he asked Jewish money-changers to find gold coins to be exchanged for the money coming from Transylvania with a view to paying the annual tribute and that, though the Jews have procured the gold coins, the exchange money has not arrived, which puts him in an awkward position.

XL. 1642, after March 31. Marginal note of Prince George Rákóczi I on the report sent by the permanent representative of Transylvania at the Porte on the murder of a Turkish merchant at Sibiu. The Prince says that neither he, nor the Greek and Jewish merchants staying at his court have any knowledge of the case.

XLI. 1644, August 29, Constantinople. György Hajdu, the permanent representative of Transylvania at the Porte, reports to Prince George Rákóczi I that the Sultan changes his policy from one day to the next, and conveys information supplied by Joseph the Jew.

XLII. 1644, Moldavia. Father Bartholomeo Bassetti's account of Moldavia and its inhabitants among whom, in addition to Italians, Poles and Turks, it mentions Jews who are engaged in trade and handicrafts.

XLIII. 1646, June 2, Tîrgoviște. In the spirit of „Îndreptarea legii“ (Improvement of the Law) drawn up in his reign, Matthew Basarab, prince of Wallachia, bestows an estate at Uiești in Valea Ciinelui (Dog's Valley) on Tănase, the second gate-keeper, who was a Jew and became a Christian.

XLIV. 1649, January 11, [Moscow]. Statements made by Isaiah Ostafiev at the Foreign Affairs Department of the Czarist Government on the Prince of Moldavia who refused to hand over to the Khan of Crimea the Jews who had taken refuge in Moldavia.

XLV. 1652, October, Dorohoi. The oldest grave found at Dorohoi.

XLVI. 1653, Alba-Iulia. Approbatæ Constitutiones, a collection of laws and decisions of Transylvania, codifies the measures which the Diet adopted against the members of the Judaizing sect between 1618 and 1638.

XLVII. 1654, January 18, Alba-Iulia. Article III of the Decisions of the Alba-Iulia Diet forbids the Jews and other foreign merchants to buy and re-sell in Transylvania foreign goods brought to this country.

XLVIII. 1657, April 11, Jassy. Complaint lodged by Toader Banta against Hăbășeasca who has not paid all the money for the house lot bought from his parents. The agreement was concluded before witnesses, one of whom was Moise, the Jewish physician.

XLIX. 1657, September 3-8, Gherla. The Diet decides to tax foreign merchants. Jews will have to pay a much smaller sum compared with the Greeks.

L. 1658, December 11, Sighișoara. Prince Acatius Barcsai orders the tax-collector of Oarda to deliver to Joseph the Jew salt worth 400 thaler and to let him sell it in the harbour of Oarda. The receipt given by the Jew in Hebrew is appended to the document.

LI. 1661, May 19, Bandul de Cimpie. Prince John Kemény orders that compensation shall be given to Salom, a Jew who was unjustly accused of treason and had his property confiscated.

LII. 1659, Wallachia. The Jewish physician Mathea of Leopole, Poland, cured Prince Mihnea III of a "terrible disease".

LIII. 1661, June 9, Alba-Iulia. The Prince of Transylvania, Michael Apafi, grants the Jews of Alba-Iulia the right to buy livestock and to sell that part of the meat which their religion forbids them to eat.

LIV. 1664, December 12, Adrianople. Great Chancellor Giovanni Battista Ballarino's report to the Doge on the appointment in Wallachia of a new reigning prince who received an important loan from Jewish money-lenders.

LV. 1666, May 27, [Constantinople]. Great Chancellor Giovanni Battista Ballarino's report to the Doge on the replacement of the reigning prince of Moldavia and the loan given to the new prince by Jews, among other lenders.

LVI. 1667-1688. Michael Apafi I, prince of Transylvania, sells to Jewish merchants of Transylvania and other countries important amounts of quicksilver. The Jewish merchants take this semiprecious metal, which was in high demand at the time, to Turkey and Poland. Over twenty years, the Prince raised the price of quicksilver from 125 to 160 florins a measure.

LVII. 1668, January 24, Jassy. Document proving that a family of high-rank boyars living in the district of Covurlui borrowed 400 lei from Haham Zadé, a Jew of Istanbul.

LVIII. 1668, August 16, [Maramureș]. The assembly of the privileged estates of County Maramureș decides to postpone the hearing in the case of the Jew Iszakovich of Szkolya vs. György Harmati.

LIX. 1668, October 8, Alba-Iulia. Princess Ana Bornemisza orders the bailiff of the Zlatna estate to deliver two measures of quicksilver to the Jew Judah.

LX. 1670, December 3. Gáspár Pogány, deputy sheriff of Maramureș, in his capacity of claimant, calls to justice a number of persons, including Marcu Tiuriș of Borșa, whose servant witnessed the killing of Prince Czar-toricki's Jew.

LXI. 1676, August 15, [Sighet]. The Court of Justice of County Maramureș rules that the property of an arrested Jew, which was unlawfully seized by private persons, shall be given in custody to the deputy sheriff.

LXII. 1676-1678, Bucharest. Missionary Urbano Cerri's report to Pope Innocent XI mentions the presence of Jews in Bucharest.

LXIII. 1678, May 15, Bucharest. Note from George Gregory Cantacuzino's archives on the house-cum-shop which Isse the Jew is having built in Bucharest.

LXIV. 1678, July 29, Alba-Iulia. Michael Apafi, prince of Transylvania, confirms the privilege of Jews to be judged only by their judge and the Prince's judge and orders high officials that none of them dare inconvenience the Jews.

LXV. 1680, July 4, Alba-Iulia. Michael Apafi, prince of Transylvania, having received a petition from the Jews of Alba-Iulia, orders that nobody dare deal unfairly with them, take from them interests higher than the usual ones, and compel them to do business that might be detrimental to them.

LXVI. 1688, January 28. Thirty-five of the 75 salt blocks brought to Alba-Iulia from the Sărata salt-mine were deposited in the cellar of Solomon, a Jew of Alba-Iulia.

LXVII. 1691, November 15, Focșani. Deed saying that a Jewish inn-keeper lived at Focșani in 1691.

LXVIII. 1692, February 14, [Focșani]. Deed of bestowal mentioning the name of Lazăr, a Jewish inn-keeper.

LXIX. 1693, August 30, Jassy. Deed issued by Constantine Duca, prince of Moldavia, and mentioning the "Jews' school" in the Saddlers' neighbourhood.

LXX. 1694, September 2, Jassy. Prince Constantine Duca orders his chamberlain Negruț to retrieve from Toderașco, Pitaroia's son, two oxen unlawfully taken from Ștefan Măguranul, and 3 lei, the interest on money taken from a Jew with Ștefan's securities.

LXXI. 1696, December 20, Jassy. The Divan hears the case of a house in the Saddlers' neighbourhood "situated near the Jewish school".

LXXII. 1697, April 13, Cluj. The Diet of Transylvania in Article **XX** of its Decisions prohibits the distilling of cereal brandy and its sale. The decision applies also to Jews.

LXXIII. 1698, March 27, Bucharest. The privilege granted by Prince Constantine Brâncoveanu to a chandler confirms the existence of Jewish ritual slaughterers.

LXXIV. 1698, August 29, Bucharest. According to this document, a Jew hired a shop from Monastery Cernica.

LXXV. 1699, June 30, Jassy. High Steward Ilie Enachi and the Revenue Officers fix the debt of D. Gherghel's wife to Lazor the Jew at 548 lei loan and interest.

LXXVI. 1700, August 21, Bucharest. Constantine Brâncoveanu to Mayor Gheorghe Echel and the City Council of Braşov about the heavy tribute and the need that everybody including the Jews, should pay their due to the treasury.

TEXTE
ȘI REGESTE
I. 1701-1750

1

1694 – 1701, București. Din condica ținută la vistierie în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu¹ rezultă cât se încasează de la „Breasla jidovilor“, cu cât contribuie aceasta la plata haraciului sau la alte obligații față de domnie:

Anul	Luna	Ziua	Contribuția la	Suma în ughi	pag.
1694	martie	20	haraciul	150	26
1694	aprilie	20	poclonul viziriului	100	36
1694	august	20	poclonul hanului	100	54
1695	martie	1	haraciul	150	105
1695	noiembrie	1	poclonul împăratului	100	163
1696	martie	1	haraciul	150	194
1696	iunie	1	dajdea Casap-bașii	100	213
1697	februarie	25	haraciul	150	283
1697	octombrie	14	poclonul viziriului	100	348
1698	martie	8	haraciul dat de jidovii ot Bucuresci i ot Focșani	150	379
1698	octombrie	25	rinduiala de seama a treia	100	440
1699	februarie	1	haraciul dat de jidovii ot Bucuresci i ot Focșani	150	459
1699	octombrie	1	rinduiala de seama a treia	100	514
1700	februarie	1	haraciul dat de jidovii ot Bucuresci i ot Focșani	150	534
1701	ianuarie	1	haraciul dat de jidovii ot Bucuresci i ot Focșani	150	598 ²

Condica vistieriei²⁹.

¹ Constantin Brâncoveanu, domn al Țării Românești (1688–1714).

² Extrasele prezintă un interes deosebit prin faptul că relevă existența „Breslei jidovilor“ și dările pe care era obligată să le plătească vistieriei statului. Extrasul din această Condică domnească cu privire la plata vâmlor de către toți negustorii, inclusiv negustorii evrei, este publicat în *I.M.E.R.*⁶⁰, I, doc. 178.

1694—1701, București. Condica vistieriei întocmită în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu consemnează frecvente și importante împrumuturi contractate și plătite evreilor din Constantinopol și din Adrianopol.

20 august 1694

2 000 taleri. S-au trimis Cordovei ovreiului din banii ce au dat vizirului pentru rămasul de oaste (p. 73).

1 800 taleri. S-a trimis la Odriiu de s-au dat la Cordova ovreiului în banii ce au dat boiarilor împrumut care i-au dat pentru rămânerea oștii și cu acești bani s-au istovit banii Cordovei (p. 84).

3 iunie 1699

5 625 taleri. S-au trimis lui Davidu jidovul Cavitu, banii ce au dat împrumut boiarilor la Odriiu de i-au dat în trebile țării, însă capetele tal. 5 000 și tal. 625 dobînda acestor bani de 5 luni la o pungă de lună po tal. 12 1/2 ot februarie 2 dni pînă la sfîrșitul lui iunie (p. 495).

5 840 taleri. S-au dat lui Iuda Mușabacu jidovul în banii ce au dat boiarilor împrumut la Odriiu de i-au dat în trebile țării, însă capete tal. 5 000 și dobînda de patru luni și jumătate, însă la 15 pungi la o lună de pungă po tal. 12 1/2 ot februarie 16 dni pînă la sfîrșitul lui iunie tal. 840 (ibidem).

8 594 taleri. S-a dat lui Tabia jidovul și lui Mușabacu în banii ce au dat boiarilor împrumut la Odriiu de i-au dat în trebile țării, însă capete tal. 7 500 și tal. 1 094 dobînda de trei luni și jumătate la 25 de pungi la o lună de pungă po tal. 12 1/2 de la martie 13 dni pînă în sfîrșitul lui iunie (ibidem).

1 192 taleri. S-au dat lui Menteșu și Avramu ovreii, pentru postavele și atlasele ce au dat cînd au fost boiari la Odriiu (ibidem).

1 octombrie 1700

2 780 taleri. S-au trimis Iudii Mușabacu ovreiul, banii ce au dat boiarilor împrumut pentru trebile țării, însă capetele tal. 2 500 și dobînda tal. 280 ot iulie 1 dni pînă la 15 ale lui noemvrie luni 4 1/2, la o pungă de lună po tal. 12 1/2 (p. 515).

5 560 taleri. S-au trimis Tabia ovreiul, banii ce au dat boiarilor împrumut pentru trebile țării, însă capete tal. 5 000 și dobînda tal. 560 ot iulie 1 dni pînă la 15 zile ale lunii noemvrie, care fac luni 4 1/2 la o lună po tal. 12 1/2 de pungă (ibidem).

1 decembrie 1700

4 450 taleri. S-au trimis Iudii ovreiul, în datoria lui, însă capete tal. 4 000 și dobînda de luni 4 1/2 tal. 450; și cu aceștia i s-au împlinit toți banii ce au dat boiarilor împrumut (p. 523).

10 iulie 1701

7 450 taleri. S-au dat la Haidari, jidovul, soția Tabii, care au venit aici, în datoria lor ce au să ia; însă cu pecetluit tal. 7 000 și dobînda tal. 450 (p. 631).

517 taleri. S-au trimis cu Iane vătăfu de aprozi să-i ducă lui Simsino ovreiul pentru tal. 1 370 ce au fost dat boiarilor împrumut la Odriiu și dintr-acești bani i-au fost dat la aprilie în zece zile tal. 1 000 și au rămas tal. 370 care s-au făcut și dobînda acestora pînă la iulie în 20 dni tal. 147 (ibidem).

6 690 taleri. S-au dat lui Menahinu Psimon ovreiul în datoria lui (p. 632).

1 383 1/2 taleri. S-au dat lui Avramu Iacovu, în datoria lui; însă din capete tal. 1 000 și dobînda tal. 383 1/2 (ibidem).

787 1/2 taleri. S-au dat lui Avramu Alfarinu în datoria lui; însă din capete tal. 500 și dobînda tal. 287 1/2 (ibidem).

7 250 taleri. S-au dat lui David Cavason ovreiul, în datoria lui.

4 812 1/2 taleri. S-au dat la Avram Hamhă din datoria lui; însă capetele tal. 3 500; i dobînda tal. 1 312 1/2 (p. 640).

4 181 taleri. S-au dat lui Aronu Ozunu în datoria lui; însă capetele tal. 3 000; i dobînda tal. 1 181 (ibidem).

178 taleri. S-au dat chieltuiala la doi ovrei datornici și altora care au mers cu ei la Odriiu; însă lor bani gata tal. 40 și două post[avuri] seiuri tal. 30 și la 4 cai ce s-au cumpărat, care pe doi cai au pus banii, eară pe doi cai au mers ei călări tal. 60; și la doi călărași tal. 28 i la un seimen tal. 12 și chieltuiala cailor pînă acolo tal. 8 (p. 643).

12 decembrie 1701

9 875 taleri. S-au dat la Menteșu ovreiul, în datoria lui Isaacu Hamhă; însă dobînda de luni 13, tal. 4 875 și din capete tal. 5 000 (p. 650).

20 februarie 1702

4 000 taleri. S-au dat la Iuda Tabiia ovreiul, în datoria lui; însă capetele tal. 3 000 i dobînda de luni 8 tal. 1 000 (p. 658).

4 725 taleri. S-au dat la Cavasonu ovreiul în datoria lui; însă capetele tal. 3 500 i dobînda de luni 14 tal. 1 225 (ibidem).

4 000 taleri. S-au dat la Mușabanu ovreiul în datoria lui; însă capetele tal. 2 500 i dobînda de luni 14 tal. 1 500 (ibidem).

2 025 taleri. S-au dat la Isufu Anonu ovreiul în datoria lui; însă capetele tal. 1 500 i dobînda de luni 14 tal. 525 (ibidem).

10 mai 1702

11 175 taleri. S-au trimis lui Isaacu Hamhă în datoria lui; însă capetele tal. 10 000 și dobînda tal. 1 175 (p. 669).

12 425 taleri. S-au trimis lui Menafim Simon în datoria lui; însă capetele tal. 10 000 și dobînda tal. 2 425 (ibidem).

1 715 taleri. S-au dat lui Abraam Hamhă în datoria lui; însă capetele tal. 1 500 i dobînda tal. 215. (ibidem).

1 715 taleri. S-au dat lui Aron Ozunul în datoria lui; însă capetele tal. 1 500 și dobînda tal. 215 (ibidem).

1 225 taleri. S-au dat lui Abraam Iacul în datoria lui; însă capetele tal. 1 000 și dobînda tal. 225 (ibidem).

1 225 taleri. S-au dat lui Abraam Alfarin în datoria lui; însă capetele tal. 1 000 și dobînda tal. 225 (ibidem).

2 183 taleri. S-au trimis lui Iuda Tabian în datoria lui; însă capetele tal. 2 000 și dobînda tal. 183 (ibidem).

1 august 1702.

20 000 taleri. S-au trimis la Odriiu să se dea la Avram jidovul în cele 50 de pungi ce au dat împrumut de au dat Hussein Pașii vizirul (p. 679).

1 234 taleri. S-au dat lui Moise Cordova ovreiuul, care bani i-a fost dat împrumut Capichehaialelor la Odriiu și i-au fost furat Vergo clucer, care bani au fost peste tot tal. 7 687 1/2 ce s-au luat din casa lui Vergo clucer bani i scuza a tal. 6 453 și s-au dat și din visterie acești bani ce scrie mai sus (ibidem).

300 taleri. S-au trimis la Capichehaiale de i-a dat [...] ¹ ovreiuului pentru bașul banilor ce au dat împrumut de s-au dat în trebile țării (p. 681).

Condica visteriei²⁹.

¹ Loc alb în condică.

3

1698 – 1703, București. Condica visteriei ținută în timpul domniei lui Constantin Brâncoveanu înregistrează, printre altele, cheltuielile domniei prilejuite de producerea silitrei de către un „silitrar“ evreu¹.

După 26 iunie 1698

300 taleri. S-au dat la ovreiuul silitrariul pentru silitră oca 800 ce s-au luat de la dînsul, ocoa po bani 50 (p. 412).

După 3 iunie 1699

64 1/2 taleri. S-au dat la jidovul silitrariul pentru earba de pușcă ce s-au luat de la el (p. 497).

După 1 decembrie 1700

288 1/2 taleri. S-au dat jidovului silitrariul pentru earba de pușcă ce au adus oca 1 154 (p. 525).

După 15 aprilie 1700

49 taleri. S-au dat jidovului silitrariului pentru niște earbă de pușcă ce a făcut (p. 550).

După 10 februarie 1703

306 1/2 taleri. S-au dat ovreiuului silitrariul pentru iarbă de pușcă, oca 1 500 (p. 692).

Condica visteriei²⁹.

¹ După cum rezultă din Condică, singurul furnizor de iarbă de pușcă al domniei a fost „jidovul silitrariul“.

1701, februarie 17, Soroca. Starețul Leonte, trecind Nistrul la Soroca, constată că vama este ținută în arendă de evrei.

„La 17 februarie am ajuns în orașul Soroca și ne-am oprit pe malul polon, unde am stat și noaptea. A doua zi, dimineața, a venit la noi vameșul din partea de dincolo și a început să se tirguiască cu grecii, ca să treacă dincolo, și grecii s-au învoit asupra vămii [...]. Astfel, în aceea zi, după ce am vorbit cu vameșii am început să trecem fluviul Nistru de ceea parte, în Țara Turcească și Moldovenească. Aici iau vamă mare: cîte 15 copeici de car, vama este luată în arendă de evrei“.

Căl. str.²², VIII, p. 186—187.

1702, ianuarie 17, București. Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești, dispune ca orice negustor ce vine la tîrg să cîntărească mărfurile pe cîntarul domnesc. Printre negustori sînt menționați — alături de români, de turci și de armeni — evreii.

„Slugii domnii mel[e] anum[e] ...¹ cantaragiul, ca s[ă] fie volnic cu această carte a domnii mel[e] să fie cantaragiul, să ție cantariul domnescu de aici, din orașul domnii mel[e], din Buc[u]rești și s[ă] poarte grij[ă] de toate ce vor fi treb[i]le și poruncil[e] domnii mel[e]. Și alt nimen[i] să n-aib[ă] voe a face alt cîntar, nici a cîntări ceva, făr[ă] cît numai cantaragiul ce s[ă] scrie mai sus; la orice om ar fi, au neg[u]țător creștin, au turcu, au armean, au jădov, au țăran sau măcar ver ce fel de om ar fi și ce-ar aduce în tîrgu, măcar ver ce fel de marfă ar fi de vînzare și ar vrea să o cîntărească, au miere, au unt, au tutun, au fier, au sare sau măcar veri ce fel de marfă ar fi, toți să aib[ă] a merge la cantaragiul domnescu să-l chieame să meargă să o cîntărească cu cîntariul domnescu. Și s[ă] ia de 100 de oc[a] cite bani zece, dup[ă] obicei [...].“

„Ghenarie 17 zile anul 7210. A citit marele logofăt“.

D.C. Giurescu. Anatefterul⁵³, nr. 42, p. 394.

¹ Loc lăsat liber în original.

1702, februarie 23, Cluj. Meșterul tipograf Tótfalusi Kis Miklós¹ toarnă litere pentru biserica și Colegiul reformat din Cluj, inclusiv două garnituri complete de litere ebraice.

„[...] Am dat și două garnituri de litere evreiești cu punctuație² în valoare de treizeci și șapte de florini ungurești, adică 37 de florini, dar suma aceasta nu mi-a fost încă plătită”³.

[Tótfalusi Kis Miklós], Erdélyi Feniks¹⁴³, p. 363 (magh.).

¹ Tótfalusi Kis Miklós (1650–1702), tipograf și, totodată, om de cultură transilvan. A studiat la Aiud, apoi la Amsterdam, unde s-a dedicat meseriei de tipograf, lucrând în vestitul atelier al lui Janssonius. După terminarea studiilor, s-a stabilit la Cluj, unde a creat o tipografie, devenind în același timp scriitor, editor și legător de carte.

² Adică cu vocale.

³ După moartea lui T.K.M., făcându-se inventarul obiectelor din tipografie, s-au găsit 13 casete de matrițe pentru litere ebraice de diferite caractere (*ibidem*, p. 366, 370). În 1724, aceste casete au fost cumpărate de Colegiul reformat din Cluj și au fost folosite până în anul 1749. Din documentele vremii rezultă că la Cluj s-a tipărit cu caractere ebraice și în a doua umătate a secolului al XVIII-lea.

7

1702, mai 6, Alba-Iulia. Stările convocate în Dietă constată că negustorii greci, armeni, evrei și sîrbi, prevalîndu-se de privilegiile dobîndite, refuză să participe, proporțional cu veniturile lor, la cheltuielile publice.

„[...] În continuare acești domni din Stările țării l-au rugat pe ilustrul conte dl Seeau să nu se opună la impunerea bănească după venit a neamurilor care locuiesc stabil în Transilvania și anume a grecilor, armenilor, evreilor, sîrbilor și a altor neamuri, fiindcă se știe că [...] nu numai domni germani [sașii-n.n.] se ocupă cu negoț, dar tot așa de mult se ocupă și ceilalți cu comerț (fără să mai vorbim despre negustorii care sînt numai în trecere).

Legile și obiceiurile din totdeauna valabile arată că astfel de negustori, în afara faptului că trebuie să dea anual vistieriei o contribuție bănească, au obligația să participe și la suportarea sarcinilor publice ale țării potrivit veniturilor lor; în legătură cu care să fie consultate Constituțiile Compilate¹ și celelalte legi ale țării [...].

Alba-Iulia, la 15 mai 1702.

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 325 (lat.).

¹ Compilatae Constitutiones, adoptate de Dieta Transilvaniei în ian. 1669, au codificat hotărârile acesteia dintre anii 1653 și 1669.

8

1702–1704, București. La curtea domnitorului Constantin Brâncoveanu funcționau mai mulți medici, printre care și evreul Avram. În condică sînt trecute cheltuielile legate de activitatea acestor medici.

După 5 mai 1703

45 taleri. S-au dat pe doi cai ce s-au luat, unul pentru spițer și altul lui Avram jidovul¹, mergînd cu domnia la Odriiu (p. 709).

După 15 martie 1703

50 taleri. S-au dat la unu spicer și lui Avramu jidovul de chiel-tuială, mergînd cu domnia lui Odriiu; însă spicerului tal. 30 și lui Avramu tal. 20 (p. 714).

Condica vistieriei²⁹.

¹ În legătură cu prezența la curtea domnitorului C. Brâncoveanu a medicului evreu Avram, N. Iorga face următoarea remarcă: „În sfîrșit pe lîngă Brâncoveanu ca și pe lîngă Vasile Lupu nu lipsea medicul evreu, Avram jidovul“ (N. Iorga, *Istoria evreilor*⁷², p. 36).

V. Gomoiu presupune că medicul Avram, care putea să fie și spițer în același timp, este identic cu medicul Abraham (Leib Valahu) care a tipărit în anul 1700 la Frankfurt am Main *O carte de medicamente* (V. Gomoiu, *Referenț de medici*⁹⁹, p. 6).

9

1703, februarie 2, Bîrlad. Din condica pentru înregistrarea mi-lor domnești¹ rezultă că evreul Iacob, din Bîrlad, a fost scutit de dările pe care le plătesc ceilalți evrei.

„O carte lui Iacob sin Iosif baștarostē de jid[ovi]² să fie ertat de toate dările și angările ce vor pe alți jid[ovi] pînă mîna lui vl cămăraș“.

¹ În această perioadă a domnit în Moldova Constantin Duca (septembrie 1700—15 iunie 1703).

² Documentul prezintă un interes deosebit prin faptul că menționează existența unui „başstaroste” la Bîrlad, care beneficiază de scutiri de dări. (În legătură cu unele mărturii privind această funcție vezi și doc. 106, 117, 121).

10

1703, [mai 31], Alba-Iulia. Sluga arendașului evreu György Farkas¹ din Hunedoara depune mărturie în fața Consiliului orașenesc despre situația bunurilor stăpinului său.

„[...] Eu, fiind sluga domnului György Farkas, știu cu siguranță că înaintea plecării domniei sale cu circa două săptămîni a lăsat la evreul Mojszi din Alba-Iulia niște bunuri constînd din mărgele mărunte de Viena, panglici și alte mărfuri. După cum și evreul Mojszi mi-a spus următoarele cuvinte: «Eu am cumpărat de la domnul György Farkas mărfuri în valoare de circa 200 de florini [dar nu a făcut încă socoteala] cu condiția ca să i le plătesc cînd se va întoarce»“.

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 325—326 (magh.).

¹ Probabil arendașul prăvălicii.

11

1703, mai (5464 Yiar), Bacău. Cea mai veche inscripție tombală cunoscută din cimitirul evreiesc local¹.

„[Aici odihnește] bărbatul de seamă, onoratul domn Aharon, fiul răposatului Iosef, decedat în ziua de 29 Yiar, înmormîntat la 15 Sivan anul [5]464, după calculul mic; fie-i sufletul cuprins în legătura vieții [veșnice]“.

I. Kara, manuscris; v. și I. Kara, Mărturii din veacuri⁹⁶, p. 6, 9.

¹ Textul a fost publicat inițial de I. Psantir, în *Divrei haiaimim*¹²³, p. 23—24, într-o formă prescurtată. Textul publicat aici a fost descifrat de I. Kara în 1946, de pe piatra tombală aflată atunci în vechiul cimitir. Kara redă acest epitaf ebraic într-o traducere inițială în lucrarea lui *Mărturii din veacuri*, subliniind totodată că piatra funerară din 1703 nu poate fi considerată ca fiind cea mai veche din Bacău. I. Kara presupune că în acest oraș a existat o obște evreiască de oarecare importanță încă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea (*ibidem*, p. 9). Actualmente piatra funerară din Bacău este expusă în Muzeul de istorie a comunităților evreiești din România (București).

1705, august 20, [Nitra]¹. Principele Francisc Rákóczi al II-lea² îi ordonă lui György Bornemisza, tricesimator la Munkács³, să-i pună în libertate pe evreii care transportă aramă din Baia Mare în Polonia.

„Către Georgius Bornemisza

Evreii care cu permisiunea noastră practică negoțul cu arama din Baia Mare și se află în zona aceea, fiind în drum spre Polonia, să fie puși în libertate“.

M.H.J.⁹⁹, V/2, p. 70 (magh.).

¹ Azi în R. S. Cehoslovacă.

² Francisc Rákóczi al II-lea, principele Transilvaniei (1704–1711).

³ Munkács (azi Mukacevo, în U.R.S.S.).

13

1705, octombrie 4, Orăștie. János Pápai¹, reprezentantul la Poartă al principelui Francisc Rákóczi al II-lea, relatează despre faptul că, în urma insistențelor trimisului turc la Curtea principelui transilvan, a scos din vamă postavurile unui evreu, rechiziționate de vameși.

„Pornind la ora patru [dimineata] am sosit la ora unu după masă la Orăștie, unde turcul² și-a pregătit caii, ducându-i la potcovit și fiindcă și caii mei au fost sleiți, în ziua aceea m-am odihnit.

Având în vedere că un tricesimator a rechiziționat de la un evreu pentru oștire câteva baloturi de aba și nu le-a achitat încă, respectivul sol turc mi-a trimis vorbă să le scot din vamă, pentru ca evreul să le poată duce mai departe ca să le vîndă. S-a jurat [...] că pînă nu ridic interdicția asupra acestor bunuri, pînă atunci n-are de gînd să plece mai departe. Scriind despre acest lucru și pașei de la Belgrad și judecînd că este mai sănătos să eliberez aceste mărfuri, le-am eliberat“.

Pápai János, Törökországi naplói¹¹⁷, p. 295–296 (magh.).

¹ János Pápai (c. 1660–1740), din 1705 reprezentantul principelui Francisc Rákóczi al II-lea la Poarta otomană. Fiind adept al concepțiilor antihabsburgice ale lui Rákóczi, după înăbușirea răscoalei curuților (1711) a părăsit Transilvania. A murit în exil la București. A fost un bun cunoscător al limbii române (vezi și *Căl. str.*²², VIII, p. 229–330).

² Ali bei, reprezentantul Turciei la curtea lui Fr. Rákóczi.

1706, ianuarie 22, Constantinopol. Consemnare din jurnalul lui János Pápai, în care se menționează venirea unui evreu din Transilvania, care aduce o scrisoare ambasadorului habsburgic la Poartă.

„Azi un anumit evreu aducînd o scrisoare din Ardeal rezidentului german¹, mi-a parvenit de la unul din oamenii mei știrea că oștile ungare² se află în Ardeal și pricinuiesc multe pierderi nemților. Măria Sa Principele³ se află la Baia Mare. Iar acel evreu a pornit la drum din Ardeal, acum trei săptămîni”.

Pápai J., op. cit.¹¹⁷, p. 296 (magh.).

¹ Reprezentantul Imperiului habsburgic la Constantinopol.

² Trupele rebele, zise „curuți”, care au luptat împotriva trupelor habsburgice, între anii 1703 și 1711.

³ Francisc Rákóczi al II-lea, principele Transilvaniei.

15

1706, mai 29, [Focșani]. Lazor „orîndariul”, care avea o povarnă, o vinde lui jupîn Kirco.

„Zapis din văleat 7214 mai 29. Precum au vindut Lazor¹ orîndariul evreu din Țara Moldovii jupînului Kirco locul unde iaste povarna lui drept bani gata taleri 26 și i-au dat toți banii deplin în mîinile lui. Însă locul iaste: lungul, din bolovan unde-i drumul pînă în gîrla tîrgului și latul locului iar din gardul lui Țene pînă în pomii popii lui Mălai. Care acest loc și această moșie au dat-o jupînului Kirco danie și pomană la mănăstirea lui Vicol care iaste hramul lui Sfeti Dimitrie, însă să pue pe același loc vie și pomi iar casa să nu să facă, iar nepunînd vie pe loc, nici pomi, să fie moșia iar a jupînului Kirco”.

[...]

Arh. St. Buc., ms. 581, f. 20, zapisul 3.

¹ Locul se află în posesia lui Lazor „orîndariul” cel puțin din 1692, vezi. doc. LXVIII din acest volum.

1706, Turnu Roșu. Prevederile vamale ale punctului de frontieră Turnu Roșu pun în evidență rolul armenilor și al evreilor în traficul cu mărfuri levantine.

„Punct 1. De la armeni și de la evrei să se ceară tricesimă potrivit prevederilor vamale¹.

[...]

Punct. 4. Negustorii străini, de orice neam ar fi ei², care se îndeletnicesc cu negoțul transportând mărfuri din răsărit spre miazănoapte și dimpotrivă, și-și vînd mărfurile în Transilvania, vor plăti după cum urmează:

- Pentru o povară de bogasie [...] de cărmăzan și piele de Cordova 8 fl.
- Pături, chilimuri [...] 6 fl.
- Mohair de amindouă felurile, cu fir de mătase bun sau prost 30 fl.
- Mărfuri cu țesături de mătase mai bune sau mai proaste 20 fl.
- Briie din păr de cămilă 6 fl.

[...]

De la miazănoapte spre răsărit:

- Pentru o povară de blănuri 18 fl.
- Blănuri de vulpe 24 fl.
- Blănuri de ciini albi 27 fl.
- O coropcă de blănuri de zibelină 60 fl.
- Pentru o povară de pielicele de diferite sortimente, în afara celor de zibelină 15 fl.

[...]

Pe lângă acestea cei care plătesc tricesima potrivit cu prevederile vamale să mai plătească și prețul produselor naturale în felul următor:

1. Pentru lucrurile și mărfurile ale căror tricesima ajung la 100 florini, să plătească 10 florini
adică pentru fiecare florin cîte 10 dinari;

2. Pentru 10 oale de vin, o tigvă 6 dinari;

3. Pentru 100 de boi cumpărați în Ardeal 25 florini.

Pentru cele cumpărate în afara Transilvaniei, respectiv în Țara Românească ori în Moldova și care nu se vînd în Transilvania și se duc în alte țări sau ținuturi prin Transilvania, în afara vămii obișnuite, să nu se ceară nimic ca preț al produselor naturale“.

Hurmuzaki⁸⁴, XV/2, p. 1510—1511, nr. 2845 (lat.).

¹ Faptul că instrucțiunile vamale conțin prevederi speciale pentru negustorii evrei, alături de armeni, demonstrează prezența lor activă în viața comercială a Transilvaniei de la începutul secolului al XVIII-lea.

² Fără îndoială că printre acești negustori străini erau și numeroși evrei, cu atît mai mult cu cît comerțul cu mărfurile levantine (specificate și în lista de față) s-a concentrat și în m. finile evreilor.

1707, decembrie 11, Iași. Mihai Racoviță¹ îi înștiințează pe sătenii din Cuciur că, întrucît nu mai sînt urmăriți pentru uciderea unui evreu, se pot întoarce acasă.

„La toți sătenii de la sat de la Cuciur a mănăstirii Putnii. Vă dăm știre tuturor: iată că Domniea Mea, înțelegând pentru moarte cea de un Jidov, ce s-au ucis acolo, cum v-ați spăi[mă]ntat și v-ați răsipit, temându-vă de gloabe și de alte cheltuiiale de spre alți, de care lucru iată că ucigașii, scoțindu-se la Divanul Domniei Mele, au dat samă că ei sînt cei vinovați, iar voi n-ați știut nimic.

Pentru aceia, dovedindu-se într-acesta chip, cum ucigașii singuri l-au lepădat pe acel Jidov mort pe taină asupra tîrgului Cernăuților, iar în știrea noastră n-au fost”, — îi iartă Domnul. Nu vor avea a se mai teme de „globnici și împejurași”. „Iar cui pare cu strămbul, să-și întreabe cu ucigașii, pînă sînt aicea la închisoare ... Și într-altă țară de veți fi duși, să vă întoarceți la urmă, și veți ave milă [...]”.

N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, VI, p. 128.

¹ Mihai Racoviță, domn al Moldovei (1707—1709).

1708, după 20 iunie, Sighet. Vicecomitele de Maramureș, Gábor Horváth, acuză, prin procuratorul său János Bergenyei, pe cei din Petrova, Leordina și Ruscova¹ pentru faptul că nu au cooperat la prinderea tîlharilor care l-au ucis pe evreul Mojses, din Ruscova.

„Domnul nostru nobilul Gábor Horváth, locuitor din Hust, Plasa de Jos a nobilului comitat Maramureș, vicecomitele nobilului comitat, în calitatea sa de reclamant, susține următoarele: Îi cheamă în judecată pe pîrîții în persoană și pe toți locuitorii din cele trei sate de mai jos din această plasă de sus [a comitatului] și anume pe Nidica din Petrova și Grigore din Petrova, asesori ai satului Petrova, Mircea Grigore, hotnog din Leordina, Vasile Ilinuț și Andrei Drăduț din Ruscova. Obligat de funcția mea, am fost nevoit să-i chem în fața scaunului de judecată pe acești pîrîți pentru faptul că, la 20 iunie 1708, cînd tîlharii l-au omorît pe evreul cu numele Mojses din Ruscova, cu toate că prin oameni cinstiți din comitat i-am chemat să se ridice și să-i prindă pe tîlharii, ei nu au făcut-o, dimpotrivă, i-au lăsat pe tîlharii să plece

unde vroiau ei. Cer de aceea să fie globit fiecare [pîrit] în parte cu cite 200 de florini, conform cu articolul 6 din partea a III-a, titlul 47 al Constituțiilor Aprobate².

În afară de aceasta ei să suporte toate pagubele pricinuite celui evreu. Ei nu pot nega fapta lor, căci am dovedit-o cu martori de încredere³.

Arb. St. fil. Baia Mare, fond. Prefectura și protocoalele comitatului Maramureș, protocol 10, f. 192 (magh.).

¹ Toate trei localitățile se află în jud. Maramureș.

² Codul de legi — Approbatæ Constitutiones — publicat la Oradea în 1653, a fost întocmit în temeiul principalelor hotărâri ale Dietei transilvane adoptate între 1542 și 1653.

³ Țăranii au fost chemați în fața Scaunului de judecată al Comitatului Maramureș, procesul avînd loc în februarie 1709. Cu acest prilej sâtenii s-au dezvinovățit arătînd că evreul a fost asasinat noaptea. „El a fost imbrîncit în patul lui — relatau ei — nu l-au lăsat să strige, i-au astupat gura și astfel pînă în zori satul nu putu să aflu nimic”. În fața acestor mărturii procesul a suferit o aminare pînă la 17 aprilie 1709, data pînă la care urma să se mai facă noi cercetări (*ibidem*, filele 222—227).

19

1709, ianuarie 1, Craiova. Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești, în **Cartea de vamă** pe care o dă pentru tirgurile Craiovei și Strehaiei, menționează prezența negustorilor evrei.

Cartea de vama Craiovii și de Străhaia

„Dă domnia mea această poruncă a domniei mele, slugilor domniei mel[e] pîrcălabilor de la Craiova și de la Străhaia, ca să fie volnice cu această[ă] carte a domniei mel[e] de să ție vama în anul acesta. Și să ia vam[a] den toate den cite s-ar vinde întra aceste tirgure, veri de la ce feliu de om ar cumpăra, au fie turcu, au grec, au sirbu, au moldovean, au armean, au ungurean, au jedov, au măcar om de țar[ă], de la toți să ia vama, după[ă] obicei. [...]

Așijderea, poruncescu domnia mea voao tu[tu]ror or[ă]șenilor și altor slugi domnești carii veți umbla cu ol[ă]carii, să aveți a vă ferire de cai[i] vameșilor și ai neguș[ă]torilor și ai altor oameni carii vin cu cai la tirgu, să nu le luați cai de olac să să spargă tirgurile, că veți petrece mare nevoe de cătră domnia mea [...].

Că așa iaste porunca domniei mel[e]. Și ispravnic însăși spusa domniei mele. Am scris Dimitrașco logofeșel Hurizan. Ghin[arie] 1 zile, anul 7217 [...]”¹.

D.C. Giurescu, op. cit.⁵⁸, p. 408—409.

¹ În anul 1715 domnitorul Ștefan Cantacuzino pomeneste de prezența negustorilor evrei la tirgul din Cîmpulung Muscel (*ibidem*, p. 412, vezi și doc. 36).

1709, iunie 14, Iași. Episcopul Pachomie cere domnului Moldovei Mihai Racoviță să restabilească episcopiei Romanului drepturile vechi de a lua cîte 2 bani de dughenă, iar domnul confirmă episcopiei aceste privilegii. Printre negustorii datori a plăti sînt enumerați și evreii.

„[...] ca să aibă a lua de totă dughena cîte 2 bani, măcaru oridine ce au vinde în târgu, ori carii au veni dela țeară, ori carii au fi locuitori acolo în târgu, ori creștini, ori Armeni, ori Jidovi [...] și din peșce, cine au aduce; și din vase, și din legumi, ori macaru ce au vinde omulu”.

Melchisedek, *Chronica Romanului*¹⁰⁷, I, p. 331.

21

1709, august 30, Borșa (Maramureș). Relatarea lui Daniel Krmann, care călătorește împreună cu J.A. Mayerfeld, general suedez, consemnează răsplată dată de acesta translatorului evreu care l-a însoțit de la Bender (Tighina)¹ pînă la Borșa.

„[...] În ziua de 30 august din porunca vicecomitelui, care atunci făcea judecăți [...] ne-a fost dat acel jude al nobililor drept conducător, fiind slobozite călăuzele noastre de mai înainte, dintre care aga de la Bender a primit ca răsplată a slujbelor și ostanelilor sale credincioase 20 de ducați, o pereche de pistoale și un orologiu englezesc îngrijit lucrat, iar Morsa² Moldoveanul a primit de la același d. Mayerfeld 10 ducați, evreul care îl însoțea pe aga de la Bender a obținut pentru slujba sa de tălmăci 8 monede de aur [...]”.

Căl. str.²², VIII, p. 262.

¹ Bender (Tighina, Tekin). Cetate pe Nistru (azi în R.S.S. Moldovenească).

² Mirza (?)

1709, noiembrie 28 — decembrie 2, Bender — Babadag. Relatarea lui Michael Eneman, cleric, care călătorește de la Bender spre Constantinopol.

„[...] La 28 noiembrie am părăsit Benderul la orele cinci seara [...]. La orele opt și un sfert, ne aflam la Căușani¹, un mic oraș plin de evrei, dar sub stăpânire turcească. Aici începe ținutul tătăresc, Bugeacul [...].

La orele două am părăsit Tulcea și la orele șase seara ne aflam la Babba sau Babadag [...]. Este un orașel frumos, locuit în cea mai mare parte de creștini. Acolo se află și mulți evrei [...]”².

Căl. str.²², VIII, p. 287, 289.

¹ Causian, la sud de Bender, pe riul Botna, raionul Bender (azi în R.S.S. Moldovenească).

² În același an, la 21 noiembrie, trece prin Căușani și Pál Ráday, solul principelui F. Rákóczi, care, în legătură cu dezvoltarea acestei localități, consemnează următoarele: „Și târgul acesta a ajuns oraș nu datorită tătarilor, ci preacreștinilor și cu deosebire negustorilor armeni și evrei, cu locuințele lor acolo” (*ibidem*, p. 295).

1709, Bender (Tighina). Relatarea lui Johann Wendel Bardili, care face parte din suita generalului Johann August Mayerfeld, completează informațiile anterioare¹ despre evreii și armenii din localitate.

„[...] Înăuntrul orașului [Bender — n.n.] locuiesc turcii, iar în suburbie armenii și evreii, cărora li se îngăduie celebrarea cultului lor religios înăuntrul caselor lor particulare. Evreii erau interpreții sau talmacii noștri și oamenii cei mai folositori precum [fuseseră] și în Polonia. Căci acolo ei ne-au făcut rost de toate proviziile și nu voiau să știe nici de oboseală și nici de primejdie când era vorba să ne poarte de grijă. [...]. Aceștia și armenii pot fi recunoscuți după portul lor, căci nici unora dintre ei nu le este îngăduit să poarte turban, prin care turcii caută să se deosebească de toți ceilalți.

[...] Talmaciul trebuie să-și ia locul în mijlocul încăperii [...]”².

Căl. str.²², VIII, p. 268.

¹ Vezi documentele 21, 22 din acest volum.

² În legătură cu prezența populației evreiești în această parte a Moldovei și cu implicarea ei în diferitele domenii de activitate este concludentă și o altă consemnare a călătorului J.W. Bardili, care nota: „Eram doritor să aflu ce înseamnă de fapt cuvântul Bender și am făcut întrebarea printr-un eвреu, care mi-a adus răspunsul” (*ibidem*²², p. 226).

1710, august 27, Iași. Nicolae Mavrocordat¹, domnul Moldovei, judecă pricina dintre frații Haidăi și Zialic, un evreu din Sneatin, pentru plata unor vite; „jidovul“ plătitise banii cuveniți starostelui de Cernăuți, astfel încît pricina se stinge.

„Io Nicolae Alexandru veovod boj. milst. gospodar zemli Moldavscoi, facem știre cum s-au pîrit de față Gligori și cu Neculai Haidăi cu Zialic jidovul din Sniazin [?], zicînd Gligor cu Neculai că au avut 8 boi în doi, unui turcu a lui Abdula și vîzînd [?] turcul boii, s-au dus Haidăii să-și ia boii; iarăși jidovul le-au zis să-i lase că le-or da și lor banii, osăbit de boii turcului, ci au fost neguțat cîte 12 lei boul, fără vamă, care fac 96 lei. Și luînd jidovul boii s-au dus în Țara Leșească și turcul au luat banii și s-au dus, iară Haidăii au rămas păgubași. Și prinzînd Haidăii pă jidov la ortaci, l-au dus la dumnealui Ion Spătarul, starostele de Cernăuți și au rămas pe jidov ca să dea banii Haidăilor iar el să-și întrebe cu turcul: și ne-au adus și mărturii de la staroste Haidăii pe judecata ce le-au făcut. Jidovul nu s-au ținut cu de legea, ci s-au sculat de iznoavă aicea la Divan de s-au pîrit. Și domnia mea iarăși am dat la dumnealui vel-spătar să le ia sama și rîmîind și de aicea jidovul de la Divan ca să dea banii Haidăilor și strîngîndu-l de bani, iară jidovul au dat samă că au dat acei 96 la mîinile lui Ion spătarul, starostele de Cernăuți și au făcut jidovul răvaș jidovesc să-și ia Haidăii banii de la dumnealui spătarul Ion, starostele de Cernăuți. Și au mărs Haidăii cu răvașul jidovului și cu cartea domniei mele și și-au luat banii. Deci, vîzînd domnia mea că li-au venit judecata să dea banii, l-au dat rămas pă jidov din toată legea țării și această cum să nu să mai pîrască niciodată peste cartea domniei mele, iară jidovului, de ar părea ceva cu strîmbul, să meargă să-și întrebe cu turcul de unde au dat banii, iar Haidăilor să le dea pace.

Acesta scriem. U Iași, leat 7218 av. 27

Velit domnul uj.“

Arh. St. Buc. Documente istorice, CXX/81.

¹ Nicolae Mavrocordat, domn al Moldovei (1709—1710).

1710, octombrie 5, Iași. Ion Paladi biv Vel Vistier dă Berheștii (Ț. Cernăuți), ce a cumpărat de la Evreul Cerbul¹,

lui Dumitrașco Calmuțchi, Vel Căpitan, pentru o datorie.

Regest de N. Iorga, în Doc. Familia Callimachi⁶⁹, II, p. 173.

¹ N. Iorga, în *Istoria evreilor*⁷², interpretează că evreul menționat ar fi arendaș, ceea ce nu rezultă din propriul lui regest (*op. cit.*, p. 12).

26

1710–1714, Moldova. Locotenentul Erasmus Heinrich Schneider von Weismantel¹, descriind localitățile prin care a trecut, precum și obiceiurile moldovenilor, relevă prezența și îndeletnicirile evreilor în unele dintre aceste localități.

1710 mai. „Îndată ce am ajuns în orașul Botoșani, ne-am lăsat de mălaiul cel înțepător și lipsit de gust și, deși era strînsă la un loc o mulțime destul de mare de oameni, și ținutul din fața noastră era pustiit, totuși putea fiecare să capete cu bani orice voia: piine bună, vin, rachiu, miedul cel mai minunat putea fi găsit pe un preț de nimic împreună cu carnea cea mai bună”.

1710 mai. „Aici [într-un campament situat într-o pădure la o milă de Botoșani] am rămas opt zile încheiate și apoi am mers mai departe spre Iași, oprindu-ne în lagăr² într-un loc pustiit. Am rămas pe loc a doua zi și ne-am reluat iarăși marșul în sus, am trecut riul Bahluiul Mare și prin satul Belcești am înaintat pînă la trei mile de Iași în lagăr. Aici am stat iar locului două zile, în care timp ne aduceau evreii și negustorii tot felul de merinde și de lucruri de trebuință [...]”.

Scurtă descriere a ținuturilor moldovene³.

„Tîrgu Frumos a putut să fie numit astfel mai înainte, dar acum seamănă foarte mult cu un sat urît [...] Botoșani este mult mai mare și mai bun, are cîteva biserici și mănăstiri de zid și aici locuiesc mulți negustori, cei mai mulți armeni; mai sînt de asemenea aici, ca în toate celelalte orașe, mulți evrei”.

Comerț.

„Dar în acele orașe se mai găsesc și negustori cinstiți; însă cei mai mulți sînt greci și armeni; mai trăiesc acum în țară mulți turci și evrei”.

Căl. str.²², VIII, p. 316, 319–320, 345, 349.

¹ Autorul (1688–1749), locotenent în armata suedeză, ține un jurnal de campanie, între 1710–1714, perioadă în care străbate și Moldova (cf. *Căl. str.*²², VIII, p. 310–315).

² Aici cuvîntul „lagăr” este folosit în sens de tabără sau bivouac.

³ Descrierea ținuturilor moldovene, după cum rezultă din jurnal, datează de la sfîrșitul lunii decembrie 1713 și 1 ianuarie 1714.

1711, aprilie 1, [București]. În Însemnări de taină, domnitorul Constantin Brâncoveanu menționează cumpărăturile făcute la o evreică.

„[...] Dat-am pe 6 pungi de fir și pe nește dimie și alte tirguieli Mariei Ovreaicii tl. 160”.

C. Brâncoveanu, Catastih¹⁷, p. 23.

28

1711, mai 20, Iași. Dimitrie Cantemir, hotărînd să-și scoată oștirea de sub ochii turcilor, așază tabăra pe Bahlui, lângă cimitirul evreiesc.

„Ce făcînd Dumitrașco vodă taine numai cu sfetnicii săi cei tineri ca și dînsul [...] au poruncitu lui Ion, ftorii șetrariu, de au tinsu corturile lîngă Bahlui, din gios de mormînturile jidovești”¹.

N. Costin, Letopisețul Țării Moldovei...³¹, p. 325, 326.

¹ Adică vechiul cimitir din cartierul Ciurchi atestat în ceea ce privește vechimea probabilă și prin inscripția de pe piatra tombală a marelui rabin Arie Leib ben Samuel, decedat în 1678 (cf. *I.M.E.R.*⁸⁰, I, doc. 163).

29

1711, septembrie 8, Chilia. Relatarea de călătorie a lui A. de la Motraye confirmă existența unei obști evreiești la Chilia.

„[...] Spre seară am sosit la Chilia, care se află la 28 de leghe de Bender. Este un oraș destul de mare spre gurile Dunării, la opt leghe de locul unde aceasta se varsă în Marea Neagră. Este bine populat de turci, evrei, greci și cîțiva armeni”.

Căl. str.²², VIII, p. 521.

1712, iunie 23, Sighet. Scaunul de judecată al comitatului Maramureș îl condamnă pe evreul Ghelman pentru ultragiarea nobililor din Sighet.

„Evreul Ghelman, nesocotindu-l pe Dumnezeu și legile țării, în fața Scaunului de judecată i-a acuzat pe nobilii din Sighet de viclenie, de pronunțarea unei sentințe nedrepte, fapt pentru care el a fost condamnat la tăierea limbii, dar din anumite considerente [evreul] a fost grațiat de Scaunul de judecată și [pedeapsa] a fost comutată în punerea la butuc, unde a fost ținut trei zile, fiind eliberat în următoarele condiții: 1. de acum încolo nu va încerca să introducă nici un fel de noutăți în comitat; 2. nu va putea să se adreseze judeului și nici nu se va folosi de dreptul de a acuza; 3. îi va despăgubi fără amânare pe evreii sărmani pe care i-a supus unor obligații nelegiuite, iar dacă nu o va face i se va aplica pedeapsa inițială”.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., prot. 11, f. 6 (magh.).

31

1712, august 9, Sighet. Adunarea comitatului Maramureș cere ca evreii care locuiesc pe proprietățile nobiliare să nu fie supuși la obligații față de fisc.

„În privința situației evreilor, este nevoie să se scrie cinstitei camere de Szepes precum că în nobilul nostru comitat evreii locuiesc pe proprietățile nobiliare și le plătesc lor anual o sumă. Acum însă tricesimatorul, domnul Christian Chilko, pretinde de la ei o anumită sumă. Camera cinstită [să fie rugată] să renunțe la această pretenție, căci nici Măria Sa [împăratul] nu dorește să se introducă schimbări [în această privință] în nobilul comitat, ci, dimpotrivă, acesta să fie menținut în vechile sale libertăți și privilegii”.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., f. 11 (magh.).

32

1714, februarie 21, [Sighet]. David Simjon și Mihálljka Mihok sint învinuiți de asasinarea și jefuirea unor evrei pe muntele Mara, comitatul Maramureș.

„[...] Domnul Pogány György de Cib, vicecomite al nobilului comitat de Maramureș și magistrat, domiciliat în Plasa de Jos a nobilului comitat Maramureș, în satul Urmezievo¹, în calitate de reclamant și magistrat, își înaintează cazul prin avocatul său, Szigetthi Mihály, împotriva inculpaților David Simjon și Mihálljka Mihok, inculpați care s-au aflat ascunși în arșintitul comitat, în satul Mara, din plasa Cosău. Reclamantul aduce următoarele învinuiri: inculpații, neținând cont nici de Dumnezeu, nici de legile țării [...], acum doi ani, în anul 1712, la începutul lunii octombrie, s-au datat la diferite tilhării, jefuind oameni pe muntele Mara ce duce din nobilul comitat spre Baia Sprie; ei i-au omorât pe evreii numiți David și Leiza, împreună cu alți tovarăși de drum, jefuind de la ei mărfuri în valoare de 500 de florini [...]. În sprijinul învinuirilor aduse, domnul reclamant dovedește cu documente autentice prezentate, arătând, printre altele, că mama unuia dintre răufăcători, pe nume David Nasztaphia, vinde cărți furate de la evrei [...]. De aceea, domnul reclamant dorește înainte de toate ca inculpații să fie supuși la tortură și astfel obligați să-și dea în vileag complicități și să restituie mărfurile luate de la evrei [...]. Și astfel, pe baza titlului 15, partea I, din Decretul Tripartit, să fie trași în țeară [...] în văzul și pentru înfricoșarea celorlalți².

Hotărîre

[...] În virtutea legii pentru asemenea fapte rele [...] ei să fie supuși la tortură și apoi spînzurați; iar evreii, șapte [persoane], să jure și ei că aceștia sînt asasinii“.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., f. 121 și cont. (magh.).

¹ Azi în R.S.S. Ucraineană, Reg. Aut. Subcarpatică.

² Avocatul apărării, pe nume Franciscus Fogarasi, neagă toate acuzațiile, susținînd că inculpații ar fi cumpărat obiectele în litigiu de la Prikop Pintye din Budești și deci trebuie să fie achitați (*ibidem*).

33

1714, aprilie 20, București. Anton Maria del Chiaro¹ relatează despre eforturile depuse de domnitorul Ștefan Cantacuzino² pentru a face uitat rolul său în mazilirea lui Constantin Brâncoveanu. În acest scop noul domn caută să-și facă popularitate scutind de dări poporul și preoții și dînd ordin pentru dărîmarea sinagogii³.

„Pe de altă parte, Cantacuzino dorea să-și înceapă domnia cu o ispravă de seamă, care să dea prilej poporului să o pomenească multă vreme, dînd uitării bănuiala sinistră nutrită de toți împotriva lui cu privire la mazilirea lui Brâncoveanu. A poruncit deci ca în a treia duminică după Paști să se adune la mitropolia din București toată boierimea, tot clerul mănăstiresc și de mir și tot norodul. După liturghie s-a dat un hrisov prin care, sub strașnice afurisenii

[...] se punea opreliște oricărui domn în viitor de a mai putea pretinde darea numită pe românește văcărit [...] pe deasupra a mai scutit pe toți preoții din țară de orice dare, cu îndatorirea însă de a sluji în fiecare an cite o liturghie pentru el [...]. În afară de aceasta a pus să fie dărimată sinagoga⁴ evreilor, măcar că se afla într-un loc îndepărtat, poruncind cu strășnicie ca aceștia să nu se mai adune împreună pentru a-și face rugăciunile”.

Căl. str.²², VIII, p. 391.

¹ Născut la Florența, în 1669, fiu al unui meșteșugar evreu numit Simone, Davide Taglia a fost botezat la vârsta de 14 ani primind numele nașului său, Leon Battista del Chiaro. Studiază științele umaniste, anatomia și medicina. În perioada 1710–1716, trăiește în Țara Românească, ocupînd funcția de secretar pentru limba latină, mai întîi la curtea domnitorului Constantin Brâncoveanu, ulterior aflîndu-se în slujba domnitorilor Ștefan Cantacuzino și Nicolae Mavrocordat.

² Ștefan Cantacuzino, domn al Țării Românești (1714–1715).

³ Del Chiaro apreciază că acest ordin al lui Ștefan Cantacuzino de dărimare a sinagogii contravenea spiritului de toleranță religioasă existent în țările române (vezi și D.A. Lăzărescu, *Imaginea României*. ...⁹⁴, p. 46), evenimentul avînd la timpul respectiv un caracter singular.

⁴ Istoricul C.C. Giurescu arată că această sinagogă se afla în Mahalaua Popescului unde era și „jitnița sau magazia de piine a domniei, tot aici și-au avut așezările evreei cei dintîi, spanioli, făcîndu-și sinagoga” (C.C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*⁵⁶, p. 358). Vechimea evreilor în acest cartier al Bucureștiului este confirmată și de G.I. Ionescu-Gion în *sa Istorie a Bucureștiului*⁶⁸, p. 333.

În legătură cu vechimea comunității sefarde din București, pe lângă mențiunile istoricilor mai sus amintiți, sînt de luat în seamă și precizările făcute de unii fruntași ai obștii sefarde cu prilejul unor aniversări; ei consideră anul 1730 ca fiind acela al înființării acestei comunități. Moscu Așer, președintele Comitetului școlar al școlilor comunității sefarde, își intitula astfel un articol publicat în ziarul „Egalitatea”⁴³ din 18 noiembrie 1894: „*Serbăm, și aniversăm 150 de ani de la reorganizarea școlii noastre de băieți și fete, fundată în anul 1730*” Iar la bicentenarul acestei comunități, aniversat în anul 1930, se spunea: „Prima organizare serioasă a Comunității Evreilor Spanioli din București o găsim către anul 1714 cînd domnitorul Ștefan Cantacuzino ordonase chiar dărimarea templelor (?) evreiești din capitala Munteniei (...) Celibi Bally obține ca domnitorul să permită reorganizarea comunităților, templelor și așezămintelor evreiești din București, astfel că, la 1730, comunitatea spaniolă primește o reorganizare definitivă și o recunoaștere oficială” (*Cuvîntarea lui I.G. Cohen la bicentenarul Comunității Sefarde*²⁷, p. 90).

34 -

1714, septembrie 18, Iași. Hrisovul domnesc prin care N. Mavrocordat¹, domnul Moldovei, dă cîștig de cauză obștii evreilor ieșeni în diferendul cu mănăstirea Aron-Vodă, întărind drepturile de proprietate ale evreilor asupra întregului teren de la curtea Sinagogii și pînă la podul Chervăsării „precum s-au aflat scris la catastiful tîrgului”. Evreii au găsit în catastiful tîrgului că acest loc a fost cumpărat de predecesorii lor la data de 15 iunie 7178/1670.

„Io Nicolae Alexandru Voevod, Bojiu Milostiu Gospodar Zemli Moldavsko², adecă au venit înaintea noastră și denainte ai lor noștri moldove-nești boiari, ai mari și ai mici: Solomon³ și frate-său Ursul⁴ și Iusip, starosti de Jidovi, și cu toți Jidovii de tirgu de Iași, și au făcut jalobă la Domnia Mea pre rugătoriul nostru Sfinția Sa părintele Dionisie, proin vlădica de Gorbu (?), egumenul ot Aron-Vodă; zicînd Jidovii cum i-au îngrădit Sfinția Sa hudița despre portița Școalei⁵ lor, așijderea și alți mahalagii îi opresc despre părți și vor să-i îngrădească, ca să n-aibă pre unde ieși din Școală, nici la o uliță. Și bătrînii lor, cari au cumpărat acel loc, de și-au făcut Școala, avut-au și uliță, cît trecea un car de la Școală pînă la podul Chervăsării, cari acum se numește ulița Podului Vechi. Iară rugătoriul nostru, de mai sus pomenitul egumenul ot Aron-Vodă, dat-au samă precum gardul pe unde s-au pus iar locul sfintei mănăstiri lui Aron-Vodă, arătîndu-ne și zăpisiul acelor locuri. Deci cercîndu-să la zăpise, nu s-au putut adevăra lucrul cam pre unde ar fi fost hotarul locurilor Sfintei Mănăstiri, căci au rămas numai jerăștile caselor; și Jidovii încă au dat seamă cum zăpisiul de cumpăratură locului Școlii nu iaste, că l-au ars un foc.

Într-aceia, cu porunca Domniei Meale s-au trimis la mahalagii vornici de poartă ca să ia samă și să-i întrebe, și cum vor mărturisi cu sufelele lor, așa să aibă a-și ținea cineșii locul. Deci și mahalagii fiind prefăcuți, nu s-au putut îndrepta lucrul nici cum; deci s-au fost socotit ca să giure trei jidovi bătrîni, într-acesta chip cum că le-au arsu zăpisiul de la cine au cumpărat locul Școalei, și nu iaste, și cum că au avut locul Școalei hudiță pîn la Pod. Și așa jurînd pe Sefertura au primit și egumenul ot Aron-Vodă și Sirco Armașul⁶ ca să le lase loc despre părțile lor, cite patru palme cari fac 8 palme, ca să aibă și Jidovii hudiță dela portița Școalei pîn la Pod.

După această socoteală, s-au sculat Jidovii de s-au cercat și la catastiful tirgului ce este pre mîna șoltuzului, și s-au aflat scriși cu adevărat cumpărătura locului, într-acesta chip cum scrie mai gios, pe rîndu: din veleat 7178 iunie 15, în zilele Io Duca Voevod, Domnul Țării Moldovei; și atunce au fostu șoltuzul Necoară cu 12 pîrgari. Venit-au Marcu, feciorul lui Lazar Sărariul, și au vîndut o casă gata cu loc cu tot, citu-i ține ograda și înaintea vracniții iaste loc cît să întoarce un car, și locul giumătate de uliță, pîn unde se face pod în ulița Chervăsării; și acesta loc l-au vîndut Marco unui Jidov anumi Manoil, cumnatul lui Moisei Doftorului⁷ și lui Izrail, și lui Marco, și lui Avram, și a toți Jidovii cari au fost atunce lăcuitori în tirgu în Iași. Deci, dovedîndu-să într-acesta chip scris cu bună adevărîță, sup pecetea tirgului, Domnia Mea încă am socotit că iaste cu dreptate; deci m-am milostivit și le-am întărit Jidovilor de Iași, ca să aibă a-și ține locul Școalei și cu ulița, pînă în podul Chervăsării, precum s-au aflat scris la catastiful tirgului, cum au ținut și pîrînții lor; și gardul ce iaste îngrădit să se strice, căci ei s-au îndreptat, ca să le fie Uric neclătît; și de această pîră să nu se mai pîrască⁸ [...].

Iași 7223 [1714] septembrie 18. [...]”.

„Curierul Israelit”³⁴, 18 iulie 1934, p. 7.

¹ Nicolae Mavrocordat în a doua domnie (26 aprilie 1711—25 decembrie 1715).

² Din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

³⁻⁴ Salomon, sau cum scrie pisarul domnesc „Solomon” și fratele lui cu nume mai românizat „Ursul” (în documentele evreiești Isachar-Ber) au jucat un rol important în viața

obști evreilor din Moldova (vezi Halevy, *O mărturie de acum trei sute de ani*, în „Curierul Israelit”³⁴).

⁵ Documentul din 27 februarie 1686 din *I.M.E.R.*⁶⁰, I, p. 122, nr. 170 se referă probabil la același lăcaș de cult, deoarece mahalaua se numea a „Curălarilor”. Existența și continuitatea funcționării „școlii” sînt confirmate, ulterior, cu prilejul unei judecări în Divan, a pricinii dintre Maria, femeia lui Ștefan Zugravu și nepoții lui cu egumenul de la mănăstirea Aron-Vodă. Hotărîrea datată din 30 decembrie 1695 menționează: „o cas(ă) de aici din tirgu din Iași, ce iaste în poporul Curălarilor, *lingă școala jidovească*” (cf. „Ioan Neculce”⁶⁶, 1924, p. 126).

⁶ Celălalt vecin al sinagogii.

⁷ Manoil a fost și el probabil staroste, sprijinit fiind și de cumnatul său Moise, medicul curții domnești (Halevy, *ibidem*³⁴).

⁸ Acest hrisov a fost publicat pentru prima oară de M.A. Halevy în „Curierul Israelit” cu următorul comentariu: „Documentul [...] pe care îl publicăm aici adeverește presupunerea noastră, dîndu-ne a înțelege că clădirea vechii sinagogi din Iași (din Tîrgul Cucului) n-a trebuit să întîrzie după 1670. Se prea poate ca unul din principalii ctitori să fi fost chiar vestitul rabin Nathan Hanover. Documentul este, însă, ceva mai recent, din 1714, și provine din colecția cronicarului Josef Kaufmann. Ulterior a intrat în patrimoniul *Arhivei istorice evreo-române* înființată pe lîngă Biblioteca și Muzeul Templului Coral”. Sub formă de facsimil documentul a fost publicat în *B.B.M.A.I.*^{18a}, 1936, p. 14.

Probabil, în această sinagogă a păstorit, în perioada 1705–1711, și eruditul rabin din Galiția, Petahia Lida.

35

1715, februarie, Țara Bîrsei. Consemnare despre executarea unui oarecare Henker Simon, acuzat de crimă și de faptul că ar fi vîndut evreilor singele victimei.

„[...] În februarie Henker Simon a fost tăiat în patru, fiindcă în noaptea Sfîntului Bartolomeu¹ a ciopîrțit corpul unei slujnice, iar singele l-a vîndut evreilor²”.

Quellen¹²⁶, IV, p. 125 (germ.).

¹ 24 august.

² Printre calomniile notorii proferate, în secolele trecute, la adresa evreilor a fost și scornirea că evreii folosesc singele creștinilor în scopuri rituale. De altfel, nici relatarea de mai sus nu a fost reînfrînă pînă acum în vreun alt document de epocă.

36

1715, iunie 29, [București]. Domnitorul Ștefan Cantacuzino emite „Cartea pentru cheltuiala ce se dă beșlegii cînd merge pe vremea bîlciului la Cîmpulungu”. În document se amintește și de prezența negustorilor evrei.

„Dă Domnia mea această poruncă a domniei mele voao tuturor negu-
ț[ă]torilor ciți vă veți afla cu prăvălii la bilciu, la Cîmpulung, veri neguț[ă]-
tori creștini, veri turci, veri armeni, veri papistași, veri neamți, veri ovrei,
au măcar veri ce fel de om ar fi.

Cătră aceasta v[ă] fac domnia mea în știre, că trimițind domnia mea
pe Hussin Aga beșleaga, acolo să fie de pază pentru gîlcevi și zorbalicuri
ce să face, să poarte grija și pe care turci i-ar găsi făcînd gîlcevi și nebunii,
să le facă certare și să nu-i îngăduiască, să nu umble în voia lor. Deci ca să
nu umble și el surda și să cheltuiască de la dînsul, am socotit domnia mea
den preună cu toți boiarii domnii mele, să-i dați toți, de prăvălie, cîte bani
33, să-i fie de osteneala lui și de cheltuială. Deci în vreme ce veți vedea această
carte a domnii mele să căutați să-i dați tot omul, de prăvălie, cîte bani 33,
veri ce fel de om ar fi, ca să-i fie de cheltuială, să nu mai facă sup[ă]rare sāraci-
lor. Că destule nevoi sînt în spinarea lor [...] că așa iaste porunca domnii
mele. Și ispravnic însăși spusa domniei mele [...].

Iun[ie] 29 zile, anul 7223“.

D.C. Giurescu, op. cit.⁸⁸, p. 412; vezi și N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, V, p. 353.

37

1715 (476), decembrie 6, București. Cea mai veche piatră de
mormînt evreiesc cunoscută pînă acum în București
se afla în fostul cimitir din str. Sevastopol¹.

„Aici se odihnește șeful cel sfînt, martirul² marele staroste. Onoratul
său nume e rabinul rabi Mordechai, fiul rabinului rabi Yehuda — amintirea
celui drept e spre binecuvîntare — care a decedat la 10 Kislev, anul 476 după
era mică. Fie-i sufletul păstrat în mănunchiul vieții, în grădina Eden: învierea
morților în curînd, în zilele noastre. Amin în veci³.“

Inscripții medievale⁴⁷, I, p. 444.

¹ După unele relatări, dar neconfirmate de documente, în București ar fi existat ci-
mitire evreiești mai vechi decît cel din str. Sevastopol. Astfel, fostul secretar al Comuni-
tății Sefarde din București, Raoul Siniol, arată: „Potrivit însemnărilor lui Isac Davicion
Bally (1842—1922, fiul pașoptistului Davicion Bally), un cronicar scrupulos de la care am
cules multe întîmplări din trecutul comunității, vechile cimitire ale evreilor spanioli din
București fuseseră: cel din comuna Budești și cel de pe locul unde se găsesc astăzi casca-
dele din grădina Cîșmigiu; fu cumpărat apoi locul din str. Sevastopol“ (Raoul Siniol, *Mo-
mente sefarde*¹³⁶, p. 26).

În stabilirea istoricului cimitirului din str. Sevastopol a avut un rol important descu-
frarea epitafulurilor de pe morminte. Astfel, Iacob Psantir afirma, în *Sefer Divrei Haiamim*¹²⁵,
că ar fi găsit în centrul cimitirului din str. Sevastopol un loc înconjurat de un șanț unde se afla
o piatră funerară din 1682. În continuare, el citează revista „Levanon“ din 19 iulie 1865, număr
în care un oarecare Natan Marcus din București relatează că ar fi găsit în același cimitir o
piatră funerară din 1704.

În anul 1886, „Societatea istorică Iuliu Barasch“, al cărei prim președinte a fost H. Bejerano, hotărăște constituirea unei comisii pentru descifrarea epitafurilor. Primele rezultate au fost publicate în „*Revista Israelită*“¹²⁸, an.I (1886), nr. 13. Ulterior, F. Damé reproduce, în *Bucarest en 1906*³⁹, fotografiile a trei epitafuri, respectiv: textul publicat mai sus; un epitaf din 1721 și unul din 1728 (p. 553, 555). M.A. Halevy publică, în revista „Sinai“^{134a} (martie 1931), 19 texte și 5 imagini de pietre tombale.

Culegerea de documente *Inscripții medievale*⁴⁷, din care s-a preluat și documentul publicat mai sus, menționează în prefață următoarele: „Dintre cimitire numai cel israelit cuprinde inscripții anterioare secolului al XIX-lea“ (p. 20). În culegere sînt publicate 45 de texte epigrafice de pe monumentele fostului cimitir din str. Sevastopol. Aceste texte, în majoritatea cazurilor, au fost descifrate în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Primele descifrări au fost făcute de rabinul sefard H. Bejerano.

Cimitirul din str. Sevastopol a fost „închis încă din anul 1864, comunitățile fiind obligate să-și cumpere două noi terenuri destinate cimitirelor evreiești, cel din str. Filantropia pentru așkenazi și cel din fața cimitirului Belu, din calea Șerban Vodă, pentru evreii sefarzi“ (Raoul Sinol, *Portrete și schițe sefarde*¹³⁷, p. 122). Cimitirul a fost profanat de legionari în anul 1940, iar ulterior a fost desacralizat.

În anul 1942, autoritățile au dispus exproprierea acestui cimitir, Comunitatea din București fiind obligată să ia măsuri pentru deshumarea osemintelor și reînhumarea lor într-un alt cimitir. Astfel s-a desființat unul dintre vechile cimitire evreiești din Capitală, unde își aveau mormintele foști fruntași ai evreimii din România (Manoah, Hilel, I. Barasch ș.a.). Tot în acest cimitir au fost înhumați într-o groapă comună evreii care au pierit în epidemiile de ciumă și holeră.

În 1964, cînd apărea culegerea *Inscripții medievale...*, textele epigrafice de pe monumentele din cimitirul din str. Sevastopol nu mai existau. Editorii acestui volum și-au completat informațiile și dintr-un caiet de evidență existent atunci la Federația Comunităților Evreiești.

Din textele inscripțiilor s-au putut identifica patru mari staroști, patru staroști, 24 de rabini, unii dintre aceștia cumulînd și funcția de staroste.

Numărul redus de mari staroști și staroști — pentru o perioadă de un secol și jumătate — își are, probabil, explicația în eligibilitatea funcției, astfel că numai cei decedați pe cînd se aflau în exercițiul funcțiunii își au înscris în epitaf titlul vremelnice.

² M.A. Halevy emite ipoteza că rabinul Mordechai ar fi fost victima tulburărilor ce au avut loc cu ocazia dărîmării sinagogii bucureștene, din ordinul domnitorului Ștefan Cantacuzino (vezi doc. 33). Ipoteza lui Halevy nu este însă confirmată prin documente.

³ Din epitafurile descifrate de pe monumentele din cimitirul din str. Sevastopol, pentru perioada pînă la 1750, mai menționăm următorii mari staroști: Țvi, fiul lui Nissi, „învățat în ale Torei“, mort la 10 aprilie 1732; Țvi, fiul lui Klonimos, „învățător al legii“, mort la 10 aprilie 1743 și Mordechai, fiul lui Țevi, mort la 15 august 1748.

38

1715, [comitatul Bihor]. Conscripția orașului Oradea menționează pe un anume „Georg Zsidó“ (Georg Evreul).

**Georg Zsidó posedă 9 prașile de vie¹
ocupația: comerciant
venit: 40 florini anual**

Bunyitai Vince, A váradi püspökök¹⁹, p. 430 (lat.).

¹ Suprafață pe care o puteau lucra 9 oameni într-o zi, respectiv circa o jumătate ha.

1716, octombrie 13, Timișoara. Actul de capitulare al garnizoanei otomane din Timișoara prevede pentru evrei dreptul de a opta între rămânerea sau plecarea din oraș¹.

„Art. 7. Dezertorii să fie restituiți [...]. Sîrbii, evreii² și alte națiuni, care vor să rămînă aici să rămînă, iar cei care vor să plece să li se permită să plece cu toată averea și bunurile lor”³.

„Történelmi adattár”¹⁴⁵, 1871, p. 379—380 (germ.).

¹ Textul redat mai sus reproduce condiția impusă turcilor de către Eugeniu de Savoia, comandantul trupelor habsburgice care ocupă Banatul în timpul războiului austro-turc din 1716—1718. Fiind o capitulare condiționată, actul conținea și formula propusă de comandantul trupelor otomane care, printre altele, preciza următoarele: „Sîrbii, grecii, evreii, armenii, țiganii și alții de orice neam ar fi, care locuiesc ori s-au așezat la Timișoara și își exercită acolo meseria lor, nu vor trebui nici ei să fie reținuți (*subl. red.*) dacă vor să plece” (*ibidem*).

² Conte Paolo Wallis, numit de către Eugeniu de Savoia comandantul cetății Timișoara, afirmă următoarele despre situația evreilor din localitate: „Evreii din cetate, care locuiesc în trei case ale lor, sînt cei care au rămas pe loc la preluarea cetății”. În același timp, comandantul dispunea ca pe viitor „să nu mai vină și să nu se mai așeze nici un străin”. În legătură cu situația numerică a străinilor aflați în Timișoara contele Paolo Wallis constata existența unui număr de „466 suflete de sîrbi, 35 de armeni și 144 de evrei”. (Cf. J. Singer, *Aus der Vergangenheit*¹³⁵, „Sinai” II, p. 96; L. Matuschka, *Guerre*¹⁰⁴, p. 230).

În perioada 1718—1720, conform unei statistici oficiale ungare, în Timișoara trăiau 12 familii de evrei sefarzi (vezi *Magyarország népeisége*¹⁰⁰, p. 413).

³ Libertatea evreilor de a rămîne ori de a pleca din Timișoara cucerită de trupele habsburgice este menționată și de către abatele F. Grisellini, în documentata sa lucrare asupra istoriei, geografiei și etnografiei Banatului, *Încercare de istorie*⁶⁰, publicată pentru prima dată în anul 1780 (vezi p. 118).

40

1716, decembrie 29, [Sighet]. Comandantul trupelor imperiale din comitatul Maramureș este înștiințat că în acest comitat nu mai are cine să prepare palincă, deoarece evreii s-au risipit din cauza epidemiei de ciumă.

„În legătură cu tutunul și palinca să se scrie cu plecaciune respectatului domn general că: tutun nu este, pentru că nu s-a făcut decît la Tîcevo¹, dar a pierit și acolo datorită epidemiei de ciumă². Palincă nu este, deoarece toți evreii s-au risipit din cauza ciumei”.

¹ Azi în R.S.S. Ucraineană, Reg. Aut. Subcarpatică.

² Datorită epidemiei de ciumă, locuitorii n-au putut îngriji și culege tutunul.

41

1717, ianuarie 25, [Sighet]. Plîngerile împotriva unor evrei aflați sub protecția comandantului trupelor imperiale din Maramureș pe motivul că ar pricinui multe neplăceri consătenilor lor.

„În legătură cu cazul evreilor, trebuie scris domnului comandant că evreul din Volovaie¹ pretextînd că este arendașul excelenței sale [comandantului] a dispus ca să se interzică celor din Volovaie exercitarea comerțului liber. Din cauza datoriilor sale în Polonia, acel evreu a pricinuit multe pagube unora din Verhovina². Domnia sa [comandantul] să-l dea pe mîinile претендентilor pentru ca nevinovații să nu mai fie păgubiți din cauza lui. Și evreul din Șindrești, de sub protecția domniei sale [comandantul], de asemenea pricinuieste multe neplăceri³“.

Loc. cit., prot. 11, f. 288 (magh.).

¹ În original Ökörmező, azi Volovaie, în R.S.S. Ucraineană, Reg. Aut. Subcarpatică.

² Regiune la sud de Galiția, azi în R.S.S. Ucraineană, Reg. Aut. Subcarpatică.

³ Vezi doc. 49.

42

1717, februarie 8, Sighet. Adunarea comitatului Maramureș decide să scrie locotenent-colonelului Moltke din Visk¹ în privința extrădării evreului din Șindrești² pentru a fi judecat.

„Este nevoie să i se scrie locotenent-colonelului din Visk, măriei sale domnului Moltke ca să binevoiască a porunci căpitanului din Șindrești să nu-i împiedice pe oficialii comitatului în a [reține] pe evreul din Șindrești, față de care există niște pretenții și care evreu se află sub jurisdicția nobilului comitat, pentru ca dregătorii comitatului să-l judece și să procedeze împotriva lui pe calea legii“.

Loc. cit., f. 290 (magh.).

¹ Azi în R.S.S. Ucraineană, Reg. Aut. Subcarpatică.

² Azi sat în jud. Maramureș.

1717, mai 10, Arad. Baronul Cosa Stefan, comandantul cetății Aradului, la 10 mai 1717, a dat scrisoare de răminere în Arad pentru doi jidovi de casă și de curte ai săi: Elias Isac¹ și Markus Mayer; dar le-a interzis de a mai chema lângă sine alți evrei².

Gh. Ciuhandu, Românii²⁶, p. 76 (regist).

¹ Decedat în 1754, iulie 5. Se pare că a fost primul înmormântat în cimitirul evreiesc din Arad (vezi Marki S. *Arad vármegye*¹⁰³).

² În 1725, Consiliul Locotenențial interzice primirea în Arad a evreilor; totuși, numărul lor a crescut în acest cartier aflat sub administrație militară, respectiv în cartierul sîrbesc, astfel că în 1729, evreii arădeni întemeiază Confreria sacră (Hevra Kedoşa), ceea ce atestă și existența unei comunități organizate.

Pe teritoriul comitatului Arad se aflau însă evrei cu mult timp înainte. Astfel, istoricul Gh. Ciuhandu arată că evreii din comitatul Aradului „erau priviți, încă din secolul al XVII-lea, chiar și de episcopii romano-catolici, cu multă bunăvoință și toleranță, fiind arendași utili și fierbători de țică” (*op. cit.*, p. 76).

44

1717, noiembrie 4, [Timișoara]. Administrația militară provincială a Banatului Timișan încheie un contract pe șase ani cu frații Jacob și Abraham Köppisch prin care li se autorizează întemeierea unei fabrici de bere și a unei velnițe în orașul Timișoara¹.

„Astăzi [...] pe baza dispoziției Majestății Sale, li s-a permis celor doi frați evrei din Pressburg², lui Jacob și Abraham Köppisch, să încheie un contract privind instalarea, aici, la Timișoara a unei fabrici de bere și a unei velnițe, precizîndu-se că cei doi frați mai sus menționați au dreptul să instaleze la Timișoara o fabrică de bere.

Fără știrea lor nimeni nu are voie să vîndă băuturile mai sus menționate [...]. Evreii au de plătit vistieriei după fiecare vadră de bere un florin renan și 15 creițari, după fiecare vadră de pîlincă 3 florini renani, pentru fiecare stîngen de lemne 2 florini renani. Sînt datori să vîndă o itze de bere cu 5 creițari, o jumătate de pîlincă pentru 9 groși, adică 27 de creițari; din băuturile mai bune să dea după nevoile administrației, dar nu pot vinde peste tariful stabilit”³.

Szentkláray, J., Száz év¹⁴⁰, p. 144, nota 2 (magh. și germ.).

¹ Documentul atestă faptul că autoritățile habsburgice, în condițiile refacerii economiei Banatului distruse în timpul ocupației otomane, au avut nevoie și de spiritul întreprin-

zător al unor evrei. Astfel, Abraham Köppisch a fost întemeietorul primei fabrici de bere din Timișoara, fabrică ce în scurt timp a devenit renumită în toată zona. Tot Köppisch a luat în arendă, pentru 300 de florini anual, și moara de apă. Iar începând cu anul 1726, fabricarea berii și a palincii va fi arendată evreilor Menczer Farkas și Schlesinger Lévi (idem, *Mercy Kormányzata*¹³⁹, p. 109—112).

² Azi Bratislava, în R.S. Cehoslovacă.

³ După 1717, iobagii din Banat adresează o plingere împotriva faptului că frații Köppisch dețineau monopolul asupra fabricării băuturilor, reclamantii susținând că „după credința lor ei nu au voie să consume produse făcute de evrei” și că sint datori să care „lemnne în cantități mari” cu animalele lor „fără nici o plată și animalele [...] se prăpădesc mai repede” (idem, *Száz év*¹⁴⁰, p. 144).

45

1717, Moldova. În **Descrierea Moldovei**, Dimitrie Cantemir, prezentînd țara, populația și instituțiile ei, relevă prezența evreilor, consemnînd rolul lor social, obligațiile și drepturile lor, precum și aspecte ale relațiilor dintre poporul român și evrei.

„Mai în josul acesteia se întinde pe malul Dunării Cimpia Chilie; scaunul acesteia este Chilia [...]. Cetatea nu este mare, dar e un tîrg de negoț, cu faimă, unde se opresc toate corăbiile sosite nu numai din porturile dimprejur ale Mării Negre, ci și din îndepărtatele porturi egiptene, venețiene, ragusane care încarcă de aici ceară și piei de vite netăbăcite. În cetate locuiesc nu numai turci, ci și evrei, creștini, armeni și alții de felurite neamuri” (p. 34).

„Evreii de asemenea sint socotiți supuși; ei trebuie să plătească o dajdie deosebită în fiecare an, mai mare decît aceea obișnuită. Nu au altă îndeletnicire decît neguțătoria și să țină hanuri. Pot să-și facă sinagogă oriunde voiesc, însă nu de piatră, ci numai de lemn” (p. 196—198).

„Moldovenii adevărați sint — afară de boieri, ale căror stări le-am arătat mai sus — fie tîrgoveți, fie țărani[...] Cei din tîrguri [...] sint meșteșugari. Rareori afli un moldovean neguțător, pentru că [...] orice neguțătorie o socotesc lucru de ocară, afară de neguțătoria cu roadele pe care le dobîndesc pe pămînturile lor. Și eu socot că aceasta este pricina cea mai de seamă de nu se poate afla decît rareori un tîrgoveț moldovean bogat [...]. Căci neguțătorii străini: turci, evrei, armeni și greci, pe care noi avem obicei de-i numim gelepi, au apucat în mînă, din pricina trîndăviei alor noștri, toată neguțătoria Moldovei” (p. 197—198).

„Altminteri, nu avem încotro și trebuie să lăudăm chipul cum sint primiți oaspeții în toate mănăstirile din Moldova. Căci orice drumeț care se oprește acolo — fie el drept credincios, ori evreu, ori turc, ori armean — nu numai că este bine primit, ba chiar, dacă ar voi să zăbovească acolo un an întreg [...] i se dă de mîncare și i se poartă de grijă [...]” (p. 248—249).

D. Cantemir, Descrierea Moldovei²⁰.

1717 – 1718, Veneția. Relatările lui A.M. del Chiaro¹ despre viața cotidiană în Țara Românească conțin și referiri privind modul de viață și îndeletnicirile evreilor de pe meleagurile românești.

„Cit privește celelalte neamuri de religie deosebită de a românilor și romano-catolicilor, sînt multe familii de evrei. Trăiesc destul de greu, îndeletnicindu-se cu vinzarea rachiului și cu altele, pentru a-și câștiga traiul. În afară de limba română, vorbesc nemțește² și poloneza. Nu le este îngăduit să poarte haine de altă culoare decît neagră sau vinătă, și nu se pot încălța cu conduri galbeni sau roșii, ci numai negri”³.

Căl. str.²², VIII, p. 386.

¹ Despre lucrarea lui A.M. del Chiaro, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, vezi pe larg în Căl. str.²², VIII, p. 364–370 și Dan A. Lăzărescu, *Imaginea României prin călători*⁹⁴, p. 41–50.

² Probabil, idiș.

³ Descrierea, deși cu caracter general, a fost inspirată de cele văzute la București.

1718, iunie 15, Sighet. Statutul comitatului Maramureș, prin care se interzice evreilor să fiarbă palincă¹.

„Nobilul comitat dispune în prezent și în unanimitate ca evreii să nu fiarbă palincă din nici un fel de cereale, iar dacă cineva este prins asupra faptului, să se cerceteze cu sîrguință și pretorii noștri să le confişte toate ustensilele folosite în acest scop și să le adune în casa din Sighet a nobilului comitat pînă la dispozițiile următoare ale nobilului comitat”².

M.H.J.⁹⁹, p. 260 (magh.).

¹ La 6.XI.1726, se reinnoiește interdicția de a se fierbe palincă, dată fiind „insuficiența cerealelor”. Cu același prilej, se stabilește că dobinda legal admisă pe care o pot pretinde evreii este de 6%, sumele luate în plus urmînd a fi restituite.

² În pofida interdicției, producerea palincii a continuat, cu participarea evreilor, priceperea și experiența lor fiind necesare moșierului vîdit interesat în valorificarea, deosebit de rentabilă, a cerealelor, a fructelor, mai ales a celor degradate.

Prezența evreilor în procesul de preparare a palincii era aproape permanentă, ei contribuind la obținerea acestui produs în calitate de arendași ai drepturilor nobiliare, prelucrînd, astfel, produsele de pe moșia proprietarului, producția fiind a acestuia din urmă. În alte ocazii evreul era folosit în calitate de tehnician care supraveghea procesul de producție; nu de puține ori, evreul era folosit de moșier pentru comercializarea palincii. Desigur, evreul

mai comercializa și palinca pe care o căpăta, drept uium, ca arendaș sau tehnician. În unele cazuri, ca să eludeze fiscal, evreul producea și desfăcea palinca mai mult sau mai puțin clandestin.

48

1719, martie 20, Constantinopol (Pera). Patenta dată de ambasadorul Franței pe lângă Înalta Poartă, Jean Louis d'Usson, cavaler, marchiz de Bonnac¹, medicului ambasadei, Daniel de Fonseca², prin care i se permite să intre în serviciul domnitorului Nicolae Mavrocordat³, beneficiind și pe mai departe de protecția regelui Franței.

„Domnul Daniel de Fonseca, doctor în medicină, care, de-a lungul a șaptesprezece ani, ne-a dat nouă și predecesorilor noștri nu numai mărturii ale mării sale experiențe și iscusințe în medicină, dar a dobândit și stima noastră și a predecesorilor noștri pentru spiritul și erudiția sa, ne-a cerut în prezent îngăduința de a-l sluji pe Principele Valahiei. Întrucât Principele îl onorează cu bunăvoința sa deosebită, noi n-am putut să-i refuzăm permisiunea solicitată, pentru a nu-l lipsi de cinstirea și foloasele ce le poate dobândi; îndelungatele și credincioasele servicii ce ne-a adus ne cer nouă a contribui la toate avantajele sale, chiar dacă am fi preferat, în interesul nostru, să-l reținem pe lângă noi. Dar, dorind ca el să se poată bucura, chiar și în timpul absenței sale⁴, de puternica protecție a regelui⁵, stăpînul nostru, care se întinde și asupra lui și pentru că s-ar putea ca și în viitor, în diverse împrejurări, să călătorească prin statele principilor creștini sau în alte locuri, noi declarăm prin cele de față că, fără a-i prejudicia calitatea pe care noi i-am îngăduit să o ocupe ca medic al Domniei Sale Principelui Valahiei, noi îi menținem pe cea de medic al ambasadei Majestății Sale Prea Creștine de la Constantinopol și, mai mult, îl ținem și menținem, deși absent, drept prezent, sub puternica protecție a Majestății Sale rugînd și solicitînd prin urmare ca în chipul cel mai potrivit toți cei puternici [...] să acorde domnului Daniel de Fonseca [...] protecția și bunăvoința de care el ar putea avea nevoie, din partea lor, în călătoriile sale.

Dat în Palatul Franței, la Pera, în Constantinopol, la 20 martie 1719⁶.

Semnat: d'Usson de Bonnac⁶

Hurmuzaki⁶¹, V/1, p. 444 (fr.), M.A. Falévy, Médecins⁶³, p. 29—30.

¹ Pentru cunoașterea personalităților menționate în documentele despre Fonseca vezi și A. Pippidi, *Hommes et idées*¹²¹, p. 237—252.

² Daniel de Fonseca (c. 1672—1733) s-a născut într-o familie de evrei portughezi. Bunicul lui a fost ars de închiziție, tatăl lui a scăpat cu viață fugind din Portugalia, iar tînărul D. de Fonseca, deși a fost botezat, a trebuit să se refugieze în Franța. A studiat medicina la Bordeaux, trăind o scurtă perioadă și la Paris. În anul 1702, D. de Fonseca pleacă

la Constantinopol, unde revine în mod deschis la iudaism. A fost medicul și consilierul domnitorului Nicolae Mavrocordat. N. Iorga, care spune că D. de Fonseca a fost un „medic mare”, emite ipoteza că D. de Fonseca ar fi fost cunoscut și apreciat și de domnitorul Constantin Brâncoveanu (N. Iorga, *Medici*⁷⁴..., p. 32).

³ Pe D. de Fonseca domnitorul Nicolae Mavrocordat (1719–1730 în a doua domnie) îl întâlnește încă pe vremea când era dragoman și frecventa, la Constantinopol, o societate de intelectuali cultivați, formată din persoane de origine și educație extrem de eterogene, unde se vorbea în latină, în franceză sau în italiană și se promova un spirit de toleranță religioasă, repudiindu-se prejudecățile medievalității teologale. Membrii acestei societăți, printre care se afla deci și D. de Fonseca, vedeau o mentalitate înaintată pentru acea vreme, care prevestea de pe atunci concepțiile luminiștilor din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Istoricul A. Pippidi relevă că frecventarea de către prințul Nicolae Mavrocordat a unei asemenea „societăți” a avut o importanță deosebită pentru pătrunderea ideilor occidentale în Țara Românească (A. Pippidi, *op. cit.*¹²¹, p. 251).

⁴ În timpul când nu va fi prezent la ambasadă în calitate de medic.

⁵ Ludovic al XV-lea (1715–1774).

⁶ Șapte ani mai târziu, la 29 octombrie 1726, succesorul lui U. de Bonnac la Constantinopol, domnul d'Andrezel, avea să-i remită lui D. de Fonseca 1 000 de franci, pensie pe o jumătate de an „pe care regele a avut bunăvoința să i-o acorde” (Hurmuzaki⁶⁴, I, p. 459).

49

1719, mai 23, [Sighet]. Hotărîrea Scaunului de judecată al comitatului Maramureș cu privire la obligația negustorilor străini, inclusiv a evreilor, de a participa la dările plătite de către comitat.

„Hotărîre. Se hotărăște în unanimitate ca toți cei care nu contribuie la plata dării pe care nobilul comitat trebuie s-o plătească, fie ei străini de orice proveniență, polonezi, evrei, armeni sau de orice alt neam, care nu sînt membri ai nobilului comitat și nu se bucură de dreptul de a fi scutit de impozite și nici nu pot beneficia de un astfel de drept, sub pedeapsa confiscării mărfurilor, de acum încolo să nu poată angaja slujitori, care să-i ajute în activitatea lor comercială.

Pe lângă aceasta, dacă s-ar descoperi că cineva dintre locuitorii aflați sub administrația noastră este de conivență dolosivă cu alți străini, să fie pedepsit și acela cu confiscarea mării și cu depunerea de 24 de florini [drept amendă]. Să nu se comită acte de fraudă, aplicîndu-se pedeapsa stabilită pentru infractori”.

Arh. St., fil. Baia Mare, loc. cit., prot. 23, f. 92 (magh.).

50

1719, august 21, Botoșani. Cea mai veche piatră sepulcrală cunoscută din cimitirul¹ orașului Botoșani.

„Aici odihnesc martirii domnul Aziel, fiul domnului Iosef, binecuvîntată fie-i amintirea, domnul Iosef, fiul domnului Șmuel, binecuvîntată fie-i amintirea, domnul Iehuda, fiul domnului Mordehai, binecuvîntată fie-i amintirea, care au fost omorîți luni 7 Elul [5]479, după computul mic. Fie-le sufletul cuprins în legătura vieții [veșnice]”².

I. Kara, Inscripții⁸⁵, II, p. 525—526 (ebr.).

¹ Editorul documentului consideră că, întrucît catastiful „Hevrei Kedoșa”, început în 1740, distrus în incendiul din 1882, pomenea în 1758 de un catastif și mai vechi, este prea posibil ca un cimitir să fi existat din secolul al XVII-lea, ceea ce, desigur, încă nu confirmă ipoteza emisă de S. Marcus cu privire la faptul că ar fi existat pietre tombale din anul 1540 (cf. S. Marcus. *Chazarii*¹⁰²).

² Textul a fost descifrat după piatra aflată în cimitirul vechi al orașului; inscripția este pomenită și de I. Psantir, *op. cit.*¹²⁵, p. 35.

51

1719, noiembrie 8, Constantinopol. Raportul ambasadorului austriac, Virmont, către Consiliul de război din Viena despre faptul că Daniel de Fonseca a devenit consilierul lui Nicolae Mavrocordat, domnul Țării Românești.

„[...] De aici înainte Nicol[a]e [Mavro]cordat [...] va urma sfaturile unui evreu portughez numit Fonseca, care [...] acum practică medicina; este un om foarte viclean și intrigant¹ de altfel se bucură de protecția franceză, fiind intim cu actualul ambasador francez [...]

V. H. conte de Virmont”

Hurmuzaki⁶⁴, VI, p. 278—279 (germ.).

¹ În legătură cu această apreciere V. Gomoiu arată că „diplomatul polonez (s-ar putea ca Virmont la origine să fi fost polonez, dar el reprezenta Austria, — *n.red.*) a avut o părere foarte rea despre Fonseca” (V. Gomoiu, *Repetor de medici*⁵⁹, vol. I, p. 147).

52

1719—1740, [Ploiești—Bucov]. În biserica Sf. Nicolae din Valea Orlii, s-au găsit vechi pietre tombale¹ provenite dintr-un cimitir evreiesc existent cîndva la Bucov sau la Ploiești².

„În biserica de lemn din Valea Orlii³, în apropiere de Bucov, se aflau zece pietre tombale cu inscripții ebraice, alcătuind scara și podeala din tinda bisericii [...]. Din cele zece pietre, patru conțin inscripții mai bine conservate. Cea mai veche ne arată pe unul Eliezer sin Iuda mort 7 zile în Chislev 1719: a doua datează de la 1740 și arată mormîntul unei femei Haia, a treia de la 1720, o inscripție defectuoasă, ne indică mormîntul unui fiu de rabin și în fine tot una de la 1740 a unui haham [...] Israel sin Iuda asasinat”⁴.

M. Schwarzfeld, Excursiuni critice¹³¹, p. 21—22⁵.

¹ Aceste pietre tombale au fost descoperite de I. Șapira și descrise în studiul său: *Istoricul comunității din Ploiești*¹⁴², (vezi Analele „Iuliu Birasch”, 1889). I. Șapira a aflat despre existența acestor pietre de la Avram Schwarzman, informat, la rîndul său, de către tinichigiul Avram Clejer, cel care a înzedit biserica din Valea Orlii în 1870. Ulterior, I. Șapira a mai aflat de la sătenii din Valea Orlii că aceste pietre tombale au fost folosite la pardosirea bisericii Sf. Nicolae cu prilejul refacerii acesteia; meșterii, descoperind inscripțiile, au hotărît să le așeze pe scrisul în sus, să le încastreze în trepte, cu gîndul că vreun cărturar va lămuri slovele respective. În timpul lucrării unele dintre aceste mărturii epigrafice s-au sfărîmat.

² I. Șapira socotește aceste pietre tombale ca fiind dintr-un vechi cimitir evreiesc din Ploiești. M. Schwarzfeld, preluînd datele furnizate de I. Șapira, emite ipoteza că aceste pietre provin dintr-un cimitir al comunității evreiești din Bucov, „fostă capitală de județ, decăzută în urma avîntului luat de Ploiești. Comunitatea din Ploiești pare a fi o continuare a celei din Bucov”.

³ Biserica din Valea Orlii, după datarea unei inscripții aflate pe un mormînt din biserică, este anterioară anului 1756.

⁴ Bisăptămînalul „Democrația”³⁹ din Ploiești publică, la 14 mai 1887, o informație din care rezultă că evreii din Ploiești au venit împreună cu un rabin la Valea Orlii pentru a recupera pietrele tombale, dar nu s-au putut înțelege asupra prețului.

⁵ Ne folosim de această lucrare a lui M. Schwarzfeld în lipsa altor documente, dat fiind că pietrele tombale din vechiul cimitir au dispărut.

53

1720, mai 13, Cluj. Guberniul Transilvaniei dispune ca autoritățile să respecte toate privilegiile acordate membrilor comunității evreilor din Alba-Iulia, de fapt tuturor evreilor din principat.

„Guberniul Regal, informat de Compania evreiască din Transilvania, prin Suplica sa umilă, de supărările care i se fac și de încălcarea drepturilor milostive care i-au fost acordate în această patrie printr-o lege specială, a decis că respectiva Companie evreiască merită să fie repusă în libertățile și drepturile ei de dinainte, cu atît mai mult cu cît chiar și în starea ei mizeră și împuținată nu a neglijat să-și plătească anual censul care îi revenea în cadrul contribuției publice, fiind datorare să suporte și pe viitor cuantumul ce-i revine; din acest motiv și în virtutea acestei patente pe care o dăm, amintita Companie evreiască este repusă în libertățile și drepturile de care a beneficiat înainte și în uzul exercitării comerțului ei liber [...]¹ Poruncim

în chipul cel mai categoric și dăm sarcina tuturor subordonaților Majestății Sale din această patrie, de orice stare sau rang ar fi ei, să-i mențină pe cei din Compania evreiască în vechile lor drepturi. Cei care prin funcțiile lor sînt chemați să-i mențină în drepturile lor să nu piardă din vedere ca să dea și pe viitor aprobarea cuvenită pentru instalarea tarabelor în locurile de tîrg în vederea exercitării libere, ca și pînă acum, a comerțului lor pentru ca să poată fi și mai buni de plată atît în ce privește cuantumul ce le revine la darea țării, cît și taxa pe care trebuie s-o dea stăpînului de pămînt¹ din Alba-Iulia și ca să se poată hrăni și pe ei înșiși. Și altfel să nu se facă.

Prezenta, după lectură integrală, să fie restituită. Dat de Guberniul Regal al Principatului Transilvaniei. Cluj 13 mai anul 1720².

Sámuel Köleséri“

M.H.J.⁹⁹ XVII, p. 173 (magh.).

¹ Episcopul din Alba-Iulia.

² La 13 mai 1730, obștea evreilor din Alba-Iulia era nevoită să se adreseze din nou Guberniului transilvan, pentru a denunța ingerințele autorităților din Alba-Iulia, care îi împiedică în exercitarea comerțului cu tutun, mergînd chiar (față de unii comercianți) pînă la confiscarea mărfii (*ibidem*⁹⁹, p. 422).

54

1720, înainte de 14 decembrie, Alba-Iulia. Suplică adresată de Compania evreilor din Alba-Iulia Guberniului Transilvaniei, în care sînt arătate samavolniciile judeului și ale consiliului orășenesc, precum și faptul că evreii care locuiesc în alte părți decît la Alba-Iulia nu vor să contribuie la taxa impusă Companiei. Pe versoul documentului se află decizia Consiliului Gubernial.

„Mărite Guberniu Regal al Transilvaniei, Stăpînul nostru milostiv și comandant.

Deși Măritul Guberniu Regal, întrunit vara trecută la Cluj, a binevoit să rezolve suplica noastră, îngăduind prin emiterea unei patente speciale ca în toate tîrgurile să putem instala tarabe, iar la Alba-Iulia să putem practica orice fel de negoț¹, patentă pe care am și prezentat-o cinstiului jude și consiliului orășenesc din Alba-Iulia, dar domnul nostru jude orășenesc și cinstitul consiliu, neluînd-o în seamă, au confiscat unuia dintre noi (cum că vinde tutun ardelenesc) un balot de tutun și nici pînă în ziua de astăzi nu l-au restituit. În afară de aceasta, sus-amintitul domnul nostru jude, oricine intervine, dă ordin să fim zălogiți și arestați, vrînd să ne elimine din Alba-Iulia, contrar prevederilor Approbatae Regni Constitutionem și în ciuda faptului că asupra noastră, nici în timpurile de fericită amintire ale principilor, nu aveau nici

un fel de jurisdicție nici judele orașului, nici hotnogul, ci am fost direct dependenți de prefectura domeniului sau de provizorul din Alba-Iulia.

De asemenea, este spre marele nostru dezavantaj faptul că evreii din Compania noastră, care se află răspândiți peste tot în țară, nu vor să contribuie cu nimic la taxa anuală pe care Compania evreilor o datorează Excelenței Sale stăpînului de pămînt, baronului György Mártonfi, măritului domn, episcopul Transilvaniei, argumentînd că ei nu locuiesc pe pămîntul domeniului din Alba, deci nu ar fi datori să plătească. Dar, deși nici pînă acum nu au locuit cu toții tot timpul la Alba-Iulia, totuși, fără să se opună ei au contribuit la plata taxei conform părții ce le revenea, știind ei înșiși că pe baza hotărîrilor nobilei țări (*Approbatæ Constitutiones* P. 5. 82²), nu li se îngăduie vreun alt domiciliu în această patrie în afară de Alba-Iulia³. Unii dintre noi însă au trebuit să plece altundeva, fiindcă la Alba-Iulia nu putem subzista cu toții, dar, oriunde am locui și am subzista în Transilvania, domeniul își menține drepturile sale asupra noastră și amintitul domn, stăpînul de pămînt, Excelența Sa dl Episcop, pretinde plata taxei de la noi.

Avînd în vedere cele expuse, avem umilă speranță că Măritul Guberniu Regal va binevoi să țină cont de situația noastră precară și va hotări cu clemență, dispunînd prin emiterea unei patente ca, de acum înainte, domnul jude de Alba să nu aibă nici o jurisdicție asupra noastră, ci, ca și în timpurile de fericită amintire ale principilor, noi să fim dependenți de provizorul domeniului din Alba, și dacă cineva va avea vreo pretenție față de noi să se adreseze Scaunului acelui provizorat. De asemenea, să binevoiți a hotări ca acei evrei din Compania noastră care locuiesc răspândiți peste tot în țară să contribuie la taxa sus-menționată conform părții ce le revine, ori să vină cu toții spre a locui la Alba-Iulia și toate poverile să le suportăm laolaltă în mod egal [...].

Servitorii nedemni ai Măritului Guberniu Regal
Comunitatea evreilor din Alba“

Pe versoul documentului

„Starea cetății nu permite ca orășenii să stabilească vreun monopol asupra vreunui negoț fără dobîndirea unui astfel de drept pe cale privilegiată. Deoarece împiedicarea evreilor în practicarea comerțului liber, precum și luarea cu forță a bunurilor lor sînt împotriva prevederilor drepturilor acordate de stăpînul pămîntului și a privilegiilor fiscale, se interzice ca să fie stingheriți în exercitarea comerțului lor liber ori să fie pîgubiți¹.

Dat de Consiliul Gubernial Regal, 14 decembrie 1720.

Sámuel Köleséri, secretar gubernial“

M.H.J⁹⁹, XVII, p. 174—175 (magh.).

¹ Vezi doc. 53.

² Articolul LXXXII din *Approbatæ*⁸ arată: „Evreilor li s-a permis comerțul liber în această țară [Transilvania] și domicilierea lor în calitate de chiriași, cu condiția să nu aducă prejudicii privilegiilor orașelor și nici altor stări“. (*C.J.H.*³⁰, 1540 — 1848 *évi erdélyi törvények*, p. 237).

Acest articol, adoptat în 1653, a stat la baza reglementării statutului juridic al evreilor din Transilvania atît în secolul al XVIII-lea, cît și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

³ În legătură cu situația evreilor din Alba-Iulia în secolul al XVIII-lea, istoricul M. Eisler arăta printre altele: „Cu toate că în Alba-Iulia nu a existat un ghetou propriu-zis,

totuși evreii locuiau în principal într-o anumită stradă denumită *platea judeorum*, la fel cum și sașii locuiau în *platea saxonum*. Strada evreilor se afla în afara zidurilor orașului, pe domeniul episcopului romano-catolic al Transilvaniei, care avea dreptul de suzeranitate asupra comunității. În schimbul protecției acordate de episcop, evreii plăteau un anumit bir, la care se adăugau diferite taxe, amenzi, daruri ocazionale. Birul era impus global asupra întregii comunități și repartizat pe cap de familie de către conducerea comunității, care răspundea de achitarea întregii sume.

⁴ În 1726, apoi în 1730 comunitatea din Alba-Iulia este nevoită să revină cu noi plângeri. În 1730, evreii scriau Guberniului Regal:

„[...] Din nou sintem nevoiți să aducem cu respect înaintea Excelențelor și Înălțimilor voastre încălcările vechilor noastre libertăți de către Cinstiții domni Judecători și Asesori din Alba-Iulia, deoarece Înălțimile lor, neținând seama de patentă ce ni s-a acordat cu bunăvoință la data de 13 mai 1720, la ultima întrunire a Guberniului regal, nu încetează să ne împiedice în exercitarea comerțului liber cu tutun, noi însă bazându-ne pe patentă Excelențelor și Înălțimilor voastre, pe care chiar acum am și prezentat-o Domniilor lor, am început vânzarea tutunului, ceea ce, observând Domniile lor, ne-au închis prăvăliile, luind de la unii dintre noi baloturi de tutun pe care nu le-au restituit nici până în prezent [...]. Evreii din Alba-Iulia”. (*M.H.J.*⁹⁸, VIII, p. 422) (magh.).

55

[1720 – 1721]. Conscripția¹ populației, inclusiv a celei evreiești, în unele comitate din nord-vestul Transilvaniei.

Comitatul	Evrei	% din totalul populației comitatului
Bihar	70 ²	0,08 %
Solnoc de Mijloc	40	0,17 %
Maramureș	200	0,34 %
Satu Mare	112	0,27 %
Zarand	20	0,08 %
Arad	30	0,57 %
orașul Satu Mare	17 ³	—

Magyarország népessége¹⁰⁰, p. 36—37, 39 (magh.)

¹ Conscripția generală a populației a fost hotărâtă de Dieta din Bratislava în anul 1715. Asemenea conscripții fiscale au fost întreprinse de visteria Imperiului habsburgic cu scopul de a stabili impozitul pe baza averii imobile și mobiliare. Printre cei conscriși erau și evreii; numărul lor crește pe parcursul secolului al XVIII-lea, atât prin imigrări, cât și prin spor natural. Conscripțiile cuprind în majoritatea cazurilor numai *capii de familie*, adică, de cele mai multe ori, bărbații și văduvele fără copii adulți. Demografia istorică, de regulă, înmulțește numărul capilor de familie cu cifra convențională 5 (nr. mediu pentru membrii unei familii), pentru a ajunge la un rezultat apropiat de cifra medie reală a populației.

² Evreii aceștia erau neimpozabili, datorită situației lor materiale precare (vezi *Bihar vármegye*¹⁴, p. 542).

³ Conscripția domeniilor regale din 1696 consemna la Satu Mare (oraș) o casă pentru prepararea berii ținută în arendă de un evreu. După părerea lui Bagossy Bertalan, acesta ar fi primul evreu înregistrat în istoria orașului (*Bagossy, Szatmár-Németi története*⁷, p. 232).

1722, februarie 13, Oradea. Ordin dat de comandantul cetății Oradea, prin care acesta dispune satisfacerea pretențiilor bănești ale evreului Maier față de văduva lui Iacob¹.

„Evreul Maier are de primit de la văduva lui Iacob 61 de florini și 57 de creițari, în afară de taxe și dobânzi.

Din suma de mai sus, de 61 de florini și 57 de creițari, urmează să fie scăzuți 32 de florini.

În schimb, acești 32 de florini trebuie să fie plătiți de domnul Spiro², care urmează să achite zălogul lăsat de vărul lui Maier. Dar dacă dl Spiro nu va plăti acest zălog, încît Maier să-l treacă în contul vărului său, atunci Maier să pretindă direct de la [văduvă] și acești 32 de florini [...].

Oradea, general maior Johan Urban Roser, comandantul orașului³.”

Lakos Lajos, A váradi zsidóság⁹³, p. 48 (germ.).

¹ Lakos L. mai publică un document, datat din 1723, în care se specifică existența unui evreu cu numele de Lázár Simon, bine situat din punct de vedere economic și care solicită spre arendare pe 12 ani cîrciuma orașului, avînsind 2 000 de galbeni în contul unei arezi totale de 15 000 de florini renani. Tranzacția nu se realizează însă și Lázár S. părăsește orașul, în 1726.

Din datele publicate de Lakos L. rezultă totodată și unele aspecte privind situația evreilor din Olosig — suburbie a cetății Oradea. Astfel, în 1729, aici locuiau evrei înstăriți care plăteau impozite la fel ca unii proprietari de case și terenuri sau ca negustorii foarte înstăriți. (Lakos L., *op. cit.*⁹³, p. 83—85).

² Apelativul de „domnul” acordat lui Spiro de către comandantul cetății denotă că el a fost o persoană influentă.

³ Pentru anul 1722, istoricul local Petre Dejeu afirmă că „în Oradea erau 22 de iudei”. Cert este că așezarea evreilor în oraș, în principiu interzisă, era în unele cazuri admisă, așa cum rezultă, de pildă, și dintr-o conscripție datată din anul 1715, care înregistrează un locuitor evreu în orașul Oradea (vezi P. Dejeu, *Inst. cult.*³⁸, p. 46).

1722, februarie 14, Dej. Magistratura orașului Dej interzice stabilirea evreilor în oraș și îngrădește dreptul lor de a comercializa băuturi alcoolice.

„[...] Străinii aduc mari prejudicii locuitorilor orașului nostru, dar mai ales evreii, prin vînzarea pîlincii. Din acest motiv, aceia dintre locuitorii orașului nostru care i-ar găzdui pe acești oameni și mai ales pe evrei și care ar cumpăra de la ei să nu scape fără pedeapsă. În afara zilelor de tîrg aceștia [străinii și evreii] să nu aibă libertatea de a vinde pîlincă și vinars”.

Lukinich Imre, Dés város⁹⁸, p. 17 (magh.).

1722, martie 21, Văscăuți (Bucovina); 1722, mai 5, Hotin. Filip Orlik¹, hatmanul cazac, relatînd despre călătoria sa prin Moldova, amintește de un evreu care i-a schimbat o sumă de bani în monedă turcească, precum și de un alt evreu care l-a vindecat în timpul călătoriei sale.

„21 martie, sîmbătă. Am trecut riul Ceremuș din Polonia² în Moldova și, tocmind o călăuză, am mers o milă bună pînă la satul moldovenesc Văscăuți, al cărui stăpîn este Șerban Flondor. Acolo am poposit noaptea și am dat unui evreu patru galbeni roșii ca să-mi schimbe în monedă turcească măruntă la Sniatyn și să cumpere acolo diferite merinde. Acesta a pornit duminică, 22 mart. de dimineață și nu s-a întors de la Sniatyn decît noaptea“ (p. 164).

„Hotin, 13 [aprilie] M-a invitat la masă rezidentul Țării Românești, dar nu știu ce fel de greșală s-a întîmplat: fie că evreul tîlmaci n-a înțeles ce i s-a spus, fie că sluga aceluia n-a putut să-și îndeplinească însărcinarea, fapt este că nu m-a așteptat“ (p. 168—169).

„5 mai. Am chemat la mine pe evreul care-mi dedea de obicei sudorifere, cînd eram bolnav. Am luat de la dînsul șapte pilule, dintre care trei le-am luat înainte de apusul soarelui, și după un ceas și-au făcut efectul, înainte de miezul nopții am mai luat restul de patru în urma cărora am avut de asemenea efect pînă în ziuă, și lauda lui Dumnezeu, mi s-a făcut mai bine“ (p. 170).

P. P. Panaitescu, Călători poloni¹¹⁵, p. 164, 168, 169, 170.

¹ Filip Orlik (1672—1742) este autorul unui jurnal de călătorie care cuprinde relatări și despre Moldova anului 1722.

² Azi în U.R.S.S.

1723, aprilie 6 și mai 20, Sighet. Adunarea comitatului Maramureș hotărăște supunerea evreilor la plata dării militare.

„Evreii sînt datori să plătească contribuția atît după vitele ce au cît și după semănăturile pe care le-ar avea [...]“.

„Avîndu-se în vedere vremurile grele de acum, evreii trebuie să fie supuși, după puterea lor [economică] și la plata porției“.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., prot. 14, f. 52, 74 (magh.),

1723, iulie 19, Viena. Decretul promulgat de împăratul Carol al VI-lea¹ prin care se interzice evreilor din Ungaria și din Partium să mențină în arendă vămile².

„[...] 2. iar împotriva acelor care se vor opune și care nu vor admite aceste desființări și dislocarea evreilor de la vămi fiscal regal, pe baza pedepsei prevăzute în articolul 12 al legii din 1566, să le poată deschide procedură judiciară în fața juzilor din diferitele comitate³.

4. Și pînă cînd [...] potrivit articolului 91 [din 1647 — n. red.]⁴, evreii nu vor fi dislocați de la toate vămile, pînă atunci în acele locuri nimeni să nu fie dator să plătească taxă vamală”.

C.J.H.³⁰, 1657—1740 évi törvéncikkek, p. 578—579 (magh.).

¹ Carol al VI-lea, împăratul Sfîntului Imperiu Roman de Națiune Germană (1711—1740).

² Evreii funcționau la punctele vamale în calitate de arendași ai vămilor.

³ Paragraful 1 al acestei legi prevede desființarea tuturor punctelor vamale terestre din interiorul regatului.

Legea prevedea sancțiuni împotriva acelor care pretind taxe vamale ilegale sau prea ridicate, care nu întrețin drumurile și podurile: amenzi în valoare de 100 și respectiv 200 de florini, iar recidiviștilor confiscarea averilor lor imobile (*idem*, 1526—1603 évi törvéncikkek³⁰, p. 540—541).

⁴ Paragraful 8 arată: „[...] cu acest prilej se reîntărește articolul 15 din 1630 în virtutea căruia: evreilor, „întrucît nu se bucură de drepturile acestei țări și sînt infideli și complet lipsiți de conștiință, din momentul cînd se vor încheia lucrările acestei Diete nimeni să nu le mai acorde vămi în arendă și cei care vor proceda altfel sînt pasibili de pedeapsă, pierzînd dreptul la perceperea vămilor” (*idem*, 1603—1658 évi törvéncikkek³⁰, [p. 482—483].

1723, noiembrie 1, Carei. Contele Sándor Károlyi¹ încheie contract cu chiriașii evrei din casele lui. În document sînt specificate atît drepturile acordate de conte evreilor, cît și obligațiile asumate de evrei față de stăpînul lor.

„Eu, Sándor Károlyi [...] dau de știre, tuturor celor cărora li se cuvine, prin această scrisoare a mea, că în orașul meu, Carei, din nobilul comitat al Sătmarului, am încheiat un contract și m-am înțeles cu evreimea așezată și stabilită în cele zece case ale mele construite pentru ea, cît și cu cei care stau în berăria mea, și anume cu arendașul evreu Mihály, Jakab Hirschel,

Jakab Salamon, Leiba Aron, Baba Evreul, Simon Isák, Abraham Salamon, Isák Abrahám, Joseph Lázár și Moyses Evreul, pentru anul care începe cu 1 ianuarie 1724 și pînă la 1 ianuarie 1725, în următoarele condiții și puncte:

1. Avînd în vedere că evreimea care locuiește în cele zece case ale mele împreună cu amintitul arendaș evreu, Mihály, s-au obligat la plata de 300 de florini renani pentru anul amintit, eu, sus-menționatul, le-am acordat, potrivit autorității și puterii mele de stăpîn, permisiunea ca să posedे și să folosească acele zece case din proprietatea mea, în așa fel încît în acele case să poată practica obișnuitele lor activități în mod liber și am îngăduit să țină circiumă cu vin evreiesc, sub pedeapsa de 500 de florini dacă vor vinde altfel de vin (localnicilor, celor care vor veni din alte părți, străinilor ori călătorilor în trecere prin aceste locuri); de asemenea, le-am permis să țină o măcelărie, pentru care ei vor da în plus două chintale de seu, și — dacă stăpînul va dori iar evreii vor tăia carne frumoasă — partea posterioară a animalului respectiv va fi dată curții stăpînului.

2. Pe lîngă aceasta, pentru a-și putea instrui copiii, le voi construi și le voi da școală, de asemenea le voi da un cimitir potrivit, pentru care ei sînt datori cu cei 300 de florini de argint bun mai sus menționați și cu cele două chintale de seu topit pe care să le livreze stăpînului, iar dacă s-ar descoperi că în afară de vinul evreiesc ar da sau ar vinde în taină sau deschis vin străinilor sau localnicilor cu jumătatea, cu cibla, cu ciubărul (vadră), în cazul prinderii asupra faptei, să fie pedeșiți cu toții cu 500 de florini, pe care toată Compania evreilor va fi datoare să-i plătească, iar dacă nu vor plăti atunci suma să fie încasată prin executarea forțată a bunurilor lor care vor fi găsite.

3. La cererea lor, am mai permis, în numitul meu oraș, evreilor mai sus menționați, ca, în cazul unor neînțelegeri, certuri, învrăjbiri sau probleme judiciare, alegîndu-și judele lor, mai întîi să se judece între ei, conform legilor evreiești, cu condiția însă, dacă se dă o pedeapsă care depășește suma de 12 florini, atunci să mi se aducă la cunoștință, rezervîndu-mi dreptul ca recursul să se facă la Scaunul meu de judecată. În schimb, ei sînt datori să-mi ofere tot felul de mirodenii bune care se cuvin de sărbătorile cortului, plătind și o anumită sumă în bani; de asemenea, fiecare evreu este obligat să dea cite o gîscă grasă de ziua Sfîntului Martin².

4. Și dacă bunul Dumnezeu mă va ajuta să ridic mai multe case și în ele, în afara evreilor sus amintiți, se vor așeza și stabili mai mulți evrei, atunci pentru fiecare casă sau cămăruță ei vor fi datori să-mi plătească, fiecare separat, o taxă anuală de cite 15 florini renani. Acei evrei care se vor stabili în afara caselor mele special construite pentru ei, în casele altor nobili sau locuitori, dar aflați sub oblăduirea mea, sînt datori să-mi plătească pentru această protecție, anual, cite 5 florini renani.

Și dacă se vor achita de aceste obligații, și eu promit și mă oblig să-i iau, pe baza acestei scrisori, sub protecția mea și să le asigur, în orice împrejurare, exercitarea liberă a drepturilor amintite. De aceea, mai adaug că, dacă vreunul ar ara și ar semăna vreun pămînt ce-mi aparține, acela este dator să dea nonă, și nimeni să nu îndrăznească să plece — sub pedeapsa confiscării averii sale — fără cunoștința mea sau a personalului meu, iar dacă va da taxă și va achita datoriile, este liber cu îngăduința mea, să plece cu toată averea sa.

Am dat această scrisoare semnată cu propria-mi mină și am întărit-o cu sigiliul meu pentru a sublinia și mai mult valabilitatea contractului.

Semnat în cetatea Carei, la 1 noiembrie 1723.

Contele Sándor Károlyi m.p.⁴ L.S.

Pe versoul documentului nota lui S. Károlyi:

„Acest contract rămâne în vigoare și în anul 1725, cu toate punctele și subpunctele sale, fiind confirmat de mine.

Sándor Károlyi

Carei, ziua 28 mai a anului 1725⁴.

Urmează zece semnături evreiești:

Țvi Hirsch Traini

Naom³ Slomo ben Josef Katz

Naom Slomo Katz din Brodi

Naom Aharon Leib ben Harav Moșe

Naom Țvi [...] Simon Halevi

Naom Abraham ben Harav Ițhak

Naom Eliezer Aharon ben Harav Josef

Naom Moșe ben Harav Ițhak

Nathan Chaim denumit [...] ben Nathan

Naom Zanvil ben Kohen Moreno Rav Reuben

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 382—383 (magh.).

¹ Contele Sándor Károlyi (1669—1743), comite suprem de Sătmar. În 1723 devine consilier intim al împăratului Carol al VI-lea.

² La 11 noiembrie.

³ De acord.

(Contractul a fost reinnoit la 1 ianuarie 1731, tot la Carei. Vezi M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 424—426).

62

1724, martie 1, Constantinopol. Dintr-o scrisoare a lui Daniel de Fonseca adresată lui Jean Leclerc¹, rezultă cât de strinse erau legăturile sale cu domnitorul Nicolae Mavrocordat.

„[...] am trimis scrisoarea D-voastră Înălțimii Sale Principelui Valahiei și Măria-Sa mi-a comunicat că vă va răspunde prin Viena. Primesc scrisorile sale aproape la fiecare cincisprezece zile [...]”.

A. Pippidi, *Hommes et idées*¹²¹, p. 244 (fr.).

¹ Jean Leclerc funcționa atunci ca profesor de istorie eclesiastică la seminarul Remonstranților de la Amsterdam (*ibidem*).

1724, martie 20, București. Despa Popeasca, nora fostului mare vistier Cârstea-Ghidul, vinde fostului staroste Șerban cinci prăvălii situate în mahalaua bisericii Grecilor, pe ulița ce merge la Curtea domnească, pentru 300 de taleri vechi. În această mahala ținea prăvălie și „Sora ovreaica“.

„Adecă eu Despa Popeasca, nora Cărstii Ghidul biv vel vistier, dat-am zapisul mieu la mîna dumnealui jupîn Șerban biv staroste. Precum să să știe că rămîindu-mi mie și copiilor mei cinci prăvălii aici în București de la răposatul boiariul meu, feciorul Cărstii vistier, care prăvălii sînt în mahalaoa bisearicii Grecilor, pe ulița ce merge la Curtea domnească, însă din casa Sorii ovreaicii pînă în Ulița Brădeanul, le-am stăpînit cu pace pînă acum. Iar acum vrînd să răscumpăr niște moșie din Popești ce-au fost a frățîne-mieu Fierăi postelnic de cumpărătoare [...] de a mea bună voie le-am vîndut dumnealui tocmindu-le drept bani gata taleri trei sute vechi [...]“.

Potra, Doc. oraș. București ¹²², p. 303—304.

1724, aprilie 25, [Sighet]. Locuitorii satului Biserica Albă¹ protestează în fața Scaunului de judecată al Comitatului Maramureș împotriva pretențiilor unui evreu din satul lor, căruia, în anul 1723, i s-au furat cazanele de fiert țuică. Ei arată că l-au predat pe răufăcător autorităților, deci evreul să se răfuiască cu el.

„Locuitorii satului Biserica Albă, toți la un loc, protestează în fața respectabilului și nobilului comitat, împotriva următoarei decizii de cercetare date în legătură cu acea întîmplare din anul trecut, 1723, cînd unui evreu din satul lor i s-a furat cazanul de fiert țuică: avînd în vedere că furtul s-a întîmplat în satul lor, potrivit art. 1, partea a III-a, titlul 34 din Approbatae Constitutiones, în termen de 15 zile, ei sînt datori ori să predea tilharul, ori să plătească păgubașului cît spune [el sub jurămînt] că i se cuvine. Potrivit acestei decizii, locuitorii satului arată că ei l-au prins și l-au predat pe tilharul care a furat cazanul, în mîinile domnilor dregători ai comitatului. Deci, predînd tilharul, locuitorii din Biserica Albă arată că, întrucît ei au îndeplinit cele prevăzute în lege, nu pot accepta, sub nici o formă, să plătească

pagubele declarate, sub jurământ, de evreul păgubaș, ci evreul să ceară să fie despăgubit de răufăcătorul Mussa György [...]

Locuitorii satului doresc ca acest protest să fie trecut în protocoalele nobilului comitat și să li se elibereze o copie autenticată”².

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., f. 120 (magh.).

¹ Azi în R.S.S. Ucraineană, Reg. Aut. Subcarpatică.

² Întrucît Mussa Gy. a respins acuzația că ar fi furat cazanul evreului, el i-a dat în judecată pe săteni pe motivul că l-au învinuit pe nedrept. Procesul a fost judecat la 29 iunie 1724. Cu acest prilej, reclamantul Mussa Gy. a arătat că „atunci cînd a avut loc căutarea vinovaților, au fost chemați sub peceti toți locuitorii satului Biserica Albă, ca să jure că nu știu nimic de furtul acelor vase de aramă și al căldării pentru făcut bere, și că nimeni nu a comis acel furt dintre ei, și ei ar fi fost gata să facă jurământ dacă li s-ar fi admis [...] În jurul zilei de 6 februarie, din proprie inițiativă, fără nici un motiv serios, inculpații au atacat terenul și casa nobiliară a reclamantului [...] și fără să vadă sau să știe ceva sigur de vinovăția reclamantului, neținînd cont de libertatea lui nobiliară, nici de protestele sale, și fără nici o însărcinare oficială sau act legal, l-au prins pe reclamant și, asemenea unui răufăcător notoriu, l-au pus în închisoarea nobilului comitat”. La cele arătate de reclamant urmează replica însărcinatului legal al sătenilor, Fogarasi Michael, care explica astfel poziția inculpaților: „[...] Din cauza altor nenumărate furturi de tot felul, acte singeroase, bătăi, amenințări cu moartea, și din cauza vieții sale imorale de zi cu zi, avînd destule dovezi în minile noastre, noi, inculpații, dorim ca partea reclamantă, pe baza articolului 2, partea a III-a, titlul 47 din Approbatae Constitutiones, să fie pedepsită”. Decizia Scaunului de judecată suna astfel: „[...] Inculpații au avut intenția să aducă mai multe dovezi împotriva reclamantului, dar fiindcă din spusele și mărturiile unor martori rezultă că tot satul a făcut conspirație împotriva reclamantului și l-a predat de comun acord cu ocazia cercetării, [...] de aceea în urma cercetărilor întreprinse acum, [se hotărăște] ca paguba, adică 130 de florini, pentru care însuși evreul a făcut jurământ, să fie imputați pe jumătate reclamantului și pe jumătate inculpaților”.

Deci s-a aplicat legea întocmai (*ibidem*).

65

1724, iunie 14, Iași. Mihai Racoviță¹ judecă pricina dintre doi negustori pentru un teren ce fusese cumpărat de la un evreu; terenul se învecinează cu dughenele altui evreu, pe „podul Hagioaiei”, ceea ce atestă, încă de la acea dată, o concentrare evreiască în zonă.

„Io Mihai Racoviță Voevoda, bojiu milostiu gspdri zemli Moldavscui, facem știre cu aciasta carte a domniei miali, precum sau părăt de faț innainte domnii miali și a tot svatul nostru Ioniț năgușitorul și cu Ștefan ficiorul lui Constantin-Arbănașului ciau fostu călăraș de Țarigradu pentru un loc giurmătate de dugan loc stărpu ce esti pi podul Hagioaia din gios de locul lui Constan[tin] Arbănașului până în dughenile lui Dănil jidovului care locu l-au cumpărat Ioniț de la Avram jidov dreptu 60 lei bani vechi de doi ani, și lui Avram jidov, i-au fost cumpărătu de la un Nastasie părălab [...]”².

¹ Mihai Racoviță, domn al Moldovei (în a doua domnie: 1715—1726).

² Actul provine de la C. Sava, staroste de blănari și proprietar de imobil pe „podul Hagioarei”.

66

1724, noiembrie 4, [Silistra]. Evreul Leurnez, din Silistra, cum-părînd sare de la Slănic, dă un zapis pentru 10 taleri, în vederea stingerii unui litigiu.

„Scrisoarea mea la mîna dumnealor căm[ă]rașilor ot Slănic, precum să s[ă] știi că, dîndu eu bani la domnelui boerul Portaru precum să s[ă] știi că am fostu dat eu la dumnealui Portarul, pentru sare ca s[ă] iau de la Slănic oc[ă] 71 000 și domnelui Portarul au scris cămăraș[ilor] de la Slănic precum n-am dat eu acolo tl. 10, ci să-m oprescă sare pentru acei ban[i], și văzîndu eu așa, le-am dat scrisoare mea, că, de nu vor fi banii daț la Portaru, și va f[i] lipsă, să aibu a dare iar eu dumnelor, ca să s[ă] plenească ace[i] ban[i]. Aceasta scriu ca să creaz[ă].

Noem[vrie] 4, l[ea]t 7233” [iscălitură evreiască].

N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, XII, p. 25.

67

1724, noiembrie 19, Alba-Iulia. Consiliul municipal din Alba-Iulia atestă că familiile evreiești existente în oraș s-au pauperizat datorită comerțului deficitar cu turcii.

„Noi, judele primar și ceilalți senatori precum și juratul notar al orașului liber Alba-Iulia, prin cele de față dăm de știre și facem cunoscut tuturor căroră li se cuvine că noi, fiind adunați și înștiințați, am fost rugați de către comunitatea evreiască de aici din [Alba] Iulia ca să le dăm adevărarea și informarea noastră deopotrivă conștiincioasă despre starea ei adevărată de acum și a bunurilor membrilor ei. La această rugăminte de legiuită cuviință dăm dovadă că acești evrei din Alba-Iulia, care numără în total numai șapte familii — cu excepția a una-două familii —, cu toții s-au înglodat într-atît în datorii față de turci¹, încît se tem că în zilele următoare va veni asupra lor o execuție silnică și, dacă acest lucru se va întîmpla, cu toții vor decădea în situația cea mai disperată. De această teamă trei au și

fugit deja spre un loc necunoscut. În afară de aceasta, aici la Alba-Iulia locuințele lor modeste, cu prăvălii și altele necesare traiului, pe care le posedă, necesită, desigur, mari cheltuieli, niciodată nu au fost supuse taxei, dar, după multe vexațiuni, întemnițări și schingiuiuri, au fost supuși la plata forțată a taxei [...] în timpul ilustrului domn (odihnească-se în pace) Ignatius Haan². De cele declarate garantăm prin credința noastră creștinească³.

Dat la Alba-Iulia la 19 noiembrie 1724.

Sub pecetea noastră autentică L.S. Dat din senat de Illés Brán, notarul jurat al orașului Alba-Iulia“.

M. H. J.⁹⁹, VIII, p. 395 (lat.).

¹ Privilegiul dat evreilor de principele Gabriel Bethlen, la 18 iunie 1623, stipulează, printre altele: „Li se îngăduie fiecăruia dintre ei indeletnicirea cu comerțul, plecarea dincolo de hotarele țării pentru aducerea diferitelor mărfuri din Constantinopol și scoaterea lor din ținuturile noastre“ (*I. M. E. R.*⁸⁰, p. 90).

² Ignátz Haan (mort în 1722), consilier al Camerei Aulice, comisar principal imperial al Transilvaniei pe lângă tezauriatul provincial.

³ Guvernul Transilvaniei dispune la 6 decembrie 1724 ca originalul scrisorii privilegiale date evreilor din Alba-Iulia (vezi nota 1) să fie înmănat Consiliului municipal din Alba-Iulia. Amintitul privilegiu nu le dă însă dreptul să fie scutiți de taxe (*M.H.J.*⁹⁹, VIII, p. 396).

68

1725, iulie 13, [Sighet]. Decizia Scaunului de judecată al Comitatului Maramureș cu privire la expulzarea evreilor de pe teritoriul comitatului în termen de 15 zile.

„Întrucît creșterea numărului evreilor în acest nobil comitat a provocat, de la bun început, o mare nemulțumire în rîndul locuitorilor săraci, nemulțumire manifestată mai ales pe timpul cît se ducea lipsă de cereale, și pornind și de la alte considerente, s-a hotărît în unanimitate [...] ca în termen de 15 zile, fiecare pretor să-i expulzeze pe evreii din plasa lui, indiferent sub protecția cui s-ar afla ei, iar dacă totuși vreun stăpîn de pămînt s-ar opune expulzării lor, atunci să fie scoși cu forța de către dregătorii comitatului. După ce această propunere va obține acordul iluștrilor domni, conducători ai comitatului, se va trece la aplicarea ei în practică“¹.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., f. 171—172 (magh.).

¹ La 28 august 1725, Scaunul de judecată consemnează în protocoalele sale greutățile întâmpinate în aplicarea acestei decizii: „Trebuie să se scrie cu plecăciune preamăritului Consiliu Regal Locotenențial că, în virtutea decretului adoptat, adunarea generală [a comitatului] a decis expulzarea evreilor. Astfel, ei au fost expulzați din două plăși ale noastre, după care însă au fost primiți în domeniul Majestății Sale, iar de acolo funcționarii fiscali nu vor să-i expulzeze. Și, drept urmare, nici funcționarii din Domeniul de Jos, nici domnia sa domnul comandant nu vrea să-i expulzeze. Acești evrei însă, spre necazul locuitorilor săraci din comi-

tat, se înmulțesc continuu și în cazul în care cei săraci adună ceva avere, aceasta este acaparată de evrei" (*ibidem*, f. 188).

Prima prevedere cu privire la expulzarea evreilor de pe teritoriul Maramureșului datează din 3 iulie 1691 (vezi *I.M.E.R.*⁸⁰, I, doc. 175). Evreii însă au reușit să-și mențină existența pe acest teritoriu atît după decizia din 1691, cît și după aceea din 1725 (vezi și doc. 55 și 210). Această situație denotă că în legătură cu atitudinea față de evrei au existat și în acea vreme poziții divergente, multe determinate de interese de ordin economic.

69

1725, iulie 26, Botoșani. Printre „oamenii buni“, martori la o vînzare de pivniță, figurează și doi evrei: David și Leiba.

„Irina Tănăsoe, fata Dabijăi“, cu fiii ei, „făcuț[i] cu cela bărbat“, vinde o pivniță „lui Pavăl feciorul lui Hagi Bărbiiariul“, în hotar cu protopopul Gavril. „Am întrebat pe tată-mieu ș[i] pe frații mei ca să o cumpere“. Marturi: mulți boiari și oameni bun[i], tîrgoveți ș[i] de la țar[ă].

Iscălesc: „Vas[i]le Funar, Păntelii croitor, Chira croitor, Sandu a Fulorii, David Jid., Leiba Jid., S[a]ndul sin lu Gligori, Usulu sin Pres-corniții [...], Mihălaș Post. Vor. martur, Ghiorghei Com[i]s, Gavril Botezatul, Gavril Cărstian, Toder Stihii, Ion Stihii“ (ș.a.).

N. Iorga, Studii și doc.⁷³, VII, p. 121—122, nr. 1 (regest).

70

1726, ianuarie 30, [Sighet]. Scaunul de judecată al Comitatului Maramureș hotărăște ca pieile de animale sălbatice să fie vîndute evreilor numai cu aprobarea oficialităților.

„Prin prezenta s-a decis ca de acum înainte, dacă țăranii găsesc piei de vulpe sau de alte animale sălbatice, dacă le dau evreilor, fără știrea oficialităților, să fie amendați fără milă cu prețul pieilor, ori de cîte ori se întîmplă“¹.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., f. 203 (magh.).

¹ Măsura este menită, printre altele, să împiedice răspîndirea turbării, molimă răspîndită mai ales prin vulpi turbate.

1726, mai 18, București. Prin diata sa, Iordache dispune modul de împărțire a banilor depuși la Iuteșa evreica.

[...]

„[...] eu, Iordache, feciorul lui Ion Botezat, am socotit mai înainte, pînă a nu mă cuprinde sfîrșitul vieții mele și pînă îm[i] sînt mințile întregi și sănătoase, să fac dieată și să dovedesc gîndul meu către moștenitorii miei cei aleși [...].

Dator sînt: lui Gavrilă vornicul tl. 10 [...] mai sînt Neculcii ot Gherghiță, tl. 4 [...] mai sînt lui Tănase de la prăvăliea lui Pandazi tl. 6 noi [...].

Preoților de la Scaune să li se dea tl. 3 [...]

Să s[e] dea 4 sîrindare: 10 tl. la Mitropolie, 10 tl. la Sți. Gheorghe... [...]

Sînt tl. 100 la Iuteșa ovreaica bani gata, dentr'aceia să s[e] ia ca să s[e] facă toată treaba [...]

Mai 18 din 7234“

Ionașcu, Documente bucureștene⁶⁷, p. 114—115.

1726, noiembrie 13, Sibiu. Comandantul trupelor austriece de ocupație¹ și, totodată președinte al organului administrativ, generalul Tigl, ordonă lui Pricop, slujbaş cameral, să-i impună pe evrei la o dare anuală.

„Evreii care se află în Valahia² trebuie să contribuie proporțional³ la taxa anuală cuvenită Cămării [imperiale] pe care domnul inspector să o stabilească împreună cu ei și despre care să se raporteze aici“.

C. Giurescu, Mat. pentru ist. Olteniei⁵⁵, II, p. 133 (germ.).

¹ La 21 iulie 1718, prin tratatul de la Passarowitz, Oltenia trece sub stăpînire Imperiului habsburgic. Restituirea are loc în urma păcii de la Belgrad (18 septembrie 1739).

² Prin Valahia se înțelege, aici, Oltenia.

³ În raport cu numărul lor.

1726, înainte de 4 decembrie, Alba-Iulia. Compania evreilor din Alba-Iulia solicită guvernatorului Transilvaniei¹ respectarea libertăților acordate pentru a face comerț, încetarea samavolniciilor administrației și dreptul de a fi judecați fie de instanță proprie, fie de episcopul de Alba-Iulia.

Dispoziția Guberniului pune din nou Compania evreilor sub jurisdicția episcopului romano-catolic din Alba-Iulia.

„Mărite Domnule Conte, guvernator al Transilvaniei și Mărite Guberniu Regal [...].

Prosternându-ne cu smerenie [...] sîntem nevoiți prin această suplică a noastră să aducem la cunoștință următoarele: Excelența Voastră [...] își amintește că acum un ă n ați binevoit, prin patentă, să ne acordați libertatea comerțului, care patentă, deși mai este în vigoare, totuși acum, cine știe din care motiv, Magistratul de Alba-Iulia ne oprește de la comerțul de pește proaspăt; în ceea ce privește Mărita voastră patentă [...] privind fierberea palincii [...] noi deoarece cerealele sînt scumpe, nu le-am fierbe deloc, ci, fiind negustori, le-am aduce spre vînzare din altă parte, dar nu ni se permite să facem comerț cu ele; pentru care rugăm cu umilință Excelența Voastră [...] să dispună ca pe baza patentei, încă în vigoare, să ne putem exercita comerțul liber. Înștiințăm, mai departe, cu mare umilință [...] că noi, cu toate că avem Compania noastră și jurații Companiei noastre, care ar putea să-i pedepsească pe cei acuzați și vinovați din cadrul Companiei noastre, cu toate acestea, spre marea noastră jignire și pagubă, dacă cineva dintre membrii Companiei noastre se face vinovat în vreun fel, el este pedepsit, suferă vexațiuni și mortificări din partea slujbașilor locali. Fapt pentru care rugăm cu umilință pe Excelența Voastră [...] să binevoiască a stabili ordine în ceea ce ne privește și prin aceasta să remedieze nenorocirile și jignirile la care sîntem supuși, ca să nu suferim vexațiuni și mortificări pentru orice lucru mărunț, iar dacă oficialii Companiei noastre nu pot îndrepta neînțelegerile dintre membrii Companiei noastre, atunci aceștia din urmă să poată apela pentru rezolvarea situației lor la oficialii Excelenței Sale Domnului Episcop, pentru care sperăm și dorim că veți da o decizie ulterioară, grație Excelenței Voastre și Măritei Gubernii Regale.

Servitorii nedemni și umili ai Excelenței Voastre și ai Măritei Gubernii Regale,

Compania evreiască din Alba-Iulia“.

Pe verso. „I se poruncește judei de Alba-Iulia să nu-i mai hărțuiască pe evrei, ei fiind sub jurisdicția Excelenței Sale Domnului Episcop. Cei care sînt lezați să apeleze la stăpînul de pămînt

Dat la Cluj, la 4 decembrie 1726 [...]

Sigismund Kun, secretar al guberniului“.

M.H.J.⁹⁹, XVII, p. 190—191 (magh.).

¹ Sigismund Kornis (1713—1731).

74

[1726, Moldova]. În urma unei înscenări, evreii din Onițcani sînt învinuiți de omor ritual; Mihai Racoviță, domnul Moldovei, ia măsuri samavolnice împotriva lor, întemnițîndu-i; ulterior este gata să-i elibereze pe cei învinuiți pe nedrept, contra unei sume fabuloase. Evreii găsesc însă ajutor în persoana lui Rafail, furnizor principal al Marelui Vizir¹.

„Într-acest an [1726] s-a întimplat un lucru ciudat în Moldova, așa că n-am vrut să-l trec sub tăcere, ca să rămînă scris pentru generațiile următoare. Evreii care locuiesc în tîrgul Onițcani din ținutul Orhei au furat în ziua Paștilor un copil, cam de cinci ani, și l-au pus într-o pivniță, unde s-au adunat alți evrei. Ei au adus acolo [precum au mărturisit pe urmă] o albă cu apă caldă de au scăldat copilul. Apoi au legat cu ață membrul său genital la prepuț și după ce au cusut și anusul cu ac și ață, l-au pus gol într-o puțină, au deschis vinele de la brațe și picioare, l-au împuns și în alte părți cu sula și au jupuit pielea de pe frunte (după cum s-a văzut cînd l-au adus, din porunca lui Mihai vodă, la biserica sfîntul Nicolae și l-au îngropat) și așa sîngele se scurgea din tot corpul lui în puțină în care era și puțină apă. După ce s-a scurs sîngele din trupul copilului și a murit, l-au scos și l-au dat în mîinile unui alt evreu ca să-l arunce pe cîmp, dîndu-i pentru osteneala lui trei galbeni. Acesta a pus cadavrul într-un cărucior și l-a dus pe cîmp, unde l-a aruncat învelit într-o piele de oaie. Sîngele l-au împărțit, punîndu-l în butoiașe, și l-au trimis marelui haham din Cracovia și hahamului din Dubăsari, iar un butoiaș cu sînge l-au îngropat în pivniță, spunînd că este vișînată².

Tatăl și mama copilului, care eră singur la părinți, umblau căutîndu-l pe la toate casele satului, de simbăta mare, de cînd dispăruse, gîndindu-se că poate a rămas pe undeva sau poate că l-a luat vreun turc sau tătar, cum obișnuiau ei să fure oameni, și l-au dus la Bender. Ei întrebau pe vecinii și consătenii lor, dar negăsindu-l au pierdut orice nădejde. În luna din săptămîna luminată însă, venind cîțiva țărani din satele lor la zisul tîrgușor, au găsit copilul pe cîmp, lingă drumul cel mare, și luîndu-l, l-au dus la Onițcani și l-au arătat. Cum l-au văzut oamenii, l-au recunoscut. Părinții lui, prinzînd de veste, au alergat într-acolo și văzîndu-l boceau pentru moartea

lui cea nedreaptă. Atunci vornicul a anunțat pe serdarul Lupu, care, fiind acolo aproape, s-a dus și l-a văzut. Toți locuitorii, clerici și laici, împreună cu serdarul, au bănuțit imediat că este o faptă a evreilor. Îndată serdarul a prins pe cei mai de vază evrei, împreună cu nevestele lor, și i-a închis, anunțând în același timp și pe domn de această întimplare. A doua zi serdarul a început să-i bată; mai întâi pe acela care a aruncat copilul pe cîmp, pe urmă pe nevasta aceluia în casa căruia s-a petrecut fapta și apoi toți au mîncat bătaie. La început au tăgăduit, pe urmă însă, după cîtva timp, a mărturisit acela care îl aruncase pe cîmp, spunînd că acest lucru l-au făcut doi dintre ei în casa celui de-al treilea și apoi l-au plătit pe el ca să arunce cadavrul. Așadar, acești patru au fost trimiși îndată cu menzil la domn, după cum era poruncă, împreună cu nevestele și copiii lor. Cum au sosit la curte, au fost închiși, iar peste noapte domnul i-a cercetat pe fiecare în parte. Trei dintre ei au mărturisit, numai stăpînul casei în pivnița căruia s-a făcut nelegiuita faptă, mai tăgăduia. A doua zi dimineată, domnul a făcut divan și a chemat pe toți evreii din Iași, și pe turci, și pe boieri, mici și mari, și i-a întrebat de față cu ei. Cei trei au spus iarăși în auzul tuturor, ca și mai sus, cum s-au petrecut lucrurile, și au mărturisit cum i-au luat sîngele, arătînd și sulele cu care l-au înțepat, trei înfipte într-un minier de lemn și niște ciudate cuțite și brice cu care au săvîrșit această nelegiuită taină a lor, precum spuneau, din porunca hahamului Cracoviei, pentru ca să ungă cu acest sînge pleoapele noilor născuți ai neamului lor, precum și pragurile ușilor și să facă aghiazmă evreiască, pe care o pun în azima lor și o mănîncă din superstiție. După ce vinovații au mărturisit acestea, domnul le-a zis evreilor care erau de față: «Vedeți și auziți!». Iar evreii au răspuns: «Să primească răsplată după fapta lor».

Domnul nu i-a ucis atunci, cum trebuia să facă, ci i-a închis în temniță, iar armașul Panaiotachi a făcut din scînduri o tribună înaltă, puțin mai jos de finărie, lîngă sinagoga lor, și a pus acolo pe sus-zii evrei dezbrăcați. A mai adus acolo o albie cu apă caldă și copilul gol al hahamului, în casa căruia s-a petrecut fapta, care copil era și el tot de cinci ani. Atunci armașul Panaiotachi împreună cu baș-buluc-bașa Gheorghe au spus evreilor: «Scăldați acest copil», iar ei l-au scaldat. Apoi au adus sulele și punîndu-le în mîinile tatălui copilului i-au spus: «Înjunghe-ți copilul!». Deoarece el nu voia să facă acest lucru, îl amenințau cu moartea. Atunci evreul a chemat pe buluc-bașa și i-a șoptit ceva la ureche și acesta a chemat la rîndul său pe Panaiotachi; se vede că i-a spus cîte pungi dă evreul, dar Panaiotachi nu a rămas mulțumit cu suma făgăduită. Au adus iarăși peste puțin sulele și le-au pus din nou în mîinile lui ca să-și înjunghie copilul și îl băteau ca să facă acest lucru. El nu voia și a chemat iarăși pe buluc-bașa și i-a șoptit ceva la ureche, și acesta s-a dus la armaș. Acest lucru a durat multă vreme, pînă ce el au făgăduit atît cît voia el și domnul³. Pe urmă, către seară, au fost iarăși închiși, pentru ca să pregătească banii, dar pînă să găsească suma trebuincioasă, au trecut multe zile. Între timp însă a sosit la Constantinopol evreul pe care îl trimiseseră ei îndată ce au fost prinși și a înfățișat cele petrecute primului negustor al marelui vizir, care și el era tot evreu. Din acest fapt se vede că erau adevărate cele spuse și că ei erau vinovați, dar tăgăduiau și au recurs la acest negustor ca să îndrepte greșala lor cu ajutorul Porții. În acest sens, Mihai vodă a primit un firman, în care i se porunceă să libereze pe evrei

și i-a lăsat, fără ca ei să dea banii. Astfel, ei s-au păgubit numai cu ce au dat armașului, postelnicului și doctorului Caragea, și s-au întors la casele lor. Dar evreii n-au rămas mulțumiți că au scăpat; ei spuneau că li s-au luat multe lucruri din casele lor. În acest scop, același negustor a trimis pe Sari Mehmed-aga cu firman, de a scos lucrurile lor de la sus-zisul serdar și le-a înapoiat.

Pricina pentru care negustorul Rafail a ajutat pe evrei cu atîta rîvnă a fost faptul că Mihai vodă nu i-a îndeplinit rugămintea, căci el îi trimisese îndată lui Mihai vodă o scrisoare, rugîndu-l să treacă cu vederea acest lucru pentru el și să lase pe evrei. Domnul însă a făcut contrariul, a scris la Poartă și a pîrit neamul evreilor, ca să-i păgubească de bani. El a scris că pe timpul marelui vizir Gin Ali-pașa, cu unsprezece ani în urmă, evreii făcuseră același lucru la Constantinopol cu un copil de turc, pentru care zisul mare vizir a spînzurat trei evrei. Atunci ei au făgăduit acelui mare vizir al împărăției să plătească împărăției, drept pedeapsă, o mie de pungi, dacă vor mai face și altădată ceva asemănător pe pămîntul împărăției.

Toate acestea Mihai Vodă le-a pătît din pricina lăcomiei sale de bani, căci n-a arătat rîvnă pentru legile dumnezeiești, și n-a chibzuit bine sfîrșitul faptei sale. După cîteva zile i-a sosit mazălirea⁴.

Cronica Ghic.³³, p. 238—245.

¹ Ambasadorul Franței pe lângă Înalta Poartă relatează astfel despre această întîmplare petrecută la Onițcani: „Domnitorul Moldovei a reinviat o veche născocire împotriva bieților evrei, scoasă la iveală de atîtea ori de către spoliatori. Evreii din principatul [Moldova] au fost acuzați că ar fi omorît un copil grec pentru a-i pune sîngele în azima lor și sub acest pretext, ca un nou Attila, le-a distrus sinagogile, le-a ars cărțile, i-a bătut la tălpi pe preținșii criminali și i-a pus pe toți să plătească sume mari de bani. Acest domn nu ar fi trebuit să ignore faptul că învinuirea de omor ritual nu mai este crezută astăzi de nimeni în țările civilizate și dacă el ar fi cunoscut puțină istorie atunci ar fi știut că acuzația de omor ritual fusese folosită pentru prima dată în istorie de către romani împotriva creștinilor” (Hurmuzaki⁶⁴, I/1, p. 455).

² Se știe că religia mozaică prevede pedeapsa cu moartea pentru orice evreu care comite un asasinat. Învinuirea potrivit căreia evreii ar comite asasinat din mobiluri rituale a fost născocită, pentru prima dată, în secolul al XII-lea și deși probe judiciare n-au putut fi aduse niciodată în acest sens acuzația a persistat de-a lungul istoriei, pînă în pragul secolului al XX-lea (*Jüd. Lex.*⁶⁴, I, p. 1083).

³ Cronicarul Ion Neculce, comentînd evenimentul, subliniază că pe împricinați „i-au finut la închisoare, gîndind doar a lua de la dînșii bani mulți”. De altfel același autor afirmă despre M. Racoviță: „Unde simția pe cineva că are bani, îi aruncă cîte o pricină ca să-i iee banii”. (Ion Neculce, *Letopiseșul*¹¹², p. 265).

⁴ Menționăm că, în *Cronica anonimă a Moldovei*³², care a fost elaborată cam în aceeași perioadă ca și *Cronica Ghiculeștilor*, se relatează în aceeași termeni despre acest omor ritual, specificîndu-se și numele celui în casa căruia, chipurile, s-a săvîrșit crima: „în casa Leibii jidovului” (*Cronica anonimă...*³², p. 102).

1727, aprilie 13, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, confirmă hahamului Iacob¹ și lui Boroz de la Soroca dreptul de a lua curupca de la evreii din Polonia care vin la iarmarocul de la Soroca și de la meserciilor evrei.

„Io Grigorie Ghica voievod, bojiiu milostiiu gospodar zemli Moldavscioi. Dat-am carte domniii mele hahamului jidovesc, lui Iacob și lui Boroz de la Soroca, ca să fie volnici cu carte domniii mele a merge la otacile de la iarmaloc și să aibă a lua curupca du pă la toți jidovii din Țara Leșască, după cum le este obiceiul lor de vac. Și să aibă a lua și de la meserciui jidovești pre obicei, precum le scriu cărțile și de la alți domni ce au foat mai înainte de noi. Și nimeni să nu cuteze a sta împotriva cărții domniii mele.

7235 (1727), aprilie 13°.

B.A., loc. cit., f. 432; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 396; N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, VI, p. 426, nr. 1 622 (regist).

¹ Interpretarea cea mai corectă îl indică pe Iacob — după drepturile ce le are „de a lua curupcă de la toți”, precum „și de la meserciui jidovești pre obicei, precum le scriu cărțile și de la alți domni”, ca fiind un rabin cu o jurisdicție mai întinsă decât aceea a unui rabin local.

76

1727, august 7, [Sighet]. Scaunul de judecată al comitatului Maramureș dispune ca conscripția evreilor din comitat să fie efectuată pe baza mandatului primit de la Consiliul Regal Locotenențial.

„Mandatul primit de la preamăritul Consiliu Regal Locotenențial privind conscripția evreilor să fie predat, în copie, concetățenilor noștri pretori și întocmind instrucțiunile, pe baza lor să se treacă la conscripție”¹.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., prot. 15, f. 23 (magh.).

¹ La 5 ianuarie 1728 Scaunul de judecată cere noi instrucțiuni în privința conscripției evreilor (*ibidem*). Prima conscripție amănuțită va fi făcută în 1768—1769.

77

1727, septembrie 8, Cluj. Guberniul Transilvaniei reîntărește privilegiile acordate comunității evreiești din Alba-Iulia. Evreii pot locui și pot practica comerțul liber și în alte orașe. Dările publice să fie plătite global.

Evreii care locuiesc în afara oraşului Alba-Iulia pot alege un jude din rîndurile lor¹.

„Deşi dinainte vreme era hotărît prin lege ca domiciliul evreilor din Transilvania să fie Alba-Iulia — unde să depindă de slujbaşii domeniului local —, totuşi li se permite exercitarea comerţului liber şi în alte oraşe şi locuri din ţară. În baza aceleiaşi legi i s-a conferit dreptul încă antecesorului stăpînului nostru baron Antalffy János, actualul ilustru episcop al Transilvaniei şi consilier gubernial, dar [antecesorul] decedînd, actualul ilustru domn² este legal îndreptăţit să pretindă ca evreii, pe lîngă contribuţia la darea ţării, să-i plătească anual o anumită taxă.

De aceea, neavînd nici pe viitor nimeni voie, dintr-un motiv sau altul, să lezeze acest drept, nici să-i stingherească [pe evrei] împotriva articolelor de lege, în practicarea comerţului, poruncim, prin autoritatea noastră gubernială, în mod categoric, tuturor slujbaşilor — de orice rang ar fi ei — din acest principat, credincioşi Majestăţii Sale, ca nimeni să nu îndrăznească să stingherească Compania evreiască din Transilvania în activităţile sale comerciale obişnuite, să ia mărfurile ei, să-i aplice interdicţii, pedepse, sau s-o zălogească, ci, dimpotrivă, conform uzanţei de pînă acum, să i se permită şi să i se garanteze exercitarea comerţului liber. Iar acei evrei care s-au stabilit ori s-au adăpostit în această patrie în diferite locuri, în afara cetăţii Alba-Iulia, pe terenul altor stăpîni de pămînt, sînt şi ei obligaţi să contribuie, după venitul lor, la darea obişnuită datorată Majestăţii Sale. Dar, avînd în vedere că în prezent şi acolo unde locuiesc şi pe pămînturile cui s-au stabilit sînt nevoiţi, conform înţelegerilor lor, să dea şi să plătească o anumită taxă, şi, pe deasupra, după bunurile lor, să dea o contribuţie şi pentru obştea satului, nu pot fi constrînşi şi la plata taxei care i se cuvine anual ilustrului stăpîn de pămînt atît din partea evreilor din Alba-Iulia, cît şi din partea judeului lor. Iar atunci cînd vor trebui să achite darea militară, şi evreii aflaţi în afara [oraşului Alba-Iulia] au dreptul să-şi aleagă din rîndurile lor un jude priceput, care, în înţelegere cu judele evreilor din Alba-Iulia atunci cînd se repartizează suma datorată armatei, s-o facă în mod echitabil.

Partea datorată de evreii care locuiesc în afara [oraşului Alba-Iulia] va fi încasată de acelaşi jude al lor, care o va remite apoi judeului din Alba-Iulia, înlăturînd astfel toate extorcările incorecte şi nelegale, excesele, tergiversările şi alte nelegiuiri practicate între ei pînă acum, cît şi bătăile reciproce. Numai dacă vreuna dintre părţi va avea ceva de obiectat, atunci prezentul act de privilegiu va fi revocat. De altfel, nimeni, sub nici un motiv sau pretext, să nu îndrăznească să le lezeze drepturile contra autorităţii guberniale, nici să le facă greutăţi sub vreun motiv sau pretext [...].

Dat de Guberniul Regal al Principatului Transilvaniei, Cluj, 8 septembrie 1727“.

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 410—411 (magh.).

¹ Documentul reprezintă răspunsul Guberniului la o plîngere a evreilor înaintată încă în 1720. Vezi în acest sens doc. 73.

² Adică baronul Antalffy János, episcop al Transilvaniei (1724—1728).

1727, noiembrie 26, Viena.

Privilegiul acordat negustorilor „bulgari“ [catolici]¹ de a ține bîlciuri în cele trei așezări, adică la Craiova, Rîmnice și Brădiceni, în care fuseseră grupați, le interzicea să primească în rîndurile lor „negustori străini, greci, turci, evrei și alții“, cu dreptul de a vinde cu amănuntul, acordînd derogare de la această regulă doar pe durata iarmaroacelor („exceptis solemnitatibus publicarum nundinarum“).

Regest după: Ș. Papacostea, Oltenia (1718—1739)¹¹⁶, p. 108.

¹ Privilegiul a fost acordat de împăratul Carol al VI-lea al Austriei „bulgarilor“ catolici refugiați din Imperiul otoman. Acești „bulgari“ erau de fapt populații balcanice slave, numite generic, în documentele habsburgice ale vremii, „bulgari“. Privilegiul a fost publicat în Hurmuzaki⁶⁴, VI, p. 398 (lat.).

1728, înainte de ianuarie 22, Carei. Comunitatea evreilor din Carei se adresează familiei contelui Károlyi, cerînd reducerea obligațiilor de plată, deoarece clădirile promise pentru sinagogă și școală n-au fost construite, iar evreii înstăriți au plecat din localitate.

„Mărite Domnișorule Conte și Mărită Tinăra Doamnă,

[...]

Dorim, cu respect, să vă informăm că în anul care a trecut am încheiat un contract¹ în valoare de pînă la trei sute de florini renani cu Excelența Sa Domnul General Conte, cu condiția ca Excelența Sa să construiască pentru noi zece case în care să putem locui, o sinagogă și o școală, dîndu-ne permisiunea să ținem și o cîrciumă de vin evreiesc, o măcelărie pentru necesitățile noastre, iar cine va vrea să vîndă o parte din carnea de vită s-o poată face. Cu toate că nu avem acum cele zece case, căci două dintre ele au trebuit să fie transformate în sinagogă și școală, care, deși ne-au fost promise, nu s-au construit, și nici măcelăria n-o posedăm în condițiile în care Excelența Sa ne-a închiriat-o, totuși cei trei sute de florini renani au fost încasați de la noi. Întrucît trei evrei bogați au și plecat dintre noi, la Belțug², și unul la Santău³, acesta fiind cel mai bogat, și am rămas doar cîțiva, dintre cei mai săraci, rugăm fierbinte pe Excelența Voastră ca să nu mai plătim acei 300 de florini renani, căci cei care au plecat nu ne mai plătesc nimic, iar dintre cei care au rămas mulți se pregătesc să plece, deoarece și celui

mai sărac îi revine de plată, anual, câte 30—40 de florini renani, iar dacă pleacă și ei, casele rămânând pustii, nici Înălțimile Voastre nu veți mai avea nici un folos de pe urma lor.

Dorim să Vă înștiințăm că, dacă au loc înmormântări, se iau de la noi, pe bază de chitanță, anumite articole de doliu, iar domnii slujbași nu vor să recunoască aceste chitanțe deși domnia sa Domnul Prefect a dat poruncă [...], dar nici noi nu putem fi păgubiți, din care cauză rugăm respectuos [...] ca [...] să fie acceptate chitanțele noastre.

Mai este de dorit [...] ca pentru cele două case mai sus amintite care au fost transformate în sinagogă și școală, întrucât clădirile lor, deși promise de Excelența Sa, totuși nu au fost construite, măcar pentru ele să nu plătim arendă. Căci nu putem plăti pentru un lucru de două ori [...]. Rugăm respectuos pe Înălțimile Voastre ca, așa cum am putut rămâne pînă acum sub protecția Excelenței Sale, să putem rămâne și sub protecția Excelenței Voastre și rugăm pe Excelența Voastră să porunciți ca și casele noastre să fie reparate acolo unde le-a stricat ploaia și s-au dărîmat și să fie refăcute acoperișurile.

Așteptînd cu respect grația Domnească a Înălțimilor Voastre și răspunsul favorabil, rămînem servitorii smeriți ai Excelenței Voastre.

Comunitatea evreilor din Carei¹

Pe suplică s-a pus următoarea rezoluție: „Domnul Prefect să cerceteze contractele și să refere asupra îndreptărilor. Carei, 22 ianuarie 1728.

Károlyi Ferencz m.p.”

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 413—414 (magh.).

¹ Contractul din 1724 (vezi doc. 61) a rămas în vigoare fără modificări esențiale pînă în anul 1727, cînd a fost reinnoit.

⁹⁹ Azi în jud. Satu Mare.

80

1728, aprilie 13, [Sighet]. Evreul Lazar, din Cuhea, își angajează un avocat în persoana lui Fogarasi Mihály, din Sighet¹, pentru rezolvarea conflictului său cu locuitorii din satul Cuhea.

„Evreul Lazar din Cuhea protestează din nou în legătură cu pretențiile locuitorilor din Cuhea pentru a redobîndi unele obiecte zălogite de ei. Ei au mai fost citați în această chestiune, dar atunci nici n-au cerut păsuire, nici n-au răscumpărat zăloagele”.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., f. 52 (magh.).

¹ Această informație rezultă dintr-un act din 14 februarie 1727 (*ibidem*, f.7).

1728, iunie 1, București. Dintr-un zăpis dat de Stoica părintelui egumen de la biserica Sf. Gheorghe, se constată că una din prăvăliile mănăstirii a fost ținută de evreul Leul.

„Adecă eu Stoica dat-am zăpisul meu la mîna părintelui egumen ot sventu Ghiorghie¹, ca să fie de bună credință, precum să se știe că, cum-părînd eu Stoica o prăvălie, numai lemnele, care prăvălie iaste pe locul mănăstirii lui sventie Ghiorghie, care prăvălie au ținut-o mai înainte Leul ovreiul.

Deci eu Stoica [...] m-am rugat și m-am învoit cu sfinția sa ca să pot chiria pă (pentru) loc pe an taleri 15 vechi...

iunie 1 leat 7236 [1728]

...Eu Stoica“

Arh. St. Buc., M-rea Sf. Gheorghe Nou, XXXV-3, publicat de C. Potra, Doc. oraș București¹²⁹, p. 321.

¹ Mahalaua Sf. Gheorghe, din București, a fost unul dintre primele cartiere în care s-au stabilit evreii sefarzi veniți de la sud de Dunăre să se așeze în capitala Țării Românești. Istoricul C.C. Giurescu arată că, după o catagrafie din 1798, „mahalaua Sf. Gheorghe avea 355 de case“ (*Istoria Bucureștilor*⁵⁶, p. 358).

1729 [7237] iunie 17, Iași. Actul de vînzare-cumpărare între Apostol blănarul și un grup de notabili evrei „staroști de ciocli jidovești“ atestă existența Confreriei sacre (Hevra Kedoșa).

„Adecă eu Apostol blănariul și soțul meu Marie și cu ficiorii mei Gavril și Lupul făcut-am adivăratu zăpisul nostru la mînuli dumilorsali starostilor de ciocli jidovești¹ anume Ursul star[oste] și Avram nepotul lui Haim și Borohu ficiorul lui Simon, precum să să știe căce noi de nime sâliți nici asupriți, ce di a noastră bună voe am vîndut dumilorsali o casă cu locu cu totu la ulița făinii pe ulița ce să pogoară la podul de piatră, care iaste între casa lui Neculai băcal de la diate și în vale între casa lui Gheorghită cojocariul, care sîntu doisprăzici stînjini dispre uliță în frunte locului și stînjinul de opt palme [...] și s-au pus doă petre semne, una o piatră veche ce iaste hotaru vechiu și în lungu este locul din dos pînă în zăplazii școli jido-

vești, iar în fundu cuprinde locul din hotarul lui Neculai băcalu și pînă în gardul lui Dumitrașco Pojaru cuprinde cinci stînjini, care această casă noi am cumpărat-o di la Hariton saman și am vindut-o dumilorsali dreptu șesăzeci di lei vechi și ni-au făcutu dumiloru plata deplin întru mînuli noastre și noi încă li-am dat toate zapisăle celi vechi ca să le fie dumilorsali driaptă ocină și moșie cumpărătură și cuconilor dumilorsali și nepoților și străne-poților”².

„Ioan Neculce”⁶⁶, 1921, oct., p. 110.

¹ Denumirea „staroști de ciocli jidovești” reprezintă o preluare a unei terminologii creștine, groparii fiind organizați într-o breaslă a „ciocliilor”, ce avea în fruntea sa, după normele timpului, un staroste. „Hevra Kedoșa”, Confreria sacră, care avea în frunte pe „Ūrsul”, desigur un prim-epitrop, era o frăție „Hesed șel emet”, ce îngloba, conform prescripțiilor religioase, și pe fruntașii obștii pentru a asigura respectul cuvenit defunctului.

² Acest document a fost publicat și de dr. M.A. Halevy în „Buletinul Bibliotecii Muzeului și Arhivei istorice al Templului Coral din București”, în nr. din februarie 1939, cu următorul comentariu: „Interesul deosebit al actului publicat constă în elementele topografice ce le cuprinde și cu ajutorul cărora s-ar putea reconstitui cartierul evreiesc al «Șilhoifului» ieșean de acum peste două veacuri”. În continuare M.A. Halevy emite ipoteza că din document ar rezulta și recunoașterea legală a Confreriei sacre ieșene, „ai cărei epitropi «starosti de ciocli jidovești» aveau dreptul să cumpere imobile pentru și în numele instituțiunii pe care o reprezentau oficial”.

83

1731, septembrie 14, Livorno. Scrisoarea doctorului Daniel de Fonseca către abatele Bignon¹ cu privire la copierea manuscriselor din biblioteca domnitorului Nicolae Mavrocordat, manuscrise solicitate de Biblioteca regală din Paris.

„[...] În tot Levantul nu se găsesc alte manuscrise [mai valoroase] decît cele din biblioteca domnitorului Valahiei, care mi-a promis că îmi va permite copierea aceloră care ne vor fi necesare. Dar toată biblioteca este în dezordine datorită morții prințului Nicolae² și din cauza mazăririi lui Constantin³, fiul prințului. După întoarcerea mea din Florența, m-au așteptat scrisorile lui [Constantin] și ale domnului Draco⁴. Prințul [Constantin] a fost foarte ocupat, depunînd mari eforturi pentru redobîndirea scaunului domnesc al Valahiei. Mi-a semnalat că a cheltuit pînă în clipa de față mai mult de 300 000 de scuzi și speră că aceste cheltuieli n-au fost făcute în zadar. I-am vorbit și lui și domnului Draco despre faptul că sînt foarte presat în legătură cu copierea manuscriselor, ei mi-au promis că mi le vor da și am explicat totul și domnului Maurepas⁵. Ați avut dreptate, domnule: catalogul acestei biblioteci⁶ este absolut necesar pentru a putea stabili manuscrisele care trebuie copiate, dar pînă la obținerea catalogului se poate începe copierea unora dintre [manuscrisele] cele mai valoroase. După întoarcerea

mea la Constantinopol, voi lucra la transcrierea acestor manuscrise, căci puteţi fi sigur aceasta este o chestiune care îmi stă la inimă şi o voi continua cu cea mai mare atenţie posibilă.

Cu cel mai profund respect,

De Fonseca"

Mihordea, Biblioteca¹⁰⁸, p. 22 (fr.).

¹ Abatele Bignon, Jean Paul (1662—1743), directorul Bibliotecii regale din Paris.

² Domnitorul Nicolae Mavrocordat, decedat în 1730.

³ Constantin Mavrocordat a domnit în Țara Românească de şase ori: în 1730 sept. 3 — după 4 oct.; 1731 oct. 13—1733 apr. 5; 1735 nov. 16—1741 sept. 5; 1744 iul. —1748 apr.; 1756—1758 şi 1761—1763; în Moldova de patru ori: în 1733 apr. —1735 nov.; 1741 sept. —1743 iul.; 1748—1749 şi 1769.

⁴ Secretarul domnitorului C. Mavrocordat.

⁵ Manrepas Jean Frédéric (1701—1781), ministrul marinei franceze în anii 1723—1749.

⁶ Cercetările întreprinse pentru identificarea fondului de carte din biblioteca prinţului Nicolae Mavrocordat au scos la iveală existenţa şi a unor lucrări de limbă şi cultură ebraică, semnificative pentru preocupările domnitorului în această direcţie. Astfel, printre cărţile aflate în prezent în *fondul de carte rară* al Bibliotecii Academiei R.S. România şi care poartă semnul de proprietate „*Ex libris Nicolai Mavrocordati de Scarlatti Princ [ips] olim M[oldaviae] nunc Val[achiae] Anno 1722*”, sînt de menţionat: Beniaminis, *Itinerarium*..., Batavor, 1633 în ediţie bilingvă — ebraică şi latină; *Bibliographia Historico-Politico-Philologica Curiosa*, editată de eruditul clasic german Johannes Boeclerus (Germanopoli, 1677) cu următoarea observaţie notată de domnitor cu privire la cartea lui Benjamin din Tudela (cuprinsă în bibliografie): „*Lectu Heb-raicum, Lat [inum] dignum*” (merită să se citească în ebraică şi latină — *n. red.*); cartea renumitului orientalist german Johannes Buxtorf, *Epitome grammaticae hebraeae* (Amsterdam, 1645); *Lexicon novum Hebraeo-Latinum*, elaborat de Johannes Leusden, erudit evreu olandez (Utrecht, 1687), pe care ex-librisul este datat 1724. Acest lexicon cuprinde numeroase însemnări marginale, reprezentînd transcrierea în caractere elenice a unor cuvînte şi fraze ebraice. Aceste descifrări, unice în felul lor în vechea cultură românească, au fost făcute, după toate probabilităţile, de Daniel de Fonseca (vezi, C. Dima-Drăgan şi I. Şvarţ-Kara, *Interesul dominitorului*⁴⁰, p. 22—23).

84

1731, Oradea. Statutul Confreriei sacre (Hevra Kedoşa) a evreilor din Oradea, redactat în anul 1731, semnat de 68 de persoane, confirmă existenţa unor forme avansate de organizare comunitară¹.

„Art. 1. În fiecare an, în prima zi a lunii Nisan, vor fi aleşi doi epitropi, după următorul procedeu: unul dintre epitropii aleşi cu un an în urmă, prin tragere la sorţi şi pe baza părerilor majorităţii, să fie obligat, indiferent cine este el, să-şi predea locul epitropului nou ales, iar epitropul rămas pe lîngă cel nou ales va rămîne în funcţie pînă la data de întîi Nisan al anului următor.

Art. 2. Epitropii au obligaţia ca în fiecare luni şi joi să facă chetă în sinagogă. Pe acei membri pe care nu-i găsesc acolo să-i noteze de fiecare

dată. Cine a lipsit va introduce în săptămîna aceea 2 groși în pușculița confreriei.

Art. 3. În fiecare an, de Șmini-Ațeret, se vor aduna cu toții într-o sală spre a se consfătuî; sediul sălii să fie stabilit de comun acord cu toți membrii. Aici se va organiza o masă festivă, cu care prilej vor discuta și problemele Confreriei. În cazul în care masa se va prelungi pînă la orele serii, cei adunați la Sinagogă vor aștepta cu rugăciunea pînă cînd vor sosi și membrii Confreriei. Prima zi după Sucot vor trebui să se întrunească din nou.

Art. 4. În cazul în care cu ocazia mesei festive sau la cimitir se vor isca certuri între membrii Confreriei, epitropii îl vor obliga pe cel mai tînăr să-și ceară scuze de la cel mai în vîrstă, în termen de 24 de ore, în fața a 10 bărbați; la rîndul lui, cel mai în vîrstă este obligat să-l ierte. În cazul în care cineva îl lovește sau îl jignește pe aproapele său, iar cel insultat nu răspunde, cel care a jignit va fi pedepsit. Confreria nu-l poate pedepsi, el trebuie să fie mai întîi șters din rîndul membrilor și numai după aceea urmează să fie judecat.

Art. 5. Dacă între membri se iscă o neînțelegere în afara Confreriei, epitropii, împreună cu președintele comunității trebuie să-i amendeze. Amenda se va împărți între confrerie și comunitate.

Art. 6. Dacă moare un copil sub trei ani, un membru desemnat de epitropi se va deplasa la cimitir pentru îndeplinirea celor necesare. În cazul în care el nu se supune, va trebui să fie amendat.

Art. 7. Dacă moare un bărbat sau o femeie, ori un băiat sau o fată trecuți de vîrsta de 13 ani, ceaușul este obligat să aducă aceasta la cunoștința comercianților și, indiferent dacă aceștia sînt sau nu membri ai Confreriei, au obligația să-și închidă prăvăliile. Nici angajații lor nu au dreptul să deschidă prăvălia, pînă cînd lumea nu se întoarce de la cimitir. Cel care nu respectă această prevedere va fi amendat de epitropi.

Art. 8. În cazul în care vreun membru al Confreriei nu-și poate îndeplini obligațiile, el va trebui să-l anunțe pe epitrop. Dacă epitropul va considera că motivele care l-au împiedicat în îndeplinirea obligațiilor sale sînt întemeiate, el poate să-l ierte de pedeapsă, dar în nici un caz nu-i este permis să-și deschidă prăvălia. Dacă însă respectivul membru al Confreriei nu-l anunță pe epitrop, va plăti fără nici o discuție, drept amendă, un florin. Cine sosește cu întîrziere la cimitir, după ce s-au dat două rînduri cu sapa, va plăti doi bănuși, iar dacă sosește după ce s-au dat cu sapa trei rînduri, va plăti 18 creițari, drept amendă.

Art. 9. Dacă se îmbolnăvește un membru al Comunității sau al Confreriei, Comunitatea și Confreria au obligația să trimită în fiecare noapte cîte doi oameni care să stea de veghe. Dacă cel desemnat în acest scop, prin trageră la sorți, este plecat, epitropii vor trimite un înlocuitor plătit, iar cînd cel plecat se întoarce acasă, va restitui suma ce a fost stabilită, pentru cel ce l-a înlocuit. El însuși are dreptul să trimită un înlocuitor chiar atunci cînd se află în localitate. Dacă în oraș este un mort nimeni nu poate părăsi localitatea și nu poate efectua vreo muncă pînă la înmormîntare.

Art. 10. În sîmbăta cînd se citește pericopa „Beșalah“, toate veniturile din sinagogă revin Confreriei.

Art. 11. În fiecare an, în ziua care precede Erev Yom Kipur și Erev Pesah, epitropii sînt obligați să facă chetă împreună cu reprezentantul Comu-

nității. Acel membru care are datorii față de Confrerie va plăti restanța cel puțin pe o jumătate de an. De Erev Roș Hašana și Erev Yom Kipur, epitropii sînt obligați să meargă în cimitir pentru chetă.

Art. 12. De Susan-Purim², epitropii, împreună cu doi gropari și cu utensilele de îngropăciune, se vor duce din casă în casă.

Art. 13. De Erev Roș Hodeș Nisan, fiecare membru al Confreriei este obligat să țină post și să meargă la cimitir. Dacă printre ei se găsesc persoane cu talent oratoric, aceștia să țină cuvîntări.

Art. 14. Dacă cineva din afara Confreriei vorbește urît despre Confrerie, va fi notat în cartea neagră.

Art. 15. Vizitarea bolnavilor este, în primul rînd, obligația membrilor Confreriei. Dacă starea bolnavului se agravează și dă motive de îngrijorare, epitropii sînt obligați să trimită ceaușul la bolnav, zilnic, chiar de o sută de ori. Ceaușul trebuie să dea de știre, de fiecare dată, ce trebuințe are bolnavul atît din punct de vedere fizic, cît și din punct de vedere sufletesc.

Art. 16. Cel căruia, prin tragere la sorți, îi revine obligația să stea de veghe la un bolnav, dar nu poate să se ducă va trebui să trimită pe cineva în locul său. Dacă nici acest lucru nu este posibil, va merge ceaușul în locul lui. Plata pentru o noapte întreagă este de patru groși, care trebuie plătiți de cel căruia i-ar fi venit rîndul. Dacă bolnavul nu este membru al Confreriei, membrii acesteia nu au obligația să trimită un îngrijitor decît în cazul în care bolnavul suportă cheltuiala.

Art. 17. Dacă moare un cap de familie, i se va plăti Confreriei drept taxă de înmormîntare un taler; pentru un tînăr necăsătorit sau o tînără necăsătorită, un florin, pentru un copil, jumătate de florin, iar pentru un sugar un sfert de florin.

Art. 18. Membrii Confreriei trebuie să fie atenți ca cineva care nu face parte din Confrerie să nu se ocupe de morți și, de asemenea, să fie foarte atenți ca mortul să fie tratat cu respectul cuvenit, iar pămîntul de pe mormînt să nu fie bătătorit cu picioarele. Cel care nu respectă aceste prevederi va fi amendat.

Art. 19. Epitropii pot cere membrilor Confreriei să trimită îndoliaților un prînz alcătuit (conform prescripțiilor religioase) din ouă fierte, vin vechi și linte.

Art. 20. Cel care dorește să părăsească Confreria va plăti 20 de florini.

Art. 21. Încasările după Kadișuri și Iarțaituri aparțin Confreriei.

Art. 22. Oricine dintre membrii Confreriei sau ai Comunității chemat la Tora este obligat să plătească suma oferită epitropului Confreriei, încă în aceeași săptămînă.

Art. 23. La fiecare caz de deces, cel puțin doi membri, în timpul celor 7 zile de doliu, sînt obligați zilnic să-i viziteze pe cei în doliu. Ei trebuie să aibă grijă ca în casa îndoliaată, dimineața și seara, să se țină minian.

Art. 24. Președintele comunității sau persoanele care îndeplinesc alte munci de răspundere în cadrul comunității, atîta timp cît se află în aceste funcții, nu pot fi aleși în conducerea Confreriei.

Art. 25. Începînd cu prima zi de Hol Hamoed de Pesah 5491, numărul membrilor Confreriei poate crește anual cu cel mult o persoană³.

Obiceiurile și regulile de mai sus le recunoaștem ca fiind obligatorii pentru noi, subsemnații membri ai Hevra Kedoșa, cu mențiunea că nu ne

vom abate de la ele nici cu o iotă. Iar cei care dintre subsemnații se vor opune episcopilor, în cele ce aceștia vor hotări în spiritul legilor noastre, vor fi amendați. Drept mărturie și dovadă ne punem semnătura și sigiliul. De Erev Șabat Kodeș, întii Nisan 5491 (1731)⁴”.

Leitner Z., Kétszáz esztendő⁹⁵, p. 31–34 (magh.).

¹ Pornind de la datele furnizate de diferitele conscripții efectuate în prima jumătate a secolului al XVIII-lea (vezi doc. 55, 91), cit și de la aprecierile unor istorici locali privind situația evreilor din Oradea în acea perioadă, avansăm ipoteza că Confreria cuprindea de fapt în rândurile sale membri din întregul comitat Bihar (nota red.). Lakos L. (în *op. cit.*⁹³), de pildă, comentind rezultatele conscripției din 1736, conchide că dintre evreii consemnați nici unul nu a locuit, propriu-zis, în Oradea; toți au fost înregistrați la Seleuș. Faptul se explică prin aceea că evreii — cu unele excepții —, neprimind autorizația de a se stabili în oraș, nu-și aveau practic rezidența în Oradea decât pe timpul zilei. Astfel, mobilitatea populației evreiești în zonă era inevitabilă. Lakos L. arată că în conscripțiile făcute între 1727–1750 se poate urmări cum de la un an la altul apăreau înregistrate alte nume de evrei (Lakos L., *op. cit.*, p. 85–86). Ceea ce nu contravine faptului că existența Confreriei, a statutului ei și a celor 68 de semnături de pe statut relevă o viață comunitară organizată cu sediul în Oradea. Este de semnalat că statutul acestei confrerii reprezintă un model de etică iudaică, o ilustrare a principiului ajutorului reciproc și solidarității umane.

² Este un principiu caracteristic eticii iudaice acela ca în ziua de Purim, o zi de sărbătoare a bucuriei, groparii să se ducă din casă în casă pentru a aminti oamenilor că sînt muritori și că în fața morții sînt toți egali.

³ Acest articol urmărea limitarea numărului membrilor Confreriei, deoarece calitatea de membru al Confreriei era un titlu de onoare.

⁴ Printre cele 68 de persoane care au semnat acest statut s-au aflat, probabil, și următorii membri fondatori ai Confreriei sacre și, totodată, autori ai statutului: Jozsef ben Menase, decedat în 5500/1740, Chaim ben Jozsef, Moșe ben Eliezer, decedat în 5501/1741, Aron Mayersitz, decedat în 5503/1743, Moșe Zwi ben Slomoh, decedat în 5504/1744, Jizchok ben Zwi, decedat în 5505/1745, Jesajah ben Léb, decedat în 5508/1748, Feiwe ben Jizchok, decedat în 5509/1749, Chaim ben Jozsef, Zanwel ben Matiszjohu, decedat în 5511/1751, Léb ben Jizchok, decedat în 5512/1752, Jesajah, din Jungbunz, decedat în 5516/1756, Kálmen ben Jehuda, decedat în 5519/1759, Slomoh ben Menase, Jehuda Léb ben Jozsef, Jizchok Beer ben Noach, Perecz ben Ábrahám decedat în 5521/1761, Jákob, din Jungbunz, Jizchok Pulitz, decedat în 5722/1762, Ábrahám ben Jakob, decedat în 5525/1765, Mose Pulitz, decedat în 5526/1766, Mordechai ben Wólf, decedat în 5530/1770, Akiba ben Jizchok Pulitz, decedat în 5531/1771, Chaim ben Jizchok, decedat în 5532/1772, Izrael Bródi, Menase Pulitz, decedat în 5533/1773, Hers Bachwitz, Jakob ben Léb, decedat în 5534/1774, Lipmann ben Eisik, Léb Jakob, decedat în 5536/1776, Jozsef, din Jungbunz, decedat în 5540/1780, Akiba ben Áron Pulitz, decedat în 5541/1781, Jozsef ben Samuel, decedat în 5542/1782, Áser ben Chaim Zwi, decedat în 5531/1791.

Numele și data decesului la persoanele aici menționate s-au păstrat în actele Confreriei sacre din Oradea (*ibidem*, p. 37).

85

1732, octombrie, (5)493 Heșvan 4, Iași. Inscripția de pe piatra tombală a medicului evreu Iosif Conian, din Iași.

„Aici odihnește savantul, înțeleptul, medicul iscusit, învățătorul nostru, seniorul Iosif Conian¹, sefard care a decedat în ziua de joi, 5 Heșvan 493 [1732]”.

¹ Acceptînd ipoteza emisă de N. Iorga în *Istoria evreilor*⁷² (p. 11) despre descendența lui I. Conian din familia evreilor spanioli Conigliano, Halévy conchide că prin sefardul I. Conian se încheie prima serie a medicilor hispano-portughezi care, la întretăierea secolelor al XVII-lea și al XVIII-lea, au practicat, în Moldova, medicina.

De altfel, Halévy presupune că trecerea savantului și medicului evreu Tobias Cohen prin Iași, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, ar putea fi pusă în legătură cu dorința acestuia din urmă de a-l întîlni pe I. Conian (Halévy, *op. cit.*, p. 28).

În redarea epitafurilor din cimitirele evreiești, colectivul redacțional al volumului a avut în vedere să publice cea mai veche inscripție din fiecare localitate, așa cum s-a procedat și în cazul Comunității din Iași (*I.M.E.R.*⁸⁰, I, nr. 163). Abaterea de la regulă se datorește importanței personalității medicului Iosif Conian.

86

1733, iunie 20, Iași. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scutește de unele dări și obligații pe evreii Ilie și Iacov, cîrciumari ai Mitropoliei în tîrgul Suceava, urmînd ca ei să plătească numai birul ca orîndari.

„Io Costandin Nicolae voievod, bojiu milostiuu gospodar zemli Moldavscoi.

Facem știre cu această carte a domnii mele tuturor cui să cade a ști, pentru orîndărie din tîrgul Sucevii, ce este a sfintii Mitropolii, la care sfîntia sa, precinstit părintele și rugătorul nostru, chir Antonie mitropolit, puînd orîndari 2 jidovii, anume Ilie și Iacov, domnia mea încă m-am milostivit ertîndu-i pă acei 2 orîndari, să aibă pace de camăna, de bezmăn, de cepărit și de boor și de alte belele ce este pă circime, de toate, și de cei cinci lei de pivniță și orice ar vinde, ori vin, ori mied, să aibă bună pace de toate, cum scriem mai sus. Așijderea și jidovii ce-ar veni streini, sau cei de loc, ca să aibă a da 2 bani de șfart orîndarilor, după obiceiul vechi și să fie slobozi a vinde, orîndarii să nu-i oprească.

Deci și voi vornicei de Suceavă și voi tîrgoveți de acolo acestor orîndari să le dați bună pace de cai de olac, de podvozi, de conace și de toate cheltuielile, cite ar fi pe tîrg, întru nimic, la nici unile cu voi să nu-i amestecați, pentru căci s-au ertat de toate aceste. Numai ei birul Visteriei să-l plătiască, pentru ca să dea dintr-acea orîndărie untdelemn, tămîie, ceară la sfînta biserica, Mitropolia, după obicei, cari și de la alți gospod ce-au fost mai nainte de noi au avut această milă.

Pentru aceasta poruncim, mai mult val să nu faceți acestor orîndari, că cine le-ar face mai mult val păste carte domnii mele, unii ca aceia vor fi de mare certare de la domnia mea.

Într-alt chip nu va fi¹.

B.A., loc. cit., f. 363; ediția C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 288. Publicat și de D. Stănescu, *Viața religioasă*¹³⁸, p. 235—236; N. Iorga semnalează documen-

tul sub formă de regist în Studii și doc.⁷⁸, vol. VI, p. 272, doc. 490 și T. Bălan în Doc. buc.⁹, vol. V, p. 154.

¹ Act remarcabil, avînd în vedere că prevede acordarea de avantaje unor evrei, scutindu-i de o seamă de biruri și dîndu-le dreptul „ca ei să încaseze diferitele obligații „de la jidovii ce-ar veni streini, sau cei de loc“. În acest sens, documentul se înscrie printre actele care dovedesc chemările la așezare în vederea repopulării unor orașe și țiguri distruse în timpul ocupației poloneze din anii 1690—1699.

Problema repopulării unor orașe persistă aproape pe tot parcursul secolului al XVIII-lea. Astfel, la 25 aprilie 1740, domnitorul Grigore Ghica îi scutește pe orîndarii mitropoliei — Iosip și Solomon — de a mai plăti birul vistieriei (B.A., *loc cit.*, f. 444; D. Stănescu, *op. cit.*¹³⁸, p. 225—226; ediția C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1430).

87

1733, septembrie 23, Versailles. Scrisoarea lui Maurepas către ambasadorul Franței la Constantinopol, contele Villeneuve¹, despre moartea lui Daniel de Fonseca.

„[...] Este regretabil că moartea doctorului Fonseca², pe care am aflat-o prin una din scrisorile dumneavoastră, ne face să pierdem un om atît de capabil în organizarea acestei munci [de copiere a manuscriselor din biblioteca Mavrocordaților] și atît de devotat intereselor națiunii [franceze]³“ [...].

Mihordea, *op. cit.*¹⁰⁸, p. 34 (fr.).

¹ Villeneuve, J.F., ambasadorul Franței la Constantinopol în anii 1728—1740.

² Document din care se poate deduce data morții lui D. de Fonseca. Se apreciază că medicul evreu ar fi murit în anul 1733, după 5 iunie. La 5 iunie 1733, contele Villeneuve scria următoarele, din Constantinopol, în legătură cu starea sănătății lui D. de Fonseca: „îmi este teamă că îl vom pierde în curînd pe doctor, deoarece de cîteva luni suferă de o boală care se crede a fi incurabilă: stomacul său nu poate digera nici un aliment și, deși continuă să lucreze pe cît îi permite sănătatea, totuși, se observă că puterile sale scad pe zi ce trece, astfel că a ajuns la o asemenea stare de slăbiciune încît nu va mai fi în stare să-și părăsească domiciliul și chiar dacă va mai trăi cîtva timp nu va mai fi în stare să se ridice din pat“ (*ibidem*, p. 33—34).

³ Vezi și doc. 83.

88

1734, iulie 26, Carei. Comunitatea evreilor din Carei se plînge contelui, stăpînul lor, împotriva abuzurilor comise cu prilejul încasării taxei de toleranță.

„Excelenței Sale Domnului General Conte, Stăpînul nostru milostiv! [...]. Nu ne indoim că veți lua măsuri înțelepte cînd vă veți convinge

cu propriii ochi cit de grave sînt abuzurile comise de onoratul domn arendaș cu prilejul perceperii așa-zisei taxe de toleranță pe care o încasează anual de la noi sub forma unei anumite sume de bani. Dar o face atît de necruțător încît dacă nu i se satisfac pretențiile, indiferent unde ne găsește, ne și arestează; asta ar mai fi cum ar fi, dar acum a luat obiceiul să nu-l rețină numai pe acela care are restanțe, ci, dacă pe acela nu-l găsește, poate să-l rețină pe oricare dintre noi; pentru pretenția avută față de evreul Lázár a reținut doi evrei cu căruța și cu cal cu tot, i-a aruncat în temniță și i-a pus în butuci, spunînd că ori plătesc pentru Lázár, sau să fie adus Lázár pînă în ziua tîrgului din Debrețin¹ și predat în mîinile lui, altfel nu-i eliberează; dacă ei ar fi avut marfă potrivită el ar fi considerat acoperite pretențiile față de evreul Lázár, dar neavînd marfă potrivită i-a obligat să dea în scris că la viitoarea zi de tîrg din Debrețin îl vor aduce pe Lázár, căci altfel oricare evreu va fi găsit va fi reținut și nu va fi pus în libertate pînă cînd nu va obține suma în contul lui Lázár.

Cei doi coreligionari ai noștri, fiind și înfricoșați și avînd și speranța că vor fi puși în libertate, s-au obligat în scris, dar acum, termenul fiind iminent, rugăm respectuos și plini de speranță pe Excelența Voastră să îndrepte această situație a noastră pînă la amintita zi de tîrg, ca ori Lázár să se prezinte și să-și rezolve problema, ori, dacă trebuie să plătim această taxă de toleranță, măcar să nu fim arestați unul pentru celălalt, ci fiecare să-și suporte singur obligațiile, altfel nici la viitorul tîrg de la Debrețin, nici pe alte drumuri nemaiputînd călători liniștiți, vom sărăci complet și vom fi nevoiți să ne căutăm un loc mai potrivit spre a ne duce viața mai departe, pentru că evreii care se află sub protecția nobililor unisesionali au o situație mai bună, căci nimeni nu este obligat să plătească arenda pentru celălalt, pe cînd pe noi, de îndată ce se află de unde sîntem, imediat sîntem arestați pe drept sau pe nedrept.

Dorînd însă să rămînem în continuare sub aripile ocrotitoare ale Excelenței Voastre, vă rugăm respectuos să remediați situația nenorocită pe care v-am semnalat-o, fiind recunoscători pe veci Excelenței Voastre.

P.S. Cu toate cele de mai sus, sperăm cu smerenie că Excelența Voastră binevoiește să remedieze această problemă a noastră pînă la viitoarea zi de tîrg de la Debrețin, altfel nu putem merge acolo și, în consecință, fiind lipsiți de mijloacele continuării existenței, nu mai putem subzista sub nici o formă.

Supușii servitori credincioși

Comunitatea evreilor din Carei"

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 433—434 (magh.).

¹ Tîrgul urma să aibă loc în zilele de 16—21 august.

1735, ianuarie 30, Iași. Hrisov domnesc ce confirmă că dania primită de episcopia Hușilor la 1676, în tîrgul Lăpușnei, se afla într-o mahala locuită de evrei.

„Io, Constantin Nicolaiu Voevod [...]

Iată au venit înaintea Domnii Meale și denainte boiarilor noștri a mare și mici cinstit părintele și rugătoriul nostru Sfinția Sa chir Varlam, episcopul de Huși și-au arătat înaintea Domnii Meale un zapis de mărturie din velet 7184¹ de la Doroftiia călugărița [...] Așijdere al doile zapis din velet 7242¹ de la Matei Alcaz biv cluci [...] și mărturisind cum [...] s-au dăruit la svînta episcopiie a lui ocină și moșie o pivnițe ce-au făcut-o el pe drepti banii săi în tirgu în Lăpușna în mijlocul uliții din dial de lingă bărbiariia și lingă pivnița și dughiana Mătăsariului și între jidovi [...].

Constantin vel Logofăt“

A.V. Sava, Doc. Lăpușnei¹³², p. 172–173.

¹ Respectiv, 1676 și 1734 e.a.

90

1735, septembrie 2, [Alba-Iulia]. Conscriptia evreilor din Alba-Iulia și din comitatul Alba.

„Conscriptia evreilor care se află și care locuiesc în orașul Alba-Iulia și în comitatul Alba din Transilvania, pe care noi, subsemnații, am consemnat-o în anul curent 1735, în ziua a 2-a a lunii septembrie, la porunca specială a [...] Guberniului Regal și a măritului Directorat Suprem al Camerei cesaro-craiești din Transilvania, în urma hotărîrilor stabilite de comun acord¹, pe baza instrucțiunilor și punctelor transmise de Direcțiunea Camerală. Evreii, după depunerea jurămîntului stabilit de hotărîrea mai sus menționată, au dat următoarele răspunsuri, pe care le-am înregistrat conform chestionarului de mai jos.

Primul care s-a înfățișat pentru a da declarația a fost Beniamin David, de aproximativ 25 de ani, judele actual și, în același timp, prim-jude al întregului neam evreiesc existent în Transilvania².

Întrebări

Răspunsuri

1. De unde provine? Ce fel de neam este? Dacă este căsătorit?	Provine din Polonia, locul nu-l știe și este căsătorit.
2. De cînd este în Transilvania și în care localitate locuiește?	S-a născut în Transilvania, la Alba-Iulia.
3. Dacă domiciliază în Transilvania? Dacă are casă proprie și de cînd?	Nu are casă proprie, ci stă cu chirie.

4. Înainte de a avea domiciliul stabil, dacă a făcut parte din altă Companie, și dacă a contribuit, ce sumă era dator să plătească anual.
Face parte din Compania evreilor din Transilvania, plătește anual taxa episcopului și darea provincială de 25 de florini și 60 de denari.
5. Dacă nu contribuie după domiciliul stabil din Transilvania, la celelalte Companii, acasă, cu cât contribuie?
Nu contribuie la celelalte Companii în afară de cea menționată.
6. Dacă are locuință permanentă, sub ce titlu juridic o posedă și ce gospodării anexe mai are?
Sub titlul de taxalist care plătește anual 25 de florini ungurești.
7. Cum și cu ce fel de mărfuri face comerț? Dacă numai între granițele acestui principat, sau și în alte provincii?
Face comerț cu diferite mărfuri aduse din Turcia și de la Viena, în care a investit un capital de 952 fl. renani și cu aceștia face comerț între hotarele Transilvaniei, din care nu a avut nici un câștig în acest an, din cauza asociatului său, care l-a înșelat la diferite tranzacții, producându-i pierderi.
8. Dacă n-ar fi mai bogat, dacă s-ar retrage din Companie și dacă s-ar retrage, din ce cauză ar face-o?
[...] Face parte din Compania evreilor.
9. Sub ce fel de stăpânire, jurisdicție și sub protecția cui se află în prezent și unde contribuie?
Este sub stăpânirea, jurisdicția și protecția Guberniului Regal și a Episcopului Transilvaniei, iar în timpul vacanței Scaunului episcopal este sub jurisdicția Camerei Transilvaniei și contribuie la darea țării.

Al doilea care s-a înfățișat pentru a da declarație a fost Mojses Judas, circa 28 de ani, originar din Turcia, și anume din orașul Nicopole, este de neam evreu, căsătorit. S-a născut în Transilvania, la Alba-Iulia. Nu are casă proprie, ci este chirieș. Este în Compania evreilor din Transilvania, plătește taxa episcopală, precum și darea țării, în valoare de 30 fl. ung. și 40 den. Nu contribuie la vreo altă Companie, în afară de cea amintită. Sub titlul de taxalist, posedă o casă, a cărei taxă anuală se ridică la 30 fl. ung. Face comerț între granițele Transilvaniei, cu mărfuri turcești, dar mai ales cu cele aduse de la Viena, de unde are un câștig după un capital de 2 mii de fl. ung. Scăzând cheltuielile pentru casă, a rămas în acest an cu un câștig de 200 fl. ung.

Al treilea declarant este Aron Isac, circa 48 de ani, originar din Moldova, din orașul Iași, de neam evreu, este căsătorit. Se află în Transilvania de 40 de ani, iar la Alba-Iulia de 30 de ani.

Al patrulea declarant este Joseph David, circa 30 de ani. Este originar din Polonia, din Stanislau, de neam evreu, este căsătorit. Trăiește în Transilvania de 20 de ani, iar la Alba-Iulia de 3 ani și jumătate. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 8 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania, plătește taxa episcopală și darea țării 4 fl. și 40 den. Practică negoț cu mărfuri în valoare de 100 fl. ung. din care 50 sînt ai lui, restul aparțin diferiților creditori. Din cîștigul dobîndit abia poate susține onorabil casa și poate plăti contribuțiile.

Al cincilea declarant este Abraham Roșu, de 37 de ani, originar din Belgrad, de neam evreu, este văduv. S-a născut la Alba-Iulia. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 22 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania, plătește taxa episcopului și darea țării, în valoare de 25 fl. ung. și 60 den. Face comerț cu mărfuri aduse de la Viena, care la prețul vienez valorează 1 200 fl. ung., din care, după cheltuielile pentru menaj, rămîne cu un cîștig de 25 fl. ung.

Al șaselea declarant este Joseph Abraham, circa 36 de ani, originar din Polonia, din orașul Colonia, de neam evreu, este căsătorit. S-a născut la Alba-Iulia. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie. Plătește pentru taxa episcopului și darea țării 13 fl. ung. și 60 den. Face parte din Compania evreilor din Transilvania. Chiria anuală a casei este de 12 fl. ung. Face comerț între hotarele Transilvaniei, cu mărfuri aduse de la Viena, valorînd în prețuri vieneze 40 fl. ung., de unde are un cîștig de 25 fl. ung.

Al șaptelea declarant este Effraim Lévi, circa 34 de ani, originar din Polonia, din orașul Janoff, de neam evreu, este căsătorit. Trăiește la Alba-Iulia de 12 ani. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 13 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania, plătește taxa obișnuită episcopului și darea țării, în valoare de 7 fl. ung. și 60 den. Face comerț cu mărfuri ieftine, pe care le cumpără pe credit. Abia poate duce o existență modestă și susține cheltuielile publice.

Al optulea declarant este Mojses Lebel, circa 44 de ani. Originar din Moravia, din orașul Helesaw, de neam evreu, căsătorit. Trăiește în Transilvania de 12 ani, la Alba-Iulia de 5 ani. Nu are casă proprie, ci locuiește cu chirie, plătind anual 12 fl. ung., la taxa episcopală și darea țării. Practică negoț cu mărfuri puțin valoroase, pe care le dă pe credit; depinzînd de creditori, abia poate să-și susțină existența lui și a familiei sale.

Al nouălea declarant este Abraham Michael, circa 23 de ani; originar din Ungaria, din comitatul Nitra, orașul Frojstat, de neam evreu, este căsătorit. Locuiește la Alba-Iulia de un an și jumătate. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 10 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania, plătește taxa episcopală și darea țării, în valoare de 2 fl. ung. Practică comerț cu rachiu de trandafir și cu cazane pentru fierberea țuicii, din cîștigul cărora abia poate să trăiască.

Al zecelea declarant este Zacharias Abraham, 28 de ani. Originar din Țara Românească, din orașul București, de neam evreu, este căsătorit. Trăiește în Transilvania de 12 ani, iar la Alba-Iulia de 8 ani. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 18 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania, plătind pentru taxa episcopală și darea țării 8 fl.

ung. și 80 den. Trăiește din fierberea țuicii, iar pentru achiziționarea cerealelor are nevoie de împrumuturi, de aceea abia are cu ce trăi.

Al unsprezecelea declarant este Elias Szintoff, circa 36 de ani. Originar din Turcia, din orașul Salonic, de neam evreu, este căsătorit. Trăiește la Alba-Iulia de circa 30 de ani. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 20 de florini. Face parte din Compania evreilor din Transilvania, plătind anual taxa episcopală și darea țării 11 fl. ung. și 98 den. De fapt, nu are nici o marfă, nu se ocupă de nici un comerț, din această cauză se susține pe sine și familia sa din bani împrumutați de la alții.

Al doisprezecelea declarant este Elias Lebil, circa 29 de ani, originar din Polonia, din orașul Lublin, de neam evreu, este căsătorit. Trăiește la Alba-Iulia de un an. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, a cărei taxă anuală este de 12 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania și plătește taxa episcopului, precum și darea țării, în valoare de 2 fl. ung. Face comerț cu pălincă și cu coloniale, de aceea abia se poate susține pe sine și familia sa.

Al treisprezecelea declarant este Mordocheus Isakár, circa 20 de ani, originar din Polonia, de neam evreu, este celibatar. S-a născut la Alba-Iulia. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 15 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania și plătește 13 fl. ung. și 60 den. pentru taxa episcopală și pentru darea țării, împreună cu tatăl său, Isakár Mordocheus, care trăiește la Nazna³, în scaunul Mureș. Practică comerț cu mărunțișuri aduse din Polonia și de la Viena. Are un capital, investit în mărfuri, de 400 fl. ung., din care după cheltuielile menajului rămâne cu un ciștiș de 30 fl. ung.

Al paisprezecelea declarant este Samuel Matathia, circa 24 de ani. Este originar din Polonia, nu știe de unde, de neam evreu, este căsătorit. A trăit toată viața în Transilvania, iar de un an la Alba-Iulia. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 12 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania și plătește taxa episcopală și darea țării în valoare de 4 fl. ung. și 60 den. Se întreține producând pălincă din care cauză abia are cu ce trăi.

Al cincisprezecelea declarant este David Mayer, alias Lévi, circa 20 de ani, originar din Țara Românească, din orașul Cîmpulung, de neam evreu, este căsătorit. Trăiește în Transilvania de 10 ani, iar la Alba-Iulia de 7. Nu are casă proprie, ci stă cu chirie, plătind anual 8 fl. ung. Face parte din Compania evreilor din Transilvania și plătește taxa episcopală și darea țării în valoare de 2 fl. ung. Practică negoț cu mărunțișuri ce valorează aproximativ 10 fl. ung. Din această cauză, abia își poate duce traiul.

Din relatarea judeului evreilor reiese că Nathan Abraham, din cauza datoriilor contractate, se află în temniță, astfel că nu a putut să facă declarație. În acest an a plătit pentru darea țării 11 fl. ung. și 20 den. Nu a plătit deloc taxa datorată episcopiei, fiind închis de un an, aflându-se sub supravegherea generalatului⁴.

Isac David, Abraham Beniamin, Lévi Samuel, servitori, sînt necăsătoriți, nu plătesc nici taxa și nici darea țării.

Samson Kohen, Joseph Lévi, Bárok Sámuel sînt din Moravia și, cum nu au venit de multă vreme, nu au plătit încă nici un fel de dare.

Joseph Turia și Jachim Elias, din Turcia, plecați de fapt din Alba Carolina, soțiile lor sînt încă prezente aici.

[...] dată în anul și ziua mai sus amintite, la Alba Carolina.

L.S. Moses Zejk

Herman Szebeni L.S.

L. S. Joannes Harrsányi“

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 439—443 (lat.).

¹ În conformitate cu hotărîrea Camerei Aulice din Viena, adoptată la 6 iunie 1735, Guberniul Transilvaniei ordonă comitatelor să facă conscripția bulgarilor, armenilor, grecilor și evreilor de pe teritoriile lor, pînă la 1 septembrie 1735.

² Beniamin David a stat în fruntea companiei evreiești între anii 1735—1742 și apoi, din nou, în anul 1744. A fost ales deci de nouă ori, pe un termen de cîte un an.

³ Azi în jud. Mureș.

⁴ Autoritatea militară supremă în Transilvania.

91

1735—1737. Rezultatele conscripțiilor efectuate în comitatele Arad, Bihor și în orașul Satu Mare.

Comitatul Arad: 19 capi de familie
 3 provin din Ungaria
 7 „ „ Moravia
 7 „ „ Polonia
 2 „ „ Germania

ocupația lor: 1 rabin
 1 circiumar
 9 fierbători de pălincă (velniceri)
 2 negustori cu prăvălii
 6 alte meserii¹

În total plătesc stăpînilor 224 fl. renani

Dețin: 19 cai, 4 boi, 14 vaci, 13 viței.

Comitatul Bihor: 20 capi de familie
 5 provin din Ungaria
 10 „ „ Moravia
 2 „ „ Cehia
 2 „ „ Polonia
 1 provine dintr-o localitate necunoscută

ocupația lor: 1 cantor
 2 arendași
 3 fierbători de pălincă
 3 croitori

2 negustori cu prăvălii

8 negustori ambulanți

1 altă ocupație

În total plătesc 475 fl. renani și 77 den².

Dețin: 28 cai, 11 vaci, 4 viței.

Orașul Satu Mare: 3 capi de familie, proveniți din Polonia
ocupația lor: 1 arendaș

2 cârciumari

Dețin: 3 cai și 3 vaci.

Numele comitatului și al comunei	Dintre cei conșcriși								Total
	Capi de familie		Membrii familiei			Alte persoane din menaj			
	Bărbat	Femeie văduvă	Soție	Copii		Învățător	Slugă		
				Minori	Ado-lescenți		Bărbat	Femeie	
Comitatul Arad (1735)									
Arad, oraș	16	—	16	24	9	—	9	3	77
Glogovaț	1	—	1	2	1	1	2	1	9
Mindruloc	2	—	2	1	4	—	2	—	11
Total	19	—	19	27	14	1	13	4	97
Comitatul Bihor (1736) ²									
Seleuș	18	—	16	16	3	—	10	8	71 ³
Satu Mare, oraș liber regal (1737)	3	—	3	—	8	—	3	—	17

Magyarország népessége¹⁰⁰, p. 282—283, 284, 286 (magh.).

¹ Printre meseriile practicate de evrei a fost și cea de legător de carte. Astfel, la sfârșitul secolului al XVIII-lea cărțile românești din părțile Aradului sînt legate și de către Dudă jidovul din Birchiș (E.R. Colta, *Legătoria de carte*²⁸, p. 386).

² În 1741, evreii din Oradea au plătit 800 de florini renani drept contribuție militară. Este vorba despre „ajutorul militar” financiar impus și evreilor din toată Ungaria și Transilvania, monarhia habsburgică fiind angajată în război cu Prusia pentru succesiunea la tronul acesteia (vezi *Bihar vármegye*¹⁴).

³ Semnalăm lipsa de concordanță între datele conscripțiilor efectuate în 1736 (vezi doc. 96), cifrele consemnate fiind însă apropiate.

1735—1738, [Transilvania]. Teologul și juristul András Huszti¹ despre evreii din Transilvania.

„[...] Datorită comerțului, ei au ajuns și în Transilvania. Vechea limbă evreiască sfântă, adică limba Bibliei, nu o mai cunosc și învață tot atât de greu biblia ebraică ca și creștinii. Înaintea altor limbi, ei învață mai întâi limba germană, pentru că centrul principal al comerțului se află în Germania [...]”

Husztai A., *O és ujj Dácia*⁶⁵, p. 143—144 (magh.).

¹ András Husztai (sf. sec. al XVII-lea — 1755) a fost teolog și jurist, a trăit la Cluj și la Alba-Iulia, orașe unde a avut prilejul să cunoască și evrei. Totuși, nici el nu este scutit de unele prejudecăți, răspindite în epocă, față de evrei, susținând tendențios că evreii „nu consideră drept păcat jecmânirea creștinului de toate bunurile sale și transformarea lui în cerșetor” (*ibidem*).

93

1736, ianuarie 19, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, îl scu-tește de dări și de orice alte obligații fiscale pe un Neculai care a fost evreu și s-a botezat.

„Carte lui Neculae ce-au fost jidov*.

Io Grigorie Ghica Voievod, bojiu milostiiu gospodar zemli Moldavscoi.

Scriem domnia mea la boiari și la toți slujitorii care veți umbla ori cu ce fel de slujbe a domnii mele la ...¹ facem știre tuturor pentru acest om, anume Necolae ce au fost jidov și s-au creștinat². Iată că domnia mea m-am milos-tivit și l-am ertat de toate dările și angariile oricâte or fi pre alții în țara dom-niiei mele, el nimănui nimic să nu dea, ci să trăiască ca un sărac, cum ar pu-tea.

Pentru aceia, boiari și voi slujitori, dacă veți vedea carte domnii mele, să aveți a-i da bună pace. Așijderea și voi săteni de unde ar hi traiul lui, încă să-i dați pace, întru nimic cu voi să nu-l amestecați, că cine i-ar face mai mult val păste carte domnii mele, unii ca acii vor fi de mare certare de la domnia mea. Într-alt chip nu va fi.

Aceasta scriem.

Let 7244 [1736] ghenarie 19

Și acest om, fiind jidov și s-au botezat, i-am mai pus o pecete, ca să să ție în seamă și pentru hîrtii³, să nu dea”.

B.A., loc. cit., f. 409, r.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1348.

* Regest marginal, înscris în condică de către diac, semn repetat și în ed. Istrati.

¹ Necompletat în manuscris.

² Vezi doc. 113, 114.

³ Pînă în octombrie 1741, *pecetea* sau *pecelluit* însemna o carte domnească prin care cel ce o primea era scutit de bir; o funcție asemănătoare aveau și „hîrțiile” menționate în docu-mentul de față.

1736, februarie 15, Carei. Angajamentul lui Lázár Josephovics, prim-jude al evreilor din Carei și arendaș al măcelăriilor, privind obligațiile comunității și ale sale față de contele Sándor Károlyi.

„Eu, subsemnatul Lázár Josephovics, dau de știre tuturor celor cărora li se cuvine, prin această scrisoare, că Excelența Sa, contele Károlyi Sándor, din Carei [...], la cererea mea smerită, a decis să-mi dea pe doi ani funcția de prim-jude al evreilor¹, măcelăria evreiască, cât și măcelăria orașului, pentru care eu și urmașii mei îi sintem datori, anual, Excelenței Sale și familiei lui cu următoarele:

În primul rînd, pentru funcția de jude suprem al evreilor cîte 50 de florini renani, la aceasta se adaugă un anumit onorariu² și diferite mirodenii la toate sărbătorile cortului, iar de ziua Sfintului Martin de la fiecare evreu cîte o gîscă grasă. Toate acestea trebuie să fie predate de comunitatea evreiască la termenul stabilit, iar eu mă oblig să fac să fie predate.

În al doilea rînd, pentru măcelăria evreiască, o arendă de 46 de florini renani comunității evreiești și Excelenței Voastre, anual, cîte două chintale de seu, iar pentru casa de la măcelăria evreiască anual cîte 20 de florini renani, le voi livra fără nici un scăzămînt.

În al treilea rînd, pentru măcelăria orășenească, 54 de florini ungurești, un chintal de carne și zece livre de seu, iar Excelenței Voastre, anual, cîte 50 de florini renani și cîte cinci chintale de seu și pentru bucătăria Excelenței Voastre cîtă carne veți dori, dînd funtul cu un denar mai ieftin decît pentru orășeni, adică cu cîte doi denari ungurești, și mă ofer și mă oblig să țin și pe viitor atît bucătăria Excelenței Voastre, cît și întregul oraș cu o carne bună și grasă.

• Drept pentru care am dat acest angajament scris, pe care l-am întărit cu propria-mi semnătură și cu sigiliul meu.

Carei, 15 februarie 1736“.

• Semnătură cu caractere ebraice

M.H.J.⁹⁰, VIII, p. 444—445 (magh.).

¹ În cazul de față, prim-judele evreilor a fost numit de contele S. Károlyi.

² Adică obligații în bani sau produse pe care evreii erau datori să le livreze anual stăpinului.

1736, noiembrie 28, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, scutește de dări pe evreul David din Iași, argintar care lucrează pentru curtea domnească.

„Io Grigorie Ghica voievod, bojiu milostiu gospodar zemli Moldavscui.

Facem știre pentru David jidov¹, argintar gospod, carele aflindu-se nelipsit de la lucrul curții gospod, iată că domnia mea am socotit și i-am făcut chiverniseală pentru hrana lui, orice fel de negoț ar aduce aici în Iași, l-am ertat de vamă mare și de camănă și de bezmăn și de mortasipie și de părcălăbie și de alte de toate.

Așijdere și pe dînsul l-am ertat, să fie în scuteală de hirtie și de toate dările, nimăruî nimic să nu dea și ori cu ce hrană s-ar hrăni aici în tîrg și pã la țară, nimeni să nu-l învãluiască.

Pentru aceia și dumneavoastră boiari și voi slujitori și vameși și alții toți să aveți a vă feri de dînsul, să-i dați bună pace, pentru ca să fie el numai pentru treaba lucrului domnesc.

Aceasta scriem.

7245 [1736], noiembrie 28°.

B.A., loc. cit., f. 408 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 344; N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, VI, p. 436 (regest).

¹ Numele lui David „bun meșter argintar [...] poftind domnia me a veni și a se afla la orașul acesta oricîți de mulți meșteri cu bun meșteșug” apare din nou în hotărîrea domnească a lui C. Mavrocordat din 1. XI. 1742 (ed. Istrati⁷⁹, II, nr. 986 și Iorga, *op. cit.*, p. 246, nr. 316); poate că același David este menționat în *Condica de socoteli* pe anii 1763–1764 a lui Grigore Vodă Callimachi: „Alte scăderi ce s-au mai făcut la tîrg Eș [...] Avram jidov cu iungiu, David jidov argintar”. Alt argintar îl aflăm consemnat, în aceeași condică, la 24 ianuarie 1763: „Birul Leibii jid. ot Suceav[a] argintar” (cf. N. Iorga, *Documente Callimachi*⁶⁹, p. 82, 86).

96

1736, [Bratislava]. Conscriptia Consiliului Locotenențial, cuprinzînd datele privitoare la evrei pe orașe și comitate, numele capilor de familie, cu mențiunea dacă se află sub protecția nobiliară transilvană sau străină¹.

Comitatul	Evrei care au stăpîni ereditari în țară	Evrei sub protecție străină. Cine este stăpînul
Arad Bihor	Jacobus Isac Löbel Jacob Jacob Kolman Joseph Moskovits Jacobus Jakobovics	contele Batthyáni contele Czobor contele Erdödi, episcop de Nitra Julia Toroczkaî, văduva lui Michael Katona din Transilvania contesa Rozália Pető, văduva baro- nului Palocsay

În comitatul Arad

Evrei familiști și văduve	38
Copii mari și mici	32
Învățători	1
Slugi și slujnice	9
Total persoane	80

Stăpini ereditari din țară ai evreilor: contele Batthyani, contele Czobor.

Evrei care au stăpini ereditari în afara țării	Evrei sub protecție străină Cine este stăpînul
Nadler Vinkler	Principele de Nikolsburg
Jacob Salamon	Nu se știe
Franz Marcus	Principele de Nikolsburg Moravia
Hirsch, avararul	Polonez din Letzimir
Israel Mojses	Polonez din Lublin
Iacob Israel	Principele Dietrichstein
Mojses Volf	din Frankfurt
David Jacob	Polonez
Isac, muzicantul	Principele Lichtenstein
Jacob Israel	Morav din Ludenburg
Israel Socher	Polonez
Salamon Israel	Principele Dietrichstein
Effraim Majer	Polonez, Principele Visnyovszki
Jacob Raphael	Principele Lichtenstein
Hirschl Jacob	Polonez
Joachim Jacob	Polonez

În comitatul Bihorului

Evrei familiști și văduve	38
Copii mari și mici	25
Învățători	1
Slugi și slujnice	18
Total persoane	82

Stăpînii lor ereditari din țară: contele de Erdödi, episcopul de Nitra, în Transilvania văduva lui Mihály Katona, dna Rozália Pető și văduva baronului Palocsay.

Evrei care au stăpini ereditari în afara țării	Evrei sub protecție străină Cine este stăpînul
Filip Isak	Nu-și cunoaște stăpînul
Isak Pulics	Contele Berholcz din Moravia
Jacob Perman	Idem
Joseph Moskovits	Din Polonia
Moyses Pulics	Contele Berholcz din Moravia
Jacob Scheil	Împăratul ² , în Cehia
Erez Pachrach	Din Pfalz (Palatinul Rhenan)
Salamon Jacob	Principele Dietrichstein din Moravia

Evrei care au stăpîni ereditari în afara țării	Evrei sub protecție străină Cine este stăpînul
Petrus Marcus Volf Jacob Uffer Lazar Jakob Jacob Hirschel Simon Uffer Samuel Jacob Isac Hirs Salamon Moskovits	Idem Contele Kaunitz din Moravia Principele Liechtenstein din Moravia Polonia

Orașul Satu Mare³

Evrei familiști și văduve	4
Copii mari și mici	9
Total persoane	13

Evrei care au stăpîni ereditari în afara țării	Evrei sub protecție străină. Cine este stăpînul
Jacobus Jakobovits Aron Israelovits Moises Farkas	Din Polonia, nu știe cine a fost Tot de acolo, contele Szandomirski Idem

M.H.J.⁹⁹, XVII, p. 207, 229, 232, 261 (magh.)

¹ Conscriptia Consiliului Locotenențial efectuată în 1749 consemnează pentru comitatele Arad și Bihor rezultate identice cu acelea din anul 1736, ceea ce nu poate corespunde cu starea de fapt.

² Carol al VI-lea de Habsburg.

³ La Satu Mare apar în 1745 următoarele schimbări: capii de familie sînt 5 (crește cu 1) și se adaugă 3 slugi, astfel încît totalul crește de la 13 la 17.

Vezi pentru toate notele M.H.J.⁹⁹, XIII, p. 266.

97

1736 – 1745, Alba-Iulia. Extrase din Pinkasul¹ comunității evreilor din Alba-Iulia², privind unele aspecte din viața comunitară internă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

„[...] Conducerea comunității evreilor din Alba-Iulia se alegea anual. Ea era formată din 5 pînă la 7 membri, fiecare avînd o funcție precisă. Din rîndul conducerii se detașa un președinte (Rosch ha-kahal sau Parnas hazeman)

care era ajutat de 3 împuterniciți (memunim) sau jurați. Afară de aceasta se mai alegeau 3 persoane care stabileau darea comunitară pe care trebuia să o plătească fiecare membru al comunității și 2-3 persoane care o încasau. Conducătorii comunității erau aleși prin vot majoritar. Cei aleși trebuiau să fie confirmați de episcopat. Era posibilă și realegerea repetată a uneia și aceleiași persoane. Astfel, David ben Benjamin a fost reales de 9 ori ca jude; cind a fost reales pentru a zecea oară, a devenit prim-jude.

Conducerii comunității îi revenea sarcina să stabilească și să încaseze darea comunitară de la membrii comunității. Suma stabilită trebuia să fie aprobată însă de adunarea generală. Astfel, pentru anul 1744 a fost stabilită o dare comunitară globală de 426 de guldeni și 44 de crețari — sumă ce reprezenta darea plătită de 38 de capi de familie. Darea comunitară individuală varia între 25 de crețari și 3 guldeni. Dintre cele două văduve incluse pe lista contribuabililor, una plătea 36 de crețari, cealaltă 2 guldeni. Pe de altă parte, David ben Benjamin, unul dintre conducătorii comunității, plătea doar 1 gulden și 40 de crețari, iar Itzig Leb Kepesz, președintele comunității, era impus cu suma maximă de 3 guldeni.

Stringerea taxelor și a dărilor comunității era cîteodată arendată unui membru al comunității. Astfel, într-un contract de arendare care datează din anul 1745, erau stabilite următoarele: doi membri ai comunității se obligau, în schimbul reducerii la jumătate a dărilor plătite de ei, să încaseze de la membrii comunității darea anuală precum și restanțele [...].

Darea anuală se plătea în rate săptămînale. În același timp, conducerea comunității stabilea taxele care urmau să fie plătite cu prilejul unor evenimente de familie. Pentru anul 1745 a fost stabilită suma de 1/2 guldeni pentru cununie, 5 groși pentru circumcizie. [...]

Conducerea stabilea în fiecare an și taxele care trebuiau plătite atît pentru tăierea rituală cît și pentru consumul de carne, grăsimi, vin etc., taxe care constituiau una dintre principalele surse de venit. În 1745 enoriașii plăteau pentru tăierea unei giște 1,5 crețari, pentru o oaie 3 crețari, pentru o găină 0,5 crețari; taxele de consum pentru același an erau de 0,5 cr. pentru pîndul de carne sau grăsimi [...]. Împotriva acestor taxe nimeni n-avea dreptul să obiecteze. Persoana care refuza să plătească sumele convenite nu putea apela la rabin și nici nu beneficia de haham. Ascunderea cîrnii sau a vinului pentru care trebuiau plătite taxe de consum atrăgea după sine excomunicarea persoanelor respective; afară de aceasta se mai plătea o amendă de 6 taleri, din care jumătate revenea comunității și jumătate stăpînirii. Aceste măsuri severe erau dictate de interesele fiscale ale comunității. Rabinii și angajații comunității au fost scutiți de plata acestor taxe. [...] Din încasările dărilor și taxelor și din sumele plătite benevol la sinagogă se acopereau cheltuielile comunității. În primul rînd se plăteau salariile angajaților comunității. Astfel, în anul 1744 rabinul primea 150 de guldeni, hahamul 62,5 guldeni.

Conducerea comunității trebuia să reprezinte interesele comunității față de autoritățile statale, față de Guberniul regal cu sediul la Sibiu. Cînd trebuia să plece un delegat la Sibiu, el era ales prin tragere la sorți. Astfel, în 1745 domnul Anton Kornis trimitea pentru a treia oară o adresă, în numele Guberniului, prin care cerea comunității să transmită urgent evidența încasărilor

și cheltuielilor, evidență ce nu se trimisese din anul 1736. Drept răspuns, a plecat la Sibiu un delegat al comunității care să explice că membrii conducătorilor anterioare au decedat, iar conducerea de atunci nu avea date pentru a informa Guvernul. Cu acest prilej, delegatul a fost imputernicit să cumpere cadouri, iar domnul Schindler, dregător al orașului Alba-Iulia, a primit și el cadou, un gulden de aur, drept recunoștință pentru sprijinul acordat comunității.

Angajarea personalului comunității trebuia aprobată de adunarea generală a comunității. Conducerea putea doar să facă propuneri. Rabinul era angajat, de regulă, pe trei ani, personalul pe jumătate de an sau pe un an. Obligațiile și drepturile angajaților erau stabilite în scris. Astfel, pentru anul 1745, era stabilit că căeșul sinagogii și hahamul, Baruch ben Samuel, și hazanul Bär își mențin atribuțiile pînă cînd răsare luna nouă din luna Sivan [...].

Conducerea comunității din Alba-Iulia se ocupa de strîngerea dărilor și de la enoriașii care nu locuiau la Alba-Iulia. Acești așa-zisi „provinciali” nu aveau dreptul să formeze o comunitate. Ei se constituiau, pe localități, în obști subordonate comunității din Alba-Iulia. Conducătorul obștii reprezenta interesele acesteia în relațiile cu comunitatea de la Alba-Iulia și răspundea de strîngerea dării comunale. Pentru nevoile lor obștile din provincie aveau dreptul să cheme un haham. În anul 1737 cei din provincie rămăseseră în asemenea măsură în urmă cu plata impozitului, încît conducerea din Alba-Iulia a ajuns la înțelegere, cu conducătorul obștii din Beclean să strîngă el aceste dări, cu condiția că dacă va întâmpina rezistență din partea enoriașilor va pleca imediat la Alba-Iulia, pe cheltuiala recalcitranților.

Comunitatea își exercita autonomia în rezolvarea litigiilor în care erau implicați și evrei prin Bet-Din³.

Bet-Din-ul îi judeca pe membrii comunității care au încălcat normele vieții religioase, care au ofensat unele persoane sau au jignit memoria unor decedați, care au întîrziat cu plata dărilor sau cu achitarea unor datorii. Erau judecate, de asemenea, cazurile de încălcare a drepturilor succesoriale, diferențele dintre comercianții asociați, probleme legate de ajutorarea văduvelor și orfanilor. În cazurile cînd instanța judecătorească trebuia să rezolve reclamații venite din partea creștinilor, Bet-Din-ul se completa cu asesori creștini, constituindu-se așa-zisul „Forum Judaico-Mixtum”. Hotărârile F.J.M. se înscriau în Pinkas în limbile maghiară sau germană, iar asesorul creștin, de obicei membru al consiliului orășenesc, semna cu caractere latine, în timp ce membrii evrei ai Forumului se iscăleau cu caractere ebraice. Cu toate acestea, apare semnătura evreilor de cîteva ori și cu caractere latine, cum este cazul lui Wolf Nathan, cu mențiunea „Judeus”.

În general, Bet-Din-ul pronunța pedepse foarte aspre atît în cazurile de nerespectare a prescripțiilor religioase, cît și în cazurile de infracțiuni comise în viața civilă. Astfel, sînt consemnate cazuri cînd unele persoane au fost pedepsite pentru că au acuzat de furt pe cineva fără temei; s-au dat pedepse foarte aspre pentru calomnieriile membrilor conducerii comunității; în asemenea cazuri sentința prevedea detenție pe 8 zile, cu regim de piine și apă. Pentru nerespectarea religiei, a fost amendat — spre pildă — Itzig Franco, soțul doamnei Gittel, fiica lui Moses Kohen, căci s-a dovedit a fi necredincios

față de Dumnezeu și față de neamul lui Israel: nu s-a dus cu regularitate la slujba de dimineață și la cea de seară; nu și-a plătit taxele; a încălcat prescripția care interzice deschiderea prăvăliei înainte de slujba de dimineață, acționând astfel împotriva deciziei rabinului Isak ben Moses, precum și a lui Levi Ieruschalmi din Belgrad. Pentru toate aceste abateri dlui I. Franco i s-au sechestrat zăloage în valoare de 50 de guldeni renani. Dacă în timp de 30 de zile nu va achita toate amenzile pentru abaterile mai sus amintite zăloagele aveau să fie vindute. [...]. Cînd Elieser Baruch, unul din conducătorii comunității, a fost acuzat de către un enoriaș că face hoții, el a cerut ca vinovatul, persoana care l-a calomniat, să-și ceară iertare și să i se aplice de două ori cîte 39 de ciomege în ambele sinagogi; dacă această pedeapsă dăunează sănătății lui, să plătească de două ori cîte 39 de groși drept contribuție la fondul de construcție a viitoarelor două sinagogi. Bet-Din-ul dădea sentințe și în cazurile cînd se iveau neînțelegeri în viața de familie. Astfel, Mirjam, fiica decedatului Menachem Mendel, ezita să se mărite cu logodnicul ei, căci nu-l putea suferi. Atunci s-a hotărît ca logodnicul să primească jumătate din dotă. Fata refuză să plătească și arată că logodnicul are faimă proastă; atunci s-a decis să se anune în ambele sinagogi că cine răspîndește astfel de zvonuri va fi pedepsit. Dar cînd fata a jurat că logodnicul ei este cartofor, băiatul a fost constrins să jure că timp de trei ani, cu excepția sărbătorii de Hanuca, nu va mai juca cărți; în felul acesta, se va dezvăța să mai joace cărți.

Măsuri aspre au fost luate împotriva acelor care comunicau sentințele Bet-Din-ului instanțelor neevreiești înainte ca ele să fi fost oficial comunicate de Bet-Din. În astfel de cazuri Bet-Din-ul putea să aplice excomunicarea.

Cele mai multe cazuri judecate de Bet-Din erau legate de neînțelegeri bănești¹.

Conform prezentării făcute de M. Eisler sub titlul: *Das Gemeindebuch*⁴⁵, p. 11—16, p. 72—82 (germ.).

(Întrucît Pinkasul original nu s-a păstrat, avînd în vedere importanța documentului, am recurs la prezentarea unui regist lărgit pe baza descrierii publicate de M. Eisler — nota red.).

¹ Pinkasul comunității din Alba-Iulia cu un format în folio, avînd dimensiunea de 32/22 cm legat între două coperte tari, cuprindea 273 de foi numerotate și aprox. 100 nenumerotate. Copertele cartonate erau îmbrăcate cu o hirtie imprimată, cotorul fiind din piele. Pe ambele coperte se mai păstrau urmele sigiliului comunității, avînd textele în limba ebraică ștampate pe stema lui David. Pe contracoperță se consemna calitatea de prim-pinkas. Primele însemnări sînt făcute în limba ebraică cu un scris de mare acuratețe, caracteristic sefarzilor, semnătura terminîndu-se în formă de spirală, obicei practicat de evreii spanioli.

Cel care a inaugurat Pinkasul, în anul 1736, pare să fi fost daianul Abraham ben Isac Russe. În 1738, cu puțin înainte să moară, a fost numit prim-jude al comunității. Ultimele însemnări făcute de Russe poartă data de 17 iar 1738, după care apar, la 21 Adar 1739, însemnările făcute de Moșe Efraim ben Iosef Halévi. Protocoalele scrise de acesta din urmă sînt mai mult în idiș decît în ebraică și trădează un om mai puțin instruit. Începînd cu Adar 1742 apare scrisul lui Iosef Reiss Auerbach. Atît din nume, cit și din scris, se deduce originea lui așkenază. Pare să fie primul rabin din Alba-Iulia al cărui nume este cunoscut. El a funcționat în această calitate, probabil, pînă în anul 1750. Faptul că spre mijlocul secolului al XVIII-lea în fruntea obștii evreilor se afla un rabin de origine așkenază denotă o creștere numerică a așkenazilor în detrimentul sefarzilor. Din Pinkas rezultă că, deși sefarzii și așkenazii din Alba-Iulia erau grupați în jurul a două sinagogi, ei erau cuprinși totuși într-o singură comunitate, cu o singură conducere și un singur rabin.

² Pinkasul a fost ținut la Alba-Iulia pentru că acolo au fost autorizați să se așeze evrei; Catastiful cuprindea însă și știri privind viața evreilor din alte localități.

³ Bet-Din-ul era format din trei jurați aleși anual. Când exista un rabin în funcțiune intra și el în Bet-Din. La dezbaterile și deliberările problemelor importante care priveau întreaga comunitate participau toți membrii de vază ai comunității.

În afară de cei aleși, în conducerea comunității au mai fost desemnați: un gabai Talmud-Tora (epitrop pentru predarea Talmudului și a Torei) și doi gabai țedeka (epitropi ai sinagogii și binefacerilor).

(Pentru toate notele, vezi dr. M. Eisler, *op. cit.*⁴⁵; idem, *Az erdléyi orászágos főrabbi*⁴⁶, p. 5–6).

98

1737, mai 12, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, scutește de orice dări pe evreul Cerbu, din Iași, care face vutcă pentru domnie.

„Carte Cerbului jidovului care face vutcă domnească.

Io Grigorie Ghica voievod, bojiiu milostiiu gospodar zemli Moldavskoî. Facem știre cu această carte a domnii mele, dumnea voastră boiari și voao slujitori care veți unbla ori cu ce fel de slujbe a domnii mele aici în Iași și pe afară, pe la ținuturi, pentru Cerbul jidovul, feciorul ceaușului, carele face vutcă pentru treaba domnească. Iată că domnia mea m-am milostivit și l-am ertat de vama mare și de camână și de bezmăn și de mortasipie și de parcălbie și de altele, de toate, nimărui nimic să nu dea. Așijderea l-am ertat de toate dările și angheriile cîte ar fi pã astã țară, să fie scutit și odihnit, nimărui nimic să nu dea și unblind pãn țară ca să să hrănească ori cu ce fel de hrană, sau pã la iarmaloace, despre nimeri să n-aibă nici o-nvăluire. Așijderea și caii lui de olac să nu-i ia, nici cu altele nimeni să nu-l supere, că oricari din boieri sau din slujitori nu vor asculta porunca domnii mele, cu pedeapsă să vor pedepsi.

7245 [1737], mai 12“

B.A., loc. cit., f. 413 r.—v.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1360; N. Iorga, *op. cit.*⁷⁸, p. 275 (regest).

99

1737, iunie 4, Pesta. Negustori sirbi și greci din Pesta adeverească că Emanuel Nicola și asociații săi nu au putut încă onora contractul pentru livrarea tutunului, încheiat cu evreii Simon Lazar și Nathan Benedek, din Carei.

„Noi, subsemnații, recunoaștem și mărturisim în virtutea prezentei că, în cel de-al 1736-lea an, care a trecut, domnul nostru Nicola Emanuel

a avut un contract cu evreii numiți Simon Lazar și Nathan Benedek, din Carei, în baza căruia și potrivit conținutului său evreii sînt datori să dea domnului Nicola 1 000 de chintale de tutun iar domnul nostru Nicola Emanuel este dator să le dea evreilor respectivi mărfuri în valoare de 1 000 de florini ungurești. Mai sus citatul nostru domnul Nicola, dorind să respecte contractul, nu numai că a pregătit pentru evrei mărfurile promise, dar le-a și scris, atît el însuși, cit și prin intermediarul evreu din Buda, tînărul Joel, că mărfurile fiind pregătite, să pregătească și ei, evreii, tutunul și că, dacă el însuși n-a putut veni imediat la Carei, acest lucru s-a datorat faptului că tatăl lui a decedat și de aici s-au iscat multe încurcături și necazuri, după care a urmat stingerea subită din viață a unuia dintre asociați și frate, care și el a fost de față, atunci, la Carei, cînd s-a încheiat contractul. Drept dovadă pentru cele relatate mai sus, dăm această scrisoare a noastră de adevărire și întărită prin scrisul nostru propriu de mînă și prin pecețile noastre.

Dat la Pesta, în ziua de 4 iunie 1737".

M.H.J.⁹⁹, XII, p. 267—268 (magh.).

100

1737, decembrie 21, Viena. Într-un raport înaintat dogelui Veneției se pomeneste despre răspîndirea ciumei în Transilvania. Printre victimele moliemei este și un evreu, împreună cu soția lui, originari din orașul Ploiești.

„[...] După știri sigure de la Sibiu, la data de 11 a lunii curente¹, pe lingă cetatea Ocnei Sibiului, unde sînt deja două cazuri suspecte, au mai fost molipsite două sate — Porumbacul și Gușterița. Un evreu, împreună cu soția lui, originari din Ploiești, din Valahia, au înnoptat la Ocna Sibiului, localitate în preajma Sibiului, unde soția lui a și murit în aceeași noapte. Primind această înștiințare, principele Lo[b]kowitz², comandantul general al zonei, a vrut el însuși să-l urmărească pe acel evreu și, ducîndu-se la Alba-Iulia, a aflat că acesta a murit acolo".

Hurmuzaki⁶⁴, IX/1, p. 666 (it.).

¹ Decembrie.

² Generalul Johann Georg Christian Lobkowitz (1686—1755), comandantul militar al trupelor austriece din Transilvania între anii 1736 și 1740.

101

1738, ianuarie 23, Alba-Iulia. Vistieria Transilvaniei ordonă cercetări cu ascultare de martori în privința bunurilor

rămase de la evreul cu numele de Abraham Hirscl
(Herscl)¹.

„[...] Să afle Onorata Direcție Generală² că noi, potrivit pecetii de chemare în judecată și de cercetare emise de alesul domn Stephanus Biró, judele primar al orașului liber regesc Alba-Iulia, întocmită și emanată în chip legal pe seama și în persoana cinstiului domn Petre Dobra de Zlatna, judele regal al pricinilor fiscale [...] am chemat și am citat în chip legal anumiți oameni [...]:

/Punctele interogatoriului/:

1. Oare și dacă străinul evreu numit Abraham Herschel, mort aici la [Alba] Iulia la începutul lunii decembrie a anului 1737 avusese vreun urmaș? [...]

6. Oare acel evreu când venise la [Alba] Iulia n-a depus niște lăzi la Brașov, la Sebeșul Săsesc³ sau la Mercurea³ ori în altă parte și anume la cine? [...]

Urmează numele martorilor și mărturisirile lor:

Întiul martor, vrednicul evreu Isak Herschel [...] timp de aproape 20 de ani slujitorul evreului numit Abraham Herschel, chemat fiind a jurat [și] fiind interogat, a mărturisit: că evreul cu pricina, numit Abraham Herschel, mort la [Alba] Iulia, a depus o ladă (în care au fost cupe de argint, perle sau mărgăritare prețioase, inele de aur, cu un cuvânt, lucrurile cele mai bune ale defunctului) la Brașov, în prăvălia unui sas din Brașov, iar la Ocna Sibiului a lăsat, la un român, patru boi și o vacă spre a fi îngrijite pe timpul iernii [...] A mai adus cu el aici la [Alba] Iulia două pungi (într-una niște taleri, iar în cealaltă ducăți), în cele din urmă 20 de ducăți a lăsat Companiei evreilor, iar bătrinei pe care a avut-o lângă el, de asemenea, 20 de ducăți, restul sumei a rămas ginerelui său, cât și lucrurile pe care zisul evreu le-a adus la [Alba]: un car întărit cu fier, [un] bou pregătit pentru jug și încă niște lucruri și mărfuri închise în niște saci. Bunurile pe care le-a avut la [Alba] Iulia înainte să moară, le-a consemnat și le-a predat susnumitei bătrîne cu scopul ca ea să le predea ginerelui său mai sus amintit. În continuare, martorul spune că acel evreu defunct a îngropat la Ploiești o oală plină cu bani, ceea ce el a destăinuit zisei bătrîne, ca aceasta să-i comunice ginerelui lui.

Al doilea martor, vrednicul evreu Ionas Isac, la fel slujitorul, timp de 21 de ani, al evreului decedat, mărturisește că a auzit atât de la evreul defunct, cât și de la zisa bătrînă că acest evreu a depus la Brașov două lăzi la un sas [...] Mai mărturisește ca și precedentul, la care a mai adăugat că defunctul a adus aici la [Alba] Iulia un cal și 4 saci plini cu mărfuri [...].

Franciscus Bánhorváti m.p. asesor jurat al orașului Alba-Iulia

Johannes Pósaházi m.p. notarul jurat al orașului Alba-Iulia

Onorata Direcțiune Generală !

Să afle Onorata Direcțiune Generală că noi am primit cu cinstea cuvenită și cu supușenie dispoziția pentru ascultarea de martori.

Iar problemele care ni s-au cerut să fie anchetate erau următoarele:

1. Dacă străinul evreu Abraham Herschel, decedat aici la [Alba]-Iulia la începutul lunii decembrie 1737 a avut vreun urmaș ?

2. Oare și dacă au rămas de la el vreo avere și mărfuri, sau alte lucruri; de ce fel; unde se află și sub pecetea cui ?

Urmează mărturiile martorilor:

Martorul 1. Evreul Josseff Tobia, de 45 de ani, mărturisește: Am auzit de la alți evrei că susnumitul evreu, înainte să moară, ar fi mărturisit că la Brașov a fost bogat și că a lăsat la București douăsprezece căldări de aramă [...]

Martorul 3. Evreul Léb Lázár, de 26 de ani, [...] mărturisește: Știu că a avut o fiică și ginere în Țara Românească [...]

Martorul 6. Moyses, de 34 de ani: Tot ce a avut a fost sigilat de către domnul Kuncz [...]. A mai auzit încă, că la Ploiești a avut depuse 2 000 de talere [...].

Martorul 13. Hesi Serbul⁴, judele evreilor din Țara Românească (?), de 26 de ani, [...] mărturisește:

Are o fiică care stă împreună cu soțul ei în orașul Buzău din Țara Românească [...] și are și aici în Transilvania un fiu și o fiică, nepoți, pe care i-a adus cu sine. Eu însumi, călătorind la Brașov, m-am întâlnit cu soția numitului evreu, intrând în Brașov cu o căruță încărcată cu o ladă și cu un sac de bumbac și cu alte mărfuri, dar nu știu ce s-a mai întâmplat cu acele bunuri.

Martorul 17. David Benjamin, evreu, de 25 de ani, judele evreilor din Transilvania, mărturisește:

Pe acel evreu în legătură cu care se face ancheta nu l-am văzut niciodată. Mi s-a spus că ar fi avut o fiică măritată în Țara Românească și că soțul ei nu de mult timp a venit aici în Transilvania ca să caute bunurile socrului său [...].

Martora 19. Baba Rifka, de 58 de ani, mult amintita servitoare a evreului defunct Abraham Herschel, mărturisește: Are urmași în Țara Românească, o fiică căsătorită și nepoți care au fost cu el când a murit. Din ceea ce a rămas de la acel defunct am dat niște ducăți turcești Companiei evreilor, rămânând asupra mea 369 galbeni pe care i-am cheltuit pentru trebuințele de fiecare zi[...]”⁵

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 448—453 (lat.).

¹ S-ar putea ca acest Abraham Hirscl (Herscl) să fie identic cu persoana despre care se pomenește în raportul înaintat dogelui Veneției la 21 decembrie 1737 (vezi doc. 100).

² Organ administrativ-financiar-judiciar care avea și rol de procuratură generală a Transilvaniei. Directorul acestui organ era procurorul general al provinciei.

³ Sebeș (jud. Alba), Miercurea (jud. Sibiu).

⁴ Probabil Hesi Serbul.

⁵ În martie-iulie 1739 Vistieria Transilvaniei reia cercetările în problema bunurilor rămase după A. Herscl. Din mărturiile rezultă că aurul și mărgăritarele au fost furate din casa în care evreul a murit. Au fost învinuiți de comiterea furtului doi evrei: Frank Isak și Jekutiell.

„Chaim, evreul originar din Țara Românească, care a slujit la decedatul Abraham Herscl, mărturisește că acest Herscl a fost bogat în Țara Românească, dar n-a adus cu el toată averea căci cea mai mare parte din această avere a rămas în Țara Românească, la mănăstirea Mărgineni. Acest lucru l-a auzit de la o bătrână numită Refka, care și ea se afla în casa lui Herscl, chiar atunci când Herscl a murit, iar din gura fiicei aceluiași Herscl a auzit că mărfurile lui Herscl ar fi la evreul Jekutiell [...] și că mărgelele prețioase în valoare de aproape 500 de florini renani erau depuse la bătrâna Refka și acestea după moartea lui Herscl au fost luate mai degrabă de Cameră (adică de Vistierie) decît de evreii Isak Frank și Jekutiell [...]” (*ibidem*, p. 463—464).

1738, februarie 1, Iași. Domnul Grigore Ghica al II-lea¹ decide în litigiul dintre urmașii lui „Lazor orândariul“ și egumenul de Mira în favoarea primilor.

„Grigore Ghica arată că «Avram, ginerile Herșului, Jid. din Focșani și fâmeia lui Ana, fata Herșului, nepoata lui Lazor orândariul vine cu Mitrofan eguminul de Mira și cu Miron Dima pentru niște loc de dughiani de târgu din Focșeani, din bătrânul lui Butnariu, unde au fost casa lui Lazor orândariul». Procesul ținea din întâia Domnie. «Acel loc au fostu» se zice «cumpărătură lui Lazor orândariul de la niște moșiani de acolo, din satul Stoeștii unde iaste acum târgul Focșianii, cari moșeani s-au numit Nemțeanii; ș-au făcut Lazor orândariul casă și pivniță pe acel loc, ș-au fostu locul îngrădit de dânsul, încă și hotărât cu piiatre, și l-au stăpănit moșul lor Lazor orândariul cât au trăit, și pe urmă și ficiorul său Herșul, până au rămas zestre aceștii jidoavce, featii Herșului; fiind la 60 de ani de când l-au cumpărat²; zapisele i s-au pierdut, «când i-au jăcuit catanele, și întâmplându-să di-au arsu și târgul Focșenii, în Domnia noastră». Atunci se ridică procesul. Adversarii spun «cum Dima bătrânul au avut cumpărătură acel bătrân al lui Butnariu întreg de la Necula Limbovici, atâta din câmpu, cât și din tirgu, din dugheane; din care bătrân pe giumitate au dat danie la mănăstire Mira», aducînd și hotărîturi de la Rugină Șătrariul și Buhuș Păharnicul, «scriind într-amîndoaî hotărâturile că s-au împîrțit satul în șiasă bătrîni, anume: Butnariu, și Ciriăș, și Nemțeanii, și Hobjăleăștii, și Dabijăștii, și Drăgușan. Fără 2 dughiani ce ș-au oprit Limbovici, de n-au vindut, care dughiani au rămas la o fată a lui Limbović, și aflându-să ia în robie la Ț[a]rigrad, acolo li-au vindut lui Angheluță Armașul și după moarte lui Angheluță, au rămas dughianile la cumnatu-său Mărdarie Clucer, și de la Mărdarie cu giudecată li-au răscumpărat iară Miron Dima. Și scrie la hotărătura lui Buhuș cum s-au aflat casa lui Lazor orândariul pre Hliza, pe bătrânul lui Butnariu, și acei Nemțeani, vindzătorii lui Lazor orândariul, au vîndut rău, neavînd ei triabă în bătrânul lui Butnar, căci bătrânul lor, a Neamțeanilor, s-au ales osăbit». Răzășii nu se mulțănesc cu delimitarea lui Buhuș și vin la Domnie, care li dă «carte de soroc, să viia cu toțai, să se mai giudece cu Divanul, și n-au mai vinit; apoi că și zapisul mănăstirei, ci-au avut de la Dima, n-au fostu la mîna călugăriilor de Mira, ci-au fostu la mănăstire Cotroceanii, în Ț[a]ra-Româniască, dusu Vlîdica Cozma ci-au fostu la mănăstire Mira, de când l-au luat pe dânsu Băsărab-Vodă de pe hotar și l-au dus de l-au închis la Znagov; asăjdere și Dimii celui bătrân i s-au tîmplat moarte, și, Miron rămîind copil mic, nici el n-au să mai cerce să mai dezbată locul din dughiani pe hotărătura lui Buhuș; și aciasta au fostu pricina de n-au luat chirie, iar de la ardere târgului au început a cerca și a-ș cere locul». La judecata din prima Domnie «li s-au fostu dat locul, ș-au lipsăt Jidovii dupe locul acesta».

După șese ani, nouă judecată, în favorul lor «de vreame ce-au stăpănit acel loc atîțe ani și nime chirie nu le-au luat». Miron și egumenul pîresc și la

«Domnia Sa Constandin-Vodi»; se face înțelegere, în lipsa Anei, a păstra «Jidovii» numai două dugheni. Acum Ana nu vrea să recunoască. Se orînduiesc la Sandul Sturdzea Vel Log. Acesta expune «cum Lazor orîndariul Jid. au cumpărat acel loc de la acei Nemțeni, ce-au fostu drepti moșeani acolo, mai înainte de hotărătura lui Buhuș ș-a lui Rugină cînd era locul neales și nehotărât, de nu să știe a căruie parte unde va fi, ș-au stăpănit Jidovul și mai înainte cu pace, nime chirie nu i-au luat; și mergând Buhuș Paharnecul acolo la Focșani, când au hotărât, au avut puteri de chivernisală în mîna lui, să poată face pe Nemțeani Butnariu sau pe Butnari să-l facă Nemțeani, de vream ce vîndusă unii din părțile lor; și acestor chiverniseale de îndreptare vîndării locului n-au urmat să lămuriască pricinele, nici pe Jidov de pe locul acela nu l-au scos, ce-au rămas Jidovul tot în stăpînirea locului, și de la hotărătura încoace pînă acum, fiind și de la hotărătura lui Buhuș Păh 33 ani și nime nu l-au mai scos, nici chirie i-au luat».

Domnul decide că «iaste cu dreptate Jidovii să rămîia buni moșiani și stăpînitori locului acelue și de acmu înainte nime să nu-l poată clăti din locul său, ce să-l stăpăniască cu pace, ca a lor driaptă moșia, să facă pe dănsul dughene sau ce va vre; însă cât au ținut casa cea bătrână și cu toată ograda casei lui Lazor orîndariul, atăta loc să țiia și ei. Și să le fie de la Domniia Me driaptă ocină și moșia și uric de pără și de întăritură, cu tot venitul lor, și feciorilor lor și nepoților, strănepoților, neclătit, nerușeit nici odănoară în veci»...

Sandul Sturdzea Vel Logoftu. Tănasăe Logoft za taină am scris“.

N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, V, p. 234—236.

¹ Grigore Ghica al II-lea, domn al Moldovei (1735—1739).

² Documentul atestă vechimea evreilor din Focșani, indicînd totodată și drepturile pe care le aveau. Dacă documentul LXVIII din *Addenda* confirmă prezența evreilor ca orîndari începînd din 1691, iar Condica vistieriei ținută de C. Brâncoveanu menționează „jidovii ot Focșani“ la 1698 (doc. 1), din actul de față rezultă că, încă în anul 1678, „Lazăr orîndariul“ a putut cumpăra un loc de casă de la moșnenii din Stoești.

103

1738, august 6, Viena.

„Carol al VI-lea, împăratul Austriei, poruncește ca, pentru a preveni primejdia extinderii epidemiei de ciumă în Ungaria și Banat, să se limiteze circulația mărfurilor și persoanelor, interzicîndu-se accesul în Ungaria și în Transilvania al «sîrbilor, armenilor, românilor și evreilor» care vin din locuri contaminate de boala epidemică ori bănuți ca atare, precum și al mărfurilor și lucrurilor ce pot contribui la răspîndirea contagiunii, precum postavul, pînza, lina, pînzeturile de in, penele, saltelele, cîlții, blănurile. De asemenea, sînt suspendate tirgurile și bilciurile din locurile afectate de epidemie, unde obișnuiesc să vină «sîrbii, armenii și evrei» și este interzis accesul din Ungaria în Austria pentru «sîrbi, români, armeni și evrei, ca și pentru

mărfurile supuse contaminării, precum postav, lână, pînzeturi din in, piele, pănură, cîlți, blană, corturi și mai cu seamă saltele»“.

M.H.J.⁹⁹, XI, p. 462—466 (lat.), (regist).

104

1738, decembrie 15, [Botoșani]. Vornicii din Botoșani hotărăsc ca prețuirea unei case din tîrg să se facă de „tîrgoveții români, jidovi și armeni“.

„Adică noi tîrgoveții români și jidovi și armeni care mai jos și-au pus numele și degetele, facem știre cu această mărturie a noastră, precum au venit Ion sin Piticesii dimpreună cu vitregul său Ion, cu poronca dumilor sale vornicilor de Botoșani Enache biv-vel armaș și Dumitrașcu post[elnic], ca să prețuim casa cu pivniță ce au împreună. Deci noi, pe poronca dumilor sale vornicilor, ne-am strîns în casa lor și socotind noi, i-am întrebat cu ce preț vor să ție casa să întoarcă unul altuia banii pe jumătate. Deci Ion, vitregul său, au primit casa cu pivnița drept 60 de lei. De pe prețul lor ce au făcut ei, am prețuit casa deosebi și pivnița deosebi, ca să ție unul casa pînă în picăta streșinii dinspre pivniță și cu ograda casei cît ține ograda casei iar unul să ție pivnița cu locul ei; și care ar ține casa, să întoarcă celui ce ar ține pivnița 5 lei. Deci, dinaintea noastră s-au învoit și au primit ca să ție Ion sin Piticesii casa și să întoarcă 5 lei lui Ion, vitregul său; să ție Ion pivnița, dimpreună cu femeia lui Marie Piticeasa, pivnița cu locul, să fie volnic a-și face casă ori ce ar vrea pe pivniță. Și să fie Ion vitregul său cu femeia lui în casă pînă la Sfeti Gheorghe. Deci ei așa s-au așezat dinaintea noastră și am făcut și noi această mărturie la mîna lui Ion sin Piticesei, ca să-i fie de credință; și noi pentru credință ne-am și iscălit și ne-am pus și degetele.

Leat 7246 dechem. 15.

Și această tocmeală s-au făcut dinaintea noastră:

Ion armaș, vornic Dumitrașcu post., vornic

Eu Toader tij martor.

Eu Pintelei Cravaș martor

Eu Niculai blănar martor

Și eu Sandu lui Grigorie meș. tîmplar.

Armeni

Eu Ștefan Triancul martur

Eu Luca sin Mani martur

..... și alți tîrgoveți la această mărturie că precum scrie mai sus adevărat este. Și i-au dat Ion sin Piticesii acei 5 lei ce scrie mai sus lui Ion vitregul său înaintea mea, să-i fie de credință, Dumitrașcu post[elnic].

S-au luat legiuite“ [semnături indescifrabile].

Arh. St. fil. Iași, Col. Documente, pachet 360, f. 120, nr. 4.

1739 (7247), ianuarie 20, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, întărește mănăstirii Galata înțelegerea făcută cu tirgoveții „creștini și armeni și jidovi“ de pe locul mănăstirii numit Buicani de la Chișinău, ca să plătească anual bezmăn.

„Noi Grigorie Ghica voevod B[o]jiiu mil[o]stiiu G[o]sp[o]dar Zemli Moldavscoi.

Facem știre cu această carte a domnii mele tuturor cui se cade a ști, că iată au venit înaintea domnii mele și a tuturor boierilor noștri a mari și a mici rugătoriiu nostru Nectarie, arhimandritul de la sfânta m[ă]n[ă]stire Galata care iaste închinată la Sfântul Mormîntu al domnului nostru Iisus H[ri]stos și ni-au arătat ispisioace și di la alți luminați și răposăți domni ci-au fostu mai înainte di noi, scriindu și mărturisindu precum are Sfântul Mormîntu o bucatî di locu la ținutul Lăpușnii, care să numește Buicani, care locu intră și în vatra tîrgului Chișinăului și jăluindu-se arhimandritul de mai sus numitu, precum m[ă]n[ă]stire Galata n-are nici un folos di ace moșie ca să fie de agiutoriu la Sfântul Mormîntu den vreme că tîrgoveții au casă și dughene și pivniță pe locul Sfîntului Mormîntu și nu dau nimic și stăpînescu ei locu în tîrgu, cum și pe afară calci locul acesta cu vitili lor și n-au nici un folos di ace moșie.

Pentru care jăluindu-se arhimandritul di la Galata, domnia me am scris o carte după jaluba egumenului la credincios boiariul nostru dumn[ea]lui Lupul Năstasie fiind sărdariu, și la boiariul nostru Vasilache Măzărache biv vtor vist[iernic] ca să meargă acolo la Chișinău, și să cheme pe tîrgoveți față și să ia sama și pentru casă și dughene și pivniță ci-ar fi în fața tîrgului pe locul Sfîntului Mormîntu, să le faci așezare, ca să de și ei bezmăn pre an precum dau și la alte tîrguri, ce să află pe locuri mănăstirești.

Și mergînd acei boeri acolo, au chematu pe toți tîrgoveții față și luîndu sama așe au aflatu, cum că tîrgoveții să hrănescu pe ace moșie a Sfîntului Mormîntu și nimică nu dau la m[ă]n[ă]stire, și într-acesta chip i-au așezatu care și toți tîrgoveții creștini și armeni și jidovi au priimitu. Și s-au așezatu di bunăvoe lor pentru casă și dughene și pivniță ce vor fi în fața tîrgului pe locul m[ă]n[ă]stirii ca să de pe an bezmăn cîte o șesă pot[ronici] noi di stînjini, iar pentru pivnițele ce vor fi în dosul dughenilor sau alte casă, ci ar fi di la fața tîrgului în laturi, pe locul m[ă]n[ă]stirii, să nu de nimic, fiindu acolo menzil împărătescu, ca să fie [casăle] di odihnă pentru oaspeți. Care pentru această așezare — văzumu și mărturie tîrgoveților, cu pecetile și iscăliturile lor, în care mărturie sîntu iscăliți și acești boiari di mai sus numiți¹. [...].

U Ias vlet 7247 [1739] Ghenariu 20.

Noi Grigorie Ghica v[oie]voda L.P.

Dimitrie Sturz[a] b[iv] 3 log[o]făt

Simion Cheșco uricariu am scris“.

M. Paul, *Alte acte*¹¹⁸, p. 247.

¹ Documentul a fost întărit întocmai, la 1 ianuarie 1759, de domnitorul Moldovei (*ibidem*, p. 252).

106

1739, ianuarie 28, Iași. Grigore Ghica, domnul Moldovei, numește pe Marco, fiul lui Lazăr, ca staroste al breslei jidovilor din târgul Bîrlad și poruncește să i se dea ascultarea cuvenită din partea celorlalți evrei.

„Carte de stărostie de jidovi de la Bîrlad.

Io Grigorie Ghica voievod, bojiu milostiu gospodar zemli Moldavscoi.

Facem știre domniea mea la toți jidovii din târg din Bîrlad, iată că, după obiceiul vechi, precum au fost de altă dată mai-nainte vreme, am făcut domnia mea și acum staroste de jidovi acolo, la Bîrlad, pă Marco feciorul lui Lazăr, de acolo din Bîrlad, fiind trebuitor de-a pururea pentru poruncile gospod ce sînt pă jidovi și pentru folosul și odihna voastră. Căruia i-am poruncit domnia mea să fie purtător de grije la toate nevoile voastre și la cislile voastre și să să afle el și cu 2—3 dintre voi pă care i-ți socoti și toți după cum or socoti ei să urmați, că care nu s-ar supune poruncii domniei mele, unii ca aceia vor fi de certare de la domnia mea. Și așa toți jidovii să-l aveți în cinste, ca pă un staroste, după obiceiul vostru.

Aceasta scriem“.

B.A., loc. cit., f. 410 v.—411 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 353; N. Iorga op. cit.⁷⁸, VI, p. 437 (regest).

107

1739, iulie 22, Iași. Scriitorul Mikes Kelemen¹ despre viața comercială a orașului Iași.

„[...] Negoțul îl țin jidovi² și armeni. Dacă ar hi aice în scaon Voievozi statornici și den cei ce cată la folosul țării, [...] s-ar așeza aice negoț mare, mult mai lesnicios și mai mare decît în București“.

Mikes Kelemen, *Scrisori*⁸⁸, p. 205.

¹ Mikes Kelemen (1690—1761), prozator maghiar, s-a născut la Zagon (azi jud. Covasna). În anii 1736—1739, în timpul războiului austro-ruso-turc, a străbătut cu diferite misiuni și pămîntul Dobrogei, al Moldovei și al Munteniei.

² În legătură cu această constatare a prozatorului maghiar, G. Zane face următoarele remarci: „[...] Comerțul evreiesc întrebuințează o tehnică proprie. Aplicarea sa în mare, în afacerile din principate, trebuie să coincidă cu momentul când găsim mărturii de înmulțire a negustorilor evrei. Asemenea mărturii încep să apară în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, devenind foarte frecvente în secolul următor. Dar și înainte de această epocă se atribuie evreilor un rol dominant în comerțul moldovean, cel puțin al Iașului. Un Mikes Kelemen [...] nu vede decît Armeni și Ovrei ca negustori. Grecii, pe care aproape unanimitatea informațiilor posterioare îi arată ca avînd un rol de seamă în comerț, sînt uitați“ (G. Zane, *Economia de schimb*¹⁴⁹, p. 330).

108

1739, septembrie 3, Iași. Comandantul forțelor de ocupație rusești impunînd Moldovei o mare contribuție bănească, boierii obligă breslele negustorilor străini din Iași — armeni și evrei — să contribuie cu o parte apreciabilă.

„[...] După aceea a trimis, cu Andrei serdarul, la casa lui Paladi vistierul, unde erau adunați boierii cu mitropolitul și cu episcopii și unde era găzduit Constantin Cantemir, niște ponturi scrise în limba rusă, cu porunca să le primească și să le iscălească. În aceste ponturi se prevedea ca Moldova să primească în fiecare an pentru iernat douăzeci de mii de ostași, să dea îndată un plocon de zece mii de galbeni feldmareșalului Münnich¹, iar două mii de galbeni să-i dea în fiecare an pentru bucătăria sa, și altele asemănătoare². Boierii s-au trudit să arate că este cu neputință să le îndeplinească, dar pînă la urmă le-au iscălit fără voie. Și văzînd boierii în ce nevoie se găseau, au hotărît ca o sumă de bani să plătească breslele din tîrg, adică negustorii armeni și evrei, precum și boiernașii străini. Ei au pus supraveghetori dragoni să strîngă banii pentru ploconul feldmareșalului Münnich; aceștia luau banii cu multe pedepsiri, și cu plîsetele oamenilor dintre care mulți se ruinau [...]“

Cronica Ghic.³³, p. 453 (grec.).

¹ Feldmareșalul B.C. Münnich, comandantul forțelor țariste, îi învinge pe turci în septembrie 1739, la Stănceni, ocupînd astfel și Moldova. În urma păcii de la Belgrad, din același an, este însă obligat să se retragă.

² Constantin Daponte afirmă că orașul Iași a fost impus la o contribuție de război de 8 000 de florini, din care evreilor le-ar fi revenit două mii, iar restul mănăstirilor. (Dapontes, *Ephémérides*³⁶, II, p. 359).

109

1740, mai 9, Buda. Isaac Adam Achracher, negustor evreu, cere Sfatului orașului Buda restituirea mărfurilor sale,

constind din piei, spre a le putea transporta mai de parte în Moravia.

„Evreul Isaac Adam Achracher cere ca pieile aduse de el aici de la Timișoara și poprite la 13 iulie 1738 să fie eliberate acum, pentru ca de aici prin Buda Veche¹ să le transporte personal în Moravia.

Decizia: pe baza decretului imperial din 5 august 1738, comerțul cu piei este interzis². Deci solicitantul, pentru eliberarea lor, să se adreseze forurilor superioare în drept“.

M.H.J.⁹⁹, XI, p. 473 (germ.).

¹ Azi un cartier al Budapestei, Buda Veche (Óbuda).

² Pielea era considerată de autoritățile militare „marfă strategică“, deci numai negustorii și companiile autorizate aveau dreptul să transporte și să comercializeze pieile de animale.

110

1740, octombrie 25, Carei. Conscriptia evreilor din orașul Carei.

În anul 1740, în ziua de 25 octombrie în orașul Carei a avut loc conscripția generală a evreilor. Mai întâi sînt înșirate numele acelor evrei care locuiesc în casele Comunității (Communitas)¹, cei care sînt datori să plătească dlui conte² anual, prin convenție, 350 de florini, adică trei sute cincizeci de florini renani.

Descrierea caselor	Numele evreilor	Nr. lor
1. Începînd cu intravilanul de pe lingă casa doamnei [...] Pápay, în prima locuință stă evreul roșcovan	Casa lui Isák Abrahám, cu fiul lui — Isák	2
2. În locuința de alături, dincoace de sinagoga lor	Nátán Moyses Hersll Eliás	2
3. Urmează sinagoga lor		
4. Dincolo de sinagogă, în a treia locuință	Israel Ancsel, Hersll Isak, Markus, polonezul	3
În acea casă a locuit Mihalovics Jákoꝛ a cărui văduvă locuiește acum cu chirie la Lázár Kis, dar locuința face parte din communitas ¹	Văduva lui Jákoꝛ Mihalovics	1
5. În locuința de alături, a 4-a	Meșterul evreu ³ Heras Sándor	1

Descrierea caselor	Numele evreilor	Nr. lor
6. În locuința de alături, a 5-a	Lebel Adam, fiul acestuia, Adam și ginerele lui, Jónas Abrahám, avînd gospodărie separată	3
7. În locuința de alături, a 6-a	Simon Jakob, Hersll Kain	2
8. În locuința din colț, a 7-a	Sámuel Adam Kopasz ⁴ , cu fiul lui, căsătorit, Adam, cu menaj comun	2
9. În locuința următoare, a 8-a	Isak Moyses, Keimb Samuel	2
10. Alături de aceasta, în locuința a 9-a	Natan Hersl, Subon Ancsel, văduva lui Jónas Ancsel	3
11. În locuința de alături și ultima, a 10-a	József Paur Lazar Jákob Simon	2
N.B. Casa rabinului, în care acum stau temporar doi evrei, pe numele Jónas și Jákob veniți din Berea ⁶ , după expirarea termenului de carantină		
12. Într-una din locuințele casei comunității, aflată lângă casa actualului jude evreu — Hersll Jakob	Jerohan Pinkész, Áron Nátán, Sámson Hers	3
13. În locuința de alături	Joseff Jeruhin, Salamon Sullin	2
În total 29 (de persoane)	350 de florini renani	

Urmează evreii taxaliști, adică cei care plătesc o anumită taxă anuală:

	Nr. lor	În 1740 a plătit		În 1741 plătește	
		fl. r.	cr.	fl. r.	cr.
Lázár Josephovics Nagy pentru arenda de la fratele său și după casa (închiriată de la György Görög)	1	60	—	—	—
Același, pentru fratele lui și pentru casa lui, construită din cărămizi arse pe terenul cedat de dl conte, va plăti anual				60	

	Nr. lor	În 1740 a plătit		În 1741 plătește	
		fl. r.	cr.	fl. r.	cr.
András Kis Lázár, împreună cu tovarășii săi, drept arendă după casa aceluiași Görög	1			20	
Lazar Kis, pentru casa lui, împreună cu cumnatul lui, Jákob Simon	2	20	—	25	—
Hersll Jákob, judele evreilor, pentru casa lui veche	1	16	40	16	40
Același, pentru casa lui nouă, situată lângă casa cea veche, pe terenul dat de dl conte, construită din cărămizi arse și nearse, cît și pentru prăvălia lui, dă 6 galbeni de Kremnitz ^a , ceea ce face				25	12
Ábrahám Salamon, cu fiul lui, Salamon Ábrahám, locuiesc lângă casa lui István Csiszár, în jumătate din casa lui Mihály Asztalos	2	10		10	
Joel Hersll, care locuiește vizavi de casa lui István Csiszár, în jumătate din casa lui Lőrincz Kovács	1	8	20	8	20
Lázár Jonás, care a cumpărat în acest an casa cizmarului neamț pe același șir	1			4	12
Fülep Isák, care a cumpărat în acest an casa blănarului de pe același șir.	1			5	
Ábrahám Hersll, împreună cu argintarul evreu Simon locuiesc în casa construită de Excelența Sa dl conte chiar lângă berărie	1	12		12	
Urmează casa lui Moyses Ábrahám, lângă cea construită de dl conte. Stînd de strajă zi și noapte, el nu plătește nimic atît timp cît are această slujbă; părăsind serviciul, va plăti anual 4 fl. ren.					
Salamon Moyses locuiește în casa nouă construită în acest an, pe lângă casa care a fost cumpărată de Jacob Simri	1		—	4	12
Casa lui Mihály Farkas, arendașul din Arduș	1	6		6	
Hersl piticul, meșterul evreu care, cu îngăduința dlui conte, a construit o casă nouă dincoace de casa mai mică a comunității	1			4	12
Marcus, vechiul măcelar evreu, locuiește în casa mică de pe lângă casa mai sus menționată	1	4	12	4	12
Jákob Hersll locuiește în casa dlui conte, în prima cameră din șirul de case care țin pînă la măcelărie	1	12	27	12	36
Pauer Ábrahám, împreună cu fiul său Samuel stau în locuința cealaltă	2	12	27	12	36
Moyses Hersll locuiește în locuința a 3-a	1	12	27	12	36

	Nr. lor	În 1740 a plătit		În 1740 plătește	
		fl. r.	cr.	fl. r.	cr.
Urmează măcelăria și casa lui Lébel Aron, arendașul măcelăriei. Acesta locuiește în menaj comun cu ginerele lui și atît timp cît este arendaș, nu plătește taxă pe casă					
Benedek Nátán stă în ultima locuință, în cea de dincolo de locuința măcelarului	1	12		12	36
Văduva unui rabin stă la croitorul Ördög, într-o locuință mică, atîta timp cît a stat în locuința mare a plătit:	1	6		4	
Fiindcă stă în acea locuință mică plătește					
Moyses Kis, care a construit o casă nouă, cu permisiunea dlui conte, lingă casa lui Lázár Kis, în ulița mică	1			6	
Bareh Ruben, judele mai mic al evreilor, a construit, cu permisiunea dlui conte, în ulița mică, lingă amintita casă nouă, o casă mică	1			4	
Totalul taxaliștilor și al taxelor	24	193	38	269	24

Urmează evreii jeleri, adică cei care locuiesc la evreii taxaliști și n-au dat pînă acum nici o sumă fixă dlui conte, ci spun că ei i-au ajutat pe evreii taxaliști și comunitatea evreilor, deși au ajutat numai comunitatea, cu toate că în virtutea contractului, de la bun început, ei erau datori să plătească, în mod egal, atît comunității, cît și stăpînului lor. De aceea, ei vor plăti după cum urmează :

	Nr. lor	În 1740 a plătit		În 1741 plătește	
		fl. r.	cr.	fl. r.	cr.
Jakab Judás, cel care vinde bere pentru Lázár Nagy, în jumătatea casei lui Görög	1			2	
Jakel Josef, evreul croitor, cel care locuiește în casa judei evreilor, la Jakob Hersll	1			2	
Jelik Salamon, cel care locuiește acum la Abraham Hersll	1			2	

	Nr. lor	În 1740 a plătit		În 1741 plătește	
		fl. r.	cr.	fl. r.	cr.
David Lébel și Salamon polonezul, aceștia locuiesc în casa paznicului evreu	2			4	
Szimon Jakob locuiește la Salamon Moyses	1	2			
Lébel Salamon, care locuiește la Jakob Hersl	1	2			
Isák Farkas, cel care locuiește la Moyses Kiss	1	2	—		
Lébel Salamon, cel care locuiește la Lázár Kis	1	2	—		

Urmează numele acelor evrei care, ca și cei deja amintiți, locuiesc la oraș ca jeleri :

	Nr. lor	În 1740 a plătit		În 1741 plătește	
		fl. r.	cr.	fl. r.	cr.
Isák, bătrînul croitor evreu, care, împreună cu ginerile lui, Abraham Hersl, locuiește la bucătarul István Király într-o casă veche	2	4	—		—
Dávid Éliás, în casa doamnei [...] Pápay	1	2	—		
Isák Ábrahám, locuiește la Antal Csépfel	1	2	—	—	—
Evreul cu numele de Salamon locuiește într-o casă mică, lângă evreul Markus					
Evreul cu numele de Fóli locuiește în casa lui Marsalli. Acești doi evrei (adică Salamon și Fóli — n.n.) trăiesc din ajutor.					
Totalul evreilor jeleri și suma plătită	13			26	

Extras din această lucrare:

	Nr. lor	Au plătit în 1740		Vor plăti în 1741	
		fl.	cr.	fl.	cr.
Impozitul anual al comunității	29	350	—	350	—
Taxa anuală a taxaliștilor	24	193	30	269	24

	Nr. lor	Au plătit în 1740		Vor plăti în 1741	
		fl.	cr.	fl.	cr.
Taxa anuală a jelerilor	13	26			
Total	66	569	30	615	24
N.B. Comunitatea evreilor, în afară de acestea, va da dlui conte, anual, pentru dreptul de a alege un jude evreu, 12 galbeni de Kremnitz ⁶ , ceea ce face . . .				50	
De asemenea, Kis Lázár și asociații lui, pentru arenda vămii din Sinkay				2000	
Arenda măcelarului evreu				500	
SUMA TOTALĂ				3165	24

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 471—475 (magh.).

¹ Casele construite pentru comunitatea evreilor de conții Károlyi.

² Fam. Károlyi Sándor și fiul lui Ferencz.

³ În original, „*sídó mester*”, adică hahamul.

⁴ Kopasz poate să însemne pleșu⁷, dar poate este o formă stilcită a numelui lui *Kepes* (!).

⁵ Azi sat al com. Sanislău, jud. Satu Mare

⁶ Monede de aur ieșite din monetăria din Kremnitz (azi în R.S. Cehoslovacă).

111

1741, ianuarie 1, Carei. Contele Sándor Károlyi încheie un nou contract cu evreii din Carei, pe baza căruia aceștia obțin dreptul să prepare băuturi spirtoase, să practice comerțul liber, să folosească neîngrădit moara și să arendeze vămile domeniului în tovărășie cu creștinii.

„[Eu], Contele Sándor Károlyi din Carei, aduc la cunoștință [...] și amintesc tuturor celor cărora li se cuvine [...] că, potrivit contractului din 24 septembrie 1737¹, încheiat cu arendașul meu Lázár Josephovics și ratificat la Buda, i-am arendat și pe anii 1738, 1739 și 1740, pentru suma de 3 650 de florini renani, casa mea de fierbere a pălincii și berii din Carei, tot de acolo circiuma mea de bere și de pălincă, împreună cu circiumile de vin, bere, pălincă din Urziceni, Foieni, Teremia și Moftinu-Mare² și cu vămile mele de la Carei, Foieni, Teremia și Moftinu Mare³, precum și casa mea pentru prepararea berii și pălincii de la Moftinu împreună cu circiuma de bere și pălincă și pe care el urma să le dețină pe toate. Observînd însă că această arendare am făcut-o în detrimentul meu, și în special datorită includerii în contract a

vămii mele de la Moftinu simțindu-mă foarte păgubit, i-am propus mai întâi arendașului meu mai sus amintit să-și mărească arenda, dar, el refuzând să plătească mai mult de 1 600 florini renani pe an, [...] am hotărât să scot la licitație arendarea morii de la Moftinu [la care să participe] amintitul arendaș și ceilalți evrei, care urmau să se sfătuiască în decurs de 24 de ore, cât durează arderea unei luminări.

După scurgerea celor 24 de ore și arderea luminării, fostul arendaș a mai găsit pe unii care au promis să plătească împreună 2 000 de florini pe an [...].

Ținând seama și luând și eu în considerare mai mult interesul meu decît paguba mea, am dat și am predat arenda descrisă mai sus evreilor mei Abraham Isák, Lazar Simon și Nathan Beniamin pentru patru ani, cu 2 000 de florini renani pe an, [și] cîte o sută de „ako“ de bere și cîte 150 de «jumătăți» de pălincă [...].

Deoarece totul aparține circiumii stăpînului, tot vinul care se consumă la masa și la curtea stăpînului trebuie fiert pentru stăpîn și vinul fiert trebuie pus la dispoziția acestuia și mai sînt obligați să dea pentru porcii stăpînului borhotul care rezultă de la fierberea berii și a pălincii, iar dacă stăpînul are de vînzare animale ei trebuie să le cumpere cu prețul obișnuit ca să fie convenabil [...].

Ocupîndu-se de negoț, ei vor putea continua nestingherit comerțul lor, vor putea deține și case și vor putea face parte din comunitate.

Moara care se folosea pînă acum li se atribuie lor, iar dacă mai au nevoie de clădiri le pot închiria și, pe deasupra, dacă doresc să construiască pe cheltuiala lor, o pot face [...].

Nici arendașul precedent, nici nimeni altul, sub pedeapsă mare, nu are voie, sub nici un motiv sau pretext, să acționeze împotriva noilor arendași, să le cauzeze pagube, să le aducă jigniri sau prejudicii [...]. Slujbașii mei, servitorii mei, sînt datori să le acorde asistență în toate, să-i protejeze și să-i apere.

Dar arendașii vor încasa vămile cu salariiați creștini, partea lor fiind numai cîștigul, iar pentru alte necesități, la fel ca predecesorii lor, vor putea folosi un colectiv de creștini, cu salariu nu exagerat de mare și care să depună jurămint de credință în fața slujbașilor mei.

În schimb, nici ei nu vor avea voie să aducă înjurii nimănui, dar mai ales să aducă prejudicii unor persoane nobile sau stăpînului [...].

Pentru a sublinia valabilitatea [...] celor scrise am întocmit această scrisoare, întărită prin scris cu propria-mi mînă și pecetea mea obișnuită.

Dat în orașul Carei, 1 ianuarie, anul 1741.

M.H.J.⁹⁹, XI, p. 479—481 (magh.), (rezumat).

¹ Probabil primul contract între conte și Lázár Josephovics.

² Toate în județul Satu Mare.

³ Deși împăratul Carol al VI-lea a desființat printr-un decret special, din 1723 vămile teritoriale interne și a interzis menținerea evreilor în calitate de arendași ai vămilor (vezi în acest sens documentul 60 din acest volum) se pare că familia, avînd merite speciale față de împăratul habsburgic, a fost scutită de restricțiile prevăzute în decretul respectiv.

1741, ianuarie 6, [Iași]. Grigore Ghica, domnul Moldovei, scrie lui Anastase, vel căpitanul de Soroca, în urma jalbei lui Ilie Buznea, fost vornic de poartă, că a procedat bine oprindu-l să stăpânească împreună cu un polonez podul de peste Nistru de la moșia sa Balinți, dar să-i îngăduie să pună un orîndar evreu sau pe altcineva la cîrciuma de acolo.

„Carte lui Ilie Buzne, pentru o moșie, Balinții, ot Soroca.

Io Gligorie Ghica voievod, bojiiu milostiiu gospodar zemli Moldavscioi.

O carte la Anastase, vel căpitanul de Soroca, pentru jalba lui Ilie Costandin, biv vel vornic de poartă, pentru că, avînd el moșie pã Nistru, în ținutul Sorociei, anume Balinții și Cremenciucul, drept vadul Iarovii și fiind acolo, la acel vad, pod leșăsc umblător, s-au fost învoit cu leahul care ține podul și făcea și lui Ilie parte din venitul podului, pentru malul de ceasta parte. Și sculîndu-se Anastase căpitanul de-au poprit pã Ilie de la pod, i-au luat și venitul podului de la leah și lui Ilie nu i-au dat nimic. Așijderea și pentru orînda celui loc, zicînd că s-au găsit Ilie orîndar jidov care-i da prețul orîndării, iar Anastase căpitanul n-au vrut să-l lase să-și pue orîndar, ce au așăzat pe altul, făcînd preț orîndării numai 6 lei.

La care, poruncă pentru pod: căci l-au oprit, bine au făcut, că nu i să cade lui, nici altuia, să facă alișveriș cu leșii, ci i s-au dat voe lui Ilie Costandin biv vel vornic, de vreme ce este moșia lui drept acel vad, să-și facă el singur pod, cu cheltuiala sa și, după ce-l va găti, de să va învoi Ilie cu Anastase căpitanul, să cumpere venitul celui pod pã an. Iar de nu va putea Ilie să facă pod cu cheltuiala lui, să-l facă amîndoi denpreună și să împartă venitul din doao. Iar cît pentru orînda lui, să nu să amestece Anastase căpitanul, ci să-i dea pace să-și pue Ilie orîndar pã cine va vrea pã moșia lui.

Ghenarie 6, 7249 [1741]“

B.A., loc. cit., f. 71 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 146; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 220, nr. 76 (regest).

1741, martie 15, [Iași]. Grigore Ghica, domnul Moldovei, scutește de dări pe Ion Botezatu, fost evreu care a trecut la religia ortodoxă, acesta urmînd să plătească numai birul: cite un ughi pe an.

„Carte lui Ion ce-au fost jidov și s-au botezat.

Io Grigorie Ghica voievod, bojiiu milostiiu gospodar zemli Moldavscui.

Facem știre cu această carte a domnii mele pentru acest sărac de om, anume Ion Botezatul, de vreme că au venit la pravoslavnică lege, fiind mai denainte fel de jidov. Iată că domnia mea m-am milostivit asupra lui și, fiind un sărac, l-am ertat ca să aibă a da numai cîte 1 ughi la vreme cînd s-ar întîmpla hîrtii¹; dar de alte toate să aibă bună pace, atîta de civerturi, cît și de alte de toate, măcar orice ar eși pre alți oameni, el niciodată mai mult decît acel galben alt nimărui să nu dea, nici să-i facă supărare nimeni și cu munca lui unde ar merge să să hrănească, fiind și cu copii, slobod să fie a să hrăni și de la nimeni nici o învăluială să n-aibă.

Și drept acia, poruncim domnia mea și dumneavoastră boiari zloțași și voao slujitori, toți să aveți a urma precum hotărîm mai sus și de cătră țărani încă să aibă pace, să nu-l tragă la nevoile lor², că cine i-ar face mai mult val va fi de certare.

Aceasta scriem.

Let 7249 [1741], martie 15“

B.A., loc. cit., f. 409 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 349.

¹ Adică atunci cînd se stabilesc obligațiile individuale pentru vistierie.

² Țăranii să nu-l atragă la plățile sau prestările satului.

114

1741, aprilie 2, [Iași]. Grigore Ghica, domnul Moldovei, îl scu-tește de dări pe State Grecu, fost paic domnesc, care s-a căsătorit cu o Zmaranda, fostă evreică trecută la creștinism.

„Io Grigorie Ghica voievod, bojiiu milostiiu gospodar zemli Moldavscui.

Facem știre cu această carte a domnii mele, pentru State Grecul ce-au fost mai-nainte paic la domnia mea și insurindu-se, au luat pe Zmaranda ce au fost jidoavcă și s-au botezat. Care om slujindu-ne cu dreptate, iată că domnia mea m-am milostivit și l-am ertat de toate dările și angheriile, ori-cîte ar eși pă mazili sau pe țară, el niciodată nimărui să nu dea nimic, nici dajde mazilească, nici civerturi, nici hîrtii, nici alte, nici un fel, întru toate să aibă bună pace. Iar un om ce ar avea de treaba casii lui, pre acel om l-am lăsat domnia mea ca să aibă a da numai 1 ughi la vreme hîrtiilor, dar de altele și acel om să aibă bună pace de toate, nimeni să nu-l supere nici la un fel de dare, ca să-i poarte grija înpregiur casii lui.

Așijderea și la vreme văcăritului să aibă a scuti State patru cai și patru vite de văcărit și la vreme desetinii doaozeci de stupi de desetină, pă aceste bucate nici un ban văcărit, nici desetină să nu dea, ca să-i fie de chiverniseala lor și în dughena care va șidea el, de va fi ori la fața tîrgului, ori la mahala

să aibă iarăși pace de toate cheltuielile ce ar fi pă altele. Așijderea și pentru o pivniță de aici, din Iași, în care ar ține băutură, iar hotărîm, acea pivniță să fie în pace de camănă și de cepărit și de bezmăn și de braniște și de boor și de pimnicerit și de loc agesc și de primplare și de ghiată și de gunoi și de alte angherii de or mai fi, de toate. Însă camăna va scuti numai pe șase vase, iar pă ce ar mai avea va plăti, dar de celelalte angherii ce s-au zis mai sus să aibă bună pace, ca să fie acea pimniță de ajutorul casii lor.

Drept aceia dar, precum am hotărît mai sus, sînt milile acestea nestrămutate, că ispitindu-să cineva a face vreo călcare poruncii, vor fi de pedeapsă și certare.

7249 [1741], aprilie 2^a

B.A., loc. cit., f. 424; ed. C. Istrati¹⁹, I, nr. 1 378.

115

1741, aprilie 25, Iași. Grigore Ghica al II-lea, domnul Moldovei¹, interzice vînzarea de către moldoveni a ierbii de coasă străinilor, printre care și evreilor.

„Io Ghica voievod [...] facem șt[i]re cu acest testament al domniei mele, tuturor cui au cade a ști că, jăluindu-ne toți lăcuitorii țării, arhieriei și egumeni și boiari mare și mici cum și alții toți, arătînd că mai înainte vreme să agiutorie mulți și să chivernosia cu alișverișul fînului; iară acum, de la o samă de vreme încoace, au lipsit acea chivernisială de la mîna tuturor, apucînd acel alișveriș streinii, ș-au cerut dreptate.

Pentru care domnia mea, împreună cu tot sfatul nostru, am socotit și într-acest chip am așăzat cum vom arăta mai gios: nime din lăcuitorii țării carei au moșii în toată țara, nici arhieriei, nici egumeni, nici boieri, nici breslași sau țărani, nime să nu fie volnici a vinde iarbă de coasă la nici un chip de om strein, nici la turci, nici la creștin[i], nici la armen[i], nici la jidov[i], nici la ungur[i], la nici un fel, fără cît lăcuitorii țării, unul altul să aibă voe a vinde iarba de coasă; iară carei ș-or găsi mușterei să-ș[i] vindă iarba, să-ș[i] facă el finul, iară a o vinde la oameni streini, cum am arătat mai sus, nime să nu cutédză a vinde nici a să agiunge cu vrun chip de meștersug să facă vreo chivernisială cu niscari oameni streini, că carele s-ar afla oricînd c-au imblat cu mijlocire de meștersug împotriva testamentului domniei mele, unul ca acela se va globi de la visterie și s-a pedepsi ca un călcătoriu de poronca domnească; [...]

(La Iași în anul 7249 [1741], luna aprilie, 25.
Io Grigorie Ghica voievod)²

Caproșu, I., Două documente²¹, p. 563—564.

¹ Grigore Ghica, al II-lea, domn al Moldovei (la a doua domnie: 1739—1741).

1741, mai 15, [Iași]. Grigore Ghica domnul Moldovei împu-
ternicește pe Constantin Roset mare vornic de Țara
de jos ca el și cel pe care îl va pune vornic de Bîrlad
să ia amenzi pentru diferite vinovății, iar vornicul de
Bîrlad să judece pe tîrgoveții moldoveni, armeni, sau
evrei și să încaseze venitul vorniciei din tîrg.

„Io Grigorie Ghica voievod, bojiu milostiu gospodar zemli Mol-
davscui.

Dat-am carte domnii mele cinstit și credincios boiarului nostru, dum-
nealui Costandin Roset vel vornic și pă cine va pune dumnealui vornic
la tîrgul Bîrladului, să fie volnic cu carte domnii mele a căuta și a cerca
gloabe, șugubini, morți de om, venitul vorniciei ținutul Tutovei, a Tecuciului,
a Putnii, Covurluiul, Fălciul. Și oriunde ar afla, sau pîn tîrguri, sau pîn
sate domnești, boieresti, călugărești, fete, mueri văduve a fătă, să aibă a le
lua gloabă, de fată mare 20 de lei, de muere 12 lei, de la cei ce le vor fi
făcut, iar de la fămei numai ciobotele cîte 2 ughi, pă obicei. Însă, într-acest
chip poruncim să urmeze, după cum scriem mai jos: pentru preoți, diiaconi,
țircovnici, călugări, feciori de popă, nămiții lor, oameni bisericești, de să
vor întîmpla vreunii dintr-aceste să facă pă cineva a fătă din mirenci, fieș-
tecare dintr-aceste să aibă a-i globi protopopul care a fi, iar vornicii vor lua
2 ughi ciobote de la fămei, fiind mireancă. Dar, de să va întîmpla despre
parte fămeiască să fie a fătă ori preoteasă, sau diiaconeașă, sau țircovni-
ceașă, sau fată de popă, sau călugăriță, fiind făcută de vrun mirean, sau
neam, ginere de popă, fiind mirean, să nu fie din oameni bisericești, să ia
gloaba pîntecelui oamenii dumnealui vornicului, pentru căci bărbatul este
obicei de dau gloaba pîntecelui, iar fămeia va certa-o protopopul și va lua
ciobotele pă obicei, de var fi din oameni bisericești fămeia. Pentru rudenii,
pentru cuscii, cumetrii, sînge amestecat¹ de s-a tîmpla a fătă, să ia vornicii
gloaba pîntecelui, iar protopopul va lua ciobotele și să-i certe pe pravilă
pentru sînge amestecat. Iar de să va-ntîmpla vro greșală fără pîntece, să nu
fie a fătă, de acești ce-or fi sînge amestecat iar protopopul să-i judece cu
pravila și să-i globească.

Pentru morți de om, negăsîndu-să ucigașul, să plătească 12 sate
du pă împrejur moarte de om, după obicei și ciobote să dea, iar prinzîndu-să
tălhariul ucigaș, să ia ciobotele oamenii lui vel vornic și tălhar să-l dea
pe mîna lui vel armaș.

Așijderea, pentru tîrgoveții de Bîrlad și ocolul tîrgului, de fapte rele,
de furțișaguri, de bătăi, de greșali ce or fi, cine ar face, ori din moldoveni,
sau armeni, sau jidovi, cine ar fi, pă greșelile ce ar avea, vornicii de Bîrlad
să-i judece, să-i globească pă fieștecare, după cum îi va fi vina.

Așijderea, să aibă a lua și venitul vorniciei din târg, din cară cu pește 2 potronici de 2 oca de pește, de bute de vin, de cofa de orilcă iar câte 2 potronici, 2 ocă băutură și alte venituri ce-or fi să aibă a lua și a urma la toate pe obicei, alt nimeni să nu să amestice.

Aceasta poroncim.

Mai 15, let 7249 [1741]

B.A., loc. cit., f. 404; I. Antonovici, Doc. bîrlădene⁴, p. 5—7; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 333; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 274 (regest).

¹ Incestul, relația sexuală între două persoane de sex diferit între care căsătoria era oprită, se numea în dreptul feudal amestec de sînge.

117

1741, mai 21, [Iași]. Grigore Ghica domnul Moldovei împuternicește pe starostii evreilor din Iași să strîngă curupca de la toți evreii, după obiceiul vechi, folosind banii adunați în interesele breslei lor.

„Io Grigorie Ghica voievod, bojiu milostiuu gospodar zemli Moldavscui.

Dat-am carte domniiei mele starostilor de jidovi și tuturor jidovilor de târg de Iași și pă cine vor pune ei, să fie volnici cu carte domniiei mele a strînge crupca ce au vîndut-o ei de la toți jidovii, după scrisoarea lor, precum au legat și precum s-au așăzat carele pre cît să dea, pe alijverișul lor, pentru căci această crupcă au făcut pentru folosul și ajutorul și chiverniseala a breslii a tuturor, pe obiceiul lor, cum și de altă dată au fost acest obicei de s-au făcut.

Pentru aceia dar, să aibă a strînge această crupcă de la toți jidovii de aici din Iași, după scrisoare lor, cum s-au așăzat și nimeni scutelnic să nu fie, ci toți să-și dea crupca deplin, fiind pentru folosul tuturor și nimeni să nu cuteze a sta împotriva cărții domniiei, că carele nu va da obiceiul să să va pedepsi cu judecata și gloaba ce s-au legat la zăpisul lor¹.

7249 [1741], mai 21“

B.A., loc. cit., f. 432 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 398; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 446 (regest).

¹ Din document rezultă modul în care a funcționat autonomia breslei evreiești. Se poate conchide că problemele litigioase erau rezolvate de către organele evreiești și chiar dacă starostele apela la sprijinul domnitorului în rezolvarea unor probleme dificile, stăpînirea nu intervenea decît pentru a da măsurilor luate de evrei confirmarea cuvenită.

1741, iunie 10, Carei. Contele Sándor Károlyi a acordat protecția sa evreilor încă din 1723. Avînd în vedere creșterea ulterioară a comunității, contele Károlyi încheie în 1741 un nou contract, prin care dă dreptul comunității să-și organizeze oficial instituțiile obștești și de cult, să-și poată asigura hrana rituală.

„Eu, contele Sándor Károlyi de Carei [...] aduc la cunoștința tuturor celor cărora li se cuvine [...] că, cu toate că am acordat protecția mea evreimii încă în anul 1723¹, constatînd creșterea lor numerică, în anul 1731, am făcut cu ei o nouă tocmeală și anume ca ei să-mi fie datori anual pentru dreptul de a avea și de a ține în funcție un rabin, un învățător, un haham; de asemenea, au voie să producă vin cașer, însă numai pentru necesități proprii și să aibă și aici aceleași libertăți ca și în alte comunități evreiești din țară, dar să le fie interzis, sub pedeapsa de cinci sute de florini, să vîndă din vinul cașer măcar și o cinzeacă creștinilor, sau să vîndă bere ori pălincă. Tot așa îmi sînt datori: pentru carnea cașer, pe care, dacă depășește necesitățile lor, o pot vinde creștinilor; pentru cele zece case ridicate de mine pentru comunitate, printre care și o sinagogă; iar dacă în aceste case locuiesc chiriași, aceștia sînt datori să plătească numai comunității; în schimb, toți cei care sînt jeleri și locuiesc ca chiriași la alți evrei taxaliști, sau la oricare locuitor din orașul meu cu statut de jeleri, îmi sînt datori cu cinci florini. Să nu fie încărcăți cu serviciul poștal. Le-am permis și ținerea unui jude care să le judece cazurile lor, cu obligația însă ca orice recurs să fie făcut numai la scaunul meu nobiliar și nimeni nu poate dispune de ei, în afară de mine și de fiul meu. Am mai permis ca cei care fac semănături pe pămîntul meu să-mi plătească nona obișnuită. Și într-un cuvînt, prin întreaga mea protecție, în schimbul a 350 de florini renani, le-am permis și alegerea unui jude evreu, pentru care îmi sînt datori cu cite 50 de florini renani pe an, adică în total patru sute (400) de florini renani pe an, sumă care poate fi plătită și defalcăt, la care se mai adaugă și mirodeniile și alte daruri ce mi se cuvin de fiecare sărbătoare a corturilor, iar fiecare evreu este obligat să dea o gîscă îngrășată, în afara taxei speciale. Cu toate că majoritatea caselor comunității descrise mai sus au ars atît în anii trecuți, cît și în anul în curs, și aș fi putut, pe drept, să pretind de la ei cheltuielile mari pe care le-am avut cu ele și le-aș fi putut și încasa de la comunitatea amintită, să se știe că, în urma cererilor pline de umilință ale comunității amintite, promițînd că vor să rămînă și în continuare sub protecția mea, cu fidelitate, am încheiat din nou cu ei învoiala descrisă mai jos.

În primul rînd, îi protejerez și pe mai departe [...]

În al doilea rînd, așa cum au dorit-o ei, ca în locul caselor arse să-îlas să ridice, pe cheltuiala lor, douăzeci de case, le acord permisiunea ca pe locurile pe care le-am destinat caselor lor să-și construiască douăzeci de case bune, așa cum trebuie, în afară de cele care există [...]

În al treilea rînd, deoarece pînă acum unii membri ai comunității erau ținuți în evidență ca taxaliști, iar alții ca membri care plătesc comunității, iar pentru ca aceste clasificări să nu-mi aducă pagube nici mie și nici lor, am decis, la cererea lor, ca în afară de Josephovics Nagy Lázár [...] (cît și casa lui Görög), în acest an să plătească toți pe baza conscripției efectuate de domnul Jozseff Sötér, care va fi anexată aici sub litera A² cei care plăteau pînă acum taxă, să nu mai plătească, ci să dea partea lor fără zăbavă judeului. Judele și jurații comunității vor stabili, proporțional cu venitul anual, suma pe care mi-o datorează mie și pe care judele o încasează și apoi să mi-o plătească, pe baza dispoziției mele sau a fiului meu, pe bază de chitanță, defalcat.

În al patrulea rînd. Nici pînă acum n-au avut voie să țină mai mult de un rabin, un învățător, un haham, nici de acum înainte nu vor avea voie să țină mai mult, în caz contrar să fie amendați și amenda să-mi revină mie.

În al cincilea rînd. Deși nici pînă acum nu a fost clară problema vinzării vinului cașer, în vederea îmbunătățirii situației lor grele, survenită, datorită împrejurărilor și vremurilor de sărăcie, prin bunăvoința noastră le-am permis ținerea unei circiuri de vin cașer, unde însă — sub pedeapsa de 20 de florini — le este interzis să vîndă creștinilor măcar și „o jumătate“.

Vor avea voie să aibă carne cașer; deoarece măcelăriile sînt deja arendate lui Aron Lebel și tot el le-a pus la dispoziție și pînă acum carnea cașer, cît timp arenda lui mai este valabilă, el va tăia carnea cașer, din care, în afară de [carnea] necesară lor, ceea ce rămîne o poate vinde creștinilor; la expirarea contractului de arendare, măcelăria cașer se va scoate la licitație, acordîndu-se comunității dreptul de a-și exercita preempțiunea.

În al șaselea rînd. Contractul care în anul 1740 s-a încheiat la reședința mea din orașul Carei între comunitate și Josephovics Nagy Lázár și a și intrat în uz, îl consider în vigoare, ratificîndu-l prin prezenta.

În al șaptelea rînd. S-a permis, în continuare, organizarea de alegeri pentru jude, care se vor ține în fiecare an de Anul Nou, în prezența slujbașului meu principal, care [jude] are dreptul, împreună cu jurații și rabinul, să urmărească și să rezolve pricinile intervenite în rîndul evreimii, iar penalizările de doisprezece sau mai mulți florini judele evreu este dator să le trimită prin chitanță acolo unde voi dispune eu sau fiul meu, generalul. În cazul cînd vreuna din părți nu va fi mulțumită de modul în care se cercetează pricinile lor, sau în cazul că vor să revizuiască sentința dată, pot face recurs la scaunul meu de judecată. Deoarece s-au obișnuit însă să ne incomodeze la nesfîrșit pentru orice nemulțumire cu petițiile lor, pentru ca toate să-și urmeze cursul lor normal, cei care vor avea motive să facă plîngeri să anunțe judele lor, iar dacă el nu poate decide atunci cazul să fie adus [în fața instanței mele] de către același jude al lor iar cine va proceda altfel să fie supus la o pedeapsă de 12 florini, care mi se cuvin; numai arendașii au voie să apeleze atît la mine, cît și la fiul meu, sau la slujbașul meu principal, dar numai în probleme privind arenda, nu și în altele.

În al optulea rînd. În privința caselor terminate de curînd: cele pe care, în parte, le-am construit eu, cît și cele construite de ei sau cele pe care le vor construi nu e permis să fie demolate, cu atît mai puțin vindute, și dacă unii dintre ei doresc să plece de sub protecția mea, ca să locuiască în altă parte, sub pedeapsa confiscării integrale a bunurilor, sînt datori să anun-

te judele lor, care mă va anunța pe mine sau pe fiul meu, generalul, sau slujbașul meu principal, și după ce se va da decizia de eliberare, pot pleca în pace, dar numai dacă depun ce au de depus, nu altfel, iar casa îmi rămîne mie.

În al nouălea rînd. Pentru cele hotărîte și pentru toată protecția mea [...] numita comunitate evreiască este datoare să-mi plătească anual șase sute douăzeci, adică 620 de florini renani (în afară de taxa casei lui Lázár Nagy, grecul și arendașii berii, pälincii, care toți, atît în privința plății pentru casele lor, cît și în privința altor plăți, cu excepția lui Lázár Nagy, depînd de comunitate), care sumă defalcată sînt datori să o plătească trimestrial și fără întîrziere la locul hotărît de mine sau de fiul meu, prin judele lor, cîte o sută cincizeci și cinci, adică 155 de florini renani [...], contra chitanță, și cu ocazia plății din ultimul trimestru, să se înlocuiască la fiecare sfîrșit de an chitanțele parțiale cu chitanțe generale. Am mai vrut să subliniez aici, potrivit dorinței lor, ca să se știe că dacă unii dintre ei ar pleca sau s-ar sărăci, impozitul anual nu se micșorează, ci cei care rămîn sînt datori cu același impozit anual, stabilit în acest act. Iar începutul anului să fie totdeauna prima zi a Anului Nou (creștin). La fiecare sărbătoare a corturilor și de Anul Nou sînt datori să-mi dea un plocon corespunzător de mirbdenii și pe parcursul anului fiecare evreu este dator să aducă și o gîscă îndopată.

În sfîrșit, cei care doresc, în afară de cei de pînă acum, să intre sub protecția mea, aceia să-mi dea de știre mie ori fiului meu, generalul, sau slujbașului meu principal, prin judele comunității, permițîndu-li-se și lor să-și construiască case, iar pentru aceasta, cît și pentru protecția pe care le-o acord, îmi vor datora în fiecare an de persoană 15 florini renani, iar chiriașii care cu permisiunea mea ar veni din altă parte îmi vor plăti anual cîte 5 florini de persoană, care sumă va fi însă în afara obligațiilor bănești ale comunității, dar și pentru predarea acestei sume răspunde tot judele comunității, care are obligația să predea, pe bază de chitanță, censul datorat de aceștia, iar condițiile în care pot construi case sau pot pleca trebuie să fie respectate și de ei. Pentru valabilitatea permanentă și pentru o mai mare greutate a tot ceea ce s-a convenit, dau comunității această scrisoare scrisă de propria mea mînă și întărită cu obișnuita mea pecete.

În orașul Carei, ziua de 10 iunie 1741.

Sándor Károlyi m.p."

„Noi subsemnații, adică judele ales sub jurămint și tovarășii săi jurați ai comunității evreiești, locuitori ai orașului Carei, nu numai că ne obligăm să respectăm cu sfințenie, fără să schimbăm nimic, condițiile trecute mai sus de către Excelența Sa, Preamăritul Stăpîn, dar prin noi angajăm întreaga comunitate evreiască de acum și ne declarăm să ne supunem și noi și pe mai departe protecției și îndurării Excelenței Sale bunului și îndurătorului nostru stăpîn și succesorilor lui precum și la îndeplinirea în totalitate și cu fidelitate a tuturor punctelor [din acord], acesta fiind întărit de scrierea cu propria noastră mînă și pecete.

Dat în ziua, luna, anul și locul de mai sus.

În prezența mea, Josef Sötér, Judecător, prim pretor comun de Sătmar”.

L.S.

Nouă semnături în ebraică.

„În ceea ce privește evidența anexată sub punctul A, amintită la punctul trei al prezentului contract, Excelența Sa [...] contele Sándor Károlyi [...] m-a însărcinat în anul 1740, în ziua de 25 octombrie, să întocmesc evidența tuturor locuitorilor evrei care locuiesc aici, în orașul Carei, din care evidență să reiasă cine a locuit în casele arse ale comunității și cine în cele rămase, cine sînt cei care au locuit în alte case, cine sînt obligați să plătească taxe, în afară de chiriași, care sînt datori să plătească o taxă specială în afară de taxa anuală a comunității. La cererea numitei evreimi, Preadistinsul Stăpîn a încheiat un nou acord, pe baza căruia toți vor fi considerați ca făcînd parte din această unică comunitate, plătind cu toții laolaltă suma stabilită prin înțelegere (în afară de prăvălie și casa lui Josephovics Nagy Lázár și jumătatea casei lui György Görög (Grecul). De aceea, cît privește o nouă cauțiune, cît și pentru unele situații de viitor, la noua înțelegere se anexează sub litera A această nouă evidență, și astfel din aceasta reiese clar cine și în ce fel de case locuiește, și cine dintre ei va avea să construiască cele douăzeci de case permise prin noul acord, și concret din cine se compune întreaga comunitate.

Încheiat la Carei, 12 iunie 1741.

Sötér József m.p.” L.S.

M.H.J.⁹⁹, XI, p. 488—491 (magh.), (rezumat).

¹ Vezi documentul 94.

² Vezi documentul 111.

119

1741, iunie 15, (Iași). Grigore Ghica, domnul Moldovei, în urma plîngerii negustorilor români și evrei din Botoșani, că unii vor să vîndă făina numai pe la dughelele lor, hotărăște ca aceasta să fie vîndută pe locul stabilit din vechime, unde se țin târgurile de duminică¹.

„Io Grigorie Ghica voievod, bojiiu milostiiu gospodar zemli Moldavscoi. Dat-am carte domniii mele tirgoveților jidovi și români de Botoșani, carei au jăluit domniii mele că, neîncăpînd ei toți să-și facă case mai înlăuntru, unde este frunte uliții, s-au așezat mai pe de laturi, unde să vinde făina și să face tirgu din duminecă în duminecă, de cîștigă și ei hrana lor și acum să scoală unii și alții și cu lăcomie să întind ca să tragă și făina pe la dughianile lor, acei ce țin dughiane la fața uliții, unde se vînd negoațiile și mesernița și altele.

Pentru care lucru am dat carte noastră și poruncim tuturor ca să rămie toate alijverșurile stătătoare la locul lor, precum tirgul făinii să nu să clăteasc din deal, din locul lui, de unde s-au vîndut și păn acum, așijderea și băcăliile și negoațe și mesernița și pitărie să stea toate la locul lor și să nu

să mai strămute trăgînd unii la alții, ca să aibă hrană cu toții. Și pentru aceasta poruncim și dumneavoastră vornici de acolo, să le dați a înțelege ca să urmeze toți precum este porunca domnii mele și carte de la mina lor să nu să ia.

Aceasta poruncim.

7249 [1741], iunie 15[“]

B.A., loc. cit., f. 435; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1404.

¹ Conflictul din sinul negustoriei botoșănene arată că vînzarea făinii era un permanent mijloc de cîștig pentru vînzători și că făina deținea o marfă trebuitoare unui număr din ce în ce mai mare de cumpărători, intrînd în circuitul mai mult sau mai puțin organizat al pieței. Astfel, într-o perioadă în care piața internă a Moldovei se impune ca o necesitate obiectivă (deși frînată de monopolul turcesc), negustorii evrei participă activ la dezvoltarea schimbului de produse agricole (vezi și Mihordea, *Relațiile agrare*^{108a}, p. 36—37).

120

1741, iulie 21, Iași. Grigore Ghica al II-lea, domnul Moldovei, dă carte de încuviințare egumenului de la Rîșca să stăpînească moșiile mănăstirii și să ia dijmă după obicei, cu excepția celor ce ar fi arendate. Printre eventualii arendași sînt amintiți și evreii.

„Io Grigorie Ghica Voevoda, bojiu milostiu gospodar Zemli Moldavscoi.

Dat-am carte domnii meli rugătoriului nostru, lui Naftanail Șăptilici, egumenul de Rîșca, să fie volnic cu carte domnii meli a-și stăpîni moșiile mănăstirii și a lua de a zece pe obicei, din pîni, din finațe, din livezi cu pomi, din priseci cu stupi, din grădini cu legumi. Iar de să ar afla vinitul moșiilor vîndut de celălalt egumen, ori a bcer, ori a neguțător de țară, ori la mă-[năst]ire¹, ori la turcu, ori la arman, ori la jidov, să nu fie volnic a să apropiia de venitul acelor moșii, ci să meargă să-și ia banii de la vînzător.

Și nimeni să nu cuteze a să pune împotriva cărții domnii meli, iară de ar avea cineva ceva a răspunde, să vie de față.

U Ias, let 7249 [1741] iuli 21[“].

D.R.A.⁴², II, p. 220.

¹ Adăugat marginal.

121

1741, septembrie 24, [Iași]. Breasla evreilor încheie legămint să aleagă baștarostele numai pentru un an, lipsindu-l totodată de orice privilegiu.

„Suret scos după un zapis jidovesc.

Octomvri 14 dni, [1741].

Adecă noi căpitanii breslii¹ și împreună cu toată breasla noastră, de la mic pân la mare, am socotit toți cu voința noastră pentru acest obicei nou care s-a făcut de să face baștaroste cu arcale pe la boiari și apoi s-au făcut, în urmă, iarăși staroste al doilea, tot cu arcale.

Deci, acum am socotit toți, de la mic pân la mare, să lipsească acest obicei nou, pentru că am avut mare sărăcie și multă rușine am tras pentru acest obicei, avînd mare pizmă, carei dentr-această pizmă s-au făcut mare gilceavă și hahamii² între noi, de ni s-au făcut mare pagubă. Deci noi cu toții ne-am strîns la școală³ și am socotit cu mare blestem și cu afurisării și cu mare gloabă ca cum acest obicei să nu mai fie niciodată între noi, numai să fie staroste de rînd, din an în an, pã obiceiul cel vechi, pentru să fie de slujba mării sale lui vodă și a țării. Dar nici acei starosti ce s-or pune scutiți să nu fie, ci să-și dea fieștecare birul său.

Iar de acmu înainte, cine s-ar mai scula păste acest zapis și tocmeală a noastră, ca să pue vro pricină asupra noastră și asupra hahamilor, să fie de blestemul ce s-au pus și de mare gloabă, să dea la Visterie mării sale lui vodă 50 ughi ungurești și la școală 50 lei și să petreacă mare urgie.

Și această tocmeală s-au făcut cu voe tuturor breslașilor care mai jos să vor iscăli și ș-or pune și degetele.

Let 7250 [1741], septemvrie 24 dni

Ursul staroste; Minas staroste; Leiba staroste; Iosif sin Ursul staroste; Marco zet Iacob; Lazăr zet Solomon; Leiba Hotinceanu; Leiba zet Ursul; Cerbul sin Moisi; Cerbul brat Boroh; Lupul Moissăi; Smil Saun; Naftulei; Leiba sin Minas; Minas zet Leibii; David; Viniamin; Iancul; Avram cravu'; Cerbul; Novac; Minas ot Soroca⁵”.

B.A., loc. cit., f. 81; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 244; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, VI, p. 224—225.

¹ Notabilii breslei.

² Aici în înțelesul de cei mai învățați și cunoscători ai prescripțiilor iudaice.

³ Deoarece sinagoga a fost și este considerată „casă de învățătură” (Bet Hamidrăș), în mediul creștin a căpătat și denumirea de „școală”.

⁴ Adică croitor.

⁵ Hotărîrea luată de căpeteniile obștii a fost consemnată într-un text ebraic („zapis jidovesc”), tradus, copiat („suret”) și introdus în „condica domnească”, ceea ce echivala cu o autentificare și recunoaștere a valabilității lui. Măsura adoptată de cancelarie exprimă relația dintre domnie și „breaslă”, locul ocupat de „breaslă” și „căpitanii” ei în sistemul de guvernămînt.

M.A. Halevy, care a publicat documentul în „Sinai” IIII^{34a}, p. 67 (în lipsa documentelor de epocă, deoarece vechile „Pinkasim” ale obștii evreiești din Iași, de unde s-a copiat și acest text, au pierit în incendiile din 1822 și 1827) subliniază importanța documentului pentru viața comunitară. M.A.H. atrage atenția că hotărîrea ce trebuia, probabil, să pună apăt unor abuzuri a fost adoptată de comun acord cu Haham bașa Bețalel și cu asesorii săi.

1741, octombrie 8, Iași. Hrisovul lui Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, cu privire la reorganizarea fiscală a țării.

[8 octombrie 1741]

„Pentru rînduiala ciferturilor, precum s-au așazat țara.

Io Costandin Neculae voievoda, bojiu milostiuu gospodar zemli Moldavscoi.

Tuturor boiarilor și boerenașilor, mazilii i altor dregători, vorniceilor, vătămănilor și tuturor lăcuitorilor țării vă facem domnia mea în știre că, din voia și bogata mila lui Dumnezeu, viind noi domn și oblăduitor țării aceștia a Moldovii, puindu-ne preputernica Împărăție, avînd purure milă de țară și de săraci, întocma ca de o patrie a noastră, pentru folosul tuturor de opștie, după cum din voia și agiutoriu milostivului Dumnezeu s-au făcut așazămint și orînduite dăjdi Țării Românești, așa dar am socotit domnia mea dinpreună cu ceata boieriască și cu cinstiți și credincioși veliții boiarii domniei mele, întrebînd pe fieșticare din boiari și pe toți lăcuitorii carii să întemnica pe cale, viind domnia mea la scaon și cu toții, cu mare pohtă și rugăciune cersînd și pohtînd așazămintul dăjdilor ce s-au făcut Țării Românești. Deci, din vreme ce cu voie și cu sfatul tuturor primînd acest fel de așazămint, vă scriem și vă înștiințăm că asemenea viți avea, după cum în gios mai pre larg în ponturi viți înțălegi, cetîndu-se întru auzul tuturor de opștie.

Pentru dajdea văcăritului și a conii, fiind lucru știut că multă pagubă și stricăciuni pricinuește țării, pînă încît lăcuitorii, neputînd să plătiască văcăritul și conia, vînzîndu-și dobitoacile, să micșura hrana sa, care aduce mare stricăciuni săracilor, s-au socotit de s-au rădicat aceste dăjdi, ca să nu mai fie de acum înainte.

Pentru pogonărit, așijdire mulți din lăcuitori își părăsia unele și nu să mai adăoge dintr-această pricină și vinul în toată țara să scumpisă, care și aceasta mare pagubă țării și tuturor de obștie fiind, s-au socotit și această dajde de s-au rădicat.

Pentru cheltuielile slujbașilor și ale altor dregători care merg pen țară cu trebi și aceste multe mîncături și pagube pricinuia săracilor, că cu această pricină da îndămîna vorniceilor și vătămănilor de făce mîncături, cislînd banii îndoiți și intriiți pe săraci, care cheltuielile să agiunge cu dajde lor ce o trăge, s-au hotărît și pentru aceasta li s-au rădicat, ca să nu mai facă nimăruu cheltuială pin sate măcar preț de un ban, ce fieștecare zlotaș au dregător să cheltuiască cu bani. Boiarul zlotaș, mergînd în sat, orce i-a trebui de conac, întăi să plătiască cu bani, cu prețul ce să va vinde la țară și apoi să ia, iar să nu strîngă vornicii sau vătămăanii conace boiarilor zlotași, ce, de la fieșticare om ce-i va lua, în mîna să-i dei banii și să facă foae, iscălită de preut, de vornicel și de vătămă, de toată cheltuiala ce-au făcut, însă ce și pe ce și cui, arătînd anume omul de la cine ce au luat și să o dei la mîna boiariului

zlotaş. Asemine, boiarii zlotași să de foae iscălită de dinșii la mina vornicelului și a vătămănilui de toate pre nume ce-au plătit.

Ce dar, din vreme ce toate aceste dăjdi, fiind de mare stricăciune țării, le-am lăsat domnia mea gios ș-am orînduit patru ciferturi într-un an, adică noiembrie, dechemvrie, ghenar cifertul dintăi, februar, mart, april cifertul al doilea, mai, iunie, iulie cifertul al triele, avgust, săptemvrie, octomvrie cifertul al patruale. Și, din vreme ce toate dăjdile țării stau într-acestea 4 ciferturi, să caute tot omul să iasă să-și ia pecete și să între în foae domniască de cislă, atita casnicii, cît și holteii de vîrstă, slujitori, păstori, argați, slugi boierești și altora, au di să va numi mazil, au neguțitorăș, au curtian, au căpitan, au oameni streini așazați în țară, au ruptași cămării, au vorniceii vătămănilui, au ce om au rufet vor fi, toți să să pue la cislă satului și să-și ia pecete pe feșile lor, afară din boiarii mazili și neguțitorii ce vor fi în foaia domniască pecetluită, acie să nu ia pecete, iar alții toți cîți nu să vor afla în foaia domniască pecetluită, tot omul să-și ia pecete cîți lăcuesc în țară.

Jidovii și armenii să-și ia și ei pecete osăbite și să să cisluiască și ei între dinșii osăbit, iarăși după orînduiala aceasta. Însă cii ce sînt pe la tirguri să să cisluiască între dinșii cu foae domniască de cislă, iar cii ce sînt risipiți pin sate să-și plătiască pecete sa și să nu să cisluiască cu satul¹.

Orbii, șchiopii, ciungii, carii nu pot să să hrăniască și holteii carii nu sînt de vîrstă, cine le va da pecete le va plăti banii îndoiți. Holtei de vîrstă ce are casă și este făr de părinți ca un casnic să să cisluiască și să plătiască pe cite capete îl va agiungi cislă satului. Holteii de vîrstă ce au părinți și șed în casă cu tatăl său, să nu fie volnici a-i puni la cislă satului măcar un ban mai mult decît 20 de parali, din vreme că casa aceluia, cît îi vine după prilejul lor, să încarcă părinții lor la cislă.

Foi de cislă cu pecete domniască s-au dat zloțășilor, ca să de pe la toate satile, să să cisluiască. Însă cislă să să facă pe capitile oamenilor, pe dobitoace, pe vii, pe hrana omului și tot prilejul său și fieștecăre cum îl va agiunge cislă cu dreptate să-și plătiască dajde sa. La fieștecăre sat s-au orînduit cîte 2 foi de cislă; ce, una dintr-aceste să rămie, iscălită de boiarii zlotași, la sat și alta să rămie, asemine ca aceasta, iscălită de popa și de vornicel și de vătămăna, la boiarii zlotași, să o trimiță la Visterie.

La cislă satului, boiarii zlotași, sau vorniceii, sau vătămănilui nici-decum să nu să amestice, afară de oamenii lăcuitori ai satului, ei sînguri, cu toții la un loc, să-și facă cislă între dinșii, socotindu-să în scris a fieștecăruie bucate și tot prilejul și fieștecine să să încarce după puțința sa. Dar, de nu vor face așa, cine să va găsi nesupus poroncii și au făcut peste poronca gospod să va pedepsi cu mare certare.

Unde vor fi unul, doi, sau trei, au păr la 10 oameni osăbiți, orice fel de briaslă: curteni, căpitani, slujitori, neguțitorăș, pe aceștie pe toți să-i trageți la satul unde vor fi mai pe aproape și să să cisluiască cu satul și cît îi va agiunge după bucate, hrana și tot prilejul lor să-i încarce, iar nicicum strîmbătate să nu le facă, nici scăzîndu-i mai puțin, nici încărcîndu-i mai mult pite prilejul lor.

Oricare sat mare și cătune, adică lăturași pîmpregiur, cu toți în foae domniască de cislă să să cisluiască, iar boiarii zlotași la tabla Vistieriei să le scrie osăbit satul și osăbit cătunele, fieșticărele cu numele pămîntului și stăpînului moșiii.

De acum înainte, fieștecare om, unde și pi ce moșie șade, acolo să-și dea dajde sa, iar nu să șadă într-un sat și să de dajde la altul sat, nicidecum aceasta să nu mai fie.

Boiarii zloțași nicidecum peceti la călători să nu de, că cine va da îi va plăti pecete întriit. Ci, pe tot omul la satul său să-l scrie, iar vornicelul și vătămănu pe oamenii ce-i va ave călătoriți, pe toți acie, atita casnicii cît și holteii, să-i de în scris la boiarii zloțași și să-i scrie la foae de cislă satului, cislindu-i după prilejul lor și pecețile acilora să le lasă la vorniceii și la vătămăni și, cînd va vini călătoriul la satul lui, să-i dei pecete vornicelul și vătămănu, scrise pe fețile lor, că, la cercătură, în urmă, găsindu-să călătoriul făr de pecete de la sate, au nescrisă pe fața lui, va plăti pecete împătrit, iar vornicelul și vătămănu satului aceluia să va globi cu toată casa și să va pedepsi cu mare certare.

Îndată după cislă și împărțala pecetilor, s-au hotărît cercătură cu mare tărie și oricare nu va ave pecete, sau va avea și nu va fi scrisă pe fața lui, acela va plăti pecete lui îndoit, iar vornicelul și vătămănu satului aceluia cu mare pediapsă să va pedepsi și să va globi.

Boiariul zloțaș mai mult decît 105 parale, adecă 105 de pecete, să nu ia măcar jumătate de ban, nici vorniceii, niçi vătămăni mai mult decît banii domnești să nu cisluiască, că cine va lua mai mult va plăti înzăcit. Zloțașul, sau vornicelul, sau vătămănu nicidecum să nu îndrăzniască a lua banii dăjdii de la un om pentru altul, numai fieșticare, după cum îl va agiunge cislă satului, în voe domniască să-și de banii.

Nici un om dintr-un sat într-altul de acum înainte să nu să mute, că unul ca acela ce va înbla mutîndu-să să va globi și să va pedepsi.

Ori oameni răzeși ce șad pe moșiele lor, acie nimărui să nu fie supuși, nici să lucreză, nici să clăcuiască cuiva, ce să fie pre sama gospod. Ori oamenii ce vor șide pe moșie boeriască, sau mănăstirească, stăpînul moșiei aciea să-i stăpîniască și să-i lucreze după obicei, că așa este cu dreptate, iar nu altora. Nici un fel de clacă, nici cheltuele, sau alte supărări ce ave lăcuitorii păr acum de la dregătorii ținuturilor, de la căpitani, de la vorniceii și vătămăni de acum înainte să lipsască aceste toate, în scurt, nimărui să nu mai clăcuiască, nici un fel de cheltuială să nu mai plătiască.

Boiarii zloțași să scrie la tablă satile pe rînd, fieștecare cu cătunul lui osăbit, cum vor vini, sat după sat, iar nu amestecat, un sat din sus între cele de gios, sau unul din gios între cele de sus. Tabla să facă într-o coală de hîrtie intriagă și într-o față de coală 2 rînduri de nume și fieștecare sate cu cotunele sale cinuit din gios, iar la margine tablii să scrie fieștecare sat și cătun și numele pămîntului și stăpînul moșiii acia și cu soma de liude a fieștecărue sat și cătun osăbit și cotunul de ce sat ține, scriindu-l din josul satului acelui mari, numindu-să ot tam, după cum li s-au dat izvod.

Tabla ce va aduce-o la Visterie, să scrie zloțașul numele omului, poreclile și numele tăfîni-său, după cum scrie în foae gospod de cislă și pe holteii cei de 20 de parale să-i pue la tablă mai gios decît ceialanți casnici, osăbit la fieștecare sat, așijdere și la foile de cislă.

Carii din boiarii zloțași nu vor fi sirguitori asupra slujbei și nu vor sluji cu dreptate, în urmă găsindu-să la cercătură oameni făr de peceti, au cu peceti nescrisă pe fețile oamenilor, fiind hotărît ca să să facă cu mare tărie

cercătură, s-au hotărît răsura ce este să ia să o piarză și să fie lipsit din mila domniască și dezlipit de slujba curții. Iar carii s-a pune toată silința și nevoița asupra slujbii cu dreptate și va găsi pre tot omul, negăsindu-să spori la cercătură în urmă, fieștecarile osăbită milă, după slujba sa, va avea de la domnia mea.

Pecetea gospod și iscălitura mării sale“

B.A., loc. cit., f. 57 r. — 59 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, nr. 1 807; publicat parțial de G. I. Brătianu, Două veacuri¹⁶, p. 444—447.

¹ Așezământul fiscal al lui C. Mavrocordat se referea și la evrei, avînd în vedere calitatea lor de birnici ai vistieriei. Se precizează, în același timp, că evreii pot să repartizeze („să cisluiască”) între ei suma pe care trebuia s-o plătească fiecare. În acest fel s-a creat posibilitatea ca cei avuți să plătească mai mult decît o „pecete”, completînd astfel suma totală ce trebuia plătită vistieriei. Ca posesori de „peceți”, evreii intră automat în „sama” sau „tabla” satului sau tirgului. (Vezi și doc. 149, 155).

123

1741, octombrie 10, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, îi înștiințează pe locuitorii orașului Iași că s-au dat porunci drastice (slujitorilor domnești), să nu mai ia cu sila lucruri din casele lor (pentru găzduirea musafirilor).

„[1741, octomvrie] 10 dni

Carte scrisă de înștiințare tuturor lăcuitorilor din Iași, că porunca gospod s-au dat cu tărie, nimeni de nimic din casa lui să nu să jăcuiască, nici covor, nici scoartă, nici mindir, nici plapomă, nici vase, nici blide, nici lighian, nici alte, preț de un ban, nici de la creștini, nici de la armeni, nici de la jidovi. Iar mai luîndu-se cuiva ceva, îndată să dea jalbă, arătîndu-l pă acela anume, pă acel jăcaș și unul ca acela să va pedepsi în vederea tuturor“.

B.A., loc. cit., f. 94; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 279.

124

1741, octombrie 15, [Iași]. Se trimite om domnesc să aducă pe Marco de la Deleni, din ținutul Hîrlău, care a luat-o înapoi pe fiica sa căsătorită cu Ion Botezatu.

„O carte de om gospod, să meargă oriunde ar afla pă Marco ce au șazut la Deleni, care au avut fata măritată după Ion Botezatu și acum au jăluit Botezatu cum că socru-său i-au luat fâmeia lui cu furțișagul de la dînsul. Pre care să-l aducă cu fata lui dimpreună, să stei aici de față.

[1741], octomvrie 15“

B.A., loc. cit., f. 70 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 137.

125

1741, octombrie 20, [Iași]. Ispravnicul de curte este împuter-nicit să cumpere tot seul de la mesernițele¹ din Iași, pentru iluminatul curții domnești.

„O carte dată lui Pascale vel ispravnic de curte, să aibă a opri seul de la toate mesernițele den Iași, să nu vînză la alții, făr cit numai la domnie să să dea tot seul, cu prețul lui, pe bani gata, pentru treaba lumînărilor de la curtea gospod.

Octomvrie 20 dni, [1741]“

B.A., loc. cit., f. 72 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 159.

¹ Deși în document nu se face nici o mențiune cu privire la mesernițele evreilor, dat fiind monopolul curții asupra seului, trebuie să considerăm că seul era colectat și de la mesernițele evreilor. De altfel, vezi într-un sens asemănător și dispoziția lui C. Brâncoveanu (*J.M.E.R.*⁸⁰, I, nr. 180).

126

1741, octombrie 21, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vornicilor de Botoșani să întocmească inventar, semnat de negustori și evrei de acolo, de averea rămasă după moartea lui Pană negustorul, pentru a se recupera banii ce datora lui Sandu Sturza mare logofăt.

„O carte la Dinul armaș, Cantacuzino, i Antohie Caragea, vornicii de Botoșani.

Ne-au spus dumnealui Sandul Sturzea vel logofătul, precum au dat o somă de bani la mîna lui Pană neguțitoriul den Botoșani, ca să-i bage în neguțitorie și, tîmplindu-se moarte lui Pană, poate acmu vreunii din da-tornici să pue mîna pă cele ce i-au rămas. Și pentru ca să nu pue vreunii mîna

să schimbe nescareva bucate, iată au trimis mai nainte pă fiiul dumisale, Ion sulger, ca să cerce pentru cele ce au rămas.

Deci și vornicii, dempreună cu fiiul dumisale cercind, să aibă a scrie toate a lui Pană și să facă foae iscălită¹ de dumnealor și de tîrgoveți și jidovi și să o trimită cu fiiul dumisale aici la domnie, păn vor veni și clironomii mortului să să socotească.

Octomvrie 21 dni, [1741]"

B.A., loc. cit., f. 73 v. —74 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 175; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 221, nr. 89 (regest).

¹ Adică inventarul bunurilor ce au alcătuit averea respectivului, iscălit spre întărire de negustorii desemnați în acest scop.

127

1741, octombrie 21, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie părcălabilor de Soroca să intervină pe lîngă dregătorii polonezi pentru ca niște evrei din Polonia să achite banii datorați lui Ruvel de la Movilău.

„O carte la părcălabii de Soroca, pentru Ruvăl jidovul ot Movilău ce au jăluit că are niște datorie la niște jidovi în ceia parte și au fost mai mărs cu o carte a domnii sale Gligore vodă la părcălabii de Soroca, ca să facă zăbor.

Să caute acmu părcălabii să să agiungă cu dregătorii de ceia parte, să îplinească datoria, că, nestînd acie la dreptate, să le spue și acesta, că n-om suferi a rămîne jidovul păgubaș, ci, după obiceiul marginii, să va plini de la dînșii.

Octomvrie 21, [1741]"

B.A., loc. cit., f. 73 v., 74 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 180; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, VI, p. 221, nr. 89 (regest)

128

1741, noiembrie 7, [Iași]. Carte de judecată (dată de boierii Divanului Moldovei) în pricina dintre Vasile Stîrcea, fost postelnic, și cumnatul său Mihalache Panaite, pentru fîn de pe moșia Șerbănești (ocolul Botoșani), pe care Stîrcea l-a vîndut unui evreu.

„O carte lui Vasilie Stîrce biv postelnic, avînd giudecată de faţă cu cumnatu-său Panaite, zicînd că, în trecutul an, l-au lăsat Mihalache Panaite vechil pe Stîrce să vinză iarba cea de finaţ de pe o moşie ce are la Siret, anume Şerbăneştii, cui ar găsi ş-au vîndut-o drept 5 lei unui jidov, cu zapis pe tocmală ce-au avut. Iar Mihalachi, dacă au văzut c-au făcut jidovul cîteva stoguri, n-au ţinut în samă tocmală Stîrcii şi au luat jidovului 12 lei, iar jidovul cu giudecată au luat Stîrcii un bou pentru banii ce i-au luat Mihalachi Panaite mai mult peste cei 5 lei.

Deci, Mihalachi pricinuind că n-au zis Stîrcii să-i vinză iarba şi aceste sînt meştersuguri a jidovului cu Stîrce şi zicînd Stîrce c-a dovedi cu Petrea ce-au fost vătav de stolnicei, carele este nepot de soră şi Stîrcei şi fâmeii lui Mihalachi Panaite, au rămas asupra mărturiei Petrii vătavului, să mărturisească înainte vornicilor de Botoşeni cum a şti, cu sufletul său, făcîndu-i şi carte de blăstăm. Şi de s-a îndrepta Stîrce cu mărturie Petrii vătavului, să i să pliniască boul de la jidov şi simbra boului¹ de la Mihalachi Panaite, iar jidovul să apuce pe Mihalachi Panaite, să-şi caute giudecata cu dînsul. Iar neputîndu-să îndrepta Stîrce cu mărturie Petrii vătavului, să plătiască Stîrce încă şi cheltuiala lui Mihalachi Panaite, cîtă să va adevări c-au cheltuit înblind în gilceavă pentru pricina acei dijme şi să petreacă Stîrce în ruşine.

[1741], noiembrie 7“

B.A., loc. cit., f. 251 v. —252 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 120.

¹ „Simbra boului“, respectiv contra-valoarea folosirii boului la muncă dacă ar fi rămas proprietarului său.

129

1741, noiembrie 7, [Iaşi]. Evreul Aron, din Bîrlad, este sorocit să vie la judecată (în faţa Divanului domnesc), în pricina cu evreica Veche, din Iaşi, pentru averea rămasă de la soţul ei.

„O carte de soroc, pînă în 2 săptămîni să vie Aron jidov de la Bîrlad, pentru pricina ce au cu Veche, jidoavcă din Eşi, femeia lui Dănilă, jidov ce-au murit, pentru rămăşiţile lui Dănilă.

[1741], noiembrie 7“

B.A., loc. cit., f. 200; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 024.

130

1741, noiembrie 11, [Iaşi]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie dregătorilor ocolului Botoşani şi Ți-

nutului Dorohoi, întrebându-i pentru ce nu l-au înștiințat că s-au găsit, la Tăietura, doi evrei și un rus omorîți și le poruncește să facă cercetări pentru aflarea ucigașilor.

„O carte la vornicii de Botoșani i la Iliiaș, vel căpitanul de Dorohoi, pentru că, spuind dumnealui vornicul Costandin Roset precum la ocolul Botoșanilor, la mijlocul Tăieturii, s-au găsit 2 jidovi și un rus tăiați și junghiați și i-au aflat vornicelul de la Drăcșani cu vornicul de Botoșani i cu Chione căpitanul și au dat știre voao, vornicilor de Botoșani. Pentru care ne-am mirat, cum de nu ne-ați făcut știre! Ce fel de dregători sinteți și ce grijă purtați de nu ne-ați înștiințat, ci am avut știre de la alții?

Ci, să apuce pămpregiurenii cu tărie și să le dea mare strînsoare, în toate chipurile, numai să găsească ucigașii¹.

Noiemvrie 11 dni, [1741]“.

B.A., loc. cit., f. 77 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr., 213; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 222, nr. 250.

¹ Domnitorul revine asupra acestui caz în două rînduri: la 2 iunie 1742 (vezi doc. 162) și la 14 iunie 1742 deoarece pînă la data respectivă tîlharii nu fuseseră prinși (B.A., loc. cit., f. 137 v.; ed. Istrati⁷⁹, II, nr. 604).

131

1741, noiembrie 14, [Iași]. Listă de negustori străini¹ ce locuiesc temporar în Iași și care, făcînd comerț cu ridicata, sînt scutiți de plata birului. La data respectivă, pe listă nu figurează evrei.

„Un izvod pentru negușitorii streini ce s-au aflat aice în Iași anume.
[1741], noiembrie 14

— Panaiti să sin ego Manoli, sin lui Iane ot Niohori, negușitor de bogasie, șad la Sfeti Sava.

— Iane sin Loghin ot Trapezon, are negoț de Țarigrad, tij în Sveti Sava.

— Panaiti să brat ego Gheorghii, sin lui Paraschiv ot Trapezon, au și un rob răscumpărat de la turci, tij în Sfeti Sava, mătăsari.

— Iane sin lui Andonii ot Rod, are băcălie, tij în Sfete Sava.

— Vali sin lui Dumitru ot Enina, are băcălie, tij în Sfeti Sava.

— Andonie sin lui Avram să brat ego Manoli, de la Niohori, ot Sfinta Vineri, are negoț de Țarigrad.

Aceștie viind înainte mării sale lui vodă și arătînd că ei aici în țară șazători nu sînt, ci numai aducînd negoț cu ridicata, șazănd o lună-doi, îl

vînd și iar să duc, pentru aceasta dar, de vreme că șăzători și a ține dughiană ca să vînză ca alții și șăzători nu sînt aceștie, au poruncit mărie sa vodă să aibă pace di peceți”.

B.A., loc. cit., f. 662 v., 663 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 962.

¹ În ianuarie 1742, Condica înregistrează o nouă listă cu numele unor negustori sau slugi de ale lor, aflați temporar la Iași și care sînt scutiți de „pecete”, întrucît practică comerțul cu ridicata. Numărul total al negustorilor din aceste două liste se ridică la 20, dintre care nici un evreu. În afară de un armean și un român, probabil ambii din Transilvania, și a trei persoane cu nume grecești, ceilalți sînt din: Trapezunt (10), Ianina (2), Nichori (?) (2), iar unul din Rhodos. Din aceste documente rezultă, deci, că, la datele respective, în comerțul cu ridicata din Moldova nu erau negustori evrei.

132

1741, noiembrie 20, [Iași]. Carte de judecată [a boierilor Divanului Moldovei] în pricina evreului Solomon țimbelarul, din Iași, cu Ion siiman de la curtea domnească, pentru două iepe furate în vremea muscalilor, dintre care una a fost găsită la Ion siimanul.

„O carte de giudecată a lui Solomon țimbelarul, jidov din Iași, pentru două epî ce i-au perit la vreme moscalilor ș-au aflat o iapă la Ion săiman în curte. Și stînd la giudecată, s-au curmat să-i plătească Ion amîndoi epile, ori să-și aducă martur să mărturisască precum au cumpărat el iapa de la harabagiu, în vreme moscalilor și, mărturisind într-acesta chip, să plătească numai iapa ce-au găsit-o față la Ion.

[1741], noiembrie 20”

B.A., loc. cit., f. 247 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 101.

133

1741, decembrie 15, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului de ținutul Soroca, să intervină pe lîngă dregătorii polonezi spre a se face dreptate evreului Iosif de la Cremenciuc, căruia un evreu de la Iarov, de peste Nistru, i-a oprit simbria pe vremea cît l-a slujit și i-a luat banii trimiși de un frate al său ca să-i cumpere horilcă.

„[1741,] dechemvrie 15

Carte la Costandinache vel căpitanul de Soroca.

O carte ce scrie la Costandinache vel căpitanul de Soroca, pentru jaloaba ce-au jeluît Iosif jidov din Crănmenciuc ot Soroca, pe [...] ¹ jidov de la Iarov, din cea parte, zicînd că l-au slujit trii ani cu tocmală și i-au oprit hacul lui, încă, cînd au vrut să iasă, i-ar fi luat și 18 ughi aur ungurești carii i-au fost trimis un frate a lui Iosif, de aici acolo, ca să-i cumpere holircă.

Și pentru aceste, să să agiungă cu dregătoriul Iarovului, din cea parte și cu mijlocul lui să scoată toată paguba jidovilor noștri de la jidovul de cea parte, ca să nu rămîie păgubași. Și să-i zică și aceasta, că noi une pricini de zăboară ca aceasta cu liniște vom să le căutăm, după megieșia ce să cade. Iar nesilindu-să dregătoriul Iarovului după cum scriem noi, cu alt mijloc tot vom plini paguba jidovilor noștri“.

B.A., loc. cit., f. 95; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 301.

¹ Necompletat în manuscris.

134

1741, decembrie 15, [Iași]. Carte de judecată [a divanului Moldovei] prin care se hotărăște ca evreul Iosip să jure pentru 100 de vedre de vin pretinse de Petre Alevra.

„O carte s-au făcut pe giudecata ce-au avut Iosip jidovul cu Petre Alevra pentru 100 vedre vin și s-au hotărît să giure jidovul¹.

[1741], dechemvrie 15“

B.A., loc. cit., f. 253 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 123.

¹ Prevederea ca „să giure jidovul“ e o mărturie în plus a obligativității procedurii „more judaico“.

135

1741, decembrie 20, [Iași]. Boierii judecători din Iași consemnează zapisul prin care Mihail Micul împrumută 260 de lei de la evreii Letman și Lot, de la Tulcin, din Polonia, pentru care a pus amanet bijuterii.

„Un zapis s-au scris lui Mihail Micul, ce-au dat el la mina lui Letman și lui Lot, jidovii din Țara Leșască, de la Tulcin, pe 260 lei și au pus zăloage

la acei jidovi niște brățări de aur drept 66 lei și un inel cu zamfir și cu șesă diiamanței mici drept 30 lei și alt inel cu diiamant mare în mijloc și cu șese diiamanțele mai mici.

Pînă la anul să stea zăloagele aceste și la anul să dea banii și să-și ia zăloagile.

[1741], dechemvrie 20“

B.A., loc. cit., f. 253 v. —254 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 124.

136

1741, decembrie 20, [Iași]. Carte de judecată prin care [boierii Divanului Moldovei] dau drept lui Iațco, Leiba și Izrail, evrei din Botoșani, să pescuiască în continuare în heleșteul de pe moșia Calafindești, arendat de la vel logofătul [Sandu Sturza].

„O carte lui Iațco și Leibei și lui Izrail, jidovi de Botoșani, pentru un heleșteu ce au fost cumpărat de la dumnealui vel logofătul, ca să-l vîneze, la Calafindești, satul dumisale, jeluind ei că nu i-au lăsat să vîneze heleșteul pe cît s-au căzut a-l vîna după tocmală.

Și așe s-au așezat, să le dea dumnealui voe să-l mai tae și la Paști, să-l vîneze pînă la Ispas și să mai dea jidovii 30 lei dumnealui vel logofătului.

[1741] dechemvrie, 20“

B.A., loc. cit., f. 254; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 125; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 252—253, nr. 380 (regest).

137

1741, Alba-Iulia. Consiliul orășenesc reglementează statutul evreilor din localitate stabilind chiria berăriei și a locuințelor, comerțul pe care-l pot practica, vestimentația, impozitele datorate orașului și problema încartuirilor.

„Noi, [conducerea orașului], luînd în discuție veniturile berăriei orășenești, pe care le-am obținut în urma unor cereri de la Direcția Camerală, am hotărît în unanimitate ca veniturile acesteia, pe perioada celor șase luni de iarnă, să fie încasate de oraș, [și] ca [...] conducerea orașului să se înțeleagă cu evreul Kepesz, actualul berar, în vederea stabilirii condițiilor de arendare și pe viitor, conform celor precizate mai jos.

În al doilea rând, s-a pus în discuție plingerea împotriva evreilor care locuiesc în orașul nostru cu statut de jeleri și care aduc prejudicii în mai toate, locuitorilor orașului. În această privință, s-a decis ca, potrivit legilor țării și condițiilor prevăzute în privilegiile acordate lor, prejudiciile aduse de ei să fie înlăturate, după cum urmează:

1. În baza edictului *Approbatæ Constitutiones*, partea a 5-a, evreimea a fost primită în orașul nostru numai cu statut¹ de chiriaș și cu condiția ca să nu aducă nici un fel de prejudicii nici orașului și nici locuitorilor săi², dar nu numai că ei aduc prejudicii, dar viața lor, chiar, îi scandalizează [pe orașeni], fiindcă:

2. Au case pe care le ocupă prin moștenire, ceea ce orașul nu poate permite sub nici o formă, opunându-se chiar [acestui lucru] și dorind să confişte [respectiv case] numaidecît.

3. Privilegiile acordate evreilor prevăd ca evreimea să facă comerț doar cu mărfurile provenite din Imperiul otoman³, dar evreimea, neținând cont de acest lucru, numai cu slănină nu face negoț. Țin circiumi și fac negoț cu alte mărfuri, țin gospodării la țară, luind astfel pîinea locuitorilor și făcînd să scadă activitatea comercială a cetățenilor [orașului nostru]. S-a decis în unanimitate ca aceste lucruri să fie înlăturate și interzise evreilor, iar judele, în virtutea puterilor cu care este învestit, să procedeze la executarea hotărîrilor.

4. În fața întregii țări [în Dietă] am fost apostrofați pentru faptul că locuitorii orașului nostru umblă în straie strălucitoare din mătase cu fir de aur și argint [Koronka selyem], or, s-a văzut că numai evreicele umblă așa, deoarece cetățenii orașului fiind sărăciți, nu numai că nu poartă astfel de veșminte, dar abia mai au ce mânca; de aceea, în baza articolelor privilegiilor acordate, orașul interzice tuturor [evreilor] ca să mai poarte haine ungurești, ci să îmbrace straiile seminției lor evreiești.

5. Este bine știut în toată țara că cele datorate regelui nu pot suferi scăderi și amînări, iar evreimea nu prestează nimic afară de impozit⁴, deși temelia întregii ei existențe este legată de orașul nostru, animalele și le hrănește pe hotarele noastre; de aceea s-a hotărît ca [și] la evrei să se facă încartiruirii⁵, ca și ei să presteze servicii de curier⁶, și să plătească impozite pe animale, fiindcă orașul nu le mai poate permite să trăiască fără obligații.

În legătură cu arendarea și pe următoarele șase luni de iarnă a berăriei a fost chemat în fața Scaunului de judecată [tribunalul orașului] evreul Kepesz, care o ține deja în arendă și, discutînd problema, în mod serios, s-a preconizat ca pentru [...] cele șase luni de iarnă berăria să fie cedată lui Kepesz, în arendă, pentru o sumă de 200 de florini, cu următoarea condiție:

— în cazul în care taxa urbanală impusă de mărita Direcție Camerală s-ar ridica între timp, arenda să fie ridicată la suma de 300 de florini, în folosul orașului. Dar evreul s-a opus [spunînd] că nu se pronunță pînă cînd nu va consulta mărita Direcție Camerală, la care Scaunul de judecată al orașului a hotărît ca în timp de zece zile Kepesz să se decidă.

În unanimitate s-a hotărît ca nimeni dintre cetățenii orașului să nu țină circiumar evreu“.

Kolosvári, S., C.S.H.M.⁹¹, I, p. 408—410.

¹ Fără proprietate imobiliară.

² Vezi nota 2 la doc. 54.

³ Vezi diploma privilegială acordată de Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, în 1623 (*I.M.E.R.*⁸⁰, I, doc. 119).

⁴ Vezi doc. 7.

⁵ Cazarea militarilor în locuințele cetățenilor particulari.

⁶ Adică să țină cai înhâmați pentru serviciul de poștă.

138

1742, ianuarie 16, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, dă carte de apărare lui Dumitru vameșul, din Galați, împotriva evreului Marcu din Bîrlad, pentru o căruță luată la trecerea lui Colceag pașa.

„Let 7250 [1742], ghenarie 16

O carte de apărare lui Dumitru vameș, să să apere despre Marcu jidov din Bîrlad, pentru o căruță ce i-au luat conăcarii orînduiți și au dat-o la trecirea lui Colceag pașa și s-au prăpădit și acmu jidovul zice să i-o plătească Dimitrie.

Să să apere Dumitru“.

B.A., loc. cit., f. 103; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 364.

139

1742, ianuarie 18, [Iași]. Carte de judecată [a boierilor Divanului Moldovei], prin care se hotărăște ca Simion Tăbăcele, din satul Deleni, ținutul Hîrlău, să restituie evreiceii Sura, din Botoșani, lucrurile încredințate de ea spre păstrare la venirea muscalilor¹, lucruri despre care el a pretins că i-au fost furate.

„7250 [1742], ghenarie 18

Carte pe giudecată s-au dat Surii jidovcii din Botășeni, de piră ce-au avut cu Simion Tăbăcele, din Deleni ot Hîrlău, zicînd Sura jidovca că, la vreme muscalilor, au dat la mîna Tăbăceleii niște borfe a ei să le amistuiască și să le poarte de grijă, dîndu-i și plata lui, o vacă cu vițal, dîndu-i și el ne-dejde că le va purta de grije.

Iar după rădicarea muscalilor, cerșindu-și borfele, au dat samă că s-au furat și pe urmă, găsind ea sămn de dovadă la Tăbăcele niște blide, costori, o prostire, niște papuci, din boarfile ce i-au fost dat și mai avînd giudecată cu dînsu, s-au dat platnic, cu zăpis, de toate borfele ce lipsesc, să le plătiască.

Deci, așe s-au hotărît și de la noi, aflînd că împlă Tăbăcele fără de cale, s-au dat rămas pe zăpăsul lui, ca să plătiască toată paguba Surii jidoavcii”.

B.A., loc. cit., f. 344; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 241.

¹ În conflict cu Poarta, oastea rusească ocupă Moldova în 1739.

140

1742, ianuarie 25, [Iași]. Carte de judecată [a boierilor Divanului Moldovei], prin care dă cîștig de cauză evreiceii Estera, văduva lui Iosip, din Botoșani, în procesul cu Marco, nepotul lui Iosip, pentru o casă cu locul ei.

„Facim știre cu această carte a noastră, precum au avut giudecată de față, înainte noastră, din luminată poronca mării sale lui vodă, Estera jidovca, femeia lui Iosip feciorul lui Smuciu din Botășeni, cu Marco jidovul, feciorul Leii, nepot de soră lui Iosip bărbatul Esterii, pentru o casă cu locul ei, din tîrgu din Botoșeni.

Care casă a fost a Leii pre care mai înainte o au ținut Ruvim jidovul ș-au făcut cu Ruvim trii feciori, feți, pe Marco și pe Leiba și pe Anșl și o fată, Hae; și după moarte lui Ruvim, au șăzut Leia văduvă aproape 10 ani și apoi s-au măritat după un jidov Leiba, din București. Și cînd au vrut Leia să să mărite după Leiba, al doile bărbat, au luat Smuciul, tatul Leii, împreună cu Iosip, feciorul său, pe Haia, nepoata lor, fata Leii, asupra lor, ca să o înzestreze ei și să o mărite, dînd și zăpăsi la mîna Leibii, bărbatul Leii, ca să n-aibă nici o grije a înzăstra pe Haia fiiștra lui. Și după ce s-au măritat, Leia s-au sculat împreună cu bărbatul ei Leiba și ș-au vîndut casa lui Iosip, frăține-său, bărbatului Esterii și, după vînzare casii, nici Leiba n-au trăit mult ș-au murit. Și casa, cînd au cumpărat-o Iosip, au fost proastă și slabă și acoperemîntul ei prost, cu niște stuh și după ce-au înțrat Iosip în casa aceia, o au tocmit și o au coperit cu șindilă ș-au îngrădit-o cu zăplaze ș-au făcut și alte damuri în ogradă, suind-o la bun preț. Ș-au trăit Iosip într-ace casă, împreună cu Estera femeia lui, 11 ani tot cu pace și Leia cu feciorii ei încă acolo în Botoșeni era trăitori, de-a valma cu frate-său Iosip, cumpărătorul casii, prăvindu-l cu toții cum cheltuește tocmind casa și adăugînd cele trebuitoare pe dinafara ei și nici Leia, nici feciorii ei nice cu o pricină nu s-au sculat asupra aceii casă.

Iar după ce s-au tîmplat di-au perit Iosip, astă toamnă, de căzaci, la vreme moscalilor, s-au sculat Anșl, fratele lui Marco, cu piră asupra Esterii, femeii lui Iosip, arătînd un zăpăsi cu slovă moldoveniască, făcut de la mîna lui Iosip la mîna Leibii, bărbatul Leii, scriînd precum ar fi luat Iosip casa Leii și cu pojijie ei și alte odoară, cu izvod asupra sa, și pentru ace casă și altele ce-ar mai fi fost, ar fi luat pe Anșl, nepotu-său, ca să-l ție în tot binele său și să-l însoare și să-l înzestreze ca pe un fecior al său, iar neștiîndu-să Io-

sip de cuvînt, să aibă a întoarce casa și alte odoare și lucruri ce-au luat cu izvod. Cu care zapis apucînd Anșil pe Estera, femeia lui Iosip, cerșind el parte din prilejul lui Iosip, după zapis, iar Estera cunoscîndu-și la aceasta mare strîmbătate și năpaste ce trage dispre Anșăl, jăluind ia cum de acel zapis nu știe, nici este zapisul drept a bărbatului ei, de vreme că nici cînd s-au făcut zapisul ia nimică nu știe, nici din gura bărbatului ei, cît au trăit, de acel zapis nimica pomenind n-au auzit, nice Anșăl, cît au trăit Iosip, zapisul acela n-au ivit și pentru o strîmbătate ca aceasta dînd Estera jalobă mării sale Grigorie vodă și cerșindu-și dreptate, s-au orînduit cu giudecata la dumnealui Sandul Sturze vel logofătul. La care giudecată s-au tîmplat față și Tudorachi ce-au fost vornic la Botoșeni și stînd dumnealui a lua sama, arată în carte mării sale Grigorie vodă, de giudecată, că acel Anșil, după vîrsta ce s-au văzut, era om ca de 25 ani și mai bine și, după obiceiul ce au jidovii a să însura la 15 ani, cum di-au răbdat Anșăl a trece atîta ani peste 15 ani, fiind Iosip om cu prilej și cu sirmă și să nu-i pomeniască nimică nice lui, nice cătră alții, de tocmaia celui zapis cu înșurăciune lui? Iar de celalalt zapis făcut de socru-său Smuciu și de bărbatul ei Iosip, pentru înzăstrare Haii, au știut, precum s-au și înzăstrat și pentru casă, cum că este driaptă vînzare Leiî împreună cu Leiba bărbatul ei și cum că Iosip o au cumpărat cu bani gata, au arătat Estera și zapisăli vînzării, scrisă cu slovă evreiască, unul de la Leia și de la bărbatul ei Leiba, altul de la doi marturi ce s-au tîmplat la ace vînzare și au dat mărturie, pe obiceiul legii lor, la mîna lui Iosip.

Și cercîndu-să și pricina celui zapis foarte cu amărutul și măcar că zapisul ce-au arătat Anșil s-au arătat din vletul lui făcut mai înainte decît zapisăle celi cu slovă evreiască ce era făcute pe vînzare casii, care și dintr-acea să socotia acel zapis a lui Anșil cu prepus de vicleșug. Dar, de iznoavă mai cercîndu-să și din marturii ce era iscăliți într-acel zapis, din care marturi un Iosip martur s-au aflat mort, iar al doile martur, Iacov, cumnatul lui Bețal hahamul de aice din Eși¹, fiind acel Iacov viu și trăitori aice, pre carele din poronca giudecății ducîndu-l la școala jidovască, la hahamul și cu toată adunare breslii jidovilor și strîmtorîndu-l cu blestemul legii lor, atunce singur Iacov au mărturisit tot adivărul de vicleșugul celui zapis, că pe dînsul l-au pus rău mărturie într-acel zapis, că el de acel zapis nu știe nimică, nici cu mîna lui n-au iscălit într-insul, făr cît într-alt zapis au fost iscălit, cu care zapis luasă Iosip, bărbatul Esterei, împreună cu Smuciu, tatul lui, pe nepoata lor Hae, sora lui Anșăl și a lui Marco, ca să-i poarte de grije și să o mărite. Numai Anșăl jidovul împreună cu oamenii lui au fost mărș mai înainte, la începutul gilcevii lui, ș-au întreat pe Iacov, cumnatul hahamului, poate să-și aducă aminte cum că este iscălit într-un zapis ce este făcut de mîna lui Iosip sin Smuciu la mîna Leibii vitregului lui Anșil? El au zis că-și aduce aminte c-au iscălit într-un zapis, tîmplîndu-să și el la ace vreme la Botoșeni, la nuntă, atunce cînd au luat Leiba pe Leia, muma lui Anșăl și el li-au cetit și cununie. Și mărturisind Iacov așe cătră Anșăl și cătră oamenii lui, i-au pus ei 2 ughi de aur în mîna, rugîndu-să Anșăl să nu să lepede de mărturie, că este o pricină mare. Atunce, priimind Iacov acei 2 ughi, li-au zis să-i aducă și zapisul, ca să-și vază iscălitura, să să poată încredința mai bine și, cînd au mărș Anșăl al doile rînd cu oamenii lui la Iacov marturul, în loc ce era să-i areti un zapis, i-au arătat doao zapisă, unul făcut pentru Hae sora lui Anșăl, altul pentru Anșăl, tot cu ace făgăduință de înzăstrat, cum s-au arătat pe larg mai sus. Și

atunce Iacov li-au răspuns că în zăpissul ce scrie pentru Hae este adivărat iscălitura lui, iar în zăpissul ce scrie pentru Anşăl nu-i iscălitura lui şi Anşăl cu oamenii lui au şi prins a sili pe Iacov asupra mărturiii, făgăduindu-i şi alt dar peste acei 2 ughi, rugindu-să ei să nu-i de de smintială, că or da de primejdie, de vreme că ei s-au apucat denainte giudecăţii că or dovedi că-i zăpissul drept. Şi aducându-le Iacov aminte că poate să-l siliască giudecata pe dînsul la giurămînt şi atunce îi caută a arăta adivărul şi ei l-au învăţat pe Iacov să ia condeiu cu cernială să poarte peste iscălitura ce vicliană şi făcînd aceasta poate priimi şi giurămînt că mîna lui s-au purtat peste ace iscălitură, măcar că el aceasta n-au vrut să o facă şi aceste toate li-au arătat Iacov la şcoala lor, înainte hahamului şi a toată jidovime.

Apoi şi înainte dumisale vel logofătului au arătat Iacov adevărul, fiind de faţă şi Tudorachi vornicul de Bolăşeni şi Beţăl hahamul de aice din tîrg, împreună cu toată jidovime şi iscălitura lui Iacov cum că-i vicliană s-au dovedit cu mărturie lui, cum pre larg s-au arătat mai sus. Iar iscălitura lui Iosip sin Smuciu, fiind el mort, [s-au] cercat şi s-au înfăţăşet cu iscălituri drepte a lui Iosip şi nu s-au potrivit nicidecum cu iscălitura din zăpissul lui Anşăl. De care, văzîndu-să Leiba şi cu frate-său Anşăl dovediţi şi strîmtoriţi de vicleşug ce s-au aflat, neavînd altă ce să mai zică, au aruncat pricina asupra vitregului lor, zicînd că poate a fi făcut el acel vicleşug şi aşe au rămas Anşăl din toată giudecata şi s-au sfîrşit pricina. Şi după vina lui s-au fost pus la pediapsă, împreună cu îndemnătorii lui care l-au îndemnat spre fapta aceasta şi s-au rupt şi zăpissul cel viclian denainte giudecăţii.

Iar după aceasta, cercîndu-să şi zăpissăle celi de vînzare casii, ce-au arătat Estera, s-au adiverit că este driaptă vînzarea: aflîndu-să viu, aice în Iaşi, unul din cei 2 marturi, anume Mihăl peviţul şi credincios breslii jidoveşti, au mărturisit înainte giudecăţii cum este driaptă iscălitura lui şi cunoaşte şi iscălitura lui Izrail, marturul cel mort şi într-amîndoa zăpissăle vînzării este slova lui Izrail. Aşijdere şi un David jidovul din Botăşeni, ginerile lui Iosip celui bătrîn şi cumnat cu Izrail marturul cel mort, şi el au mărturisit că cunoaşte şi slova şi iscălitura cumnatu-său, lui Izrail, în zăpissăle acele a vînzării şi ştie şi el de ace vînzare şi cum că, casa cînd s-au vîndut, numai locul casii o scote la ceva preţ, iar Iosip, dregînd şi adăogînd cele trebuitoare, o au scos la bun preţ.

Într-acesta chip mărturisind aceşti jidovi marturi, că zăpissăle sînt drepte, acele de vînzare casăi, la aceasta au răspuns Anşăl şi cu Leiba frate-său că ace casă li-ar fi rămas de la Ruvim tatul lor şi muma lor cu vitregul lor o au vîndut făr de cale. Şi întrebînd giudecata pe Estera jidovca, avînd Leia vînzătoare feciori, pentru ce n-au pus să iscăliască şi feciorii în zăpiss, iar ia au dat samă că la lege lor nu-i acest obicei, a să pune feciorii în zăpiss, ce, toată tărie zăpissului razimă în marturi, scoţînd la această mărturie şi pe hahamul şi pe alţi bătrîni ai jidovilor. Dar ş feciorii, de-r fi avut vro strîmbătate despre Leia muma lor, n-ar fi tăcut atîta vreme, fiind ei oameni în vîrsta lor, ce, numai acmu, după moarte lui Iosip, au găsit pricină de răspuns. Dar, cu toate aceste, Leia muma lor, vînzătoare, este de faţă, care ia să liagă cu zăpissul ei cel de vînzare, precum ori din feciorii ei, ori din fetile ei, ori din semînţie ei cine s-ar scula cu pricină asupra acei vînzări să aibă ia a da răspuns fieştecarue şi a sprejeni pe cumpărători ca să nu-i curgă nici o pagubă.

Și într-acesta chip îndreptându-să Estera înainte giudecății, precum Iosip, bărbatul ei, au cumpărat casa aceia bine și pe bani gata și în știința și vedere tuturor, cu driaptă giudecată s-au dat rămași pe Leiba și pe Anșăl, ca să de pace Esterii și feciorilor ei și a săminții ei, să-și stăpînească casa fără de nici o supărare de cătră Leiba și Anșăl.

Iar după această giudecată, de iznoavă s-au sculat acest Marco, fratele lor de mai sus numit, cu pîră asupra Esterii jidovcii și dînd jalobă preluminat stăpînului nostru, mării sale Costandin vodă, zicînd că li s-au făcut strîmbătate și orînduind măriia sa cu giudecata la noi, ca să luăm sama și stînd noi a le lua sama dintru toată pricina lor cu amăruntul, am aflat și noi că rău și fără de cale împlă acest Marco jidovul, din vreme că faptele și vicleșugurile lor din giudecata dumisale vel logofătului dintru întăi s-au descusut și s-au adiverit și s-au dovedit toate cu amăruntul, după cum s-au arătat pre larg mai sus și s-au aflat că giudecata dumisale vel logofătului este cu bun așazămint și cu dreptate.

Deci, văzînd și noi că Marco jidovul la aceasta n-are nici o dreptate și este acolesitori fără de cale, l-am dat și noi rămas din toată giudecata, ca să de bună pace Esterii jidovcii, să-și stăpîniască casa de mai sus arătată cu pace și fără de nici o supărare. Și un zăpis evreiesc ce-au mai arătat Marco s-au luat de la mîna lui, că altă jalobă arăta el și altele scriu într-acel zăpis și de iznoavă chemînd și noi jidovi streini marturi și luînd sama, ni-au mărturisit că acea scrisoare este rea și precum s-au și dovedit, luîndu-să sama cu amăruntul.

Let 7250 [1742], ghenarie 25[“]

B.A., loc. cit., f. 263 — 265; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 140; N. Iorga, op. cit⁷⁸, p. 254—255, nr. 390.

¹ Bețāl „hahamul de aice din Es” provine din familia celebrului rabin Naftali Cohen și este probabil primul hahambașa care a funcționat ca atare (v. și doc. 199).

Funcția de hahambașa a fost instituită de Poartă încă în 1719, cînd această demnitate i-a fost acordată rabinului Naftali Cohen, avînd jurisdicția religioasă asupra evreilor din ambele principate române. Rabi Naftali Cohen a decedat însă la Constantinopol, înainte de a-și ocupa funcția.

141

1742, ianuarie, [Iași]. Carte de judecată dată de boierii Divanului Moldovei în pricina egumenului mănăstirii Sucevița cu Iațco evreul din Botoșani, pe care vrea să-l scoată dintr-o casă de orîndă de pe moșia Iubănești, din ținutul Dorohoi.

„Let 7250 [1742], ghenarie

A Suceviții

O carte de mărturie de giudecata dumnealor boierilor, ce au avut Minidicto nemesnicul de la sfînta monastire Sucevița, cu Iațco jidov ot

Botoșani, pentru o casă de orindă din sat din Iubănești, ținutul Dorohoiului. Pentru care casă întâi au fost jăluit acest Iațco preluminatului domnului nostru Ion Costandin Neculai vodă, precum că este a lui casa și călugării îl scot din casă și nu-l lasă să șadă, fiind și vreme de iarnă. Și pe jaloza jidovului au fost scris măriia sa vodă la vornicul ot Botoșani, ca să odihniască pre jidovul acesta și vornicul, neluind sama pre amăruntul...¹⁴.

B.A., loc. cit., f. 52; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 121.

¹ Documentul este transcris incomplet în manuscris.

142

1742, februarie 9, [Iași]. Domnia îi împuternicește pe mortasîpii din ținuturile Putna, Tecuci și Tutova să încaseze mortasîpia de la toți cei care vor cumpăra vite, inclusiv de la negustorii turci, armeni și evrei.

„Doi cărți date mortasîpilor de la ținutul Putnii și de ținutul Tecuciului și a Tutovii, să fie volnici a lua mortasîpie deplin, pi obicei, de la boieri mari ori mici cari or cumpăra vaci, sau boi, sau cai, sau oi, de pre la toți să ei mortasîpie.

Așijderi și de la neguțitorii turci și armeni și jidovi și alții carii ar cumpăra vite ori în tîrg, or la țară, la ținut, de la toți să ia mortasîpie driaptă.

[1742], februarie 9“

B.A., loc. cit., f. 708; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 178; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 335—336, nr. 897.

143

1742, februarie 11, [Iași]. Carte de judecată [dată de boierii Divanului Moldovei], în procesul lui Toader Încîlcilă, din Suceava, cu evreii Boroh, din acea localitate și Lazor, din Cernăuți, pentru vînzarea unui bou despre care s-a bănuit că este furat.

„Din luminată poronca mării sale lui vodă, precum au avut giudecată Toader sin lui Ilie Încîlcilă, pușcaș ot tîrgul Socevii, cu doi jidovi, anume

Boroh de acolo și Lazor din târgul Cernăuțului, pentru pricina unui bou, zicînd acest Toadir că, cu-n an mai înainte de venire moscalilor aice în țară, au cumpărat un giunc mînzat de la un iarmaroc a bulciului la târgul Socevii și, după aceasta, la anul, au vîndut acel giunc lui Boroh jidov, de mai sus numit, drept 6 lei.

Iar Boroh jidov dedi samă că, după ce-au cumpărat acel giunc de la Toadir Încîlcilă, l-au înpărechet cu alt giunc pe potriva lui și peste curundă vreme, mai trecînd ca vro giumătate de an la mijloc, au dus pe amindoi boii aceia la iarmarocul de la târgul Siretiului, la Ispas, și i-au vîndut lui Lazor jidovul, numitului mai de sus, drept 18 lei.

Iar Lazor jidovul dedi samă că, după ce-au cumpărat acei boi de la Boroh jidovul ș-au mîrs acasă, la Cernăuți, s-au aflat un turc, anume Ali topci Ciolac, din olatul Hotinului, dintr-un sat din Colinița, zicînd că cunoaște acel bou, ce-l cumpărăsă de la Boroh, c-ar fi a lui, perit din vreme turburării moscalilor, scoțînd și pe alți doi turci și trii moldoveni marturi de acolo, dintr-acel sat, mărturisind înainte Hrisoscului staroste de Cernăuți precum că-l cunosc pe acel bou ș-ar fi giurat acei trii moldoveni precum că este boul lui Ali topci Ciolac, după cum și mărturie de la Hrisoscul staroste ni-au arătat Lazor jidovul, într-acesta chip scriînd.

Deci, noi am socotit ș-am hotărît giudecata lor ca să dea Toader sin lui Încîlcilă lui Boroh jidovul de Soceavă, cărue i-au vîndut el giuncul, 6 lei, prețul precum l-au cumpărat Boroh de la dînsul și Boroh să de 9 lei lui Lazor jidovul, prețul pe giumătate acelor doi boi ce i-au vîndut, adecă pentru boul ce-au cumpărat de la Toader și l-au vîndut lui Lazor jidovul, iar Toader sin lui Încîlcilă să margă să-și întrebe giudecata cu Ali topci. Măcar că arată jidovii că ar fi făcut cîtăva cheltuială, îmblind pe la giudecăți pentru pricina aceasta, dar de cheltuiala aceia am socotit să fie răbdători, căci și Toader, pâr își va căuta giudecata cu Ali topci, îmblîndu-se pe acolo, multă cheltuială a face și socotînd că și lui Toader să-i fie o năpaste de la Ali topci¹.

Let 7250 [1742], februarie 11“

B.A., loc. cit., p. 274 v. - 275 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 160.

¹ După judecarea procesului, „Lazar jidovul“ a primit în mînă „o carte de giudecată ca să nu mai aibă vreo supărare din partea lui Boroh“ (*idem*, nr. 1 161).

144

1742, februarie 29, [Iași]. [Boierii Divanului Moldovei] judecă pricina dintre Cîrstea blănarul, din Iași, și egumenul de Cetățuia, pentru o pivniță cu dugheană, situate pe Podul Hagioaiei, pe locul mănăstirii, pe care Cîrstea le cumpărase de la evreica Heche, soția lui Izrail tipsierul, și apoi le-a reparat și extins.

„Din luminată poronca mării sale lui vodă, precum au avut giudecată de față Cîrste blănariul, din Tîrgul de Sus, cu [Neofit] egumănu de Cetățue, pentru o pivniță cu dughiană deasupra, ce este în Tîrgul de Sus, pe Podul Hagioae, în rindul dughenilor de la vale, unde să vinde peștile cel proaspăt. Care pivniță cu dughiană zicînd Cîrste blănariul c-au cumpărat-o de la Heche jidovca, femeia lui Izrail jidovul tipsier, drept 80 de lei, după cum arată și zapis din mîna Hechii jidovcâi, cu iscălitura ei și a ficiorilor ei, ovreiește și cu iscăliturile a mulți mahalagii și uliceni, care pivniță cu dughiană este pe locul mănăstirii Cetățuui, tot într-un păreti cu altă dughiană ce-au mai avut Cîrste. Și atunce cînd au cumpărat el pivnița cu dughiana de la jidovca, au fost pivnița proastă și mică, făcută de lemn, pe o hrubă veche ce-au fost cu puțină ziditură de piatră și girliciul în afară au fost tot de lemn, în care pivniță își ține jidovul cite un poloboc, doai de băutură, că mai mult nu încăpe, fiind mică. Iar după ce-au cumpărat-o, el au tocmît meșteri pietrari și s-au apucat di-au mai săpat-o ș-au mai mărit-o ș-au zidit-o cu piatră, făcînd și girliciul în afară tot de piatră. Și atunce, nu peste multă vreme trecută, dînd și focul de s-au aprins Tîrgul de Sus, au ars și dughiana lui, acee de pe pivniță, și pivnița încă nu apucasă a o găti de ispravă, iar după aceia, de iznoavă s-au apucat de pivniță ș-au gătit-o de ispravă, făcînd și deasupra, pe girlici, cerdac cu cășcioare și ca cum din pajiște au rădicat acel lucru, făcînd pivnița aceie cu multă cheltuială și osteneală, păr au ridicat-o cu tot lucrul ei deplin, scoțînd-o la bun preț.

Iar egumenul arată pe ace pivniță un ispisoc de la răposatul Duca vodă, ctitorul mănăstirii Cetățuui, din let...¹, în care ispisoc arată că ace pivniță este Ducăi vodă cumpărătură de la un Stamate, pivniță de piatră, gata, întriagă, ș-au dat-o mănăstirii și cum ace pivniță n-ar fi fost așe răsipită, precum au dat samă Cîrste, ce-ar fi aflat-o făcută gata, uitîndu-să egumenul și la ispisocul acela, că scrie pivniță de piatră, intriagă, numai din blăstămăție altor egumeni ar fi rămas lucrul de nu s-au căutat [...] Iar Cîrste, cunoscîndu-și la aceasta mare strîmbătate, de iznoavă au dat jalobă preluminat stăpînului nostru, mării sale Costandin vodă [...].

Deci, de iznoavă, dimpreună cu sfinția sa părintele mitropolitul, am orînduit pe Pilat și pe Stîrce, vornicii de poartă și pe protopopul Mihălache și pe Iordache Moimariul pietrariu di-au mărs acolo la ace pivniță, ca să socotiască cît au fost ziditură vechi mai înainte și ce-au mai adaos Cîrste di-au făcut pivniță precum să vede. S-au aflat numai 6 stînjini ziditură vechi și stînjenu de 8 palme de mijloc, iar Cîrste, osăbit c-au adaos hruba ce vechi ș-au zidit-o di-au boltit-o de ispravă, făcînd și girliciul de iznoavă, de piatră, dar încă și altă hrubă au făcut pe la capul aceii vechi, di-ntreg zidită, făcută noao, din piatră, mai făcînd și altă hrubă nezidită, săpată în pămînt. Care, măsurîndu-să ziditura aceii hrube și alt lucru ce-au mai înnoit Cîrste, s-au aflat 12 stîjenii pol ș-au socotit Iordache pietrariul c-au intrat pe 3 stîjenii 2 coșuri de piatră, care, prețluîndu-să coșul de piatră cite 7 lei și stîjinul de săpat, cu lucru cu tot, cite 3 lei și socotindu-să și prețul cășcioarii di pe girlici 20 lei, s-au făcut 131 de lei peste tot, după cum și mărturie vornicilor de poartă, cu iscălitura protopopului Mihălache și a lui Iordachi pietrariul ș-a altor oameni buni, marturi, ce s-au tîmplat față cînd s-au socotit lucrul pivniții, într-acesta chip arată. De care și aceasta s-au socotit, zicînd Cîrste că Izrail jidovul, bărbatul Hechii jidovcii, au trăit triizăci și mai bine de ani,

fiind ace pivniță cu dughiană supt stăpînirea sa și fiind pivnița proastă și risipită, nici un egumen de Cetățue nu s-au mai sculat să pue mîna pe pivniță, făr cît ș-au luat bezmănul locului, cîte doi lei pe an, pe obicei. Iar acmu, după ce-au încăput la mîna lui ș-au făcut pivnița bună și cu multă cheltuială și diasupra cu gîrlici și cășcioară, precum să vede și scoțînd-o la bun preț, de ș-au arătat venitul ei și cînd era să cunoască și el ceva folos după multă cheltuială ce-au făcut, s-au și sculat egumenul acesta de mai sus numit ș-au pus mîna pe pivniță, luînd-o de la mîna lui și el au rămas păgubaș de toată cheltuiala lui.

La care, socotind și noi giudecata lor, am aflat că i s-au făcut Cîrstii, dintru ace giudecată dintăi, întunecare și mare nedreptate, căci el acel loc nu l-au furat, nici pute să-l fure, că nu era lucru sprinten, de băgat în sîn, sau într-alt chip să-l amestuiască. Ș-acel lucru l-au lucrat în mijlocul tîrgului, la vedere și în știința tuturor, care zisă Cîrste că patru ani o au lucrat ace pivniță par ce-au isprăvit-o de tot lucrul ei și egumenul bine au știut că lucriază Cîrste pivnița și o zidește ș-au tăcut mulcum, păr ce-au gătit-o, nimică n-au răspuns. Cu atita are greșală și Cîrste, că el încă au știut bine că-i loc cu stăpîn și cu atita nevointă și cheltuială s-au apucat di-au făcut acel lucru.

Deci, socotit-am ș-am hotărît giudecata lor, dintr-o 131 lei ce s-au ales cheltuiala Cîrstii, să aibă a-i întoarce egumenul 100 lei păr în 2 săptămîni și să-și ție pivnița, au să o de la mîna Cîrstii, cu tocmală pe cum or fi împlînd chiriile și altor pivniță, ca să o ție păr în cîți ani își va plini ace 100 lei din chirie, au să-și e Cîrste toată piatra lui ce-au pus el la ziditura pivniții și alt lucru ce-au rădicat el ș-au adaos cu cheltuiala lui și să de egumenului pivnița precum au fost ia dintru întăi. Dintru aceste trei ponturi, care îi va plăce egumenului, după hotărîrea giudecății, după acela să să ție.

Let 7250 [1742], februarie 29"

B.A., loc. cit., f. 292 v.-294 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 172.

¹ Necompletat în manuscris.

145

1742, februarie (5502 Adar 12), Ștefănești. Inscripție de pe una dintre vechile pietre tombale din cimitirul localității.

„Aici odihnește un bărbat integru și drept, domnul Iehudei, fiul domnului Biniamin, decedat 12 zile [în] Adar anul [5]502, după computul mic. Fie-i sufletul cuprins în legătura vieții [veșnice]¹.

I. Kara, Inscripții funerare⁸⁵, II, p. 529 (ebr.).

¹ Publicînd acest text, I. Kara arată că l-a citit după un manuscris și o copie fotografică făcută în anul 1968. Totodată menționează că, în anii 1882 și 1888, au mai fost copiate texte de pe pietre tombale, care însă nu au fost publicate, cea mai veche piatră datînd din 1720, cu o inscripție care n-a putut fi descifrată integral (*ibidem*, p. 529–530).

1742, martie 1, Botoșani. Zapis prin care se consemnează vânzarea unei dughene, în ulița comercială a Botoșanilor, învecinată cu dugheana lui „Lazor jid“.

„Tăna[se] Hagi și soția sa Lupa vînd o dugheană «în ulița Băcăliilor, între dughe[a]na lui Lazor Jid. și între a Lucă Arman, băcan sin Mani — lui Afendulii neguțitoriului cu 130 de lei bani noi ș[i] o vacă bună, cu vițal»“¹.

N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, VII, p. 122, nr. 6.

¹ După vânzarea dughenei de către românul Tănase Hagi, ajung alături trei negustori, un evreu, un grec și un armean.

[1742], martie 8, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, trimite pe un slujitor la Orhei să încaseze camăna pentru căldările de rachiu de la niște evrei de acolo care au refuzat să o plătească.

„Let 7250 [1742], martie 8 dni

Carte de volnicie unui om gospod, să pliniască camăna de la niște jidovi ot Orhei¹.

Carte de volnicie unui om domnesc, să margă la Iane și la Smuciul și la Morohai și la Avram, jidovii ot Orhei, să pliniască de la dinșii camăna pe 6 căldări ce au de făcut horilcă, cite 2 galbeni și 6 potronici, pe obicei, ce s-au pus împotrivă și n-au dat pe cartea gospod.

Numai să plinească banii și să-i aducă aici, să-i de la dumnealui vel căminari și nimeni să nu ste împotrivă“.

B.A., loc. cit., f. 31; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 31; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, VI, p. 213—214, nr. 31 (regist).

¹ N. Iorga menționează că acești negustori „păstrează legături peste Nistru“ (op. cit., XXIV, p. 133).

[1742], martie 20, [Iași]. Este trimis un om domnesc la vameșii de Cernăuți, ca să ia de la ei banii încasați abuziv pe horilcă de la evreii Bercu din Movilău și Herșcu din Botoșani, deoarece aceștia trebuiau să plătească vama la Iași.

„O carte dată de om gospod, să margă la vameșii de Cernăuți și să pliniască de la dînși...¹ lei, care bani au luat de la Bercu jidov din Movilău pe doi cofe horilcă.

Așijdere să mai pliniască...¹ lei, care bani au fost luat de la Herșcu jidov ot Botășeni vamă pe 3 cofe horilcă, pentru căci așe s-au tocmnit vama într-acest an, negustorii care vin la Iași să le de pace la margine, precum li s-au dat și izvod de ponturi.

Așjdire să mai pliniască 5 zloți pe cinci cofe horilcă și [...]².

[1742], martie 20"

B.A., loc. cit., f. 752; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 387.

¹ Necompletat în manuscris.

² Documentul este transcris parțial.

1742, martie 29, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie zlotașilor ținutului Neamț să nu mai ia bir lui Moscul, om străin venit de la Țarigrad, deoarece are cărți de haraci din Țara Turcească.

„O carte legată la zlotașii cu cifertul al doile ot februarie, martie, aprilie, de ținutul Niamțului, pentru acest om strein, anume Moscul de la Țarigrad, carele viind aice în țară, i-au dat zlotașii la poclonul stiagului¹ pecete și el are și cărți de haraci din Țara Turcească.

Deci, viindu-vă carte domniii mele, acmu la cifertul al doile să-i dați pace de banii peceții și la tabla ce-ți da la Visterie să nu-l puneți și pecete să o luați înapoi și s-a lua la Visterie în loc de albă. Mai mult supărare să n-aibă.

[1742], martie 29"

B.A., loc. cit., f. 249; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 377.

¹ Înainte de introducerea „sferturilor”, prin Așezământul fiscal din octombrie 1741, C. Mavrocordat aplică un prim bir, denumit „poclonul” sau „banii steagului”, denumire legată de obținerea steagului de domnie de la Poartă. În fapt era încă un „sfert”, în afara celor stabilite prin Așezământ (vezi doc. 122).

1742, martie 30, [Iași]. Domnul Moldovei scrie cămărașului de ocnă¹ că evreul Leiba din Iași este trimis să-și execute pedeapsa.

„Let 7250 [1742], martie 30

Ō carte la cămărașul de ocnă, pentru Leiba jidovul din Eși, ce s-au trimis la paza ocniilor“.

B.A., loc. cit., f. 121; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 478.

¹ Cămărașul de ocnă supraveghea și executarea pedepselor celor condamnați.

1742, martie 31, [Iași]. Boierii Divanului Moldovei dau carte de judecată lui Cîrstea Rîmă, din Iași, ca să-și ia unul din caii ce i s-au furat și pe care l-a găsit la evreul Boroh, din Iași, iar acesta îl cumpărase de la evreul Iancu, din Botoșani, căruia i-l vînduse un necunoscut la iarmarocul de la Movilău.

„7250 [1742], martie 31

Carte pe giudecată s-au dat lui Cîrstea Rîmă din Eși, de pîră ce-au avut cu 2 jidovi, anume Boroh din Eși și Iancul din Botășeni, zicînd Cîrstea Rîmă că i s-au furat 5 cai din Tîrgul Frumos și acmu ș-au aflat un cal la Boroh jidovul. Iar Boroh au arătat pe Iancul jidovul, că de la dînsul au cumpărat calul, iar Iancul au dat samă c-au cumpărat acel cal la un iarmaroc, la Movilău și pe vînzător nu-l știe cine este și unde se află, care au și giurat înainte noastră într-acesta chip.

Deci, întrebîndu-să și pe Cîrstea Rîmă, cu ce dovedești că-i calul lui, iar el au scos martur pe un Marco beșliu din Eși care au și giurat înainte noastră, împreună cu Cîrstea Rîmă, că este calul drept al său.

Deci, așe s-au hotărît, să-și ia Cîrstea calul de la jidov, iar altă supărare de cei alții cai să nu-i facă, de vreme că jidovul au giurat că numai acel cal au cumpărat și pe vînzători nu-l știe. Și de vreme că l-au cumpărat de la iarmaroc strein, de altă țară, după obicei, să aibă jidovul pace“.

B.A., loc. cit., f. 348 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 258.

[1742], aprilie 1, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei scrie vornicului de Botoșani, în urma plîngerii tîrgoveților de acolo, ca locul unde se vinde făina să rămînă unde a fost stabilit din vechime, nu unde a fost mutat în urma insistențelor unor evrei.

„O carte legată la Antohi Carage biv vtori visternic, vornicul de Botoșeni, pentru c-au jeluît tîrgoveții și armenii și jidovii neguțitori de Botoșeni pentru locul de tîrg unde să vinde făina acolo la Botoșeni, zicînd că obicinuit tîrg de demult au fost la un loc, acolo, care este știut și de alți tîrgoveți, dar, de vro 5—6 ani, în domnie domniii sale Gligori vodă, niște jidovi, cu mijlocire vornicilor de Botoșeni și, pe sămni, dînd și mizdă vornicilor, pe cum să cunoaște, ar fi mutat tîrgul făinii lîngă casăle lor, pentru alișverișul lor. Apoi, mai pe urmă, venînd jidovii și tîrgoveții de Botoșeni și dînd jalobă la domnie sa Grigore vodă, iarăși l-au mutat la locul cel vechi, unde era mai înainte, de vac, și mai pe urmă jidovii aceia iarăși s-au agiuns cu vornicii de Botoșeni și l-au mutat lîngă casăle lor, unde și mai înainte îl mutasă.

Pentru care, să caute și unde a fi fost tîrgul mai înainte, de vac, iarăși acolo să fie, să nu înble după vorovile aceloră. Și macar de ț-ar și da ceva, dumneata să nu cauți la aceia, ce să cauți poronca noastră și unde au fost acel tîrg de vac, iarăși acolo să fii, mai mult jalobă să nu vie¹.

[1742], april 1“

B.A., loc. cit., f. 121; ed. C. Istrati⁷⁰, I, nr. 2 398.

¹ Vezi și doc. 119.

1742, aprilie 2, [Iași]. Privilegii date de domnul Constantin Mavrocordat „oamenilor străini“ ce doreau să se așeze în țară.

„Înștiințându-ne Domnia mea că mulți din oamenii streini dintr-alte părți de loc și cei ce au fost de țara aceasta și s-au înstreinat de la pămîntul lor, înștiințându-se de așădzare ce s-au făcut cu țara aceasta, s-ar fi poftind să vie să să așădzi aice în țară, însă cu chip ca acesta ca să nu fie amestecați în cislă cu alții, ci singuri să-și plătiască birul lor osăbit. Spre adao-

gere țării li da întâiu odihnă, apoi, după soroc, cifert, [...] — și tot birul lor vor da cu patru ciferturi pe anu; însă carii vor fi casnici vor da de om câte 105 parali, cari fac într-un an dzeace lei și gium[ă]tati noi, iar holteii cu părinți vor da la cifert, de om câte 55 parale care fac într-un an cinci lei și giumătate [...]. Așăjdere și holteii ce vor fi între dânsii. Iarăș numai cei ce vor fi de vârsta, cu mustețe, acie vor da, iar copilandri, cii cari n-au musteți, acia nu vor da nemică, nici să vor număra [...]. Să n-aibă voe a să amesteca printr-alți lăcuitori, [ci] să-s așadză osăbit la si-liști¹.

N. Iorga, op. cit.⁷⁸, V, p. 105—106, nr. 2.

¹ Printre cei care au venit la această chemare și au beneficiat de privilegiile acordate au fost probabil și evrei, devenind astfel și ei *noi birnici pentru „addogere țării”* (adică îmbogățirea vistieriei statului). În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea numărul evreilor veniți la aceste chemări va crește, ei contribuind la impopularea, reimpopularea și întemeierea unor târguri și târgușoare în Moldova.

154

1742, aprilie 3, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, trimite un slujitor ca să ia de la evreul Ruvin banii datorăți vornicului Iordache Cantacuzino pentru arenda iarmaroacelor [de la Movilău].

„Let 7250 [1742], aprilie 3

S-au dat carte unui copil în casă, ca să margă la un jidov, anume Ruvin, să plinească 50 lei, cu care bani este el dator dumisale vornicului Iordache Cantacuzino, din cumpărătura iarmaroacilor”.

B.A., loc. cit., f. 32; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 39.

155

[1742], aprilie 5, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie cercătorilor de la ținutul Bacău să restituie banii luați pentru bir evreului Iancu din Tîrgu Ocna care a fost găsit fără pecete asupra sa.

„O carte s-au scris la cercătorii de ținutul Bacăului, pentru c-au dat jalobă un jidov, Iancul, din Tîrg din Ocna, zicînd că, eșînd el afară din

tîrg, la o trebuință a lui și ș-au uitat pecete acasă și găsindu-l cercătorii, i-au dat altă pecete, nu l-au crezut că are pecete.

Ce, de vreme c-au avut pecete, precum au arătat aice, să-i de banii înapoi și pecete s-au oprit aici la Visterie și dumilorsale li s-a ține în samă la Visterie.

[1742], aprilie 5°

B.A., loc. cit., f. 761; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 425; Iorga, op. cit.⁷⁸, VI, 352 (regest).

156

[1742], aprilie 9, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, hotărăște ca tîrgoveții din Chișinău, inclusiv evreii, armenii și oamenii boierești, să plătească numai cîte cinci lei birul pe an fiecare, în schimbul obligației de a întreține menzulul de acolo.

„O carte s-au făcut tîrgoveților de Chișinău, să de de tot omul cîte 5 lei¹ într-un an, de la cifertul lui mai înainte, în patru ciferturi, cîte 55 parale la cifert de om și cele 5 parale sînt a zlotașilor și să poarte și menzulul Chișinăului, cu caii lor și cu cheltuiala musafirilor ce-ar trece în sus și în gios.

Și la aceasta așezare să fie și jidovii și armenii și oamenii boierești și orice briaslă ar fi, iar cu altă cu nimică să nu fie supărați. Așijderi și cîți oameni streini ar veni, tot într-această așezare să fie.

[1742], aprilie 9°

B.A., loc. cit., f. 568; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 455;

¹ Hotărîrea inițială, în virtutea căreia tîrgoveții, dînd 5 lei pe an, erau scutiți de toate celelalte biruri, pentru a întreține menzulul, a stîrnit nemulțumiri, revenindu-se prin două hotărîri domnești, date 26.IV.1742. Prima prevedea că 120 de contribuabili, scutiți de plata peceții, vor întreține menzulul (*idem*, nr. 2 493); a doua (*idem*, nr. 2 494) întărește hotărîrea prin care „armeni și jidovi și greci” își plătesc pecetea și contribuie numai pentru întreținerea drumurilor. Obligațiile se fixează din nou prin documentul 157 pe care-l publicăm în continuare.

157

[1742], aprilie 28, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie lui Vasilache Măzărache [părcălabul de Chișinău] că, în urma jalbei date de tîrgoveții greci,

armeni și evrei de acolo, s-a revenit asupra hotărârii inițiale ca toți orașenii să poarte grija menzifului, stabilindu-se ca numai 120 de oameni să fie scutiți de bir și să întrețină stația de poștă, iar ceilalți să contribuie la cheltuielile pentru hrana călătorilor.

„O carte s-au scris la Vasilache Măzărache biv vtori visternic, răspunsul unei cărți, într-acesta chip:

Carte dumatile am luat, cele scrisă am înțales pentru tîrgoveții de Chișinău, ce ne scrii c-au luat carte domnii mele de așezare lor, ca să de de tot omul cîte 5 lei și tîrgoveții creștini și armeni și jidovi și greci și oamenii boierești, cîți ar fi trăitori acolo în tîrg și ei să ție menziful de acolo cu caii lor și cu toată cheltuiala drumului.

Adevărat, întâi li să dedesă ace carte a domnii mele, dar acmu, mai pe urmă, fiind și dumnealui sărdariul aice și viind cîțiva din greci, armeni, jidovi de au dat jalobă la domnie me că le este cu greu și cu supărare aceasta, pentru care iată de iznoavă s-au făcut așezare mezifului aceleuie într-acesta chip, ca să să scutiască din tîrgoveții de acolo 120 liudi de toți banii pecetilor și ei să ție meziful, iar cu greci, armeni, jidovi și alții să n-aibă triabă. Numai pentru cheltuiala drumului s-au dat poroncă și carte domnii mele la dumnealui sărdariul, ca să facă socotială dumnealui și la cheltuială să-i pue pe toți. Și așe să înștiințazi dumneata pe toți, că acmu într-acest chip s-au așezat meziful acela.

[1742], aprilie 28“

B.A., loc. cit., f. 780; ed. C Istrati⁷⁹, I, nr. 2 504.

158

1742, mai 3, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vornicilor de Botoșani, în urma jalbei negustorilor români și evrei de acolo, ca tîrgul unde se vinde făina să rămînă definitiv pe locul unde a fost stabilit cu circa douăzeci de ani în urmă.

„Mai 3 dni, 7250 [1742]

O carte la vornicii de Botoșani.

Facem știre că aici, la Divanul domnii mele, au venit tîrgoveții de Botoșani, rumâni și jidovi, jăluind pentru așăzămîntul tîrgului și ales pentru tîrgul făinii, căci mai înainte vreme, cu cîțiva ani, tîrgul făinii au fost mai la vale, iar apoi, strîmîndu-să lecul, îndesîndu-să dughenele, fiind în fața tîrgului, unde să vinde altă marfă și băcălii și pe aceia și mesernița, de vro 20 de ani s-au mutat tîrgul făinii în deal, unde sînt așăzați o samă de

jidovi și alții țirgoveți rumâni și acum o parte din țirgoveții cei din fața uliței trag ca să mute și țirgul făinii iarăși la vale. Și în trecute zile s-au fost dat o carte legată, [...] ¹ scriind după jaloaba lor, iar altă parte, jidovi și alți țirgoveți rumâni ce s-au făcut case în deal, despre țințirumul Bisericii Albe, unde este acum țirgul făinii, jăluesc că le-i cu strîmbătate lor, de vreme că acolo, în preajma caselor lor, atita hrană au și ei, făcîndu-să țirgul făinii din duminică în duminică și de să va strica, ei rămîn fără nici un cîștig. Pentru care arătară și cărțile domnii sale lui Grigorie vodă, scriind că s-au mai purtat această pricină și au poruncit cu tărie ca să rămie toate alișverişurile la locul lor și țirgul făinii de acolo, din deal, să nu să clintească. Și această poroncă și domnia mea, cu cartea noastră, asemenea am fost poruncit a să urma și, cu toate acestea, văzum și cartea ta de judecată, visternice Antiohie Caragea, scriind că ai luat seama, întîmplîndu-să acolo și cîțiva boiari mazili din ținutul acela, care și ei au dat mărturia lor, că țirgul făinii acolo, în deal, este aşăzat de vro 20 de ani și este cu cale aşăzat, de vreme că din vale, unde s-au vîndut făina mai în trecuta vreme, indesindeu-să casele, n-au unde sta cărăle și tu ai hotărît făcînd dreptăți la amîndoa pârțile, însă țirgul făinii să rămie tot acolo unde să află acum, în deal, și altă marfă acolo să nu să sue, fără numai făină să să vînză, iar băcălii și pita și alte mărunțișuri să să vînză delavale, la țirgul vechi, în fața uliții, ca să aibă cu toții alișveriş și hrană.

Și pentru aceasta, acum de iznoavă îți poroncim, de vreme că partea țirgoveților cei din vale cu lăcomie trag și țirgul făinii acolo la dînșii și alții să rămie fără nici o hrană și dumneata înpună și cu alți mazili ați găsit cu dreptate a rămie țirgul făinii în deal și alte alișverişuri din vale, pe cum arătăm mai sus, aşadar, să dai poruncă tuturor țirgoveților ca să urmeze toți și nicidecum țirgul într-alt chip să nu să strămute și să nu mai umble amestecînd lucrurile și purtîndu-să cu cheltuială pe la Iași. Încă și meideanul acela unde să face țirgul făinii în deal, de va fi loc domnesc, fără pricini, nimenea să nu-l astupe cu casă sau dughene, ci să rămie loc slobod.

Și de acum această pricină să nu să mai poarte, că carii vor mai amesteca să vor pedepsi. Și cartea de la mîna lor să nu să ia”².

B.A., loc. cit., f. 125; ediția C. Istrati⁷⁹, II, nr. 514; N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, VI, p. 237—238, nr. 139.

¹ Loc alb în manuscris.

² Documentul, ca și cel cu nr. 119, arată lupta neconținută a tuturor negustorilor pentru un vad mai bun. Spre a împiedica încercarea continuă de a muta „țirgul făinii”, C. Mavrocordat a mai dat o carte și la 1.IV.1742 (B.A., loc. cit., f. 753).

1742, mai 10, [Iași]. Boierii Divanului Moldovei hotărăsc, prin carte de judecată, ca evreul Isac, din Dondășeni,

ținutul Iași, să restituie lui Volea, evreu din Răuseni, banii pentru un cal pe care i-l vînduse, iar apoi s-a dovedit că este de furat.

„7250 [1742], mai 10

Carte de giudecată s-au dat lui Isac jidovul, din Dondășeni ot Eși, de piră ce-au avut cu Volea jidovul din Răuseni, tij ot Eși, zicînd Vole jidovul c-au cumpărat un cal de la Isac jidovul și pe urmă l-au vîndut și el altui jidov, anume Haim din Roman. Și cunoscînd un turc calul la Haim jidovul, zicînd că-i a lui, de furat, ș-au luat calul și Haim l-au apucat pe dînsu și, cu toată cheltuiala, i-au dat 24 lei pe cal. Iar Isac jidovul au răspuns c-au cumpărat calul de la alt jidov, din Țara Leșască și l-ar fi apucat de cal și ș-au dat chezeși.

Deci, așe s-au hotărît, să aibă a da Isac 24 lei Volei jidovul, pe cit au dat și el lui Haim și el, cînd a prinde pe acel jidov din Țara Leșască, de la care au cumpărat el calul, sau pe chizeșul lui, să-i tragă la giudecată, să-și pliniască banii, acei 24 lei“.

B.A., loc. cit., f. 349; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 259.

160

[1742, mai, Iași]. Marele logofăt [Sandu Sturza] judecă și hotărăște ca Ichim armașul să restituie lui Lupu, crișmarul vornicului Ion [Neculce], o iapă cu mînz luată pe nedrept pentru calul unui sufragiu, ce a căzut într-un puț de pe moșia Ișnovăț care s-a aflat că fusese săpat de un evreu.

„S-au dat carte de giudecată de la dumnealui vel logofătul acestui om ce-au fost cricimar vornicului Ion, pentru giudecata ce-au avut acest Lupu cu Echim armaș pentru o iapă cu mînz ce-au fost luat acest Echim ciobote de la acest Lupu, mai în anul trecut. Și nefiind omul acesta întru nimică vinovat, au rămas de atunce ca să întoarcă Echim armaș iapa Lupului, precum au luat-o rău pentru pricina unui cal a unui sofragiu ce-au fost dat într-un puț părăsit, de acolo de la Eșnovăț și puțul s-au aflat că l-au făcut un jidov, care era să de samă căpitanul și călărașiii di Eșnovăț. Și pentru aceasta s-au dat rămas Echim, ca să dei iapa Lupului precum au luat-o, cu mînzul ei și această piră să nu să mai pîrască.

[mai, 1742]“

B.A., loc. cit., f. 300; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 189; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 262, nr. 245 (regest).

[1742], iunie 1, [Iași]. Carte domnească dată evreului Leiba de la Sneatin, prin care acesta este scutit parțial¹ de plata desetinei pentru stupi.

„O carte s-au făcut Leibii jidovul, tij de la Sneatin, pentru 150 stupi, tij să de desetină de zece stupi un leu, iar ce-ar trece mai mult să de țărănește“².

[1742] iunie 1

B.A., loc. cit., f. 801; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 596.

¹⁻² Scutirea era parțială, cu plata unui bir redus sau fără nici un bir pentru un anumit număr de stupi; pentru stupii ce depășeau acest număr se plătea darea „țărănește“, adică așa cum plăteau țăranii.

[1742], iunie 2, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, poruncește dregătorilor ocolului Botoșani și ținutului Dorohoi să cerceteze cine a ucis niște evrei din Polonia care au fost găsiți morți la Tăietură.

„O carte la Antohi Carage vornicul de Botoșeni și la Ilieș vel căpitănel de Dorohoi, pentru niște jidovi din Țara Leșască ce s-au aflat uciși la Tăietură.

Să caute să de mare strînsoare împregiurașilor, numai să afle cine au ucis pe acei jidovi. Macar că ucidere lor s-au făcut la mările sa Grigorie vodă, aproape de mazilie, dar tot să cerce ei și precum or afla adevărul să înștiințază pe mările sa vodă cu acest trimis ce s-au trimis de aice¹.

[1742], iunie 2“

B.A., loc. cit., f. 802; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 605.

¹ Domnitorul revine pentru a doua oară asupra acestui caz. V. în acest sens doc. 130.

La 31 mai 1742, starostele de Canov, din Polonia, se adresează și el domnitorului Moldovei în legătură cu cazul de mai sus, precum și pentru rezolvarea cazului evreului Zoruncu. Astfel, starostele polonez scria, printre altele:

„[...] 8. Să roagă pentru ucidere a doi jidovi de la moșiele sale și a unui om ce era cu dinșii, carile s-au timplat primejdie supt pădurea Drăgșanilor“ [...]

„[...] 10. Să roagă pentru giudecată driaptă pentru un jidov, anume Zoruncu ot Horodînca, care au avut tocmală cu dumnealui Vasilache Ruset ce au fost staroste la Cernăuți, pentru griu ce nu i-o plătit“.

B.A., loc. cit., f. 131 — 132; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 562; N. Iorga, *op. cit.*⁷⁸, p. 239, nr. 250 (regest).

1742, iunie 6, [Iași]. Imputernicire dată unui slujitor domnesc trimis la Botoșani ca să aducă la Iași pe hahamul și pe alți evrei de acolo, ca martori la judecata Divanului pentru violarea unei fete de evreu.

„Let 7250 [1742], iunie 6

O carte dată de un copil din casă, să margă la Botoșani, să aducă pe hahamul și pe tatul copilii și pe jidovca ce-au văzut fapta și pe Solomon și Leiba și Șel ce-au zis c-or mărturisi că i-au dat 2 ughi hahamul cu de-a sila și pe un jidov ce-au zis c-au văzut tocmind muma copilii rochie și pe Boroh jidov și Solomon ce-au dat samă jidovca, muma fetii, c-au zis că, de a pîri, or scoate din tîrg și pe 2 jidovi bătrîni să aliagă dintre dînșii, să-i aducă să ste față la Divan pentru pricina copilii Iancului cu ficio-rul Cerbului ce-au silit-o, stricînd-o, precum au dat samă tatul fetii și mu-mă-sa“.

B.A., loc. cit., f. 135; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 582.

[1742, iunie 9, Iași]. Domnia trimite doi beșlii la iarmaroacele de la Bîrlad și Tecuci, pentru menținerea ordinii și ca să-i silească pe negustorii străini la plata vămii.

„O carte dată, de doi beșlii, să aibă a merge la iarmarocul Bîrladului și a Tecuciului¹, la ziua înșămnată, ca să fii de paza iarmaroacilor, pentru venitul vămii ce-ar arăta vameșii pe obicei, să de toți banii. Iar carii s-ar pune în pricină, ori de neguțitori turci, ori alți oameni streini neguțitori și de n-ar da vama, de la unii ca aceia să aibă a plini banii“.

B.A., loc. cit., f. 808; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 2 631.

¹ Măsura privind negustorii străini, în cazul Bîrladului, se referea, probabil, și la negustorii străini evrei. Căci documente de epocă atestă prezența negustorilor evrei la târgurile Bîrladului și legăturile lor cu localnicii, încă din mijlocul secolului al XVII-lea (vezi *I.M.E.R.*⁸⁰, I, doc. 56).

De altfel, prezența negustorilor străini la târgurile moldovenesti (printre care, desigur, și evrei, vezi doc. 142, 148, 154) rezultă și din cartea de imputernicire dată de domnitorul Constantin Mavrocordat vameșilor de la graniță ca să încaseze vama de la negustorii care aduc mărfuri străine, cu excepția celor ce merg cu mărfurile la Iași, care vor plăti vama acolo (B.A., loc. cit., f. 489; ed. C. Istrati⁷⁹, nr. 1 534).

1742, iulie 13, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să intervină pe lângă dregătorii de peste graniță în legătură cu jalba unui târgoveț din Soroca împotriva unui evreu din Polonia.

„Let 7250 [1742], iulie 13

O carte s-au scris lui Costandinache vel căpitanul de Soroca, pe jalba unii Ioniță din târg din Soroca, pe un jidov din ceia parte, de la Țara Leșască.

Ce, să caute să să agiungă cu dregătoriul din ceia parte și să-i arate megieșia marginii, precum scriu și alte cărți ce sînt pusă mai înapoi“.

B.A., loc. cit., f. 153; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 736.

1742, iulie 18, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să intervină pe lângă dregătorii polonezi pentru 100 de lei pe care Smil, din Movilău (Polonia), îi datorează evreului Ene, din târgul Orhei.

„Let 7250 [1742], iulie 18

O carte s-au scris la vel căpitanul de Soroca, pentru ca să să agiungă cu dregătorul Movilăului, în Țara Leșască, pentru 100 lei, să scoată a lui Ene jidovul ot Orhei, de la un Smil jidov din Movilău“.

B.A., loc. cit., f. 155; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 756.

1742, iulie 29, [Iași]. Domnul Moldovei scrie vel căpitanului ținutului Dorohoi să cerceteze plîngerea lui Iosip, de la Cotnari, împotriva unor oameni care, schimbînd cursul rîului Bahlui, îi împiedică funcționarea morii.

„Let 7250 [1742], iulie 29

O carte la Ilieș vel căpitanul de Dorohoi, după jaloa lui Iosip din Cotnari, ce-au jăluit pe niște oameni din Horodiște și din Zlodiica, ot Hirlău, că, avînd el o moară pe moșie, în apa Bahluiului, iar acei oameni mută apa pe altă gîrlă, pentru vinatul peștilui și, sâcînd apa Bahluiului, i sâ pricinuești pagubă morii“.

B.A., loc. cit., f. 158 — 159; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 800.

168

1742, iulie 29, [Iași]. Carte de judecată a [Divanului Moldovei] în pricina lui Manole negustorul din Botoșani cu evreul Isac, de la Sneatin, și cu fiul său Leiba, pentru bani pe care cei doi îi datorează lui Manole, din afaceri de negoț.

„Let 7250 [1742], iulie 29

Au venit de față, la judecată, Manole neguțitoriul din tîrg din Botășeni cu Isac jidovul din Snetin și cu Leiba jidovul, feciorul lui Isac, zicînd Manole că are dătorie cîțiva bani la acești jidovi, cu zapise și fără zapise, din tovarășie la negoț și din alte alijverisuri a lor ce au avut cu ei de după prada de muscali încoace.

Pentru care dătorie întrebîndu-să pe jidovi, au dat sama că-i împresoară Manole cu asuprială, iar pe socotială driaptă ei nu sâ știu cu nemică datori lui Manoli.

Deci, stînd noi a le lua sama, pe izvoade, de toate pricinile lor ce au arătat și o parte și alta, vâzînd jidovii că, după dreptate ce sâ cade, stărueste judecata mai mult ca sâ sâ dovediască pricinile lor cu marturi, decît cum trăgea jidovii la giurămînt, sâ giure și sâ scape de dătorie lui Manoli, au poftit iar jidovii sâ li sâ dea voe sâ margă la socotiala neguțitorilor, pre care vor pofti ei sâ ste între dînșii socotitori, ca sâ-i socotiască și sâ-i așeze fără judecată. Și, făcîndu-le neguțitorii socotială pentru toate cîte au avut între dînșii, luatul lor și datul din toată socotiala lor, au rămas jidovii driaptă dătorie lui Manoli cu trei sute și patruzăci de lei, pe care bani au dat ei și zapis lui Manoli, de plată, cu iscăliturile lor și a neguțitorilor ce au stătut între dînșii de i-au socotit și i-au așezat. Și au venit și singuri jidovii de au mărturisit înainte noastră cum s-au răfuit pentru toate și s-au așezat și altă pricină n-au mai rămas între dînșii, fără numai pe zapisul lor sînt datori, la sorocul ce ș-au pus, sâ plătiască datoria, afară din doi condee de pricină, unul de treizăci de lei, altul de doi-zăci și cinci de lei, ce, le-am hotărit judecata într-acesta chip, ca sâ giure un Avram jidovul cu fâmeia lui Isac, muma Leibii și sâ păgubască Manole acei bani, iar negiurînd, sâ plătiască jidovii. Care și pentru acei bani văzum

alt zapis osăbit, făcut la mîna lui Manoli, de plată, ca să plătiască și cei 30 lei și cei 25 lei, arătînd la zapis că n-au vrut să giure acei rînduiți de giurămînt și au priimit jidovii Isac și Leiba să plătiască și acei bani.

Drept aceasta, încheindu-să toate pricinile lor cu zapisăle încredințate ce au dat la mîna lui Manoli, de plată, am dat și noi această mărturie a noastră la mîna lui Manole, cum n-au mai rămas la jidovi nici un cuvînt de răspuns pentru pricinile lor cele trecute, ce, pe zapisăle lor, negreșit să aibă a plăti datoria, iar neplătînd, să să pliniască de la dîșii cu zapciu.

Aceasta facem știre“.

B.A., loc. cit., f. 223 v.-224 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 060.

169

1742, iulie 29, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie lui Radu [Racoviță] mare spătar [ispravnicul ținutului Bacău], în legătură cu evreii Avram și Boroh¹ care au venit din raiaua Hotin și vor să se stabilească în tîrgul Bacău; aceștia sînt scutiți de cai și căruțe de olac.

„O carte s-au scris la Radul vel spatar, pentru doi jidovi, Avram și Boroh, ce-au vînit din raiaoa Hotinului și să cer ca să margă la tîrg la Bacău.

Să de dumnealui poroncă tîrgoveților să-i lasă să-și facă casă la tîrg, pe locul domnesc, unde le va plăce și în cislă cu tîrgoveții să nu fie amestecați.

1742, iulie 29“

B.A., loc. cit., f. 240 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, nr. 2 793; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, VI, p. 381, nr. 1 292.

¹ În aceeași zi s-a dat o carte de apărare în mîna respectivilor: „O carte dată tij acestor doi jidovi, Avram și Boroh, de apărare cai de olac sau căruțele lor la podvoz să nu facă despre toți să aibă a să apăra, nime întru nimică să nu-i supere. Căroră li s-au dat voie să se așeze la tîrg la Bacău“ (B.A., loc. cit., f. 240; ed. C. Istrati⁷⁹, nr. 2 794; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, VI, nr. 1 233).

170

[1742], august 2, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să res-tituie comisarului polonez Liubomirski boii și sarea

sechestrare pentru pricina unui turc de la Bender cu un evreu de la Rașcov.

„[1742], august 2

O carte s-au scris la vel căpitanul de Soroca, pe jaloaba lui comisariului Liubomirskii, pentru 20 de boi și 8 cară de sare ce-au zăborit pentru pricina lui Mostafa turcul din Bender ce-au avut cu [un] jidov de la Rașcov. Fiind acest zabor fără de poroncă, s-au poroncit să să dei înapoi.

Și pentru oamenii din ceia parte ce aduc făină și altă marfă aici, la târg, să nu-i popriască“.

B.A., loc. cit., f. 163; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 834.

171

1742, august 5, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie dregătorului ținutului Soroca să intervină pe lângă stăpînul unui evreu din Polonia în pricina pe care o are acesta cu Vartic, pentru niște oi.

„Let 7250 [1742], avgust 5

O carte s-au scris la vel căpitanul de Soroca, pe jaloaba lui Vartic, pentru pricina ce-au avut cu un jidov din Țara Leșască, pentru niște oi ce-au fost dat ei bani, ca să să agiungă cu stăpînul jidovului, să-i scoată dreptate“.

B.A., loc. cit., f. 163; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 839.

172

[1742], august 7, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie zloțașilor ținutului Hîrlău să nu-l mai supe pe evreul Isac, de la Răuseni, pentru birul unui argat al său, tot evreu, care s-a convertit la creștinism și a plecat de la el.

„O carte s-au scris la zloțașii cu cifertul al patrute de ținutul Hîrlăului, după jaloaba lui Isac jidovul din Răuseni, zicînd c-au avut un argat, iar jidov, și s-au botezat de la cifertul dintăi și s-au dus de sliujești la Timuș și plătești el banii peceții la toate ciferturile pâr acum și el simbria ce-au fost i-au plătit.

Ce, să ia sama dumnealor zlotașii și de a fi așe precum au jăluit jidovul și ar fi plătit el simbrie argatului, să pliniască banii de la argatul acela, iar jidovul să aibe pace, după cum a fi cu cale și drept să-i așeze acolo, să nu mai vie să jăluiască.

[1742] avgust 7“

B.A., loc. cit., f. 847—848; ed. C. Istrati⁷⁹, nr. 2 812.

173

[1742], avgust 18, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie zlotașilor de ținutul Hîrlău, în urma plîngerii făcute de evreii din tîrgul Hîrlău, să poruncească lui Samoil de acolo să nu le mai strice cislă, iar ei să primească și să cisluiască cu ei la bir și pe fiul lui Marco.

„O carte s-au scris la zlotașii cu cifertul dintăi, ce s-au scos la avgust, de ținutul Hîrlăului. pentru c-au jăluit jidovii din tîrg din Hîrlău pe un Samoil jidov de acolo că să amestecă la cislă și le strică cislă și nu-i lasă cum își fac ei cislă cu dreptate.

Ce, să-i poronciască dumnealor zlotașii, să nu să mai amestece la cislă, ce, cum s-or cislui ei înde ei, așa să rămie, de vreme că lor le place.

Și pentru un fecior a lui Marco jidovul, iar de acolo, carele au luat pecete de acolo de la Hîrlău și jidovii nu vor să-l pue la cislă cu dînșii. Ce, să-l cisluiască cu dînșii și cum a fi mai cu dreptate, așe să-l cisluiască, să-l pue.

[1742], avgust 18“

B.A., loc. cit., f. 851 v.; ed. C. Istrati⁷⁹ I, nr. 2 827, N. Iorga, op. cit⁷⁸, VI, p. 385, doc. 1 320 (regist).

174

[1742], avgust 18 [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vornicului de Botoșani, în urma jalbei evreilor de acolo, să poruncească celor care fac repartiția plății birului să-i cisluiască în mod echitabil.

„O carte la Vasile Macri pitar, vornicul de Botoșeni, pentru c-au jăluit jidovii din tîrg de acolo pe cislăși că nu le fac cislă driaptă și ei sînt mai mulți săraci.

Să de dumnealui poruncă să le facă dreptate la cislă, că mai viind jidovii să jăluiască, a merge om gospod de a aduce pe acei cislăși în butuci și să vor pedepsi.

[1742], avgust 18“

B.A., loc. cit., f. 851; ed. C. Istrati⁷⁹ I, nr. 2 828; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 385, doc. 1 321 (regest). Vezi și doc. 122.

175

[1742] august 19, [Iași]. Carte de judecată dată de [Sandu Sturza] mare logofăt și Costache [Razu] mare vornic [de Țara de Jos] în pricina evreului David, din Chișinău, cu niște tîrgoveți de acolo, în urma bănuielii neîntemeiate că, atunci cînd au venit muscalii¹, fiii acestor tîrgoveți i-ar fi furat marfă din dugheană.

„Mărturie dumisale vel logofătului i vel vornicului Costache, avgust 19.

Facem știre cu această carte de giudecată a noastră, precum, din luminată poronca domnului, stăpînului nostru, mării sale Ion Costandin Nicolae voievod, au avut giudecată de față, înainte noastră, acest jidov, anume David, din tîrg din Chișinău, cu acești tîrgoveți de acolo, anume Tănăsă Hîncul și Ion Costin și Dumitrașco Budul i Pălade i Andronic Gratea și cu alții de acolo, jăluind David jidovul precum, în vreme moscalilor, înblind oștile la locurile acele, s-au rădicat tot tîrgul Chișinăul, cum și alte sate, toate s-au tras cu bejenie la codru. Și mergînd și el cu bejanie sa la codru, i-ar fi rămas cităva marfă în dughiană, care marfă i-ar fi luat niște ficiori din oamenii aceștie, arătînd anume Budul și Costin și Pălade și Biță și cu alți 2-3 de ai lor. De care marfă au arătat jidovul și izvod anume: un poloboc de horlă de 80 de lei și 1 100 ocă tiutivn, 75 ocă bumbac tors, fier și orez de 120 de lei, frenghii de 70 de lei, un poloboc de dohot de 32 de lei, 60 drobi de sare, 30 ocă de aramă, 30 părechi de ciobote și i-ar [fi] fărmat și oale ca de 50 de lei. Și aceste toate le cere jidovul pe izvod ca să i le plătiască acești oameni de mai sus numiți, zicînd jidovul că, cu adevărat, i li-ar fi luat ei, căci i-ar fi văzut pe 2—3, călări, că s-au întors din bejării s-au fost imblind pen tîrg. Însă, aceste numai cu gura sa au zis jidovul, iar vrun chip de dovadă nimică n-au arătat.

Iar oamenii aceștie au arătat înainte noastră doi mărturii de la dumnealui Pavel vel sârdar, tot de giudecata aceasta, una de la iunie 14, iar alta de la iulie 27. La care, măcar că din mărturie de giudecata dintăi s-au cunoscut cum că jidovul au pirît rău, dar jidovul, neștiindu-să odihnit cu giudecata dintăi ce-au avut acolo la dumnealui sârdariul, încă de iznoavă au vinit de au jăluit mării sale lui vodă, atîta pe oamenii aceștie, cît și pe

dumnealui sărdariul, zicînd cum că acești oameni ar fi slugi lui Măzărache și pentru aceia ar fi avut oamenii aceștie hatîr. Și jidovul, [în] întunecare, încă și aceasta jeluînd, jidovul, cum că, sucindu-i-să lui giudecata, cu mare strîmbătate l-ar fi pus și la închisoare de au șăzut cităva vreme.

Care, pe jaloba jidovului, poroncînd mărie sa vodă la sărdariul ca să ia sama jidovului și să-i facă dreptate, de iznoavă au strîns dumnealui sărdariul pe toți tirgoveții față și iarăși mai luînd sama, nici un chip de dovadă jidovul n-au putut ca să afle. Iar pentru oamenii aceștie scrie dumnealui sărdariul cum că ș-au adus marturi de credință, pe niște oameni de acolo, anume Trușenii, carii au mărturisit față, înainte dumisale, cu sufletele lor, cum că ei cu a lor cară i-au scos tot negoțul ce-au avut jidovul acolo în dughiana lui, că de aceia triabă i-au fost tocmit jidovul cu bani. Așjidire și cu alte mărturii scrie dumnealui sărdariul că l-au dovidit oamenii aceștie, acolo, de față și iarăși l-au dat rămas. Iar pentru închisoare ce-au jeluît jidovul că l-au ținut, acolo, la închisoare, nu pentru această pricină, ce, pentru 100 de lei ce este el dator lui Măzărache, cu care bani i-au făcut bine și trecînd vadiaoa banilor și nevrînd să plătiască, ca un mufluz, și cunoscîndu-să pe semnele lui că îmblă ca să fugă, l-au pus la închisoare, ca să plătiască banii. Dar, vâzînd și nătingie jidovului, cum că-l dovedesc oamenii și el nici de o giudecată nu să ține, li-au dat și soroc de au vinit și la Divan.

Deci, stînd și noi a le lua sama pre amăruntul, am zis și jidovului ca să arete ceva chip de dovadă asupra acestor oameni, sau că ar fi găsit ceva sămn la dînșii dintru acele ce zice el că i-au luat și jidovul au zis că nici o dovadă n-are, făr decît gura lui. Iar oamenii aceștie au scos marturi și înainte noastră, pe dumnealui Lupul aga, care au mărturisit cum că într-aceia vreme, fiind dumnealui sărdar acolo, nemică n-au pomenit jidovul de această pricină, nici s-au mai acolisit nime de acești oameni cu pricini ca acestea și cum că ei a lor, ce avea, nu pute să strîngă la aceie vreme.

Deci și noi, cu toate acestea, așa am socotit și am aflat cu cale, din vreme că și jidovul, fiind trăitor tot la un loc cu oamenii aceștie și nemică n-au mai zis atîta vreme și acum, peste 4—5 ani, îi năpăstuește făr de nici o dovadă; la care și mai cu adivărat s-au cunoscut minciunile jidovului, că cită marfă arată el că i-au luat trebuie cîteva cară ca să poată încărcă toate acele ce zice el, dar ei 2, 3 oameni călări nicidecum nu se încape.

Și pentru aceasta, s-au dat jidovul rămas de toată giudecata, iar oamenii aceștie, îndreptîndu-să înainte noastră, li-am dat și de la noi această carte de giudecată, ca să le fie de credință și de această pîră să nu se mai pîrască.

Let 7250 [1742], august 19

B.A., loc. cit., f. 328 v.-329 v.; o altă copie la Arh. St. București, Documente istorice, pach. DCCII, doc. 43; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1219; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 264—265, nr. 442.

¹ Evenimentul la care se referă documentul este intrarea în Moldova a trupelor rusești (septembrie 1739). Cum la 16 septembrie se încheie pacea de la Belgrad, prin care se garanta independența Moldovei, sub protecția Rusiei, trupele rusești evacuează Iașiul la 24 septembrie.

1742, august 21, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului ținutului Soroca să se înțeleagă cu dregătorii de la Rașcov pentru ca niște evrei de acolo să restituie negustorului Vasile, din Iași, marfa și banii ce i-au oprit.

„Let 7250 [1742], avgust 21

O carte legată s-au scris la Ilieș vel căpitanul de Soroca, pe jaloaba lui Vasile neguțitor din Eși, pe niște jidovi din Țara Leșască, de la Rașcov, care i-au luat niște bani și alte de negoț.

Să să agiungă cu dregătoriul de la Rașcov ca să pliniască banii de la jidovi“.

B.A., loc. cit., f. 164 ; ed. C. Istrati⁷⁰, II, nr. 850.

1742, august 22, [Iași]. Domnul Moldovei scrie serdarului de ținutul Orhei să scutească de bir pe Ion de la Dăngeni, care a fost evreu și s-a botezat.

„O carte legată s-au scris la dumnealui Pavlache sărdarul, pentru un copil, anume Ion, de la Dăngeni ot Lăpușna, carele fiind jidov și s-au botezat, să-l scoată dumnealui din tabla cifertului acestue a lui avgust și să nu fie supărat cu bir, să aibă pace.

[1742], avgust 22“

B.A., loc. cit., f. 855 v.; ed. C. Istrati⁷⁰, I, nr. 2 834.

[1742, august, Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, stabilește vama ce vor plăti evreii de la Căușeni pentru horilca importată din Polonia.

[1742, august]¹

„Io Costandin Nicolai voievod, bojiu milostiiu gospodar zemli Moldavscoi.

Facem știre cu această carte gospod tuturor cui să cade a ști, pentru jidovii de Căușeni că, iată, viind înainte domniii mele, au pohtit așăzare pentru vama de holercă ce o cumpără ei din Țara Leșască și o trec aici în țară, de o duc la Căușeni și s-au tocmit ca să de vamă pe cufa de holercă câte 4 lei vechi, însă și cufa mai mare de 70 de vedre să nu fie.

Pentru aceia dar, acmu înainte, oricită holercă ar aduce din Țara Leșască, pe această tocmală să urmeză a plăti vama, câte 4 lei vechi de cufă și poroncim tuturor vameșilor noștri ce sînt pre la scaune, ori pe unde ar trece acești jidovi de Căușeni, holerca lor mai mult din tocmala lor să nu-i supărați, ce fieștecare să urmați după cum este poronca gospod, că cine le-ar face mai mult val peste carte gospod vor fi certați.

Aceasta facem știre“.

B.A., loc. cit., f. 165 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 866; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 244, nr. 292 (regist).

¹ Datat după suita documentelor din manuscris.

179

1742, septembrie 1, [Iași]. Boierii Divanului Moldovei cercetează jalba evreului Cerbu din satul Bădiceni, ținutul Soroca, împotriva lui Costandinache, fost mare căpitan, hotărînd ca acesta să-i restituie banii și un cal luați pe nedrept sub bănuiala că Cerbu ar fi fost tovarăș cu un tîlhar.

„Din luminată poronca mării sale domnului Ion Costandin Nicolae voievoda, fiind și noi de față, au venit Cerbul jidovul, din sat din Bădiceni, de la ținutul Sorociei, de au jăluit pe dumnealui Costandinache biv vel căpitanul, zicînd Cerbul jidovul că i-au luat gloabă 35 de galbini ungu-rești și un cal și i-au luat și sotnicul 5 lei, pe gura unui tîlhari, a lui Sofroni, ce l-au pus soție și pe dînsul, cu strîmbătate, nefiind el vinovat.

La care nici căpitanul n-au tăgăduit că nu i-au luat acei bani, numai au arătat că nu pentru gloaba lui i-au luat, ce i-au luat pentru pagubili păgubașilor.

Și cercînd mările sa vodă dovada jidovului și neaflînd altă dovadă asupra lui, fără numai gura tîlhariului și pe tîlhar netrimitîndu-l căpitanul aice la domnie după poronca ce-au avut și scăpînd din mîna lui, i-au plinit mările sa toți banii jidovului de la căpitan și de la sotnicul ce i-au fost luat și calul ce i-au rămas la căpitan încă să i-l de. Care, cu toate aceste, mai pe urmă, prinzîndu-să și Sofroni tîlhariul aice la Eși și aducîndu-l înainte noastră, fiind și jidovul față, așe au dat samă că de sila bătăii au zis că-i soții, dar năpaste este jidovului, că el soție nu i-au fost, nici au știut de

furtușagurile ce-au făcut el. Și acmu, în această dată, precum arată mai sus, jidovului i s-au întors înapoi ce i s-au fost luat, afară de un cal care zisă că i-au rămas la căpitan, care, fiind a lui, să i-l de. Iar cine din păgubași va ave ceva cu Sofroni sau cu jidovul să vie să dovediască de față înainte mării sale, de vreme că și Sofroni tâlhariul este prins la temniță și atunci, dovedind, s-a căuta giudecata lor într-alt chip.

Ce, după hotărîre giudecății, am dat și de la noi această carte pe giudecată.

7251 [1742], septemvrie 1^a

B.A., loc. cit., f. 328 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 218.

180

1742, septembrie 21, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, trimite un slujitor să-i ducă pe evreii de la Movilău în fața dregătorului ținutului Soroca pentru a împlini de la ei rămășița din camănă.

„Let 7251 [1742], săptemvrie 21

O carte s-au dat unui om gospod, să margă la jidovii de Movilău și să-i ducă înainte dumisale vel căpitanului de Soroca, să le ia sama și, pe care cu cît l-ar afla rămășiță din camănă, să pliniască ce-a fi cu dreptate“.

B.A., loc. cit., f. 169 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 905.

181

1742, octombrie 1-9, Moldova. Relatarea de călătorie a lui Katsaitis Markos Antonios¹, care, trecînd prin orașele Galați și Iași, întâlnește negustori evrei.

1) Galați, octombrie 1.

„[...] Aici locuiesc mulți evrei care vînd rachiu, vin, tutun și fac și alte negoțuri“.

2) Iași, octombrie 9.

„[...] În Iași se găsesc mulți evrei care fac negoțuri și au deschise prăvăliile lor, și aceștia sînt originari din Germania, din Polonia și din alte țări [...]“

Katsaitis, Călătorie⁸⁷, p. 65, col. 1, p. 75, col. 1.

¹ Katsaitis, M.A. (1717—1787), originar din insula Corfu, face o călătorie în 1742 în Moldova și în Țara Românească.

1742, octombrie 5, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, poruncește ispravnicilor, vameșilor, mortasîpilor, bourarilor, cămănarilor și pîrcălabilor de pe la ținuturi să nu mai ia dări în mod abuziv de la negustorii străini și localnici.

„Let 7251 [1742], octomvrie 5

Cărți ce s-au scris pin toate ținuturile, pe la toți ispravnicii, pentru vameși i mortasîpi i camanarii i buurari i pîrcălabi.

Io Costandin Neculai voievod, bojiiu milostiiu gospodar zemli Moldavscoi.

Facem știre cu această poroncă a domnii mele tuturor pîrcălabilor și vameși, cămănari, bezmănari și mortasîpi și buorari, că am înțales domnia me că mulți din neguțitorii streini ce trec piste hotar au jeluit la capichi-hăile noastre ce avem la margine, că să supără cu acest fel de angării, luîndu-le voi mai mult și afară din obicei. Care jalobe de acestea și de la neguțitorii noștri, cum și de la toți pemintenii necontinit asemenea jeluesc, care lucru, a să supăra cineva afară din obicei, măcar și pînă la un ou, nicidecum nu suferim, nici vom suferi.

Și pentru aceasta, poroncă vă dăm cu tărie tuturor, ca să vă dișchidiți ochii fiestecarile din voi și prea să vă feriți și, cum am zis, pînă la un ou, afară din obicei de la nime să nu vă lunecați a lua, atîta de la neguțitorii streini, cît și de la cii de țară peminteni. Că să știți, că în tot chipul vom cerca necontinit pentru această pricină și pre cine vom afla c-au luat un ban, sau pînă la un ou mai mult din obicei, pe unii ca acie, ca un călcător de poroncă, cu ulița și cu ocna îi vom pedepsi.

Și cu toate aceste, și pentru un obicei rău ce-am înțales că s-au făcut, de sparg pîrcălabii vasăle cele cu vin a oaminilor și eu din bute cîte o tidvâ de vin, acest obicei încă l-am rădicat domnia mea, ca să nu mai fie, nici un pîrcălab să nu mai îndrăzniască a mai urma obiceiul acesta, o litră de vin să nu mai ia de la nime.

Și poroncim și voa tuturor locuitorilor țării, ca să înțalegiți toți poronca aceasta, afară de obicei nimică să nu dați, iar cui să va lua cu sila ceva peste poroncă, să faceți știre ispravnicului de ținut, că au poroncă să vă împliniască și să ne facă știre și noi, ca să-i pedepsim pe acii pîrcălabi, vameși sau alții cine a fi.

Și această carte să aibă datorie ispravnicul de ținut să o trimită în tot ținutul să să cetiască și să ne-o trimită aici, iscălită de preuți și de vătămani, precum s-au cetit pin toate satile¹.

Aceasta poroncim“.

B.A., loc. cit., f. 91 v.-92 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 263.

¹ Documentul denotă interesul domnitorului pentru încurajarea comerțului în Moldova practicat atît de negustorii străini, cît și de cei localnici. Pentru aplicarea măsurilor prevă-

zute, C. Mavrocordat dispune, la 8 octombrie 1742, ispravnicilor ținuturilor să citească locuitorilor această carte domnească și să înștiințeze despre cei care au încălcat obiceiul (ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 264). Avind în vedere participarea activă a negustorilor evrei la comerțul moldovenesc, documentele de mai sus sînt importante și pentru istoria evreilor din România.

183

[1742], octombrie 19, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, răspunde lui Ilieș vel căpitanul de Soroca, arătînd că i se dă împuternicire să ia în seama sa toate podurile de peste Nistru, (despre care el scria că le țineau în arendă diferiți evrei), cu obligația de a plăti venitul stăpînilor de moșii.

„19 octomvrie [1742]

Răspuns lui Ilieș vel căpitan de Soroca, pentru podurili di pi Nistru¹.

Carte ce ni-ai trimis am luat și pentru podurile din apa Nistrului, ce fac stăpînii podurilor și cum le țin, am văzut.

Ce iață că Ț-am făcut carte de volnicie, să le iei în sama ta toate acele poduri, numai fără paguba stăpînilor moșiii, plătind tu vinitul podurilor la stăpînii moșiii, iar podurile să fie în sama ta.

Aceasta“.

B.A., loc. cit., f. 557; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 638.

¹ Totuși cînd un Ilie găsește în locul unui orindar leah un evreu, domnul nu se opune: „Că nu i se cade lui [Ilie, stăpînul moșiei] nici altuia să fac[ă] alișverișuri cu leașii“, ci „să-și fac[ă] el singur pod cu cheltuielile sale. E liber a pune orindariul ce vrea“ (Iorga, *op. cit.*⁷⁸, p. 220, nr. 76). Se poate presupune că între un leah — supusul unui alt stat — și un evreu, care, luînd vadul în orindă, caută totodată să se așeze, ultimul era de preferat (vezi doc. 112).

184

[1742], octombrie 20, [Coțmani]. Gavril Neculce vel căpitanul de Coțmani¹, scrie hatmanului că niște polonezi au venit la Vijnița² cu ostași și i-au luat bani și copilul unui evreu de acolo ce locuise mai înainte în Polonia și cu care ei aveau pricină de judecată pentru o datorie.

„Octomvrie 20, [1742]

Un răvaș de la Gavril Neculce vel căpitan de Coțmani, scriind la hatmanul, cum și în trecute zile i-au mai făcut știre dumisale pentru o moarte

de om ce-au făcut oamenii leșilor pe locul Moldovii și nici un răspuns n-au avut și șede lucrul baltă.

Acuma au mai vinit și alți leși cu vro 30 de ostași la Vijnițe ș-au jăcuit casa unui jidov și i-au luat și un copil de la dînsul în Țara Leșască. Însă jidovului i-au luat 42 ughi de aur ungurești și 18 lei bani de argint și, dinpreună cu copilul, s-au dus piste hotar³.

Pricina au fost așe, că acest jidov au fost trăitor în Țara Leșască, la Camenna, supt ascultare lui Ialucnovschii podocomornii Parnavschii și avînd unul la altul datorie, au fost scris starostele Hrisoscul pentru ca să aibă giudecată și purcegînd la Iași, s-au pus zî la 20 zile a lui octomvrie, să vie omul lui Ianovsche să ste la socotială cu jidovul la margine. Și la soroc n-au vinit, fără cit au vinit acmu cu calabalic ș-au făcut celi ce s-au arătat mai sus”.

B.A., loc. cit., f. 602 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 757.

¹⁻³ Localități din U.R.S.S.

³ Domnul nu trece cu vederea cele petrecute la 29 octombrie același an și scrie vel căpitanului de Coțmani: „De ce să nu scrii poveste cu amăruntul, una cite una, cine au fost acei călcători de hotară și dintr-a cui stăpînire și cu îndrăzneală?”. De altfel, domnul îl anunță că a scris hatmanului Coroanei (polone) „înștiințîndu-l pîntu aceste călcări de hotară și pentru alte strîmbătăți ce ar avea lăcuiitorii noștri, cerînd dreptate”. Cartea domnului este limpede: jidovii de la Vijnița sînt „lăcuiitorii țării și se cuvîne a fi apărați de strîmbătăți” (B.A., loc. cit., f. 560 — 561; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 650).

185

[1742], noiembrie 10, [Iași.] Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie vel căpitanului de Soroca să-l oblige pe evreul Ruvel, de la Movilău, să achite vornicului Iordache Cantacuzino restul din arenda pentru dughe-nele și podul de peste Nistru de pe moșia Movilău.

„Noiemvrie 10, [1742]

Carte la Ilieș vel căpitanul de Soroca.

Ni-au spus dumnealui vornicul Iordache Cantacuzino pentru un jidov de la Movilău, anume Ruvel, căruie i-au fost dat dumnealui în samă vinitul moșii și a podului din Nistru, ce are acolo, cu tocmală că are să e da la dînsul 50 lei de pe dugheni și 75 de pe vinitul podului, de pe anul ce l-au ținut el.

Pentru care să-l aduci față, să iai sama și cîți bani va fi avînd dumnealui a lua, să-i plinești de la jidov și să-i dai în mîna trimisului dumisale. Și o carte gospod ce zisă dumnealui vornicul că i-au dat jidovului di-au luat vinitul moșii¹, să o iai de la jidov și să o dai la mîna trimisului

dumisale vornicului. Iară nedînd jidovul banii, avînd altă a răspunde, să-l trimiți aici, să ste față“.

B.A., loc. cit., f. 566 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 660.

¹ Dughenele, fiind ridicate pe pămîntul (moșia) vornicului, reprezintă „zinitul moșiii“.

186

1742, noiembrie 26, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie starostelui ținutului Putna să se înțeleagă cu dregătorii munteni pentru rezolvarea pricinii dintre evreii Marco din Bîrlad și Herșu din Focșani din cealaltă parte¹, pentru bani de pe horilcă trecută în Țara Românească.

„Let 7251 [1742], noiembrie 26

O carte legată s-au scris la starostile de Putna, pe jaloaba unui Marco jidov din Bîrlad ce-au jeluît pe un Herșul jidov din Focșeni, din ceie parte, zicînd Marco din Bîrlad că, fiind el tovarăș cu alt Marco din Eși și ducînd horilcă în Țara Românească, au pus vichil pe Herșul jidov di acolo și după tocmala ce-au avut, au mărs Marco de Bîrlad la Herșul, să le de banii și alt [sic] bani i-au dat, iar patruzeci de galbeni i-au poprit Herșul, puind pricină că-i poprește pentru Marco din Eși și s-au dovedit lucrul că acei patruzeci de galbeni i-au poprit Herșul rău, îmblînd cu mare vicleșug.

Ce, să caute să să agiungă cu ispravnicul marginii din ceie parte și să pliniască banii de la Herșul jidovul și toată chieltuiala lui Marco și cum a rămîne să de și mărturie“.

B.A., loc. cit., f. 181 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 993; N. Iorga, op. cit⁷⁸., p. 246, nr. 317 (regist).

¹ Adică Focșanii din Țara Românească.

187

[1742], decembrie 17, [Iași]. Constantin Mavrocordat domnul Moldovei scrie serdarului de Orhei să înmîneze evreilor de acolo cartea domnească ce li s-a dat împotriva pretențiilor abuzive ale hahamului lor.

„Dechemvrie 17, [1742]

Scriem domnie me la credincios boierul nostru, dumnealui Pavlache sârdar, sănătate.

Carte ce ni-i trimis am luat, jaloba jidovilor de târgul Orheiului am văzut.

Ce, iată că li-am făcut carte de apărare, să să apere despre toate și nimic hahamului¹ să nu de. Ce, să-i chemi față și să le dai carte să să apere“.

B.A., loc. cit., f. 588; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 713; N. Iorga, datorită greșelii din ms., considera că este adresat „jidovilor din Eș“, op. cit.⁷⁸, p. 294-295 (regest). (V. și doc. 188).

¹ Probabil rabinul local.

188

[1742], decembrie 17, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, dă evreilor din târgul Orhei o carte de apărare împotriva cererilor abuzive de bani din partea hahamului lor.

„Dechemvrie 17, [1742]

Dat-am carte domniii mele tuturor jidovilor de Orhei, care au jăluit domniii mele pe hahamul lor că-i supără luîndu-li bani și alte angării, băgîndu-i la cheltuială. Pentru aceasta, li-am dat această carte a domniii meli, să fie volnici a să apăra despre haham și despre alți jidovi ce-ar vini dintr-alte părți, fără de voie lor să nu de nici un ban, afară din milostenie ce vor da cu voie lor.

Și poroncim și ție, hahame, să te ferești, ca de acmu înainte nici un ban să nu li ei, că di ni-ar jălui mai mult, apoi n-a fi bine de tine“.

B.A., loc. cit., f. 588; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1714; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 294—295 (regest). V. porunca din aceeași zi către serdarul de Orhei (doc. 187).

189

[1742], decembrie 22, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scutește de bir pe negustorul Avram din Polonia, care aduce la Iași marfă scumpă din Olanda.

„Dechemvrie 22, [1742]

Facem știre cu această carte a domniii mele pentru acest neguțitor striin din Țara Leșască, anume Avram, cari neguțitor aducînd marfă scumpă,

neguțitorind la Olanda și poftind domnie me a veni și alți, oricît de mulți neguțitori ca acești, să să afle la țara aceasta ca de acest fel de oameni cu marfă scumpă, am dat domnie me această carte la mina lui, ca să aibă pace de bir, să trăiască nesupărat, despre nime nici un fel de supărare să n-aibă.

Aceasta facem știre“.

B.A., loc. cit., f. 589 v.-590 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 1 721; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 295, nr. 604 (regeste).

190

[1742], decembrie 26, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie starostelui ținutului Putna în legătură cu evreul Boroh, care s-a mutat, cu știrea domniei, în târgul Bacău, iar oamenii din satul în care a locuit mai înainte îl pun să plătească birul cu ei.

„[1742], dechemvrie 26

O carte s-au scris la starostele de Putna, pentru c-au jeluît acest jidov, anume Boroh, zicînd că s-au mutat la Bacău, de la luna lui avgust și acum îl supără sătenii de la urmă, de la ținutul Putnii, de unde au trăit el mai înainte.

Pentru care, i s-au scris să de poroncă sătenilor să-i de pace, de vreme că el își dă banii la Bacău și ce i-au luat să-i de înapoi, căci el s-au mutat cu știre domnii mele“.

B.A., loc. cit., f. 944 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 3 135.

191

1742, decembrie 1, [Iași]. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, scrie lui Ioniță Iamandi căpitanul să împlinească banii pe care îi datorează diferiți negustori armeni și evrei vameșilor de la Botoșani pentru marfa [importată].

[1742, dechemvrie 31]¹

„O carte la Ioniță Iamandii căpitanul, pe jaloaba vameșilor de Botășeni, de anul trecut, zicînd că au cîtăva datorie pe la jidovi, pe la armeni, di pe marfă ce-au avut.

Ce, mărgind acolo, să li e sama și ce-or fi datori să-i pliniască, ca să nu mai jeluiască, hotărînd cu carte de giudecată“.

B.A., loc. cit., f. 945 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 3 142.

¹ Foaia manuscrisului deteriorată. Data reconstituită după documentele din jur.

192

[1742, Iași]. Carte de judecată dată [de boierii Divanului Moldovei] în pricina dintre evreii Haim Lungu, Volia, alt Haim și Isac, toți din Roman, pentru socoteli de tovărășie.

[1742]

„Facem știre cu această carte de giudecată, precum au vinit înaintea Divanului preluminatului domn, stăpînului nostru, mării sale Ion Costandin Neculai voievoda, fiind și noi de față acești jidovi, anume Haim Lungul și Volia și alt Haim și cu Isac ginirile lui Moisăi, toți din Roman și s-au pîrit de față la Divan, zicînd Haim Lungul și Volea și Haim că ei au tras o năpaste di cătră Isac, pentru că s-au fost întovărășit Isac cu alți 3 jidovi, anume cu acest Haim Lungul și cu Herșcul și cu alt Isac, astă toamnă și s-au dat ei iscăliturile tuspaturu, pe patru ciferturi de hîrtie tot dintr-o coală tăiate, ca să ție ei toți o frăție și să sprijiniască unul pe altul or la ce li s-ar timpla. Care iscălituri dîndu-le ei în mîna Iancului jidov de acolo ca să le ție el și acum Isac [...]”¹.

B.A., loc. cit., f. 304 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 186; N. Iorga, op. cit.⁷⁸, p. 262, nr. 422.

¹ Documentul copiat, parțial, în manuscris.

193

[1743], ianuarie 15, [Iași]. Cancelaria lui Constantin Mavrocordat trimite „cercători” în toate ținuturile pentru a controla și asigura încasarea întocmai a dărilor puse „asupra tuturor lăcuitorilor țării“.

„[1743], ghenarie în 15.

S-au făcut 18 cărți de cercătură pe la ținuturi, scriind într-acesta chip: Dat-am carte domnii mele boierilor noștri carii s-au orînduit cercători pe la ținuturi, să fii volnici cu carte domnii meli a faci cercătură cu mari

tărie, de vreme că domnie me cu hotărîre am așezat rinduiala acestor dăjdi asupra tuturor lăcuitoilor țării, cu patru civerturi pe an și la civert cîte 105 parali cāsariul și 55 parali holteiul cu pîrinți. Cari, la o milă ca aceasta ce am arătat domnie mea să căde să iasă toți ca să-și ia peceti și acmu videm că di la toate ținuturile este lipsă de oameni, măcar că, după cum ni-am înștiințat, cu adivărat, acei oameni din țară n-au eșit, ci numai s-au strămutat dentr-un ținut într-altul, cari este lucru cunoscut că dosăsc și nu vor să iasă să-și ia peceti.

Ce, domnie mea cu toată trebuința Visteriiei, măcară cît și piste puțină de s-ar întimpla, așăzării ce s-au făcut a să strica nu să poate, precum și vreme va arăta, însă, cu hotărîre ca aceasta. Că noi în anul trecut și pără acum nici o cercătură ca aceia precum s-ar fi căzut n-am făcut și acmu iarăși, ca să-și vii toți la înțelegire, ca să cunoască buna așăzari ce s-au făcut, am mai dat și vreme, lăsînd la boierii zlotași ca să facă cercătură, cărora li s-au și poroncit, pre carii i-ar găsi și pără acmu toți doșiți și fără peceti, pentru osteniiala lor să-și ia cîte zăci parale de pecete. Carii și aceasta, cu svatul de obște, iarăși pentru folosul lor, ca să-și vii la înțelegire, s-au făcut, ca să-i triacă primejdie viitoari.

Deci, la cari sat să va afla om fără de pecete, sau și cu pecete nescrisă pe față, unora ca acelora peceti să nu li dea, ci, cum pre dinșii, așe și pre vornicelul și vatamanul satului cu butuci să-i aducă aici, ca să-și ia pediapsa cea rînduită și hotărîită și toati bucatili lor, pără la un ou, să li ia pe sama domniască."

B.A., loc. cit., f. 958 v.; ed. C. Istrati⁷⁹, I, nr. 3 191.

194

1743, ianuarie 25, [București]. Zapis al unui evreu din Imperiul otoman, căruia, în Țara Românească, i se răpește fiica și i se pierd diverse bunuri. Pentru pagubele materiale, prin actul de față, litigiul este închis.

„Adeverință (alaka, huruf) prin care evreul Isac (Ishak) și evreica Saia, locuitori din Cusăh, afirmă că în urma procesului intentat de Isac, pentru pierderea lucrurilor în călătoria la București și răpirea fiicei sale minore de către doi preoți, s-a constatat că fiica sa a murit; în ceea ce privește lucrurile pierdute și cheltuielile făcute, a intervenit o împăcare între el, boierul și cei doi preoți, plătindu-i-se drept despăgubire suma de 70 guruși”.

Arh. St. Buc., Doc. turc., II/148 și Guboglu, Catalogul⁸¹, I, p. 54, doc. 148.

1743, februarie 11, [Iași]. Carte de judecată [a Divanului Moldovei] în privința lui Pavel căraușul, care pretinde ca evreul Cerbu, din Roman, să-i plătească un bou înecat în Nistru când îi trecea un vas cu vin la Movilău.

„7251 [1743], februarie 11

Carte pe giudecată s-au dat Cerbului jidov de la Roman, de piră ce-au avut cu Pavăl căraușul, cerșind Pavăl la Cerbul jidov un bou, căci au zis că au fost Cerbului cărauș, să-i ducă o bute de vin păr la Movilău și cu tocmală să-l descarce de iasta parte de Nistru. Iar după ce-au sosit acolo, l-ar fi silit Cerbul să-l triacă în cee parte și, băgind carul cu boii în pod, au luat podul apă și i s-au înecat un bou și acmu își cere boul de la Cerbul.

Iar, Cerbul au tăgăduit zicînd că el au avut tocmală cu Pavăl să-i ducă vinul păr unde ar vrea și să-i plătiască chirie și s-au cunoscut că nici o silă n-au putut a-i face căraușului, a-l băga fără voe lui în pod și s-au dat rămas Pavăl, să dea pace Cerbului și el să apuce pe podari și pe stăpinul podului, să-i plătiască boul, după obicei“.

B.A., loc. cit., f. 202 v.-203 r.; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 037.

1743, februarie 23, [Iași]. Boierii Divanului Moldovei judecă și resping cererea evreului Sruli ca marele logofăt Sandu Sturza să-i achite banii pe 200 de vedre de miere după un zapis pe care Matei Sturza, rudă îndepărtată a logofătului, îl dăduse tatălui său, Iacov Iotca, de la Sneatin.

„7251 [1743], februarie 23

Din luminată poronca mării sale, luminatului domnului nostru Io Costandin Neculai voievod, au vinit de față, înainte noastră, Sruli jidovul, ficiorul lui Iiacov Iotca jidovul de la Sletin și dumnealui Olșotschi comisar, omul dumisale starostile Tlumățchi, arătînd un zapis a lui Matei Sturza, din velet 1701, scriind zapisul precum au luat Matei Sturza de la Iacov Iotca bani pe 200 vedre meri și jidovul acesta, cu acel zapis, apuca pe dumnealui Sandul Sturza vel logofătul, arătînd în jaloaba lui că, fiind Sturzăsc, de niamul dumisale vel logofătului, ce i-ar fi rămas după moarte lui li-ar fi moștinind dumnealui.

Pentru care, dumnealui vel logofătul au răspuns că dumnealui nimic de a lui Matei Sturza nu stăpînești, nici moșii, nici altăceva și di-au și fost Matei Sturzăsc, dar rudenii esti depărtată, văr primare cu părinte dumisale și moșiile ce-au fost di pe niam s-au împărțit pe moșii lor. Și Matei Sturza toată viața lui au petrecut prin țări streine, pin Țara Leșască și pe la moscali, fiind joimir la stiağuri și moșii ce-au fost în parte lui și alte toate ce-au avut le-au vîndut și li-au petrecut în viața lui, pînă la moarte lui n-au rămas nimic, cît la atîta sosisă că, la moarte lui, s-au îngropat cu milostenie de la visteria gospod. Care s-au aflat și boeri di-au mărturisit, anume Ștefan Ene vel șetrar și Vasile Buzilă biv vtori logofăt.

Și dovidindu-să într-acesta chip, noi am giudecat că cu dreptate n-are a cere jidovul acesta nimic de la dumnealui vel logofătul și am hotărît să să apere dumnealui vel logofătul, iar Srule jidovul să aibă a cerca și unde ar afla nișcareva moșii sau alte rămășițuri de a lui Matei Sturza stăpînindu-le cineva, cu aceia să aibă giudecată.

Aceasta facem știre“.

B.A., loc. cit., f. 350; C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 262.

197

743, martie 4, [Iași]. Carte de judecată [a Divanului Moldovei] în pricina dintre evreii Novac, Lupu și Iosif, din Iași, pentru recuperarea banilor pe care-i datora lor evreul falit Leiba din Botoșani.

„7251 [1743], martie 4

O carte de giudecată s-au dat lui Novac jidovul de Eși, feciorul lui Mihel haham, precum au venit acești 3 jidovi, Novac și cu Lupul și cu Iosif feciorul Ursului, de aici din Eși ș-au jăluit c-au avut ei cute trei datorie cu zapsă la un Leiba jidov de Botoșeni și acel jidov au eșit mufluz. Și avînd o casă în tîrg în Bofășeni, prețul ei de 250 lei, așa dederă ei samă, Novac și cu Iosip, că acea casă au fost pusă zălog în zapsăle lor cele de datorie ce-au avut de la Leiba și pe urmă s-au sculat Leiba, fără știrea lor, di-au vîndut și casa altui jidov din Țara Leșască, anume Ilie, carele s-au așezat în Botoșeni.

Și pricina între acești trei jidovi era că Lupul jidov au cerut acei casă să li să dea lor curama, la cute trii, să-și scoată datorie lor, iar Novac și cu Iosip au stătut pricină, zicînd că numai în zapsăle lor este zălogită casa și numai lor li să cade a-și lua datorie din prețul casăi. Pentru care Lupul jidovul iarăși au arătat de datorie lui Novac jidovul ce-au dat bani, 100 lei, Leibii jidovul și i-au pus și casa zălog în zaps, de aceasta știe și el, c-au iscălit martur în zaps și este lucru adevărat, iar de zălogul ce zice Iosip că este casa zălog în zapsul lui drept 100 lei, care zaps arată să fie făcut tot într-o zi cu zapsul lui Novac, de acest zaps au zis Lupul jidovul că el nu știe

cînd s-au făcut ș-au arătat a fi nedrept acel zapis, de vreme că el împreună cu Iosip, cu 9 luni mai înainte, amîndoi au intrat chizeși pentru Leiba de...¹ lei și acea datorie au avut-o ei împreună a o lua de la Leiba și casa zălog la dînșii n-au fost și cum Iosip au luat pe urmă zapis numai el singur zălog casa și lui nu i-au spus, nici au știut nimică cînd au luat acel zapis.

Pentru care, luînd măria sa vodă sama, s-au dovedit că casa ce este zălog în zapisul lui Novac jidovul este lucru adevărat, iar zapisul de zălog ce arată Iosip jidovul este lucru nedrept și cu meștersug, fiind zapisul și fără de marturi de dovadă. S-au hotărît giudecata lor ca să scoată casa la vînzare și din prețul casăi întăi Novac jidovul să ia datorie sa, pe zapisul ce are, și pe ce va mai rămîne din prețul casăi și pe altă, de s-a mai afla a Leibii, cu toți datornicii să facă curama și căruie cît i s-a veni cu dreptate atîta să ia și jidovul ce-au cumpărat casa mai pe urma zălojiturii să n-aibă nici o triabă cu casa.

Și după hotărîre giudecății, s-au dat această carte“.

B.A., loc. cit., f. 205; ed. C. Istrati⁷⁹, II, nr. 1 042.

¹ Loc alb în manuscris.

198

1743, martie, [Moldova]. Al doilea așezămînt al lui Constantin Mavrocordat în Moldova, urmărind dezvoltarea tîrgurilor, le declară libere pentru toți negustorii și toate mărfurile și îndeletnicirile, stabilește modul de încasare a birului de la străini, interzice rechiziționarea obiectelor casnice, reglementează angajarea slugilor la străini.

„[...] Din casele neguțitorești, au armenestî, au jidovești sau a altora, așternut, vase, blide la musafiri de la nicăirea nimică să nu se ia, iar cui i se va lua ceva să dea jalubă și i se va împlini împătrit. Tîrgurile să fie volnice și slobode de la ori ci fel de om și cine cu ce va vre să se hrănească, ne oprit să fie.

Cii din streini ce vin și vor veni la orașe și la sate să se așază, pecetea lor să o plătească osăbit; în cislă să nu fie [...]“.

„[...] Copii slugi au fete slujnice de vristă pînă la 30 ani s-au hotărît la jidovi să nu se mai afle slujind“.

„[...] Femei circiumărite¹, precum moldovence așa și jidoavce, s-au hotărît să nu se afle vînzînd băuturi nici la tîrg nici la țară, de vreme că s-au cunoscut că pricinuescu multe lucruri fără de cale, fiind întradîns femeii și fete tinere[...]“.

¹ Un cronicar al vremii comenta astfel consecințele acestei porunci a domnitorului C. Mavrocordat: „Nu numai că a încetat, din poruncă domnească, vechea deprindere a boierilor de a pune femeii la circiumi și mai ales de a alege cele frumoase, pentru ca vinul să se vîndă repede, dar a scris și ispravnicilor din fiecare ținut, poruncindu-le ca oriunde ar găsi vreo femeie în vinuită de curvie mărturisită și mai ales vreuna care ar fi fost ibovnică a vreunui musulman sau creștin, s-o prindă numaidecît și s-o trimită la Iași. Și într-adevăr, fiind trimise numeroase asemenea femei, au fost pedepsite cu închisoare îndelungată, pe urmă au fost liberate, dînd cheazășie că se vor îndrepta” (Cronica Ghic.³³, p. 623).

199

1743, Heșvan 25, Iași. Epitaful pietrei de pe mormîntul rabinului Bețall, din cimitirul Ciurchi din Iași.

„[...] Aici se odihnesce, marele Rabin¹, luminatul și distinsul președintele Tribunalului rabinicu², domnul Bețall, fiul Domnului Ieșaiia Ha-coen, mort în 25 Heșvan 514 după era mică [1743]³⁴.”

J.B. Brociner, Memoriu¹⁸, p. IX-X.

¹ După cum arată M.A. Halevy în legătură cu funcția rabinică a lui Bețall, acesta nu purta încă titlul de hahambașa, cu toate că înaintea autorităților era considerat ca reprezentant autorizat al tuturor evreilor din Moldova, „Abia fiul său Isac — după cum specifică Halevy — , care îi urmează în 1743, este declarat oficial «Bașaham a toată Breasla jidovească din toată țara», avînd sub ascultare și comunitățile din Muntenia” (M.A. Halevy, *Comunitățile*⁶², p. 61, v. și doc. 140).

² Această funcție este menționată, probabil, pe considerentul că rabinii, în general, aveau drept de jurisdicție asupra enoriașilor. Nu posedăm însă documente privind exercitarea unei atari funcții de către rabinul Bețall (v. rolul lui în cazuri judiciare în doc. 140).

³ În legătură cu unele date privind capii mireni ai evreimii ieșene din prima jumătate a secolului al XVIII-lea M.A. Halevy menționează următoarele nume descifrate de pe epitafuri și din condici: Șalom ben Meir, decedat în 1728, Șemuel ben Șelomo, decedat în 1733 și Isachar Ber ben Meir, decedat în 1745; „tustrei intitulați Ha-Aluf Ha-Roș Ha-Manhig Medina, adică «Domnul căpitan», conducătorul evreilor din țară»” (*idem*⁶², p. 62).

* V. nota 1 la doc. 140.

200

1743, Arad. În statisticile de impozitare ale Aradului, din anul 1743 sînt consemnați următorii șase evrei ca fiind taxaliști: Markus Winkler, Elias Isac, Hirschel Gold-

schmidt, Franz Markus, Iacob Hircus și Marcus Lebel; patru dintre ei locuiau în case proprii¹.

Gh. Ciuhandu, op. cit.²⁶, p. 76 (regist).

¹ Consemnarea lor ca taxaliști în 1743 nu exclude faptul ca ei să fi locuit și plătit impozit în Arad și înainte de anul 1743. După unele informații, în anul 1741, evreii din Arad plăteau dare militară, angajându-se să suporte cheltuielile necesare pentru echiparea unui călăreț și un sfert. Pentru același an, istoricul local G. Fábíán identifică numele evreului Mandel, care obținuse dreptul de a locui în Arad în chip de „jeler” concesionind și o mică prăvălie (v. G. Fábíán, *Arad Vármegye leirása*⁶⁰, p. 181).

În afară de Arad evreii locuiau și în satele grănicerești Orovil și Șimand, plătind dajdie pentru dreptul de a practica comerț. Dajdia totală a evreimii din comitatul Arad, vărsată Casei Insurecționale, se cifra în această perioadă la 200 de florini.

Într-o conscripție pe anii 1745/1746 în districtul Zarand au fost consemnați doi capi de familie evrei (Ciuhandu, *ibidem*).

201

1743, [Banat]. Evreii din Banat, în apărarea statutului lor, evidențiază contribuția lui Samson Bacherach și a lui Wolff Mänz la activitatea economică a provinciei și faptul că ei au achiziționat din Turcia mari cantități de lână necesară armatei.

„Noi, cei care din totdeauna ne-am demonstrat fidelitatea și am ajutat garnizoana din Orșova în timpul asediului¹, furnizându-i în condiții foarte grele și prin mii de pericole toate cele necesare — după cum rezultă și din chitanțele pe care le posedăm —, am suferit o mare pierdere, căci în timpul acestor transporturi, din păcate, s-a scufundat un vapor cu alimente, pentru care nu putem obține de nicăieri nici un fel de despăgubire. Mulți dintre noi am făcut și pentru particulari servicii foarte importante, nemaivorbind, de exemplu, despre Samson Bacherach, care a fost trimis de Administrația Imperială în Turcia, ca să cumpere mari cantități de lână și care, apărându-i [acolo] interesele cu sîrguință, abilitate și prevedere, i-a mulțumit pe toți; de asemenea acest Bacherach, precum și Wolff Mänz², în calitatea lor de șefi peste mai multe fabrici, le-au administrat pe toate cu folos și spre binele public, s-au îngrijit cu devotament și au contribuit la ameliorarea veniturilor vistieriei Prințare și au făcut multe altele”.

M.H.J.⁸⁰, XIII, p. 150—151 (germ.).

¹ Este vorba despre asediul Orșovei în timpul războiului ruso-austro-turc din anii 1736—1739.

² Probabil revizori și furnizori principali în manufacturile militare ale Banatului.

1744, ianuarie 11, Iași. Cancelaria domnului Ioan Mavrocordat¹ consemnează arendarea cârciumii din satul Răreancea, aparținând mănăstirii Slatina, unui evreu.

Ioan Mavrocordat, pentru mănăstirea Slatina: „au vândut orânda acelui sat unui Jidov de acolo din sat Răreancea. Nu dă banii. S-au tocmit orânda satului cu alt jidov [...] Starostii de Cernăuți peste voe și tocma la lor au dat orânda iar în sama jidovului celui d'întâi”.

N. Iorga, op. cit.⁷⁸, V, p. 155, nr. 101.

¹ Ioan Mavrocordat, domn al Moldovei (20 iulie 1743 — mai 1747).

203

1745, iunie 22, [Iași]. Cartea Domnească de statornicire a tuturor târgoveților — printre care și a evreilor în târgul Botoșani.

„Eu Ioan Nicolae Voevod¹ [...], dat-am cartea Domnii Mele tuturor târgoveților moldoveni și armeni, jidovi și alții din Târgul din sus, din orașul Botoșanilor, să fii volnici cu cartea Domnii Mele a-ș stăpâni fieștecarele locurile ce au avut la Târgul de sus [...], la fața locului, în sămnile și pre hotărnicia, după cum li-au ales și le-au stălpit cinstit și credincios boerii noștri, dumnealor Iordache Cantacuzino Hat. i Neculi Vornic den Botoșeni și Izmană Șetrar.

N. Iorga, op. cit.⁷⁸, V, p. 243.

¹ Ioan Mavrocordat.

204

1745, iulie 9, Sibiu. Extras din inventarul bibliotecii lui Samuel Köleséri de Keresér¹, teolog calvinist, om de știință și ebraist, întocmit din dispoziția Guberniului. Bi-

biblioteca, cu peste 4 000 de volume, conținea și cărți ebraice și de istorie și cultură evreiască.

Cărți de teologie calvinistă

in quarto

- 2 SPENCERI de legibus Hebraeor[um] ritualibus, tomus 1-mus. Ligatura Gallica. Lipsiae, 1705, apud Zeitlerum. Ejusdem, tomus 2-dus. Ligatura Gallica².
- 8 VITRINGA de Synagoga vetere libri 3. Franequerae, 1696, apud Gyze-lar³.
[...] — LEUSDENI Philologus Hebraeo-Graecus. Ultrajecti, 1674, apud Schmittegeldt⁴.
- 32 LEUSDENI Clavis Hebraeica Veteris testamenti. Ultrajecti, 1683, apud Halman⁵.
- 33 LEUSDENI Philologus Hebraeo-mixtus. Ultrajecti, 1663, apud Versteg⁶.
- 47 Caroli SIGONII Libri 7 de republica Hebraeor[um]. Lugduni Batav[orum], 1701, apud Boutestenium⁷.
- 56 OPPLJK de Thalmude Babylonico, sive mensuris templi, cum versione Latina. Lugd[uni] Batav[orum], 1630, apud Abrahamum [Elzevirum]. Item Joh. KOCH de duobus titulis thalmudicis Sanhedrin et Macod. Amst[elodami], 1629, apud Janson⁸.

in octavo

- 12 BUXTORFII Synagoga Judaica. Basileae, 1680, apud König⁹.
- 30 GOODVINI Moses et Aaron, sive ritus ecclesiastici et civiles Hebraei. Bremae, 1679, apud Brauner¹⁰.
- 32 SPANHEMII introductio ad geographiam sacram. Lugduni Bat[avorum], 1679, apud Gerbek¹¹.
- 43 RELANDI [...] Liber singularis de spoliis templi Hyerosolimitani. Romae in Arcu Titiano conspicuis cum figuris seneis nitidissimis [...] Trajecti ad Rhenum, 1712, apud Broedelet¹².
- 47 Lucae CUPERONIS Historiae Sacrae a mundo condito usque ad exodum Israelitar[um] ex Egypto, 1721, Amstelodami, apud Strickium¹³.

Biblia

in octavo

- 2 Biblia Hebraica van den HOOGT. Amst[elodami], 1705, apud Halman¹⁴.
- 14 Biblia Hebraica non punctata¹⁵.

- 16 Biblia Hebraica ex editione Joh. LEUSDENI. Fran[c]ofurti ad Moenum, apud Balthasar[em] Vustium, 1692¹⁶.
 18 Quatuor priora Geneseos capita hebraicae edita. Claudiopoli, Nicolaum Kis¹⁷.

în format 16

- 2 Liber Psalmorum Davidis, hebraicae. Amstelodami¹⁸.

Cărți de drept public

in quarto

Johannis ALTHUSII Dicaelogiae libri tres complec[tentes] totium jus Romani imperii cum parallis juris Judaici. Francofurti, apud Corvinum¹⁹.

Cărți de drept canonic

in octavo

- 11 -SELDENI Uxor Hebraica, sive de nuptis et divortiis ex jure civili divino et Thalmudico tractatus. Francofurti ad Oderam, 1695²⁰.

Cărți de istorie antică

in octavo

- 19 Joh. TSETSI Aphorismi antiquitatum hebraeorum. Bernae, 1726²¹.

în format 12

- 8 Rabbi Isacii ABARBANELIS Disserta[ti]o de principatu Abimelechi cum observationibus Budaei. Jenae, apud Jo. Bilchium. 1694. Item Ejusdem Schediasma historicum de origine dignitatis cardinalitiae, ibidem. Item Ejusdem Dialogus de moribus philosophorum, ibidem²².

Cărți de istorie monetară

in quarto obișnuit

- 10 [...] Item Philippi LAMPE e S.J. Bibliotheca nummaria hebraea, graeca et romana. Londini, apud Mosem Pitt; 1675²³.

Cărți de istorie eclesiastică

in quarto obișnuit

- 4 **RELANDI** Palestina. Trajecti Batavorum, apud Guilielmum Broaedelet, 1714. Cum figuri[s] aeneis²⁴.

in octavo

- 2 **Flavii JOSEPHI** Historia Judaica. Francofurti, apud Feyerabend, 1590²⁵.

Manuale de gramatică

in quarto obișnuit

- 1 **Martini TROSTII** Grammatica Hebraeae generalis. Vittebergae, apud Joh. Röhnerum, 1632²⁶.

in octavo

- 5 **Jac. ALTINGII** Gram[matica] Hebraica. Gröningae, Apud Joh. Cole-nimi, 1658²⁷.
6 **Ejusdem** Fundamenta puncta[tionis] linguae sanctae. Item **BUXDORFII** Epitome grammaticae Hebraeae. Lugd. Bat., apud Jordanum Lucht-manns, 1691²⁸.
9 **Joh. BUXTORFII** Grammati(ca) Hebraeae. Ultrajecti, apud Maynhar-dum a Breunen. 1672. Item **Joh. LEUSDENI** Schola Syriaca cum synopsis Chaldaica. Ultrajecti, apud Gregorium Poolsum, 1612²⁹.
19 **Francisci STANCARI** Compendium grammaticae Hebraeae. Basileae, 1547³⁰.

Manuale de retorică practică

in format 12

- 6 **Thomae ERPENII** Orationes tres de Ebraeae ac Arabicae linguae digni-tate. Leydae, apud Author[em], 1621³¹.

Manuale. Lexicoane

in octavo

- 17 **BUXDORFII** Lexicon Hebraicum. Basileae, apud König, 1631³².
18 **Jon Henrici OTTONIS** Lexicon Rab[inicum] Philologicum. Genevae, apud Hermann Viderholt, 1675³³.

- 24 Sebastiani MUNSTERI minoritae Dictionarium Hebraicum. Basileae, Apud Frobenium, 1523³⁴.
- 28 BUXDORFII Lexicon Hebraicum et Chaldaicum. Basileae, apud Franciscum Platerum, 1698³⁵.

in format 12

- 1 Joh. Leusdeni Manuale Hebraicum et Chaldaicum. Trajecti ad Rhenum, apud Balth. Lobbe, 1613³⁶.

Bartók Lajos, Ifjabb Köleséri Sámuel könyvhagyatéka¹¹, p. 21 — 312. (Biblioteca lui Köleséri Sámuel cel tânăr). Extras.

¹ Titlul original al inventarului: *CONSCRIPTIO ET AESTIMATIO librorum Samuelis quondam Kölséri de Keresér ad mandatum Excelsi Regii in Tran[sylva]nia Gubernii per nos infrascriptos din 9-na Julii 1754 inchoata et fideliter peracta*. (Conscriptia și evaluarea cărților lui Köleséri Sámuel de Keresér concepută și făcută cu exactitate de noi cei subscriși la 9 Iulie 1745 din dispoziția măritului Guberniu al Transilvaniei).

Comisia de evaluare și de conscripție a fost alcătuită dintr-un senator al orașului Sibiu, din vicerectorul Gimnaziului Luteran din Sibiu și un notar al Cancelariei Provinciale de Transilvania.

Samuel Köleséri c. tânăr (1663—1732) medic, naturalist, consilier gubernial în problemele mineritului, a studiat la Franeker și la Leyda (Olanda), precum și în Anglia. Adept al cartezianismului și al iluminismului german timpuriu, a fost ales pentru meritele sale științifice membru al Academiei Imperiale de Științe Naturale din Viena și al Societății Regale din Londra. Întreținea legături de colaborare științifică cu domnitorul muntean Nicolae Mavrocordat. Biblioteca sa era considerată ca fiind cea mai mare și mai bogată și în același timp, cea mai modernă colecție particulară din Transilvania la sfârșitul secolului al XVII-lea și la începutul secolului al XVIII-lea.

Marea varietate a titlurilor nu se explică numai prin faptul că savantul Köleséri era și teolog protestant (calvinist), ci și prin faptul că el avea un interes filologico-istoric deosebit față de cultura orientală antică.

De altfel, bibliotecile particulare din Transilvania conțineau, în general, cărți scrise în limba ebraică — materie obligatorie la teologie —, dar nici una din cele cunoscute până azi nu era atât de vastă și multilaterală în acest domeniu (vezi: Jakó, *Legăturile bibliofile și științifice cu Țara Românească. Köleséri Sámuel*. În „Philobiblon transilvan“, București, 1977, p. 227—236).

Titlurile cărților le-am dat în forma lor originală, pentru a putea fi identificate, potrivit uzanțelor bibliografice. În continuare dăm traduceri titlurilor în românește.

² Spencer: *Despre legile privind ritul evreilor*. Tom. 1, Legătură franceză Leipzig, 1705, ed. Zeitler, Tom. 2 al aceleiași lucrări. Legătură franceză.

³ Vitringa: *Despre sinagoga antică în 3 cărți*. Franeker, 1696, ed. Gyzelar.

⁴ Leusden: *Filologie ebraico-greacă*. Utrecht, 1674. Ed. Schmittegeldt.

⁵ Leusden: *Cheia Vechiului Testament*, în ebraică. Utrecht, 1683, ed. Hama.

⁶ Leusden: *Filologie ebraică mixtă*, Utrecht, 1663, ed. Versteeg.

⁷ Sigonius, Carol: *Șapte cărți despre statul evreilor*. Leiden, 1701, ed. Boustenius.

⁸ Oppijk: *Despre Talmudul babilonian sau despre dimensiunile Templului, cu traducere latinească*. Leiden, 1630, ed. Abraham [Elzevir]. De asemenea, Köch, Johannes: *Despre cele două titulaturi talmudice Sanhedrin și Macod*. Amsterdam, 1629, ed. Janson.

⁹ Buxtorf: *Sinagoga iudaică*. Basel, 1680, ed. König.

¹⁰ Goodwin: *Moses și Aaron, sau despre ceremoniile bisericesti și civile ale evreilor*. Bremen, 1679, ed. Brauner.

¹¹ Spanhemius: *Introducere în geografie biblică*. Leiden, 1679; ed. Gerbek.

¹² Rolandus: *Despre jefuirea templului din Ierusalim*. Într-un singur volum. Observat la Roma pe arcul lui Titus, cu gravuri strălucite de aramă. Utrecht, 1712, ed. Broedelet.

¹³ Cuperon, Lucas: *Istorie sfântă de la facerea lumii până la exodul Israeliților din Egipt*. 1721, Amsterdam, ed. Strick.

- ¹⁴ *Biblia ebraică de Van den Hoogt*. Amsterdam, 1705, ed. Halma.
- ¹⁵ *Biblia ebraică fără vocale*.
- ¹⁶ *Biblia ebraică în ediția lui Johannes Leusden*. Frankfurt am Main, ed. Balthasar Vustius, 1692.
- ¹⁷ Primele patru capitole ale cărții lui Mose — Genesis — în ebraică. Cluj [Misztótfalusi] Kis Miklós.
- ¹⁸ *Psalmii lui David în ebraică*. Amsterdam.
- ¹⁹ Althusius, Johann: *Procedură penală în trei cărți, completată cu întregul drept al Imperiului roman în paralel cu dreptul iudaic*. Frankfurt, ed. Corvin.
- ²⁰ Selden: *Soția evreică, sau despre nunți și divorțuri potrivit dreptului civil divin și după Talmud*. Frankfurt pe Oder, 1695.
- ²¹ Zsétsi János. *Aforismele antice ale evreilor*. Berna, 1726.
- ²² Rabinul Isac Abarbanel: *Dizertație despre domnia lui Abimelech, cu comentariile lui Budaeus*. Jena, ed. Johannes Bilchius, 1694. De asemenea de același autor: *Schiță istorică despre originea demnităților [eclesiastice] de frunte*, ibidem. La fel, de același autor: *Dialog despre moravurile filosofilor*, Jena.
- ²³ De asemenea Phillippus Lampe, iezuit: *Biblioteca numismatică ebraică, greacă și romană*. Londra, ed. Moses Pitt, 1675.
- ²⁴ Relandus: *Palestina*. Utrecht, ed. Guilielmus Broaedelet, 1714, cu gravuri de aramă.
- ²⁵ Flavius Iosephus: *Istorie iudaică*. Frankfurt (am Main), ed. Feyerabend, 1590.
- ²⁶ Trostius, Martin: *Gramatica generală a limbii ebraice*. Wittemberg, ed. Joh. Röhner, 1632.
- ²⁷ Altling, Iacob: *Gramatică ebraică*. Gröningen, ed. Colenimus, 1658.
- ²⁸ Același autor: *Bazele vocalizării limbii sfinte*. De asemenea Buxtorfius: *Bazele gramaticii ebraice*. Leiden, ed. Jordanus Luchtmans, 1691.
- ²⁹ Buxtorfius, Johannes: *Gramatică ebraică*. Utrecht, ed. Maynhardus à Breunen, 1672. De asemenea, Joh. Leuden: *Bazele limbii siriene cu o privire asupra limbii chaldeene*. Utrecht, ed. Gregorius Poolus, 1612.
- ³⁰ Stancaro, Franciscus: *Compendiu de gramatică ebraică*. Basel, 1547.
- ³¹ Erpenius, Thomas: *Trei discursuri despre demnitatea limbilor ebraică și arabă*. Leiden, ed. autorului, 1621.
- ³² Buxdorffius: *Dicționar de ebraică*. Basel, ed. König, 1631.
- ³³ Otto, Johann Henricus: *Dicționar de filologie rabinică*. Geneva, ed. Herman Viderholt, 1675.
- ³⁴ Münster, Sebastian: *Mic dicționar ebraic*. Basel, ed. Frobenius, 1523.
- ³⁵ Buxdorffius: *Dicționar ebraic și chaldeic*. Basel, ed. Franciscus Platerus, 1698.
- ³⁶ Leusden, Johannes: *Manual de [limba] ebraică și chaldeeană*. Utrecht, ed. Balthasar Lobbe, 1613.

205

[1745], octombrie 21, [5]506, Heșvan, Roman. Cea mai veche piatră tombală cunoscută pînă acum în această localitate datează din prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

„Aici odihnește bărbatul de seamă fruntașul, eruditul, învățătorul în ale legii, domnul Iehuda Leib, fiul domnului Țvi Herș, binecuvîntat să-i fie amintirea, decedat marți 21 heșvan, anul [5] 506 după computul mic¹”.

¹ Text identificat de I. Kara, în anul 1966, după piatra din cimitir. Același text a mai fost publicat, cu unele greșeli, și de I. Psantir, în *Divrei haiaamim*¹⁹⁵, p. 71–72 (ebr.)

1746, noiembrie 26, Iași. Domnul Ioan Mavrocordat dispune ca starostele de Cernăuți și alți boieri să cerceteze și să judece un conflict local, în care este martor și un evreu din Zastavna¹.

„Noi Ioan Nicolae Voevod [...]

Scriem Domnie Me la credincioșii boerii noștri Dumnelor Lorenți, starostele de Cernăuți i Gheorghie Părvul vel căpitan de Coțmani i Andrei Potlog med[elnicer], vă facem știre că aice s-au jăluit Gheorghie Perjul[...]

Iară neodihnindu-să o parte cu giudecata Dumilor voastre și s-ar trage la Divan să le puneți soroc și să-i trimiteți cu mărturie să vie aice să ste față la Divan și să mai luați Dumna Voastră sama lui Gheorghie Perjul și cu acești oameni cu Ștefan vor[nicul] ot Iurcăuți¹ și cu Iancul jid[anul] ot Zastavna și cu Popa Ion ot Boenciuc¹ pentru niște vite și să-i giudecați, hotărând pricina cu carte de giudecată[...]"

Bălan, Doc. bucov.⁹, V, p. 21–22, nr. 13.

¹ Azi în U.R.S.S.

1746–1747, Moldova. Ioan Mavrocordat, domnitorul Moldovei, condamnă la moarte un evreu, fiindcă acesta l-a pîrit la Constantinopol.

„În vremea aceasta, unul dintre evreii care locuiau în Moldova, un viclean și defăimător, a plecat la Constantinopol și cu felurite pîri mincinoase s-a plîns împotriva lui Ioan vodă și prin mijlocirea zisului Daut¹, care fusese înecat, luase un firman, prin care i se dădea poruncă judecătorului Hotinului² să cerceteze această pricină. Deci, întorcîndu-se zisul evreu în țară cu acest firman și înfățișîndu-se înaintea divanului, de față fiind și amintitul judecător al Hotinului, precum și alți turci, și cercetîndu-se pricina, cu mare atenție, acesta n-a izbutit să dovedească drept adevărate nici una din învinuirile aduse împotriva lui Ioan vodă. El a mai învinuit în fața divanului și pe hatmanul de atunci Iordachi Cantacuzino că uneltește împotriva domnului, spunînd că de multe ori i-a dat pe ascuns scrisori ca să le ducă la Constantinopol, la dușmanii lui Ioan Vodă. Dar nici acest lucru n-a putut să-l dovedească; totuși hatmanul s-a tulburat puțin, fiind învinuit în fața domnului. Soțotînd dar Ioan vodă că este de neîngăduit să fie supărat de un evreu, supus

al țării sale, a luat ilam, adică sentință de judecată, de la judecătorul Hotinului, în care arată că deoarece acesta a pîrît în mod mincinos pe însuși domnul său, cu învinuire neîntemeiate, este vinovat de pedeapsă cu moartea și l-a spînzurat“[...]”³.

Cronica Ghic.³³, p. 601—603.

¹ Daut-pașa era și el evreu, a fost bazarghian-bașa, adică mare negustor însărcinat cu aprovizionarea cu textile a serailui sultanului, a fost executat de către sultan în 1746 sau 1747 în urma uneltirilor marelui vizir Tiriachi Mehmed-pașa, vechiul lui inamic. Domnul nu știe însă de executarea lui Daut (*ibidem*, p. 603).

² Desigur, judecător musulman (cadiu) din raiaua Hotinului, administrată direct de turci.

³ C. Daponte, secretarul domnitorului I. Mavrocordat, în cronica sa rimată despre întimplările petrecute în țările române în timpul acestui domnitor fanariot mărturisește următoarele despre cazul acestui evreu: „Eu pe vremea mea însă am spînzurat și un evreu. L-a spînzurat stăpînul după vorba mea” (Daponte, *op. cit.*³⁶, cf. L. Rosenbaum, *Evreii în scrierile lui Daponte*¹³⁰, p. 425).

În legătură cu executarea acestui negustor evreu în timpul domniei lui I. Mavrocordat, istoricul evreu L. Rosenbaum evidențiază următoarele: „Rămîne deci faptul că un evreu care ținuse prăvălie într-un sat lângă Rădăuți, scăpătînd, fugise la Constantinopol unde fu pus la cale de aderenții Ghiculeștilor să-l ponegrească pe I. Mavrocordat la Sultan. Se institui o anchetă la fața locului, în Moldova. Ioan Mavrocordat reuși să aranjeze lucrurile în așa fel ca să-l judece dînsul pe evreu și hotări ca acesta să fie spînzurat” (L. Rosenbaum, *op. cit.*¹³⁰, p. 427).

Cronicarul E. Kogălniceanu, în *Letopisețul Țării Moldovei*⁶⁹ arată că, după ce domnitorul a hotărît condamnarea la moarte a evreului, „îndată l-au rădicat, ducîndu-l în capul tîrgului din gîos, lângă haham-baș și l-au spînzurat la o dugheană, țindu-l trii zile spînzurat” (E. Kogălniceanu, *op. cit.*⁶⁹, p. 30).

208

1747, [Sibiu]. Din catastiful Companiei grecilor din Sibiu, se constată că uneori evreii comercializează „en détail” mărfurile grecilor.

„1747. Catastiful de datorii de tîrguri de țeară

A. 1747, Avgust 4. Se știi dă[n...] cu cîntarul și cu numărul sacului, precum se [a]rată mai jos anume: [...] au tîrguit [...] Iosif Jiduvul de la Tesuș¹[...] La jup[a]nul Ianachi ferasul [...] l mähram[ă] de damascu.

Un jiduv de la Bălgrad² au tîrguit la tîrgul Aiudului negoțu[...] 1/2 litră vâpsală mole[...]”

N. Iorga, *op. cit.*⁷⁸, XII, p. 45.

¹ Teiuș

² Alba-Iulia

1749, august 18, București. Domnul Grigore Ghica dăruiește și întărește Mitropoliei Țării Românești câteva locuri domnești cu prăvăliile de pe ele. Alături de acestea este amintită și prăvălia lui „Iosif ovreaiul sticlariul”¹.

„[...] Și iar să fie sfintei Mitropolii milă de la domnia mea iarăși loc domnesc în dreptul acestor prăvălii peste uliță, locul pe care iaste iar prăvăliile sfintei Mitropolii. Însă lungul locului den colțul prăvăliei lui Iosif ovreaiul sticlariul² ce-i sint leamnila pă locul domniții Bălașii Brincovencii, pă marginea podului fața uliții, pină în locul casii lui Gheorghie cococariul stinjeni 3, palme 1, și den locul lui Gheorghie cococariul lungul spre răsărit spre via domnească stinjeni 18 pol. Și acolo la căpătiul locului, despre vie, latul stinjeni 3, de acolo până în pod iară în colțul prăvăliei lui Iosif ovreaiul stinjeni 18 pol[...]”.

Potra, G., Doc. București¹²², (1594—1821), p. 399.

¹ La 1 iunie 1743, „Iosif sticlariul, feciorul lui Daniil ovreul” și soția lui „Istira” iau cu chirie anuală de 8 taleri un loc de casă „la poarta domnească din jos”, de la biv-vel banul Manolache Lambrino și soția sa, „domnița Bălașa”; „și noi să avem a ne face casă pe acest loc, să stăpînim noi, părinții și copiii noștri”, își încheie Iosif actul. Ceea ce se și întimplă (C.C. Giurescu, *op. cit.*⁵⁸, p. 271).

² Privitor la meșteșugul și așezarea sticlărilor, același autor spune: „Sticlarii erau cei ce vindeau «sticle» sau sticlărie atît românească fabricată la Șotinga, în Dimbovița și la «Stecălăria» în Ilfov, cit și străină, de la ochiurile de geam pină la recipiente de tot felul [...] Sticlarii au dat numele lor unei uliți³ din cartierul Văcărești; ce se cheamă și astăzi tot așa, acolo își aveau mulți din ei dughenele” (*ibidem*⁵⁹, p. 302).

³ Ulița respectivă și-a mai schimbat apoi caracterul. Ea a fost marcată și de faptul că la nr. 8 — se afla în secolul trecut — locuința familiei A.E. Gaster, unde renumitul folclorist dr. Moses Gaster, primea vizita lui Titu Maiorescu (*M. Gaster în corespondență*⁶³, p. 101). Despre cercul literar organizat de el știm că „Printre nelipsiții acestor întîlniri” [...] „se numărau P. Ispirescu, Gr. G. Tocilescu, L. Șăineanu, frații Schwarzfeld, M. Brociner, I. Bettelheim, I.I. Roșca etc.” (*ibidem*). (Această uliță nu mai există astăzi).

La capătul — poate mai tirziu infundat — al uliței se afla sinagoga construită de A.E. Gaster în 1858, iar peste drum sinagoga evreilor „ruși”, ambele dezafectate după al doilea război mondial.

1749, septembrie 2, [Maramureș]. Suplica obștii evreilor maramureșeni adresată comisiei speciale a Dietei, prin care se cere să li se precizeze care este impozitul datorat de comunitate.

„CONSTATARE

privind situația evreilor care locuiesc în comitatul Maramureș, la granița poloneză și care în diferite sate abia de-și câștigă existența prin fierberea de puțină pălincă, în total 96 de gospodării, nici una în case proprii, plătind fiecare chirie pentru locuință în funcție de starea pe care o are; în fiecare sat dau judeului satului un anumit impozit numit *portiones*; pe care acesta singur îl fixează și îl impune. Nu cunoaștem deloc impozitul anual la care este impusă comunitatea, deoarece onoratul Comitat nu ne-a înștiințat despre aceasta.

Plătim taxă de protecție comitelui suprem, 100 de florini pe an. De asemenea trebuie să dăm și cai de poștă¹.

Jonas Samson, Isaac Samuel, reprezentanți ai obștii evreilor maramureșeni”.

M.H.J.⁹⁰, XIII, p. 223 (germ.).

¹ În original: *vorgespan*. Trebuiau să dea și cai înaintași înhămați, pentru poștă și transporturile comitatului sau ale țării. Este o obligație tipic feudală care s-a menținut până în anul 1848.

În aceeași zi ei adresează o altă cerere aceleiași comisii din Bratislava, în care cer să li se reducă taxa de toleranță de 700 de florini, datorită situației grele în care se află, fiindcă în caz contrar se văd nevoiți să părăsească Maramureșul și să se întoarcă în Polonia (*ibidem* p. 223—224). Ei sînt de acord să plătească drept taxă de toleranță anual 500 de florini (*ibidem*, p. 266).

211

1749, septembrie 3, [Oradea]. Suplica notabililor evrei din comitatul Bihor înaintată comitelui prin care se cere să fie scutiți de impuneri speciale avînd în vedere scăderea veniturilor lor.

„CONSTATARE

privind situația celor nouăsprezece gospodării de evrei săraci care locuiesc în comitatul Bihorului și se întrețin din greu din prepararea pălincii, plătind fiecare în parte comandantului cetății din Oradea o taxă de protecție anuală de 15 ducati.

Onoratei camere dau 6 ducati pentru terenul pe care se află sinagoga.

Ceilalți de prin sate plătesc stăpînilor lor chirie pentru locuință și taxă de protecție, fiecare după situația pe care o are, toți la aceeași dată.

Măritul Comitat să aibă milă pentru sărăcia și nevoile noastre scutindu-ne de *portiones* și taxă.

Herschel Lybchowitz
Juda“ David

M.H.J.⁹⁹, XIII, p. 218 (germ.).

1749 – 1750, Botoșani. Zapis pentru vânzare de casă în târgul Botoșanilor, în care este amintită și o evreică.

„Ion san Marii Piticesc[i]“ vinde „giupănului Gligorii sin Antonaș din Botășăni, la uliță, ș-acă casă este într-un pareti cu casa Iti jăd[oavcii]¹ și într-un păreti cu dughiana lui Miniat cupeț“.

N. Iorga, op. cit.⁷⁸, VII, nr. 50.

¹ Dintr-un act datat 2 martie 1774, rezultă că „Ita jidauca“ se află în continuare „pe-ulița din sus, în fruntea târgului“, fapt care atestă poziția și stabilitatea acestei persoane în localitate (*ibidem*, p. 226, nr. 76).

1750, decembrie 30 – 1751, ianuarie 8, [Constantinopol]. Din porunca sultanului Mahmud I către înalții slujbași otomani rezultă că negustorii evrei și creștini din „țările dușmane“ Porții făceau concurență negustorilor sultanului. Se cere eliminarea acestor negustori de pe piața țărilor române.

„[...] Și precum s-a adus la cunoștință de către peste patruzeci și opt de musulmani, ale căror nume se cunosc și care locuiesc în Istanbul și în Galata, fiind dintre negustorii care circulă în părțile fluviului Dunărea și în principatele Țării Românești și Moldovei[...] astfel fiecare a dat de știre că, deși, din vechime, cei din tagma negustorilor cumpărau, la prețul lor, din locurile menționate mierea și ceara¹ și uleiul de candelă, precum și boii și vacile și vișeei și oile și hergheliile dobândite în satele și în târgurile aflate pe partea dreaptă și pe partea stângă a țărmurilor fluviului Dunărea și în principatele Țării Românești și Moldovei, [...] totuși, de vreo cîțiva ani, s-au ivit unii ghiauri dintre negustorii din ținuturile dușmane, dintre cei din tagma acaparatorilor, dintre venețieni și bosneci și dintre armenii și evreii din Polonia, și ei, cumpărînd, în ținuturile Țării Românești și Moldovei, cu ajutorul voievozilor acestora, la prețuri mai mari, mărfurile menționate pe care urmau să le cumpere negustorii Porții fericirii mele, îi împiedică pe negustorii Porții fericirii mele să facă achiziții, iar pe unii dintre ei îi închid și îi supun la amenzi, din pricină mărunte și pe unii îi îndreaptă spre căi greșite [...] de frica lor, cei din tagma negustorilor [turci] au încetat cu totul [de a mai face negoț][...]”

Așadar, s-a emis înaltul firman în sensul că [...] potrivit înștiințării mai sus numitului mevlana și după cum s-a cerut să se dovedească atenție astfel, încît, potrivit distinselor mele ordine emise mai înainte, nimic, nici măcar vreo oca din felurile zaharele și mărfuri, și nici măcar vreunul din felurile animale despre care s-a menționat că trec spre părțile dușmanese nu se vîndă și să nu se ofere spre vînzare [negustorilor străini]²[...].“

Veliman, Relații româno-otomane¹⁴⁷, p. 318, 319 (turc.).

¹ În același document, se mai menționează că mărfurile căutate de negustorii turci sînt: grăsimea topită, seul, lina, pastrama, pieile.

² Produsele românești iau în mare parte drumul Constantinopolului, care se aprovizionează din ce în ce mai mult din Țara Românească și din Moldova, ajunse „chelerul” (adică magazia) Împărăției. Pentru principalele produse, precum grînele, oile, caii, lemnul de construcție, ceara, seul, mierea, se ajunge, în veacul al XVIII-lea, la un adevărat *monopol* de desfacere; ele nu pot fi vindute în alte teritorii decît după ce aprovizionarea imperiului e asigurată. Evident, pe ascuns, prin contrabandă, vînzările în afara cerințelor Porții vor continua.

Concurența dintre diverșii neguțatori pentru produsele țărilor române se manifestă vreme îndelungată, astfel încît la 20—30 iunie 1764, Mustafa al III-lea emite un nou firman, trimis domnilor Ștefan Racoviță și Grigore al III-lea Ghica. Actul arată că mărfurile „le duc și le vînd în țara leșească și în țara ungurească, precum și în Austria și la Veneția și la Dubrovnic”, precizînd în același timp că negustorii sînt „creștini acaparatori, din țările dușmane, dintre venețieni și bosneci și dintre armenii și evreii din țara leșească”. (A.M. Mehmed, *Doc. turcești*¹⁰⁶, I, p. 278—279).

Învățătorul armean Ingigian Hugas înregistrează situații asemănătoare și la sfîrșitul secolului al XVIII-lea: „Evreii din Brody [cumpără] aproape 200 000 piei de iepure, care se vindeau în ultimii ani cu 50 de piaștri suta [...]). Negustorii localnici fac comerț între ei sub supravegherea Marelui Cămăraș, printre aceștia sînt și armeni și evrei, însă comerțul exterior este în mina străinilor, între care sînt Albanezi, Ionieni, Valachi din Transilvania, Evrei din Polonia și Galiția” (*Mărturii armenesti despre România*¹⁰⁵, 105 p. 278—279).

ADDENDA

NOTA REDACȚIEI

Cititorii — sperăm, interesați de sursele pe care le oferă corpul „Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România“ asupra trecutului obștii noastre — află aici o „Addenda“ la volumul anterior.

Prezența acestei secțiuni reflectă pe deplin legitatea ce diriguiește și fecundează activitatea oricărui nucleu de cercetare, a cărui unică rațiune de a fi s-ar stinge automat dacă nu s-ar preocupa de continuarea cercetării asupra temelor și epocilor abordate anterior.

Fideli acestui principiu și, în speță, obiectului cercetării noastre — istoria evreilor de pe aceste meleaguri, neconținut împletită și subsumată dezvoltării societății românești —, am beneficiat din plin de stimulentele atât de prețioase pentru noi pe care-l reprezintă interesul stîrnit de apariția primului tom al colecției.

Astfel, am primit sprijinul unui mare număr de cercetători, dornici să contribuie la gruparea informațiilor în această direcție, pentru ca, prin mărturii documentare cît mai ample, să putem făuri o bază solidă a studierii epocii ce urmează. Exprimăm încă o dată mulțumirile noastre celui care a întocmit primul volum — și care își continuă cercetările —, doctorandului V. Eskenasy; de asemenea, celorlalți fideli sprijinitori: dr. L. Demény, S. Diamandy, E. Glück, I. Kara, dr. A. Pippidi.

REDACȚIA

TEXTE
ȘI REGESTE
1448 – 1700

I

1448, iulie 27, Suceava. Act de danie în care sînt enumerate satele și proprietățile pe care Petru al II-lea¹, domnitorul Moldovei, le-a dăruit boierului său, Ion Porcu. În document este menționată și casa lui Friham², din Tirgu de Jos.

„Din mila lui Dumnezeu, noi, Petru Voievod, domn al Țării Moldovei. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că acest adevărat boier al nostru credincios [pan]³ Ion Porcu, ne-a slujit drept și credincios. De aceea, noi, văzînd dreapta și credincioasa lui slujbă către noi, l-am miluit cu deosebita noastră milă și i-am dat și i-am întărit ocina lui, în țara noastră, în Moldova, satele anume: unde este curtea lui, pe Pîriul Negru, și Sîrbi, și Arămești, și Românești, și Știubești, și Cornești, și Tulcești, și moara din cîmp, care a fost a lui Andreicu, și Cuciulătești, și Birzoveni, și seliștea lui Manuil, și [...] iani, și Săcuiani, și, pe Tutova, Mihail Croitor, și la Glo[d]³, și, pe Bic, la Botne, Voloseni, și la Crețul, și la Clim, și unde este Cruglici, și prisaca, și, la Mealure, unde este Oancea, și la Jac, și la Dragoman, și Gr[o]³zeștii lui Marco, și la Golimboanie, cu vadul, și Neburești, și, la Tecuci, la Să[se]⁴ ni, pe amîndouă părțile pîriului, și casa lui Friham din Tirgul de Jos și țiganii anume: Sinat, și Nicula jude, și Nan, și Grădiu, și Coste[...] ⁵ și Curcă, și Coste, și Radul și Dadul și Duma, și Batos. Toate aceste mai sus-scrise să-i fie de la noi uric, cu tot venitul, lui, și copiilor lui, și fraților lui, și nepoților lui, și strănepoților lui și întregului lui neam, cine va fi cel mai apropiat.

Iar hotarul acestor sate să fie după hotarul vechi, pe unde au folosit din veac.

Iar la aceasta este credința domniei mele, a mai sus-scrisului Petru voievod, și credința boierilor noștri: credința panului Neagoe logofăt, credința panului Petru Hudici, credința panului [Duma]⁴ al lui Brae vornic, credința panului Bratul, credința panului Stanciul, credința panului Costea, Oriș[esc]³u[l]³, credința panului Oană Julici, credința panului Duma Dulcescul și a fratelui său, pan Mircea, credința panului Ion Balcean, credința panului Mindzul, credința panului David stolnic, credința panului Oană portar, credința panului Tador Negrul, credința panului Tador al lui Vasco

stolnic, credința panului Nicoman, credința panului Tador Moicescul, credința panului Hrinea s[p]³ătar, credința panului Sirbul postelnic, credința panului Danciul vistier, credința pa[nului]⁶ Radul Pisc, credința panului Petru ceasnic, credința pa[nului]⁷ Goian comis și credința tuturor boierilor noștri moldoveni, mari și mici.

Iar după viața noastră, cine va fi domn al țării noastre, din copiii noștri sau din frații noștri sau din neamul nostru, oricine, pe cine îl va alege Dumnezeu să fie domn în țara noastră, [M]³oldova, acela să nu-i clintească dania noastră, ci să i-o întărească și să i-o împuternicească pentru că i-am dat pentru dreapta și credincioasa lui slujbă.

Iar pentru mai mare întărire a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit credinciosului nostru pan Ilie logofăt să scrie și să atirne pecetea noastră la această carte a noastră. A scris Dobruleț, la Suceava, în anul 6956 [1448], luna iulie 27''.

D.R.H.⁴¹, A.I., doc. 282, p. 402—403.

¹ Petru al II-lea, domn al Moldovei (1448—1449).

² Ipotezele în legătură cu originea acestui nume permit aprecierea că Friham derivă din numele evreiesc Efraim.

³ Șters.

³ Țincușă.

⁴ Rupt și șters.

⁵ Rupt.

⁶ Omis.

II

1500, [Moldova]. Prezența negustorilor evrei în legăturile comerciale dintre Moldova și Polonia.

„În același an [adică 1500] evreul Naszko din Bucko cumpără vite în Moldova”¹.

Akta grodz i ziemski, XIX, nr. 2593 in J. Nistor, Die Handelsbeziehungen der Moldau¹³, p. 47 (germ.).

¹ Începutul secolului al XVI-lea marchează, în general, un reviriment în relațiile comerciale dintre Moldova și Polonia. (J. Nistor, *op. cit.*¹³, p. 46). Pentru o imagine mai completă asupra rolului negustorilor evrei în acest comerț v. și N. Iorga, *Relațiile comerciale . . . cu Lemberg*⁷⁶ și *I.M.E.R.*⁶⁰, I, doc. 40, 56, 57, 73 etc.

III

1500—1503. Printre furnizorii manufacturilor brașovene registrele epocii îi menționează și pe negustorii evrei.

1500	mătase evreiască ¹	1 1/2 litre
	mătase evreiască neagră	4 1/2 litre

1503 ianuarie 1 Evreul din Moldova² a
 adus [mărfuri] de 64 fl.
 și a plătit [vamă] 3 fl. și 8 aspri

Quellen¹²⁶, I, p. 1, 285 (germ.).

¹ Denumirea de „mătase evreiască” își are, probabil, originea în faptul că, printre ocupațiile tradiționale ale meșteșugarilor evrei, se număra, încă din secolul al XII-lea, atît prelucrarea cît și vopsirea firelor de mătase (v. Rabbi Benjamin, *Voyages*¹³, p. 51, 71, 105).

² În legătură cu amploarea relațiilor comerciale dintre Moldova și cetatea Brașovului în secolul al XVI-lea, Iorga arăta în *Istoria comerțului românesc*, că „Un mare număr de negustori moldoveni mergeau cu boi și vaci — și pînă la o sută de capete — la Brașov”, printre ei aflîndu-se și „*Jidovul (Sydo)*” (N. Iorga, *Op. cit.*⁷¹, p. 170).

IV

1512, februarie 12, Lvov. Negustori evrei din Polonia au relații de afaceri cu brașovenii.

„Sfatul orășenesc din Lvov se adresează Sfatului orășenesc din Brașov cerîndu-i să sprijine pe trimișii lui Nicolaus Schylykg și Johannes Taill, din Cracovia și pe Georgius Lyndner din Poznan, în stingerea unei datorii de 120 fl. a lui Iaczkó Maly, tatăl evreului Salomon, [în urma] ridicării mărfurilor sale lăsate acolo”¹.

Arh. St. filiala Brașov, fond Biserica Neagră, I.E. 76 (germ.).

¹ Documentul a fost semnalat în *I.M.E.R.*⁸⁰, I (v. nota 1, doc. 18).

V

1532, februarie 10, Bruxelles. Scrisoarea lui Nicolaus Olahus¹ către Johannes Campensis², din care rezultă interesul deosebit al umanistului român pentru cunoașterea limbii ebraice și preocuparea pentru traducerea corectă, din această limbă, a scrierilor sfinte.

„Atunci cînd, de curînd, preainvățate Campensis, am stat noi amîndoi de vorbă, ospătîndu-ne cu Dantiscus al nostru, cu toate că, din vorbele tale înțelepte și iscusite, nu se putea să nu-mi dau seama de istețimea vrednică de laudă a minții tale, lucru la care tu însuși zici că ai ajuns numai cu mare osteneală, schimbînd noi atunci numai cîteva vorbe prietenești, cînd ne-am cunoscut, n-am putut totuși ca să-mi dau seama pe deplin cît de înzestrat cu vrednicie, învățătură și înțelepciune a minții ești tu, așa cum am putut să

văd însă mai apoi, din tălmăcirea pe care ai făcut-o la Eclesiast, din ebraică în latină. Și, de îndată ce mi-ai trimis o copie și mie, ori mai curînd reginei mele³, n-am putut să mă potolesc pînă ce n-am citit și răsцит cu nesaț rodul minții tale. Este de mirare cît de mult mi-ai plăcut și cît de mult am admirat învățătura ta. Am alăturat traducerea veche de cea nouă a ta : așa cum soarele strălucește între celelalte stele, așa și tălmăcirea asta nouă a ta le întrece pe celelalte mai vechi. Dacă, așa cum ai început, vei purcede și mai apoi a lumina Sfînta Scriptură, multe merite vei cîștiga față de toată lumea creștină și toată viitorimea va trebui să mărturisească a-ți datora ție mult de tot. De aceea, dragă Campensis, stăruiește întru asemenea lucrare a ta, și folositoare și mintuitoare, care lucrare să n-o socoți cumva obositoare. Ci ține minte că Dumnezeu cel mare de aceea te-a împodobit pe tine cu aceste daruri ale minții și învățaturii, pentru ca prin lucrările tale să împodobești și tu, mai întii de toate, sfînta lui biserică, iar după aceea pe toți cei buni, care-ți pășesc pe urme. Că știi doar cît de mult se străduiesc cu toții să tilcuiască, după părerea lor, Cartea lui Daniil⁴. Și socotesc că aceasta se întîmplă atît datorită tainelor ascunse în ea, cît și pentru că stihurile ei nu sînt atît de limpezi ca acelea, pe care ai purces acum să le tălmăcești din alte cărți sfînte. Ai face, de aceea, un mare hatîr prieteniei noastre, ce s-a înfiripat acum, dacă, după rugămintea mea, îl vei traduce și pe Daniil în latinește. Iar asemenea treabă, după cum socotesc, nu este din cale afară de grea pentru un om învățat ca tine, iscusit și prea bun cunoscător al limbii ebraice ; care lucrare nu va fi numai pe placul și mulțumirea mea, ci și pe cele ale tuturor celor care cercetează Sfînta Scriptură⁵.

Rămii cu bine“.

N. Olahus, Corespondență¹⁴⁴, p. 52. Vezi și M.H.H.¹¹⁰, XXV, p. 193—194.

¹ Olahus Nicolaus (1493—1568, n. Sibiu), umanist român.

² Johannes Campensis, filolog olandez, erudit în domeniul limbilor latină, elină și ebraică.

³ Maria de Habsburg, ex-regina Ungariei, plecată în Țările de Jos, după dezastrul de la Mohaci (1526).

⁴ În legătură cu traducerea în limba latină a Cărții lui Daniil, Campensis îl informa pe Olahus că nu va pierde ocazia să se consulte cu evreii învățați din Germania și Italia. În același timp, eruditul olandez îl îndemna pe N. Olahus să intre în legătură cu evreul Elias (Elia Levi ben Ascher), „mai înțelept ca toți învățații care au trăit în ultima mie de ani“ (*ibidem*, p. 51).

Historicul S. Kohn, subliniind interesul umanistului român N. Olahus pentru limba ebraică, menționează că acesta s-a aflat în legătură cu învățatul evreu Elias Levi (S. Kohn, *Die Sabbatharier*⁹⁰, p. 16).

⁵ Traducerea de față a scrisorii lui N. Olahus este făcută după textul latin și diferă întrucîtva față de cea publicată în sursa menționată mai sus.

VI

1534, ianuarie 25, Piotrków. Cererile înfățișate la Dieta de al Piotrków de către delegații nobilimii poloneze pentru restrîngerea drepturilor negustorilor evrei din Polonia,

care, importind boi, piei și alte produse din Moldova, aduc pagube fiscoșului și negustorilor polonezi.

„[...] 3. De asemenea să se pună o stavilă în calea polonezilor, care fac negoț fără a ține seama de nimic, care neînfrinare pricinuește foarte multe rele tuturor stărilor regatului, că se și aude precum că tot negoțul s-ar afla în mîinile evreilor. Ei strică și corup toate mărfurile și mai ales cele de folosința oamenilor, au legături comerciale cu cei din afară, care lucru nu le este îngăduit creștinilor, și păgubesc prin înșelăciune fiscoșul prea milostivului nostru principe și vama. Nu este nici un loc în care ei să nu pătrundă. Și mergînd în Moldova cumpără boi, piei și altele de acestea, le scot în afara regatului și de acolo se trage atîta scumpete a tuturor lucrurilor. Iar dacă s-ar mulțumi să trăiască numai din camăta lor și s-ar abține să mai facă negoț, n-ar mai fi nici scumpetea asta de care se plînge toată lumea, care pacoste copleșește aproape tot regatul. Ei nici că sînt de folos statului, nici nu cheltuiesc ceva pentru apărarea țării. Și poartă, după obicei, semnele lor cu roată, iar de vor fi aflate la ei lucruri de furat, să fie pedepsiți după lege, așa cum se va hotări, și să nu se bucure de mai multă trecere decît creștinii în această privință, că ei fură mai des decît ceilalți [...]”¹.

Acta tom.¹, XVI/1, p. 102 (lat.).

¹ Decizia Dietei respinge cererea nobilimii ca evreii să fie siliți să renunțe la practica negoțului, arătînd că: „Deocamdată, domnii n-au socotit cu cale să oprească cu totul negoțul evreilor [...] mai ales [...] că au privilegii prin care li se îngăduie negustoria și că plătesc dări obișnuite și dări extraordinare, așa că s-a socotit că nu se poate hotări ceva împotriva lor, fără a întreba pe măriia sa ai cărui supuși sînt” (*ibidem*, p. 113—114, nr. 53). Atît cererile nobilimii cît și decizia Dietei constituie documente semnificative cu privire la locul important ocupat de evrei atît în viața comercială a Poloniei în general, cît și în legăturile comerciale polono-moldovene.

VII

1536, [Osztròzsk]. Evreii Michel Szymonkovici și Isayko Izraelovici sînt acuzați că au trecut mii de boi de pe pămînturile moldovene în Polonia fără să plătească vamă. Stăpînul lor, cneazul Ilia Konstantynovici, se angajează în fața regelui Poloniei¹ că dacă acest fapt se va dovedi adevărat atunci va plăti el vama.

„Eu Ilia Konstantynovici Osztrozski vă înștiințez prin această scrisoare că supușii mei, evreii Michel Szymonkovici și Isayko Izraelovici din Osztrozsk au fost aduși în fața Înălțimii Sale, regele, care a ordonat ca averea lor să fie sechestrată pentru că și-au minat cirezile de boi de pe pămînturile Valahiei în țara Milostiviei Sale fără să plătească vamă², iar supușii mei au arătat că și-au minat cirezile peste pămînturile poloneze dar acolo au plătit vama

obișnuită către coroană, și că pământurile marelui cnezat litvanian n-au fost încălțate; ei au căzut la pământ în fața Milostiviei Sale, închinându-se și cerînd a li se face dreptate. Milostivia Sa a hotărît ca să li se facă dreptate și să se scoată de sub sechestrul avutul lor, dîndu-mi de știre mie. Iar pentru dezlegarea cauzei lor a trimis la fața locului comisari [...]. Dacă acei evrei, supuși ai mei, vor fi găsiți totuși vinovați, atunci voi plăti eu vama pentru ei, aducînd banii Milostiviei Sale Regelui [...]".

A. Jablonowski, *Sprawj woloskié*⁸¹, vol. X, p. 131 (pol.).

¹ Evreul Szymonkovič, în septembrie 1536, a înaintat regelui Sigismund I o plîngere în care arată că bunurile lui au fost pe nedrept sechestrate, întrucît el nu a încălcat legile și a plătit taxele vamale. Drept răspuns la plîngerea respectivă, regele Poloniei comunică starostelui de Kremienieck că evreul este nevinovat, și ca atare dispune ca bunurile lui să fie restituite (*ibidem*, p. 129—130).

² Este vorba probabil despre scoaterea boilor la păscut pe plaiurile moldovenești, practică ce mai era în vigoare și în sec. al XVIII-lea. Astfel, în 1742 starostele de Canov din Polonia îi cere domnitorului Constantin Mavrocordat ca boii „să fie volnici a-i paște la iarbă în pămîntul Moldovei și cînd ar avea să-i ducă înapoi, în Țara Leșească, să fie iertați de vamă” (B.A., ms. rom. 237, f. 131—132).

VIII

1545, [august], Vilna. Sigismund August, marele principe al Lituaniei, răspunde solilor lui Petru Rareș¹, domnul Moldovei, amintind, între altele, de plîngerile negustorilor turci, armeni și evrei pentru că domnul Moldovei le oprește caii aduși din Imperiul otoman spre a fi vînduți în Polonia.

„În acel an, Înălțimea Sa regele Sigismund August mergînd, în a șaptea sîmbătă la tatăl său, la Cracovia, și Înălțimea sa oprindu-se la Lublin au sosit acolo la prea generosul rege solii lui Ioan Petru, voievod valah, și anume: boierul său Cosma Septilici Ghengea, jîtnicerul de Suceava, și Nicolae Burlă, starostele de Sepenit, [...] prea generosul rege i-a ascultat pe solii moldoveni și le-a dat următorul răspuns:

[...] Domnul nostru regele a poruncit să vi se spună că negustorii turci, armeni și evrei, care vin în regatul maiestății sale regești, marele principat lituan, cu mărfurile lor, se plîng că ori de cîte ori aduc cu ei cai buni turcești pentru vînzare în Polonia, domnul vostru îi reține în trecerea lor prin Moldova și le ia acei cai, nelăsîndu-i să-i ducă în Polonia. Așadar, să-i spuneți domnului vostru din partea maiestății sale regale, să nu mai facă asemenea lucruri, să nu mai împiedice pe negustorii liberi de a veni în Polonia cu cai de vînzare și să nu le mai ia caii”.

Arch. ist.³, I/1, nr. 5, p. 33—34, 35.

¹ Petru Rareș, domn al Moldovei (1527—1538 și 1541—1546).

1549–1550. Extrase din registrele vigesimale brașovene cu privire la participarea unor negustori străini, printre care și a unui evreu, la comerțul Brașovului cu Muntenia și Moldova¹.

1549

Export de produse moldo-muntene:

— Cernat din Seghedin

— Moise evreul

1 340 aspri

15 000 „

Import și tranzit de mărfuri apusene:

— Martin din Lvov

5 000 aspri

— Moise evreul

400 „

1550

Import de mărfuri brașovene:

— Dimitrie grecul

1 600 aspri

— Moise evreul

2 000 „

Tranzit de mărfuri răsăritene:

— Dimitrie grecul

30 420 aspri

— Moise evreul²

57 420 „

R. Manolescu, Comerțul cu Brașovul¹⁰¹, p. 252.

¹ Pe baza datelor din registrele vigesimale brașovene, R. Manolescu constată că, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, numărul negustorilor străini — greci, armeni, turci, evrei — care făceau comerț la Brașov era în creștere, față de prima jumătate sau mijlocul secolului (*idem*, p. 176, 252).

² Prezența negustorilor evrei este semnalată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și pe piața altor orașe din Transilvania. Astfel, istoricul Jakab Elek, într-o monografie a Clujului, arată că din documentele Dietei din anul 1592 rezultă că în acest oraș printre negustorii care aduceau spre vânzare bovine se aflau și evrei (v. Jakab E., *Kolozsvár története*⁸², vol. II, p. 322).

X

1559, septembrie 11, Constantinopol. Sultanul Suleiman Magnificul poruncește domnului Țării Românești, Mircea Ciobanul¹, să interzică moștenitorilor unui evreu și a patru femei, care fuseseră uciși la Tîrgul de Floci, să mai deschidă proces, de vreme ce răufăcătorii fuseseră prinși și predați autorităților de către săteni.

„Poruncă pentru voievodul Țării Românești.

Trimițind scrisoare ai făcut cunoscut precum că, mai înainte de aceasta, în târgul numit Floci (Feluc) din Țara Românească doi creștini uciseseră pe evreul [Yehudi] numit Olon [?], împreună cu patru femei, aflate în tovărășia lui, iar când rudele lui veniseră și deschiseseră proces, atunci locuitorii târgului îi predaseră pe răufăcătorii amintiți mai sus, împreună cu lucrurile lor, oamenilor fostului voievod Pătrașcu², care îi luaseră și plecaseră cu ei. Mai arăți că de atunci încoace răufăcătorii aceia nu au mai venit nică măcar la târg, dar că în clipa de față au venit moștenitorii lor [ai celor uciși] și fac procese.

De aceea, la sosirea prezentei, îți poruncesc astfel: de vreme ce, așa cum ai făcut arz, pricina amintită a fost cercetată mai înainte și, dovedindu-se cine anume sînt rudele lor, răufăcătorii aceia au fost predați în mîinile lor, atunci să le interzici în cazul dacă mai vin iarăși și fac proces contrar șeriatalui. În felul acesta, să nu-i lași să se amestece în treburile populației târgului“.

M.A. Mehmed, Documente turcești¹⁰⁶, I, p. 51—52.

¹ Mircea Ciobanul, domn al Țării Românești (1545—1552; 1553—1554; 1558—1559)..

² Pătrașcu cel Bun, domn al Țării Românești (1554—1557).

XI

1568, octombrie 21, Constantinopol. Răspunsul Înaltei Porți la încunoștințarea în scris a lui Alexandru al II-lea Mircea¹ despre unii evrei otomani care, avansînd țăranilor români împrumuturi cu dobînzii ridicate, vin să-și încaseze banii în ajunul strîngerii birurilor către Poartă.

„Firman trimis voievodului Valahiei pe data de 29 Rebuie Akber 976 [oct. 1568].

Ne-ai trimis o scrisoare către Sublima Poartă pentru a mă încunoștința că unii evrei, ducîndu-se în Valahia, ar parcurge satele, împrumutînd bani săracilor, cu dobînzii ridicate și i-ar face astfel debitori insolvabili. Ei ar vlăgui țăranii, storcîndu-i și luîndu-le puținul pe care l-ar poseda. Sub fostul voievod Petru², un mare număr de evrei ar fi venit cu daruri, cu intenția bine cunoscută de a avansa bani cu dobîndă țăranilor, apoi iau cu ei oameni [ai domniei] pentru a-și relua banii, chiar înainte de perioada strîngerii birului; ei ar oprima astfel clasa nevoiașă, pe care ar forța-o, ca să spunem așa, să împrumute bani³.

Mai adaugi că, drept urmare a acestei comportări, evreii au provocat ruina populației nevoiașe din țară. Tu faci observația că israeliții se deosebesc în mod esențial de ceilalți locuitori prin aceea c-ar suge, prin dobînzii

cămătărești, tot sîngele țăranilor și că pretutindeni unde s-ar duce, ar comite mii de vexațiuni sub pretexte pecuniare.

Îți ordon ca la primirea acestui firman — dacă faptele sînt așa cum le-ai prezentat și dacă evreii exercită cu adevărat vexațiuni spre paguba țăranilor — să-mi faci recomandările necesare în acest scop și să aperi și în viitor interesele sătenilor⁴.

Sublima Poartă Marele Vizirat
Divanul Imperial“

Arh. St. București, Doc. Istoric, DLXXX/87 — orig. în limba turcă, traducerea de față din franceză.

¹ Alexandru al II-lea Mircea, domn al Țării Românești (1568—1577, prima domnie).

² Petru cel Tânăr, domn al Țării Românești (1559—1568).

³ Perioada în care a domnit Alexandru al II-lea Mircea s-a caracterizat prin intensificarea imixtiunilor Porții în viața internă a țării și prin sporirea pretențiilor Imperiului otoman față de Țara Românească, în privința dărilor. Această politică Poarta o promova încă pe timpul lui Petru cel Tânăr (1559—1568). Astfel, dacă în 1542 haraciul era de 24 000 de galbeni, în 1567 ajunge să fie de 65 000 de galbeni. În aceste condiții, domnitorul întâmpină tot mai multe greutăți în stringerea haraciului, nemulțumirile boierilor, precum și cele ale maselor fiind în continuă creștere. Pentru a ieși din criză domnitorul nu renunță la nici una dintre soluțiile posibile, făcînd și această plingere împotriva evreilor otomani, poate și în speranța de a obține, pe această cale, o aminare a scadenței, din partea sultanului.

⁴ Documentul a fost publicat și comentat de N. Iorga în *Documente financiare*⁷⁰, p. 180. V. și *I.M.E.R.*⁸⁰, I, 53 (regest).

XII

1570. Informare anonimă¹ cu privire la activitatea unor agenți comerciali evrei din Moldova și Polonia, aflați în slujba lui Giovanni Miches (Don José Nassi).

„[...] Pentru a transmite scrisori unora care locuiesc în diverse locuri din Polonia [și] care sînt oamenii săi de mulți ani, [Giovanni Miches]² folosește persoane care să nu dea de bănuît: ei se numesc Salomon Phedigo, Salomon Candida, Chaim Cohen³, Salomon Gige, Abraham Mocia.

Judas Bensuss a venit recent din Lvov^{3 bis}.

Abraham de Vida, portughez, în vîrstă de 42—45 ani.

Cei menționați mai sus trimit și primesc scrisori de la Constantinopol, astfel că scrisorile de la căpitanul de Camenița, trimise la Lvov prin evrei, sînt expediate evreilor la Lublin; ele sînt predate lui Calimas Stampatores⁴, care le trimite la Cracovia și, cînd este necesar, de la Cracovia la Lvov.

Cei menționați sînt marani și creștini renegați, cunoscători a numeroase limbi străine și trec, în funcție de loc, drept evrei sau creștini [...] Își schimbă și îmbrăcămintea.

[Folosește], de asemenea, pe un anume Zacaria, fiul lui Filosegia, un agent din Lvov care face comerț cu ceară din Polonia⁵; acesta i-a jurat credință lui Mahomet Pașa⁶ și în numele tatălui său Felice [...]

Acest Giovanni Miches ține pentru aceste scopuri un agent cu numele Abraham Maimon la Hotin, în Moldova; este scund, în vîrstă de aproximativ 38 de ani, cu barba de culoare castanie. El duce sau trimite scrisorile la Chilia și de acolo le trimite la Constantinopol pe ruta obișnuită. De la Viena la Cracovia, de la Cracovia la Lublin, de la Lublin la Lvov, de la Lvov la Camenița, de la Camenița la Hotin, de acolo la Chilia și de la Chilia la Constantinopol; la întoarcere, de la Constantinopol, ele urmează aceeași rută în ordine inversă [...]”⁷.

Elementa ad fontium⁴⁸, I pars, p. 169—171, nr. 133 (it.).

¹ Documentul provine din Arhivele de la Simancas, cetate în care, în anul 1539 (în timpul lui Carol al V-lea), s-a instalat Arhiva regală a Spaniei; ea cuprindea, înainte de ultimul război mondial, peste 30 milioane de documente.

² Alt nume al lui Don José Nassi, evreu portughez, favorit al sultanului Selim al II-lea, care l-a ridicat la rangul de duce de Naxos (v. *I.M.E.R.*⁸⁰, I, nr. 44, 45, 51, 76). Istoricul Galanté emite ipoteza că Nassi a cucerit această poziție de favorit al sultanului, și „grăție agenților săi de afaceri pe care îi avea în diverse orașe europene; el a reușit astfel să pună înalta Poartă la curent cu situația politică din Europa” (A. Galanté, *Histoire des Juifs*⁸², vol. I, p. 125).

Astfel de activități erau frecvent practicate de marile case comerciale. Agenții comerciali ai Societății germane „Fugger” (cu privilegiu regal încă din 1473) consemnau, spre pildă, în „Analele Fugger”, evenimente politice din Moldova (v. *I.M.E.R.*⁸⁰, I, doc. 83).

³ Probabil persoană identică cu negustorul menționat într-un contract de cărașie din 31 iulie 1571 (v. *I.M.E.R.*⁸⁰, I, nr. 57).

³ bis Azi în U.R.S.S.

⁴ Prof. S. Baron propune identificarea lui cu un anume Kalman tipograful (v. *A Social History*¹⁰, vol. XVIII, p. 477).

⁵ Asupra comerțului cu ceară avea monopol J. Nassi. În 1568 (17 martie), sultanul Selim al II-lea intervine pentru evreul Gianomora, reprezentantul lui J. Nassi, în comerțul cu ceara din Polonia. La acest monopol al lui J. Nassi asupra negoțului cu ceara din Polonia se referă și M. Schorr în *Zur Geschichte des Don Joseph Nassi*¹³³, p. 169—177, M. Balaban în *Zydzi Lwowski*⁸, p. 9—11, 460—461, v. și Halery, *Comunitățile*⁸², p. 22.

⁶ Vizirul Mahomed Sokoli.

⁷ Document important pentru înțelegerea rolului jucat de evreii din Balcani și din Polonia, în secolul al XVI-lea, în relațiile internaționale din răsăritul Europei (vezi S. Baron, *op. cit.*, *loc. cit.* și V. Eskenasy, *Jews, Romanians and Ottomans*, p. 9—13).

XIII

1578, septembrie, Lvov. Din lista cu cumpărăturile efectuate pe piața din Lvov rezultă că un evreu din Iași a cumpărat 800 de căciuli.

Regest după N. Rybarsky, *Handel*¹³¹, II, p. 258 (pol.).

XIV

1580, [ianuarie]. Într-un memoriu prezentat reginei Angliei, de către un diplomat francez, în numele lui Petru Cercel¹, care căuta să obțină

scaunul domnesc al Țării Românești, se face referire la faptul că pe lângă fostul domnitor Pătrașcu² a avut „mare trecere un evreu“.

Regest după N. Iorga, Rătăcirile⁷⁵, p. 13.

¹ Petru al III-lea Cercel, fiul lui Pătrașcu cel Bun, la moartea tatălui său a fost exilat din țară. Este domnul Munteniei între 1583–1585.

² Pătrașcu cel Bun, domn al Munteniei (1554–1557).

XV

1582, august 27, București. Ecaterina, doamna Țării Românești, într-o scrisoare către Mărioara Adorno, îi reproșează, între altele, că-i trimite tot felul de emisari, printre care și evrei.

„Prea nobilă, prea cinstită și iubită a mea soră, Doamna Mărioara, mult mă închin domniei tale [...] și ne rugăm de domnul Dumnezeu să te afle scrisoarea mea în sănătate și mare mîntuire [...]. Afară numai că la 27 iulie, a venit la mine dumniului popa Nicolae, cu o scrisoare a domniei tale și cu altă scrisoare pe care ți-o trimiseseam de la Constantinopol, și am văzut cu bucurie, și am primit inelul tău și marama și plosca și scrisorile și m-am bucurat de sănătatea ta; iar cît despre lipsă, ni pare rău. Ce să-ți fac soro? De ce domnia ta nu vezi, nici n-auzi, nici nu știi ce nevoi și ce lipsuri și ce foc arde pe capul meu în fiecare zi, pentru încercările ce stăpînesc asupra noastră? Numai Dumnezeu și cu mine le știm și nu mi-s de ajuns aceste rele și amărăciuni, ci și domnia ta cauți să-mi aprinzi capul, îmi trimiți călugări, îmi trimiți preoți, Frinci, Greci, Evrei; într-un cuvînt, orice om găsești îmi scrii și mi-l trimiți.

Prea cinstitei și iubitei mele surori, doamna Mărioara a lui Fabrizio, deie-i-se cu cinste aceasta la Veneția, la Murano“.

Hurmuzaki⁶⁴, XIV/1, p. 60.

XVI

1583, [Cracovia]. Din condica de socoteli a curții regelui Poloniei, Ștefan Báthory, rezultă că fostul domnitor al Moldovei, Iancu Sasul, s-a împrumutat, printre alții, și de la un evreu din Lvov, fără să achite datoria.

„Lucrurile de mătase și postav pentru acoperirea datoriei fostului domnitor al Moldovei¹, contractate în anul 1583, prin Stancel, cetățean al Lvovului.

Totalul acestei datorii, potrivit cercetărilor făcute, este de 4 970 de taleri, care fac 5 795 de florini și 10 groși, socotind cîte 35 de groși [talerul].

Din această sumă s-au plătit 652 de florini evreului din Lvov, pentru banii împrumutați de el în contul lui Iancu”.

M.H.P.¹¹¹, I, p. 204 (lat.).

¹ Iancu Sasul, domn al Moldovei între 21 noiembrie 1579 și septembrie 1582. C.C. Giurescu, comentind faptele și sfârșitul domniei lui Iancu Sasul, scrie: „Iancu dîndu-și seama că [...] țara îl ura, își ia avuțiile și încearcă să ajungă prin Polonia, în Ungaria Superioară, la Késmárk, unde își cumpărase un castel. Pe drum e oprit, însă, din ordin (al regelui Poloniei-*n. red.*), de starostele Nicolae Iazlowiecki, pus la închisoare și la 28 septembrie 1582 decapitat [...] în piața publică a orașului Lvov” (*Istoria Românilor*⁵⁷, p. 237).

XVII

1586, octombrie, Sibiu. O cronică sibiană consemnează moartea organistului evreu Pantalone.

„În luna octombrie se stinge de ciumă, la Sibiu, organistul Pantalone, israelit adevărat”¹,

S. Trauschenfels, *Deutsche*¹⁴⁶, p. 33 (lat.)

¹ Despre prezența unor evrei în viața artistică de atunci a Transilvaniei ne vorbește și cronicarul sas Georg Kraus, care menționează că printre comediații de la curtea lui Gabriel Bethlen se aflau și evrei (G. Kraus, *Cronica*⁸², p. 45).

XVIII

1587, aprilie 22, București. Ecaterina, doamna Țării Românești relatează Mărioarei Adorno despre urmările relei cîrmuiri a lui Petru Cercel și despre faptul că trebuie să plătească datoriile lui, inclusiv cele făcute la turci, evrei, frînci și gelepi, pentru a putea obține scaunul domnesc.

„[...] Ci nu-ți scriu mai pe larg domniei-tale, decît numai că deocamdată îți trimit bani de cheltuială 20 000 de aspri, adecă douăzeci de mii: și cheltuiește, și du-o și domnia ta, nu cum ai vrea, ci cum poți [?], pentru că Dumnezeu știe cum o ducem și noi, cu ce strînsoare și cu ce necazuri și încercări! Pentru că a venit acel neiertat, acel nelegiuit și a amestecat lucrurile și a făcut așa că i-au dat Domnia, și cînd a mers în țară înăuntru, a prăpădit și a pustiit lumea, și a calicit aici însăși țara, numai Domnul să aibă milă de dînsa! Și dacă l-am văzut cum strică țara, a trimis Împăratul¹ de l-au chemat să vie la Poartă, cum a făcut și cu noi; ci acela a luat ce-a avut și a

fugit, precum s-au aflat; și am venit și am găsit că avea datorii de 880 poveri de aspri, și erau de la turci, de la evrei, de la frînci, de la gelepi și s-au adunat toți și s-au plîns împăratului «cum să pierdem noi atîția bani?». Și împăratul a orînduit ca, precum a luat Mihnea-voievod² lui, să plătim și datoriile lui; și așa le plătim noi, și ne-am îndatorat și noi pînă să venim în țară pe atît”.

. Hurmuzaki⁶⁴ XIV/1, p. 81 (it.)

¹ Sultanul Murad al III-lea.

² Mihnea Turcitul, domn al Țării Românești (1577–1583 și 1585–1591).

XIX

1590, mai 24, Constantinopol. Pezzen, ambasadorul imperial la Constantinopol, către arhiducele Ernest, despre negocierile dintre Poartă și Polonia, negocieri în care alături de moldoveni aveau să joace un rol și doi notabili¹ evrei.

„Din Polonia, pînă în momentul de față nu a sosit încă nimeni, dar, din informațiile furnizate de beglerbeii și de cel din Moldova, rezultă că polonezii sînt pe cale să trimită aici un ambasador, care este așteptat cu mare nerăbdare.

[...] Din acest motiv, marele vizir are nevoie, pentru aceste lucruri, de cei din Moldova, fiind mijlocitori pricepuți și, pe lîngă ei, de doi notabili evrei, ambii fiind informatori cunoscuți ai celor de aici, și anume: Alberomentes și David Passi”.

Hurmuzaki⁶⁴, XI, p. 741 (germ.)

¹ Documentul se referă la un moment istoric în care relațiile dintre Polonia și Imperiul otoman cunosc o ameliorare. În acțiunea de mediere, alături de moldoveni, un rol important au avut și unii notabili evrei.

XX

1592, septembrie, 28 [Lvov]. Extras din Regulamentul comercial pentru evreii din Lvov cu privire la cumpărăturile care pot fi efectuate pe piața din țările române.

„4. [...] În Valahia și la oricare tîrg de peste graniță, fiecare evreu poate cumpăra marfă în valoare de 1 500 de zloți, pe care, ajuns la Lvov, o poate vinde locuitorilor orașului, negustorilor sau meseriașilor, sau altui evreu,

fără a încălca regulile negoțului, iar cu marfa cumpărată la Lvov evreul este liber să plece unde va voi.

5. [...] Mărfuri turcești, valahe și de orice altă natură cumpărate de la locuitorii lvovieni, oricând și pentru orice sumă, este liber a le duce la orice târg ori a le vinde locuitorilor, negustorilor sau meseriașilor, în întregime, fără a încălca regulile negoțului“.

M. Balaban, Zydzi lwowsky⁸, p. 37 nr. 34 (pol.).

XXI

1596, mai, [Veneția]. Raportul solului Spaniei din Veneția către regele Castiliei, despre incursiunea făcută de oștirile lui Mihai Viteazul la sud de Dunăre, în cursul căreia au fost luați prizonieri și evrei bogați din Plevna.

„Din Transilvania.

În altă ordine de idei, la [ziua] a 6-a a acestei luni sosise curierul Principelui Transilvaniei¹ cu știrea că Valahii, în număr de 5 200, trecuți peste Dunăre, au ocupat și au incendiat o fortăreață zisă Pleme², capturând soția Guvernatorului [cetății] împreună cu mulți turci și evrei bogați și cu mulți bani și obiecte de valoare considerabilă. La întoarcere au fost atacați de garnizoana din Neopoli³, pe care au învins-o făcând prizonieri alți turci; și astfel încărcăți cu pradă, pierind doar patru dintre ei, s-au întors la casele lor“.

Al. Ciorănescu, Documente din Simancas²⁵, p. 131—132 (it.).

¹ Sigismund Báthory, principele Transilvaniei (1581—1597).

² Plevna.

³ Nicopole (?).

XXII

1596, iunie, Roma. Raport din care rezultă că la sud de Dunăre trăiau evrei care dispuneau de mari bogății.

„Prin scrisoarea din Transilvania din ziua de 9 luna trecută, știm că acel Principe¹, adunând un număr mare de oameni, a plecat în aceeași zi la încercuirea Lipovei pentru a o elibera de asediul pe care îl țineau în jurul ei turcii, trebuind să-l urmeze și Monseniorul Visconti, rămas în Alba-Iulia fără a dispune de cai pentru familia sa, știind, în afară de aceasta, că garnizoana din Lipova, în trei ieșiri, a omorât peste 2 mii de turci și că 1 200 de

valahi trecînd Dunărea și revărsîndu-se în țara turcă, pe lângă orașul Pelma² sau cum vor alții să-i spună, Fleccia, destul de mare și puternic, au tăiat în bucăți mulți turci, punînd apoi foc și prădînd mari bogății atît de la turci, cît și de la evrei și că, ieșindu-le împotriva garnizoana din Nicopole, și aceasta a fost bătută, întorcîndu-se apoi la casele lor încărcăți cu pradă”³.

A. Decei, Avvisi³⁷, p. 31—32 (it.).

¹ Sigismund Báthory.

² Plevna.

³ Este vorba despre campania condusă de Baba Novac, căpitan al lui Mihai Viteazul, împotriva turcilor, în timpul căreia oastea muntenească ajunge pînă la Sofia.

XXIII

1596, Bergamo. Călătorul italian Giovanni Botero¹ despre rolul evreilor în activitatea comercială din țările române.

„Mărfurile sînt minuite (mai cu seamă în Moldova) de către armeni, evrei², sași, unguri, raguzani³ și constau din grîne și vinuri care se duc în Rusia și Polonia, piei de vită, așa-numitele «schiavine», ceară, miere, butelii de rădăcini de tei, prețuite pentru frumusețea vinelor lor, pastramă de vacă, legume și unt pentru Constantinopol.

Mai trece pe acolo și muscatul sau malvazia din Candia pentru Polonia și Germania, de pe urma cărora domnitorul scoate mult venit”⁴.

Giovanni Botero, Le relationi universali¹⁵, p. 165 (it.).

¹ Giovanni Botero (1540—1617), scriitor și călător italian.

² N. Iorga, comentînd în *Istoria românilor prin călători*⁷³ constatările lui Botero, emite ipoteza că este vorba despre evrei veniți din Turcia (p. 188).

³ Informația lui Botero vine să întărească relatările geografului italian G.A. Magini publicate în *I.M.E.R.*⁸⁰ I, (v. doc. 80), fiind încă o dovadă cu privire la rolul evreilor în comerțul Moldovei la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

XXIV

1606, octombrie 2, Cașovia¹. Simon Péchi² îl informează pe Pál Nyári despre starea sănătății principelui Transilvaniei, Ștefan Bocskai³, care este tratat și de un medic evreu⁴.

„[...] Măria Sa, datorită lui Dumnezeu, se reface pe zi ce trece, atât medicul evreu, cât și cel din Pöstyén se străduiesc foarte mult. Dumnezeuul este medicul principal, noi nu știm care dintre ei este de mai mult folos”⁵.

După: M.H.J.⁹⁹, XVI, p. 384 (magh.).

¹ Kosiče, azi în R.S. Cehoslovacă.

² Simon Péchi (c. 1567—c. 1639), om de stat, poet, conducătorul sectei sabatarienilor.

³ Ștefan Bocskai, principele Transilvaniei (1604—29 dec. 1606).

⁴ Este vorba despre medicul evreu Eleazar din Cracovia, pe care principele Transilvaniei l-a solicitat, în iulie 1606, printr-o scrisoare adresată regelui Poloniei (vezi *I.M.E.R.*⁸⁰, I, p. 101).

⁵ Din corespondența ulterioară în legătură cu starea sănătății principelui transilvan, rezultă că, deși Ștefan Bocskai a fost foarte mulțumit de medicul Eleazar, totuși, la începutul lunii noiembrie 1606, l-a lăsat să se întoarcă la Cracovia, căutând alți medici pentru vindecarea bolii sale. Astfel, într-o scrisoare din 13 noiembrie 1606, Simon Péchi îi scria lui Pál Nyári: „Medicul evreu până când era aici s-a purtat cu el [principele] cu mare grijă, măria sa avea mare încredere în el” (*M.H.J.*⁹⁹, XVI, p. 385) (magh.).

XXV

1618, octombrie 4—21, Cluj. Dieta Transilvaniei, la propunerea principelui Gabriel Bethlen¹, adoptă o lege specială împotriva acelor membri ai sectei iudaizante² a sabatarienilor³ care refuză să revină la religia pe care au părăsit-o sau să se convertească la una din religiile recepte⁴.

[Articolul 1].

„Au răsărit și prea au început să se înmulțească în anumite părți ale principatului nostru diferite secte aflate în afara religiilor recepte, ca iudaismul și alte asemenea blestemății. Trecindu-le sub tăcere cu prea multă ușurință, ne putem aștepta cu toții, așa cum se și văd primele semne, la groaznice pedepse din partea lui Dumnezeu. De aceea, în virtutea rangului nostru de principe, vrînd să purcedem la curățirea principatului nostru de aceste secte eretice, am dorit să vă încunoștinăm mai întîi pe domniile voastre⁵ povătuindu-vă cu iubire ca, arătîndu-vă împreună cu noi adevărata voastră credință față de Dumnezeu, să vă dați toată silința ca să depistați în cadrul acestei adunări a noastre autorii, promotorii și susținătorii acestei secte, și să nu-i mai răbdăm fără să fie pedepsiți, ba chiar, potrivit decretelor date de regii din trecut⁶, să procedeze și domniile voastre în așa fel ca aceia care fac parte din sectele din afara religiilor recepte, fie pe față, fie în secret, fie ei propovăduitori sau de alt rang, să-și ia pedeapsa fără nici o îndurare, atît în persoană, cît și în bunurile lor. Iar hotărîrea domniilor voastre să devină perpetuum decretum⁷ pentru ca [...] astfel să se șteargă faima noastră, atît de dezonorantă, răsîndită, din cauza acestor religii atît de diferite, în țări străine.

Propunerea Excelenței Voastre, în totalitatea ei, o socotim noi, întreaga țară, atât de dreaptă și de demnă, încît, îndeplinind-o, ne putem aștepta cu siguranță [...] la bunăvoința și mila lui Dumnezeu față de sărmana noastră patrie atât de decăzută.

De aceea, am hotărît, împreună cu întreaga țară, prin glas și vot unanim și pentru totdeauna, ca, în virtutea decretului, să nu tolerăm nicicînd pentru nimeni din această țară, fie el propovăduitor, fie om de orice rang, aderarea la vreuna din ereziile din afara religiilor recepte și, dacă pînă în ziua crăciunului ce va urma după promulgarea prezentului decret ei nu se vor întoarce la religia din care s-au desprins sau nu se vor converti la una din religiile recepte, să fie citați prin directorul⁸ domnului nostru și, dovedindu-se vinovăția lor, să fie pedepsiți pe loc în baza decretului în vigoare. Să fie pedepsiți, fără nici o favoare, atât persoana în cauză, cît și cei ce o sprijină [...]”⁹.

Mon. Com. R. Trans.¹⁰⁰, VII, p. 488—489 (magh.).

¹ Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei (1613—1629).

² Denumire dată, în secolul al XVI-lea, acelor secte religioase creștine din Europa care au interpretat Evanghelia în lumina preceptelor cuprinse în Vechiul Testament, iar, pentru înțelegerea Vechiului Testament, au acceptat doar literatura creată de exegeții evrei ai Bibliei. Membrii acestei secte i-au stimat pe evrei și i-au apărut împotriva atacurilor. (S. Kohn, *op. cit.*⁹⁰, p. 7; *I.M.E.R.*⁹⁰, I, 174).

³ Secta creștină iudaizantă apărută în Transilvania la sfîrșitul secolului al XVI-lea exprimă o orientare dintre cele mai radical antitrinitariste în sinul reformei. Adepții sectei, în principal secui, negau Sfînta Treime și identitatea dumnezeiască a lui Hristos, caracterul sacru al Noului Testament. Bazindu-se pe Vechiul Testament și pe unele precepte talmudice în materie de credință, ei s-au apropiat de prescripțiile rituale ale religiei mozaice. Istoricul S. Kohn distinge trei etape în istoria acestei secte din Transilvania: I. 1588—1623, constituirea și procesul de cristalizare; II. 1623—1638, perioada în care în fruntea sectei se află Simon Péchi, eminent ebraist și traducător din Pentateuh; III. 1638—1869, perioada care începe prin decimarea sectei în urma sentințelor rostit de tribunalul din Dej și se încheie cu trecerea deschisă a membrilor ei la iudaism (S. Kohn, *op. cit.*, p. 26). Astfel, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în comuna Bezidul Nou — azi în jud. Mureș — s-a constituit o comunitate de „gherim” (străini) unică în felul ei. Această colectivitate a fost de mai multe ori vizitată de eruditul rabin al Templului Coral din București, dr. M. Beck. În „Revista Israelită” din 1 sept. 1890, M. Beck scria: „În luna iulie a.c. am vizitat pentru a treia oară pe prozelii din Bözöd Ujfalu. Satisfacțiunea mea era de astă dată cu atât mai mare cu cît am văzut [...] ce progrese uriașe a făcut această comunitate israelită unică în felul ei [...]. Ardealul este o țărișoară interesantă din toate punctele de vedere, mi se pare însă că nu se poate găsi acolo un ce mai interesant decît această comunitate israelită compusă în mare parte din prozelii și protejați de un preot de naționalitate română” (p. 433, 436).

În anii terorii horthyste unii dintre acești „gherim” și-au asumat benevol destinul evreiesc, murind în camerele de gazare de la Auschwitz. Pietre funerare din micul cimitir al localității Bezidul Nou cu inscripțiile lor în limba ebraică și cu acele G.T. (Gher Țedec — prozelii) alăturare, sînt printre puținele mărturii rămase de pe urma acestei mici colectivități convertite la iudaism (P.H.R.¹²⁰, II, p. 99—100) (ebr.).

⁴ Religiile de stat, adică catolicismul, calvinismul, luteranismul și unitarianismul, cu drept de autoadministrare și afirmare legală în probleme judiciare, de învățămînt și culturale. În Transilvania, în această perioadă, cele trei națiuni recunoscute (maghiarii, secuii și sașii), practicînd cele patru religii recepte, au alcătuit ceea ce se chema națiunea dominantă (v. David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*¹²⁴).

⁵ Adică membrii Dietei din Transilvania.

⁶ Este vorba despre legislația principilor din secolul al XVI-lea prin care erau interzise orice fel de inovații religioase.

⁷ Decret cu valabilitate permanentă.

⁸ Procurorul fiscal al principatului, care iniția procesele împotriva celor acuzați de înaltă trădare, erezii religioase ș.a.

⁹ Hotărîrea mai sus amintită nu a fost aplicată în practică în timpul guvernării lui Gabriel Bethlen. Prin invitarea evreilor sefarzi în țară, principele transilvan a sprijinit indirect activitatea sectei. Membrii ei, în frunte cu S. Péchi, au obținut literatura religioasă ebraică mult dorită din partea evreilor sefarzi stabiliți în Alba-Iulia, pe baza actului privilegiat acordat de Gabriel Bethlen. M.A. Halévy subliniază „sprijinul acordat de un medic evreu erudit lui S. Péchi în organizarea sectei sabatarienilor” (M.A. Halévy, *Médecins juifs*⁶³, p. 26). Primele măsuri drastice împotriva sabatarienilor iudaizanți au fost luate pe baza hotărîrii Dietei din aprilie-mai 1638 din Alba-Iulia. Pe baza acestei hotărîri, la 1 iulie 1638 s-a instituit la Dej un tribunal special care a dat sentințe aspre de condamnare la temniță a sute de sabatarieni. (*Mon. Com. R. Trans.*¹⁰⁹, VII, p. 136—137).

XXVI

1619, noiembrie. Instrucțiunile date de principele Transilvaniei, Gabriel Bethlen, reprezentantului său permanent la Poartă, Mihály Tholdalagi, cu privire la comercializarea, prin mediatorii Simon grecul și un agent evreu nenominalizat, a unei cantități mai mari de mercur.

„[...] Grecul Simon, care a fost trimis de principe acolo [la Constantinopol] pentru anumite necesități și căruia i-a încredințat mercurul, a dat de un agent evreu, care ar fi dorit să preia și să rețină pentru el însuși mercurul Măriei Sale [al-principelui] [...] Măria Sa [ar transporta] pînă la Cîmpulung ce se află în Țara Românească, pe care proprii, în [saci] de piele, în lăzi făcute anume și fără plata vămii [acest mercur] și a dorit să vîndă maja [de mercur] cu 80 de florini, cu condiția ca de la Cîmpulung și pînă la Constantinopol plata pentru carele [de transport], achitarea vămii, a tricesimei și a dărilor să cadă în seama aceluia Simon grecul și a agentului evreu de acolo. În plus, [banii] obținuți de ei din prețul mercurului să fie depuși înaltului împărat la Poartă în moneda solicitată de vizir, în galbeni, în taleri sau în aspri, după cum vor fi vremurile. [Simon] ar mai fi dorit ca, pe temeiul tranzacției încheiate de Măria Sa [principele] să nu se mai permită [exportul] mercurului spre Turcia.

Deoarece însă lipsa [de bani] și starea grea ne constrîng, v-am comunicat dorința noastră. Fiecare om lucrează spre folosul lui, dumneata să-l chemi, dintre cei doi, în fața domniei tale pe agentul evreu, ca și noi, la rîndul nostru să putem expedia cu siguranță mercur pentru o sumă anumită, anume putem promite cu fermitate circa 200 de măji, și să ne scrieți prin poștă [răspunsul la următoarele]:

Întîi, dacă Măria Sa principele s-ar îngriji de transportul mercurului pînă la Constantinopol, cu ce preț ar prelua ocua [de mercur]?

Al doilea, dacă securitatea drumului este asigurată pentru transportul mercurului, căci noi am dori ca el să fie ținut în secret, fără ca să se pomească numele principelui.

Al treilea, să te interesezi de la agentul evreu dacă acest lucru se poate realiza ori nu fără știrea vizirului, dacă nu, să te înfățișezi împreună cu el [evreul] la vizir, amintindu-i de mulțimea cheltuielilor domnului nostru, de sărăcia existentă în țară, de lipsa monedelor de valoare, cointeresându-l.

Dumneata să nu uiiți și să amintești în fața vizirului și faptul că, neavînd băi de aur, de argint și de fier, nici sarea nu are căutare, Măria Sa [principele] este nevoit să suplinească [plata] dării cu ceea ce are pe sub mînă și astfel să [obțină] bunăvoința împăratului. Mercurul de care dispun acum a fost strîns cu greu și cu multe cheltuieli, timp de patru ani.

Al patrulea, pe cît este posibil, la încheierea acestei tranzacții, să-l ferim pe Măria Sa [principele], ar trebui să te străduiești ca agentul evreu să trimită aici un om al său, care, venind pînă la Brașov sau pînă la hotarul Țării Românești, să preia [mercurul], în grija lui să cadă atît ciștigul, cît și pierderile pînă la Constantinopol.

Al cincilea, pentru a putea suplini cu orice marfă plata dării către înaltul împărat, dacă lucrul se va dezbate în fața vizirului, [să amintești] că și voevodii Țării Românești și al Moldovei satisfac Poarta cu oi, berbeci, unt, miere, orz și cu ce se poate, dumneata să obții scrisoare de liberă trecere atît către voievodul Țării Românești, cît și către emirii sangeacbei de dincolo de Dunăre, pentru ca darea să poată fi achitată fără pagube, în același timp și agentul [evreu] avînd o mai mare siguranță, la fel ca și noi¹.

Al șaselea. Deoarece sorocul achitării dării se apropie, domnia-ta înțelegînd [importanța] ambelor tranzacții, lucrul nu poate suferi zăbovire, căci [altfel] nu putem face rost în nici un alt chip de bani de valoare. Te rugăm și îți atragem atenția ca, înțelegînd stările de acolo, să te străduiești cît mai mult și poșta să ne-o trimită înapoi în grabă“.

Szilágyi, S., Tholdalagi Mihály követjárásának történetéhez¹⁴¹, p. 472—474 (magh.).

¹ Pe marginea acestei clauze se făcuse de către un contemporan următoarea remarcă: „Mie acest articol nu-mi place. Solicitarea scrisorii de liberă trecere pe numele evreului se admite, dar în conținutul ei alt lucru să nu fie; numele principelui, pe cît posibil, să nu figureze“.

XXVII

1620, august 22, Alba-Iulia. Însemnări din condica de socoteli a principelui transilvan Gabriel Bethlen.

„[...] Peste acești [bani] am trimis prin Sámbokréti o duzină de pene de podobă de egretă, [care costa] 1 400 de florini. Am dat evreiceii care ne-a procurat penele 12 florini“.

Radvánszky, Udvartartás¹²⁷, I, p. 41 (magh.).

1623, iunie 15, Gherla. Instrucțiunile date de principele Gabriel Bethlen solului său de la Poartă, Mihály Tholdalagi. La punctele 30 – 32, solul este îndrumat să dea bani medicului evreu pentru ca să cumpere medicamente și pentru cheltuieli de călătorie, în caz că ar dori să vină în Transilvania. De asemenea să dea o scrisoare de asigurare evreilor care ar dori să vină și să se stabilească în Transilvania.

„[...] 30. Să ai grijă ca medicul evreu să umple lada noastră de farmacie cu medicamente cât mai bune, din medicamentele cele mai importante, mai noi și mai trebuincioase din care ar putea găsi acolo. Să-i atragi atenția [asupra acestui lucru], dar să fii și dumneata de față și să vezi ce anume și cu cât cumpără, pentru a da socoteală de toate. Lada să fie bine ferită de [o eventuală] spargere.

31. Medicului însuși, dacă dorește să vină încoace, să-i dai pentru cheltuială o sută de taleri.

32. Dintre evrei, pentru acei care ar dori să vină de acolo [aici], să le dai scrisoarea noastră de asigurare, să poată veni aici cu dumneata, ca apoi fiind aici de față cu noi, dacă le vor plăcea condițiile [de aici], vom avea grijă de ei precum le va cere starea lor. Dacă pot aduce cu ei mărfuri scumpe, nu strică, se vor găsi [aici] cumpărători [...]”¹.

Török-magyarkori okmánytár¹⁴⁴, p. 391 (magh.).

¹ În legătură cu situația evreilor din Imperiul otoman, istoricul P. Cernovodeanu arată că ei „au deținut poziții cheie; au acționat în principal ca agenți între administrația otomană și negustorii companiilor levantine, stringeau taxele de la toate vasele care intrau în porturile otomane, arendau vămile, erau supraveghetori, zarafi și prețaluitori” (P. Cernovodeanu, *England's Trade Policy*²⁴, p. 30). Având în vedere situația economică a evreilor din acest imperiu și relațiile lor comerciale, principele Transilvaniei era interesat în atragerea lor.

XXIX

1624, iunie 27, Tîrgoviște. Hrisov domnesc dat de Alexandru Coconul¹ prin care se amintește de datoria banului Enache față de „Musi ovreiul”.

„Din mila lui Dumnezeu, Io Alexandru voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui și preabunului și milostivului Io Radul voievod². Dă domnia mea această poruncă a domniei mele boierului domniei mele

Radul logofăt și cu fiii săi, ciți îi va lăsa Dumnezeu, ca să-i fie toate viile răposatului jupan Enache banul Catargiul, cite a avut el în dealul Mirceștilor și cu ocina cit se va alege.

Și iar să fie lui Radul logofăt toți Ațiganii însă ce a cumpărat răposatul jupan Enache banul Catargiul de la Balea spătar, pe vremea cînd a fost în oaste la Hotin cu împăratul sultan Osman, în cursul anilor 7130 [1621], anume Stoica Țiganul cu Ațiganca sa anume Rada și cu fiii lor, Stan și Ganea și Maicul, fiul lui Stoica Țiganul, cu Ațiganca sa Maria și Ganea Țiganul, fratele lui Stoica Țiganul cu Ațiganca sa anume Costanda și cu fiul lor Coman și cu unchiul său Răpa cu Ațiganca sa și cu fratele lui, Stanciul Țiganul și cu Ațiganca sa anume Fruma și cu fiul lor Manea, pentru că a cumpărat Radul logofăt aceste vii și aceste sălașe de Țigani care sînt mai sus zise de la jupanița Maria băneasa, jupanița lui Enache banul și de la fiul lor, Gherghe mare paharnic, pentru 200 galbeni gata. Și au vîndut jupanița Maria băneasa și Gherghe paharnic aceste dedine mai sus zise, după moartea jupanului Enache banul, pentru datoria lui ce a fost el dator la hoga Musi ovreiul, ca să-i fie lui Radul logofăt dedină neclintit [...]"

D.I.R.^{41a}, IV, doc. 443, p. 432.

¹ Alexandru Coconul, domn al Țării Românești (1623–1627).

² Radu Mihnea, domn al Țării Românești (1620–1623).

XXX

1625, septembrie 25, Tășnad Instrucțiunile date de principele Transilvaniei solului său, Imre Bercsényi, trimis la pașa din Buda. E amintită în instrucțiuni și chestiunea unui medic evreu.

„[...] 12. Despre medicul evreu să-i amintești vizirului în felul în care ai fost informat de noi“.

Török-magyarkori állam okmánytár¹⁴⁴, p. 435 (magh.).

XXXI

1626, în jurul zilei de 10 februarie, Alba-Iulia. Sînt menționate în condica de venituri și cheltuieli a curții principelui transilvan Gabriel Bethlen stofele fine cumpărate la Cașovia de la ginerele medicului evreu, inclusiv sumele plătite.

„[...] În anul Domnului 1626, în jurul zilei de 10 februarie, Măria Sa [principele] a pus să i se cumpere la Cașovia de la ginerele medicului evreu [cantitățile de atlas măsurate] cu cotul la Bălgrad, plătindu-se cîte 3 taleri pentru fiecare cot.

31 și 1/2 de coturi de atlas de culoare vișinie [purpurie] cu 3 taleri [cotul]	93 de taleri
31 și 3/4 de coturi [de atlas] de culoare regală cu 3 taleri cotul[]	93 de taleri
19 și 1/2 de coturi de atlas roșu cu 3 taleri [cotul]	57 de taleri
22 și 3/8 de coturi de atlas albastru cu 3 taleri [cotul]	66 de taleri
24 și 3/4 de coturi de atlas verde închis cu 3 taleri [cotul]	72 de taleri
29 și 3/4 de coturi de alt atlas de culoare vișinie cu 3 taleri [cotul]	87 de taleri
10 coturi de atlas de culoarea garoafelor cu 3 taleri [cotul]	30 de taleri
28 și 1/2 de coturi de atlas verde cu 3 taleri [cotul]	84 de taleri
28 și 1/2 de coturi de atlas de culoarea pelicanului cu 3 taleri [cotul]	84 de taleri
Coturile de 1/2 și 3/8 fac 4 coturi și jumătate [ceea ce] face 12 taleri, rămînînd un sfert de cot [nesocotit]	12 taleri
Total taleri	678

Radvánszky, op. cit.¹²⁷, p. 133—134 (magh.).

XXXII

1627, octombrie 22, Alba-Iulia. În urma hotărîrii Dietei de la Alba-Iulia, se stabilește lista prețurilor maxime la diferite mărfuri. Lista, aprobată de principele Gabriel Bethlen, cuprinde și un paragraf care poartă următorul titlu: **Limitarea [prețurilor] la mărfurile ce se importă de către neguțătorii turci, greci și evrei¹.**

„Pachetul întreg de fire de aur, [plic] care conțin trei coturi și jumătate, să fie vîndut cu patru florini și cincizeci de denari.

Pachetul de fire de argint cu patru florini și douăzeci și cinci de dinari.

Litra de mătase roșie de culoarea corpului [omenesc] cu șase florini și cincizeci de denari.

Litra de mătase de orice altă culoare cu cinci florini și șaptezeci și cinci de denari. Un lot cu 25 de denari.

Litra de mătase cu cinci florini.

Lotul de cordoane de mătase roșie [ori] de culoarea corpului [omenesc] cu patruzeci și doi de denari.

Lotul de cordoane de mătase de orice [altă] culoare cu patruzeci de denari.

Bucata mare de carmajin roșu de Turcia, bună [și] frumoasă, cu doi florini și douăzeci și cinci de denari; [de mărime] mijlocie cu doi florini; una mai mică decât aceasta [din urmă] cu un florin și optzeci de denari.

Carmajinul albastru și/sau violet cu același preț.

Carmajinul bun, tot din Turcia, frumos, mare, galben, cu doi florini; [de mărime mijlocie] cu un florin și optzeci de denari; unul și mai mic decât acesta [din urmă] cu un florin și cincizeci de denari.

Un cordovan, tot din Turcia, frumos, mare, roșu, cu un florin și treizeci și doi de denari; unul [de mărime] mijlocie, cu un florin și douăzeci și cinci de denari; unul mai mic decât acesta [din urmă] cu un florin și zece denari.

Un cordovan bun, mare, frumos, galben, cu un florin și douăzeci și cinci de denari; unul [de mărime] mijlocie cu un florin și zece denari; unul mai mic decât acesta [din urmă] cu un florin.

[Cordovanele] negre [se vor vinde] la același preț.

Săftianul bun, mare, de orice culoare, cu cincizeci de denari; [de calitate] inferioară, cu patruzeci de denari.

[Perechea] de cizme făcute în Turcia din carmajin frumos, galben cu trei florini, iar roșu, cu trei florini și douăzeci de denari.

[Perechea] de papuci frumoși, buni, galbeni și [o pereche] de sandale, cu un florin și douăzeci și cinci de denari, iar cele roșii cu un florin și treizeci și cinci de denari.

Obială bună, roșie, de cordovan, cu șaizeci de denari, iar galbenă cu cincizeci de denari.

Obiala de saftian, roșie, cu treizeci și doi de denari, iar galbenă, cu douăzeci și opt de denari.

[Perechea] de cizme făcute în Turcia din cordovan bun, galben, cu doi florini, iar [din cordovan] roșu cu doi florini și zece denari și [din cordovan] negru, cu un florin și cincizeci de denari.

Vigul, de treizeci și două de coturi, de batist bun, frumos, [zis] ienicesc, cu douăzeci și cinci de florini, iar cotul cu șaptezeci și cinci de denari.

Vigul de batist [zis] ienicesc, [de calitate] mijlocie, din care vigul are douăzeci și patru de coturi, cu zece florini, iar un cot cu patruzeci de denari.

Vigul de batist foarte frumos, bun, din bumbac, vig care are douăzeci și opt de coturi [lungime] și un cot și un sfert lățime, cu șase florini și cincizeci de denari.

[Batistul] de calitate inferioară, cu douăzeci și patru de coturi într-un vig, cu șase florini [vigul], douăzeci și cinci de denari cotul.

Batistul auriu, bun, cu șasesprezece coturi într-un vig, cu șase florini vigul, cu treizeci și opt de denari cotul; de o calitate inferioară acestuia, cu cinci florini vigul, iar cotul cu treizeci și doi de denari.

Batistul împătrit, cu un florin [și] douăzeci de denari [vigul].

Batistul cu marginea netăiată, din care într-un vig sînt treisprezece-patrusprezece coturi, cu trei florini și douăzeci de denari vigul.

Batistul zis zale, alias îngust, din care într-un vig sînt douăsprezece coturi, cu doi florini vigul; [de o calitate], ceva inferioară aceluia, cu un florin și șaizeci de denari [vigul].

[Batistul] bun, vărgat, cu șaizeci de denari; de o calitate inferioară, cu patruzeci de denari.

Pinză albă, din cea mai bună și mai lată, cu trei florini vigul; [de o calitate] inferioară, care este adusă cu balotul, cu doi floriși vigul.

Pinza de bumbac [zisă] ienicerească, din care într-un vig sînt douăzeci și doi de coturi, cu doi florini și cincizeci de denari, cotul cu douăsprezece denari; [de o calitate] inferioară aceleia, din care un vig are tot douăzeci și doi de coturi, cu doi florini vigul [iar] cotul cu zece denari.

Pinza turcească fină, cu treizeci și doi de denari cotul, [de o calitate] inferioară cu douăzeci și opt de denari cotul; [de o calitate] și mai slabă cu douăzeci și cinci de denari cotul.

Giulgiul îndoit [și înfășurat] pe sul [de calitatea] cea mai bună, din care într-un vig sînt douăsprezece coturi, cu trei florini vigul, iar cotul cu douăzeci și șase de denari.

Giulgiul îndoit [și înfășurat pe sul] de o calitate inferioară, cu doi florini și cincizeci de denari vigul, iar cotul cu douăzeci și patru de denari.

Giulgiul carmajin din cel mai bun, cu doi florini vigul, iar cotul cu optsprezece denari.

Bogasiul foarte subțire și îngust, care se vinde [învelit] în hîrtie, cu trei florini vigul.

Bogasiul de Brusa, subțire cu trei florini vigul.

Bogasiul obișnuit, cu doi florini vigul; [de o calitate] inferioară, cu un florin și șazececi de denari vigul.

Un nasture mare pentru manta cu croșetă și cu [fire de] aur și argint, cu un florin.

Un nasture mai mare, de găitane, cu croșeta cu [fire de] aur și argint, cu franjuri la margine, cu șaptezeci și cinci de denari; [unul] și mai mic, cu cincizeci de denari.

Perechea de nasturi mari, cu croșetă, țesuți din mătase de diferite culori, cu treizeci și trei de denari; ceva mai mici decît aceia, cu douăzeci și cinci de denari; și mai mici decît aceștia, cu douăzeci de denari.

Perechea de nasturi mari cu croșetă, țesuți, fără franjuri, cu șazececi de denari; ceva mai mici, cu patruzeci și cinci de denari; și mai mici decît aceștia, cu treizeci și doi de denari.

Nasturi mari, cu dungi, pentru dolmane, cu cinci denari [bucata]; ceva mai mici decît aceia cu patru denari; și mai mici decît aceștia [din urmă], cu trei denari.

Șnurul turcesc îndesat și bun, cu șaptezeci și cinci de denari vigul; [de o calitate] inferioară aceleia, cu șazececi de denari vigul.

Un covor persan [de culoare] stacojie, cu treisprezece florini.

Un covor obișnuit pentru acoperirea mesei, cu nouă florini; [de o calitate] inferioară, cu opt florini.

O plapumă mare, bună, îmblănită larg cu bogasiu, cu șapte florini.

O plapumă obișnuită cu cinci florini.

Cele mai bune materii de diferite culori pentru a umple o plapumă, cu doi florini și cincizeci de denari; [de o calitate] inferioară decît aceasteia cu doi florini.

Cioltarul dublu, mare [și] frumos cu șase florini; ceva mai prost, cu opt florini; și mai prost, [la calitate] decît acesta [din urmă] cu șase florini.

Ceaprazul bun și mare, cu doi florini și cincizeci de denari; ceva mai mic decât acesta cu doi florini.

O velință bună, mare, dublă, cu șapte florini; [de o calitate] inferioară acesteia, cu cinci florini;

O carpetă turcească, ce se numește chilim, mare, bordo, cu șase florini, pestriță cu cinci florini; ceva mai mică, cu patru florini; obișnuită, cu trei florini.

Stofă „feszton” [...] de bogasiu [suficient de] mare pentru căptușeala unui dolman de om matur, cu un florin și cincizeci de denari.

Un dolman din stofă [...] bun pentru un copil, cu un florin și cincizeci de denari; [unul] mai mic, cu un florin și douăzeci și cinci de denari; [unul] și mai mic decât acesta cu un florin.

Postavul de păr de cămilă din Turcia, bun, colorat, cu șapte florini vigul, iar setul cu șaptezeci de denari; [de o calitate] inferioară acestuia cu șase florini vigul, cotul cu șizeci de denari.

Taftaua de Tabith, tot de acolo [din Turcia] din cea mai bună calitate, cu un florin cotul; [de o calitate] inferioară cu șaptezeci și cinci de denari [cotul].

Vigul de mohair foarte bun, cu un florin și patruzeci de denari, cotul cu treizeci și cinci de denari; [de o calitate] inferioară cu trei florini vigul, [iar] cotul cu treizeci de denari.

Abaua roșie, albastră, verde, galbenă, bună, cu cinci florini și douăzeci și cinci denari vigul; [de o calitate] inferioară cu patru florini și șaptezeci și cinci de denari [vigul], iar [de o calitate] inferioară acesteia cu patru florini și douăzeci și cinci de denari [vigul].

Nimeni să nu îndrăznească, sub pedeapsa pierderii tuturor mărfurilor sale, să aducă aba albă nici cu vigul, nici altfel. Să-și piardă marfa atît cel ce vinde, cît și cel ce cumpără.

Funtul de bumbac alb, tors, cu patruzeci de denari.

Funtul de bumbac albastru, tors, cu șizeci de denari.

Funtul de bumbac roșu, tors, cu cincizeci de denari.

Vigul de orice fel de mătase, cu șizeci de denari.

Un căpăstru mare, turcesc, de iuft, [împodobit] cu patru rosete, cu un florin și șizeci de denari; unul ceva mai mic decât acesta cu un florin și cincizeci de denari; unul și mai mic, cu un florin.

Un friu întreg, frumos [împodobit] cu cupru și cu zăbală turcească [căptușit] cu stofă, cu opt florini; [de calitate] inferioară cu cinci florini; [de o calitate] și mai proastă decât acesta [din urmă] cu patru florini.

Un harnașament complet, [împodobit] cu piele, cu rosete, avînd po-doabe pe pieptar și friu, cu șase florini.

Un harnașament complet, asemănător aceluia [de mai sus], dar ceva mai simplu, [împodobit] cu rosete mai înguste, cu patru florini și douăzeci și cinci de denari; un harnașament complet, fără rosete, cu trei florini.

O pereche frumoasă de inele de șa plumbuite, împreună cu curele, cu doi florini.

O scară de șa asemănătoare, [dar] fără curele, cu un florin și douăzeci de denari.

O pereche de curele de șa, bună, căptușită cu piele, cu șaptezeci și cinci de denari.

O chingă turcească, frumoasă, bună, căptușită cu piele, cu șaptezeci și cinci de denari.

Chinga fără curea, bună, cu cincizeci de denari.

Legătura de hîrtie, cu trei florini.

Un caiet de hîrtie, cu șaisprezece denari.

Caietul [de hîrtie] inferioară cu zece denari²”.

Mon. Com. R. Trans.¹⁰⁹, VIII, p. 442—446 (magh.). V. și M.H.J.⁹⁹, XVIII, p. 69—73.

¹ În *I.M.E.R.*⁸⁰, I, doc. 124, textul de față este redat sub forma unui regist.

² Din lista de mai sus rezultă varietatea de mărfuri aduse pe piața Transilvaniei de către diferiți negustori, printre care și evrei. În legătură cu rolul jucat de negustorii evrei în comerțul Transilvaniei în această perioadă, este concludent și faptul că Dieta din Transilvania adoptă, în aprilie 1627, o hotărîre privind întărirea actului prin care Gabriel Bethlen, principele Transilvaniei, acorda evreilor dreptul de a face comerț liber în toate localitățile Transilvaniei (*Mon. Com. R. Trans.*¹⁰⁹, VIII, p. 371; v. și *I.M.E.R.*⁸⁰, I, nr. 119).

XXXIII

1632, iunie 20, Constantinopol. Raportul reprezentantului permanent al Transilvaniei la Poartă, István Szalánczi, trimis principelui Gheorghe Rákóczi I¹, raport în care, pe lângă o serie de știri de ordin politic, comunică și o informație de la Ioseph² evreul cu privire la o scară de șa dusă de un grec principelui.

„[...] Aș dori să raportez cu supunere Măriei Tale ceea ce mi-a spus Ioseph, evreul Măriei Tale, că acea scară de șa pe care a dus-o grecul spre a o vinde Măriei Tale conține foarte puțin argint și aur, [ea este din] fier, Măria Ta să pui să fie verificată, pentru ca Măria Ta să nu sufere vreo pagubă [...]”.

Levelek és okiratok⁹⁶, p. 30 (magh.).

¹ Gheorghe Rákóczi I, principele Transilvaniei (1630—1648).

² Numele evreului Ioseph, din Constantinopol, este prezent în mai toate rapoartele reprezentanților principelui Gh. Rákóczi I. Acest Ioseph a adus servicii de ordin politic și economic, devenind un om de încredere al principelui. Astfel, spre exemplu, într-o scrisoare trimisă din Constantinopol la 14 ianuarie 1648, se raporta, că în „momentul în care Ferencz Gyárfás a dat lui Zulfikar aga banii cu împrumut a fost de față evreul Ioseph” (*idem*, p. 900).

XXXIV

1633, septembrie 4, Constantinopol. În raportul reprezentantului permanent al Transilvaniei la Poartă, István Körössi,

către principele Gh. Rákóczi I, se amintește și de serviciile făcute de Ioseph evreul.

„[...] Măria ta milostivă poate își aduce foarte bine aminte că atunci cînd Măria Ta milostivă ne-a trimis de la Alba-Iulia, ne-a atras în mod serios atenția că în cazul venirii aici a grecilor din țară [Transilvania] care s-ar întoarce fără știrea mea, să informez despre acest lucru cu supunere pe Măria Ta, căci Măria Ta nu va lăsa nepedepsit acest lucru. Încă înaintea sosirii aici a domnului Márton Pap¹ a sosit și un grec din Oradea [care are șederea mai mult acolo decît în altă parte] și cu toate că de cîteva ori l-am pus pe sărmanul Ioseph să-l caute — și care a cutreierat în lung și în lat orașul, ca și [localitatea] Bezeit —, abia am reușit să dau de el. I-am trimis vorbă și cu vorbe blinde ca și cu amenințarea în numele Măriei Tale, dar n-am putut, Măria Ta, să-l [convîng] să vină aici [la mine]. Faptul s-a întîmplat tocmai atunci cînd vizirul a pomenit de domnul Moise Székely², ceea ce ar fi fost necesar să aduc la cunoștința Măriei Tale cu supunere. Apoi el [grecul] a plecat, Măria Ta, pur și simplu fără știrea mea [...]”.

Idem⁹⁶, p. 132.

¹ Márton Pap, curierul principelui Gh. Rákóczi I la Poartă.

² Moise Székely, pretendent la scaunul princiar al Transilvaniei.

XXXV

1634, aprilie 6, Constantinopol. În raportul reprezentantului permanent al Transilvaniei la Poartă, István Réthi, trimisul principelui Gh. Rákóczi I, se pomenește și de ajutorul lui Ioseph evreul în procurarea de turcoaze¹.

„[...] Milostive domn, am procurat pe banii mei [turcoaze] cîte am putut găsi. Evreul Ioseph a cercetat toată evreimea [în căutarea turcoazelor] doar de o găsi pe undeva, dar nicăieri nu a putut procura nici măcar un număr de două sute [de bucăți]. Am expediat 190 [de bucăți] cu cîte 80 de denari bucata, iar una cu 10 ducăți. M-am înțeles cu el [Ioseph] ca în cazul că [turcoazele] nu vor fi pe placul Măriei Tale milostive, ele să fie trimise înapoi, [iar] el le va lua înapoi. Zău, Măria Ta, am putut cu greu să-l convîng să mi le cedeze. Și ambasadorul împăratului roman [habsburgic] a pus să fie căutate cu stăruință, dar n-a putut găsi mai mult de zece [bucăți]. Acum toate mărfurile sînt extrem de scumpe avînd în vedere iminenta expediție militară [...]”.

Idem⁹⁶, p. 188.

¹ Din rapoartele trimise principelui Gh. Rákóczi de către reprezentantul său la Poartă rezultă că obiectele de valoare (pietre prețioase și semiprețioase, obiecte din metale prețioase,

mătăsurile fine ș.a.) pe care le solicita principele erau procurate fie cu ajutorul unor negustori sau intermediari evrei, fie chiar direct de la meșteșugari evrei din Constantinopol. Aceste documente sînt relevante și întrucît atestă că negustorii și meșteșugarii evrei din Turcia erau în stare să satisfacă exigențele cele mai rafinate ale principelui transilvan. Astfel, la 21 septembrie 1633, principele era informat că „prin mijlocirea lui Ioseph evreul” i s-a obținut un „coif foarte bun” (*idem*, p. 157); la 21 februarie 1635, István Réthi scrie că a găsit la un evreu „fire de aur și tot felul de atlazuri” și pe care acest evreu „le va livra laolaltă cu niște perle, în schimbul mercurului” (*idem*, p. 223); la 25 iunie 1635, același Réthi informează că evreul Ioseph a comandat briul solicitat (*idem*, p. 316); dintr-o altă scrisoare, rezultă că evreul Ioseph s-a pus chezaș pentru procurarea pe datorie a unei blăni de ris (*idem*, p. 317—318); tot Ioseph s-a ocupat, la sfîrșitul anului 1635, de procurarea a două ceaprazuri cu ornamente florale (*idem*, p. 276); la 18 iunie 1636 și la 15 ianuarie 1637, se arată că întrucît rubinul și celelalte pietre prețioase deveniseră o mare raritate și se scumpiseră foarte mult, procurarea lor nu putea fi făcută decît doar de „negustorii evrei și armeni” (*idem*, p. 386—387, 394); la 11 noiembrie 1637, István Réthi informează despre prețurile foarte ridicate cu care evreii din Constantinopol vînd perlele (*idem*, p. 518 și 519); la 3 noiembrie 1638, informîndu-se despre oscilațiile prețurilor la diferite mărfuri, se arată că prețul la mercur, adus de evrei din Transilvania, este în scădere (*idem*, p. 535); într-un alt raport, datat 11 octombrie 1643, principele transilvan era informat că „numai cu ajutorul unui evreu s-a putut face rost de firele de aur solicitate de principe” (*idem*, p. 656), iar la 18 octombrie 1643, se comunica faptul că firele de mătase solicitate au fost procurate, pe datorie, de la meșteșugari evrei, solul transilvan scriind totodată că de la aceeași meșteșugari evrei a procurat și mătasea albă pentru plasa de pescuit pe care, luînd-o pe datorie, s-a pus chezaș (*idem*, p. 723, 725).

XXXVI

1634, noiembrie 21, [Moldova]. Raportul unor misionari¹ franciscani menționează prezența numeroasă a evreilor în Moldova.

„[...] În zisa țară [Moldova] am propovăduit aceeași învățătură cu un rezultat mai bun — ținînd seama de marele număr de oameni cu carte, dar greci și evrei necredincioși, cît și de marele număr de ardeleni, parte catolici și parte eretici, cu toate că eretici sînt mai puțini”.

B. Morariu, *Series chronologica*^{11a}, p. 23—25 (it.).

¹ Misionarii Angelo Petricca da Sonnino și Francesco da San Felice, care în perioada 1632—1633 s-au aflat, mai întîi, în Muntenia, la curtea domnitorului Matei Basarab și apoi au trecut în Moldova.

XXXVII

1635, ianuarie 13, Sighișoara. Gheorghe Rákóczi I, principele Transilvaniei, pomenește despre medicul evreu de la curtea sa.

să împrumute [acești galbeni], pentru care sînt obligați să plătească zi de zi camătă, spre marea lor pagubă. Ei nu o să aștepte mai mult de 15 zile [...]”.

Levelek és okiratok⁹⁶, p. 541 (magh.).

¹ Rapoartele trimisului permanent al principelui la Poartă conțin numeroase informații cu privire la rolul zarafilor evrei care au schimbat talerii în galbeni — monedă de care principele transilvan avea nevoie pentru achitarea dării către Poartă. De asemenea, sînt numeroase cazurile în care cămătarii evrei l-au împrumutat pe principe pentru ca să-și plătească datoriile față de sultan. Astfel la 9 iulie 1639, trimisul transilvan scrie că evreii cer restituirea talerilor împrumutați (*idem*⁹⁶, p. 550). Din registrul cu evidența banilor trimiși la Poartă, rezultă că, în decembrie 1639, un număr de zarafi evrei din Constantinopol au schimbat 13 884 și 1/2 taleri în 7 181 și 1/4 de galbeni (*Török-magyarkori állam ökmánytár*¹⁴⁴, vol. III, p. 53). Tot în decembrie 1639, principele mai primește o informare din Constantinopol, din care rezultă că, printre cei 13 207 taleri trimiși de principe la Constantinopol pentru a fi schimbați, zarafii evrei au descoperit 30 de taleri falși. (A.I.B.B., Fond doc. ale capitulului de Alba-Iulia, cutia VIII, nr. 185); în august 1640, tot evreii zarafi din Constantinopol schimbă în galbeni 17 000 de taleri. (*Levelek és okiratok*⁹⁶, p. 618). În 1643, se comunică însă știrea că zarafii evrei din Constantinopol refuză să mai schimbe bani pentru principele transilvan, deoarece ei trebuie să strîngă peste 100 000 taleri pentru împărat (*idem*, p. 279).

XL

1642, după 31 martie. Însemnarea principelui Gheorghe Rákóczi I pe marginea raportului trimis de reprezentantul permanent al Transilvaniei la Poartă despre uciderea unui negustor turc la Sibiu. În adnotarea făcută, principele arată că nici el, nici negustorii greci sau evrei aflați la curtea lui nu știu nimic despre acest caz.

„Noi am primit scrisoarea lui [capucehaiei] din ultima zi a lunii martie, dar despre acest lucru nu numai că noi n-am auzit nimic, dar nici dintre grecii de acolo [de la Sibiu] sau dintre ceilalți tirgoveți sau dintre evreii care se află la curtea noastră nimeni n-a auzit nimic și [nici] nu știe nimic. Am scris, de aceea, la Sibiu [cerind] să fim înștiințați; obținînd informațiile [trebuincioase] nu vom întîrzia să te înștiințăm și pe dumneata despre acest lucru. Este necesar ca dumneata să lămurești [acest lucru]”.

Levelek és okiratok⁹⁶, p. 661, nota din josul paginii (magh.).

XLI

1644, august 29, Constantinopol. György Hajdu, reprezentantul permanent al Transilvaniei la Poartă, raportează

„Doctorul nostru evreu intrind în curtea noastră, noi înșine l-am întrebat [...] pe cînd așteptați pe Mesia¹, la care el a dat doar din umăr [...]”.

M.H.J.⁹⁹, VIII, p. 262 (magh.).

¹ În secolul al XVII-lea, mișcarea mesianică a cunoscut un reviriment, legat și de faptul că unii cabaliști au prezis că anul 1648 va fi anul venirii lui Mesia.

XXXVIII

1636, mai 13, Timișoara. Epitaf de pe un vechi mormînt din cimitirul evreiesc din Timișoara.

„Vai, au fost depuse rămășițele bărbatului de seamă eruditul Asriel Assael¹ originar din Salonic, Dumnezeu să întărească [orașul], [odihnească-se] în rai sufletul său, plecat către casa veșniciei joi 8 Iiar [5] 396, după computul mic, de la crearea [lumii]².

Erdélyi, Régi zsidó temetők⁴⁸, foto nr. 82 (traducere din ebraică de I. Kara).

¹ Strămoșul lui Assael a fost, probabil, un chirurg, un gen de doctor minune, de aici originea ebraică a numelui Assael. În limba ebraică „Assa El”, înseamnă „E făcut de Dumnezeu”. În cimitirul din Timișoara se mai odihnesc trei persoane cu numele de Assael: Johan, Josef și Susanna Assael. (Cf. Singer, *Aus der Vergangenheit*¹³⁵, p. 96).

² Din cite se cunoaște, epitaful a fost citat prima dată de M. Löwy, în lucrarea: *Skizzen für Geschichte der Juden in Temeswar*⁹⁷, p. 2. Această piatră tombală din 1636 demonstrează prezența evreilor la Timișoara încă din perioada ocupației otomane: sfîrșitul secolului al XVI-lea — începutul secolului al XVII-lea, (Cf. Singer, *op. cit.*¹³⁵ și M. Löwy, *op. cit.*⁹⁷), (Informații în legătură cu acest epitaf au fost publicate în *I.M.E.R.*⁸⁰, I, v. nota la doc. 161).

XXXIX

1639, ianuarie 9, Constantinopol. István Réthi, reprezentantul permanent al Transilvaniei la Poartă, în raportul său trimis principelui Gheorghe Rákóczi I, amintește și de faptul că a solicitat evreilor zarafi să facă rost de galbeni pentru a schimba banii sosiți din țară în vederea achitării dării anuale, dar că, deși evreii au făcut rost de galbeni, banii pentru schimb nu au sosit, ceea ce îl pune într-o situație delicată¹.

„[...] Milostive domn! Evreii au venit deja de două ori la mine, ei au făcut rost de galbenii solicitați atît de mult de mine. Ei au reușit, de ici de colo,

principelui Gheorghe Rákóczi I despre modul în care sultanul își schimbă politica de la o zi la alta și despre știrile furnizate de evreul Ioseph.

„[...] Niciodată nu am văzut, milostive Domn, un loc în care să se petreacă atâtea răsturnări, căci într-o zi se hotărăște într-un fel, în altă zi altfel, și schimbarea nu ține decît foarte puțin. Deunăzi au trimis în întîmpinarea ambasadorului neamț [oameni] care să-l aducă cît mai încet reținîndu-l cu [tot felul de] petreceri, iar ieri chiar aga i-a spus lui Ioseph că nu știe nici el care ar fi cauza că au poruncit să-l aducă cît mai repede [...].

[...] Grecii sînt vicleni, ei răspîndesc aici diferite zvonuri. Din Ardeal ei pleacă în Ungaria, Germania, de unde se întorc spre Polonia, iar de acolo iarăși se duc în Moldova, de unde sosesc aici. Aș face orice ca să aflu odată care dintre ei este acela [care răspîndește zvonurile]. Chiar ieri Ioseph mi-a adus știrea că un grec ar fi spus că Măria Ta se străduiește pentru a încheia pace cu neamțul¹, căci el [grecul] a fost în țara nemțească. Pe lingă aceasta, a mai spus și alte lucruri necurate [...]”.

Idem⁹⁶, p. 770 și 771. (magh.).

¹ În anul 1644, Principatul Transilvaniei se afla în război cu Imperiul habsburgic, război ce se încheie prin pacea de la Linz (29 august), în favoarea Transilvaniei.

XLII

1644, Moldova. Relatările părintelui misionar Bartholomeo Bassetti despre Moldova și locuitorii ei, printre care, alături de italieni, polonezi și turci, îi menționează și pe evrei, care se ocupă cu negoțul și meșteșugurile.

„[...] Această îmbelșugare bănească o aduce negoțul cu feluritele neamuri, răspîndite ici-colo. Că aceasta este doar cea dintîi întrebare pe care o pune vînzătorul și anume: «Cu ce fel de bani plătește cumpărătorul?». Și dacă are bani curați de argint sau de aur, va plăti prețul cerut, iar de nu, va plăti îndoit. Băștinașii și ceilalți care se mai află pe acele meleaguri sînt românii, ungurii și sașii nemți; de asemenea, se mai găsesc pe acolo armeni și bulgari în număr mare. Italienii, polonezii, turcii și evreii sînt și ei destul de mulți, dar aceștia, ca negustori sau meșteșugari ce sînt, duc altfel de viață decît ceilalți cetățeni”.

G. Călinescu, *Altre notizie*²³, p. 353, nr. XV (it.).

1646, iunie 2, Tîrgoviște. Matei Basarab, domnul Țării Românești, acordă, în spiritul „Îndreptării legii”¹, alcătuită în timpul domniei sale, lui Tănase al doilea portar, ca unul ce fusese evreu și se creștinase, o moșie la Uiești, pe Valea Cîinelui.

„Milosteu Bojeiu Io Mateiu Basaraba voevoda i gospodin [...] zemle Ugrovlahiiscoe. Davat gospodsvo mi sie povelenie gospodstva mi slugu gospodstva mi² lu Tănase vtori portar³ ca să-i hie lui siliștea ce se chiamă Ueștii de pre Valea Cîinelui ot sutsvo⁴ Teleorman, toată cită să va alege den cîmp, den pădure, den ape de preste tot hotarul, cu tot venitul vericît să va alege. Pentru că moșteanii aceștii siliști, ei fiind oameni fugari, năpăstuitu-și-au această moșie de au fugit printr-alte părți încă mai denainte vreme de în zilele altor domni bătrîni de la Mihai-Voevod, de au tot stătut o moșie pustie de atunce pînă acum fără de bir, de n-au fost de nici un agiutoriu domniei mele nice țării. Drept aceia m-am milostivit domnia mea de o am dat și am miluit cu această moșie pre sluga domniei mele Tanasie vtori portar să-i fie de moșie în veac stătătoare lui și feciorilor lui, căce că sluga domniei mele Tanasie vtori portar o au agiuns de cătră domnia mea cu direaptă slujbă și pentru căci că au fost om străin de altă țeară și de legea ovreiască, ei au cugetat de au venit și m-am milostivit de mi-am făcut domnia mea pomană de l-am botezat și l-am scos de la întunerice la lumină în legea creștină, care botez luminează pre toată creștinătatea. Și l-am și cununat domnia mea și, după ce mi-am făcut pomană cu dînsul, l-am miluit și cu această ocină ce scrie mai sus, ca să se hrănească, să-i fie de moșie, să o ție, să o vînză, să facă ce va vrea cu dînsa, cit domnia mea i-o am dat să-i hie ohabnică. Și încă am întărit această milă și cu blăstem: pre care va alege Domnul Dumnezeu a hi biruitoriu după petrecerea noastră încă il rog cu numele lui Dumnezeu să întărească și să înnoiască această milă a domniei mele; iar care nu va întări, nici nu va înnoi, ci o va sparge, acela om să fie procler și anatemat și afurisit ot 318 sveati oții ije sut vâ Nichieia⁵ și să hie la un loc cu Iuda și cu Ariia și cu alalți necredincioși vâ veachii amin⁶. Săje i svediteli polagah gospodstvami⁷ pan Dragomir vel dvornic; pan Radu vel logofăt, Stroe vel vistier i Diicul vel spătar i Preda vel clucer i Barbul vel stolnic i Constandin vel postelnic i Radu vel comis i Drăgușin vel păharnic. I napisah az Mareș log. Gheorghiuviici vâ nostol grad Trăgoviște. Pis meseța iunie 2 vâ leat 7154⁸.

Io Matei voevod milostiem Bojiu gospodina

Io Matei voevod (manu propria)“.

Arh. St. Buc. Mitropolia Țării Românești, CXXIX/4.

¹ Vezi I.M.E.R.⁸⁰, I, doc. 142, 146.

² Din mila lui Dumnezeu, Io Matei Basarab voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei. Dă domnia mea această pomană a domniei mele slugii domniei mele ... (l. slavă).

³ Al doilea portar.

⁴ Din județul.

⁵ De 318 sfinți părinți care sînt în Niceea (l. slavă).

⁶ În veci amin.

⁷ Iată dar și martori am pus domnia mea (l. slavă).

⁹ Scris în luna iunie în ziua a doua, în anul 7154 (l. slavă).

XLIV

1649, ianuarie 11 [Moscova]. Declarațiile făcute de Isaia Ostafief, la Departamentul pentru relațiile externe al guvernului țarist, despre domnul Moldovei¹, care a refuzat să predea hanului Crimeii² evreei refugiați în Moldova.

„[...] Iar hanul Crimeii a scris domnului Moldovei că de pe pămîntul lituanian au fugit la el în Moldova mulți jidovi cu toate averile lor și ca domnul Moldovei să-i predea pe acești jidovi trimișilor Crimeii. Iar domnul Moldovei a răspuns solului Crimeii care a venit la el cu scrisoarea din partea hanului Crimeii că în Moldova sînt puțini jidovi, negustori, dar aceștia nu pot fi predați³”.

Vossoedinenie¹⁴⁸, II (1648—1651), nr. 48, p. 125 (rusă).

¹ Vasile Lupu (1634—1653).

² Islam Ghirei (1644—1654).

³ Documentul reflectă interesul domnitorului pentru reținerea în Moldova a negustorilor evrei.

XLV

1652, octombrie, Dorohoi. Cea mai veche piatră tombală găsită la Dorohoi.

„[...] Iakov, fiul domnului Eliezer [...] miercuri Heșvan, anul [[5] după computul mic¹.

Kara, Inscipții⁸⁵, p. 527 (ebr.).

¹ I. Kara menționează că, în anul 1966, cînd a descifrat textul, partea superioară a acestei pietre tombale, din vechiul cimitir al orașului, nu mai exista.

1653, [Alba-Iulia]. Approbatae Constitutiones — culegere de legi și hotărâri din Transilvania — codifică măsurile adoptate în perioada 1618–1638¹ de către Dietă împotriva iudaizanților.

„Articolul 4.

Precum Iudaismul, încă din vremuri îndepărtate, nu numai că nu a fost acceptat printre cele patru religii recepte, dar a și fost interzis, prin decizii dietale, sub admonestări și pedepse grele și cum, la timpul respectiv, au și fost pedepsiți, potrivit constituțiilor țării, aceia care s-au dat acestei rătăcirii oarbe, să fie pedepsiți și de acum încolo [...] în virtutea aceluiași articole, cit și pe baza celor prezente, care stabilesc aceleași pedepse și proceduri [...]”.

„Cap. IV.

Despre Iudaizanți

Deși țara a avut mai multe decizii privitoare la iudaizanți, pe baza cărora cazurile lor au și fost judecate și pedepsite potrivit articolelor din anii 1635 și 1638, totuși aceste decizii trebuie întărite în conținutul, procedura și executarea articolelor lor și reinnoite prin prezenta decizie și pentru viitor, în așa fel, încât aceia care se vor găsi și pe mai departe în această [credință] să-și piardă toată averea lor mobilă și imobilă, iar capul, cu drept de răscumpărare. Procedura [penală] este după cum urmează: să fie citați de către Directorul fiscal în fața curții de apel în decurs de 8 zile, iar dacă curtea de apel, care se întrunește din 8 în 8 zile, nu s-ar putea întruni, atunci cazul să fie dezbătut de curtea de apel care se întrunește în timpul Dietei [...]”.

Approbatae⁶, art. IV și Titl. 4, art. I, p. 12, 17 (magh.)“.

¹ Adică articolele Dietelor din 1618, 1622, 1635 și 1638.

XLVII

1654, ianuarie 18, Alba-Iulia. Articolul al III-lea din hotărârile Dietei de la Alba-Iulia interzice negustorilor evrei și celorlalți negustori străini să achiziționeze și să revindă în Transilvania mărfurile străine aduse în țară¹.

„III. Negoțul pentru evrei și pentru ceilalți negustori străini a fost îngăduit de către Măria sa cu țelul de a face țara mai îmbelșugată, necum pentru a o sărăci. Dar aceștia, prin felul în care practică negoțul îngăduit lor, aduc năpaste celor din țară și abuzează [de acest drept] spre paguba evi-

dentă a acestora [din urmă]. De aceea, prin bunăvoința Măriei Tale, domnul nostru milostiv, în numele țării și al celor trei națiuni, am hotărît, ca de acum încolo, evreii și ceilalți negustori străini, năcicum și sub nici un pretext, să nu îndrăznească, sub pedeapsa amenzii de 200 de florini, să achiziționeze și să cumpere aici, în interiorul hotarelor țării, mărfurile ce se vor aduce aici [de alții], ci să aducă ei înșiși mărfuri din țări străine. Cei care ar păcă-tui împotriva acestei [hotăriri] să fie cercetați în această privință, iar Măria Ta, domnul nostru milostiv, în virtutea prezentului articol, să ai puterea de a executa stringerea amenzii sus-scrise“.

Mon. Com. R. Trans¹⁰⁹, XIV, p.177 (magh.).

¹ O hotărîre similară, cu caracter vădit protecționist, a fost adoptată încă în anul 1648 (v. *I.M.E.R.*⁸⁰, I, nr. 135). Ulterior, Dieta din 1 octombrie 1678 va mai adopta o hotărîre prin care interzice din nou negustorilor evrei, armeni și greci cumpărarea și revin-zarea mărfurilor aduse în Transilvania de alți negustori străini). (*Mon. Com. R. Trans.*¹⁰⁹, XVI, p. 606).

XLVIII

1657, aprilie 11, Iași. Plîngere făcută de Toader Banta împotriva Hăbășascăi, care nu i-a plătit toți banii pentru locul de casă pe care l-a cumpărat de la pă-rinții lui. Tocmeala a fost făcută în prezența unor martori, printre care se afla și Moise, medic evreu.

„Adecă eu Toader, feciorul lui Tanasie, din tîrgul de Scheia și cu fă-meia mea cu Parasca și cu vărul meu cu Grigore feciorul lui Gheorghe și cu Ionașcu feciorul lui Nicoară, scriem și mărturisim cu această scrisoarea noastră cum de bună voea noastră, după vînzarea părinților noștri ce au vîndut un loc de prisacă ce iastă pe hotarul tîrgului Scheii, locul prisăcii să chiamă Hilimonești și acest loc au fost vîndut dumisale Hăbășascăi și nu ni l-au fost plătit deplin. Dumnealui Ioniță, pîrcălabul de Hotin, ne-am plinit plata și ne-au dat 2 iepe și doi boi. Și această tocmeală ne-am tocmît de bună voia noastră dinaintea domniilor sale lui Ion Prăjescul vistiernicul și dinaintea lui Iordache vîtaful de aprozi din tîrg de Iași și dinnaintea lui Moisë doftorul și dinnaintea popii lui Bele de tîrgu de Scheia și dinnaintea popii lui Drugă de Vărăntărești și din naintea lui Costandin Gruia. Pentru aceea am vîndut ca să-i fie dumisale moșie în veci și pre zăpisul nostru să aibă dumnealui să-și facă și drese domnești. Și pentru credință ne-am pus și iscălitura și peceteile, că să se știe.

Iași, leat 7165,^f ap. 11

[Șapte iscălituri] Toader Banta am scris zăpis să să știe“.

Arh. St. Buc., ms. 578, f. 289.

1657, septembrie 3—8, Gherla. Dieta parțială hotărăște impunerea negustorilor străini. Suma care revenea evreilor este mult mai mică în comparație cu aceea pretinsă grecilor.

„[...] Grecii din Oradea o mie de taleri
Grecii din Ardeal două mii de taleri
Evreii o sută de taleri [...]”¹.

Mon. Com. R. Trans.¹⁰⁹, XIII, p. 527 (magh.).

¹ La 4 ianuarie 1689. Dieta de la Sighișoara votează o nouă hotărîre privind dările pe care urmau să le plătească negustorii străini: compania grecilor din Sibiu 6 000 de florini; grecii din Brașov 1 500 de florini; armenii 1 000 de florini, iar evreii din Alba-Iulia 150 de florini (*idem*, vol. XX, 159).

În același an, Dieta din 15 iulie de la Iernut îi impune pe negustorii greci din Sibiu la 600 de florini, pe armenii la 100 de florini, iar pe evrei la 40 de florini dare (*idem*, p. 258). În noiembrie 1689, se impune o nouă dare potrivit căreia grecii din Sibiu au de plătit 4 000 de florini, armenii 100 de florini, iar „evreii locuitori în Alba-Iulia să administreze prin judele lor 200 de florini” (*idem*, p. 318). La 1 august 1691, Dieta din Turda îi impune pe grecii din Sibiu la 600 de florini, pe „armenii din Ardeal” la 200 de florini, iar pe „evreii din Alba-Iulia” la 50 de florini dare (*idem*, p. 455—456). La 1 decembrie 1691, Dieta din Cluj, la capitolul de dare în bani, precizează următoarele: compania greacă din Sibiu are de plătit 1 000 de florini, armenii să dea 300, iar evreii 200 de florini (*idem*, p. 476). La Dieta din Tîrgu-Mureș din decembrie 1693, despre darea impusă evreilor se precizează următoarele: „Evreii din Alba-Iulia au fost impuși [...] pentru lunile noiembrie și decembrie 1694 la 200 de florini ungurești pe care au de achitat la Sibiu pînă la 7 februarie [1694]” (*idem*, vol. XXI, p. 163). La 14 iulie 1698, Dieta din Alba-Iulia stabilește pentru evrei o dare de 100 de florini (*idem*, p. 393), iar Dieta de la Sighișoara din 20 ianuarie 1699, 330 de florini (*ibidem*, p. 411), pe cînd Dieta din 8 septembrie 1699 o dare de 60 florini (*idem*, p. 429).

L

1658, decembrie 11, Sighișoara. Principele Acațiu Barcsai¹ poruncește perceptorului de la Oarda² să elibereze lui Iosif evreul sare în valoare de 400 de taleri și să-i permită s-o vîndă la Oarda în port. Pe act figurează și chitanța dată de evreu, scrisă în ebraică.

Beke A., *Az Erdélyi Káptalan leváltára*¹², p. 641, nr. 1 617 (regist), (magh.).

¹ Barcsai Acațiu, principele Transilvaniei (1658—1660).

² Cîndva port pe Mureș, jud. Alba.

1661, mai 19, Bandul de Cîmpie. Principele Ioan Kemény¹ dispune despăgubirea evreului Salom, acuzat pe nedrept de trădare și supus confiscării bunurilor lui.

„Ioan Kémeny, din mila lui Dumnezeu principele Transilvaniei, domn al părților regatului Ungariei și comitele secuilor. Trimitem devotaților noștri salutul și gratitudinea.

Salom, fiul evreului Tánczos care în zilele trecute a fost în Turcia, în temeiul informațiilor sinistre ale unora, [a fost acuzat] și am dispus confiscarea unor bunuri ale lui. Lucrul s-a clarificat însă, anume că el nu a fost acolo nici spre paguba noastră, nici spre cea a țării. Dorind să-l despăgubim în privința bunurilor lui luate, am dispus să i se dea 1 200 de bolovani de sare de Ocna Sibiului. De aceea, cu milostivire și în chip serios poruncim domniei tale ca, primind dispoziția noastră, să-i eliberați evreului Salom în întregime acei bolovani de sare de Ocna Sibiului, atunci cînd el îi va solicita, fără să mai așteptați o altă poruncă din partea noastră. Altfel să nu îndrăzniți a face. Dat în moșia noastră din Bandul de Cîmpie în ziua de 19 mai a anului 1661.

[Jos]: Nicolaus Csoma, provizor de la portul Oradea.

[Pe verso]: Domnului Nicolae Csoma, administratorul veniturilor noastre din portul Oradea.

Anul 1661 ziua de 24 a lunii mai. Trebuie să i se dea din port acestui Salom, fiul evreului Tánczos, 1 200 de bolovani de sare de Ocna Sibiului. Nicolae Csoma cu mîna proprie“.

A. I. B. B. Fond. doc. capitlul de Alba-Iulia, cutia X, nr. 73 (magh).

¹ Ioan Kemény, principele Transilvaniei (1661–1662)

1659, Țara Românească. La fel ni se înfățișează cazul medicului evreu Mathea pe care în 1659 Mihnea III (Mihail)¹, domnul Munteniei, îl adusese din Leopole (Polonia)² și care după ce a vindecat pe Vodă de o boală grozavă [...] a plecat umplut de binefaceri ale acestui stăpînitor“.

Petrescu, Lefuri medicale¹¹⁹, p. 4 (regest).

¹ Mihnea al III-lea Radu, domn al Țării Românești (1658–1659)

² Lemberg, L'vov (azi în U.R.S.S.).

1661, iunie 9, Alba-Iulia. Principele Transilvaniei, Mihai Apafi, acordă evreilor din Alba-Iulia dreptul să cumpere animale și să vîndă acea parte din carnea tăiată pe care religia lor o interzice să o consume¹.

„Mihai Apafi, din mila lui Dumnezeu principele Transilvaniei, domn al părților regatului Ungariei și comite al secuilor, credincioșilor noștri nobili, măritul și nobilul Francisc Belényesi de Oradea, administrator al tuturor bunurilor fiscului nostru și vicearendator al dijmelor, Mihai Vaș de Vinț, administrator al bunurilor noastre din [comitatul] Alba, precum și tuturor celorlalți [dregători] de ai noștri care sînt acum sau în viitor îi vom rîndui la timpul său, salutare și bunăvoință. Deoarece evreii care locuiesc în Alba-Iulia au fost întăriți și de măriile lor principii antemergători în privilegiile lor, ca aici, la Alba-Iulia, să poată cumpăra liber pentru hrana lor de toate zilele animale mărunte și mari². Deoarece ei, după obiceiul lor, nu consumă măruntaiele nici unui animal, pe acestea să le poată vinde liber. Adăugîndu-se la aceasta și bunăvoința noastră domnească față de evreii locuitori în Alba-Iulia, le-am permis să poată cumpăra pentru hrana lor atît animale mărunte, cît și animale mari, și părțile [din carnea] acestor animale pe care ei nu le mănîncă să o poată vinde liber. Luînd astfel știre de binevoitorul nostru anunț trimis vouă de mila noastră, vă poruncim în mod serios ca să permiteți lor [evreilor] să cumpere pentru hrana lor atît animale mici, cît și animale mari și să vîndă măruntaiele [acelor animale tăiate] și să fie ca și alții să le permită acest lucru; să nu permiteți nimănui să le producă vreo pagubă în bunurile sau în persoana lor. Altfel să nu faceți!

Cele prezente, după ce au fost citite, să fie predate celui ce le arată.

Dat în orașul nostru Alba-Iulia, în ziua de nouă iunie, în anul Domnului o mie șase sute șazeci și unu.

Mihai Apafi, cu mîna proprie. Secretarul Francisc Lugasi“.

M.H.J.⁹⁹, vol. XVII, p. 27 (lat.).

¹ Mihai Apafi I, principele Transilvaniei (1661–1690).

² În anul 1665, principele M. Apafi I confirmă dreptul evreilor din Alba-Iulia să cumpere animale și atrage atenția conducerii orașului să nu li se facă greutăți în respectarea prescripțiilor religiei mozaice cu privire la tăierea rituală. (*idem*, p. 27–28).

LIV

1664, decembrie 12, Adrianopol. Raportul marelui cancelar Giovanni Battista Ballarino către Doge, privind numirea în Muntenia a unui nou domnitor, care a obținut

un important împrumut de bani din partea unor cămătari evrei.

„Serenisime Principe,

Domnitorul Valahiei fugit¹, negăsind la împărat sprijinul sperat, a trecut imediat în Polonia, unde a fost primit și protejat. Aici, tatăl său îl va ajuta cu mari strădanii și va salva și viața fiului. Locul său a fost dat unui anume Paul Stridia², cu o plată de două sute cincizeci de puni găsite cu camătă la evrei, pentru că el însuși e sărac și de origine joasă. Acolo se spune că soția sa este verișoară bună a dragomanului Barada, care cu credință și punctualitate a venit să-mi ceară voie să petreacă cîtăva vreme aici, ca să-și rezolve niște interese. Cu această ocazie, i-am dat dispoziție să-și exprime bucuria și în numele meu și, întorcîndu-se la post, să prezinte atitudinea mea plină de supunere către Serenisima Republică și dorința sinceră de a o servi, de a o vedea plină de prosperitate. Domnitorul Moldovei³ confirmat în funcție se bucură de faima de a fi foarte credincios acestui Imperiu prin legămîntul care ne-a fost făcut în Ungaria.

Prea umilul și devotatul servitor, Battista Ballarino, mare cancelar“.

Hurmuzaki⁶⁴, V/II p. 100. doc. CLV (it.).

¹ Grigore Ghica, domn al Țării Românești (1660—1664).

² Este vorba despre Radu Leon, domn al Țării Românești (1664—1669).

³ Eustratie Dabija (1661—1665).

LV

1666, mai 27, [Constantinopol]. Raportul lui Giovanni Battista Ballarino, mare cancelar, către Doge, prin care îl informează despre noua schimbare de domnie în Moldova și despre creditul acordat, printre alții, și de evrei noului domnitor.

„Serenisime Principe,

Domnitorul Moldovei¹, care de puține luni a fost ales, a scris o scrisoare oficială regelui tătarilor fugit; aceasta a fost interceptată și, din întâmplare, a ajuns în miinile Primului vizir, deși nu conținea nimic esențial, cu toate acestea a servit drept pretext pentru a-i lua din mîini Principatul și a-l declara suspect în credință, drept care el a fugit în Polonia. În locul său a fost așezat un oarecare fiu, care a fost principele Alexandru², bun prieten al dlui ambasadador al Angliei și al lui Draperis. Două sute de mii de reali va trebui să dea Divanului fără întîrziere, nemaisocotind dările către principalii comandanți. Acest om se găsește într-o stare mizerabilă și pentru a aduna repede zisa sumă va fi foarte greu; mai ales că mulți creditori ai săi vor rămîne fără o mare parte din banii împrumutați. Cu toate acestea, sînt mulți evrei, greci și turci

care îl vor susține, atrași de același interes și de câștigul considerabil de 50 la sută.

Al înălțimii Voastre prea umil și devotat servitor, Giovanni Battista Ballarino, mare cancelar“.

Idem⁶⁴, V/II, p. 111, doc. CLXXIV (it.).

¹ Gheorghe Duca (1665—1666).

² Iliș Alexandru (1666—1668).

LVI

1667—1688. Principele Transilvaniei, Mihai Apafi I, vinde unor negustori evrei din Transilvania și din alte țări cantități importante de mercur¹. Negustorii evrei transportă acest metal semiprețios, foarte căutat în epocă, în Turcia și în Polonia. Pe parcursul a 20 de ani principele ridică prețul mercurului de la 125 la 160 de florini maja.

„Am pus² să i se dea lui Samuilă evreul două măji de mercur, cu 125 de florini maja, pe care l-a achitat cu bani peșin, adică cu 250 de florini în ziua de 25 septembrie [1667] la Alba-Iulia“.

Apafi udvartartása⁵, I, p. 34 (magh.).

¹ În acea epocă, mercurul avea o mare căutare. Era folosit în extragerea aurului și argintului din minereuri; în argintarea oglinzilor; în fabricarea diferitelor aparate de laborator; în medicină. Era o importantă sursă de venit și prin faptul că extragerea lui nu necesita investiții speciale. Astfel, numai în anul 1669, vistieria a realizat din exploatarea mercurului 4 000 de florini, ceea ce reprezenta 4% din venitul încasat de pe urma mineritului.

² Scrise de mîna principesei Anna Apafi, condicile reprezintă însemnări zilnice despre veniturile și, în parte, cheltuielile curții princiare pe anii 1667—1690. La capitolul venituri, o parte însemnată o reprezentau cele realizate din vânzarea mercurului, extras din minele aflate pe domeniul Zlatnei, negustorilor evrei.

³ La 17 ianuarie 1668 un tirgoț evreu din Polonia cumpără o majă și jumătate de mercur, în valoare de 225 de florini (*idem*, p. 560); în ianuarie și februarie 1668, evreul Samuilă cumpără din nou 6 măji de mercur în valoare de 750 de florini (*idem*, p. 35, 40—41); tot pentru 250 de florini cumpără două măji de mercur și Iuda evreul (*idem*, p. 38); în octombrie 1668, cumpără mercur un evreu pe numele de Abraham, care, pentru 6 măji a dat 270 de florini bani peșin, iar în rest „niște bucăți de aur pur“ (*idem*, p. 39); banii luați de la Abraham au fost dați negustorului grec János Páter, pentru ca să facă cumpărături (*idem*, p. 39); la 22 martie 1674, s-au vîndut evreului Isac două măji și jumătate de mercur, cu 145 de florini maja (*idem*, p. 154); lanii luați de la Isac evreul au fost schimbați în galbeni (*idem*, p. 154); în august 1674, îl găsim din nou pe Isac evreul la curtea principelui, aducînd mătăsuri, catifea, covoare cusute cu fire de aur, mărfuri bune, pe care le-a dat pe toate pe mercur, plătiînd 140 de florini maja de mercur (*idem*, p. 156); la 2 august 1680, i s-au vîndut lui Samuilă junior, din Dumbrăveni, 2 măji de mercur, tot cu 140 de florini maja (*idem*, p. 331); la 22 martie 1680, Anna Apafi, soția principelui, trimite banii primiți de la evreul Samuilă zarafului János Batizi, pentru a fi schimbați în galbeni (*idem*, p. 333); la 10 iunie 1681, admi-

nistratorul domeniului Dumbrăveni vinde evreului Immanuel 6 măji de mercur, cu 852 de florini, adică 142 de florini maja (*idem*, p. 338); la 30 august 1681, același Immanuel dă 150 de florini pe maja de mercur și cumpără 4 măji, în valoare de 600 de florini (*idem*, p. 334); cu 150 de florini maja cumpără și evreul Abraham 3 măji de mercur (*idem*, p. 337); la 20 iunie 1684 evreul Samuilă junior cumpără din nou 3 măji de mercur, cu 450 de florini (achitind și vama treizecimă, adică a treizecea parte din marfa vîndută, (*idem*, p. 344); la 31 ianuarie 1685, doi evrei din Alba-Iulia, Naphtali și Vidder, cumpără mercur cu 150 florini maja (*idem*, p. 149); la 12 decembrie 1685, un evreu pe nume Ioseph din Polonia, cumpără două măji de mercur cu 300 de florini (*idem*, p. 352); la 21 noiembrie 1686, principele plătește paza militară a cetății Deva cu banii încasați de la un evreu pentru o majă de mercur, respectiv 150 de florini (*idem*, p. 591); la 17 iunie 1688, au fost vîndute evreilor Abraham, Salamon și Naphtali 4 măji de mercur, cu 160 de florini maja (*idem*, p. 489).

LVII

1668, ianuarie 24, Iași. Act din care rezultă că o familie de mari boieri din ținutul Covurlui s-a împrumutat cu suma de 400 de lei de la evreul Haham Zadé, din Țarigrad.

„Adică noi Safta, jupîneasa răposatului Costașco Moțoc ce-au fost spătar mare, fata lui Apostol ce-au fost pitar mare și a Ileanei și eu Safta jupîneasa lui Alexandru Costin ce-au fost postelnic mare, fata lui Mirăuță, fratele Ileanei care mai sus scrie, scriem și mărturisim cu cest zapis al nostru, de nimene voite, nici asuprite, ci de a noastră bună voe. Avînd noi jumătate de sat de Vornicenii, partea din sus, pre Prut, în ținutul Covurluiului, moșie direaptă despre părinții noștri, aflatu-s-au uricul aceștii ocine în Țarigrad la un jidov, anume Haham Zadé, pus zălog de părinții noștri dreptu patru sute de lei bătuți. Și acel jidov au dat uricul în cinstită mina Măriei Sale luminat domnul nostru Io Iliaș Alexandru voevod și cu mila lui Dumnezeu domnul țării Moldovei, de l-au adus la noi și ne-au zis Măria Sa să dăm acei bani 400 de lei, datoria jidovului și să ne luăm uricul să ne ținem ocina. Iară noi, fiind în lipsă și neajungîndu-ne prilejul ca să plinim noi aceștia bani pentru uric și pentru moșie, rugatu-ne-am Măriei Sale domnul nostru să primească Măria Sa acea moșie și să ne plătească despre jidov. Deci Măria Sa vodă, pre rugămîntea noastră, au primit cea jumătate de sat și au plătit banii jidovului 400 de lei și încă, văzînd lipsa noastră, ne-au mai dat și nouă o sută de lei, preste cele 400 sute de lei și noi am făcut așezare să hie direaptă ocină și moșie Măriei Sale, cu tot vinitul. Și pre lingă uricul acela ce-au fost zălog la jidov am dat și alte dirăse ce-au fost la noi pre acea moșie, toate la mina Măriei Sale [...]. Și pentru credință noi ne-am pus degetele și dumnealor boiarii au iscălit.

Și eu Strătulat am scris. U Iași, v leato 7176 meseță ghenar 24 dni.”

[Urmează iscăliturile boierilor: Vasile, vornic mare de Țara de Sus, Nicolae Racoviță hatman, Stamatie postelnic mare, Toderășco Iordachi spătar mare ș.a.].

Arh. St. Buc., Dec. Ist. CXXV/148. Orig.

1668, august 16, [Maramureș]. Adunarea stărilor privilegiate din comitatul Maramureș decide amânarea procesului dintre evreul Iszakovich, din Szkolya și György Harmati.

„Este nevoie să se scrie măriei sale doamnei contese ca, în urma faptului că Măria Sa [principele] ne-a poruncit în două rânduri să facem dreptate în controversa dintre evreul Iszakovich din Szkolya¹ și György Harmati și deoarece de două ori domnul Harmati a fost chemat de noi în fața scaunului de judecată, dar el nu s-a înfățișat nici rindul trecut și nici la adunarea de acum nu s-a prezentat, am amânat judecarea cazului pentru adunarea viitoare, domnia sa să-l oblige pe domnul Harmati ca atunci să fie de față, căci atunci vom decide, fie că el se va prezenta, fie că nu. Până atunci, Măria Sa să-i poruncească domnului Harmati să nu-l împiedice în nici un chip și să-l lase în pace pe evreul amintit, și să aștepte judecarea cazului din partea comitatului. Până atunci, ambele părți să rămână în pace. Evreul a solicitat dreptul de a reclama, ceea ce i s-a dat”.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit. prot. 210. f. 20 r. (magh.).

¹ Localitate neidentificată.

LIX

1668, octombrie 8, Alba-Iulia. Principesa Transilvaniei, Anna Bornemisza, poruncește administratorului domeniului Zlatna să elibereze evreului Juda două măji de mercur¹.

„Anna Bornemisza, cu mila lui Dumnezeu principesa Transilvaniei. Către devotatul nostru cinstitul domn.

Prin scrisoarea noastră [confirmăm] că am dat locuitorului evreu Juda două măji de mercur, pentru care ne-a dat aici banii în întregime. Poruncim fidelității tale ca, de îndată și fără nici un fel de zăbavă, să-i dai două măji de mercur [și], deoarece el este fără apărare, să rânduiești pe lingă el și un om pentru ca să nu pătească ceva. Să-i dai și o căruță cu care să transporte [mercurul]. Altfel să nu îndrăznești a proceda. Dat în orașul nostru [de reședință], Alba-Iulia, la 8 octombrie 1668”.

A.I.B.B., cutia X, nr. 282 (magh.).

¹ Documentul este semnalat, sub formă de regist, în *I.Ț.E.R.*⁸⁰, I, nr. 157.

² Pe act se găsește și confirmarea dată de evreul Juda, tot la data de 8 octombrie 1668, cu următorul conținut: „În conformitate cu această scrisoare, István Belényesi, administratorul [domeniului] Zlatna, mi-a dat, prin András Korom, de la Korod, două măji de mercur pentru care dau domniei sale chitanța [de față]. Dat la Zlatna în ziua și anul mai sus menționate”. Confirmarea poartă semnătura lui Juda, în limba ebraică.

Pe versoul actului se află scris numele destinatarului, cu următoarea specificație: „Domnului István Belényesi, administratorul devotat al domeniului nostru Zlatna, trimitem grația noastră. Urgent, urgent, cel mai urgent”. La sfârșitul documentului se precizează: „8 octombrie. Scrisoare dată evreului Juda și confirmarea acestuia pentru ridicarea a două măji de mercur” [*ibidem*].

LX

1670, decembrie 3. Gáspár Pogáni, vicecomitele de Maramureș, în calitate sa de reclamant, cheamă în judecată diferite persoane, printre care și pe Marcu Tiuriș, din Borșa, a cărui slugă a fost de față când evreul prințului Czartoricki a fost ucis.

„Nobilul Gáspár Pogány, vicecomitele comitatului Maramureș, în calitate sa de reclamant magistrat, prin procuratorul său Mihály Balogh, înfațișează pricinile împotriva următoarelor persoane pîrite [...].

L-a chemat în fața instanței pe Marcul Tiuriș, locuitor în Borșa, pentru că sluga lui, Petru Jigorean, din Moldova, a fost de față când evreul prințului Czartoricki a fost ucis”¹.

Arh. St. fil., Baia Mare, loc. cit., f. 115—116 (magh.).

¹ La 30 mai 1671, stările privilegiate din Maramureș au decis ca robul din Moisei, care a fost părtaș la uciderea „evreului din Polonia”, să fie adus, în lanțuri, la cetatea din Hust (*idem*, prot. 5, fila 20).

LXI

1676, august 15, [Sighet]. Scaunul de judecată al comitatului Maramureș decide ca bunurile unui evreu arestat, care au fost însușite abuziv de niște persoane particulare, să fie depuse la vicecomite.

„Fiind arestat zilele trecute un evreu din regiunea Skolya¹, bunurile sale au fost luate de niște păgubași concetățeni de-ai noștri. Pentru ca lucrurile să nu capete amploare și această faptă rea să fie îndreptată, am decis în unanimitate și în deplin consens ca respectivii păgubași [adică cei care și-au însușit bunurile evreului], confrăți de-ai noștri, în termen de trei zile, cu

începere de azi, să predea mărfurile însușite de la evreu domnului vicecomite. Iar celor care nu vor să restituie [bunurile] să li se ia cu forța.

Iar cei care au luat bunuri pe credit de la alții să aștepte și ei pînă cînd acest caz se va rezolva“.

Arh. St. fil. Baia Mare, loc. cit., f. 20 (magh.).

¹ Localitate neidentificată.

LXII

1676 – 1678, [București]. Raportul misionarului Urbano Cerri¹ către Papa Inocențiu al XI-lea menționează prezența evreilor în București.

„În București se găsesc mulți evrei și turci, dar evrei din Turcia², bogați, veniți împreună cu celelalte elemente din Orient“.

N. Iorga, Ist. rom. prin călători⁷³, p. 268.

¹ Raportul misionarului Urbano Cerri este semnalat în *I.M.E.R.*⁸⁰, I (v. nota la doc. 165), dar fără datele privind prezența evreilor în București.

² Observația lui Urbano Cerri este în perfectă concordanță cu precizările lui M.A. Halevy în legătură cu originea evreilor din București. Astfel, în referirile sale la istoria evreilor bucureșteni Halevy arată: „Și era firesc ca Evreii din Turcia sau din provinciile turcești — spanioli de baștină și spaniolizați — să caute a nu se depărta de arterele economice ale Imperiului. Ei vor lăsa totuși loc și polonezilor, a căror prezență în capitala Munteniei va putea fi constatată încă de la 1550, de cînd datează cele mai vechi documente despre obștea din București“ (Halevy, *Comunitățile*⁸², p. 16).

LXIII

1678, mai 15, [București]. Însemnare din arhiva lui Gheorghe Grigore Cantacuzino, cu privire la Isac evreul, care își face casă și prăvălie în București.

„Cîrstea vistierul dă lui Isac ovreiu și soției sale Soria un loc sterp în ulița hanului Șerban Vodă¹, ca să facă prăvălii și case pe el, plătind chirie pe an taleri 6. Și să stăpînească Isac și urmașii lui, plătind chirie. Martori, Barbu pah., Gheorghe log., Constantin bărbier, vecin“.

Filitti, Arhiva Cantacuzino⁶¹, p. 154, doc. 474 a.

¹ Din relatările lui George Potra, rezultă că această zonă a Bucureștiului, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, era cea mai potrivită pentru negoț. Aici aveau atunci prăvălii bogații negustori ai vremii. Acest loc s-ar afla astăzi pe str. Lipscani. (G. Potra, *Istoricul hanurilor*¹²³, p. 35).

1678, iulie 29, Alba-Iulia. Mihai Apafi, principele Transilvaniei, confirmă privilegiul evreilor de a putea fi judecați doar de judele lor și de judele curții principelui și poruncește dregătorilor ca nimeni dintre ei să nu îndrăznească a-i supăra pe evrei.

„Mihai Apafi, din mila lui Dumnezeu principe al Transilvaniei, domn al părților regatului Ungariei și comite al secuilor. Tuturor dregătorilor noștri și fiecăruia în parte [...] și nobililor comiți și vicecomiți, juzilor etc., devotați nouă salutul și bunăvoința noastră.

Înțelegem cu milostivire din plângerea lui Iuda Malamet, judele evreilor locuitori în Alba-Iulia din comitatul Alba cu smerenie prezentată nouă în numele său și al celorlalți evrei, că ei [evreii] de la început au avut, conform privilegiului lor, dreptul de a face comerț liber în țară și în toate treburile lor depindeau de administratorul nostru, că țin de ei și evreii străini. Darea era strinsă de la ei împreună cu cea a acestora [din urmă] și o plăteau juzii [lor] acolo unde era necesar. Neștiindu-se de ce mobiluri minăți, unii, dar mai ales grecii și juzii lor, au început să se amestece în treburile lor [=ale evreilor] și, reținându-i fără a respecta orânduiala, păgubindu-i și strimtorându-i, strângând darea și de la [evreii] străini. Din cauza acestor [asupritori] sârmanii [evrei] au început să se înstrăineze [de țară]. Dat fiind faptul că legile obișnuite ale țării prevăd ca fiecare să țină de starea lui și să-și îndeplinească obligațiile sale acomodându-se stării [din care face parte], mai mult chiar, să caute [respectarea] drepturilor sale în fața instanței conducătorilor [stării sale], s-a interzis sub severă pedeapsă procedeul contrariu și amestecul în treburile și dregătoria oamenilor de altă stare, ceea ce s-a și respectat. Tuturor dregătorilor noștri mai sus notați, în special însă juzilor grecilor și grecilor înșiși, cu milostivire și foarte serios poruncim să nu îndrăznească de acum încolo să-i stînjenească, să-i păgubească și să-i prindă pe evrei, fie ei locuitori în țară, fie străini și să nu ia nimeni sub nici un chip dare de la ei, și să nu-i împiedice în comerțul lor, oprind și pe alții a-i stînjiți [pe evrei]. Altfel, în caz că vom fi din nou supărați în această privință, [cei vinovați] nu vor ocoli puternica noastră ocară. Cei ce au vreo pricină cu ei [=cu evreii] să-l caute în această privință pe administratorul nostru sau pe judele lor, pentru a obține dreptate. Altfel să nu faceți. Cele prezente, după lectură, să fie restituite celui ce le arată. Dat în orașul nostru Alba-Iulia în ziua de douăzeci și nouă a lunii iulie în anul Domnului o mie șase sute șaptezeci și opt. Mihai Apafi cu mîna proprie“.

M.H.J.⁹⁹, XVII, p. 29 (magh.).

1680, iulie 4, Alba-Iulia. Mihai Apafi, principele Transilvaniei, la plîngerea evreilor din Alba-Iulia, poruncește

ca nimeni să nu îndrăznească a-i strîmtora pe evrei, a lua de la ei o camătă mai mare decît cea obișnuită și, de asemenea, să nu-i oblige la afaceri dezavantajoase pentru ei.

„Mihai Apafi, din mila lui Dumnezeu principele Transilvaniei, domnul părților regatului Ungariei și comitele secuilor.

Am înțeles din suplica și plîngerea evreilor locuitori în orașul nostru Alba-Iulia prezentate nouă și domnilor membri ai Consiliului princiar, ce soartă nenorocită le amenință viața și situația lor, anume că mulți dintre dregătorii țării noastre nu respectă bunele rînduiri vechi, atunci cînd împrumută cuiva bani în condiții necuviincioase și ieșite din comun, abuzează foarte mult și în privința cametei, împotriva legilor scrise cu privire la camătă, spre insuportabila agravare a situației acestei evreimi pomenite. Ei [= evreii] sînt prinși fără știrea și voia judei lor rînduit în fruntea lor, îi stînjenesc în persoană și îi păgubesc în averile lor; mai mult chiar, și în călătoriile lor și în altele îi strîmtoează nu în mică măsură. Ținînd seamă cu milostivire de plîngerea lor supusă, am hotărît, împreună cu domnii Consiliului [princiar] să-i luăm sub protecția noastră milostivă, împotriva tuturor abuzurilor de acest fel [...]. Drept urmare, cu milostivire și în mod serios poruncim tuturor dregătorilor noștri pomeniți, de orice stare ar fi ei, ca nimeni împotriva bunei rînduiri să nu îndrăznească a-i stînji pe zișii evrei, și eu atît mai mult a-i păgubi nici în călătoriile lor, nici în prăvăliile sau șatrele lor, a lua cu de la sine putere despăgubire din mărfurile lor, și acei ce au vreo pretenție să caute rezolvarea ei în fața administratorului nostru, fără a lua de la ei o camătă mai mare decît zece la sută, așa cum prevede conținutul articolului [scris de hotărîrile Dietei] din anul o mie șase sute șaptezeci și trei¹. Și chiar dacă ei [= evreii] ar fi promis cuiva o camătă mai mare, să nu-i împovăreze cu mai mult decît aceea [prescrisă]. Altfel, cei ce vor fi aduși în fața noastră ca unii ce acționează împotriva acestei [scrisori] nu vor ocoli ocara noastră puternică. Altfel să nu procedați! Cele prezente, după lectură, să fie restituite celui ce le arată. Dat în orașul nostru Alba-Iulia, în ziua a patra a lunii iulie, în anul Domnului o mie șase sute optzeci. Mihai Apafi cu mîna proprie. Francisc Lugasi, secretar²”.

M.H.J⁹⁹, XVII, p. 30 (magh.).

¹ Dieta din Alba-Iulia, în hotărîrile sale, confirmate de principele Mihai Apafi, la 14 decembrie 1673, prevede, în articolul al optulea, despre camătă, că pentru banii împrumutați nu-i permisă o dobîndă mai mare de 1 florin la 10; 10 florini la 100; 100 de florini la 1 000. Conf. *Mon. Com. Regni Trans.*¹⁰⁰, XV, p. 345.

² V. și alt privilegiu dat de principele Mihai Apafi I. *I.M.E.R.*⁸⁰, I, 159.

LXVI

1688, ianuarie 28. Dintre cei 75 de bolovani de sare, aduși la Alba-Iulia de la salinele din Sărata, 35 au fost depozitați în pivnița evreului Salamon¹, din Alba-Iulia.

„În anul 1688, ianuarie 28, Ferenc Dállyai, comitele camerei noastre de la Sărata, ne-a predat [la Alba-Iulia] 75 de bolovani de sare, din care 35 am poruncit să fie depozitați în pivnița lui Salamon, 35 în prăvălia lui Ferenc, iar 5 în prăvălia lui Zöldi“.

Apafi udvartartása⁵, p. 499 (magh.).

¹ La 16 mai 1688, a fost depusă la Salamon o cantitate de fier. Alte mărfuri, achiziționate la 14 martie 1688, pe seama curții princiare, „au fost date pe mîna lui Salamon“ (idem, p. 479 și 545).

LXVII

1691, noiembrie 15, Focșani. Zapis din care rezultă că, în anul 1691, în localitatea Focșani exista un orîndar evreu.

„Zapis 1 — Pe locul unde iaste sfînta biserică a Sfîntului Dimitrie, adică din piatra hotar a locului de dugheană ce are biserica domnească și în jos pînă în bătrînul Hobjilă și spre răsărit pînă în apa Milcov, care și piatra jidovului s-au numit, că era locul uhui jidov mai din jos, care acum acel loc iaste a Prorocului Samoil cumpărat.

Adecă eu Ștefan Mustață, nepot Dragonii, nepot de fată Dragonii și cu vărul meu Vădan și cu Vasile Popoțoi și cu Vasile sin Neculii și diaconul Marian, scriem și mărturisim cu acest adevărat zapis al nostru, nesiliți, nici asupriți, ci de a noastră bună voe, precum am dat un loc în tîrg în Focșani, din sus din Crivăț din piatra călugărilor domnești pînă la bătrînul lui Hobjilă lui Dinigă lui Vasile zet Dinigă. Aflîndu-l și vîzîndu-l noi pe căpitanul Vicol începînd și făcînd această pomană și cu fratele dumisale, noi ne-am milostivit și am dăruit și noi care scrie mai sus și am dat acestui sfînt, lui Sfetii Dumitru danie acest loc, din piatra de lingă casa orîndariului din piatra jidovului pînă în apa Milcovului [...]. 7200, noem. 15.

Ștefan Mustață, Toader Hobjilă, Poiană vătaf, Ștefan Cazan, Manolache sulger, staroste de Putna, Ioan Stroescu, biv jignicer, staroste de Putna, Cozma egumen de Milcov, ermonah Misail Mălai“.

Arh. St. Buc., ms. 581 f. 7. v.—8. Copie. Orig. în fondul Mrea. Agapia II/1 are data de 1692, febr. 15. Un rezum. al doc. la ms. 581, f. 19.

LXVIII

1692, februarie 14, [Focșani]. Act de danie în care este pomenit Lazăr, orîndar evreu.

„Adecă eu Toader Hobjilă să brate nașii¹ Delean și cu Alexandru și cu sora noastră Floarea și Ștefana și Maria, noi nepoții, frații, sineve² Hobjilă, scriem și mărturisim cu toți frații noștri, cu acest adevărat zapis al nostru, de nimene siliți, nici asupriți, ci de a noastră bună voe am dat danie șapte pași, pasul iaste de cinci palme, dum-sale lui Vicol Căpitanului, ca să fie dum-sale pomană și cu copiii lor dum-sale. Și acest loc l-am dat eu Toader din locul meu cu știrea tuturor fraților, care loc iaste din hotarul Nemțenilor din jos înspre soare-răsare pină la hotarul ovreiului orîndariului Lazăr³, care ne iaste și nouă cumpărătură de la Tărabă și de la Frîncu, cu urice. Am dat să fie pentru sufletul Neniei Hobjilă, care dum-lui căpitanul, Dumnezeu să-i ajute, va să facă minăstioară pe acel loc și pe al altora oameni care au mai dat, am întărit și noi cu șapte pași [...]. Și cînd am făcut acest zapis l-am făcut dinaintea dum-sale sulgerul Manolache Rosit staroste de Putna și dinaintea dum-sale Ion Stroescu jicnicer staroste de Putna și dinaintea orașului, anume Ion Sorocceanul [și alții] și Albul staroste de ciocli [...] și alți oameni buni care s-or iscăli mai jos în scrisoare. U Focșani, febr. 20 [14] dni, leat 7200“.

[Iscăliturile]

Arh. St. Buc., ms. 581, f. 9 v.-10, copie. Orig. rupt, în fond Mrea. Agapia II/2.

¹ Să brate nașii = cu frații noștri (l. slavă).

² Sineve Hobjilă = fiii lui Hobjilă (l. slavă).

³ Casa aceluiași orîndar este menționată și într-un document din 22 ianuarie 1692, prin care i s-a dăruit un loc căpitanului Vicol pentru „a face o biserică“ (*idem*, doc. 15 și 102).

LXIX

1693, august 30, Iași. Într-un act dat de Constantin Duca¹, domnul Moldovei, este pomenită „școala jidovilor“ din mahalaua Curălarilor.

„Carte de la Constantin Duca voevod din lăat 7201 august 30 de întăritură Aniții tot pe aceiași casă ce este în mahalaoa Curălarilor, lingă școala jidovilor“.

Arh. St. Buc., ms. 644. Rezumat.

Regest în Catalogul doc. moldovenești, vol. IV (1676—1700), p. 355, nr. 1 589.

¹ Constantin Duca, domnul Moldovei (1693—1695)

LXX

1694, septembrie 2, Iași. Constantin Duca poruncește lui Negruț, curteanul de cămară să împlinească de la

Toderașco, feciorul Pităroaiei, 2 boi, luați pe nedrept de la Ștefan Măguranul, precum și 3 lei, camăta unor bani luați „de la un jidov cu zăloagele lui Ștefan“.

„Noi, Constantin Duca Voevoda boj. mil. gpodar zemli Moldavscoi. Scriiam Domnie mea sluga noastră la Negruțu curtanul de cămară, îți facem știrea că aici la Domnie mea faci (sic) jalobă sluga noastră Ștefan Măguranul, zicîndu cum că fiindu Toderașco, feciorul Pităroa[i]e[i], desiatnic, anu, la Tutova, s-aducîndu ial [=el] vită [vite] de istov aici, la Iași, să o [să le] vinzi, fost-au cumpărat și Ștefan de la Toader 2 boi; apoi trimetîndu Ștefan astă-primăvară cu boii în gios la un vas de vin, iară tu ai tîmpinat carul ș-ai luat boii și i-ai lăsat carul în drum, zicîndu tu că sîntu boii tăi și ți i-au fost luat fără ispravă. Pentr' acesta, dacă vei vedea Carte Domnii meali, iar tu să cauți, la vreme ce-au fostu boii tăi aceia ca[ri] i-au fostu cumpărat Ștefan și ți i-au fostu luat ție fără ispravă acei desiatnici, cia i-au vindut lui Ștefan, iar tu numai să cauți să-i [împli]nești boii de la Toderașc[...] și să-i dai pe mîna lui Ștefan; așijderia să mai [îm]plinești de la Toderașco și 3 lei, camăta a unor bani ce-au fostu luat ial de la un jidov cu zălogile lui Ștefan și stau zălogile lui Ștefan ș-acmu; iar ial de are ciava a răspunde, pentru această camătă, să vie de față. [...].

(L.P.D.)

Veliții boieri ucil“

Antonovici, Doc. birlădene¹, III, p. 69—70, doc. LI.

LXXI

1696, decembrie 20, Iași. Boierii din Divan judecă pricina pentru o casă din cartierul Curălarilor „aflată lîngă școala jidovească“.

„Tudosie Dubău vel logofăt, Vasile Costachi vornic, Alexandru Ramandi vornic, facem știre cu această carte a noastră, precum au avut piră de față înaintea noastră Măriia și cu ficiorii ei anume, Gligorașcu și Savin carii să răspundă, nepoți, Antimiei, ce o au ținut Ștefan Zugravul fâmelea întiiu cu sivinția sa Ionichie egumenul de la Aron Vodă, pentru o cas¹ de aicea din tirgu din Iași, ce iaste în poporul Curălarilor, lîngă școala jidovească [...]”².

Tudor Dubău logofăt iscal
Vasile Costachi vornic iscal
Ramandi vornic iscal“

„Ioan Neculce”⁶⁶, 1924, p. 126.

¹ Această casă a fost vindută de către „Anița, femeia lui Ștefan Zugravul din Iași” mănăstirii Aron-Vodă, în martie 1691 (v. Arh. St. Buc., ms. 628, f. 47).

² Adică o casă de rugăciune.

1697, aprilie 13, Cluj. Dieta din Transilvania, prin articolul XX al hotărîrilor sale, interzice fierberea rachiului din cereale și vînzarea acestuia; hotărîrea îi are în vedere și pe evrei¹.

„Articolul XX. Despre rachiul de țuică. Podgoriile constituie una din bogățiile deosebite ale acestei țări, din care atît nobilimea, cît și sărăcimea obțineau ceva venituri, care însă este limitată [azi] nu în mică măsură de fierberea liberă a rachiului din cereale, din drojdie de vin au din orișice alte produse, în toate localitățile țării.

Pentru ca livezile să nu ajungă în starea de totală pustiire, am hotărît ca nicaieri în țară, nici în orașe și nici la sate, nimeni, nici fiii patriei, nici cei din stările de comercianți, [cum ar fi] sîrbii, evreii, armenii și nimeni de orice stare, să nu mai fiarbă, să nu mai vîndă și să nu aducă în țară rachiul. Dacă cineva, împotriva hotărîrii noastre, ar fierbe sau ar pune să se fiarbă [rachiul], dacă ar face acest lucru un nobil sau om de vază să fie pedepsiți de către dregătorii locali cu o gloabă de 200 de florini, persoanele eclesiastice și nobilii de rînd [cu o gloabă] de 24 de florini, iar orășenii și țărani [cu o gloabă] de 12 florini. Pentru ca acest lucru să fie mai lesne de oprit, stăpînii de moșii să strîngă și să predea aceste cazane de fiert [rachiul] ce s-ar găsi pe domeniile lor în termenul de cincisprezece zile de la expedierea Dietei prezente, lăsînd doar atîtea cîte vor fi necesare pentru fierberea drojdiei de vin. Dacă domnii de moșii ar neglija să remedieze [situația] în sensul [hotărîrii] prezente, dregătorii să confişte și să distrugă cazanele de acest fel în toate localitățile, astfel însă ca din drojdia de vin și din vinul stricat să se poată fierbe vîinars și să fie liberă vînzarea lui, dovedindu-se cu certitudine cine anume a fiert din drojdie și de la cine a fost cumpărat vîinarsul. Dacă însă un dregător înalt, din orice cauză, nu ar pune să fie executată hotărîrea de față, el să fie pedepsit, conform articolului [de față], cu o gloabă de 200 de florini, pe care domnul nostru administrator [princiar] să o ia fără nici o protecție [...].”

Mon. Com. R. Trans.¹⁰⁰, XXI, p. 289—290 (magh.).

¹ Dieta din 14 iulie 1698 ținută la Alba-Iulia repetă această hotărîre, amintind că ea a fost luată încă la Dieta din 1695 (*idem*, vol. XX, p. 238), adăugînd că evreii, armenii și ceilalți negustori străini vor fi pedepsiți cu o gloabă de 50 de florini dacă vor fierbe rachiul din cereale și îl vor vînde (*idem*, p. 396).

1698, martie 27, București. Privilegiul acordat de Constantin Brâncoveanu unui luminărar atestă existența unor măcelari — rituali — evrei.

„Lui Hagi Vasile lumănărariul de aici den Buc[u]rești și den Târgoviște [...] a ținerea lumănăriia domnească den Buc[u]rești și den Tîrgoviște, și-s oprească pre toț măc[e]larii [...] au fie dor[o]banțu, au lef[e]giu, au sent, au sluj[i]tor, au măc[e]lar, au slugear, au ovreaiu, au măcar ver-ce feal de om a hi[...] să nu vînză săul într-altă parte [...], fără numai [la] lumănărari domnești“.

N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, V, p. 345.

LXXIV

1698, august 29, [București]. Document din care rezultă că un evreu a închiriat o prăvălie de la mănăstirea Cernica.

„Din porunca dumnealor boierilor celor mari caimacanii am venit aici la prăvălia egumenului Sarafim de la sfînta mănăstire a Cernicăi vornicul, care prăvălie șade Isep jădovul, de am strîns pre mulți negustori înprejurenii, de i-am întreat cu ce trebi au luat Iorga Păscarul pînă acum chirie și el chirie după această prăvălie. Și toți au spus cum că locul iaste al mănăstirii Cernicăi dat de pomană de Cernica vornicul, iar prăvălia o au fost făcut un om anume Vucașiu Sîrbul și acel Vucașiu au fost avut o fată și o au luat un frate al Iorgăi acestuia. Și au murit și fata și bărbatul ei, fratele Iorgăi și copii nu le-au rămas. Deci Iorga au fost luat acea chirie tot fără de nici o treabă, de cînd au murit acei oameni și era să întorcă Iorga toată chiria ce au luat. Apoi noi am zis ce au luat Iorga să hie luat, iar de astăzi nainte să nu mai aibă nici o treabă Iorga, nici să nu mai ia el nici un ban, ci să-i ia mănăstirea Cernicăi, că iaste a ei această chirie. Și au iscălit și negustorii care au fost aice. 29 dni, avgust, leat 7206.

Az Stan vornic Az popa Dumitrașco Dinicu martor
Jupîn Vasile Abagiul martor (și alți martori)“.

Arh. St. Buc., fond Mitropolia Țării Românești, pachet CCLVII/9.

LXXV

1699, iunie 30, Iași. Ilie Enachi stolnic și vameșii cei mari stabilesc plata datoriei femeii lui D. Gherghel către „Lazor Jidovul” la o sumă de 548 de lei, capete și dobîndă.

„Ilie Enachi vel stolnic, făcut-am această scrisoare a noastră pentru o datorie ce-au fostu dator Dumitrașco Gherghel, lui Lazor Jidovul și făcînd jalobă la măriia sa Vod[ă], giupăneasa lui Gherghel pentru camăta banilor asuprind Lazor, ne-au orînduit măriia sa Vod[ă], ca să li luăm sama, și

stînd noi la sam[ă], de i-am socotit, s-au aflat, Gherghel dator lui Lazor Jidovul, cu 349 lei, capitele pe ai ce-au fost trecuți pînă la moartea lui Gherghel și dobînda s-au socotit pre acești bani ce mai sus scriem 199 lei, cari fac peste tot 548 lei, și aducîndu Lazor zăloagile ce avea pus, de mîna lui Gherghel înaintea noastră, la vamă, s-au prețuit cu vamășii și cu neguțitori, cari s-au iscălit, mai gios, din odoare și dintr-alte ce au fostu, carele scriem mai gios anum[e]: 165 lei niște mîrgăritari, și 150 lei de pe 150 berbeci, și 40 lei 2 cai, unul murg și altul negru, și 20 lei 2 inele, unul cu diiamant altul cu zamfir, și 36 lei o păreche de brățari cu aur, un inel tij de aur bătut, cari au tras 16 matcaluri, matcalul cîte 2 lei un ort., și 50 de lei o păreache de sârji cu 6 picioare zmaragduri, și 20 lei 2 perine zorba de ceale greale bune, și 10 lei un covor bun, și 17 lei 2 cupe de argint ce au tras 90 de dramuri, dramul cîte 24 bani și 32 lei, 10 linguri și o căldărușă de argint ce-au tras 322 dramuri, dramul cîte 13 bani buni, și 7 lei 8 coți de masă de cea leșască bună de pînză, deci acestea toate s-au prețluit și s-au plinit suma cît au fost datoră 548 lei cu capite cu dobîndă și zapisul lui Gherghel ce-au fostu la Lazor Jidovul, s-au luat și s-au dat la mîna giupănesei lui Gherghel, iară pentru alte zăloage ce-au mai rămas, s-au da pre mîna lui Andrei Abăza vornicul tatăl giupănesei lui Gherghel, iar pentru acei 150 de berbeci și 2 cai ce fac 190 lei au făcut zapis Abăza vornicul, la mîna lui Lazor Jidovul, precum mergînd Lazor pe la Bacău, să dea acelea acolo, iar de nu vor hi berbecii deplini să aibă a da vornicul Abăza și berbecii și banii, să plinească și camăta s-au socotitu din dzeace 12 într-un an, deci vîdzînd noi din toate ce-au fostu între dinșii, să nu mai aibă a pîră unul pre altul, nici giupăneasa lui Gherghel pre Lazor, nici Lazor pre dînsa, și luînd Lazor berbecii și caii de la Bacău să aibă a da zapisul lui Abăza pe mîna lui Ilie Sinu (fiul) Abăza, aciasta scriem u las leat 7207, iuni 30.

Ilie vel stolnic iscal, Constantin iscal, — Tomas paroh [față], Coada staroste [grecește], Savvas staroste [grecește], Frangule vornic [grecește], Ștefan Caratzas [grecește], indescifrabil [grecește].

În dos nota: „Zapis pre aședzare ce s-au plătitu lui Lazor Jidovul datorie Sa denaintea vamășilor celor mari în dzilele mării sale Ioan Antiohie Vodă”¹.

Gh. Ghibănescu⁵⁴, Surete, XIV, p. 27—28.

¹ Documentul a fost publicat și de L. Rosenbaum în volumul *Documente și note referitoare la istoria evreilor din Țările Române*¹²⁹, București, 1947.

LXXVI

1700, august 21, București. Constantin Brâncoveanu către jupînul Echel Gheorghe și Sfatul Cetății Brașov, despre greutatea birurilor și cerința ca toți — inclusiv evreii — să participe la dările către vistierie.

„Bunului priiaten și vecin de aproape, în toată vremea de bine voitor, dumnealui jupănul Echel Ghiorghe județul și la alalt cinstit Sfat al Cetății Brașovul, sănătate [...]. Cartea ce a trimis dumneavoastră, au venit, și, ce ați scris, am înțeles, pentru un brașovean Dumitru Albeșu [...]. De aciasta, cum că sânt și acolo la dumneavoastră asupra oamenilor, păsurile și nevoi, știm și creadem, iar și aici la noi mai multe și mai cumplite nevoi sânt, cât sânt foarte încărcat și împresurat oamenii cu păsurile. Pentru aceaia, de multele păsurile ce sânt, cât sânt aici în țara noastră, și striini, și de alte neamuri, ori de acolo, ori dentr-alte părți, cum am zice și Brașoveanii și Chiprovnicenii și Armeanii, și Jidovii, fără dajde nu pot fi, ce aceștea toți au fieștecare cu răfetul lui legături cu Vistiriia țării, de să știu ce dau pe an [...].”

N. Iorga, Studii și doc.⁷⁸, X, p. 400, nr. 4.

CORRIGENDA

Corrigenda la vol. I

p.	doc.	notă	indice	glosar	în loc de	se va citi
19	20				p. 130, nr. 29	nr. 20
72	96				evrei	iudaizanți
72	...				voluntari	lefezii
79	103				iudeo-spaniol	ladino
92	22	2			edictul 72	edictul 82
112	151					la sursă se mai adaugă: Arh. St. Buc., Doc. ist., 208/CLXXXV
„	152				Sigismund de Vințul de Sus	Felvinczi Zsigmond
115	157				Ana Bornemi- sza poruncește [...] lui Iuda	Ana Bornemi- sza poruncește [...] să-i elibereze lui Iuda evreul două măji de mercur
146				prăvilaș	neguțător de prăvălie	daian, asistent de rabin, judecător după legile iudaice
149			Alexandru cel Bun		I.A. 45,59	A.I. p. 136
150			Askenazi S.		62	60
151			Celebi Evlia		42	40
159			Petru Cercel de la doc. 89 se elimină			
160			Sigismund de Vințul de Sus		Sigismund de Vințul de Sus	Felvinczi Zsigmond

SURSE

1. *Acta Tomiciana tomus sextum decimus epistolarum, legationum, responsorum, actionum et rerum gestarum serenissimi principis Sigismundi primi regis Poloniae, magni ducis Lithuaniae per Stanislaum Górski canonicum Cracoviensem et plocensem collectarum.* A.D. MDXXXIV, pars prima, edidit Vladislaus Pochuecha, Wratislaviae—Cracoviae—Posnaniae, 1960.

2. *Analele Societății istorice „Iuliu Barasch”,* București, 1887—1889.

3. *Arhiva istorică a României* [de] B. Petriceicu Hăjdêu. Colecțiune critică de documente asupra trecutului român, începând dela timpii cei mai depărtați și pâne la anulul 1800. Tomu I. Partea 1—2: Sub auspiciile Ministerului Justiției, Cultelor și alu Instrucțiunii publice. București (Imprimeria Statului), 1865.

4. ANTONOVICI, IACOV [PREOTU I. IOAN]. *Documente bărlădene.* Vol. I—III. Bârlad, Huși, Atelierele Zarnet Corlăteanu (1911—1915), 3 vol.

5. *Apafi fejedelem udvartartása.* I. Bornemisza Anna gazdasági naploi (1667—1690). Szerkeszti Szadeczky Béla. (*Administrația curții principelui Mihai Apafi I*, vol. I. *Condițiile de socoteli ale Annei Bornemisza*. Editate de Béla Szadeczky), Budapest, 1911.

6. *Approbatæ Constitutiones Regni Transylvaniae Partium Hungariae eidem annexarum.* Pars Quinta. În „*Magyar Törvénytár 1540—1848 évi erdélyi törvények*”. (*Legislația maghiară în perioada 1540—1848, legi transilvane*). [Ed.] Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen, Budapest, 1900.

7. BAGOSSY BERTALAN. *Szatzmár-Németi története.* În vol.: *Szatzmár-Németi sz. kir. város (Istoria orașului Satu Mare.* În vol.: *Satu Mare, oraș liber regal*). Budapest, f.e., [1910].

8. BALABAN, M. *Zydzi lwowski na przelomie XVI-go i XVII-go wieku.* Lwow, 1906.

9. [BĂLAN, TEODOR]. *Documente bucovinene.* Vol. I—VI, Cernăuți, 1933—[1942].

10. BARON, SALO W. *A Social and Religious History of the Jews*, vols. I—XVIII. 1952—1983.

11. BARTOK LAJOS. *Ífjabb Köleséri Sámuel könyvhagyatéka (Biblioteca lui Köleseri Sámuel cel Tânăr).* În: „*Annales Bibliothecae Universitatis Debreceniensis*”, 1955/II.

12. BEKE ANTAL. *Az Erdélyi Káptalan levéltára Gyulaférvártt.* În: „*Történelmi Tár*” (*Arhiva capitolului transilvan din Alba-Iulia*, publicată în „*Arhiva istorică*”), Budapest, 1895.

13. BENJAMIN, RABBI. *Voyages de Rabbi Benjamin, fils de Jona Tudèle...* Traduits de l'hébreu par J.P. Baratier. Tome second. Amsterdam, 1734.

14. *Bihar vármegye és Nagyvárad (Comitatul Bihorului și Oradea).* Budapest, 1901.

15. [BOTERO, GIOVANNI]. *Le relationi universali di Giovanni Botero Benese*, in tre parti e cinque volumi divise... In Bergamo, per Comin Ventura, 1596.

16. BRĂTIANU, GEORGE I. *Două veacuri de la reforma lui Constantin Mavrocordat, 1746—1946.* București, 1947, 71 p. + 5 pl. („*Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorică*”. Seria III. Tomul XXIX. Mem. 10).

17. BRĂNCOVEANU, CONSTANTIN. *Catastih de toate veniturile domniei, ce ne va milui Dumnezeu de acum înainte și pe toate cheltuielile ce vom cheltui dentr-acest venit, pe cum se va scrie anum[e].* 1709—1710, publicat de Ion-Radu Mircea. În: „*Manuscriptum*”, București, 4, 1985.

18. [BROCINER, J.B.] *Memorii și documente istorice despre comunitățile israelite în România.* Tipo-litografia J. Schenk, Galați, 1896, 86 p.

18a. *Buletinul Bibliotecii Muzeului și Arhivei Istorică. Templu Coral din București.*

19. BUNYITAI VINCZE, LINDENBERGER JÁNOS, MÁLNÁSI ÖDÖN. *A váradi püspökök a száműzés s az újraalapítás korában (Episcopii din Oradea în vremea exilului și a restaurării).* Debrecen, 1935.

20. CANTEMIR, DIMITRIE. *Descrierea Moldovei*. Prefață și tabel cronologic [de] Leonida Maniu. București, Minerva, 1981, XXXVIII + 263 p.
21. CAPROȘU, I. *Două documente inedite din secolul al XVIII-lea*. În: „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, Iași. Tom XIV, 1977.
22. *Călători străini despre Țările Române*. Vol. VIII. Volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
23. CĂLINESCU, G. *Altre notizie sui missionari cattolici nei Paesi Romeni*. În: „Diplomatarium Italicum [...]”, II, Roma, 1930.
24. CERNOVODEANU, PAUL. *England's Trade Policy in the Levant and Her Exchange of Goods with the Romanian Countries under the Later Stuarts (1660—1714)*. Bucharest, Publishing House of the Academy of Socialist Republic of Romania, 1972.
25. CIORĂNESCU, AL[EXANDRU]. *Documente privitoare la istoria Românilor culese din arhivele din Simancas*. București, 1940, 393 p. (Academia Română. Studii și Cercetări, XLIII).
26. CIUHANDU, GHEORGHE. *Românii din Cimpia Aradului de acum două veacuri*. Cu un excurs istoric până la 1752 și însemnări istorico-politice ulterioare. Arad, 1940, 1 f. + +256 + 320 p. + 2 h.
27. COHEN, I.G. *Cuvîntare rostită la serbările jubiliare ale bicentenarului Comunității Sefarde*. 1730—1930. Darea de seamă nr. 24, București, 1932.
28. COLTA, E.R. *Legători de carte, un meșteșug de veche tradiție românească în vestul Transilvaniei*. În: „Valori bibliofile din patrimoniul cultural național”, vol. II, București, 1983.
29. *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei, de la leatul 7202—7212 (1694—1704)*. În: „Revista istorică a Arhivelor României”. București, 1873.
30. *Corpus Juris Hungarici [...]* (Codicele Juridic al Ungariei). Budapest, 1900.
31. COSTIN, NICOLAE. *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601 și de la 1709 la 1711*. În: Costin, Nicolae. „Opere”. Ediție cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const. A. Stoide și I. Lăzărescu. Vol. I. Iași, Junimea, 1976, CXVI + 348 p.
32. *Cronica anonimă a Moldovei (1661—1729) [Pseudo-Amiras]*. Studiu și ediție critică de Dan Simonescu. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975, 170 p. (Academia de Științe Sociale și Politice a Republicii Socialiste România. Institutul de Istorie „N. Iorga”).
33. *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695—1754*. Ediție îngrijită de Nestor Camariano și Adriana Camariano-Cioran. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, LV + 809 p. (Cronicile medievale ale României, V).
34. „*Curierul Israelit*”, organ săptămînal pentru apărarea intereselor evreiești. București, (1906—1946) [cu întreruperi].
35. DAMÉ, FRÉDÉRIC. *Bucarest en 1906*. București, 1907 [1908], [1 f.] + IV + 640 p.
36. [DAPONTE, CONSTANTIN]. *Ephémérides daces ou Chronique de la Guerre de quatre ans (1736—1739)*, par Constantin Dapontès. Publiée, traduite et annotée par Emile Legrand. Paris, 1880—1888.
37. DECEI, A. „*Avvisi*” riguardanti i Paesi Romeni negli anni 1596—1598. În: „Diplomatarium Italicum [...]”, IV, Roma, 1939.
38. DEJEU, PETRE. *Instituțiile culturale din municipiul Oradea și județul Bihor*. București, Oradea, Leipzig, 1937, 318 p. (Monografia municipiului Oradea [...], vol. II).
39. „*Democrația*”, [ziar] Ploiești.
40. DIMA-DRĂGAN, C. și ȘVARTZ-KARA, I. *Interesul domnitorului român Nicolae Mavrocordat pentru studiul limbii ebraice*. În: „Toladot”, Buletinul Institutului dr. J. Niermirower [Ierusalim], nr. 2, mai—iulie 1972.
41. *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. I, 1384—1448. Volum întocmit de C. Cihodariu, I. Caproșu și L. Simanschii. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1975.
- 41 a. *Documente privind istoria României. Veacul al XVII-lea. B. Țara Românească*, vol. IV (1621—1625). București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.
42. *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*. Vol. II, Moldova. Vasile Mihordea, red. resp. [...] București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966.
43. „*Egalitatea*” [ziar editat de M. Schwarzfeld]. [București].
44. EISLER M. *Az erdélyi országos főrabbi (Șefii rabini, din Transilvania)*. Budapest 1900.

45. EISLER M. *Das Gemeindebuch von Alba-Iulia (Cartea comunității din Alba-Iulia)*. În: „Sinai”, vol. I-II, 1928—1929.
46. *Elementa ad fontium editiones, VIII. Documenta polonica ex Archivio Generali Hispaniae in Simancas*. I. Pars. Edidit Valerianus Meysztowicz, Romae. 1963.
47. [ELIAN, AL.]. *Inscripții medievale ale României*. Cu studiu introductiv de [Al. Elian], vol. I/1. Orașul București, 1395—1800. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965 (Academia Republicii Socialiste România. Institutul de Istorie).
48. ERDELYI LAJOS. *Régi asidó temetők művészete (Arta vechilor cimitire evreiești)*. Kriterion, Bukarest, 1980.
49. ESKENASY, V. *Jews, Romanians and Ottomans: some Political Aspects of their Relations in Moldavia (XVth — XVIIth centuries)*. În: *Romanian—Jewish Studies*, Jerusalem, I. Spring, 1987.
50. FÁBIÁN G. *Arad Vármegye és Arad Szabad Királyi Város közigazdasági, közgazgatási és közmívelődési állapotának leírása. (Descrierea economică, administrativă și culturală a comitatului Arad și a orașului liber regal Arad)*, vol. I, Buda, 1835.
51. FILITTI, IOAN C. *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*. București, f.e., XXXVI + 351 p. + tab.
52. GALANTÉ, AVRAM. *Histoire des Juifs de Turquie*. Istanbul, Edit. Isis, [f.a.], 9 vol.
53. [GASTER, M.] *M. Gaster in corespondență*. Ediție îngrijită, prefață, note și indice de Virgiliu Florea. București, Minerva, 1985, VIII + 198 p. + 6 f. pl. (Documente literare).
54. GHIĂBĂNESCU, GHEORGHE. *Surete și izvoade (Șendricenii-Dorohoi)*. Studii și documente de Gh. Ghibănescu ... Huși, Atelierele Zanet Corlăteanu, 1925 (Comitetul școlar al Școalei Normale de învățători „Alexandru Vlahuță” din comuna Șendriceni [Dorohoi]).
55. [GIURESCU, CONSTANTIN] — *Materiala pentru istoria Olteniei supt Austrieci*, I—III, 1726—1732, publicat de C. C. Giurescu. București, Institutul de Istorie Națională din București, 1913—1947; vol. II, 1944.
56. GIURESCU, CONSTANTIN C. *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre*. București, Editura pentru literatură, 1966, 466 p. cu ilustr.
57. GIURESCU, CONSTANTIN C. *Istoria Românilor*, II, partea întâi. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1940.
58. GIURESCU, D. C. *Anatefterul*. Conдика de porunci a vistieriei lui Constantin Brâncoveanu. În: „Studii și materiale de istorie medie”, V, București, 1962.
59. GOMOIU, V. și GOMOIU, GH. *Repertor de medici, farmaciști, veterinari [personal sanitar] din ținuturile românești [Înainte de anul 1870]*. Vol. I și Adaos la vol. I. Brăila, București, 1938—1941, 528 + 351 p. (Așezămintele A.S.R. Principesa Elena. Institutul de Istoria Medicinii).
60. GRISELINI, FRANCESCO. *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*. Prefață, traducere și note de Costin Feneșan. Timișoara. Facla, 1984, 336 p. cu ilustr. + 1 f.h.
61. [GUBOGLU, MIHAIL]. *Catalogul documentelor turcești din depozitele Arhivelor Statului și ale Academiei R.P. Române*, vol., I 1558—1913. [Întocmit de Mihail Guboglu]. 1960, 683 p. + 20 f. facs. (Direcția generală a Arhivelor Statului din Republica Populară Română).
62. HALEVY, M.A. *Comunitățile evreilor din Iași și București pînă la 1821*. [...]: Institutul de istorie Evreo-Rom., 1931, 112 p. + 8 pl. + XIII p. text ebraic.
63. HALEVY, M.A. *Médecins juifs d'origine hispano-portugaise dans les Pays roumains*. Paris, 1957 (Extrait de la Revue d'Histoire de la Médecine Hébraïque. Mars, 1957, no. 35).
64. [HURMUZAKI, EUDOXIU de]. *Documente privitoare la istoria românilor*. București, 1887—1913, vol. I — XIX.
65. HUSZTI ANDRÁS. *Ó és Ujj Dácia [...]* (*Antica și noua Dacie...*). Bétsben, 1791, 294 [—328] p.
66. „Ioan Neculce”, *Buletinul muzeului municipal, Iași*, 1921, 1924, 1926, 1927.
67. IONAȘCU, I. *Documente bucureștene privitoare la proprietățile mănăstirii Colfea*. București, 1941, X + 444 p. + 11 pl. (Fundăția Regele Carol I).
68. IONESCU-GION, G.I. *Istoria Bucureștilor*, f.e. București, 1899, 818 p.
69. IORGA, NICOLAE. *Documente privitoare la familia Callimachi*. Adunate, publicate și întovărășite de o prefață de N. Iorga, București, Ed. Minerva, 1902—1903, 2 vol.
70. IORGA, NICOLAE. *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a Principatelor Române (Partea I)*, București, 1900, 184 p. (Extras din „Economia națională”).

71. IORGA, NICOLAE. *Istoria comerțului românesc. Drumuri, mărfuri, negustori și orașe*. Lucrare scrisă din inițiativa și cu sprijinul d-lui Dimitrie Haği Teodoraky. I. Până la 1700. Vălenii de Munte („Neamul românesc”. Tipografie și legătorie de cărți), 1915, 359 p.
72. IORGA, NICOLAE. *Istoria evreilor în țările noastre*. București. Inst. de Arte Grafice Carol Göbl S-sor I. St. Razidescu, 1913, 41 p. (Extras din: *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice*. București, S. II, XXXVI, Mem. 7).
73. IORGA, NICOLAE. *Istoria românilor prin călători*. Ediție îngrijită [...] de Adrian Angheliescu. București, Editura Eminescu, 1981, 703 p.
74. IORGA, NICOLAE. *Medici și medicină în trecutul românesc [...]*. București, „Cultura Neamului Românesc”, 1919.
75. IORGA, NICOLAE. *Rătăcirile în Apus ale unui pretendent român, Ioan Bogdan, în secolul al XVI-lea*. București, 1928.
76. IORGA, NICOLAE. *Relațiile comerciale ale țărilor noastre cu Lemberg [...]*. Partea I. București, 1900, 113 p.
77. IORGA, NICOLAE. *Scrisori și inscripții ardelențești și maramureșene*, București, 1906, 2 vol.
78. IORGA, NICOLAE. *Studii și documente cu privire la istoria românilor [...]*. București, Editura Ministerului de Instrucție, 1901—1916, vol. I-XXIII.
79. [ISTRATI, CORNELIU]. *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol. I-II, Iași, 1986.
80. *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, I. Volum întocmit de Victor Eskenasy. Cuvînt înainte de Eminența Sa Șef Rabin dr. Moses Rosen, dr. Alexandru Vianu. Comitetul de redacție: dr. Moses Rosen, dr. Alexandru Vianu, Sergiu Stanciu. Regeste și cuvînt înainte în lb. rom. și engl. București. F.C.E. din R.S. România, 1986. LVII + 163 + 20 f. foto (Federația Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România. Centrul de Documentare).
81. JABLONOWSKI, A. *Sprawy woloskić za Jagiellonow*, Varșovia, 1878 [...], t. X.
82. JAKAB ELEK. *Kolozsvár története. (Istoria Clujului)*. Budán, 1870—1888, 5 vol.
83. *The Jewish Encyclopedia*... New York and London, 1901—1906, 12 vol.
84. *Jüdisches Lexikon [...]* Berlin, Jüdischer Verlag, 1927—1930, 5 vol.
85. KARA, I. *Inscripții funerare ebraice din județul Botoșani*. In: „*Memoria Antiquitatis*” II. Piatra-Neamț, 1970.
86. KARA, I. *Mărturii de veacuri [...]*. V. Șvart, I.
87. KATSAITIS, MARKOS ANTONIOS. *Călătorie de la Constantinopol la Iași și de la Iași la București în anul 1742*. Iași, Junimea, 1977, 159 p. cu facs. (Documente inedite).
88. [KELEMEN MIKES] MIKES KELEMEN. *Scrisori din Turcia*. În românește: Gelu Păteanu [...] București, Kriterion, 1980, 304 p.
89. KOGĂLNICEANU [PSEUDO-ENACHE]. *Letopiseșul Țării Moldovei de la domnia întâia și pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat voievod (1733—1744) [...]* București, Minerva, 1987.
90. KOHN, SAMUEL. *Die Sabbatharier in Siebenbürgen*. Budapest—Leipzig, 1894.
91. KOLOSVÁRI SÁNDOR, OVÁRI KELEMEN. *Corpus Statutorum Hungariae Municipalem*. Budapest, 1885, vol. I.
92. KRAUS, GEORG. *Cronica Transilvaniei, 1608—1665*. Traducere și studiu introductiv de G. Duzinchevici [...] București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965, XXXIV + 603 p. (Cronicile medievale ale României, Supliment 1).
93. LAKOS LAJOS. *A váradi zsidóság története hiteles levéltári adatok alapján (Istoria evreilor orădeni pe baza datelor arhivistice autentice)*. Nagyvárad, Nagyvárad-Nyomda és újságválat, 1912.
94. LĂZĂRESCU, DAN A. *Imaginea României prin călători*. Vol. I, 1716—1718, București, Editura Sport-Turism, 1985, 334 p.
95. LEITNER ZOLTAN și FREUND FÜLÖP. *Kétszáz esztendő az emberszeretet szolgálatában. Nagyvárad Izraelita Szentegylet Chevra Kadiša 200 éves története, 5491/1731—5691/1931 (Două sute de ani în slujba iubirii de oamenii. Două secole de istorie a Confreriei sacre din Oradea „Chevra Kadiša”), [1931], 239 p.*
96. *Levelek és okiratok I. Rákóczi György keleti összeköttetései történetéhez*. Szerkesztette Szilágyi Sándor (Scrisori și acte referitoare la legăturile lui Gh. Rákóczi I cu Orientul. Sub redacția lui Sándor Szilágyi). Budapest, 1883.
97. LÖWY, M. *Skizzen für Geschichte der Juden in Temeswar*. Szeged, f.e. 1890.
98. LUKINICH I. *Dés város közlétele a XVIII század elején (Viața publică a orașului Dej la începutul secolului al XVIII-lea)*. Dés, 1908.

99. *Magyar-ssidó Oklevéltár. Monumenta Hungariae Judaica*, vol. I—XVIII, f.e., Budapest, 1903—1980.
100. *Magyarország népessége a Pragmatika Sanctio korában 1720—1721. (Populația Ungariei în perioada Sancțiunii Pragmatice 1720—1721)*. Budapest, 1896. În: „Magyar Statisztikai Közlemények”. Uj folyam XII k.
101. MANOLESCU, RADU. *Comerțul Tării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV—XVI)*. București, Editura științifică, 1965, 308 p. + 14 f. pl.
102. MARCUS, SANEL. *Chazarii*. (Conferință ținută la Barascheum). București, 1879, 10 p.
103. MÁRKI SÁNDOR, *Arad vármegye és Arad szabad királyi város monográfiája (Monografia comitatului și a orașului liber regal al Aradului)*, vol. II/2. Arad, 1892.
104. MATUSCHKA, LUIGI. *Guerra contra i Turchi. Campagna del 1716*. Viena, Torino, 1891—1900.
105. *Mărturii armenesti despre România extrase din Cronica armenilor din Camenița. Partea I-a (1430—1611)*. Cu o prefață de H. Dj. Siruni. București, 1936 (Academia Română. Memoriile Secțiunii istorice. Seria III. Tomul XVII. Mem. 14). 20 p.
106. [MEHMED, M.A.] *Documente turcești privind istoria României [...]*. Vol. I, 1455—1774, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1976, XXXII + 411 p.
107. MELCHISEDEK [EPISCOPUL]. *Chronica Romanului și a episcopiei de Roman [...]*. Partea I—II-a, București, 1874—1875.
108. MIHORDEA, V. *Biblioteca domnească a Mavrocordasilor [...]*. București, 1940, 61 p. (Academia Română. Memoriile secțiunii istorice. Seria III. Tomul XXII. Mem. 16).
- 108a. MIHORDEA, V. *Relațiile agrare din secolul al XVIII-lea în Moldova*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.
109. *Monumenta Comititalia Regni Transylvaniae [...]* Történelmi bevezetésekkel [...] szerkeszti Szilágyi Sándor. I—XXI kötet, Budapest, 1865—1899.
110. *Monumenta Hungariae Historica. Diplomataria*, XXV, Budapest, 1875.
111. *Monumenta Hungarorum in Polonia (1575—1668)*. Vol. Primum: Rationes Curiae Stephani Báthory Regis Poloniae Historiarum Hungariae et Transylvaniae Illustrantes (1576—1586). Descriptis et edidit dr. Andreas Veress. Budapest, 1918 (Fontes Rerum Hungaricarum. Tomus III).
- 111 a. MORARIU, BONAVENTURA. *Series chronologica 'prefectorium apostoloricum missionis fr. min. conv. in Moldavia et Valachia durante sec. XVII et XVIII*. Vatican, 1940.
112. NECULCE, ION [IOAN]. *Letopisețul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită și glosar de Iorgu Iordan [...]. București, Minerva, 1975, 416 p.
113. NISTOR (dr. J.) *Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV, XV, XVI Jahrhundert [...]* Gotha, 1911, XIX + 240 p.
114. OLAHUS, NICOLAUS. *Corespondență cu umaniști batavi și flamanzi*. [...] București, Minerva, 1974, 350 p. + 10 f. pl.
115. PANAITESCU, P.P. *Călători poloni în țările române*. București, Cultura Națională, 1930, 274 p. (Academia Română, Studii și cercetări, XVII).
116. PAPACOSTEA, ȘERBAN. *Oltenia sub stăpânirea austriacă (1718—1739)*. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, 341 p.
117. PÁPAI JÁNOS. *Törökországi naplói*. Sajto alá rendezte Benda Kálmán (*Jurnalul de călătorie în Turcia*. Publicat de Benda Kálmán). Budapest, 1963.
118. PAUL, M. *Alte acte românești de la Constantinopol (IV)* (1596—1860). În: Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, Tom. XII, Iași, 1975.
119. PETRESCU, G.Z. *Lefuri și onorarii medicale în trecutul țării noastre*. București, 1938, 17 p. (Extras din: „Revista de Medicină Legală”. Anul II, nr. 3—4, 1938).
120. *Pinkas hakehillot*, Romania, vol. I (Ierusalim).
121. PIPPIDI, ANDREI. *Hommes et idées du Sud-Est Européen à l'aube de l'âge moderne*. București, Paris. Editura Academiei Republicii Socialiste România; Editions du C.N.R.S., 1980, 372 p. cu ilustr.
122. [POTRA, GEORGE]. *Documente privitoare la istoria orașului București (1594—1821)*. București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1961, 817 p. cu ilustr. și facs.
123. POTRA, GEORGE. *Istoricul hanurilor bucureștene*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, 223 p.
124. PRODAN, DAVID. *Supplex Libellus Valachorum*. Ediție nouă refăcută, București, Editura științifică, 1967, 536 p. + 18 f. pl.

125. PSANTIR, IACOB. *Sefer diurei ha'amim learfot Rumenie* (Carte de istorie pentru Țările Române). Iasi, Bidfus H. Goldner, 1871, 225 p.
126. *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt in Siebenbürgen*. *β*-Izvoare pentru istoria orașului Brașov). Kronstadt, 1886—1918, vol. I-VIII.
127. [RADVÁNSZKY B.]. *Udvartartás és számadáskönyvek, I.* (Administrația curții și condicile de socoteli, vol. I). Bethlen Gábor fejedelem udvartartása (Administrația curții principelui G. Bethlen). Budapest, 1888.
128. „*Revista Israelită*”, redigiata de dr. M. Beck. București, 1886—1887.
129. ROSENBAUM, LAZĂR. *Documente și note privitoare la Istoria evreilor din Țările Române*. Fasc. 1—3, vol. I, 1476—1750. București, 1947, 97 p.
130. ROSENBAUM, LAZĂR. *Evreii în scrierile lui Constantin Daponte*. (Extras din: „*Balcania*”, vol. I, MCMXLII, p. 421—427). București, Atelierele „Cartea Românească”, 1942 [7 p.].
131. RYBARSKY, N. *Handel. Polytika handlowa polski w XVI stolecu*. (Comerț. Politica comercială a Poloniei în sec. al XVI-lea). T. II. Tablice i materialy statystyczne. Warszawa, 1958.
132. SAVA, AUREL. *Documente privitoare la Tîrgul și Ținutul Lăpusnei*. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1937, XXV+ 323 p.+h.
133. SCHORR, M. *Zur Geschichte des Don Joseph Nassi*. (Cu privire la istoria lui Don J. Nassi). În: „*Monatschriften für Geschichte und Wissenschaft des Judentums*”, XLI (Breslau).
134. SCHWARZFELD, MOSES. *Excursiuni critice asupra Istoriei Evreilor în România de la început pînă la mijlocul acestui veac*. București. Tipo-Lit. Eduard Wiegand, 1888, 111 p. [Extras din: *Analele Societății istorice „Iuliu Barasch”*, București, II, nr. 1, 1888, p. 17—122].
- 134 a. „*Sinai*”. Anuar de studii iudaice. Soc. de studii iudaice din România, București, 1928—1931.
135. SINGER, JAKOB. *Aus der Vergangenheit der Temesvarer Juden*. (Din trecutul evreilor timișoreni). În: „*Sinai*”, vol. II, 1929.
136. SINIOL, RAOUL. *Momente sefarde* [Ierusalim] 1980.
137. SINIOL, RAOUL. *Portrete și schițe sefarde*. [Ierusalim], 1981.
138. STĂNESCU, DUMITRU. *Viața religioasă la Români și influența ei asupra vieții publice*. București, 1906, 544 p.
- 138 a. ȘVART, IȚIC [KARA, I.]. *Mărturii din veacuri. Din istoria evreilor în România* [...] Bacău, 1947, 40 p. (Frajnt fun idišn visnshaftlechn institut).
139. SZENTKLÁRAY JENŐ. *Mercy kormányzata a Temesi Bánságban* (Guvernarea lui Mercy în Banatul Timișan). Budapest, 1909.
140. SZENTKLÁRAY JENŐ. *Száz év Magyarország újabb történelméből* (O sută de ani din istoria mai nouă a Ungariei de sud), Temesvárott, 1879.
141. SZILÁGYI, S. *Tholdalagi Mihály 1619-iki követjárásának történetéhez* (Cu privire la solia lui Tholdalagi Mihály, din 1619). În: „*Történelmi tár* [...]” (Arhive istorică) Budapest, 1882.
142. ȘAPIRA, ISRAEL. *Istoricul comunității din Ploiești. După isvoare scrise și transmisiuni-orale* [...]. *Analele Societății Istorice „Iuliu Barasch”*, București, anul III, 1889.
143. TOTFALUSI KIS MIKLÓS. *Erdélyi féniks. Misztotfusai Kis Miklós öröksége*, Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közléteszi Jakó Zsigmond (*Fenix transilvan. Moștenirea lui Misztotfusai Kis Miklós*. Ediție îngrijită de Zs. Jakó). Bukarest, Kriterion, 1974, 548 p.+ 19 f.
144. *Török-magyarokori állam okmánytár* (Documente de stat din epoca turco-maghiară). Szerkesztették és jegyzetekkel ellátták Szilády Áron és Szilágyi Sándor. (Sub redacția și cu notele întocmite de Áron Szilády și Sándor Szilágyi, vol. I). Pest, 1868.
145. *Történelmi adattár* (Arhivă istorică). Temesvár, 1871.
146. TRAUSCHENFELS, EUGEN von. *Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens* (Izvoare germane privind istoria Transilvaniei), (Neue Folge). Herausgegeben von Eugen v. Trauschenfels. Kronstadt. Johann Gött, 1860, 415 p.
147. VELIMAN, VALERIU. *Relațiile româno-otomane (1711—1821)*. Documente turcești. București, 1984, 796 + 14 f. facs. (Direcția generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România).
148. *Vossoedinenie Ukrainy s Rossiej* (Unirea Ucrainei cu Rusia), t. II (1648—1651). Moskva, 1953.
149. ZANE, G. *Economia de schimb în Principatele Române*. București, Editura Casei Școalelor, 1930, 460 p.

GLOSAR

- acolisi* — a urmări pe cineva, a se ține de capul cuiva cu dușmănie
agă — căpetenie militară; comandantul pedestrilor însărcinați cu paza Capitalei
agasi — formulă oficială pentru agă
ako — unitate de măsură (în Transilvania, 52—54,50 l)
alișveriş — negoț, afaceri (reușite)
angara — (în evul mediu, în Moldova și în Țara Românească) nume generic dat obligațiilor în muncă impuse țăranimii
arcaliu — protejat
armaș — (în Țara Românească și în Moldova) dregător domnesc cu sarcini administrative și judiciare (paza temnițelor, aducerea la îndeplinire a pedepselor capitale etc.)
arz — raport, memoriu trimis de domn sau de boier la Poartă
așkenazi — evrei proveniți din Germania și din alte țări aflate în estul și centrul Europei; vorbesc limba idiș; pînă la Holocaust, 90% din evreimea europeană și nord-americană era alcătuită din așkenazi
bail — reprezentant diplomatic al Veneției la Înalta Poartă
baş-staroste — prim-staroste
băcălie — băcănie
beglerbeg — guvernator de provincie în Imperiul otoman
beșleagă — căpitan de beșlii
beșlii — corp de oaste (turci, tătari) pentru paza localităților, a piețelor; cavalerie ușoară
Bet-Din — tribunal rabinic
bezmăn (bezmin) — arenda sau plata (în bani sau în natură) pentru un teren închiriat pe termen lung sau fără termen
biv — fost (în legătură cu titulatura unei boierii sau slujbe)
bogasiu — stofă sau pînză scumpă, importată din Orient, și care se întrebuinta mai ales pentru căptușeli
braniște — pădure oprită de a fi tăiată; moșie domnească folosită ca pășune și fineață
braniștii, darea — bir care se percepea vara de la circiumi și pivnițe, prin brănișteri, pentru cositul și strinsul finului de pe moșiile domnești
brudină — bac; taxă pentru trecerea apei pe un pod plutitor
buluc-bașă — căpetenie de oaste, comandant
bumbașir — slujitor însărcinat cu încasări și execuții fiscale
caimacam — locțiitor al domnitorului
cal de olac — cal de poștă
calabalic — bagaje cu care călătorește sau se mută cineva; (rar) gloată, mulțime
camână — darea anuală ce se plătea asupra băuturilor spirtoase
Camera imperială — instituția care administra veniturile regale sau imperiale rezultate din *lucrum cameral* (Tr.)
cameral, lucrum — venit rezultat din dreptul de monopol regal sau imperial asupra baterii de monede, vămilor, exploatării salinelor, anumitor dări permanente etc. (Tr.)
capete — capital
capuchehaie — agent diplomatic al domnitorilor români la Poarta otomană; de asemenea, în raialele turcești, pe lângă beglerbeg
carmajin — piele vopsită în roșu închis
carte legată — poruncă domnească închisă, pecetluită, ce se dădea unui dregător într-o anumită problemă, spre deosebire de *carte deschisă*, care se adresa mai multor dregători sau locuitorilor în general

casap-bașă — starostele măcelarilor, cu atribuția de a aproviziona cu carne Poarta otomană
cașer — hrană sau obiceiuri conforme ritualului mozaic
cămăraș — boier de rang inferior cu funcții administrative; mare cămăraș — boier care administra camera domnească
căsărui — soț, om înșurat, cap de familie
ceauș — om de serviciu la sinagogă; ușier, aprod al curții
cepărit — dare ce se plătea pe buțile de vin
cercător — cercetaș, iscoadă; controlor fiscal
chilim — covor (turcesc) cu două fețe
chiverniseală — avere; mijloc de trai
ciblä — dublu decaltru, baniță
ciollar — pătură împodobită ce se pune sub șa
cislă — cotă-parte de bir impusă unor județe, sate sau persoane
cislui — a repartiza cislă proporțional, după avere, pe fiecare contribuabil
ciubotă — despăgubire pentru alergătura unui slujbaş
civert (cifert) — sfert (de bir)
circumărit — dare pe circumă
clironom — moștenitor
clucer — boier care se ocupa cu aprovizionarea curții domnești
comput — calcul făcut pentru stabilirea unei sărbători religioase sau a unei date cronologice prin echivalarea diferitelor calendare
computul mic — numărătoarea anilor după calendarul evreiesc, fără prima cifră — a miilor
conac — loc de popas; han; cină și șederea unui călător la un han; distanța de la un loc de odihnă la altul
conăcar — îngrijitor de conac; cel ce se îngrijea de popasul domnitorului sau al demnitarilor atunci când călătoreau prin țară
condec — sumă de bani trecută în condică pentru o anumită cheltuială
congregație (generală, parțială) — adunarea (generală, parțială) a nobilimii și a altor pături privilegiate dintr-un comitat (Tr.)
Consiliul locotenențial — organ de guvernare a teritoriilor aflate sub tutela directă a împăratului Austriei, totodată și rege al Ungariei, alcătuit din 22 de nobili (Tr.)
cordovan — piele fină
cot — veche unitate de lungime (în Muntenia = 0,664 m, în Moldova = 0,637 m)
cuniță (coniță) — dare pentru vâratul vitelor
curama — averea unui falit care, dacă nu acoperea integral datoriile, era împărțită de către comisia de negustori
curupcă — taxă impusă de către conducătorii obștii evreiești
cwantum — obligație în natură (Tr.)

deseatnic — slujbaş însărcinat cu stringerea desetinei
desetină — zeciuală pe stup și pe recoltă
diat — testament; prevedere testamentară
Dietă — adunarea stărilor privilegiate, cu funcție legislativă (Tr.)
Divan — consiliu — alcătuit din sfetnicii domnitorului — cu atribuții politice, juridice și administrative
dni — zi
dohot — lichid uleios obținut prin distilarea unor materiale vegetale și folosit la ungerea osiilor carului și căruței
dovagiu — reclamant
dragon — soldat de cavalerie
drām — veche unitate de măsură pentru greutate și pentru capacitate.
dres — denumire dată actelor de cancelarie emise în țările române
đugan — unitate de măsură pentru suprafețe
dzeare — dajdie, bir

Elul — a 12-a lună din calendarul ebraic
erev — (ebr.) ajun

fnărie — șură
florin — denumire a unor monede de aur și de argint care au circulat și la noi până în sec. al XIX-lea

ftori — al doilea (în rang)

funi — unitate de măsură pentru greutate (aprox. 1/2 kg)

gabelă — taxă asupra cărnii cașer (vită, pasăre) fixată de obștea evreiască; impozit pe carne sau pe sare

gîrlici — intrare (strîmtă) în pivniță

gloabă — amendă, despăgubire; pedeapsă

gloaba pîntecului — amendă pentru împreunare nelegiuită, plătită numai de bărbatul vinovat

globi — a amenda (a aplica cuiva o gloabă)

globnic — cel care strînge amenzile

gospod — domnitor, domnesc

groș — monedă străină, de argint; circula în țările române începînd din sec. al XIV-lea; unii domni ai Moldovei au emis monedă asemănătoare

Guberniu (*Consilium Regnum Guberniale*) — forul suprem al puterii executive din Transilvania (1692—1848)

guruși — monedă otomană, piastru

hac — leafă, simbrie

hakham — sacrificator de vite și de păsări (la așkenazi); înțelept, cunoscător al legii (la sefarzi)

harabagiu — cel care conduce o harabă (cărută mare de mărfuri sau de persoane)

havraci — tribut anual plătit Imperiului otoman de țările aflate sub suveranitatea sa

haură — colectivitate care se adună cu un anumit scop

Heșvan — a 2-a lună a anului din calendarul ebraic

hirtie — foaie personală de imprimare, cu semnalmente contribuabilului, dată de vistierie; act, document cu caracter oficial

Hol Hamoed — semisărbătoare cuprinzînd cele patru zile ce despart primele și ultimele zile la sărbători de felul Pesahului și al Sucotului

hotnog — vechi grad militar în Moldova; comandant peste 100 de ostași; sutaș; slujbaş însărcinat cu menținerea ordinii într-o localitate

hudiță — uliță (de obicei strîmtă și lăturalnică)

Iarțait — ziua morții unei rude apropiate, după calendarul mozaic; se ține după părinți, soți, copii și frați; precum și pentru victimele Holocaustului etc.

ilam — sentință judecătorească

ispisoc — hrisov, document vechi

istovi — a isprăvi, a sfîrși

iție (*ice*, *itce*) — măsură de capacitate folosită în toată Europa feudală: egală cu 0,848 l (*de*) *iznoavă* — din nou; de la capăt

izvod — text, listă, registru de cheltuieli

împlini — a obliga un datornic să plătească banii datorăți

împrejuraș — vecin

învăluială — necaz, supărare; asuprire

jarîște — incendiu; arșiță; loc pustiit de incendiu

jăcaș — om jefuitor

jeler — țaran care nu dispunea de pămînt propriu sau dispunea de o suprafață mică, lucrînd pe moșia boierească fie în arendă, fie „în parte”; colonist; cel care stă în casa cuiva plătiind chirie (Tr.)

jignicer — administrator al hambarelor de grîne aparținînd domnitorului; rang de boierie al acestui administrator; dregător care avea în grijă magaziile cu grîne ale curții domnești

jaimir — mercenar

jude — persoană care îndeplinea funcții administrative și judecătorești într-o anumită localitate

jumătate — unitate de capacitate (variînd între 0,84 și 1,27 l)

Kadiș — rugăciune ce se rostește la înmormîntarea unei rude apropiate și timp de 11 luni de la decesul acesteia, la comemorarea morților, la slujbele religioase

Kislev — a 3-a lună a anului din calendarul ebraic

- lăturaș* — vecin; locuitor de la periferia satului, avînd anumite îndatoriri și scutiri
leat — an
leghe — unitate de măsură pentru distanțele terestre sau maritime, variînd între 4 și 5,555 km
litră — măsură de capacitate sau greutate egală cu 320 gr
liude — unitate contribuabilă în care puteau intra 1–12 birnici
logofețel — grămătic, copist
- malvazie* — soi de vin produs în Grecia, la Monemvassia
marani — evrei hispano-portughezi constrinși să se boteze; mulți dintre ei au continuat să practice religia mozaică pe ascuns
marginie — hotar de țară, graniță
malcal — șirag
mazil — boier scos din slujbă; mazilii alcătuiau boierimea de la țară
mazili — a scoate din domnie
măhram — fișie de pinză fină pentru acoperit capul
medelnicer — boier de rangul al doilea care servea la masa domnitorului
megieșie — vecinătate
medean — maidan, loc viran
menzil — serviciu pentru călători, pentru corespondență și pentru transportul de mărfuri; serviciu de poștă; stație de poștă (unde se schimbă caii)
meserciui — măcelar
meseruiță — măcelărie
meșteșug — viclenie, înșelăciune
mevlana — titlu dat unor cărturari musulmani de seamă: monsenior; amic; însoțitor
mied — hidromel (vin de miere)
mindir — cuvertură de pat
minian — (ebr.) numărul de cel puțin zece persoane de sex bărbătesc, în vîrstă de minimum 13 ani, necesar pentru rugăciunile făcute în comun
mistui — a ascunde
mirzac — nobil tătar care, de obicei, conducea o ceată ostășească
mișdă — mită
mortasipie — taxă la vînzarea mărfurilor; slujba incasatorului acestora
mortifica — a tortura, a batjocori, a umili
moșian (*moșnean*) — țăran liber, proprietar de pămînt
moșluz (*mușluz*) — falit, om nemulțumit
- nămit* (*năimit*) — angajat cu plată pentru a efectua o muncă temporară
neclătît — statornic, neschimbat
nemesnic — locuitor al cuiva într-o funcție laică sau religioasă
nerușeit — neclintit
Nisan — a 7-a lună din calendarul ebraic
nonă — a noua parte a recoltei pe care o plăteau țăranii drept dijmă bisericii sau feudalului pe moșia căruia lucrau
- oca* — veche unitate de măsură pentru capacități și greutate
ocină — bucată de pămînt moștenită, moșie
ocol — unitate administrativă (judiciară, agricolă)
odabaș (*odobaș*) — șef de companie (căpitan) la turci; căpitan de seimeni sau de arnăuți la români
odoare (*odor*) — giuvaer
olăcar — curier, ștafetă
olircă — horilcă
orîndar — arendaș de circiumă; cel care a preluat de la proprietarul feudal dreptul de a deschide o circiumă, de a încasa taxa de trecere a riului, vama etc.; prin extindere, casă de orîndă, casă închiriată
ort — monedă de valoare mică egală cu un sfert de leu; în sec. al XVIII-lea circulau orti polonezi, brandenburgezi, turcești
ot — din
otac — colibă, adăpost provizoriu
- paharnic* — dregător de curte în evul mediu, care se îngrijea de băutura domnului
paic — soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor țărilor române

- palma* — veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu aprox. 25—28 cm
- pecete* — pină în octombrie 1741, însemna o foaie de scutire de bir; după această dată, capătă sensul de foaie de bir, devenind un fel de act de identitate, dovadă că posesorul ei este la curent cu plata birului
- Pesah* — sărbătoarea primăverii la evrei, marcând ieșirea din robia din Mișraim (Egipt)
- peveț* — cîntăreț (la biserică)
- picata (streșinii)* — marginea streșinii de unde pică apa; denumire folosită pentru delimitarea unui teren
- pivnicerit* — dare asupra vinului
- pinkas* — catastif al unei confrerii religioase, al unei sinagogi, al unei comunități
- pitar* — boier care asigura pîinea necesară curții domnești și oștirii; mai marele peste brutării curții domnești
- pine* — cereale, recoltă de cereale
- pircălab* — dregător care conducea un ținut; avea atribuții militare, administrative, judecătorești
- pircălăbie* — darea plătită pircălabului
- pirgar* — membru al sfatului orășenesc, alcătuit de regulă din 6—12 persoane
- poclonul steagului* — dare introdusă la sfîrșitul secolului al XVII-lea pentru acoperirea cheltuielilor domnului făcute cu prilejul înnoirii domniei
- podcomornii* — ajutor de cămăraș
- podvoz* — căraușie obligatorie, fără plată
- poșjie* — avere; totalitatea bunurilor dintr-o gospodărie
- pont* — articol de lege
- portar* — înalt dregător, hatman
- portio (portiones)* — dare militară în natură, care echivala cu rația zilnică a unui soldat; putea fi achitată și în bani
- postelnic* — mare boier, membru al sfatului domnesc, care avea în grijă camera de dormit a domnului și organiza audiențele la domn
- povarnă* — instalație rudimentară pentru fabricarea rachiului
- prăjină* — veche unitate de măsură pentru lungime, echivalentă cu 5—7 m; veche unitate de măsură pentru suprafață, egală cu 180—210 m²
- prefect* — administrator al unui domeniu feudal (Tr.)
- prepus* — bănuț
- proclat* — afurisit, blestemat, eretic
- proin* — fost
- prostire* — cearșaf
- provizor* — administratorul unui domeniu feudal avînd și atribuții de judecător; provizorul episcopului de Alba-Iulia îi avea sub autoritatea sa pe evreii din acest oraș
- Purim* — sărbătoare evreiască în amintirea dejucării — datorită lui Mordehai și Esterei — a complotului urzit de Haman (prim-ministru al regelui Ahașveroș) prin care urmărea uciderea evreilor
- rămas* — surplus, prisos; a se da rămas — a se recunoaște învins
- răsură* — dare suplimentară pentru plata lefurilor boierilor și slujbașilor; administrația care încasa darea și efectua plățile
- real* — monedă spaniolă de argint
- Roș Hașana* — Anul Nou evreiesc
- Roș Hodeș* — prima zi a lunii
- rufet (răfet)* — breaslă, corporație de muncitori sau de meseriași
- rugător* — cel care se roagă cu stăruință
- ruptaș* — contribuabil care, plătind darea numită ruptă, era scutit de orice bir
- ruptă* — înțelegere între contribuabil și vistierie, prin care, în locul dărilor existente, se stabilea o sumă fixă, globală, plătită anual; dare plătită pe baza acestei înțelegeri
- saftian (săftian)* — piele subțire (de oaie, de capră) folosită în marochinărie
- sangeac* — diviziune teritorială în Imperiul otoman, subîmpărțire a unui pașalic
- sărbătoarea corturilor* — r. Sucot
- sărji* — șiraguri; podoabe
- scud* — veche monedă de argint sau de aur, care a circulat în unele țări din Europa occidentală și a cărei valoare a variat după epocă și țară
- sculă* — bijuterie, podoabă

- Sefer Tora* — Sulul Sfint, cele cinci cărți ale lui Moșe scrise pe pergament (Pentateuh)
- sefarzi* — evrei stabiliți în Spania și în Portugalia; după expulzarea din aceste țări, s-au răspândit în Europa, în Imperiul otoman și în țările dependente de acesta; vorbesc limba ladino și practică unele rituri specifice
- seimean* (*seimen, siimen*) — soldat din corpul de ostași mercenari pedestri din țările române a căror atribuție era paza curții domnești
- serdar* (*sārdar*) — comandant; boier de rang mijlociu
- silitrar* — cel care fabrică praful de pușcă
- silitră* — azotat de potasiu, component al prafului de pușcă
- sermaia* (*sermaia*) — bani, fonduri
- smintit* — stricat, prăpădit
- soroc* — termen
- soroc, carte de* — citație
- spătar* — înalt demnitar la curtea domnească din evul mediu care purta la festivități sabia și buzduganul domnului; mare spătar — comandant suprem al armatei în lipsa domnitorului
- staroste* — șeful unei bresle; evreii, fiind constituiți în bresle, aveau la conducerea acestora staroști, care erau conducători laici
- șilpi* — a hotărâni
- șolnic* — dregător din țările române care purta grija mesei domnești
- ștrimb* — nedrept, fals
- Sucot* — sărbătoare în amintirea corturilor în care au trăit evreii la ieșirea din Mîțraim (Egipt); este sărbătoarea recoltei
- sufragiu* (*sofragiu*) — om de serviciu care servea la masă
- suret* — copie (a unui act, a unei scrisori)
- șătrar* (*šetrar*) — dregător însărcinat cu paza corturilor în timp de război
- șariat* — lege musulmană; colecție de legi islamice
- Șmini-Ațeret* — penultima zi de Sucot, în care credinciosul se întoarce în cămin, părăsind coliba (șuca)
- șugubină* — păcat grav, nelegiuire, crimă; amendă pentru omucidere, tilhărie sau adulter
- Șușan-Purim* — a doua zi după Purim
- taler* — monedă de argint austriacă ce a circulat în trecut și în țările române
- taxalist* — categorie socială fiscală, alcătuită din persoane care și-au răscumpărat, cu o sumă anuală fixă sau stabilită anual, obligațiile față de stăpînul feudal sau față de stat; spre deosebire de iobagi, aceste persoane aveau dreptul de strămutare liberă
- taxă* — termen desemnînd diferite obligații ale populației aservite față de stăpînul feudal sau față de stat
- taxidar* — slujbaș care încasează taxa (Tr.)
- tij* — de asemenea
- tofcin* — tunar
- tricesima* — taxă vamală echivalentă cu a 30-a parte din valoarea mărfii (Tr.)
- tricesimator* — arendașul vămii
- țîmbelar* — țambalagiu
- ugh* — veche monedă de aur ungurească
- uliță, pedeapsă cu* — a fi purtat pe uliță cu o rogojină și cu alte semne de batjocură
- unisesional* (*nobil*) — care are un număr mic de iobagi sau n-are deloc (Tr.)
- uric* — loc, posesiune de veci; act care întărește posesiunea; prin extindere, act vechi
- vadea* — termen de plată; scadență
- val* — meterez; ridicătură de pămînt
- văcărit* — dare pe cap de vită
- vătaf* — supraveghetor al slugilor de la curtea unui boier sau de la o mănăstire
- vechil* — om de încredere, vătaf; administrator de moșie
- vel* — mare (în legătură cu titulatura unui boier)
- veri* — ori
- vig* — balot de pinză, de stofă

volnic — liber, independent, autonom; arbitrar

vornic — mare dregător la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curții, cu conducerea treburilor interne ale țării, avînd și atribuții judecătorești

vornicel — subaltern al vornicului, însărcinat cu judecarea unor pricini mai mici în județe și la sate

vorovă (*vorovă*) — vorbă, discuție

vraniță — poartă la marginea satului, de scinduri sau de nuiiele împletite

zaharea (*zaharea*) — provizii alimentare pe care țările române erau obligate să le pună la dispoziția oștilor otomane

zamfir — safir

zapis — înscris, document, dovadă scrisă

zăplaz — gard de lemn

zorba — revoltă, ceartă, scandal

INDICI

1701—1750

INDICE DE PERSOANE

- Abarbanel Isac, *rabin* 204
 Abdula, „turcu” 24
 Abimelech 204
 Abraam Alfarin v. Avram Alfarin
 Abraam Iacul 2
 Abraham ben Harav Ithak (Carei) 61
 Abraham ben Jákob (Oradea) 84
 Abraham Beniamin, *slugă* (Alba-Iulia) 90
 Abraham Hersl (Carei) 110
 Abraham Hirscl (Herscl, Hersl) (Ț.R.) 101
 Abraham Isák (Carei) 111
 Abraham Leib Valahu v. Avram, *medic*
 Abraham Michael (Alba-Iulia) 90
 Abraham Roșu v. Abraham Russo ben Isac
 Abraham Russo ben Isac, jude evr. (Alba-Iulia) 90, 97
 Abraham Salamon (Carei) 61, 110
 Achmacher Isaac Adam 109
 Adam, fiul lui Lébel Adam (Carei) 110
 Adam, fiul lui Sámuel Adam Kopasz (Carei) 110
 Afenduli, negustor (Botoșani) 146
 Aharon, fiul lui Iosef 11
 Aharon Leib ben Harav Mose (Carei) 61
 Akiba ben Aron Pulitz (Oradea) 84
 Akiba ben Jizchok Pulitz (Oradea) 84
 Alevra Petre (M.) 134
 Ali bei, reprezentantul Turciei la curtea principelui Fr. Rákóczi 13
 Ali Ciolac, topciu (Hotin) 143
 Althusius, Johannes 204
 Alting, Jacobus 204
 Ana, soția lui Avram, fiica lui Herșul (Focșani) 102
 Anastase, vel căpitan de Soroca 112
 Andone, sin al lui Avram, negustor din Niohori 131
 Andrei, secretarul feldmareșalului Münnich 108
 Andrezcl (d'), ambasadorul Franței la Constantinopol 48
 Angheluță, armașul (M.) 102
 Anșâl (Anșil, Anșl) (Botoșani) 140
 Antalfi János, episcop romano-catolic din Alba-Iulia 77
 Antonie, mitropolitul Sucevei 86
 Apor Ștefan 7
 Apostol blănarul (Iași) 82
 Arie Leib ben Samuel, *marele rabin* al Iașului 28
 Aron (Birlad) 129
 Aron Isac (Alba-Iulia) 90
 Aron Nátán (Carei) 110
 Aronu Ozunu 2
 Aser ben Chaim Zwi (Oradea) 84
 Aser Moscu 33
 Asztalos Mihály (Carei) 110
 Attila, regele hunilor 74
 Auerbach Josif Reiss, *rabin* (Alba-Iulia) 97
 Avram, ginerele lui Herșul din Focșani 102
 Avram (Hotin) 169
 Avram (Iași) 34
 Avram (M.) 168
 Avram (Orhei) 147
 Avram, *craiv* 121
 Avram, *cuiungiu* (Iași) 95
 Avram, jidov (Iași) 65
 Avram, jidovul 2
 Avram, *medic* (Ț.R.) 8
 Avram, *negustor* (Polonia) 189
 Avram, nepotul lui Haim, *starostele* „ciocilor jidovești” (Iași) 82
 Avramu (Turcia) 2
 Avramu Alfarin 2
 Avramu Hamhă 2
 Avramu Iacovu 2
 Aziel, fiul lui Iosef (Botoșani) 50
 Baba (Carei) 61
 Baba Rifka, *servitoare* (Ț.R.) 101
 Bacherach Samson (Banat) 201
 Bachwitz Hers (Oradea) 84
 Bagossy Bertalan 55
 Bally Celibi Menteș, financiar originar din Turcia 33
 Bally, Davicion, notabil al com. sefarde; participant la revoluția de la 1848 (Ț.R.) 37
 Bally, Davicion Isac, notabil al com. sefarde (Ț.R.) 37
 Bánffi Gheorghe, guvernatorul Transilvaniei 7

- Bánhorváti Franciscus 101
 Bardili, Johann Wendel 23
 Barasch, Iuliu 37
 Bareh Ruben, „*judele mai mic*” al evr. (Carei) 110
 Bárok Sámuel (Alba-Iulia) 90
 Baruch ben Samuel, *hahamul* sinagogii din Alba-Iulia 97
 Batthyani, conte 96
 Bălașa domnița, soția banului Manolache Lambrino 209
 Băsărab Vodă v. Brâncoveanu C-tin
 Bär, hazan (Alba-Iulia) 97
 Bejarano v. Bejerano
 Bedjarano H.E. v. Bejerano
 Bejerano H. 37
 Benedek Nathan (Beniamin Nathan) (Carei) 99, 110, 111
 Beniamin David, *judele evr.* (Alba-Iulia) 90, 97, 101
 Beniamin din Tudela 83
 Beniaminis v. Beniamin din Tudela
 Bercu (Movilău) 148
 Bergenyei Janos, procurator (Maram.) 18
 Berholcz, conte (Moravia) 96
 Bethlen Gabriel, principele Tr. 67, 137
 Bethlen Nicolae, cancelarul Tr. 7
 Bettelheim I. 209
 Bețalel (Bețal) v. Bețall
 Bețall, *hahambașa*, fiul lui Ieșiaia Hacoen 121, 140, 199
 Bignon, Jean Paul, abate, directorul Bibliotecii regale (Paris) 83
 Bilchius, Johannes, editor 204
 Biró Stephanus, judele prim de Alba-Iulia 101
 Biță (Chișinău) 175
 Boeclerus, Johannes, 83
 Bornemisza György, tricesimator (Munkács) 12
 Boroh (Bacău) 190
 Boroh (Botoșani) 163
 Boroh (Hotin) 169
 Boroh (Iași) 151
 Boroh (Suceava) 143
 Borohu, feciorul lui Simon, *starostele „ciocilor jidovești”* (Iași) 82
 Boroz 75
 Botezatu Ion 113, 124
 Boutestenius, editor 204
 Brán Illés, notar (Alba-Iulia) 67
 Brauner, editor 204
 Brâncoveanu, Constantin, domnitor 1–3, 5, 8, 19, 27, 33, 48, 102, 125, 209
 Breunen, Maynhard, editor 204
 Broedelet, Guilelmus, editor 204
 Brociner M. 209
 Brodi Izrael (Oradea) 84
 Budaesus, Guilelmus 204
 Budul Dumitrașco, negustor (Chișinău) 175
 Buhuș, paharnicul 102
 Butnariu (Focșani) 102
 Buxtorf (Buxdorf), Johannes 83, 204
 Buzilă Vasile, biv vtori logofăt 196
 Buznea Ilie Costandin, fost mare vornic de poartă (Sorocea) 112
 Callimachi, Grigore, domnitor 95
 Calnuțchi Dumitrașco, vel căpitan (M.) 25
 Cantacuzino, Dinu, armaș, vornic de Botoșani 126
 Cantacuzino Iordache, vornic, hatman (M.) 154, 185, 203, 207
 Cantacuzino, Ștefan, domnitor 19, 33, 36, 37
 Cantemir Constantin 108
 Cantemir, Dimitrie, domnitor 28, 45
 Caragea, medic 74
 Caragea, Antohie, vornic de Botoșani 126, 152, 158, 162
 Carol al VI-lea de Habsburg, împărat 60, 61, 78, 96, 103, 111
 Cayason v. David Cayason
 Cârstea-Ghidul, marele vistier (Ț.R.) 63
 Cărstian Gavril (Botoșani) 69
 Cerbu (Bădiceni – Sorocea) 179
 Cerbu (Botoșani) 163
 Cerbu (Iași) 98
 Cerbu (Roman) 195
 Cerbul (M.) 25
 Cerbul (M.) 121
 Cerbul brat Boroh (M.) 121
 Cerbul sin Moisi (M.) 121
 Chaim, *slujitor* (Ț.R.) 101
 Chaim ben Jizchok (Oradea) 84
 Chaim ben Josef (Oradea) 84
 Cheșco Simion 105
 Chilko Christian, tricesimator (Maram.) 31
 Chione, căpitan (Botoșani) 130
 Chira, croitor (Botoșani) 69
 Ciriș (Focșani) 102
 Ciuhandu, Gh. 43
 Cirstea, blănar (Iași) 144
 Clejer Avram, *linichigiu* 52
 Cohen Tobias, medic 85
 Colonimus Johannes, editor 204
 Conian Iosif, medic (Iași) 85
 Conigliano, familie de evr. sefarzi 85
 Colceag pașa 138
 Costandin Nicolae, Voevod v. Mavrocordat Constantin
 Costantin, vel logofăt (M.) 89
 Constantin Arbănașul (Iași) 65
 Constantin Nicolae Voevod v. Mavrocordat Constantin
 Cordova, ovreiu, vezi Moise Cordova
 Corvin, editor 204
 Cosa Ștefan, baron, comandantul cetății Arad 43
 Costandinache, (biv) vel căpitan de Sorocea 133, 165, 179
 Costin Ion, negustor (Chișinău) 175

Cozma, vlădică (Ț.R.) 102

Csépfel Antal (Carei) 110

Csiszár István (Carei) 110

Cuperon Lucas 204

Czobor, conte 96

Dabița, Eustratie, domnitor 69

Dabițești, familie de moșneni din Focșani 102

Damé, F. 37

Daniil (București) 209

Daponte, Constantin, secretarul lui Ioan Mavrocordat 108, 207

Daut-pașa 207

David (Botoșani) 69

David (Chișinău) 175

David (M.) 121

David, argintar (Iași) 95

David, martor (Botoșani) 140

David Căvason 2

David Căvitu 2

David Elias (Carei) 110

David Jacob (comit. Arad) 96

David Juda (Bihor) 211

David Lébel (Carei) 110

David Mayer, alias Levi (Alba-Iulia) 90

David Nasztafia (Maram.) 32

David Simjon (Maram.) 32

Dănil (Iași) 129

Dănilă (Iași) 65

Dejeu, Petre 56

Del Chiaro, Anton Maria 33, 46

Del Chiaro, Leon Battista 33

Dietrichstein, principe 96

Dima cel bătrîn (M.) 102

Dima Miron (Focșani) 102

Dionisie, egumenul mănăstirii Aron-Vodă 34

Dobra, Petre de Zlatna, judele regal al pricinilor fiscale 101

Doroftia, călugăriță (M.) 89

Draco, secretarul lui Constantin Mavrocordat 83

Drăduț, Andrei (Ruscora) 18

Drăgușan, moșnean (Stoești — Focșani) 102

Duca, Constantin, domnitor 9

Duca, Gheorghe, domnitor 34, 144

Dudă jidovul din Birchiș, *legător de carte* (Arad) 91

Dumitrașco, logofătul 19

Dumitrașco, postelnic, vornic de Botoșani 104

Dumitrașco vodă v. Cantemir Dimitrie

Dumitru, vameș (Galați) 138

Effraim Lévi (Alba-Iulia) 90

Effraim Majer (comit. Arad) 96

Eisler M. 54

Elias Isac (Arad) 43, 200

Elias Lebil (Alba-Iulia) 90

Elias Szintoff (Alba-Iulia) 90

Elieser Baruch (Alba-Iulia) 97

Eliezer Aharon ben Hara'v Iosef (Carei) 61

Eliezer sin Iuda (Ploiești) 52

Elzevir, Abraham, editor 204

Enache, biv vel armaș, vornic de Botoșani 104

Ene „jidovul” (Orhei) 166

Ene Ștefan, vel sătrar (M.) 196

Eneman, Michael 22

Erdödi, conte, episcop de Nitra 96

Erpenius Thomas 204

Estera, văduva lui Iosip (Botoșani) 140

Eugeniu de Savoia 39

Fabian G. 200

Farkas György (Hunedoara) 10

Farkas Isák (Carei) 110

Farkas Mihály, *arendăș* (Ardud) 110

Farkas Moises (Satu Mare) 96

Feiwei ben Jizchok (Oradea) 84

Feyerabend, editor 204

Fierăi, postelnic (Ț.R.) 63

Filep Isák (comit. Bihor) 96

Flondor Șerban, boier (M.) 58

Fogarasi Franciscus, avocat (Maram.) 32

Fogarasi Michael 64

Foli (Carei) 110

Fonseca, Daniel de. *medic, diplomat evr.* 48, 51, 62, 83, 87

Franco Itzig (Alba-Iulia) 97

Frank Isák (Alba-Iulia) 101

Franz Marcus (Arad) 96, 200

Frobenius, editor 204

Fülep Isák (Carei) 110

Gaster, A.E. 209

Gaster, Moses 209

Gavril, fiul lui Apostol blănarul (Iași) 82

Gavril, protopop (Botoșani) 69

Gavril Botezatul (Botoșani) 69

Gavril Cărstian (Botoșani) 69

Gavrilă, vornic (București) 71

Georg Zsidó (Oradea) 39

Gerbek, editor 204

Gelman (Maram.) 30

Gheorghe, baș-bulucbașa 74

Gheorghie, cococar (București) 209

Gheorghită, cococar (Iași) 82

Ghica, Grigore al II-lea, domnitor 75, 86, 93, 95, 98, 102, 105, 106, 112—117, 119, 120, 127, 140, 152, 158, 162, 209

Ghica, Grigore al III-lea, domnitor 213

Ghiculești, familie de boieri 207

Ghiorghei, comis (Botoșani) 69

Gin Ali pașa 74

Gittel, fiica lui Moses Kohen (Alba-Iulia) 97

Giurescu, C.C. 33, 81

Gligore Vodă, v. Ghica Grigore al II-lea, domnitor

Gligori sin Antonaș (Botoșani) 212

- Goldschmidt Hierschel (Arad) 200
 Gomoiu, Victor 8, 51
 Goodwin, Thomas 204
 Görög György (Carei) 110, 118
 Gratea Andronic (Chișinău) 175
 Grecu State, fost paic (M.) 114
 Grigore, asesor (Petrova) 18
 Griselini, F. 39
 Gyzelár, editor 204
 Haan Ignațiu, consilierul Camerei Aulice 67
 Hacoen Ieșăia 199
 Hae, fiica lui Ruvim (Botoșani) 140
 Hagi Bărbiliariul 69
 Maia (Bucov-Ploiești) 52
 Haidari jidovul 2
 Haidăi Gligori (M.) 24
 Haidăi Neculai (M.) 24
 Haidăi, frați (M.) 24
 Haim jidovul (Roman) 159
 Haim Lungu (Roman) 192
 Halevy, M.A. 34, 37, 82, 85, 121, 199
 Halman, editor 204
 Hanover Nathan, *rabin* (Iași) 34
 Hariton, saman (Iași) 82
 Harsányi Joannes 90
 Hasl Șerbul (Herșl Cerbul?), *jude* al *evr.* (Ț.R.) 101
 Heche, evreică (Iași) 144
 Henker Simon 35
 Herșl, piticul, *meșter* (Carei) 110
 Herschel Lybochvitz (Bihor) 211
 Herșl Eliás (Carei) 110
 Herșl Jakob, *judele evr.* (Carei) 110
 Herșl Isak (Carei) 110
 Herșl Kain (Carei) 110
 Herșs Sandor (Carei) 110
 Herșcu (Botoșani) 148
 Herșcu (M.) 192
 Herșcu jidovul (Focșani) 102, 186
 Hilel Manuah 37
 Hirsch jidovul, *aurar* (comit. Arad) 96
 Hirsch Jacob (comit. Arad) 89
 Hincul Tănase (Chișinău) 175
 Hliza (M.) 102
 Hobjălești, familie de moșneni (Stoești-Focșani) 102
 Horváth Gabor, vicecomite de Maram. 18
 Hrisoscu, staroste de Cernăuți 143, 184
 Hurizan Dimitrașco, logofețel 19
 Hussein pașa, vizirul 2
 Hussin aga, beșleaga 36
 Huszti András 92
 Iacob (Oradea) 56
 Iacob, *haham* (Soroca) 75
 Iacob sin Iosif, *başstaroste* de jidovi (Birlad) 9
 Iacob Hircus (Arad) 200
 Iacob Israel (comit. Arad) 96
 Iacov, *circiumar, orindar* al Mitropoliei Sucevei 86
 Iacov, cumnatul lui Bețal *hahamul* (Botoșani, Iași) 140
 Iacov Iotca (Sneatin) 196
 Ialucnovschi Parnavschii 184
 Iamandi Ioniță, căpitan (M.) 191
 Ianachi, fierar 208
 Iancu (Botoșani) 163
 Iancu (Roman?) 192
 Iancu (Tg.-Ocna) 155
 Iancu (Zastavna) 206
 Iancul (Botoșani) 151
 Iancul (M.) 121
 Iane (Orhei) 147
 Iane sin Loghin, negustor (Trapezunt) 131
 Iane sin lui Andone, negustor 131
 Iane, vâtaful de aprozi (Ț.R.) 2
 Ianovsche, polonez 184
 Iațco (Botoșani) 136
 Iațco, *arendăș* de casă la Iubănești (Botoșani) 141
 Ichim (Echim), armaș (M.) 160
 Iehuda, fiul lui Mordehai (Botoșani) 50
 Iehuda Leib (Roman) 205
 Iehudei, fiul lui Biniamin (Ștefănești) 145
 Iliăș (Ilieș), *vel* căpitan de Dorohoi 130, 162, 167
 Ilie, *evr.* polonez (Botoșani) 197
 Ilie (țin. Soroca) 183
 Ilie, *circiumar, orindar* al Mitropoliei Sucevei 86
 Ilie, *orindar* (M.) 112
 Ilie Constandin v. Buznea
 Ilieș, *vel* căpitan de Soroca 176, 183, 185
 Ilinuț Vasile (Rusova) 18
 Ingigian Hugas 213
 Ioan Nicolae, *voevod v. Mavrocordat* Ioan Ion (Dăngeni) 177
 Ion, fiul vitreg al lui Ion sin Piticești (Botoșani) 104
 Ion, „ftorii setrariu” (M.) 28
 Ion, sin Piticesii (Botoșani) 104, 212
 Ion, săiman (Iași) 132
 Ion, sulger, fiul lui Pană negustorul 126
 Ion, armaș, *vornic* de Botoșani 104
 Ion Botezatu (M.) 113, 124
 Ion Spătarul, staroste de Cernăuți 24
 Ionaș Isac, *servitor* (Ț.R.) 101
 Ioniță (Soroca) 165
 Ioniță neguțătorul (M.) 65
 Iordache, fiul lui Ion Botezatu (București) 71
 Iorga, Nicolae 8, 25, 48, 85, 147, 187, 188
 Iosef, fiul lui Șmuel (Botoșani) 50
 Ioseph (Jozsef) (Paur) Lázár (Carei) 6, 110
 Iosif (Cremenciuc-Soroca) 133
 Iosif (Teiuș) 208
 Iosif sin Ursul, *staroste* de *evrei* (Iași) 121, 197

- Iosif, *sticlariul*, feciorul lui Daniil ovreiu
109
 Iosip (Cotnari) 167
 Iosip, jidovul (M.) 134
 Iosip, martor (Botoșani) 140
 Iosip, *orindar* al Mitropoliei Sucevei 86
 Iosip, feciorul lui Smuciu (Botoșani) 140
 Isaac Hamhă 2
 Isaac Samuel (Maram.) 210
 Isaak Abraham (Isák Abraham) (Carei)
110, 111
 Isac (Cusăh) 194
 Isac (Dondășeni) 159
 Isac (M.) 192
 Isac (Răuseni) 172
 Isac (Sneatin) 168
 Isac, ginerele lui Moisăi (Roman) 192
 Isac, *muzicant* (comit. Arad) 96
 Isac David, *slugă* (Alba-Iulia) 90
 Isac Herschel, *servitor* (Ț.R.) 101
 Isac Hirsl (Bihor) 96
 Isachar Ber ben Meir, *başstaroste* al evrei-
lor (M.) 199
 Isak, *croitor* 110
 Isak, fiul lui Isak Abraham (Carei) 110
 Isak Abraham (Carei) 61, 110
 Isak ben Moses, *rabin* (Alba-Iulia) 97
 Isak Moyses (Carei) 110
 Isakar Mordocheus (Alba-Iulia) 90
 Ispirescu P. 209
 Israel sin Iuda, *haham* (Bucur-Ploiești)
52
 Israelovits Aron (Satu Mare) 96
 Istira, soția lui Iosif *sticlariul* (București)
209
 Ita, evreică (Botoșani) 212
 Itzig Let v. Kepesz
 Iuda Mușabacu 2
 Iuda Tabia 2
 Iuda Tabian v. Iuda Tabia
 Iusip, *staroste* de jidovi (Iași) 34
 Iusufu Anon 2
 Iuteșu, evreica (București) 71
 Izmană, sătrar 203
 Izrail (Botoșani) 136
 Izrail (Iași) 34
 Izrail, martor (Iași) 140
 Izrail, *tipsier* (Iași) 144
 Jachim Elias (Alba-Iulia) 90
 Jacob Hirschl (comit. Bihor) 96
 Jacob Israel (comit. Arad) 96
 Jacob Kolman (comit. Bihor) 96
 Jacob Raphael (comit. Arad) 96
 Jacob Salamon (comit. Arad) 96
 Jacob Simri (Carei) 110
 Jacobus Isac (Arad) 96
 Jacobus Isac (comit. Arad) 96
 Jacobus Jakobovics (comit. Bihor) 96
 Jakab Hirschel (Hersl) (Carei) 61, 110
 Jakab Judas (Carei) 110
 Jakab Salamon (Carei) 61
 Jakobovits Jacobus (Satu Mare) 96
 Jakel Joseff, *croitor* (Carei) 110
 Jakob (Carei) 110
 Jakob ben Leb (Oradea) 84
 Jakob din Jungbunz (Oradea) 84
 Jakob Hersll (Carei) 110
 Jakob Simon (Carei) 110
 Janos Samson (Maram.) 210
 Jansonius, editor 6, 204
 Jehud Lé ben Joszef (Oradea) 84
 Jekutiel (Alba-Iulia) 101
 Jelik Salamon (Carei) 110
 Jerohan Pinkesz (Carei) 110
 Jesajah ben Lé ben Noach (Oradea) 84
 Jesajah din Jungbunz (Oradea) 84
 Jizchok Beer ben Noach (Oradea) 84
 Jizchok ben Zwi (Oradea) 84
 Joachim Jacob (comit. Arad) 96
 Joel (Buda) 99
 Joel Hersll (Carei) 110
 Jonás (Carei) 110
 Jonás Abrahám (Carei) 110
 Jonas Samson (Maram.) 210
 Joseff Jeruhin (Carei) 110
 Joseph Abraham (Alba-Iulia) 90
 Joseph David (Alba-Iulia) 90
 Joseph Lázár (Carei) 61
 Joseph Lévi (Alba-Iulia) 90
 Joseph Turia (Alba-Iulia) 90
 Josephus Flavius 204
 Josseff Tobia (Alba-Iulia) 101
 Joszef ben Menase (Oradea) 84
 Joszef ben Samuel (Oradea) 84
 Joszef din Jungbunz (Oradea) 84
 Kálmen ben Jehuda (Oradea) 84
 Kara I. 11, 145, 205
 Károlyi, familie de conți 79, 110
 Károlyi Ferencz 79, 110, 118
 Károlyi Sándor, conte, comite suprem de
Satu Mare 61, 75, 94, 110, 111, 118
 Katona Michael 96
 Katsaitis, Markos Antonios 181
 Kaufmann Iosef 34
 Kaunitz, conte 96
 Keimb Samuel (Carei) 110
 Kepesz, *berar* (Alba-Iulia) 137
 Kepesz Itzig Lé ben (Alba-Iulia) 97
 Király Istvan, bucătar (Carei) 110
 Kirco, jupin (Focșani) 15
 Kis Lázár (Carei) 110
 Kis Lázár András (Carei) 110
 Kis Moyses (Carei) 110
 Koch Johannes 204
 Kogálniceanu, E. 207
 Kopasz Sámuel Adám (Carei) 110
 Kornis Anton 97
 Kornis Sigismund, guvernatorul Transil-
vaniei 73

- Kovács Lőrincz (Carei) 110
 Köleséri Sámuel, secretar gubernial 53, 54, 204
 König, editor 204
 Köppisch Abraham, *berar* (Timișoara) 44
 Köppisch Jacob (Timișoara) 44
 Krmann Daniel 21
 Kun Sigismund, secretar gubernial 73
 Kuncz (Tr.) 101
- Lajos Lajos 56, 84
 Lambrino Manolache, biv-vel ban (București) 209
 Lampé Philippus 204
 Lázár (Carei) 88
 Lázár (Cuhea) 80
 Lázár Jakab (Bihor) 96
 Lázár Jonás (Carei) 110
 Lázár Josephovics Nagy (Carei) *prim jude* al evreilor 94, 110, 111, 118
 Lázár Simon (Carei) 99, 111
 Lázár Simon (Oradea) 56
 Lazăr, Sărariul (Iași) 34
 Lazăr zet Solomon (Iași) 121
 Lazor (Botoșani) 146
 Lazor (Cernăuți) 143
 Lazor, *orindar* (M.) 15
 Lazor, *orindar* (M.) 102
 Lé ben Jizchok (Oradea) 84
 Lé ben Jakob (Oradea) 84
 Lé ben Lazar (Alba-Iulia) 101
 Lé ben Sámuel, *slugă* (Alba-Iulia) 90
 Lé ben Adam (Carei) 110
 Lé ben Aron, *arendășul* măcelăriei (Carei) 110, 118
 Lé ben Salamon (Carei) 110
 Leclerc, Jean, profesor (Amsterdam) 62
 Leia, *c'reică*, fiica lui Smuciu (Botoșani) 140
 Leiba (Botoșani) 69
 Leiba (Botoșani) 136
 Leiba (Botoșani) 163
 Leiba (Iași) 150
 Leiba (Onițcani) 74
 Leiba (Sneatin) 161, 168
 Leiba, *argintar* (Suceava) 95
 Leiba, *c'reu* falit (Botoșani) 197
 Leiba, evreu originar din București (Botoșani) 140
 Leiba, feciorul lui Ruvim (Botoșani) 140
 Leiba, *staroste* de evrei (Iași) 121
 Leiba sin Minas 121
 Leiba zet Ursul (M.) 121
 Leiba Aron (Carei) 61
 Leiba Hotinceanu 121
 Leiza (Maram.) 32
 Leonte, starețul 4
 Letman, evreu din Tulcin (Polonia) 135
 Leul, *evr.* (București) 81
 Leurnez (Siliștră) 66
 Leusden, Johannes 83, 204
- Levy Jeruschalmi, *rabin* (Belgrad) 97
 Lichtenstein, principe 96
 Limbovici Necula (Focșani) 102
 Lipmann ben Eisik, *evr.* (Oradea) 84
 Liubomirski, comisar polonez 170
 Lobbe Balthasar, editor 204
 Lobckowits Johann Georg Christian, comandantul trupelor habsburgice (Tr.) 100
 Lorenți, staroste de Cernăuți 206
 Lot, evreu din Tulcin (Polonia) 135
 Löbel Jacob (comit. Arad) 96
 Luca Arman sin Mani, băcan (Botoșani) 104, 146
 Luchtman Jordanus, editor 204
 Ludovic al XVI-lea, regele Franței 48
 Lupa, soția lui Tânase Hagi 146
 Lupa, *circiumar evr.* (M.) 160
 Lupul, *evr.* (Iași) 197
 Lupul, fiul lui Apostol blănarul (Iași) 82
 Lupul Moissai (Iași) 121
 Lupul Năstasie, aga, serdar (Chișinău) 74, 105, 175
- Macri Vasile, pitar, vornic de Botoșani 174
 Mahmud I., sultanul Turciei 213
 Maier, *evr.* (Oradea) 56
 Maiorescu, Titu 209
 Mandel, *evr.* (Arad) 200
 Manole, tirgoveț (Botoșani) 168
 Manuil, *staroste* al evreilor din Iași 34
 Marco, *evr.* (Birlad) 186
 Marco, *evr.* (Deleni) 124
 Marco, *evr.* (Iași) 34
 Marco, feciorul lui Ruvim (Botoșani) 140
 Marco, fiul lui Lazăr, staroste de Birlad 106
 Marco, fiul lui Samoil (Hirlău) 173
 Marco zet Iacob (Iași) 121
 Marco, beșliu (Iași) 151
 Marcu, *evr.* (Birlad) 186
 Marcu, feciorul lui Lazăr Sărariul (Iași) 34
 Marcus, *măcelar evr.* (Carei) 110
 Marcus Lebel (Arad) 200
 Marcus S. 50
 Maria, *evreică* (București) 27
 Maria, femeia lui Ștefan zugravul (Iași) 34
 Maria, soția lui Apostol blănarul (Iași) 82
 Maria Piticeasa (Botoșani) 110
 Markus polonezul, *evr.* (Carei) 110
 Markus Mayer, *evr.* (Arad) 43
 Marsalli (Carei) 110
 Martonfi György, episcop romano-catolic (Alba-Iulia) 54
 Matei Alcaz, bircluci (M.) 89
 Maurepas 83, 87
 Mavrocordat, Constantin, domnitor 83, 86, 89, 95, 102, 122, 123, 126, 127, 130, 133, 138, 140, 141, 144, 147, 149, 152–158, 160, 162, 164–166, 169–176, 178–180, 18, 2, 183, 185, 192, 193, 196–198

- Mavrocordat, Ioan, domnitor 177, 202, 203, 206, 207
- Mavrocordat, Nicolae, domnitor 24, 33, 34, 48, 51, 62, 83, 204
- Mayerfeld J.A., general 21, 23
- Mayersitz, Aron (Oradea) 84
- Mänz Wolff, *berar* (Banat) 44, 201
- Mălai, popa (Focșani) 15
- Mărdărie, clucer (M.) 102
- Mătăsariul 89
- Măzărache Vasilache, *biv-vtor-vistiernic* (M.) 105, 157, 175
- Menafim Simon (Menahinu Psimon) 2
- Menczer Farkas, *arendăș* v. Mänz Wolff
- Menteș, *evr.* 2
- Micul Mihail (M.) 135
- Mihai Vodă v. Racoviță Mihai
- Mihăllița Mihok (Maram.) 32
- Mihalovicz Jakov (Carei) 110
- Mihalovics Jakov, *văduva* lui, *evreică* (Carei) 110
- Mihály, *arendăș* (Carei) 61, 110
- Mihăl, *pevițul* (Iași) 140
- Mihălache, *protopop* (Iași) 144
- Mihălăș, *postelnic*, *vornic* de Botoșani 69
- Mihel, *haham* (Iași) 197
- Mikes Kelemen, *scriitor* 107
- Minas ot Soroca 121
- Minas, *staroste* de *evrei* (Iași) 121
- Minas zet Leibii (M.) 121
- Miniat, *cupeț* (Botoșani) 212
- Minidicto, *nemesnicul* mănăstirii Sucevița 14
- Mircea Grigore, *hotnog* din Leordina 18
- Mirjam, *fica* lui Menachem Mendel (Alba-Iulia) 97
- Miskovics Joseph (Bihor) 96
- Mitrofan, *egumen* la Mira 102
- Moinariu Iordache, *pietrar* (Iași) 144
- Moisăi (Roman) 192
- Moise, *doftorul*, *medic de curte* (M.) 34
- Moise Cordova, *ovreiul* 2
- Mojses (Ruscova) 18
- Mojses, *evreul* (Carei) 61
- Mojses Judas (Alba-Iulia) 90
- Mojses Lebel (Alba-Iulia) 90
- Mojszi (Alba-Iulia) 10
- Moltke, *locotenent-colonel* (Maram.) 42
- Mordechai ben Wolf (Oradea) 84
- Mordechai, *fiul* lui Țvi, *mare staroste* al *evreilor* (Ț.R.) 37
- Mordechai, *fiul* rabinului Yehuda, *rabin*, *marele staroste* (Ț.R.) 37
- Mordochus Isakar (Alba-Iulia) 90
- Morohai, *evr.* (Orhei) 147
- Morsa Moldoveanul 21
- Moscul, *evreu* din Țarigrad 149
- Mose ben Eliezer (Oradea) 84
- Mose ben Harav Ithak (Carei) 61
- Mose Efraim ben Iosif Halevi (Alba-Iulia) 97
- Mose Zwi ben Slomoh (Oradea) 84
- Moskovics Salamon (comit. Bihor) 96
- Moskovitz Joseph (comit. Bihor) 96
- Mostafa, *negustor* (Bender) 170
- Motraye, A. de la 29
- Moyses (Alba-Iulia) 101
- Moyses (Carei) 61
- Moyses Abraham (Carei) 110
- Moyses Hersel (Carei) 110
- Mussa György (Musa Georgius) (Maram.) 64
- Mustafa al III-lea, *sultanul* Turciei 213
- Mușabacu v. Iuda Mușabacu
- Mușaban v. Iuda Mușabacu
- Münnich B.C., *feldmareșal* rus 108
- Münster Sebastian 204
- Naftulei (Iași) 121
- Naftuli Cohen (Naftulovici), *hahambașa* 140
- Nagy Lazar (Carei) 110
- Nastasia, *pircălab* (Iași) 65
- Nátán Hersl (Carei) 110
- Natan Moyses (Carei) 110
- Nathan Abraham (Alba-Iulia) 90
- Nathan Haim (ben Nathan) 61
- Necoară, *șoltuz* (Iași) 34
- Nectarie, *arhimandritul* mănăstirii Galata (Chișinău) 105
- Necolae, *bacal* (Iași) 82
- Neculai, *botezat* (M.) 93
- Neculce Gavril, *vel căpitan* de Coțmani (M.) 184
- Neculce, Ion, *cronicar*, *vornic* 74, 160
- Neculcii ot Gheorghită (Ț.R.) 71
- Neculi, *vornic* de Botoșani 203
- Nemțeanii, *familie* de *moșneni* (Stoești — Focșani) 102
- Neofit, *egumenul* mănăstirii Cetățuia (M.) 144
- Nicola Emanuel (Pesta) 99
- Nicolae, *prințul*, v. Mavrocordat Nicolae
- Nicolae Alexandru *voievod* v. Mavrocordat Nicolae
- Niculai, *blănar* (Botoșani) 104
- Nidica, *asesor* (Petrova) 18
- Novac, *evr.* (M.) 121
- Novac, *feciorul* lui Mihel, *haham* (Iași) 197
- Olșoțschi, *comisar* polon 196
- Opplijk 204
- Orlik Filip, *hatmanul* cazacilor 58
- Otto Johann Heinrich 204
- Ördög, *croitor* (Carei) 110
- Pachomie, *episcop* de Roman 20
- Pachrach Ercz (comit. Bihor) 96
- Paladi Ion, *biv-vel vistier* (M.) 25, 108
- Palocsay, *baron* 96
- Panaiotachi, *armaș* (M.) 74
- Panait sin Manole sin Iane ot Neohori, *negustor* 131

- Panait sin lui Paraschiv ot Trapezunt, negustor 131
- Panaite Mihalache (M.) 128
- Pană, negustor (Botoșani) 126
- Pandazi, negustor (București) 71
- Pápay, doamna (Carei) 110
- Pápay János, diplomat 13, 14
- Pascale, vel ispravnic de curte (Iași) 125
- Pauer Abraham, evr. (Carei) 110
- Pauer Sámuel, evr. (Carei) 110
- Pavál, cărașul (M.) 195
- Pavál, feciorul lui Hagi Bărbiiariul (Botoșani) 69
- Pavel, vel serdar (M.) 175
- Pavlace, serdar de Orhei 177, 188
- Pălade, negustor (Chișinău) 175
- Pântelii, croitor (Botoșani) 69
- Pârul Gheorghe, vel căpitan de Coțmani 206
- Percz ben Abrahám (Oradea) 84
- Perjul Gheorghe (M.) 206
- Perman Jacob (comit. Bihor) 96
- Petahia Lida, *mare rabin* (Iași) 34
- Pető Rozália, contesă 96
- Petrea, fost vâtaf de stolnicei (M.) 128
- Petrus (comit. Bihor) 96
- Pilat, vornic de poartă (Iași) 144
- Pintelei Cravăș (Botoșani) 104
- Pintye Pricop (Budești) 32
- Pippidi, A. 48
- Pitt Moses, editor 204
- Platerus Franciscus, editor 204
- Pogany György de Cib, vicecomite de Maram. 32
- Pojaru Dumitrașco (Iași) 82
- Poolsus Gregorius, editor 204
- Popa Ion ot Boanciu 206
- Popeasca Despa (București) 63
- Posahazi János, notar (Alba-Iulia) 101
- Potlog Andrei, medelnicer (M.) 206
- Pricop, slujbaș cameral (Oltenia) 72
- Psantir I. 11, 50, 205
- Pulitz Jizchok (Pulics Isak) (comit. Bihor) 84, 96
- Pulitz Menase (Oradea) 84
- Pulitz Mose (Pulics Moyses) (comit. Bihor) 84, 96
- Racoviță, Mihai, domnitor 17, 20, 65, 74
- Racoviță Radu, mare spătar, ispravnicul ținutului Bacău 169
- Racoviță, Ștefan, domnitor 213
- Raday Pal, diplomat 22
- Rafail, *furnizorul* marelui vizir (Constantinopol) 74
- Rákóczi Francisc, principele Transilvaniei 12—14, 22
- Razu Costache, marele vornic al Țării de Jos (M.) 175
- Relandus Adrian 204
- Rimă Cirstea (Iași) 151
- Rosenbaum L. 207
- Roser Johan Urban, comandantul cetății Oradea, general maior 56
- Roset Constantin, vel vornic al Țării de Jos (M.) 116, 130
- Roșca I.I. 209
- Röhner Johann, editor 204
- Rugină sărariul (M.) 102
- Ruset Vasilache, fost staroste de Cernăuți 162
- Rugină sărariul (M.) 102
- Ruvál (Movilău) 127
- Ruvel (Movilău) 185
- Ruvim (Botoșani) 140
- Ruvim (M.) 154
- Saia, evreică (Cusăh) 194
- Salamon polonezul, evr. (Carei) 110
- Salamon Abrahám, fiul lui Abrahám Salamon (Carei) 110
- Salamon Israel (comit. Arad) 96
- Salamon Jacob (Bihor) 96
- Salamon Moyses (Carei) 110
- Salamon Sullin (Carei) 110
- Samoil (Hîrlău) 173
- Sámson Hers (Carei) 110
- Sámson Kohen (Alba-Iulia) 90
- Samuel Kopasz Adam (Kepes?) (Carei) 110
- Sámuel Jacob (Bihor) 96
- Sámuel Matathia (Alba-Iulia) 90
- Sandu a Fulorii (Botoșani) 69
- Sandu sin Gligori, meșter timplar (Botoșani) 69, 104
- Sari Mehmed aga 74
- Sava, C. 65
- Scheil Jacob (comit. Bihor) 96
- Schlesinger Levi, *arendăș* (Timișoara) 44
- Schindler, dregător (Alba-Iulia) 97
- Schmittegeldt, editor 204
- Schwarzmann Avram 52
- Schwarzfeld, frații 209
- Schwarzfeld M. 52, 153
- Seau, conte 7
- Selden Johanus 204
- Sigionius Carel 204
- Simon, *argintar* evr. (Carei) 110
- Simon Isak (Carei) 61
- Simon Jakob (Carei) 110
- Simone, *meșteșugar* evr. (Florența) 33
- Siniol Raoul 37
- Slomoh ben Menase (Oradea) 84
- Smil (Movilău) 166
- Smil Saun (Iași) 121
- Smuciu (Botoșani) 140
- Smuciu (Orhei) 147
- Socher Israel (comit. Arad) 96
- Sofronic, tilhar (M.) 179
- Solomon (Botoșani) 163
- Solomon (Carei) 110
- Solomon (Iași) 34
- Solomon, *orîndar* al Mitropoliei Sucevei 86

- Solomon, *țimbeler* (Iași) 132
 Sora, *ovreaica* (București) 63
 Sötér Jozsef, judecător, prim pretor de Satu Mare 118
 Spanhenius Fridericus 204
 Spencer John 204
 Spiro, *evr.* (Oradea) 56
 Srulu, *evr.* din Polonia 196
 Stamate (Iași) 144
 Stancaro Franciscus 204
 Stihî Ion (Botoșani) 69
 Stihî (Stij) Toader (Botoșani) 69, 104
 Stîrcea, vornic de poartă (Iași) 144
 Stîrcea Vasile, biv-postelnic (M.) 128
 Stoica 81
 Strick, editor 204
 Sturza, Dimitrie, biv-tretii logofăt (M.) 105
 Sturza, Matei, joimir (M.) 196
 Sturza, Sandu, vel logofăt (M.) 102, 126, 136, 140, 160, 175, 196
 Subon Ancsel, *evr.* (Carei) 110
 Sura, *evreică* (Botoșani) 139
 Szandomirski, conte 96
 Szebeni Herman 90
 Szigetti Mihaly, avocat (Maram.) 32
 Szimon Jakab, *evr.* (Carei) 110
 Șalom ben Meir, *başstaroste* al *evreilor* (M.) 199
 Șapira I. 52
 Șăineanu L. 209
 Șăptelici, Năftanail, egumenul mănăstirii Rîșca (M.) 120
 Șel, *evr.* din Botoșani 163
 Șemuel ben Șelomo, *başstaroste* al *evreilor* (M.) 199
 Șerban, bivstaroste, (București) 63
 Șimșino, *ovreiu* 2
 Șirco Armașu (Iași) 34
 Șlomo ben Iosef Katz (Carei) 61
 Șlomo Katz din Brodi 61
 Ștefan, fiul lui Constantin Arbănașul (M.) 65
 Ștefan, vornic de Iurcăuți 206
 Ștefan Triancul, armean (Botoșani) 104
 Tabia, *jidovul* v. Iuda Tabia
 Taglia Davide v. Del Chiaro Anton Maria
 Tăbăcele Simion (Deleni-Hirlău) 139
 Tănase (București) 71
 Tănase, logofăt (M.) 102
 Tănase Hagi (Botoșani) 146
 Tănase Irina, fata Dabijăi (Botoșani) 69
 Tigl, general, președintele administrației habsburgice din Oltenia 72
 Tiriachi Mehmed-pașa, marele vizir 207
 Titus, împărat roman 204
 Tlumațchi, staroste (Polonia) 196
 Toader sîn Ilie Încilcilă, pușcaș (Suceava) 143
 Tocilescu, Gr. G. 209
 Torockzai Julia, văduva lui Katona Michael 96
 Tótfalusi Kis Miklós, tipograf, editor (Cluj) 6, 204
 Trostius Martin 204
 Trușenii, familie (Chișinău) 175
 Tsetzi Janos 204
 Tudorachi, fost vornic de Botoșani 140
 Țene (Focșani) 15
 Țvi, fiul lui Klonimos (Ț.R.) 37
 Țvi, fiul lui Nissi, *mare staroste* al *evreilor* (Ț.R.) 37
 Țvi Herș (Roman) 205
 Țvi Hirsch Traini (Carei) 61
 Țvi Simon Halevi (Carei) 61
 Uffer Jacob (comit. Bihor) 96
 Uffer Simon (comit. Bihor) 96
 Ursul (Isachar-Ber), *staroste* „ciocilor jidovești” (Iași) 34, 82, 121
 Ursul sin Prescorniții (Botoșani) 69
 Usson, Jean Louis (d’), cavalier, marchiz de Bonnac, ambasadorul Franței la Constantinopol 48
 Val, sîn lui Dumitru, negustor 131
 Van den Hoogt, Ever 204
 Varlam, episcop de Huși 89
 Vartic (M.) 171
 Vasile, negustor (Iași) 176
 Vasile Funar (Botoșani) 69
 Vasile Lupu, domnitor 8
 Veche, *evreică* (Iași) 129
 Vergo, clucer (Ț.R.) 2
 Versteg, editor 204
 Vicol 15
 Viderholt Herman, editor 204
 Villeneuve J. F., ambasadorul Franței la Constantinopol 87
 Viniamin, *evr.* (M.) 121
 Vinkler Nadler, *evr.* (comit. Arad) 96
 Virmont V. H., conte, ambasadorul austriac la Constantinopol 51
 Visnyovszki, principe 96
 Vitranga 204
 Volea, *evr.* (Răuseni) 159
 Volff Marcus (comit. Bihor) 96
 Volff Mojses (comit. Arad) 96
 Volia, *evr.* (Roman) 192
 Vustius Balthasar, editor 204
 Wallis Paolo 39
 Weismantel Erasmus Heinrich Schneider, von, locot. 26
 Winkler Marcus (Arad) 200
 Wolf Nathan (Alba-Iulia) 97
 Yehuda, *rabin* 37

Zacharias Abraham (Alba-Iulia) 90
Zane, G. 107
Zamvil ben Rohen Moreno Rav. Reuben
(Carei) 61
Zanwel ben Matiszjohu (Oradea) 84
Zeitler, editor 204

Zejk Moses 90
Zialic, evr. (Sneatin) 24
Zmaranda, botezată, soția lui State Grecu
114
Zoruncu, evr. (Horodinca) 162

INDICE GEOGRAFIC *

- Adrianopol 2, 8
 Aiud 6, 208
 Alba — comitat 90
 — domeniu 54
 Alba-Iulia 7, 10, 53, 54, 67, 73, 77, 90,
 92, 97, 100, 101, 137, 208
 — platea judaeorum din~ 54
 — platea saxonum din~ 54
 — sinagoga din~ 97
 Amsterdam 6, 62, 83, 204
 Arad — cetate 43
 — cimitirul evr. din~ 43
 — comitat 43, 55, 91, 96, 200
 — oraș 43, 91, 200
 Ardeal v. Transilvania
 Ardud (s. în comit. Satu Mare) 110
 Aron-Vodă, mănăstire (Iași) 34
 Austria 51, 78, 103, 213
- Babadag 22
 Babba v. Babadag
 Bacău 11, 169, 190
 — cimitirul evr. din~ 11
 — ținutul~ 155
 Bahlui (riu în M.) 26, 28, 167
 Baia Mare (în Tr.) 12, 14, 30, 32
 Baia Sprie (în Tr.) 32
 Bălînți (în ținutul Soroca) 112
 Banat 39, 44, 103, 201
 Banatul Timișan v. Banat
 Bădiceni (în ținutul Soroca) 179
 Bălgrad v. Alba-Iulia
 Beclean 97
 Belcești (s. în M.) 26
 Belgrad 13, 72, 90, 97, 108, 175
 Beltiug (s. în Tr.) 79
 Bender 21—23, 29, 74, 170
 Berea (s. în Tr.) 110
 Berhești (s. în ținutul Cernăuți) 25
 Berna 204
- Bihor (comitat) 38, 55, 84, 91, 96, 211
- Birchiș (s. în comit. Arad) 91
 Biserica Albă (s. în comitatul Maramureș)
 64
 Birlad 9, 106, 116, 129, 138, 164, 186
 Boenciuc (s. în M.) 206
 Bordeaux 48
 Borșa (în comit. Maramureș) 21
 Botășeni v. Botoșani
 Botna (riu în Basarabia) 22
 Botoșani 26, 50, 69, 104, 119, 126, 128,
 130, 136, 139—141, 146, 148, 151,
 152, 158, 163, 168, 174, 191, 197, 203,
 212
 — cimitirul evr. din~ 50
 — ocolul~ 128, 130, 162
 — târgul din~ 152, 158, 168, 174,
 197, 213
 — ulița comercială din~ 146
- Brașov 101
 Bratislava (Pressburg) 44, 55, 96, 210
 Brădiceni (s. în Oltenia) 78
 Brodi (Brody) (în Galiția) 61, 213
 Bucov (în jud. Prahova, fostă reședință de
 judet)
 — cimitirul evr. din~ 52
 Bucovina 58
 București v. București
 București 1—3, 5, 8, 11, 13, 26, 33, 36,
 37, 46, 63, 71, 81, 82, 90, 101, 107, 194,
 209
 — cimitire evr. din~ 37
 — mahalale locuite de evr. din~ 33,
 63, 81
 — prăvălii ținute de evr. din~ 63,
 81, 209
 — sinagogă din~ 33, 209
 Buda (în Ungaria) 99, 109, 111
 Buda Veche (în Ungaria) 109
 Budapesta 109
 Budești (com. lângă București)
 — cimitirul evr. din~ 37
 Budești (s. în Maram.) 32
 Bugeac (denumire tătărească a sudului
 Basarabiei) 22
 Buzău 101

* Denumirile și situările geografice corespund epocii documentelor incluse în volum.

- Calafindești (M.) 136
 Camenna (Polonia) 184
 Canov (Polonia) 162
 Carei 61, 79, 88, 94, 99, 110, 111, 118.
 — case locuite de evr. în ~ 110, 118
 — cimitirul evr. din ~ 61
 — școala evr. din ~ 61, 79
 — sinagoga din ~ 79, 110, 118
 Căușani (loc. în Bugeac) 22
 Căușeni (s. în M.) 178
 Cehia 91, 96
 Ceremuș (riu în Polonia) 58
 Cernăuți 24, 143, 148, 162, 202, 206
 — tirgul din ~ 17
 — ținutul ~ 25
 Cetățuia (mănăstire în M.) 144
 Chilia 29, 45
 Chișinău 105, 156, 157, 175
 Cimpia Chilieii 45
 Cîmpulung Muscel 19, 36, 90
 Cluj 6, 53, 54, 77, 92, 204
 Colinița (M.) 143
 Colonia (Polonia) 90
 Constantinopol 2, 14, 22, 48, 51, 62, 65,
 67, 74, 83, 87, 102, 131, 140, 149, 207,
 213
 Corfu (insulă) 181
 Ciosău (plasă în Maram.) 32
 Cotnari (s. în M.) 167
 Cotroceni (mănăstire în T.R.) 102
 Coțmani (s. în M.) 184, 206
 Covasna (jud.) 107
 Covurlui (ținut) 116
 Cracovia 74
 Craiova 19, 78
 Cremenciuc (s. în ținutul Soroca) 112, 133
 Cuciur (s. în M.) 17
 Cuhea (s. în Maram.) 80
 Cusăh 194
 Dăngeni (în ținutul Orhei) 177
 Debrețin 88
 Dej 57
 Deleni (în ținutul Hîrlău) 124, 139
 Dîmbovița (jud.) 209
 Dobrogea 107
 Domeniul de Jos (în Maram.) 68
 Dondășeni (în ținutul Iași) 159
 Dorohoi (ținut) 130, 141, 162, 167
 Drăcșani (M.) 130
 Drăgășani (pădure în M.) 162
 Dubășari 74
 Dubrovnic 213
 Dunărea 29, 45, 81, 213
 Enina v. Ianina
 Eș v. Iași
 Eșnovăț v. Isnovăț
 Fălciu (ținut) 116
 Florența 33, 83
 Focșani 1, 15, 102, 186
 Foieni (s. în comit. Satu Mare) 111
 Frankfurt 96
 Frankfurt am Main 8
 Franța 48, 87
 Frojstat (loc. în Ungaria) 90
 Galata (mănăstire, Iași) 105
 Galata v. Pera
 Galați 138, 181
 Galiția 34, 41, 213
 Germania 91, 92, 181
 Gherghița (în T.R.) 71
 Glogovăț (s. în comit. Arad) 91
 Gușterița (s. în Tr.) 100
 Helesaw (loc. în Moravia) 90
 Hîrlău, tîrg 173
 — ținutul ~ 124, 139, 167, 172, 173
 Horodincea (loc. în Polonia) 162
 Horodiște (s. în M.) 167
 Hotin 58
 — olatul Hotinului 143
 — raiaua ~ 169, 207
 Hunedoara 10
 Hust (s. în comit. Maramureș) 18
 Huși 89
 Ianina (oraș în Grecia) 131
 Iarov 133
 Iarova (vad) 112
 Iași 17, 20, 24—26, 28, 34, 65, 74, 75,
 82, 85, 86, 89, 90, 93, 95, 98, 102,
 106—108, 112—117, 119, 121—136,
 138—144, 147—193, 195—199, 202,
 203, 206
 — cimitirul evr. din ~ 28, 85, 199
 — mahalale locuite de evr. în ~ 34
 — sinagoga din ~ 34, 74, 82, 121, 140
 — ținutul ~ 159
 — ulițe locuite de evr. în ~ 34, 65, 82
 Ilfov (jud.) 209
 Imperiul habsburgic 14, 55, 72 (v. și Austria)
 Isnovăț (Eșnovăț) (s. în M.) 160
 Istanbul v. Constantinopol
 Italia 83
 Iubănești (în ținutul Dorohoi) 141
 Iurcăuți (loc. în M.) 206
 Janoff (oraș în Polonia) 90
 Kremnitz 110
 Lăpușna
 — tirgul Lăpușnei 89
 — ținutul ~ 105, 177
 Leordina (s. în comit. Maram.) 18
 Letzimir (loc. în Polonia) 96
 Levant 83
 Leyda (Leida, Leiden) (Olanda) 204
 Livorno (loc. în Italia) 83
 Lublin (loc. în Polonia) 90, 96

Ludenburg (loc. în Moravia) 96

Mara (munte în comit. Maram.) 32

Mara (s. în comit. Maram.) 32

Maramureș (comit.) 18, 21, 30—32,

40—42, 47, 49, 55, 59, 64, 68, 70, 76, 210

Mareea Neagră 29, 45

Mărgineni (mănăstire în jud. Prahova) 101

Miercurea (s. în Tr.) 101

Mira (mănăstire în M.) 102

Mîndruloc (s. în comit. Arad) 91

Moftinu Mare (s. în comit. Satu Mare) 111

Moldova 4, 9, 15—17, 20, 23—26, 28, 34,

45, 58, 65, 74, 75, 83, 85, 86, 90, 93,

95, 98, 102, 105—108, 112—117, 119,

120, 122, 123, 126—128, 130—134, 136,

138—141, 143, 144, 147, 149—159,

162, 165—191, 195—199, 202, 207, 213;

evr. din ~ 23, 26, 34, 45, 58, 65, 74, 85,

90, 107, 115, 198 (v. și Țara de Jos)

Moravia 90, 91, 96, 109

Mozilău (loc. în Polonia) 127, 148, 151,

154, 166, 180, 185, 195

Munkács 12

Muntenia v. Țara Românească

Mureș (scaun) 90

Nazna (s. în scaunul Mureș) 90

Neamț (ținut) 149

Nicopole (loc. în Turcia) 90

Niohori 131

Nistru 4, 23, 112, 133, 147, 183, 185,
195

Nitra

— cetate 12, 86, 96

— comitat 90

Obuda v. Buda Veche

Ocna Sibiului 100, 101

Ökörmező v. Volovaie

Odriiu v. Adrianopol

Olanda 189

Olosig (suburbie a cetății Oradea) 56

Oltenia 72

Onițcani (loc. în ținutul Orhei) 74

Oradea 18, 38, 56, 84, 91, 211

— sinagoga din ~ 84, 211

Orăștie 13

Orhei (tîrg) 147, 166, 177, 187, 188

Orhei (ținut) 74

Orovil (s. în comit. Arad) 200

Orșova 201

Paris 48, 83

Partium 60

Passarowitz 72

Pera (cartier în Constantinopol) 48, 213

Pesta (în Ungaria) 99

Petrova (s. în comit. Maram.) 18

Plasa de Jos (în comit. Maram.) 18, 32

Ploiești 52, 100, 101

Polonia 12, 23, 24, 41, 58, 75, 90, 91, 96,

127, 135, 159, 162, 165; 166, 171, 176,

178, 181, 184, 189, 196, 197, 210, 213

Popești (s. în Ț.R.) 63

Portugalia 48

Porumbacul (s. în Tr.) 100

Prahova (jud.) 66

Pressburg v. Bratislava

Prusia 91

Putna (mănăstire) 17

Putna (ținut) 116, 142, 186, 190

Rașcor (loc în Polonia) 170, 176

Rădăuți 207

Răreancea (s. în M.) 202

Răusen (în ținutul Hirlău) 172

Răusen (în ținutul Iași) 159

Rhodos (oraș în Grecia) 131

Rimnic v. Rîmnicu-Vîlcea

Rîmnicu-Vîlcea 78

Rișca (mănăstire în M.) 120

Rod v. Rhodos

Roman 20, 159, 192, 195, 205

România 37, 182

Ruscova (s. în comit. Maram.) 18

Rusia 175

Salonic 90

Sanislău (s. în jud. Satu Mare) 110

Santău (s. în comit. Bihor) 89

Satu Mare (comit.) 55, 61, 110, 111, 118

Satu Mare (oraș) 55, 91, 96

Sătmăr (comit.) v. Satu Mare

Sebeșul Săsesc (loc. în Tr.) 101

Seleuș (s. în comit. Bihor) 84, 91

Sibiu 72, 97, 100, 204, 208

Sighet 18, 30—32, 40—42, 47, 49, 59,
64, 68, 70, 76, 80

Silistra 66

Sinkay (s. în Tr.) 110

Siret (riu) 128

Siret (tîrg) 143

Slatina (mănăstire în M.) 202

Slănic (loc. în jud. Prahova) 66

Snagor (mănăstire în Ț.R.) 102

Sniatin (Sneatin, (Sniatyn, Sniatin, Sletin)
(loc. în Polonia) 24, 58, 161, 168, 196

Solnoc de Mijloc (comitat) 55

Soroca (tîrg) 4, 7, 75, 112, 121, 127, 165,
183

Soroca (ținut) 112, 133, 165, 166, 170,
171, 176, 179, 180, 185

Stanislo (Stanislaw) (loc. în Polonia) 90

Stănceni (loc. în M.) 108

Stoești (sat în M.) 102

Străbaia (tîrg în Mehedinți) 19

Suceava 86, 95, 143

Sucevița (mănăstire în M.) 141

Szepes (loc. în Maram.) 31

Șerbănești (loc. în M.) 128

Șimand (s. în comit. Arad) 200
 Șindrești (s. în comit. Maram.) 41, 42
 Șotînga (s. în jud. Dimbovița) 209
 Ștefănești (tîrg în Moldova) 145
 — cimitirul evr. din ~ 145
 Țăietura (Botoșani) 130, 162
 Tecuci (ținut) 116, 142, 164
 Teiuș (loc. în Tr.) 208
 Teremia (s. în comit. Satu Mare) 111
 Tiacevo (s. în Maram.) 40
 Tighina v. Bender
 Timișoara 39, 44, 109
 Tîrgu Frumos 26, 109, 151
 Tîrgu-Ocna 155
 Transilvania 7, 12—14, 16, 53—55, 67, 73,
 77, 90—92, 96, 100, 101, 103, 131, 137,
 204, 213
 Trapezunt (oraș în Turcia) 131
 Tulcea 22
 Tulcin (loc. în Polonia) 135
 Turcia (Poarta otomană, Înalta Poartă,
 Imperiul otoman) 4, 13, 14, 48, 74, 78,
 90, 137, 139, 140, 149, 194, 201, 213
 Turnu Roșu (loc. în Tr.) 16
 Tutova (ținut) 116, 142
 Țara Bîrsei 35
 Țara de Jos (sud-estul M.) 116, 175
 Țara Leșească v. Polonia

Țara Moldovenească v. Moldova
 Țara Românească 1, 16, 19, 33, 46, 48, 51,
 58, 62, 81, 83, 90, 100—102, 107, 122,
 181, 186, 194, 199, 209, 213
 Țara Turcească v. Turcia
 Țara Ungurească v. Ungaria
 Țarigrad v. Constantinopol
 Ungaria 60, 90, 91, 103, 213
 Urmezievo (s. în comit. Maramureș) 32
 Urziceni (s. în comit. Satu Mare) 111
 Utrecht 83
 Valahia v. Țara Românească
 Valea Orlii (s. în jud. Prahova) 52
 Văscăuți (s. în M.) 58
 Veneția 39, 46, 100, 101, 213
 Verhovina 41
 Versailles 87
 Viena 10, 39, 51, 60, 62, 78, 90, 100, 103,
 204
 Vijnîța 184
 Visk 42
 Volovaie 41
 Zagon (loc. în jud. Covasna) 107
 Zarand (comitat) 55, 200
 Zastavna (loc. în Polonia) 206
 Zlatna (loc. în Tr.) 101
 Zlodiica (s. în M.) 167

INDICE DE SUBIECTE

- aba v. postav
 abuz 121, 148, 155, 182, 187, 188
 Academia Imperială de Științe Naturale (Viena) 204
 act de capitulare 39
 act de vânzare-cumpărare 63, 81, 82, 140, 144
 adevărință (alaka, huruf) 194
 administrație militară 44, 201
 adunarea comitatului (Maram.) 31, 42, 59
 afurișenie 121
 aghiazmă evreiască 74
 alegere a judeului evr. (Alba-Iulia) 77, 97; (Carei) 118
 alegere a starostelui evr. (M.) 117, 121
 alișverîș 112, 115, 117, 119, 152, 158, 168, 183
 ambasada Franței la Poartă 48, 51, 74, 87
 ambasadorul habsburgic la Poartă 14, 51
 amestec de singe 116
 Approbatæ Constitutiones v. Constituțiile Aprobate
 aramă 12
 arendare 41, 61, 88, 110; ~ a berăriei 137; ~ a casei 79, 102, 110, 141; ~ a casei pentru prepararea berii și palincii 55, 111, ~ a circiumii 56, 86, 102, 111; 112; ~ a dughenei 144, 185; ~ a fabricii de bere 44; ~ a gabelei 97; ~ a heleșteului 136; ~ a iarmarocului 154; ~ a măcelăriei 94, 110, 118; ~ a morii 44, 111; ~ a pivniței 144; ~ a podurilor și vadurilor 112, 183, 185; ~ a velniței 44; ~ a vâmlor 4, 111
 arendaș 10, 47, 61, 88, 91, 94, 110, 111, 118, 120, 141, 183
 argat 172
 argintar 95, 110
 armeni 5, 7, 19, 20, 23, 26, 29, 36, 39, 45, 49, 90, 103—105, 108, 115, 116, 120, 123, 142, 146, 152, 156, 191, 193, 198, 203, 213
 asesor 54, 97, 101
 așezare evr.: în orașe (Tr.) 39, 43, 56, 57, 77; ~ în tirguri (M.) 169, 190, 198, 203 (v. și tirguri)
 așezămintele lui Constantin Mavrocordat 198
 așkenazi 37, 97
 autonomia breslei evr. (M.) 75, 106, 117
 autorizație pentru întemeierea unei fabrici de bere și a unei velnițe (evr. din Timișoara) 44
 avere 101, 129
 azimă 74
 banii peceții 149, 172
 bazarghian-bașa 207
 băcan 146
 băcălie 119, 158
 băuturi (alcoolice) 44, 111, 114, 116, 198
 bejănie (bejenie) 175
 berar 137
 berărie 61, 110, 137
 bere 44, 55, 110, 111, 188
 „Beșalah” (pericopă) 84
 Bet-Din 61, 73, 97, 118, 140 (v. și judiciare)
 Bet hamidraș 121
 bezmăn 86, 95, 98, 105, 114
 Biblia 92
 Biblia Hebraica 204
 Biblioteca: Academiei R.S. România 83; ~ lui Köleséri (Sibiu) 204; ~ Mavrocordaților (Constantinopol) 83, 87; ~ regală (Paris) 83
 bijuterie 135
 bir 86, 121, 153, 155, 156, 173, 174, 190, 195 (v. și dare și dări)
 biserică 6, 52, 63, 81, 86
 bilci 36, 78, 103
 blestem 121
 boieri (M.) 34, 86, 89, 108, 112, 115, 116, 118, 121, 122, 125, 127, 129, 130, 131, 142, 144, 162, 170, 180, 184, 191, 206; (Ț. R.) 2, 36; ~ străini 108; ~ zlotași 113
 boor 86
 breasla jidovilor
 — din Birlad 106
 — din București 1
 — din Iași 108, 117, 121, 140

breslaș 115
bulgari 78, 90

cadui 207

cal 2, 13, 18, 88, 151, 156, 157, 160, 179;
~ de olac 19, 86, 98, 169; ~ pentru
serviciul poștal 137, 210

camăna 86, 98, 114, 147, 180

camera: aulică (Viena) 90; ~ de Szepes 31;
~ imperială 72, 90, 101

cancelarie domnească (M.) 202; ~ provin-
cială (Tr.) 204

cantaragiu 5

cantor evr. 91

cap de familie evr. 55, 84, 91, 96, 200

capucheaiie (la Adrianopol) 2

carne cașer 61, 79, 94, 118

carte (act, diplomă): ~ de apărare 138,
169, 187, 188; ~ de haraci 149; ~ de
judecată 128, 132, 134, 139—141, 143,
144, 151, 158, 159, 168, 175, 179, 191,
192, 195—197, 206; ~ de soroc 102,
129; ~ de starostie 106; ~ de volnicie
147, 183, 185; ~ domnească 24, 65, 75,
86, 93, 98, 105, 112, 113, 116, 117,
119—121, 126, 127, 130, 133, 148,
149, 152, 156, 157, 161, 166, 170, 173,
176, 177, 180, 186, 188—190, 203

„Carte de cîntar din București” 5

„Carte de medicamente” (autor evreu) 8

„Carte de vamă” 19

carte evrească 74, 83, 204

cartezianism 204

casap-bașa 1

casă locuită de evr. 23, 34, 61, 74,
90, 102, 105, 108, 110, 111, 118, 119,
123, 137, 140, 141, 152, 158, 169, 180,
184, 198, 200, 210

Casă Insurecțională (Arad) 200

catalog de bibliotecă 204

catastif: al Hevra Kedoșa (Botoșani) 50;
~ al companiei grecilor (Sibiu) 208;
~ al târgului 34

catolici 36, 46, 78

cazaci 58, 140

cazan pentru fiert țuică 64, 90

călăraș 160

călăuză 58

căldări de rachi 147

cămăraș de ocnă 66, 150

căpitan al Breslei jidovești 121

„Cărțile pentru cheltuiala beșleagăi” 36
cărută 88, 101, 138, 195

ceară 45, 86, 213

ceauș 84, 97, 98

cens 53, 118

cepărit 86, 114

cercător 155

cereale (grînc) 47, 68, 73, 90, 213

cheltuiala de echipare a unui călăreț 200

chemare de așezare a străinilor în țară
(M.) 86, 153, 189

chezeș (chizeș) 159, 197

chiria: berăriei 137; ~ căruței 195; ~ lo-
cului de casă 209; ~ locului de dugheană
93; ~ locuinței 137, 210, 211

chiriaș (evr.) 54, 90, 110, 113, 114, 118,
122, 137, 200

chitanță (zapis) 66

cifert 149, 153, 156, 172, 173

cimitir evr. 84 (v. și indicele geogr.)

ciobote 116, 160, 175

cislaș 174

cisluire 106, 153, 169, 173, 174, 198

ciumă 37, 100, 103

cizmar 110

cîntar 208; ~ domnesc 5

cîrciumar evr. 86, 91, 137 (v. și orindar)

cîrciumă evr. 86, 111, 112, 137, 198;

~ de vin evr. 61, 79, 118

ciștig pe cap de familie 90

cler 33, 74

Colegiul reformat (Cluj) 6

comandantul: cetății (Oradea) 65; ~ tru-
pelor habsburgice (Maram.) 41; (Tr.) 72
~ trupelor de ocupație ruse 108

comerț 7, 10, 12, 19, 23, 41, 45—47,
53, 54, 57, 67, 73, 77, 86, 90, 92, 95,
109, 111, 119, 126, 137, 168, 181, 200,
208, 213; ~ exterior 213; ~ de tranzit
178

comisar principal imperial (Tr.) 67

comite suprem 210

Comitetul școlar al școlilor sefarde (Bu-
curești) 33

Compania: evreilor din Alba-Iulia 53, 54,
73, 77, 90, 101; ~ evreilor din Carei 61;
~ grecilor din Sibiu 208

Comunitatea evreilor: din Alba-Iulia 53,
54, 67, 97; ~ din Arad 43; ~ din Carei
79, 88, 94, 110, 111, 118; ~ din Iași
85; ~ din Maramureș 210; ~ din Ora-
dea 84; ~ din Ploiești 52

Comunitatea Sefardă sau Comunitatea E-
vreilor Spanioli (Buc.) 33, 37

conăcar 138

concurință 213

condamnarea la moarte (a unui evreu) 207

„Condică de socoteli” (Grigore vodă Cal-
imachi) 95

„Condică pentru mile domnești” (M.) 9

„Condică visteriei” (Ț. R.) 1—3, 8, 102

confiscare de marfă 49, 53, 54

Confreria Sacra v. Hevra Kedoșa

conscripția evreilor 38, 55, 56, 76, 84,
90, 91, 96, 110, 118, 200

consilier gubernial 77, 204

Consiliul: de război (Viena) 51; ~ Loco-
tenențial (Ungaria) 43, 68, 76; ~ orășe-

nesc Alba-Iulia 10, 54, 67, 73, 97, 137;
~ orășenesc Arad 43; ~ orășenesc Dej
57

Constituțiile Aprobate 18, 54, 64, 137

Constituțiile Compilate 7

contract de luare în arendă (Tr.) 44, 79,
94, 111, 118

contribuția: după animale și teren agricol
59; ~ militară 91, 108; ~ pentru chel-
tuelile publice 7

copiere de manuscrise 83

copil de casă 154, 163

corabie 45

cort 28, 103

creditor (evr.) 2, 56, 127, 135

creștin 5, 20, 22, 34, 45, 48, 74, 82, 92,
97, 105, 111, 115, 118, 121, 198, 213

croitor (evr.) 91, 110, 121

cronicar (evr.) 34, 37

crupcă (curupcă) 75

cupă 92

curtea domnească (Iași) 95, 132

curuț 13, 14

cvariant 53

daian 97

dajdie 1, 45, 200; ~ mazilească 114

danie 102

dare militară (v. și portio [portiomes]) 59,
77, 200

dare provincială 90

darea: 67; ~ țării 53, 77, 90 (v. și bir)
datorie 25, 67, 97, 126, 127, 168, 175, 191,
197

Decizie de expulzare a evr. din Maram. 68

Decretul tripartit 32

despăgubire 30, 64, 139, 194, 201

diată v. testament

Dieta: din Bratislava 55, 192, 210; ~
Transilvaniei 7, 18, 137

dijmă 120

director al Direcției Procuraturii Generale
(Tr.) 101

Directorul Suprem Cameral (Tr.) 9

Direcție Camerală (Tr.) 90, 137

Direcție generală (Tr.) 101

Divan (M.) 17, 24, 34, 74, 102, 128, 129,
132, 134, 136, 139 — 141, 143, 144 —
151, 158, 159, 163, 168, 175, 179, 195 —
197, 206, 207

dobândă 2, 56

domicilierea evr. în orașele din Tr. 84
dugheană 20, 65, 102, 105, 119, 144, 146,
158, 185, 209

ebraist 204

editor 6, 204

egumen 34, 81, 102, 105, 115, 120, 141,
144

episcop romano-catolic (Alba-Iulia) 53, 54,
73, 77, 90, 97; ~ (Nitra) 96

episcopia: Hușilor 89; ~ Romanului 20
epitrop: al Hevra Kedoșa 82, 84; ~ al
predării Talmud-Tora; ~ al sinagogii 97
etică iudaică 84
execuție silnică 67

fabrică 201; ~ de bere 44

Federația Comunităților Evreiești 37

fierbător de țuică v. velnicer

fierberea țuicii (palincii) 43, 44, 47, 73,
111, 210, 211

firman 74, 188, 207, 213

fisc regal (Ungaria) 60

fin 115, 120, 128

Forum Judaico-Mixtum 97

funcționar (fiscal, domenal) 68

furnizor al armatei 201

gabai: Talmud-Tora 97; ~ țedeca 97

garnizoană: otomană (Timișoara) 39; ~ habs-
burgică (Orșova) 201

găzduirea evr. în orașe 57

Generalatul Tr. 90

germani 7, 36

ghiauri 213

Gimnaziul lutheran (Sibiu) 204

gloabă 17, 115—117, 121; ~ a pîntecu-
lui 116

globnic 17

gospodărie 110, 137, 210

grație 30

greci 4, 7, 19, 26, 29, 45, 74, 78, 90,
99, 146, 156, 157, 208

gropar (evr.) 84

Guberniu (Tr.) 48, 53, 54, 67, 73, 77,
81, 90, 97, 204

guvernator (Tr.) 73

haham: din Botoșani 163; ~ din Carei 110,
118; ~ din Cracovia 74; ~ din Dubă-
sari 74; ~ din Iași 74, 121, 140, 126,
197; ~ din Orhei 187, 188; ~ din Plo-
iești-Bucov 52; ~ din Sorocea 75; (v.
și rabin

hahambașa 121, 140, 199, 207

han 45

haraci 1

hatman 184, 203, 207; ~ cazac 58

heleşteu 136

herghelie 213

Hesed şel emet 82

Hevra Kedoșa (Arad) 43; (Botoșani) 50;
(Iași) 82; (Oradea) 84

hîrtie (impozit) 113, 114

holtei (dările pentru) 153

horilcă 116, 133, 147, 148, 175, 178, 186

hotărîre domnească 95, 156

hotărnicia (tîrgului) 203

hotnog 54

hrană rituală 118

hrisov domnesc 33, 34, 89, 122

iarbă: de coasă 115; ~ de fină 128
 iarbă de pușcă 3
 iarmaroc 75, 78, 98, 151, 154, 164
 Iarțait 84
 iernatul oștirilor 108
 ilam (sentiță) 207
 impozit 49, 55, 56, 97, 118, 137, 200, 210;
 ~ pe animale 137 (v. și bir, dare)
 inspector cămară (Olt.) 72
 instanță judecătorească v. judicare
 instanță proprie de judecată v. Bet - Din
 instrucțiune pentru conscripția evr. 76
 interdicție (pt. evr.)
 ~ ca femeile să vîndă băuturi alcoolice
 198
 ~ de a avea circiumi (Alba-Iulia) 137
 ~ de a avea gospodăria la țară (Tr.) 137
 ~ de a face comerț în afara iarmarocelor
 (Olt.) 78
 ~ de a fierbe palincă (Maram.) 47
 ~ de a ține slugi și slujitoare sub 30 de
 ani (M.) 198
 ~ de a umbla în haine ungurești (Alba-
 Iulia) 137
 ~ de luare în arendă a vîmlor (Ung. și
 Partium) 60
 ~ de stabilire în oraș (Tr.) 57
 ~ de vinzare a peștelui proaspăt (Alba-
 Iulia) 73
 ~ de vinzare către evrei a pieilor de ani-
 male sălbatice (Maram.) 70

 intermediar (comerț) 99
 inventar: de bibliotecă 204; ~ de
 bunuri mobile și imobile 126; ~ de
 piese tipografice 6
 iobagi 44
 iscălitură evr. pe acte 61, 84, 94, 118,
 121, 140, 144, 210, 211
 ispisoc 105, 144
 ispravnic 19, 169, 186, 198
 izvod 140, 168, 175
 împejuraș 17, 162
 închisoare 17, 74, 88, 90, 175
 întreținerea drumurilor și menzului 156
 învățămînt evr. 33, 61, 79
 învățător (evr.) 96, 118

 Țecaș 123
 Țefuirea și asasinarea unor evr. 17, 18, 32, 64,
 130, 162, 184, 194
 jeler v. chiriaș (evr.)
 jidov de casă și de curte (Arad) 43
 jîtniță domnească (București) 33
 joimir la steaguri 196
 jude 30, 54, 60, 67, 73, 101, 137
 jude al evr. (Carei) 61, 94, 118; (Tr.) 77,
 90, 97, 101
 jude regal al pricinilor fiscale (Tr.) 101

jude sîtesc 210
 judicare, acțiuni (cu implicarea unor
 evr.) 18, 24, 30, 32, 34, 42, 49, 64—66, 80,
 101, 102, 116, 128, 129, 132, 134, 135,
 138—141, 143, 144, 150, 151, 162, 163,
 167, 168, 171, 175, 179, 186—188, 192,
 194—197, 206, 207
 jurați: ai Companiei evr. din Alba-Iulia
 73, 97; ~ ai comunității evr. din Carei
 118; ~ ai tribunalului rabinic (Alba-
 Iulia) 97
 jurămint evr. 34, 134, 140

 Kadiș 84

 legător de carte 6, 91
 licitația (arenzii) 111, 118
 limba: arabă 204; ~ chaldeeană 204;
 ~ ebraică 83, 92, 97, 121, 140, 204;
 ~ franceză 48; ~ germană 46, 92, 97;
 ~ idiș 46, 97; ~ italiană 48; ~ la-
 tină 48, 83; ~ maghiară 97; ~ polonă
 46; ~ română 13, 46, 140; ~ rusă 108;
 ~ siriană 204
 litigii v. judicare

 magistratul v. consiliul orășenesc
 mahala 33, 63, 89 (v. și ind. geogr.)
 mahalagiu 34, 144
 manufactură militară 201
 marelă cămăraș v. vel cămăraș
 marfă 5, 10, 13, 32, 49, 67, 88, 90, 101,
 137, 158, 170, 175, 176, 189, 191, 213
 mator evr. 18, 101, 140, 151, 163, 168,
 197, 206
 măcelărie; evr. 61, 75, 79, 94, 110, 118;
 ~ orășenească 94, 119, 158
 mănăstire 17, 26, 34, 45, 81, 102, 105, 108,
 120, 141, 144
 mărturie falsă 140
 medelnicer 206
 medic 8, 48, 85, 87, 204
 menaj 90, 110
 menzil 74, 105, 156, 157
 meșteșugar 33, 45, 91, 95
 mevlana 213
 mied 26, 86
 miere 5, 196, 213
 mirodenii 61, 94, 118
 moară 111, 167; ~ de apă 44
 moldovean 19, 26, 45, 116, 143, 198, 203
 monopol 213; ~ de fabricație 44
 more judaico 134
 „mormînturile jidovești” 28; (v. și cimitir
 evreiesc)
 mortasapie 95, 98, 142
 moscal v. ruși
 moșie 25, 102, 105, 112, 115, 120, 128, 136,
 160, 162, 183, 185
 mufluz 175, 197

musulman 207, 213 (v. și turci)
mutarea tirgului 152, 158

negoț, negustor 5, 7, 19, 20, 26, 36, 38,
45, 49, 53, 54, 56, 57, 65, 73, 74, 78, 84,
91, 99, 108, 109, 119, 120, 126, 131, 137,
142, 146–148, 152, 158, 164, 168, 176,
181, 186, 189, 191, 198, 207, 212, 213;
negustor ambulant 91

nemesnic 141

nemți v. germani

nobil 30, 97, 111; ~ unisesional 88

nonă 61, 118

notar 204; ~ jurat al orașului 67, 101

oastea: habsburgică 14, 39, 100; ~
maghiară 14; ~ moldoveană 28; ~ rusă
108, 175; ~ suedeză 26; ~ turcă 2, 39
obște evr.: Beclean 97; Bihor 211;
Chilia 29; Iași 34, 82, 121; Maram. 210
ocină 82, 89, 102
olăcari 19
omor ritual (acuzăție de) 35, 74
onorariu (datorat feudalilor) 94
orașeni 19, 54, 94
orindar 15, 86, 102, 112, 183
ostaș (polon) 184

pagubă 64, 111, 121, 133, 139, 144, 179,
183, 201.

patens commissio v. patentă gubernială
(acordată evr.) 53, 54, 73

palincă 43, 44, 47, 57, 91, 111, 118, 210,
211

pământ 45, 61, 118

pecete 93, 131, 149, 155–157, 172, 177,
190; ~ pentru chemare în judecată 101
piatră tombală (evr.) 11, 28, 37, 50, 52, 85,
145, 205

pinkas 97, 121

plingere împotriva evr. 41, 44, 68, 102,
137, 165, 171, 176, 191, 195, 213

plingeri adresate autorităților 34, 53, 54,
67, 73, 77, 79, 88, 118, 140, 141, 152,
155, 158, 167, 172–175, 179, 186, 187,
190, 192, 196, 197, 210, 211

ploconul: hanului 1; ~ stăpînului 1, 61,
94, 118; ~ steagului 149; ~ pentru
trupele ruse 108; ~ vizirului 1

portul evr. 23, 37, 46

portio (portiones) 59, 210, 211

poruncă domnească 115, 119, 123, 152,
158, 169, 170, 187, 190, 196, 198

prăvălie 36, 54, 63, 67, 71, 81, 84, 97, 101,
110, 181, 200, 207, 209

predarea Talmudului și Torei 97

prefect domenial (Alba-Iulia) 54

prevederi vamale (pt. evr.) 16

privilegii acordate evr. (Tr.) 53, 67, 73,
75, 77, 137 (v. și scutiri de dări)
proprietari de casă și terenuri 56
protecție: a feudalilor (pentru evr.)
31, 41, 61, 79, 88, 90, 96, 111, 118, 184,
210, 211; ~ a regelui francez 48; 51;
~ străină 96, 184
provizor al domeniilor 54
psalmii lui David 204

rabin v. și haham 34, 37, 45, 52, 75, 91,
97, 110, 118, 140

răpire de copil evr. 184

reglementarea alegerii staroștilor (M.) 121

religia mozaică 23, 74

revenire la iudaism 48

samavolnicie 54

săpător de puț 160

scaun de judecată

~ al orașului Alba-Iulia 137

~ al comit. Maram. 18, 30, 32, 41, 49, 64,
68, 70, 76

~ domenială 61, 118

scaun domnesc 83

scaun episcopal 90

schimbare de bani 58

scutelnic 117

scutire de dări

~ a evr. botezați 93, 113, 114, 177

~ a starostelui evr. (M.) 9

~ a unor cărciumari evr. 86, 98

~ a unor meșteșugari evr. 95, 98

~ a unor negustori evr. 189, 191

~ parțială 161, 169

secretar pentru limba latină (Ț. R.) 33

sefard 33, 37, 81, 85, 97

sefetură v. Tora

seimen 2

serdar 74, 105, 157, 175, 177, 187, 188

serviciu de curier 137

sfetnic 28, 48, 51

silitrar evr. 3

silitră 3

sinagogă (Alba-Iulia) 97; (București) 33,

209; (Carei) 79, 110, 118; (Iași) 34, 74,
82, 121, 140; (M.) 45; (Oradea) 84, 211

singe 35, 74

singe amestecat v. amestec de singe

sirbi 7, 19, 43, 99, 103

societate de intelectuali (Constantinopol) 48

spișter 8

spor de populație la evr. 55, 68, 96, 118
starostele evr.

~ la Birlad 106

~ la București 37

~ la Iași 34, 117, 121

statele și stările (Tr.) 7

statutul comit. Maram. 47

statutul Hevra Kedoșa din Oradea 84

sticlă (evr.) 209
sultan 207, 213

școală „jidovească” v. sinagogă
școală pentru evr. 61, 79
șoltuz (Iași) 34

Talmud 97, 204
tarabă 53, 54
taxalist (evr.) 90, 110, 118, 200
taxă
~ de înmormintare 84
~ de protecție 61, 118, 210, 211
~ de toleranță 88, 210
~ pentru stăpinul pământului 53, 54, 77, 90, 110
~ urbarială 137
~ vamală v. vamă

teolog 92, 204

testament 115

tezaurariatul provincial (Tr.) 67

tipografie (cu caracter de l. ebraică) 6

tîlbar 18, 32, 64, 116, 179

tîrg 5, 15, 19, 20, 34, 36, 45, 53, 54, 57, 86, 88, 89, 95, 102, 104—106, 108, 114, 116, 117, 140, 142—144, 155, 163, 164, 168—170, 173—175, 187, 190, 192, 196, 198, 203, 207, 208, 212, 213

tîrgoveți 45, 69, 86, 103—105, 116, 119, 126, 152, 156, 158, 165, 169, 175, 203

tîrgul făinii 119, 152, 158, 170

tocmeală 118, 121, 128, 133, 136, 140, 144, 162, 178, 185, 186, 195, 202

toleranță religioasă în țările române 33

Tora 34, 84, 97

translator (evr.) 21, 23, 58

tricesima 16

tricesimator 12, 13, 31

turci 5, 13, 19, 23, 24, 26, 28, 29, 36, 39, 45, 67, 74, 78, 108, 115, 120, 142, 143, 159, 164, 170, 198, 201, 207, 213

tutun 5, 53, 54, 99, 175, 181

țăran 5, 18, 45, 70, 74, 113, 115

ucigași 116, 130, 162

uliță: Botoșani 119, 146, 158, 212;
București 63, 209; Carei 110; Iași 34, 82; Lăpușna 89

uric 34, 102

urmărire de ucigași 17, 18, 130, 162

vamă 4, 13, 19, 60, 111, 148, 164, 178

vamă mare 95, 98

vameș 4, 13, 19, 138, 148, 164, 178, 191

văcărit (M.) 114, 122; (Ț.R.) 33

vechil de hahambașa 140, 186

vel armaș 116

vel ban (Ț.R.) 209

vel cămăraș (Ț.R.) 213 (M.) 9

vel căminar (M.) 147

vel căpitan (Coțmani) 184, 206; (Dorohoi) 130, 162, 167; (Soroca) 112, 133, 165,

166, 170, 171, 176, 179, 180, 183, 185

vel logofăt (M.) 102, 136, 140, 160, 175, 196; (Ț.R.) 5

vel serdar 175

vel spătar (M.) 24, 169

vel sătrar (M.) 196

vel vornic 116, 175

velnicher 47, 91

velniță 44

venețieni 213

vicecomite 21, 32

vicerector 204

vie 15, 38; ~ domnească 209

vin evr. 61, 79, 118

viol 163

vistierie

~ a Moldovei 86, 113, 115, 121, 149, 155, 196

~ a Transilvaniei 7, 101

~ a Țării Românești 2

~ imperială 55

~ princiară (Banat) 201

vornic

~ de Bîrlad 116

~ de Botoșani 104, 119, 126, 128, 130, 140, 141, 152, 158, 162, 174, 203

~ de Drăgășani 130

~ de Iurcăuți 206

~ de Onițcani 74

~ de Soroca 112

~ de Suceava 86

vornicia din Bîrlad 116

vtori logofăt 196

vutcă 98

zapis 34, 63, 66, 81, 82, 89, 102, 117, 121, 135, 139, 140, 144, 146, 168, 194, 196, 197

~ de slovă domnească 140

~ de tocmeală 128

~ de vinzare 146, 212

~ jidovesc 121, 140

zapciu 168

zalog (amanet) 56, 80, 97, 135, 197

zalogire 54, 77, 80, 135, 197

zlotaș 113, 149, 156, 172, 173

INDICI

1448—1700

INDICE DE PERSOANE *

- Abagiu Vasile 74
 Abăza Andrei, vornic 75
 Abraham evreul (Tr.) 56
 Abraham de Vida 12
 Abraham Maimon 12
 Abraham Mocia 12
 Adorno Fabrizio 15
 Adorno Mărioara 15, 18
 Alberomentes 19
 Albeșu Dumitru 76
 Albul, staroste de ciocli 68
 Alexandru, principe v. Alex.
 Iliș
 Alexandru Coconul, domnitor 29
 Alexandru Iliș, domnitor 55, 57
 Alexandru al II-lea Mircea, domnitor 11
 Andreicu 1
 Angelo Petricca de Sonnino 36
 Anița 69
 Antimia 71
 Antiohie vodă v. Cantemir Antioh
 Apafi Anna v. Bornemisza Ana
 Apafi Mihai I, principe 53, 56, 64, 65
 Apostol, mare pitar 57
 Arie 43
 Assael Asriel, *medic evr.* 38
 Assael Johan 38
 Assael Josef 38
 Assael Susanna 38

 Baba Novac 22
 Balaban M. 12
 Balcean Ion, boier 1
 Balea, spătar 29
 Ballarino Battista Giovanni, mare cancelar al Veneției 54, 55
 Balogh Mihály, procurator 60
 Banta Toader 48
 Barada, dragoman 54
 Barbu, paharnic 63
 Barbu, vel stolnic 43
 Barcsai Acațiu, principe 50
 Baron S. 12
 Bassetti Bartholomeo, misionar 42
 Báthory Sigismund, principe 21, 22

 Báthory Ștefan, principe al Tr. și rege al
 Poloniei 16
 Batizi János, zaraf 56
 Batos, țigan 1
 Beck M., *rabin* 25
 Bele, popa din Scheia 48
 Belényesi Francisc de Oradea, administra-
 tor al bunurilor lui Apafi 53
 Belényesi István, administratorul dome-
 niului Zlatna 59
 Bercsenyi Imre, sol 30
 Bethlen Gabriel, principe 17, 25—28,
 31, 32
 Bocskai Ștefan, principe 24
 Bornemisza Anna, principesă 56, 59
 Botero Giovanni 23
 Brac, vornic 1
 Bratul, boier 1
 Brâncoveanu, Constantin, domnitor 73, 76

 Calimas Stampatores 12
 Campensis Johannes 5
 Cantacuzino, Georgegh Grigore 63
 Cantemir, Antioh 75
 Caratzas Ștefan 75
 Cazan Ștefan 67
 Cătărgiu, banul 29
 Cernica, vornic 74
 Cerri Urbano 62
 Cirstea, vistier 63
 Coadă, staroste 75
 Cohen Chaim 12
 Coman, fiul lui Ganea, țigan 29
 Constandin, vel postelnic 43
 Constantin 75
 Constantin, bărbier 63
 Cosma Șeptilici Ghengea, jitnicer 8
 Costache Vasil(i)e, vornic 71
 Costanda, soția lui Ganea, țigan 29
 Coste, țigan
 Costin Alexandru, mare postelnic 57
 Cozma, egumen de Milcov 67
 Croitor Mihail 1
 Csoma Nicolaus, provizor 51
 Curcă, țigan 1
 Czartoricki, prinț polonez 60

* Deși în volum documentele din *Addenda* sînt numerotate cu cifre romane, în *indici* din considerente tehnice, le-am numerotat cu cifre arabe.

Dabija, Eustratie, domnitor 54
 Dállyai Ferenc, comite 66
 Dadul, țigan 1
 Danciu, vîstier 1
 Dantiscus 5
 David, stolnic 1
 Diicu, vel spătar 43
 Dimitrie greul 9
 Dinicu Dimitrașco, popa 74
 Dinigă 67
 Dobruleț, diac de cancelarie 1
 Dragomir, vel vornic 43
 Draperis 55
 Drăgușin, vel paharnic 43
 Drugă, popa din Vărăntărești 48
 Dubău Tudosie, vel logofăt 71
 Duca, Constantin, 69, domnitor 70
 Duca, Gheorghe, domnitor 55
 Dulcescul Duma, boier 1
 Dulcescul Mircea, boier 1
 Duma, boier 1
 Duma, țigan 1

Ecaterina, doamna Ț.R. 15, 18
 Echel Gheorghe 76
 Eleazar, *medic* evr. 24
 Elias Levi ben Ascher, *erudit* evr. 5
 Eliezer 45
 Enache, banul 29
 Enache Ilie, stolnic 75
 Eskenasi, Victor 12

Ferenc 66
 Filosegia 12
 Floarea, sora lui Toader Hobjilă 68
 Francesco da San Felice 36
 Frangule, vornic 75
 Friham (Efraim), evr. 1
 Frincu 68
 Fugger 12

Ganea, fratele lui Stoica, țigan 29
 Galanté A. 12
 Gheorghe, logofăt 63
 Gheorghe, paharnic 29
 Gherghel Dumitrașco 75
 Ghica, Grigore, domnitor 54
 Giurescu, C.C. 16
 Goian, boier 1
 Grădiu, țigan 1
 Grigore, feciorul lui Gheorghe 48
 Gruia Costandin 48
 Gyárfás Ferenc 33

Hagi Vas'il(i)e 73
 Hajdu György, reprezentantul Transilvaniei la Poartă 41
 Halevy M.A. 52
 Harmati György 58
 Hăbășasca 48
 Hobjilă 68

Hobjilă, bătrînul 67
 Hobjilă Alexandru 68
 Hobjilă Delean 68
 Hobjilă Toader 67, 68
 Hrinea, spătar 1
 Hudici Petru, boier 1
 Iakov, fiul lui Eliezer 45
 Iancu Sasul, domnitor 16
 Iazlowiecki Nicolae, staroste 16
 Ileana, soția lui Apostol 57
 Ilie, fiul lui Abăza 75
 Ilie, logofăt 1
 Immanuel, evreu 56
 Inocențiu al XI-lea, papă 62
 Ioan Petru, voievod, v. Petru Rareș
 Ionașcu, feciorul lui Nicoară 48
 Ionichie, egumen 71
 Ioniță, pircălab de Hotin 48
 Iordache, vâtaf de aprozi 48
 Iordachi Toderășco, mare spătar 57
 Iorga, Nicolae 2, 3, 11, 14, 23
 Ioseph, evr. din Constantinopol 33—35, 41
 Ioseph, evr. din Polonia 56
 Iosif 50
 Isac 56, 63
 Islam Ghirei, hanul Crimeii 44
 Iszakovich, evr. din Szkolya 58
 Iuda 43
 Izmail (Izmael) 40
 Izraelovici Isayko 7

Jakab Elek 9
 Jablonowski, A 7
 Jigoran Petru (Maram.) 60
 Juda 56, 59
 Judas Bensusa 12
 Julici Oană, boier 1

Kálmán, tipograf 12
 Kara I. 38, 45
 Kemeny Janos, principe 51
 Kohn S. 5, 25
 Korom Andras 59
 Kőrösi Istvan, reprezentantul Tr. la Poartă 31
 Kraus G. 17

Lazăr, jidovul 75
 Lazăr, *orindar*, evr. 68
 Löwy M. 38
 Lugasi Francisc, secretar princiar 53, 65

Magini G.A. 23
 Mahomet Pașa (Mahomed Sokol), vizir 12
 Malamet Iuda, *judele* evr. din Alba-Iulia 64
 Maicul, țigan 29
 Maly Iacsko 4
 Manolache, sulger, staroste de Putna, v. Rosit Manolache

- Manuil 1
 Marco 1
 Mareș, logofăt 43
 Maria 71
 Maria, băneasa 29
 Maria de Habsburg, regina Ungariei 5
 Maria, sora lui Toader Hobjilă 68
 Maria, soția lui Maicul, țigan 29
 Martin din Lvov 9
 Matei Basarab, domnitor 36, 43
 Mathea, *medic evr.* 52
 Mavrocordat, Constantin, domnitor 7
 Măguran Ștefan 70
 Mălai Misail, ieromonah 67
 Mărian, diacon 67
 Miches Giovanni v. Nassi, don Jose
 Mihai Viteazul, domnitor 21, 22
 Mihai v. Mihnea al III-lea Radu
 Mihnea al III-lea, Radu, domnitor 52
 Mihnea Turcitul, domnitor 18
 Mirăuță 57
 Mircea Ciobanul, domnitor 10
 Mindzul, boier 1
 Moicescul Tador, boier 1
 Moise, *doftor, evr.* 48
 Moise, *negustor, evr.* 9
 Moțoc Costașco, mare spătar 57
 Murad III, sultan 18
 Musi, *evr.* 29
 Mustață Ștefan 67

 Nan, țigan 1
 Naphtali, *evr.* 56
 Naszko din Bucko, negustor *evr.* 2
 Nassi, don Jose 12
 Neagoe, logofăt 1
 Negrul Tador, boier 1
 Negruț, curtean de cămară 70
 Nicoară, tatăl lui Ionașcu 48
 Nicolae, popa 15
 Nicolae Burlă, staroste 8
 Nicoman, boier 1
 Nicula, jude, țigan 1
 Nistor I. 2
 Nyári Pál 24

 Oană, portar 1
 Oancea 1
 Olahus Nicolaus 5
 Olon, *evr.* 10
 Orișescul Costea, boier 1
 Osman (sultanul) 29
 Ostafief Isaia 44
 Ostrozski Ilia Konstantynovich 7

 Pantalone, organist *evr.* 17
 Pap Márton, curier princiar 34
 Parasca, soția lui Banta Toader 48
 Passi David 19
 Pătrașcu, prinț 14
 Pătrașcu cel Bun, domnitor 10, 14

 Péter János, negustor grec 56
 Péchi Simon, cancelar (Tr.) 24, 25
 Petru, boier 1
 Petru al II-lea, domnitor 1
 Petru cel Tânăr, domnitor 11
 Petru Cercel, domnitor 14, 18
 Petru Rareș, domnitor 8
 Pezzen 19
 Pisc Radu, boier 1
 Pităroaia 70
 Pogány Gáspár, vicecomite de Maramureș 60
 Poiană, vâtaf 67
 Popoțoi Vasile 67
 Porcu Ion, boier 1
 Potra, George 63
 Prăjescu Ion, vistiernic 37, 48
 Preda, vel clucer 43

 Racoviță, Nicolae, hatman 57
 Rada, soția lui Stoica țiganul 29
 Radu, logofăt 29
 Radu, vel comis 43
 Radu, vel logofăt 43
 Radu Leon, domnitor 54
 Radul, țigan 1
 Rákóczi Gheorghe I, principe 33—35, 37, 39, 40, 41
 Ramandi Alexandru, vornic 71
 Răpa, unchiul lui Ganea, țigan 29
 Réthi István, reprezentantul Tr. la Poartă 35, 39
 Rosit, Manolache, staroste de Putna 67, 68
 Rybarsky N. 13

 Safta, jupineasa lui Alexandru Costin 57
 Safta, jupineasa lui Costașco Moțoc 57
 Salamon 56, 66
 Salamon Candida 12
 Salamon Gige 12
 Salamon Phedigo 12
 Salom, fiul lui Táncoz, *evr.* 51
 Salomon, fiul lui Maly Iaczko 4
 Sámbokréti, trimis al principelui Tr. 27
 Samoil, prorocul 67
 Samuilă, *evr.* 56
 Samuilă junior, *evr.* 56
 Savin 71
 Savvas, staroste 75
 Schorr M. 12
 Schylykg Nicolaus (Cracovia) 4
 Selim II, sultan 12
 Serafim, egumen 74
 Sigismund I, rege 7
 Sigismund August, principe 8
 Simon, grecul 26
 Sinat, țigan 1
 Singer J., *rabin* 38
 Sirbul, postelnic 1
 Soria, soția lui Isac *evr.* 63
 Soroceanu Ion 68

Stamatie, mare postelnic 57
 Stan, țigan 29
 Stan, vornic 74
 Stanciul, boier 1
 Stanciul, țigan 29
 Stanczel, din Lvov 16
 Stoica, țigan 29
 Stratulat, diac 57
 Stridia Paul, v. Radu Leon
 Stroe, vel vistier 43
 Stroescu Ioan, biv jignicer, staroste de
 Putna 67, 68
 Suleiman (Seliman) I Magnificul, sultan 10
 Sydo, evreu 3
 Szalánczi István, trimisul Tr. la Poartă 33
 Székely Moise, pretendent la scaunul prin-
 ciar (Tr.) 34
 Szymonkovich Michel 7

 Ștefan, zugrav 71
 Ștefana, sora lui Hobjilă Toader 68

 Taill Johannes (Cracovia) 4
 Tanasie, tatăl lui Toader Banta 48
 Tador, fiul stolnicului Vasco, boier 1
 Tánczos, tatăl lui Salom, evr. 51

 Tănase, al doilea portar 43
 Tholdalagi Mihály, reprezentantul Tr. la
 Poartă 26, 28
 Tărabă 68
 Tiuriș, Marcu din Berza 60
 Toderășco, feciorul Pităroaiei 70
 Tomas, paroh 75

 Vasco, stolnic 1
 Vasile, fiul Neculii 67
 Vasile, mare vornic 57
 Vasile zet Dinigă 67
 Vasile Lupu, domnitor 44
 Vaș Mihai de Vinț, administrator al bunu-
 rilor lui Apafi 53
 Vădan, vărul lui Mustață Ștefan 67
 Vicol, căpitan 67, 68
 Vidder, evr. 56
 Visconti, monsenior 22
 Vucașiu 74

 Zacaria, fiul lui Filosegia 12
 Zadé, *haham* 57
 Zöldi 66
 Zulfikar, aga 33

INDICE GEOGRAFIC

Adrianopol 53
 Alba (comitat, județ) 50, 53, 63, 64
 Alba-Iulia 22, 25, 27, 31, 32, 34, 46, 47,
 49, 51, 53, 56, 59, 64, 65, 66, 72
 Anglia 14, 55
 Arămești 1
 Ardeal v. Transilvania
 Auschwitz 25

Bacău 75
 Balcani 12
 Bandul de Cimpie 51
 Bălgrad 31
 Bergamo 23
 Bezest 34
 Bezidul Nou 25
 Bic (riu) 1
 Birjoveni 1
 Bogdania v. Moldova
 Borșa 60
 Botne 1
 Brașov 3, 4, 9, 26, 36, 49, 76
 Brusa 32
 Bruxelles 5
 Bucko 2
 București 15, 18, 25, 62, 63, 73, 74, 76
 Buda 30

Cămenia 12
 Candia 23
 Canov 7
 Castilia 21
 Cașovia v. Kosice
 Cernica 74
 Chilia 12
 Cîmpulung (Muscel) 26
 Clim 1
 Cluj 9, 25, 49, 72
 Constantinopol 10, 11, 12, 15, 19, 23, 26,
 33—35, 39, 41, 55, 57
 Cornești 1
 Covelului (ținut) 57
 Cracovia 4, 8, 12, 16, 24
 Crețul 1
 Crimeea 44
 Crivăț 67

Cruglici 1
 Cuciulătești 1
 Dej 25
 Deva (cetate) 56
 Dorohoi 45
 Dragoman 1
 Dumbrăveni 56
 Dunăre 21, 22, 26

Europa 12, 25

Feluc v. Tîrgul de Floci
 Fleccia v. Plevna
 Focșani 67, 68

Germania 5, 23, 41
 Gherla 28, 49
 Glod 1
 Golimboanie 1
 Grozești 1

Hilimonești 48
 Hotin 12, 29, 48
 Hust (cetate) 60

Iași 13, 48, 57, 69, 70, 71, 75
 Iernut 49
 Imperiul habsburgic 35, 41
 Imperiul otoman 8, 11, 12, 18, 19, 22,
 23, 26—28, 32—35, 39—41, 51, 52, 56, 62
 Italia 5

Jac 1

Késmárk (Kézmarek) 16
 Korod 59
 Kosice (Cașovia) 24, 31
 Kremienieck 7

Lemberg v. Lvov
 Leopole v. Lvov
 Linz 41
 Lipova 22
 Lituania 7, 8, 44

Lublin 8, 12
Lvov (Lemberg, Leopole, Liov, Lwow) 2, 4,
9, 12, 13, 16, 20, 52

Maramureș (comitat) 58, 60, 61
Mealure 1
Milcov (riu) 67
Mircești 29
Mohaci 5
Moiseiu 60
Moldova 1—3, 6—9, 12, 16, 19, 23, 26,
36, 41, 42, 44, 54, 55, 57, 60, 69, 70
Moscova 44
Murano 15
Mureș (județ) 25
Mureș (riu) 50

Naxos 12
Neopoli v. Nicopole
Neburești 1
Nemțeni 68
Niceea 43
Nicopole (Neopoli) 21, 22

Oarda (de Jos) 50, 51
Ocna Sibiului 51
Oradea 34, 35, 49, 53
Ostrozsk 7

Pelma v. Plevna
Piotrków 6
Piriul Negru 1
Pleme v. Plevna
Plevna (Fleccia, Pelma, Pleme) 21, 22
Polonia 2, 4, 6, 7, 8, 12, 16, 19, 23, 24,
41, 52, 54—56, 60, 61
Pöstyén (Piestany) 24
Poznan 4
Prut 57
Putna 67, 68

Roma 22
Românești 1
Rusia 23

Salonic 38
Săcuieni 1
Sărata 66
Săseni 1
Scheia (tîrg) 48
Seghedin 9
Sepenit v. Șipeniț

Sibiu 5, 17, 40, 49
Sighet 61
Sighișoara 37, 49, 50
Simancas 12
Sirbi 1
S(z)kolya 58
Sofia 22
Spania 12, 21
Suceava 1, 8

Șipeniț 8
Știubești 1

Tabith 32
Tășnad 30
Tecuci 1
Teleorman 43
Timișoara 38
Tîrgoviște 29, 43, 73
Tîrgul de Floci (Feluc) 10
Tîrgu-Mureș 49
Transilvania (Ardeal) 9, 17, 21, 22, 24—26,
28, 30, 33—37, 39—41, 46, 47, 49—51,
53, 56, 59, 64, 65, 72
Tulești 1
Turcia v. Imperiul otoman
Turda 49
Tutova (riu) 1
Tutova (ținut) 70

Țara Românească (Muntenia, Valahia,
Ungrovlahia) 9—11, 14, 15, 18, 20, 26,
29, 36, 43, 52, 54, 62
Țara de Sus 57
Țara Leșească v. Polonia
Țarigrad v. Constantinopol
Țările de Jos 5

Uiești 43
Ungaria 5, 16, 41, 51, 53, 54, 64, 65

Valea Ciinelui 43
Vărăntărești 48

Veneția (Serenisima Republică) 15, 21, 54
Vilna 8
Vinț 53
Voloșeni 1
Vorniceni 57

Zlatna 59
Zlatna (domeniu) 56, 59

INDICE DE SUBIECTE

- aba 32
 act de danie 1, 68
 administrator
 — al domeniului princiar 56, 59, 64, 65, 72
 — de bunuri fiscale (Tr.) 51, 52
 admonestare 46
 aga 33, 41
 agent (comercial) (evr.) 12, 26, 28
 ambasador al Transilvaniei la Poartă 26, 28, 33—35, 39—41
 amendă 47
 aminare de proces 58
 antitrinitarism 25
 aparate de laborator 56
 Approbatæ Constitutiones v. Constituțiile Aprobate
 argint 26, 32, 33, 42, 56, 75
 armeni 8, 9, 23, 35, 42, 47, 49, 72, 76
 asediul (Lipovei) 22
 atlas 31, 35
 aur 26, 32, 33, 42, 56, 75

 batist 32
 beglerbei 19
 Biblia 25
 biserică 5, 67
 blană 35
 bogasiu 32
 bovine 3, 6, 7, 9, 48, 70
 brătară 75
 briu 35
 bulgari 42
 bumbac 32

 cabalist 37
 calvinism 25
 camătă 6, 39, 54, 65, 70, 75 (v. și dobindă)
 capuchehaie 40
 car, căruță 26, 59, 70
 carmajin 32
 carne 53
 carpetă 32
 Cartea lui Daniil 5
 casă 1, 21, 22, 63, 69, 71
 castel 16

 catifea 56
 catolici(sm) 25, 36
 cazan de fierț țuică 72
 căldărușă 75
 călugăr 15, 67
 cămătar 39, 54 (v. și zaraf)
 căpăstru 32
 ceapraz 32, 35
 cereale 72
 chezaș 35
 chilim 32
 chingă 32
 chiprovnicieni 76
 chitanță 50, 59
 cimitir evr. (Dorohoi) 45; (Timișoara) 38
 cioltar 32
 cizme 32
 coif 35
 comandant militar 55
 comerț 2, 3, 6, 9, 12, 23, 26, 28, 42, 64, 72
 comite al secuilor 51, 53, 64, 65
 comite de cameră (princiară) 66
 compania grecilor (Sibiu) 49
 condamnarea iudaizanților 25, 46
 condică de socoteli 16, 27
 condică de venituri și cheltuieli 31, 56
 confiscare de bunuri 51, 72
 Consiliul princiar (Tr.) 65
 Constituțiile Aprobate 46
 convertire la creștinism 25
 cordon de mătase 32
 cordovan 32
 covor 32, 56, 75
 credit acordat de evrei 55
 creștini(sm) 5, 6, 10, 12, 43
 cumpărături pentru principele Transilvaniei 31, 56
 cupă 75
 curea 32
 curier 21, 34
 curte de apel 46
 curtean de cămară 70

 dajdie 76
 danie 1, 67, 68

dare 6, 11, 26, 39, 49, 55, 64, 76
datorie (bănească) 4, 16, 18, 29, 35, 57, 75
decret (Tr.) 25
desiatnic 70
despăgubire 51, 65
diamant 75
Dietă (Polonia) 6; (Tr.) 9, 25, 32, 46, 47, 49, 65, 72
director fiscal (Tr.) 25, 46
Divan: imperial 11, 55; ~ al Moldovei 71
dobândă 11, 55, 65, 75 (v. și camătă)
Doge (al Veneției) 54, 55
dolman 32
domeniu (feudal) 72
dregători 53, 64, 65, 72
drojdie de vin 72
dugheană 67

Eclesiast 5
emir (sangeacbei) 26
Evanghelie 25
export 9, 26
extragere de metale prețioase 56

fier 26, 33, 66
fierberea drojdiei și rachiului 72
firc (de argint, aur, mătase etc.) 32, 35, 56
fisc (Polonia) 6; (Tr.) 53
francezi (frinci) 14, 15, 18
friș 32
furnizori de manufactură 3

garnizoană 21, 22
gher țedec 25
gherim (prozeliti evrei) 25
gelepi 18
giulgiu 32
gloabă 72
greci 9, 15, 26, 32, 33, 34, 36, 40, 41, 47, 49, 55, 64
guvernator (Plevna) 21

harnașament 32
hirtie 32
hotar (de sat) 1
hotărîre dietală 46, 47, 72

import 6, 9, 32
impunerea negustorilor străini (Tr.) 49
inel 15, 75; ~ de sa 32
instanță 60, 64
invitarea evreilor în țară (Tr.) 25, 28
italieni 23, 42
iudaizanți (Tr.) 25, 46
iuft 32

împlinirea datoriei 70
împrumut de la evrei 11, 16, 39, 54, 55, 57, 75
împrumut făcut de evrei 39, 65
închisoare 16, 25

îngrădirea comerțului evreiesc (Tr.) 47, 65

jalbă, jalobă (plingere) 7, 11, 48, 64, 65, 70, 75
jude (al grecilor) (Tr.) 64
judecată 60, 71
judecată de competență obștii evreiești 64
judele curții princiare 64
judele evreilor (Tr.) 49, 64, 65

ladă de farmacie 28
lege împotriva iudaizanților și sabatarie-nilor 25, 46
libera vinzare a cărnii (Tr.) 53
limba: ebraică 5, 25, 50, 59; ~ elină 5, 75; ~ latină 5; ~ slavă 63, 68
lista prețurilor maximele 32
literatură religioasă ebraică 25
loc: de casă 48; ~ de prisacă 48; ~ de tirg 67
luteranism 25

magistrat 60
marani 12
marfă 3, 4, 6, 8, 9, 20, 23, 26, 28, 32, 35, 47, 56, 61, 65, 66
măruntaiele animalelor 53
mătase 3, 16, 32, 35, 56
medicamente 28
medici (evr.) 24, 25, 28, 30, 31, 37, 48, 52
mercur 26, 35, 56, 59
meseriași 3, 20, 35, 42
mesianism 37
miere 23, 26
mină (baie, ocină) 26, 56
minereuri 56
misiune diplomatică 14
moară 1
molhair 32
moldoveni 1, 3, 8, 19
moșie 43, 48, 57, 72

națiune (natio) 25, 47
negot, negustori 2, 3, 4, 6, 8, 9, 12, 20, 32, 35, 40, 42, 44, 47, 49, 56, 63, 72, 74, 75
nobili(me) 6, 53, 60, 64, 72
Noul Testament 25

oaste românească 21, 22
obială 32
ocină 1, 29, 43, 57
odoare 75
olandez 5
orășeni 72
orîndar 67, 68
orz 26
ovine 26, 75

pașa (de la Buda) 30
păr de cămilă 32

- pedepsirea ereziilor 25, 46
 pene de podoabă 27
 Pentateuh (Vechiul Testament) 25
 perceptor 50
 perle 35
 piatră de hotar 67
 piatră funerară evreiască 25, 38, 45
 piatră prețioasă 35
 piele 6, 23, 26, 32
 pivniță 66
 pînză 32, 75
 plingere v. jalbă
 podgorie 72
 polonezi 6, 19, 42, 62
 port 28, 50, 51
 postav 16, 32
 poștă 26
 prăvălie 63, 65, 66, 74
 prisacă 1, 48
 privilegii pentru evrei 5, 6, 25, 53, 64, 65, 72
 prizonieri 21
 proces 10, 25, 58
 procurator 60
 procuror fiscal 25 (v. și director fiscal)
 protecționism comercial 47
 provizor (administrator) al veniturilor prin-
 ciare 51
- raguzani 23
 rapoarte diplomatice 21, 22, 33–35, 39–41
 reformă religioasă 25
 registre vigesimale 9
 religie mozaică 25, 53
 religie receptă 25, 46
 restrîngerea drepturilor acordate evreilor 6
 români 11, 21–23, 25, 42
- sabatarieni 24, 25
 salină 66
 sare 26, 50, 51, 66
 sași 17, 23, 25, 42
 săftian 32
 sârji 75
 scară pentru harnașament 32, 33
 scaun de judecată (Tr.) 58, 61
 scaun: domnesc (Ț.R.) 14, 18; ~ prin-
 ciar (Tr.) 34
 schimbare de bani 39, 56
 scrisoare 5, 10, 15, 22, 24, 33, 40, 44, 48,
 55, 59, 65, 75
 scrisoare de asigurare (garanție) 28
- scrisoare de liberă trecere 26
 sectă 24, 25
 secui 25, 51, 53, 64
 sefarzi 25, 62
 seliște 1
 sfăt orășenesc (Brașov, Lemberg) 4, 76
 Sfiinta Scriptură 5
 Sfiinta Treime 25
 sinagogă (Iași) 69, 71
 sirbi 72
 smaragd 75
 stări privilegiate (Tr.) 57, 60
 stofă 31, 32
 sultan 10–12, 39, 41
- șatră 65
 șeriat 10
- tafta 32
 Talmud 25
 tăiere rituală 53
 tătari 55
 tirg 10, 20, 48, 67, 71
 tirgoveți 40, 56
 tocmeală 48
 tranzit 9
 tricesima 26, 56
 turci 8, 9, 18, 21, 22, 32, 33, 38, 40, 42, 55
 turcoază 35
- țărani 11, 72
 țigani 1, 29
- ucidere a unor evrei 10, 60
 uciderea unui negustor turc 40
 unitarianism 25
 uric 1, 57, 68
- vamă 3, 6, 7, 26, 28, 56, 75
 velință 32
 venit(uri) 56, 57, 72
 vicecomite 60, 61, 64
 vin(uri) 23, 70, 72
 viță de vie 29, 72
 vizir 19, 26, 30, 34, 55
 voievod (M.; Ț.R.) 8, 10, 11, 26, 29, 43, 57
- zamfir 75
 zăpis 48, 57, 67, 68, 75
 zaraf 28, 39, 56 (v. și cămătar)
 zăbală 32
 zălog 57, 70, 75

Tiparul executat sub comanda nr. 750
la I. P. „Filaret” str. Fabrica de chibrituri
nr. 9-11, București
Republica Socialistă România

REPRODUCERI REPRODUCTIONS

320.

L E
RELATIONI
V N I V E R S A L I
D I G I O V A N N I B O T E R O
B E N E S E

*In tre Parti, e cinque volumi diuise,
Con Tauole di Geografia, & Indici copiosi &
particolari a ciascuno di loro:*

*Es in questa noua editione dal proprio Autore ac-
cresciute, & migliorate d'affai.*

*Con licen^{za} de' Super^{iori};
IN BERGAMO, Per Comi^{ssione} Ventura
cl^o 15 xcvl.*

1596, Bergamo. Călătorul italian Giovanni Botero despre rolul evreilor în viața comercială a țărilor române. (Doc. XXIII).

E V R O P A . 165

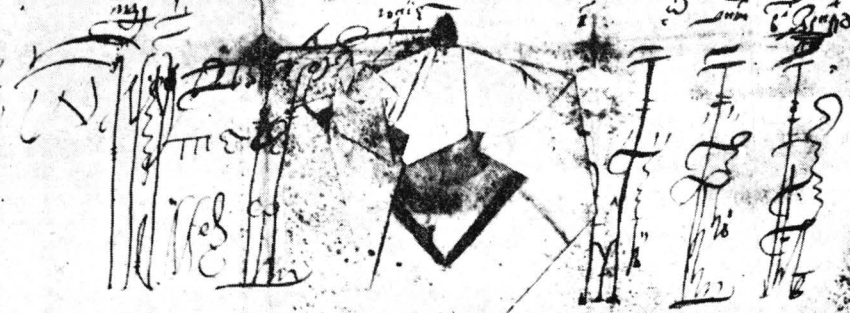
ma trito, & pesto minutamente, diuene assai bianco. I popoli sono d'animo instabile, & sdegnoso: amici delle tauerne, & dell'orio. habitano poveramēte. p lo più in casali. Le loro case sono di legna, et di paglia, intonicate di creta, coperte di cānuccie, delle quali abbodano. le mercantie sono maneggiate (massime in Moldauia) da Armeni, Giudei, Sassoni, Ongheri, Raguzei: & consistono in grani, & vini, che si portano in R^{ossia}. & Polonia: tuoi di vacche, schianine, cere, mele, sfas. hi d'radici di teglia, stimate per la vaghezza delle uene: carni secche di bue, legumi, butiri per Costantinopoli. Vi passa il moscatello, o maluaria di Candia per Polonia, e per Allemagna: onde il Prencipe caua grande entrata. l'essercitio principale de i naturali è la vettura. Mostrano di tirare origine da' Romani nel loro parla-

1636, mai 13, Timișoara. Inscriptia funerară de pe mormintul eruditului Asriel Assael. (Doc. XXXVIII).

148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659

1646, iunie 2, Tirgoviște. Act prin care domnitorul Matei Basarab îi acordă lui Tănasei, al doilea portar, o moșie pe motivul că a trecut la legea creștină. (Doc. XLIII).

1657, 11, Iași. Plîngerea lui Toader Banta care reclamă de la
 Hăbășeasca plata pentru locul de casă ce a aparținut părinților lui.
 Printre martorii la tocmăală se află și „Moise doftorul”. (Doc. XLVIII).

1657, 11, Iași. Plîngerea lui Toader Banta care reclamă de la
 Hăbășeasca plata pentru locul de casă ce a aparținut părinților lui.
 Printre martorii la tocmăală se află și „Moise doftorul”. (Doc. XLVIII).

1657, 11, Iași. Plîngerea lui Toader Banta care reclamă de la
 Hăbășeasca plata pentru locul de casă ce a aparținut părinților lui.
 Printre martorii la tocmăală se află și „Moise doftorul”. (Doc. XLVIII).

1657, 11, Iași. Plîngerea lui Toader Banta care reclamă de la
 Hăbășeasca plata pentru locul de casă ce a aparținut părinților lui.
 Printre martorii la tocmăală se află și „Moise doftorul”. (Doc. XLVIII).

1657, 11, Iași. Plîngerea lui Toader Banta care reclamă de la
 Hăbășeasca plata pentru locul de casă ce a aparținut părinților lui.
 Printre martorii la tocmăală se află și „Moise doftorul”. (Doc. XLVIII).

1657, 11, Iași. Plîngerea lui Toader Banta care reclamă de la
 Hăbășeasca plata pentru locul de casă ce a aparținut părinților lui.
 Printre martorii la tocmăală se află și „Moise doftorul”. (Doc. XLVIII).

1657, aprilie 11, Iași. Plîngerea lui Toader Banta care reclamă de la
 Hăbășeasca plata pentru locul de casă ce a aparținut părinților lui.
 Printre martorii la tocmăală se află și „Moise doftorul”. (Doc. XLVIII).

[illegible]

1668, ianuarie 24, Iași. Act din care rezultă că o familie de mari boieri din ținutul Covurlui s-a împrumutat, cu suma de 400 lei, la evreul Haham Zade din Tarigrad. (Doc. LVII).

[illegible]

Born in 1785

Anno 1868 Feb 8 Manti Oatman Emmet's file Julauak.
Belimpur Jaran Jap Kani Kavar two Sha 3 Commisariat.
tardah Borin Kora me Andan Kori: It has map Kenda
megh alla. Mubertin & Keggung guatam Datur in Jaban
Anno of the us Jagan. 208: 6 25: 10

2843

LEVEL 1

12 1845

June 2007

Edith

1668, octombrie 8, Alba-Iulia. Porunca principesei Anna Bornemisza către administratorul domeniului Zlatna, cu privire la eliberarea a 2 măji de mercur evreului Iuda. Evreul semnează de primire în ebraică.
(Doc. LIX).

1691, noiembrie 15, Focșani. Zapis din care rezultă existența unui orindar
evreu la Focșani. (Doc. LXVII).

154
11

1692
f. 1
Act de danie în care este pomenit numele
lui Lazăr orîndarul. (Doc. LXVIII).

REVISTA ISTORICA

A

ARHIVELOR ROMANIEI

CONDICA DE VENITURI SI CHELTUELI A VISTIERIEI

DE LA LEATUL 7202—7212 (1694—1704).

SUB AUSPICELE MINISTERIULUI CULTELOR ȘI INSTRUCȚIUNII PUBLICE

BUCURESCI

IMPRIMERIA STATULUI

1878

1694—1704, București. Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei din timpul domnitorului Constantin Brâncoveanu reflectă rolul evreilor în viața economică a Țării Românești.

Sumele tuturor breslelor, cins
anume: Martie K (20) A

Revista Istorică a Arhivelor României.
Mart. H (8) An. lët. 723 (7206).

Revista Istorică a Arhivelor României.

Veliit Boiar	ughl	757
Boiar Mazil	ughl	(1930)
Popit parintelui Vlădicăi cu Bucurestenii i Târ-	ughl	
govistenii	ughl	
Popit episcopului ot Râmnicu	ughl	(1192)
Popit episcopului ot Buzeu	ughl	(433)
Negutătorii	ughl	(300)
Aprodit	ughl	(660)
Armași	ughl	(180)
Brasovenii	ughl	(60)
Chiproviceni	ughl	(100)
Armenii	ughl	(200)
Jidovii ot Bucuresei i ot Focsani	ughl	(200)
Dărăbanii muntelui	ughl	(150)
Dărăbanii ot Cernați	ughl	(550)
Vătășii de plai	ughl	
Brăilenii	ughl	
Logofetii za Divan	ughl	
Setrarii	ughl	
Unguri	ughl	
Satele	ughl	
Vămile	ughl	
Cămar	ughl	
Tureii	ughl	

REVISTA ISTORICĂ A ARHIVELOR ROMÂNIEI

514

Breslele cum au dat la sēma a treia.

Veliit boiar	ughl	(712)
Boiar mazil	ughl	(1895)
Sutași, sfertul de toamnă	ughl	(2508)
Slujitorii, indoitu	ughl	(3358)
Negutătorii, intreitu	ughl	(594)
Cămarăseii	ughl	(313)
Logofetii za Divan	ughl	(76)
Aprodit, unu biru	ughl	(55)
Armași unu biru	ughl	(20)
Chiproviceni	ughl	(200)
Brasovenii	ughl	(100)
Armenii	ughl	(100)
Jidovii	ughl	(100)
Dărăbanii muntelui	ughl	(550)
Dărăbanii ot Cernați	ughl	(40)
Dărăbanii	ughl	(550)

Și de la căpeteniile de slujitori ot județele
ot preste Oltu care s'au aflatu măncați
dupe la slujitori.

ughl	11170 ¹ / ₂
ughl	(23492)
tal.	(35237 ¹ / ₂)
ughl	(5191 ¹ / ₂)
tal.	(35757)

Cheltueala acestor bani de birul Vozianilor precum se scrie in jos :

10000	tal.	Sau datu la Mehmet-Celebi Chiurciu-Basa (1) in datoria lui.
2000	tal.	Sau trimisu Cordovei ovreulu din banii ce au datu Vizirului pentru remasulu de oste.
6500	tal.	Sau datu la neguătorii franci de la Odriu banii care au fostu luatü boiarü imprumutu, inse capetele tal. 6 (6000) si dobanda tal. 5 (500).
1368	tal.	Sau datu Gebegiloru ot Baba cu unu sebanu tochiu.
350	tal.	Sau c
500	tal.	Sau de sa
400	tal.	Sau den
200	tal.	Sau Che
200	tal.	Sau sa
1500	tal.	Sau mai au
540	tal.	Sau sfoti
2000	tal.	Sau car sfoti
1945	tal.	Sau riul unt tal. (80)
500	tal.	Sau dus nul
		Sau la prude ce

REVISTA ISTORICA A ARHIVELOR ROMÂNIEI.

Cheltueala acestor bani de sema a doua, cum aratu in jos anume :

2200	tal.	Sau datu pentru 7 (110) cai cari au venitü runcä de la imperätie de saü trimisu la Ibra Paşa, care au mersu la Camenita.
2500	tal.	Sau trimisu la Odriu sa se dea Cäzlar-Agäi, ca i-au cerutu afaru din obicüi.
4000	tal.	Sau datu la Hasan-Basa, omulu Casap-Basü, in datoria Casap-Basü, afaru din ce i saü datu dijmäritu si din birulu caräloru.
5625	tal.	Sau trimisu lui Davidu jidovulu Cavitu banii ce datu imprumutu boiariloru la Odriu de i-au d in trebile terü, inse capetele tal. 6 (5000) tal. 6 (625) dobanda acestorü bani de 5 l la o punga de luna po tal. 12 (120) Fevruarie 2 an pänä in sfärsitulü lui Iunie.
5840	tal.	Sau datu la Iuda Musabacu jidovulu in banii au datu boiariloru imprumutu la Odriu de i datu in trebile terü, inse capete tal. 6 (500) si dobanda de 4 luni si jumetate, inse la 7 (700) punga la o luna de punga po tal. 12 (120) ot Fevruarie 2 an pänä in sfärsitulü lui Iunie.
8594	tal.	Sau datu la Tabia jidovulu si lui Musabacu in ba ce au datu boiariloru imprumutu la Odriu i-au datu in trebile terü, inse capete tal. 6 (7500) si tal. 10 (1094) dobanda de 3 l si jumetate la 6 (25) de punga la o luna punga po tal. 12 (120) de la Martie 2 an pänä in sfärsitulü lui Iunie.
1192	tal.	Sau datu lui Mentesh i Avramu ovrei, pentru stavele i atasele ce au datu candu au fostu iariu la Odriu.
1349	tal.	Sau datu la Bone, la neguătorulu franculu, pentru 33 (33) de bucäti de postavu feländrişu.
577	tal.	Sau datu cheltueala celorü ce au mersu cu ace bani ai daterniciloru.
600	tal.	Sau trimisu Capichehaialeloru de cheltueala.
1680	tal.	Sau datu la Hagü-Mustafa in datoria lui care luatü vel Postelniculü imprumutu candu era boiarü la Odriu de i-au datu in trebile terü, in capete tal. 6 (1500), si dobanda acestorü punga la 6 luni ot Ghenarie 1 an pänä in sfärsitulü lui Iunie, de luna punga po tal. 10, i 6 (180).

(1) Capulu Tacaciloru.
(2) Soldatü de frontiera.

Cheltuiela acestor bani de birulă salahorilor pe unde s'au dat, cum se scrie în jos:

AD ³ A ³	(4536)	tal.	S'au trimis la Papa vel Căpitanu za Cerneți pentru 567 de salahori ce au făcut acolo de au slujit două luni, plata lor de omu po tal. optu.
AE	(2000)	tal.	S'au dat pentru plata a 500 de salahori ce au slujit de a treia lună.
AX	(1600)	tal.	S'au dat pentru plata a 400 de salahori ce au slujit două luni Iulie i Augustu.
AD	(1500)	tal.	S'au trimis cră la Papa vel Căpitanu de Cerneți cră pentru salahorilor ce au slujit de a cincea lună.
AE	(5000)	tal.	S'au dat pentru sfăra ce s'au cumpărat de s'au trimis la Dimircapi.
Y	(400)	tal.	S'au trimis la Capicheaiale să le fie de cheltuielă.
EH	(250)	tal.	S'au dat de s'au cumpărat 200 de oi ce s'au dat lașii de la Dina.
T	(300)	tal.	S'au dat la ovrănișii silitrariu pentru silitră oca 800 ce s'au luat de la dănsul, oca pe bani 50.
ET	(21)	tal.	S'au dat în cheltuielă s'au cheltuit mai multe la birulă lașii.
YH	(450)	tal.	S'au dat în bani au avut să în din banii harac
KA	(29)	tal.	S'au făcut scăderi

VIII tal. AD³OE (16275)

Trecu dați mai

Aceștia s'au plătit din banii ce au rămas din semtuela Capicheaialelor, și din banii mierii.

iste

REVISTA ISTORICĂ A ARHIVELOR ROMÂNIEI

70

Cheltuiala acestor bani de cal, cum se scrie în jos.

AD ³ A	(1509)	tal.	S'au dat la vel vistieru, pentru cheltuiala xistieriei de luna lui Martie, afar din tal. AD ³ (1500) ce i s'au dat din dajdia Tătarilor.
B	(60)	tal.	S'au dat la feciorul lui Vassile vornicu, pentru unu calu ce s'au luat de la elu.
ME	(45)	tal.	S'au dat la fecioru Colții cluceru, pentru un calu ce au dat la domniă anu.
PVA	(191)	tal.	S'au dat pentru uă cucie ce s'au făcut Selu Agai, Imbrihorul împărătescu.
PH	(108)	tal.	S'au dat pe patru cai ce s'au luat de s'au pus la acastă cucie ce s'au dat Imbrihorului.
PH	(128)	tal.	S'au dat pentru uă cucie ce s'au făcut Osma Agai, cu totă cheltuiala ei.
B	(60)	tal.	S'au dat pe doi cai ce s'au pus la cucie Osman Agai.
ME	(45)	tal.	S'au dat pe doi cai ce s'au luat, unul pentru un s'ator și altul lui Avram jidovul, mergend cu domniă la Odriu.
PAI NOA	(112 ¹ / ₂)	tal.	S'au dat de s'au plătit caii care s'au luat de s'au dat la omenii Imbrihorului, cându s'au dus.
O	(70)	tal.	S'au făcut scădenii.
X	(7)	tal.	S'au dat la stolnicessa Radului stolnicul, banii unu calu ce s'au luat de la ea, afară de tal. ME (43) ce i s'au dat ot sēma a treea.

VIII tal. AD³AE NOA (2335¹/₂)

Istov.

1698—1704, București. Sumele acordate de domnitorul Constantin Brâncoveanu achiziționării silitrei și pentru cheltuieli de călătorie ale medicului evreu Avram, care l-a însoțit pe domnitor la Odriu.

(Doc. 3, 8).

לֵב טָהוֹר בָּרָא לִי אֵל
הִים וְרוּחַ נָכוֹן חֲדָשׁ
בִּקְרָבִי אֵל תְּשִׁלֵּכְנִי
מִלִּפְנֵיךְ וְרוּחַ קֹדֶשׁךָ
אֵל תִּקַּח מִמֶּנִּי צַפְּרָן

Augustin Hebr

חֲנִנִי אֱלֹהִים בְּחֶסֶדְךָ כָּרַב רַחֲמֶיךָ
מִחַה פֶּשַׁעִי: הָרַבָּה כִּבְסָנִי מַעֲוֵנִי ו
וּמַחֲטָאתִי טָהַרְנִי: כִּי פֶשַׁעִי אֲנִי אֲדַע
וּחֲטָאתִי נִגְדִי תָמִיד: לָךְ לְבָרְךָ ח
חֲטָאתִי וְהָרַע בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי לִּי
עַן תִּצְדַּק בְּדִבְרֶךָ תִּזְכֶּה בְּשִׁפְטֶךָ:

Garmont Hebr

הָךְ בְּעוֹן חוֹלָלְתִּי וּבַחֲטָא יִחַמְתֵּנִי אֱמִי: הֵן-אִמַּת ח
חֲפָצָה בְּטָחוֹת וּבִסְתֵּם חֲכָמָה תוֹדִיעֵנִי: תַּחֲטָאֵנִי ב
בְּאוֹזֹב וְאִטְהַר תִּכְבֹּסֵנִי וּמִשְׁלַג אֲלִכִּין: תִּשְׁמִיעֵנִי ש
שִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה תִּגְלֶנָּה עֲצָמוֹת דְּכִית: הִסְתַּר פָּנֶיךָ מִ
מַחֲטָאִי וְכָל-עוֹנֹתַי מַחֶה:

[illegible]

Amesbury
Amesbury

1715, decembrie 6, București. Inscripția funerară de pe mormîntul starostelui Mordechai, fiul lui Iehuda. (Doc. 37).

בנימין

D. BENIAMINIS.

C4777

Versione & Notis

ab O P P Y C K, S.T.D. & S.L.P.

in Acad. Lugd. Batava.

LVGD. BATAVORVM,

Ex Officinâ ELZEVI R I A N A.

clo lo cxxxiii. ~~21~~

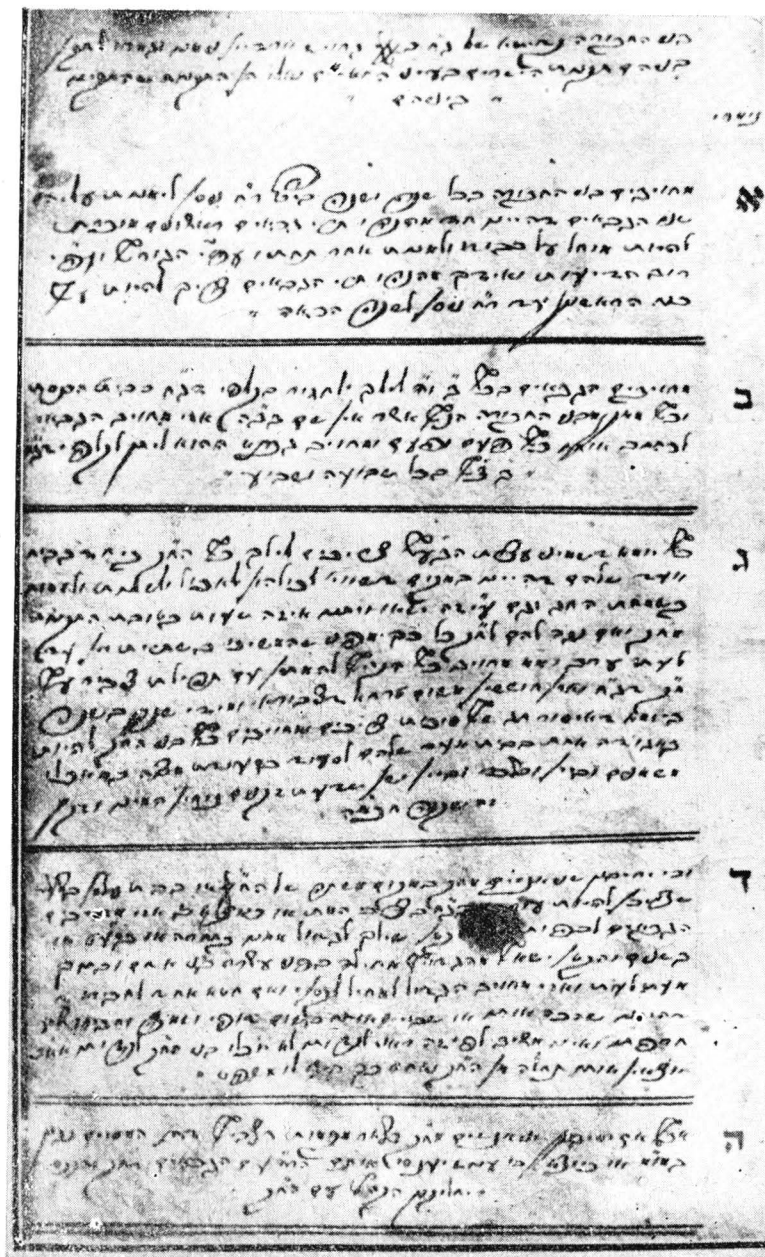
Ex Libris Jo. Nicolai Ma:
universitatis de Scarlatk:
Prine. Libr. M. unius Vol:
Donavit Jo. an. 18. cum. A. 1. 1. 2.

1722. Jurnalul de călătorii al
lui Beniamin de Tudela în
ediție bilingvă. Exemplarul
provine din biblioteca domni-
torului Nicolae Mavrocordat.
Doc. 83, nota 2).

1727, aprilie 13, Iași. Domnitorul Grigore Ghica îl împuternicește pe hahamul Iacob să încaseze curupca de la evreii care vin la iarmarocul de la Soroca. (Doc. 75).

И ѿ τριτοῦ ἰνα κοῦο αἰν¹ τ² τ³ τ⁴ τ⁵ τ⁶ τ⁷ τ⁸ τ⁹ τ¹⁰ τ¹¹ τ¹² τ¹³ τ¹⁴ τ¹⁵ τ¹⁶ τ¹⁷ τ¹⁸ τ¹⁹ τ²⁰ τ²¹ τ²² τ²³ τ²⁴ τ²⁵ τ²⁶ τ²⁷ τ²⁸ τ²⁹ τ³⁰ τ³¹ τ³² τ³³ τ³⁴ τ³⁵ τ³⁶ τ³⁷ τ³⁸ τ³⁹ τ⁴⁰ τ⁴¹ τ⁴² τ⁴³ τ⁴⁴ τ⁴⁵ τ⁴⁶ τ⁴⁷ τ⁴⁸ τ⁴⁹ τ⁵⁰ τ⁵¹ τ⁵² τ⁵³ τ⁵⁴ τ⁵⁵ τ⁵⁶ τ⁵⁷ τ⁵⁸ τ⁵⁹ τ⁶⁰ τ⁶¹ τ⁶² τ⁶³ τ⁶⁴ τ⁶⁵ τ⁶⁶ τ⁶⁷ τ⁶⁸ τ⁶⁹ τ⁷⁰ τ⁷¹ τ⁷² τ⁷³ τ⁷⁴ τ⁷⁵ τ⁷⁶ τ⁷⁷ τ⁷⁸ τ⁷⁹ τ⁸⁰ τ⁸¹ τ⁸² τ⁸³ τ⁸⁴ τ⁸⁵ τ⁸⁶ τ⁸⁷ τ⁸⁸ τ⁸⁹ τ⁹⁰ τ⁹¹ τ⁹² τ⁹³ τ⁹⁴ τ⁹⁵ τ⁹⁶ τ⁹⁷ τ⁹⁸ τ⁹⁹ τ¹⁰⁰ τ¹⁰¹ τ¹⁰² τ¹⁰³ τ¹⁰⁴ τ¹⁰⁵ τ¹⁰⁶ τ¹⁰⁷ τ¹⁰⁸ τ¹⁰⁹ τ¹¹⁰ τ¹¹¹ τ¹¹² τ¹¹³ τ¹¹⁴ τ¹¹⁵ τ¹¹⁶ τ¹¹⁷ τ¹¹⁸ τ¹¹⁹ τ¹²⁰ τ¹²¹ τ¹²² τ¹²³ τ¹²⁴ τ¹²⁵ τ¹²⁶ τ¹²⁷ τ¹²⁸ τ¹²⁹ τ¹³⁰ τ¹³¹ τ¹³² τ¹³³ τ¹³⁴ τ¹³⁵ τ¹³⁶ τ¹³⁷ τ¹³⁸ τ¹³⁹ τ¹⁴⁰ τ¹⁴¹ τ¹⁴² τ¹⁴³ τ¹⁴⁴ τ¹⁴⁵ τ¹⁴⁶ τ¹⁴⁷ τ¹⁴⁸ τ¹⁴⁹ τ¹⁵⁰ τ¹⁵¹ τ¹⁵² τ¹⁵³ τ¹⁵⁴ τ¹⁵⁵ τ¹⁵⁶ τ¹⁵⁷ τ¹⁵⁸ τ¹⁵⁹ τ¹⁶⁰ τ¹⁶¹ τ¹⁶² τ¹⁶³ τ¹⁶⁴ τ¹⁶⁵ τ¹⁶⁶ τ¹⁶⁷ τ¹⁶⁸ τ¹⁶⁹ τ¹⁷⁰ τ¹⁷¹ τ¹⁷² τ¹⁷³ τ¹⁷⁴ τ¹⁷⁵ τ¹⁷⁶ τ¹⁷⁷ τ¹⁷⁸ τ¹⁷⁹ τ¹⁸⁰ τ¹⁸¹ τ¹⁸² τ¹⁸³ τ¹⁸⁴ τ¹⁸⁵ τ¹⁸⁶ τ¹⁸⁷ τ¹⁸⁸ τ¹⁸⁹ τ¹⁹⁰ τ¹⁹¹ τ¹⁹² τ¹⁹³ τ¹⁹⁴ τ¹⁹⁵ τ¹⁹⁶ τ¹⁹⁷ τ¹⁹⁸ τ¹⁹⁹ τ²⁰⁰ τ²⁰¹ τ²⁰² τ²⁰³ τ²⁰⁴ τ²⁰⁵ τ²⁰⁶ τ²⁰⁷ τ²⁰⁸ τ²⁰⁹ τ²¹⁰ τ²¹¹ τ²¹² τ²¹³ τ²¹⁴ τ²¹⁵ τ²¹⁶ τ²¹⁷ τ²¹⁸ τ²¹⁹ τ²²⁰ τ²²¹ τ²²² τ²²³ τ²²⁴ τ²²⁵ τ²²⁶ τ²²⁷ τ²²⁸ τ²²⁹ τ²³⁰ τ²³¹ τ²³² τ²³³ τ²³⁴ τ²³⁵ τ²³⁶ τ²³⁷ τ²³⁸ τ²³⁹ τ²⁴⁰ τ²⁴¹ τ²⁴² τ²⁴³ τ²⁴⁴ τ²⁴⁵ τ²⁴⁶ τ²⁴⁷ τ²⁴⁸ τ²⁴⁹ τ²⁵⁰ τ²⁵¹ τ²⁵² τ²⁵³ τ²⁵⁴ τ²⁵⁵ τ²⁵⁶ τ²⁵⁷ τ²⁵⁸ τ²⁵⁹ τ²⁶⁰ τ²⁶¹ τ²⁶² τ²⁶³ τ²⁶⁴ τ²⁶⁵ τ²⁶⁶ τ²⁶⁷ τ²⁶⁸ τ²⁶⁹ τ²⁷⁰ τ²⁷¹ τ²⁷² τ²⁷³ τ²⁷⁴ τ²⁷⁵ τ²⁷⁶ τ²⁷⁷ τ²⁷⁸ τ²⁷⁹ τ²⁸⁰ τ²⁸¹ τ²⁸² τ²⁸³ τ²⁸⁴ τ²⁸⁵ τ²⁸⁶ τ²⁸⁷ τ²⁸⁸ τ²⁸⁹ τ²⁹⁰ τ²⁹¹ τ²⁹² τ²⁹³ τ²⁹⁴ τ²⁹⁵ τ²⁹⁶ τ²⁹⁷ τ²⁹⁸ τ²⁹⁹ τ³⁰⁰ τ³⁰¹ τ³⁰² τ³⁰³ τ³⁰⁴ τ³⁰⁵ τ³⁰⁶ τ³⁰⁷ τ³⁰⁸ τ³⁰⁹ τ³¹⁰ τ³¹¹ τ³¹² τ³¹³ τ³¹⁴ τ³¹⁵ τ³¹⁶ τ³¹⁷ τ³¹⁸ τ³¹⁹ τ³²⁰ τ³²¹ τ³²² τ³²³ τ³²⁴ τ³²⁵ τ³²⁶ τ³²⁷ τ³²⁸ τ³²⁹ τ³³⁰ τ³³¹ τ³³² τ³³³ τ³³⁴ τ³³⁵ τ³³⁶ τ³³⁷ τ³³⁸ τ³³⁹ τ³⁴⁰ τ³⁴¹ τ³⁴² τ³⁴³ τ³⁴⁴ τ³⁴⁵ τ³⁴⁶ τ³⁴⁷ τ³⁴⁸ τ³⁴⁹ τ³⁵⁰ τ³⁵¹ τ³⁵² τ³⁵³ τ³⁵⁴ τ³⁵⁵ τ³⁵⁶ τ³⁵⁷ τ³⁵⁸ τ³⁵⁹ τ³⁶⁰ τ³⁶¹ τ³⁶² τ³⁶³ τ³⁶⁴ τ³⁶⁵ τ³⁶⁶ τ³⁶⁷ τ³⁶⁸ τ³⁶⁹ τ³⁷⁰ τ³⁷¹ τ³⁷² τ³⁷³ τ³⁷⁴ τ³⁷⁵ τ³⁷⁶ τ³⁷⁷ τ³⁷⁸ τ³⁷⁹ τ³⁸⁰ τ³⁸¹ τ³⁸² τ³⁸³ τ³⁸⁴ τ³⁸⁵ τ³⁸⁶ τ³⁸⁷ τ³⁸⁸ τ³⁸⁹ τ³⁹⁰ τ³⁹¹ τ³⁹² τ³⁹³ τ³⁹⁴ τ³⁹⁵ τ³⁹⁶ τ³⁹⁷ τ³⁹⁸ τ³⁹⁹ τ⁴⁰⁰ τ⁴⁰¹ τ⁴⁰² τ⁴⁰³ τ⁴⁰⁴ τ⁴⁰⁵ τ⁴⁰⁶ τ⁴⁰⁷ τ⁴⁰⁸ τ⁴⁰⁹ τ⁴¹⁰ τ⁴¹¹ τ⁴¹² τ⁴¹³ τ⁴¹⁴ τ⁴¹⁵ τ⁴¹⁶ τ⁴¹⁷ τ⁴¹⁸

[illegible]

1731, Oradea. Prima pagină din statutul Confreției sacre al evreilor orădeni. (Doc. 84).

1732, octombrie, Iași. Inscripția funerară de pe mormîntul medicului Iosif Conian. (Doc. 85).

120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631

+
 Conscripção Judeorum in Civitate Alba Carolina
 Comitatus Albensi Transilvaniae degentium, et Communita-
 tum, quos nos infra scripti Anno currenti 1735. Die
 vero Secunda Mensis Septembris ad Speciale Caesare
 Regij Imperij, et Archiepi (Caesare Regij Transilvaniae Supre-
 mi Comitis Directorij Mandatum Mutuo Consilio
 determinatum, iuxta Instructionem, et Punctum
 ab eodem Archiepo Cameratico Directorio Nobis =
 transmissum, Caesare ad idem Perpetui Juramento
 Fideles eorumdem sequenti Methodo recepimus, quo
 eorum lexico sequitur hoc modo.

Constitutus Princeps Fateris David Beniamin, primorum
 circ 25. Indica. huiusmodi, et Primarius totius Natio-
 nis Iudaicae in Transilvania degentis.

Interrogatoria.

Responsoria.

1° Unde oriundus, cuius Na-
 tionis, an Uzoratus?

Originem trahit ex Polonia,
 loco, quo nescit, Natione In-
 daus, est Uzoratus.

2° A quo tempore in Transil-
 via et in loco, quo moratur?

Natus est in Transilvania Alba
 Carolina.

3° An sit in Transilvania domi-
 ciliatus? An scilicet ha-
 beat propriam domum?
 et a quo tempore?

Nullam habet domum pro-
 priam; sed in taxa communitatis.

4° An antequam domicilium
 faceret, fuerit sub aliqua
 Compagnia, et cum illa
 continebatur, sub qua, et quan-
 tum tributum.

ORSZAGOS LEVÉLTAR
 F. szekely

Est sub Compagnia Iudeorum
 Transilvaorientum solvit annu-
 atim in Taxam Episcopalem, et Prae-
 tum Provinciale, floren. huiusmodi 25.
 Denarii 60.

1735, septembrie, 2,
 Alba-Iulia. Conscripția
 evreilor din Alba-Iulia
 și comitatul Alba. (În
 facsimil p. 1 și semnă-
 turile pentru conformi-
 tate). (Doc. 90).

Moses Jizig
 Franciscus Herman Beornig
 Joannes Harsányi

1741, mai 21, Iași. Domnitorul Grigore Ghica acordă staroștilor dreptul să strângă ei curupca de la evrei și s-o folosească în interesul breslei.
(Doc. 117).

1742, aprilie 3, Iași. Evreul Ruvin ia în arendă iarmaroacele de la
 Movilău. (Doc. 154).

1742, iunie 2, Iași. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, ordonă
 cercetarea cazului asasinării unor jidovi polonezi pe vremea lui
 Grigore Vodă. (Doc. 162).

1742, iunie 2, Iași. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, ordonă
 cercetarea cazului asasinării unor jidovi polonezi pe vremea lui
 Grigore Vodă. (Doc. 162).

1742, iunie 2, Iași. Constantin Mavrocordat, domnul Moldovei, ordonă
 cercetarea cazului asasinării unor jidovi polonezi pe vremea lui
 Grigore Vodă. (Doc. 162).

ERATA

Pag.	doc.	in loc de	se va citi
LXXX	XX	1529	1592
LXXXIII.	LIV	1644	1664
CII	212	1749—1740	1749—1750
CVI	XX	1529	1592
55	75	loc. cit.	mss. rom. 237
175	122	122	212

LEI 34

„La mai puțin de doi ani de la apariția în Editura Federației Comunităților Evreiești din R. S. România a primului volum de «Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România», iată-ne din nou în fața cititorilor cu cel de al doilea volum al acestei lucrări menite să alcătuiască temelia documentară a unei istorii a comunităților evreiești din România”.

•

“Less than two years after the Publishing House of the Federation of Jewish Communities in the Socialist Republic of Romania issued the first volume of 'Sources and Testimonies concerning the Jews in Romania', here we are again, offering the readers the second volume of this work which is aimed at forming the documentary foundation of a history of the Jewish communities in Romania.”

DR. MOSES ROSEN

**ȘEF RABIN
AL CULTULUI MOZAIC**

Lei 35